STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03647

FARN MABL

Sholem Asch

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust

Arie & Ida Crown Memorial

The Seymour Grubman Family

David and Barbara B. Hirschhorn Foundation

Max Palevsky

Robert Price

Righteous Persons Foundation

Leif D. Rosenblatt

Sarah and Ben Torchinsky

Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE

National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

HEBREW EDUCATIONAL ALLIANCE

שלום אַש

געזאַמלטע שריפטן

פיר און צוואָנציגסטער באַנד

קאָאָפּעראַטיווער פאַרלאַג „קולטור-ליגע", װאַרשע

שלום אַש

וואַרשע

(צווייטער בוך פון „פאַרן מבול")

ראָמאַן

קאָאָפּעראַטיווער פאַרלאַג „קולטור־ליגע", וואַרשע

Printed in Poland
Copyright by Scholem Asch
SZALOM ASZ–WARSZAWA

Spółdz. Wyd. „Kultur-Liga"
W a r s z a w a 1 9 3 7

6-טע אויפלאגע 400 עקזעמפלארן

druk. P. Brzeziński, Warszawa

קאַפּיטל 1

אַ פרימאָרגן

די האַרבסט-נעכט אין פוילן זענען טינט-שוואַרץ. הימל און ערד ליגן אין דרויסן אין די אָרעמס צוזאַמענגעקנוילט און טוען-אָפּ פאַרבאָרגענע זאַכן, סודות פון דער יצירה...

אַז עס הייבט-אָן צו גראָען, שטייגט דער הימל פון דער ערד אַרויף און לאָזט-איבער אַ פרישן נישט-באַרירטן ווייסן פראָסט איבער ערד און פעלדער. פון די ביימער הייבן-אָן צו קאַפּען אומפאַרשטענדלעכע טראָפּנס. די וועלט שווייגט נאָך, — עס הערט זיך נאָך נישט קיין מרוק פון אַ בהמה. זי באַלאַנגט נאָך צו קיינעם נישט. זי איז ערשט נאָר-וואָס געבוירן געוואָרן אונטער דעם אויפשטייגנדיגן הימל און זי ליגט אויסגעשפּרייט אַ געפונענע, באַהויכט מיט פרישן טוי, ווי אַן אונטערגעוואָרפן ביי געבוירן קינד...

עס הערן זיך פון די פעלדער אייזערנע קלימפּערן, ווי איינזאַמע וואַסער-טראָפּנס וואָלטן זיך פון פאַרוואָרפענע רינעס געגאָסן: דאָס פאָרן פון נאַכט-טאָג-גראָקייט אַרויס די ערשטע מילך-וועגן איבער די שטיינערנע ברוקן פון דער פראַגער פאָרשטאָט. עס קלאַפּן די מילך-קאַנען אינם פרישן חלל און וועקן די שלאָפנדיגע וועלט אויף...

באַלד קומען פון נאַכט-טאָג-גראָקייט אַנדערע וועגן אַרויסצופאָרן אויף דעם שטיינערנעם ברוק. פורן מיט קעפּלעך קרויט, פורן אָנגעלאָדן מיט קאַרטאָפּלעס, וועגן מיט קאַסטנס אייער, וועגן מיט הינער-שטייגן, פעסלעך פלוימען, קוישן באַרנעס,

באַליעס מיט לעזעלקעס, וואָס יידן און פויערן פירן פון דערפער און קליינע שטעטלעך צו דער גרויסער שטאָט צו. עס ליגט נאָך דער פייכטער טוי פון די נאַכט-פעלדער איבער די פורן. פון די שטויסן היי, פון די שטרויענע געזעסן קוקן פליישיגע, געזונטע פראָווינץ-מוידן אַרויס, ווינטיגע רויטע פויערשע פנימער פון קאַלירטע טיכער. געפּרויוועטע יידן מיט פאַרבונדענע אויערן, דורכגעווייקטע פויערים אין פאַרענדיגע שעפּסן-פעלצן.

מידע, מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, באַגאָסן אין געפּרוירענע אַנגסטן, קלאַפּן פערד מיט פּאָדקאָוועס אָן די האַרטע שטיינער פון ברוק. דאָס שלעפּט מען זיך איבער די פּראַגער גאַסן צו דער אייזערנער בריק, וואָס וואַרפט זיך מיט איר קערפּער אויפן וואַרשעווער ברעג אַריבער.

דורך די אייזערנע נעצן פון דער פּראַגער בריק דערזעט זיך שוין דער ווייסער מאָרגן-טוי, וואָס איז אויסגעשפּרייט ווי אַ פלאַכטע איבער הייזער-דעכער, אויף קירכן-שפּיצן אויף יענער זייט הויכן ווייסל-ברעג.

דאָס איז די שטאָט וואַרשע.

ביי הורוויצן, דעם לערער, איז נאָך נאַכט איבער דער וועלט. עס שרעקן ווי שדים די שטיקער מענטשלעכע קליידער, צעהאָנגען איבער די שטולן. אַ כאָר פון שלאָף-אָטעמס אין אַלע גאַמען הערן זיך פון די ווינקלען אַרויס. אַ וואַרימע שווערע נאַכט-לופט שטייט אין הויז פון אויסגעוואַרימטע לייבער און בעטגעוואַנט. די ערשטע, וואָס שטעקט די פיס אַרויס פון בעט מיט אַ פאַרשלאָפן פנים נאָך, איז די בעל-הביתטע. זי טוט דאָס מיט נישט-געהערטע און נישט-געזעענע באַוועגונגען, זוכט-אויס אירע קליידער אין דער פינסטער, מיט זיך נישט אויפצוועקן דאָס הויז-געזינט. דער מאַן אָבער איז שוין אויף. אָן אַ וואַרט אַרויסצורעדן צינדט ער אָן דאָס ליכט אויפן נאַכט-שענקל.

— צו וואָס? איך וועל אַזוי אויך זען.

— נאָך וואָס עפּעס אַזוי פרי? — בייזערט זיך דער מאַן אַ פאַרשלאָפענער.

— ס׳גייט צו ווינטער, מ׳רייסט פון די הענט.

און איידער וואָס-און-ווען, פון דעם וואַסער-קראַן אין קיך הערט זיך אַ שטראָמל גיסן...

די פּאָר גילדן זענען אָנגעגרייט פון נעכטן. אַ גאַנצן טאָג אַרומגעלאָפן צו די עלטערן פון די תּלמידים, פאַרלעגענע שכר-למוד אויפמאָנען פאַרן מאַרק-טאָג. די טאָכטער האָט אויך בייגעשטייערט דאָס לערן-געלט פון איר שעה. עס האָט געזאָלט זיין אַן אָנהייב אויף אַ ווינטער-מאַנטל, נאָר עס האָט אַלץ נישט געקלעקט. מיילער זענען אָן עין-הרע דאָ אַ סך, און עס גייט אַ ווינטער אַ לאַנגער און אַן אומברחמנותדיגער, כאָטש מיט קאַרטאָפלעס זיין באַזאָרגט; מיט אַ פּאָר פעסלעך איינגעלייגט קרויט און מיט אַ קעסעלע פּאָווידלע.

אָנגעטון זיך אויף שנעל, האָט זי ווי אַ דערפאַרענער מלחמה-מאַן, געוואָרפן אַן אויג אויף די קופּקעס שלאָפנדע אין די ווינקלען. פלינק אין קאָפּ באַרעכנט וויפל נפשות זי האָט צו דערנערן, נישט-ווילנדיג געוואָרפן אַן אומפריינטלעכן בליק אויף דער טיר פון „בית-מדרש”. „בית-מדרש” האָט זי אָנגערופן די שטוב, וועלכע זי האָט אָפּגעגעבן פאַר די בחורים, וואָס קומען פון דער פּראָווינץ צו איר מאַן, און וואוינען פאַר אַ קלייניקייט ביי זיי. „וואָס זענען זיי שולדיג, אַז זיי ווילן עסן?”

קיין סך צו קלערן האָט זי קיין צייט נישט. עס ברענט אויף איר די הויט. „דאָרט, אויפן מאַרק, מוזן שוין די ווייבער אַוועקרייסן די זעק פון די פורן. די געוועלבלעך-סוחרים קויפן אַלצדינג אויף”. געכאַפּט דאָס טוך איבערן קאָפּ, אַ נעכטיגע זעמל אין מויל אַריין, די צוויי גרויסע קויבערס אויף די אָרעמס, און געלאָזט זיך פון די שטיגן אַראָפּ.

איר מאַן האָט דערווייל צוריק נאַכט געמאַכט, אויסגעלאָשן דאָס ליכט און איבערגעצויגן איבער זיך די וואַרימע דעק.

אַ שלעפער געוועזן אַ שרעק, דער לערער הורוויץ. אָפּגעהיט זאָל מען ווערן, אַז מ׳האָט אים אויפגעוועקט ווען ער

האָט געכאַפּט אַ דרעמל אין מיטן טאָג פון לעקציע צו לעקציע; נעכטן זיך אויך שפּעט געלייגט. אַריינגעלאָזט זיך אין אַ וכּוח מיטן „זשאַכלינער" וועגן דער צוקונפט פון פּוילן. אַז עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַ וכּוח און נאָך דערצו איבער פּוילן — האָט שלמה הורוויץ שטענדיק געמוזט אַרויס דער זיגער און האָבן דאָס לעצטע וואָרט. אַז נישט וואָלט די וועלט אונטערגעגאַנגען. דער „זשאַכלינער" (די יונגעלייט האָט מען גערופן אויף די נעמען פון די שטעט, פון וואַנען זיי זענען געווען) האָט אים נעכטן גוט דאָס בלוט אויפגעקאָכט מיט זיין אומוויסנהייט וועגן פּוילן, און, ווי תּמיד, ווען מ'קאָכט אים אויף מיט דער אומוויסנהייט וועגן פּוילן — זוכט ער טרייסט אין מיצקעוויטשעס נביאישע ווערטער, אינם דריטן טייל פון „דזשאַדי", וואָס אַ גאַליציאַנער אויסגאַבע האַלט זיך אויף ביי אים אין געהיים (צוליב דער געפאַר ביי אַ רעוויזיע די קאָנצעסיע אויף דער שולע צו פאַר-לירן). דאָס געשפּרעך האָט געדויערט ביז צוויי אַ זייגער ביינאַכט. און היינט שטייט-פאַר אַ שווערער טאָג. קיין איין מינוט נישט קיין צייט, פון לעקציע צו לעקציע, טרעפּ-אַרויף, טרעפּ-אַראָפּ, אָבער דער שלאָף איז שוין מער נישט געקומען. דער חוב האָט געמאָנט...

דער „חוב" איז באַשטאַנען אין דעם פאַרשטייענדיקן עקזאַמען, וואָס ער האָט צו באַלייגן פאַר פיר קלאַסן רוסישע גימנאַזיע, אַז ער זאָל האָבן דאָס רעכט צו האַלטן אַ פאָלקס-שול, אַזוי ווי עס איז לעצטנס אַרויס אַ גזירה אויף אַלע לערער. נאָך שווערער מי און גרויס פּראָטעקציע האָט מען אים דערווייל דעם פּאַטענט נישט צוגענומען ביז צום עקזאַמען. ער, שלמה הורוויץ, וואָס האָט צו אַכצן יאָר געהאַט היתר-הוראה פון די באַדייטנדסטע רבנים, געשמט אַלס עלוי איבער האַלב פּוילן; ער, וואָס ווען ער איז שוין געווען אַ פאָטער פון אַ קינד און נאָך נישט געקענט דעם „פּוילישן" אלף-בית און דאָך אין אַ קורצער צייט אויסגעלערנט זיך דריי שפּראַכן, אָנגעהויבן מיט דעם, וואָס ער האָט זיך גאַנצע ווערטער-ביכער אויסגעלערנט אויף אויסנווייניק; ער, וואָס פאַרמאָגט אַ גרויס וויסן אין פילאָזאָפיע, קאָן אַ מאַסע ווערטער פון פרעמדע שפּראַכן און ווייסט אַלע באַדייטנדע דאַטן

פון דער וועלט-געשיכטע אויפן קאָפּ — דאַרף זיך יעצט אָנהייבן לערנען אויפדאָסניי, ווי אַ יינגל.

וואָלט עס אָבער גאָרנישט אויסגעמאַכט. אילאָווייסקיס „רוסישע געשיכטע" האָט ער אויסגעלערנט אויף אויסנווייניג. פאַר פיזיק, געאָגראַפיע, נאַטור-געשיכטע, מאַטעמאַטיק — פאַר דעם אַלעם האָט ער קיין מורא נישט. פאַרוואָס ער האָט יאָ מורא, איז פאַר אַ נאַריש קינדער-ליד. ער קאָן נישט אַרויסברענגען די „יערי" און די „אי", ווען מ'באַנוצט דעם האַרטן צייכן און ווען דעם ווייכן. אַלס פּוילישער פּאַטריאָט האָט ער, פאַרשטייט זיך, גע-פילט אַ שנאה צו דער אַרויפגעצוואונגענער רוסישער שפּראַך; ווי ער האָט נישט גערן געהאַט איר ליטעראַטור — האָט ער זיך דאָך באין אופן נישט געקאָנט, צי נישט געוואָלט, געוואוינען צו איר. זיין צונג האָט זיך אַנטזאָגט ריכטיג אַרויסצוגעבן אַ רוסיש וואָרט. די שפּראַך איז געוואָרן אויסגעקנאָטן צווישן זיין צונג און זיינע ציין, אַ פלאַטשיג טייגל. ער קאָן זי בשום אופן נישט איינבייסן. ער ווייסט אָבער, אַז דער אינספּעקטאָר וועט אים אויפן עקזאַמען גאָרנישט פרעגן: נישט וועגן געשיכטע, נישט וועגן מאַטעמאַטיק, נאָר דווקא דאָס פאַרשאָלטענע קינדער-ליד, וואָס ער קייעט יעדן פרימאָרגן פון דער האַלב-צעריסענער כרעסטאָמאַטיע אַרויס.

שלמה הורוויץ איז אָבער נישט געוואוינט צו זאָרגן. פון דעם האָט אים אָפּגעוואוינט זיין פרוי נאָך פון דער צייט פון קעסט אָן. ווי אַ יידיש ווייבל, האָט זי גענומען אויף זיך די דאגות פון דער וועלט, און האָט איבערגעלאָזט פאַר איר מאַן די באַזאָרגונג פון יענער וועלט. דאָס איז נאָך געווען פון די צייטן, ווען ער איז געזעסן אין בית-מדרש און האָט אָנגעגרייט אוצרות חלק עולם-הבא. דאָס האָט זיך נישט געענדערט דערנאָך, ווען ער איז געוואָרן אַן „אפּיקורס" און האָט זיך גענומען פאַר די טריף-פסולע ביכלעך. ביזן היינטיגן טאָג נאָך קאָן רחל-לאה נישט זיין גאַנץ גלייכגילטיג, ווען זי הערט איר מאַנס שטימע אַרויסזינגען מיט אַ גמרא-נגון פון דעם קליינעם אַלקערל — זייער שלאָפצימער, — איבערחזרנדיג פאַר זיך אַ שווער שטיקל פילאָזאָפיע. דעם נייעם למוד האָט זי באַצייכנט מיט איין וואָרט „פילאָזאָפיע". זי הייבט

דענסטמאָל אָן צו גיין אויף די שפּיץ-פינגער און מאַכט שטיל די קינדער מיט אַ „שאַ“. שלמה הורוויץ ווייסט נאָר פון איין עבודה — צו לערנען. אַנומעלט האָט ער געלערנט גמרא — איצט, לערנט ער פילאָזאָפיע. אַלעס איבריגעס האָט ער איבערגעלאָזט אויפן ווייב צו באַזאָרגן. אַזוי דענסטמאָל, אַזוי היינט.

נאָכן ווייבס אַוועקגיין האָט ער אָבער מער נישט געקאָנט שלאָפן. דער עול האָט דאָך געפּיקט. ווי אַמאָל האָט דער „תכלית“ געפאָדערט אויפצוהייבן זיך פרי און צו גיין אין בית-מדרש אַריין, אַזוי איצט האָט ער גערופן אויפצוהייבן זיך און אַריינצוכאַפּן די צוויי-דריי שעה — איידער ער האָט באַדאַרט אין שולע גיין — פאַר זיך. ער האָט זיך גענומען אָנטון מיט אַ סדר, ווי ער איז געוואוינט געווען צו טון אַלצדינג אין לעבן. איין שטיק אָנטועכץ נאָך דעם אַנדערן איז געלעגן צוזאַמענגעלייגט גלייך מיטן קנייטש און איז געגאַנגען איינס נאָכן אַנדערן. אָפּגעהיט זאָל מען ווערן, אַז ס'האָט ווער געזאָלט די שטיקער אָנטועכץ צונויפמישן, די הויזן פריער אַוועקלייגן פאַרן העמד. ער האָט זיך געקאָנט אָנטון אין דער פינסטער. אַריינגעגאַנגען אין קיך, זיך וואַשן אויף די שפּיץ-נעגל, כדי נישט אויפצוּוועקן די קינדער. דערביי אָבער האָט ער נישט פאַרגעסן אַ טרייסל צו געבן ביי דער טשופּרינע זיין זון, דעם גימנאַזיסט, וואָס האָט זיין קאָפּ אַרויסגעשטאַרצט פון בעט אַרויס. אָפּגעוואַשן זיך מיט אַ סדר, אָפּגעווישט זיך מיט אַ סדר, אָנגעטון זיך מיט אַ סדר, — און אַז ער איז שוין אינגאַנצן פאַרטיג געוואָרן, האָט ער איבערגעווישט די ברילן אויף ריין און גענומען זיך לערנען.

די כרעסטאָמאַטיע מיט דעם קינדישן ליד „איז געלעגן אָפן פאַר אים און האָט געמאָנט דעם „חוב“. עס איז אים אָבער אַ שאָד געווען צו פּטרן אַזאַ פרישן פרימאָרגן אויף אויסצוברעכן די צונג אַרויסצוזאָגן ריכטיג די רוסישע ווערטער. וויפיל ס'איז נישט פאַר זיין פּעדאַנטישער נאַטור וויכטיג געווען אַ פּאַ-נעטיש ריכטיג אַרויסגעזאָגט וואָרט, דאָך האָט ער געפונען די אַרבעט פאַר צופיל שפּילעריש, אַז ער זאָל פאַר איר פּטרן די גוטע פרימאָרגן-שעהן, ווען דער מוח איז פריש און קאָן בעסער פאַר-

נעמען. ער האָט געהאַט אַ גרויסן יצר-הרע צו נעמען זיך צו זיין באַליבטער אַרבעט. און דאָס איז געווען: צו זאַמלען מאַטעריאַלן פאַר זיין וויסנשאַפטלעכן ספר, וואָס ער קלייבט זיך צו שרייבן, בסוד-סודות, וועגן די יידיש-פוילישע נעמען, וואָס קומען פאָר אין דער יידישער געשיכטע אין פוילן. ער האָט געהאַט אַ פאַר „מקורים" אינדערהיים און געמאַכט זיך פון זיי זיינע נאָטיצן.

און די כרעסטאָמאַטיע מיט דעם פאָרשטייענדיקן עקזאַמען האָט ער אָפּגעלייגט — ווי ער איז געוואוינט געווען מיט אַלע אַנדערע וועלטיקע זאָרגן (ווי דירה-געלט צאָלן, קוילן אויפן ווינטער באַזאָרגן, חיונה איינצושאַפן) — אויפן ווייבס פּלייצעס. רחל-לאה וועט שוין אַן עצה געפינען...

דערווייל האָט זיך דערהערט פון דער עס-שטוב, וואו די קינדער זענען געשלאָפן, אַ יינגלשע שטימע, וואָס האָט איבערגעחזרט אויף אויסנווייניק פרעמדע ווערטער, פון אַן אומפאַרשטענדלעכער שפּראַך. דאָס איז געווען זיין זון, דער גימנאַזיע-תלמיד פונם זעקסטן קלאַס, וואָס איז איבערגעגאַנגען זיין גריכישע לעקציע, אויסגעלערנט זיך פון אויסנווייניק גאַנצע שטיקער „אָדיסעאַ". דער פאָטער האָט אויף אַ ווייל איינגעהאַלטן זיין לערנען און צוגעהערט זיך צום זונס, פאַר אים אומפאַרשטענדלעכע ווערטער. דאָס יינגל איז געווען זיין ליבלינג. נאָך דעם עלטערן זון, וואָס איז אַריינגעפאַלן אין געפענגעניש צוליב זיין געהיימער געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט (וואָס אַגב דער פאָטער איז נישט געווען דערפאַר), איז דאָס זעכצן-יאָריקע יינגל געוואָרן דער איינציקער טרעגער פון זיינע האָפנונגען. שלמה הורוויץ איז געווען אַ משכיל, און גאָרנישט מער. ער האָט געבראַכט מיט זיך פון בית-מדרש אַ גרויסן דורשט נאָך לערנען. פונקט ווי זיינע זיידעס האָבן ליב געהאַט אַרומצושווימען אין די טיפענישן פון תלמוד, אַזוי האָט ער ליב געהאַט אַרומצושווימען אין בילדונג. ער האָט געהאָלפן אַלעמען, וואָס האָבן זיך געוואָלט בילדן. אָבער ער האָט ליב געהאַט די בילדונג לשם בילדונג, און גאָרנישט מער. אין זיין יינגל האָט ער געזען די פאַרווירקלעכונג פון זיין

אידעאַל. מיט דעם זעלבן נחת, װאָס זיין אייגענער פּאָטער האָט אַמאָל צוגעהערט זיך צו זיין גמרא־לערנען, װען ער איז אַ ײנגל געװען, אַזוי האָט זיך איצט שלמה הורװיץ צוגעהערט צו זיין ײנגלס גריכיש. און מען מוז זאָגן, אַז נישט אָן קנאה. יאָ, ער האָט מקנא געװען זיין זון, װאָס ער װעט האָבן די מעגלעכקייט צו לייענען די גריכישע און לאַטייִנישע קלאַסיקער איז אָריגינאַל. אַ זאַך, אויף װעלכער שלמה הורװיץ האָט געקוקט װי אויף אַ גליק, װאָס ליגט אויף דער צװייטער זייט גרענעץ פון זיין לאַנד, װי אַן אָרימאַן קוקט אויף די רייכע פעלדער פון גביד. ער האָט מקנא געװען זיין ײנגל, זיין יוגנט, נישט צוליב דער יוגנט (װאָס שלמה הורװיץ האָט קיינמאָל נישט געהאַט), נאָר צוליב דער מעגלעכקייט פון לערנען זיך. יעדע שעה פון אייגענער זעלבסט־בילדונג האָט זיך דער לערער געמוזט קויפן מיט אַ גאַנצן טאָג פאַרשקלאַפונג צו אַנדערע. פון זיין קינדהייט אָן האָט ער געמוזט זיך דערנערן פון דעם, װאָס ער האָט זיין דערװערבט װיסן פאַרקויפט צו אַנדערע. אַזוי איז עס געװען אין די פרומע יאָרן אין בית־מדרש, װאו נאָך אַלס ײנגל האָט ער געלערנט מיט ײנגלעך, און אַזוי אויך אין זיינע שפּעטערדיקע יאָרן, װען ער האָט זיך גענומען צו אַנדערע למודים. און כאָטש זיין לערערשע נאַטור האָט געפאָדערט דאָס איריגע, צו טיילן זיך מיט אַנדערע די רייכטימער, װאָס ער האָט דערװאָרבן (פון װאָס ער האָט אגב אַ גרויסע גייסטיקע הנאה געהאַט), האָט ער דאָך געקוקט מיט גרויס צער אויף די לאַנגע טעג פון זיין לעבן, אויף די לאַנגע נעכט, װאָס ער גיט אַװעק פאַר אַנדערע. ער האָט זיך געטראַכט: װען ער װאָלט געהאַט די לאַנגע זומערדיקע טעג און די לאַנגע װינטער־נעכט פאַר זיך אַליין, װיפיל בילדונג װאָלט ער זיך געקאָנט איינשאַפן. און װי אַן אָרימאַן, װאָס גאַרט נאָך רייכטום, האָט שלמה הורװיץ געגאַרט נאָך צייט, װאָס מער צייט האָבן פאַר זיך אויף לערנען. צוליב דעם האָט זיך ביי אים אויסגעאַרבעט אַ מערקװירדיקע געשיקלעכקייט איינצושפּאָרן צייט. קיינער האָט זיך נישט געקאָנט אַזוי פלינק אָנטון װי שלמה הורװיץ, קיינער האָט נישט געקאָנט נאָכשפּרינגען זיינע טריט איבער דער

גאַס, ווען ער איז געגאַנגען אויף זיינע לעקציעס. קיינער האָט נישט געקאָנט צ״י פלינק שטייגן טרעפּן-אַרויף און אַראָפּ, ווי דער מיטל-יאָריגער לערער. קיינער האָט נישט געקאָנט אַזוי זיך קאָנצענטרירן אין אַ בוך בשעת אַ רייזע אין אַ טראַמוויי, וואו צווישן איין שטיקל שפּינאָזאַ און אַן אַנדערן האָט ער געקאָנט אָן ווערטער, נישט אַרויסטועענדיג זיינע אויגן פון בוך, באַצאָלן דעם קאָנדוקטאָר זיין פאָר-געלד, אָפּענטפערנדיג מיט אַ שטופּ פון אַ פּלייצע אויף אַ שטופּ פון אַ פּלייצע, נישט צו שענקען אַ בליק אַפילו דעם שכן, וואָס האָט אים געוואָלט צורויבן זיין שטיקל אָרט בשעת אַ געדראַנג. ער האָט שוין דערפילט ווען זיין סטאַנציע קומט-אָן און אָן אָפּצונייגן זיין בליק פון זיין בוך, מיט פאַרנומענע אויגן האָט ער געקאָנט זען דעם נומער פון הויז, וואו ער האָט באַדאַרפט, און נישט מיט געזעענע טריט דורכשלייכן זיך דורך אַ געדראַנג פון מענטשן, נישט אָפּצושטעלן זיך אויף קיין געשעעניש פון דער גאַס. דאָס שטענדיגע לויפן און איילן זיך האָט איינגעהאַלטן אין זיינע באַוועגונגען אַ בחורשע יוגנטקייט און פרישקייט, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט מיט זיך פון בית-המדרש אַרויס.

ווען ער האָט איינגעהערט זיך צו זיין זונס גריכיש לערנען, האָט זיך אין אים געוועקט זיין פאָטערשער חשק אַריינצוגיין צום יינגל און זאָגן אים אַ גוט וואָרט. נאָר שלמה הורוויץ האָט זיך דאָס נישט פאַרגונען. ווי אַ פרומער ייד האָט שלמה הורוויץ „אָפּגעהיט“ די מצוות פון בילדונג. ווי אַ פרומער ייד היט זיך אויס פאַר אַן עברה, אַזוי האָט זיך שלמה הורוויץ אויסגעהיט עפּעס צו באַגיין געגן די אָנגענומענע געזעצן און כללים פון בילדונג און פראָגרעס. אַ מינוט נאָך האָט זיין פאָטער-אינסטינקט געצאַפּלט און געוועדט זיך געגן דער „פּעדאַגאָגיק“ אַרויסצואווייזן אַן איבריג סענטימענטאַל געפיל צו אַ דערוואָקסן יינגל, — באַלד האָט די „לאָגיק“ (שלמה הורוויץ האָט שטענדיג ליב געהאַט צו באַנוצן דאָס וואָרט „לאָגיק“) געזיגט. שלמה הורוויץ, אָבער, האָט געהאַט אַ שוואַכקייט צו דעם יינגל זיינעם. נישט נאָר האָט אים געפריידט דעם יינגלס גוטער קאָפּ, וואָס האָט אים גע-

געבן די מעגלעכקייט אַריינצוקומען אין גימנאַזיע, נאָר נאָך מער האָט אים געפריידט זיין זונס התמדה. כאָטש די גריכישע לעקציע איז באַשטימט אויף מאָרגן, לערנט ער זי שוין היינט אויס. אין דעם זון איז ער זיכער געווען, אַז ער וועט זיך נישט לאָזן אָפּנייגן פון זיין וועג אויף פּאָליטישער אַרבעט. זיין וועג וועט אים פירן צו אַ קאַריערע פון אַ געלערנטן, אין וועלכן שלמה הורוויץ האָט געזען דאָס העכסטע גליק פון מענטשלעכן לעבן. דאָס געפיל צום יינגל האָט אים נישט צורו געלאָזט און באַזיגט ווידער זיין „לאָגיק". כדי אָבער נישט צו זינדיגן געגן דער פּעדאַגאָגיק, האָט ער אָנשטאָט אַ גוט וואָרט, וואָס איז רייף געוואָרן אין זיין האַרץ צו זיין קינד, אָנגעהויבן זיך צו בייזערן אויף אים און אַריינגערופן דורך דער טיר:

— דוד, דוד (שלמה הורוויץ האָט נאָר געגעבן זיינע קינדער ביבלישע נעמען), וואָס שלינגסטו די ווערטער ווי זיי וואָלטן געווען קליסקעס? „אָדיסעאַ" עסט מען נישט — „אָדיסעאַ" טרינקט מען ווי גוטן וויין!

מיט דערדאָזיגער באַמערקונג איז אי זיין פּאָטער-ליבע, אי זיין לערערשער אינסטינקט געוואָרן געשטילט (דערביי נישט צו פאַרזינדיגן זיך געגן די געזעצן פון דער פּעדאַגאָגיק).

דאָס יינגל האָט איינגעהאַלטן זיין אימפּעט, און האָט אָנגעהויבן אַרויסצוזאָגן די האָמערישע סטראָפן מיט מער ריטם, דעקלאַמירנדיג, און ער האָט געוואוסט, אַז ער וועט מיט דעם דעם פאָטער געפעלן.

דערביי אָבער האָט זיך דאָס יינגל געטראַכט: „אים איז עס לייכט צו זאָגן: שלינג נישט. הונדערט סטראָפן אָראָפּצוזאָגן פון אויסנווייניג, כדי דעם חזיר, דעם פאַרזיצער פון לערער-ראַט, וואַסיל אַנדרייעוויטש (וועלכער איז אַ גרויסער ליבהאָבער פון דער הומאַניסטישער בילדונג), צו געפעלן". דורך דעם וואָס ער, דוד, קאָן פינף מאָל מער סטראָפן פון דער „אָדיסעאַ" אויף אויסנווייניג, וויפיל מ'באַדאַרף, איז נאָך מעגלעך, אַז דאָס יינגל זאָל אָנהאַלטן זיין זשורנאַל אויף שטענדיגע פינפן, וואָס אָן זיי טאָר ער זיך נישט אינדערהיים ווייזן, ווייל די פינפן גיבן

אים די מעגלעכקייט צו באַקומען די נויטיגע סטיפּענדיע פון אַ רייכן מעצענאַט פאַרן באַצאָלן אין קלאַס.

נאָר באַלד האָבן זיך דערהערט שטימען פון אַלע ווינקלען פון דער וואוינונג. קינדישע שטימען, און שטימען פון דער־וואַקסענע, נידריגע און העכערע, פאַרשטענדלעכע ווערטער און אומפאַרשטענדלעכע ווערטער; ווערטער, וואָס האָבן אַ זין, און ווערטער, וואָס האָבן גאָר קיין זין נישט: ציפערן, רוסישע גראַ־מאַטיק, פיזיקאַלישע כּללים, געאָגראַפישע נעמען, נעמען פון אַפריקאַנישע טייכן, פון פּאַציפישע אינזלען, וועלכע וועלן קיינ־מאָל נישט ווערן באַטראָטן; אַסטראָנאָמישע ציפערן, וועלכע וועלן קיינמאָל נישט ווערן געברויכט; פיזיקאַלישע געזעצן, וועלכע וועלן קיינמאָל נישט ווערן אויסגעפירט, און גראַמאַטיקאַלישע כּללים, וועלכע וועלן קיינמאָל נישט ווערן באַנוצט און זענען נאָר באַשאַפן געוואָרן, כּדי קינדער צו פייניגן און זייערע יונגע טעג צו „פאַרביטערן" — דאָס האָט זיך דאָס „בית־המדרש" אָנגע־רופן, וואָס האָט געהויזט ביי הורוויצן אין שטוב.

אַז עס איז טאָג געוואָרן און מען האָט שוין דעם גראָען מאָרגנשיין געקאָנט באַנוצן אָנשטאָט די אָנגעצונדענע גאַז־ליכט, איז פון מאַרק צוריקגעקומען רחל־לאה. זי איז געווען אינגאַנצן באַגאָסן פון אַנגסטן. די אַנגסטן האָבן נישט אַרויסגערופן אויף איר פּנים די צוויי פולע קויבערס מיט גרינוואַרג, ערד־פּרוכטן, מילכיגס און אַנדערע עסנוואַרג, וואָס זי האָט געטראָגן אויף ביידע הענט, נאָר די אַנגסט נישט צו פאַרשפּעטיגן זיך מיטן אָנבייסן פאַרן מאַן מיט די קינדער, איידער זיי גייען אין שולע. נאָך איר האָט אַ הויכער פויער נאָכגעטראָגן אַ זאַק מיט קאַר־טאָפלעס און אַ קויש מיט פלוימען אויף פּאָווידלע צו מאַכן. הינטער איר האָט זיך נאָכגעשלעפּט אַ דערשראָקענער יונגערמאַן.

— זוי באַלאָדן, איז רחל־לאה געקומען פון מאַרק אַהיים!

— ווער איז דאָס? — האָט איר מאַן געפרעגט אויפן פרעמדן בחור, ווען ער איז אַריינגעקומען צו רחל־לאהן אין קיך, זי אונטערצוטרייבן די קאַווע צו קאָכן, ווען ער האָט פּלוצלינג אַנטדעקט דעם יונגנמאַן.

— איך װײס? — ענטפֿערט רחל־לאה. — געפֿונען אים אױף די טרעפּ. דאָרט אַ גאַנצע נאַכט אָפּגעזעסן.

דער בחור, װאָס איז געזעסן אַ שװײַגנדיקער און אַ פּאַר־שעמטער, װי באַהאַלטנדיק זיך אינעם שאָטן פֿון רחל־לאהס שירץ, האָט זיך אױפֿגעהױבן בײַם לערערס אַרײַנקומען. זײַנע פּאות האָבן געציטערט און ער האָט געהאַלטן די אױגן אײַנגעגראָבן אין אַ װינקל און געפֿרעגט: — דאָס איז אפֿשר דער הער הורװיץ?

— װאָס װילט איר? — האָט דער לערער געפֿרעגט.

— איך װיל זיך לערנען. איך האָב אַ גרױסן חשק זיך צו לערנען, — שטאַמלט דער יונגערמאַן אַ דערשראָקענער.

— זײער װאױל, זײער פֿײַן, אַז איר װילט זיך לערנען. אָבער װאָס זאָל איך פֿאַר אײַך טון?

— מ'האָט געזאָגט בײַ אונז אין קראַסנישין (איך קום פֿון קראַסנישין) אַז דער, װאָס װיל זיך לערנען, פֿאָרט קײַן װאַרשע צו דעם לערער שלמה הורװיץ. ער העלפֿט אין דעם אַלעמען אַרױס, — און איך האָב גרױס חשק זיך צו לערנען, גרױס חשק.

— איך האָב אױך חשק זיך צו לערנען. צו װעמען זאָל איך פֿאָרן? אפֿשר קאָנט איר מיר אױך געבן אַן אַדרעס, צו װעמען זיך צו װענדן? — פֿרעגט דער לערער.

דער יונגערמאַן בלײַבט שטײן אָן לשון. זײַנע פּאות ציטערן נאָך מער, און אַלײן שאָקלט ער זיך אױך און רעדט װי פֿאַר זיך:

— און װאָס זאָל איך טון?

— איך װײס װאָס איר זאָלט? — װאָס פֿרעגט איר מיך? װאָס בין איך, אַ בילדונגס־מיניסטער? װאָס האָב איך, אַן אַקאַדעמיע? איך װאָלט געװען אַ בילדונגס־מיניסטער, איך װאָלט געהאַט אַן אײגענע אַקאַדעמיע, װאָלט איך אודאי געהאָלפֿן אַזעלכע יונגעלײַט. אָבער װאָס קאָן איך טון, — װאָס קומט איר צו מיר?

— צו װעמען דען? צו װעמען דען? — פֿרעגט דער יונגערמאַן פֿאַר זיך.

רחל-לאה, וועלכע האָט אויס דרך-ארץ פאַר איר מאַן, נישט דערוועגט אַריינצומישן זיך אין געשפּרעך, קאָן עס אָבער שוין נישט אויסהאַלטן. איר גאַנצער וואַרימער טעמפּעראַמענט גיט זיך אַ וועק-אויף, זי ווערט רויט איבער די אויערן און רעדט-אויס:

— וואָס האָסטו זיך אָװעקגעשטעלט בייזערן אויף אים? וואָס זאָל ער טון, אַז ער וויל זיך לערנען? וואָס, גנבענען וויל ער, גזלענען וויל ער? וואָס בייזערסטו זיך? זעצט אייך, יונגערמאַן. הונגעריג זענט איר דאָך אוודאי. לאָז אים כאָטש אָפּאָטעמען. אַ גאַנצע נאַכט געזעסן אין דרויסן.

— וואו ווּעסטו אים באַהאַלטן? דאָס גאַנצע הויז איז דאָך שוין פול? וואָס קומען זיי צו מיר?

דערווייל האָט דעם יונגענמאַנס דערשיינונג אַרויסגערופן נייגעריגקייט ביי די הויז-מענטשן. אין דער טיר פון קיך האָט זיך באַוויזן אַן איינוואוינער פון „בית-המדרש”, וועלכער איז אַרויסגעקומען באַטראַכטן זיין נייעם קאָלעגע.

— פאַניע הורוויץ — איר האָט זייער רעכט. יונגערמאַן, וואָס זענט איר זיך געקומען לערנען? — אַרבעטן באַדאַרף מען, — רופט זיך אָן אַ פאַרשוין אין דער טיר פון שטוב, אַריינשטעקנדיג צו-ערשט זיין לאָם-הענטל.

— אַהאַ, דער שמדניק איז שוין דאָ, אַזוי ווי עס וואָלט אים ווער געווען געפרעגט. אַזאַ לייט ווי איר, וועט ער נאָך שטענדיג זיין, — רופט זיך אָן די בעלי-הביתטע, און באַרואיגט דעם צעשראָקענעם בחור מיט אַ גוטן בליק. — איר הערט זיי נישט. זעצט אייך. וואַרט, איך וועל באַלד קאַווע מאַכן.

און זי נעמט דעם יונגנמאַנס פּעקל, וואָס באַשטייט אין אַן איינוויקלעכטס אין אַ ציימונג, וואָס ער לאָזט נישט די גאַנצע צייט אַרויס פון אונטערן אָרעם, און לייגט עס אַוועק, ווי זי וואָלט דורך דעם אָפּגעפּסקנט, אַז ער בלייבט דאָ.

דער לערער פּרוואוט נאָך עפּעס צו רעדן. נאָר דאָס ווייב פאַרמאַכט אים באַלד דאָס מויל.

— וואָס האָבן זיי זיך אָנגעזעצט! אפשר וועט איר שוין

אַרויסגיין פון קיך. איך באַדאַרף אָפּקאָכן קאַווע, אָדער נישט — זאָגט רחל-לאה און נעמט זיך אַזוי ענערגיש צו דרייען מיט איר קאַווע-מילעכל, אַז זי פאַריאָגט מיט דעם איר מאַן און דעם אַנדערן.

קאַפּיטל 2

רחל-לאהס טאָג האָט זיך אָנגעהויבן

באַלד האָט זיך דערהערט פון הויף דאָס ספּעציפישע זינגען
פון די וואַרשעווער הויף-פייגל:

— האַנדל! האַנדל! האַנדל!

האָט רחל-לאה געוואוסט, אַז דער טאָג האָט זיך אָנגעהויבן,
האָט זי זיך גענומען מיטן גאַנצן אימפּעט צו רייבן די קאַווע.
ווען זי האָט געהאַלטן דאָס קאַווע-מילעכל צווישן אירע קני, האָט
זי געצויגן די ווערטערביים שעמעוודיגן ישיבה-בחור, וועלכער
האָט זיך מיט זיין גאַנצער אַפּיקורסות געפּילט פּאַרלעגן צו זיצן
אַליין מיט אַ נקבה. זי האָט געוואוסט זיין גאַנץ לעבן,
איידער ער האָט נאָך דאָס מויל געעפנט. עס איז איר געווען
געגנוי באַוואוסט די „היסטאָריעס" פון די יונגעלייט פון אירע
פריערדיגע באַקאַנטשאַפטן. זיי זענען מער אָדער ווייניגער געווען
ענלעך איינער צום אַנדערן. „אוודאי שוין אַ באַוויבטער אויך!",
וואַרפט זי אים צו פון קאַווע-מילעכל אַרויס. „ניין, קיין באַוויבטער
איז ער נאָך נישט", זאָגט ער אַ רויט-ווערנדיגער. „נאָך גוט.
און ווי קומט דאָס?" וואונדערט זי זיך כמעט. „דער טאַטע אוודאי
געכאַפּט ביי די טריפה-פסולע, אויסגעפּאַטשט. אַרויסגעוואָרפן פון
שטוב, העי?" „שיער מיך געמזיקט צום טויט", זאָגט דער יונגערמאַן,
ווידער אַמאָל רויט ווערנדיג. „פון שטוב אַרויסגעטריבן, ביי
חברים זיך אַרומגעוואַלגערט, וואו איין נאַכט גענעכטיגט, נישט
די אַנדערע. וואָס טון אין קליינעם שטעטל? כיבאַ אַ גנב
ווערן. מיט שלעכטע יונגען זיך אַרומדרייען. און אַז מען האָט
איינס אַוועקגעוואָרפן, מוז מען זיך דאָך צו עפּעס אַנדערש נעמען.

מ׳מוז דאָך האָבן מיט וואָס צו לעבן?״ — פאַרענדיגט ז׳ער אויפגע-מוטיגטער יונגערמאַן און קוקט אין אַ זייט. — „און זיי פרעגן, פאַרוואָס זיי קומען אין אַ גרויסער שטאָט? וואו דען זאָלן זיי גיין?״ ברומט די פרוי פאַר זיך. „און מ׳וועט שוין זען וואָס מ׳קאָן טון״. נאָכן אָנבייסן וועט זי אַראָפּגיין צום לעדער-סוחר, אפשר וועט ער האָבן נאָך אַ פּלאַץ אין זיין לעדער-קעלער, כאָטש אויף די פעלן צו נעכטיגן; אַז ניט, אפשר ביים בעקער אויף די זעק מעל, — טראַכט זי זיך. נאָך אַלעם האָט ער גוט געטון, וואָס ער איז אין דער גרויסער שטאָט געקומען. און זי נעמט און גיט אַ שיט-אַריין די אָפּגעמאָלענע קאַווע אין זודיגן טאָפּ.

דאָס הויזגעזינט האָט שוין אומגעדולדיג, מיט האַלבע פרעטענזיעס, געוואַרט אויפן אָנבייסן. דער מאַן מיט דעם ביכל אין האַנט, ווי תמיד ביים קאַרגן גראָען מאָרגנליכט, שטייט ביים פענסטער. ער האָט נאָך אַ לעקציע, איידער עס הייבט זיך אָן די שולע. דער זון — מיטן ביכער-ראַניעץ אין האַנט.

— רחל-לאה, עס איז שפּעט, — פאָדערט מען פון איר. אין אַ מינוט האָט זי שוין געגרייט צום טיש, מיט דער פרישער פּוטער, וואָס זי האָט פון מאַרק אַהיימגעבראַכט, און שניידט שוין אָפּ די גרויסע המוציאס מיט פּאָווידלע פאַרן זון אין שולע מיטצונעמען. דערווייל וואַרפט זי צו אַ טעפּעלע קאַווע דעם זיך-פאַרלוירן-זיצן געבליבענעם יונגנמאַן, מיט אַ גוט וואָרט: „ווי עס זאָל נישט זיין, — זאָל ער זיך דערוואַרימען, אַ גאַנצע נאַכט אינדרויסן געשטאַנען, — און וועגן תכלית וועלן מיר שפּעטער קלערן״.

אַז די מענער זענען אַוועק, קומט די צייט אויף די מיידלעך. אין דער „בלינדער שטוב״ (אַן אָפּגעטיילטע דורך אַ שפּאַניש ווענטל פון עס-צימער) שלאָפן די טעכטער. עס הערט זיך שוין פון דאָרט אַ נאַקעט מיידליש שאַרן מיט הענט און פיס, זינגענדיגע מיידלשע שטימען, און אַן אַמפערן זיך. דאָס רייסט מען זיך אַרום איבער דער פרימאָרגנדיגער צייטונג, וועלכע פון זיי זאָל פריער דורכלעזן די פאָרטזעצונג פון זשעראָמסקיס ראָמאַן, וואָס ווערט געדרוקט ויך אין צייטונג. „אַהאַ, עס הייבט זיך שוין אָן: פּאַניע זשאַכלינער״ (אַז זי וויל עפּעס פון איר סובלאָקאַטאָר,

רופט זי אים נישט „שמדניק", נאָר מיטן פאַרוויינטן נאָמען „זשאַכלינער") — רופט פרוי הורוויץ דורכן פּאַפּיר-ווענטל אין „בית-המדרש" אַריין — „נעמט אים דערווייל אַריין צו זיך; העלענקע באַדאַרף זיך וואַשן", שטופּט זי אין די אָרעמס פון סובלאָקאַטאָר דעם פרעמדן יונגנמאַן און קלאַפּט צו די טיר נאָך ביידע. פון דער „בלינדער שטוב" הערט זיך שוין טאַקע זאָשקעס, דער אינגערער טאָכטערס, שטימע: „מען קאָן, מאַמעשי?" די יינגערע, כאָטש קוים זעכצן, איז שוין מער פרוי פון דער עלטערער, און זי האָט עס ליב אונטערצושטרייכן ביי יעדער געלעגנהייט. אין גאַנצן הויז איז דאָ איין-איינציג אָרט זיך צו וואַשן, ביים דעם קראַן אין קיך. לויפט זי טאַקע אַרום אַ גאַנצן פרימאָרגן, האַלב אָן אויסגעטועטע, פון איין שטוב אין דער אַנדערער, און צעיאָגט די מאַנספּאַרשוינען, די אייגענע און די פרעמדע, מיטן געשריי: „מען קאָן נישט, מען קאָן נישט". „מען קאָן, מען קאָן", ענטפערט־אָפּ די מאַמע. און צוויי האַלב-נאַקעטע מיידלעך קומען זיך אינאיינעם אַריינצושטופּן. זיי פאַרענדיגן דאָס לעזן די פאָרטזעצונג פון זשעראָמסקיס ראָמאַן אין דער טעגלעכער צייטונג אויפן וועג ביז צום וואַסער-קראַן.

די עלטערע איז צירלעך-מאַנירלעך. אַ שלאַנקע, אַ דינע, אַ ווייכע און אַ מיידלשע. זי האָט זיך ליב צו פּוצן און נאָך מער האָט די מאַמע ליב זי צו סטראָיען — כאָטש אין סאַמעט און אין זיידנס. עס איז נאָר, נעבעך, נישטאָ פאַרוואָס. אַרויסגענומען זי פון פינפטן קלאַס פּענסיאָן מיט געוויין, אַז זי זאָל צוהעלפן דעם טאַטן אין שולע. די איבריגע צייט מוז זי לויפן אויף לעקציעס פאַר זיך אויף אַ קליידל צו פאַרדינען. ווינטער האָט עס געהייסן אויף אַ מאַנטל. נאָר שטענדיג איז דאָ אַן אַנדער לאָך צו פאַרשטופּן: דירה-געלט, קוילן, צי פאַר עפּעס אַנדערש. אָבער דאָך, ווי ווייט זי קאָן, רחל-לאה, שפּאָרט זי זיך פון מויל, שפּאָרט זי אָפּ פון איר צייט פאַר דער עלטערער. אויך אַצינד האָט די מאַמע אַרויסגענומען פון טאָפּ אַרויס דעם מיידלשן קאָרסעט, איבער וועלכן זי איז נעכטן שפּעט אין אָוונט געזעסן און אים פאַרריכט, באַהאַלטן אין אַ טאָפּ, כדי דער טאַטע זאָל אים נישט

זען. אָפּגעהיט זאָל מען ווערן, אַז איר וועט אויסזאָגן דעם לערער, אַז זיין טאָכטער טראָגט אַ קאָרסעט און אַז דאָס האָט איִם די מאַמע אַליין, שפּעט אין אָוונט, אויסגעוואַשן און אויסגעריכט פאַר דער טאָכטער. ווארים פּונקט אַזוי ווי די פּעדאַגאָגיק רעקאָמענדירט צו וואַשן זיך איבערן האַלבן לייב יעדן פרימאָרגן מיט קאַלט פריש וואַסער (וואָס די עלטסטע טוט טאַקע איצט ביים קראַן), פּונקט אַזוי פאַרווערט די פּעדאַגאָגיק צו טראָגן אַ קאָרסעט. אַ בפירושער דין. רחל-לאה גייט נעבעך אַראָפּ פון פרומען וועג און הינטער דעם מאַנס רוקן זינדיגט זי אַביסל אונטער געגן די דינים פון פּראָגרעס... זי קאָן נישט פאַרשטיין, ווי אַזוי אַ מיידל קאָן זיך אָנטון אָן אַ קאָרסעט. אַלע אויפקלערונגען פון לאַנגע ווינטער-נעכט, אַז אַ קאָרסעט שטאַמט פון יענע ווילדע באַרבאַרישע צייטן פונם באַרימטן „כינעזישן צוואַנג-שיכל", העלפן נישט, און איצט גלעט זי איִם אַליין אויס, נישט אָן ליבע (ער דערמאָנט אירע אייגענע מיידלשע יאָרן) און פאַרציט אין איִם די שנורן.

שטייט די עלטערע, דאָס העמד אַראָפּגעלאָזט. איר איידעלע מיידלשע הויט, וואָס טראָגט אין זיך שטראַלן פון דאָרפישער זון, וואָס זי האָט אין זיך איינגעזאַפּט דורך דעם זומער אויף איר וואַקאַציע, געהאַרטעוועט פון קאַלטע סטאַוון און טייכן, אין וועלכע זי האָט זיך געבאָדן, רויטלט זיך פון שטראָם אייז-קאַלטן וואַסער, וואָס זי לאָזט איבער זיך. די יינגערע, אין דער האַלקע, וואַרט אויף איר ריי צום וואַסער-קראַן, לעזט דערווייל פאַר פאַר דער זיך-וואַשנדיגער שוועסטער די לעצטע ענד פון דער פאָרטזעצונג פונם ראָמאַן. דערביי מוז זי דערהויבן איר שטימע ביז צו דער העכסטער אָקטאַווע. ווארים, צוליב דעם וואַסער-גיסן, דערהערט נישט די שוועסטער איינצלנע ווערטער. דאָס אָרט פונם ראָמאַן מוז זיין זייער אויפרעגנדיג, ווארים די זיך-וואַשנדיגע שוועסטער שטעלט זיך יעדן אויגנבליק אָפּ און מיט פאַרמאַכטע אויגן כּמעט בייסנדיגע זייף-מולענעס פרעגט זי איבער יעדעס נישט-דערהערטע וואָרט. די מאַמע דערווייל, אַן אומגעדולדיגע, מיטן קאָרסעט אין האַנט, טרייבט-אונטער די טעכטער. זי האָט מורא,

אַז עס זאָל ווער נישט פּלוצים אַריינקומען און זי כאַפּן מיט דער קאָנטראַבאַנדע אין האַנט — מיטן קאָרסעט...

גאַנץ צו דאַנקען, דאָס „טרפה-פסולנע" שוין פאַרשטעקט אונטערן קליידל און דאָס קליידל מיטן מיידל שוין אויך פאַר־שוואונדן. די עלטסטע אריין אין שולע אויף די לעקציעס, די ייִנגערע אין פּענסיאָן. ערשט דעמאָלט דערלויבט זיך רחל-לאה עפּעס צו עסן. מיט דער זעמל און מיט אַ טעפּל קאַווע צווישן די קני, מאַכט זי אַ חשבון פון אַלע אירע זאָרגן. גיט אַ קרעכץ אויפן זון, וואָס זי האָט איבערגעלאָזט צו זיין אייגענעם גורל אין פּעטערבורג. זי האָט אויך עפּעס צו קרעכצן אויפן ייִנגערן זון. דוד. די מאַמע ווייסט עפּעס וועגן אַזעלכעס, וואָס דער טאַטע טאָר נישט וויסן. ער איז געכאַפּט אויף דערזעלבער קרענק. וואָס דער עלטערער ברודער און ברענגט אַהיים עפּעס אַזעלכעס וואָס די מאַמע פאַרשטעקט אין אירע טעפּ... אַחוץ די זאָרג וועגן איר אייגן הויזגעזינט; וועגן דעם שווערן ווינטער, וואָס שטייט הינטער דער טיר ווי אַ וואָלף; וועגן דעם אינספּעקטאָר, וואָס ליגט אויף איר קאָפּ, יאָגט-אַרום מיטן עקזאַמען און יעדעס מאָל וואָס ער באַווייזט זיך, אַנטלויפט דאָס בלוט פון פּנים, און וועגן דער רייכער אַריסטאָקראַטישער דאָקטאָראָווע זילבערשטיינאָווע, וואָס האָט אָנגעזאָגט איר וויזיט אין דער שול אויף היינט — איז איר צוגעקומען איצט אַ נייע זאָרג וועגן איינאָרדנען דעם יונגנמאַן, וואָס זי האָט געפונען היינט איינדערפרי הינטער איר טיר.

נאָר יעדעסמאָל, ווען עס מאַכט זיך אַן עקסטראַ-שטיקל אַרבעט און זי קאָן זיך נישט קיין עצה געבן, רופט זי צו הילף דעם „זשאַכלינער". דער „זשאַכלינער" איז איר עלטסטער אַרויס־העלפער. ער איז דער עלטסטער סובלאָקאַטאָר אין „בית-המדרש" און ער — מער ווי אַן אַנדערער — ווייסט פון רחל-לאהס זאָרגן, און העלפט איר צו לייזן די פאַרשידענע שווערע פראַגן, וואָס שווימען־אַרויף אין איר טאָג-טעגלעכן לעבן. ווי זי זידלט אים נישט און רופט אים נישט אָן מיט יתרוס צונעמען — איז ער, דער „זשאַכלינער", דער איינציגער בן-בית, וואָס זי רופט צו הילף אין אירע נויטן.

— מרדכי-חיים, מרדכי-חיים! — רופט זי אים דאָס מאָל בײַ זײַן ריכטיקן נאָמען, — וואָס קומט נאָר פאָר אין זײער זעלטענע פאַלן, ווען זי באַדאַרף אָנקומען צו זײַן הילף, — מרדכי-חיים, קומט נאָר אַרײַן, — רופט זי צו אים דורך דער טיר.

אין דער טיר פונם „בית-המדרש" באַווײַזט זיך ווײַנבערג. דאָס שוואַרצע שטעכיקע קאָזע-בערדל אַרויסשטאַרצנדיק פאַרויס פאַר זיך, מיט די צוויי אומרואיקע, שפּיציקע, שוואַרצע מײַזל-אויגן. ער דערוועגט זיך נישט אַרײַנצוטרעטן אין קיך. ער ווײסט וועגן וואָס עס האַנדלט זיך און האָט מורא צו נעמען אַ נײַע דאָרג אויף זיך. ער שטאַרט-אַרויס דאָס רויטע צינגל ווי אַ הינטל צווישן די צוויי פאַרטריקנטע ליפּן, און פרעגט אין דער טיר:

— פּאַני הורוויץ, וואָס ווילט איר?

— וואָס האָט איר מורא, אַז איך וועל פון אײַך אַ שטיקל אָפּבײַסן? קומט נאָר אַרײַן דאָ, — זאָגט זי צו אים מיט אַ גוט-מוטערשן וואונק און אַ וואויל-ווײַבערישן שמײכל.

ער ווײסט, דער „זשאַכלינער", אַז עס וועט אים טײַער קאָסטן. ער וויל זיך דערפון אַרויסמאַכן. אָבער דער וואויל-ווײַבערישער אײַנלאַדונג פון פרוי הורוויץ קאָן ער דאָך נישט ביישטײן. זאָגט ער עפּעס אונטער דער נאָז מיט אַ ברום, און קומט-אַרײַן.

— נאַט, טרינקט אַ טעצל קאַווע, — שטעלט זי פאַר אים אַוועק אַ טעצל

— מוחל, שוין געגעסן אָנבײַסן, — רוקט ער כמעט אָפּ דאָס טעצל, — געהאַט אַ פונט ברויט מיט מילך פון נעכטן. צו וואָס האָט איר מיך אַרײַנגערופן?

— מרדכי-חיים, גיט אַן עצה, וואָס טוט מען מיטן יונגנמאַן? — זאָגט זי, אַרויפלײגנדיק איר האַנט אויף זײַנע אַקסל.

— אַהײמפאָרן. מ'באַדאַרף זײ דאָ נישט האָבן. אַז זײ ווילן עפּעס טאָן, קאָנען זײ עס בעסער טון אויף דער פּראָווינץ. אינדערהײם קאָן מען זיך אויך לערנען. און מ'באַדאַרף זײ גיכער האָבן דאָרט. אין די קלײנע שטעטלעך, ווי דאָ. זאָלן זײ קעמפן מיט דער פינסטערניש, זאָל זײ אַנדערע אויפמוטיקן. וואָס וועט דאָ

פון אים ווערן? אַן עקסטערן? — מיר האָבן זיי גענוג, גענוג, דאָרטן זאָלן זיי זיצן.

— און פאַרוואָס זענט איר נישט דאָרט געבליבן, אין קליינעם שטעטל, נאָר זענט אַהערגעקומען צו לויפן? אַנדערע הייסט איר!

— וואָס מיינט איר, בין איך טאַקע אויך אַ פאַרך. געוויס וואָלט איך אין שטעטל פיל מער נוצן געקאָנט ברענגען. מיר ווילן עס זיך אַלע לייכטער מאַכן — און מ'אַנטלויפט פון זיך. נישטאָ פון וואַנען צו אַנטלויפן. דאָרט וואו מען איז — דאָרט דאַרף מען זיך מאַכן נוצלעך.

— איר הערט דאָך, אַז ער האָט אַ פאָטער, וואָס שלאָגט אים. ווי האָט ער געקאָנט בלייבן?

— מ'האָט מיך אויך געשלאָגן, אַ קאַליקע מיך געמאַכט — שלאָגט מען צוריק. קעמפן איז נישט אַזוי לייכט.

— אַלזאָ, וועט איר מיר נישט העלפן איינאָרדנען דעם יונגנמאַן?

— נישט די האַנט אין קאַלטן וואַסער. צו וואָס, צו ווען? אַז מ'זאָל האָבן נאָך אַן אינטעליגענט? מיר האָבן זיי גענוג. דאָס לעבט דאָך נישט פאַר קיין אַנדערע, נאָר פאַר זיך, כדי אַ קאַר-יערע צו מאַכן. דערנאָך, אַז עס דערשלאָגט זיך צו וואָס, פאַרגעסט עס אָן אונז און גייט נאָך אַריבער צו אונזערע שונאים, צום שטאַרקן צד. אַבי עס האָט זיך נאָר זיינס דערגרייכט, שטיצט עס די געזעלשאַפט, וואָס שטיצט אים. אַ האַנט וואַשט אַ האַנט.

— וואָס דען זאָל ער טון?

— אַהיימפאָרן. דאָרט זאָל ער זיצן אין פינסטערן לאָך, און דאָרט זאָל ער קעמפן מיט דעם פאַנאַטיזם, מיט דער רע-אַקציע. נישקשה, ביכער קאָן מען אויך אינדערהיים קריגן, אַז מ'וויל זיך לערנען. און אַרבעטן דאַרף מען, פאַרדינען זיך אַליין דאָס שטיקל ברויט מיט אייגענע הענט. דאָס איז די ערשטע זאַך, און אַז מ'האָט צייט, לערנט מען זיך, און אַז נישט — נישט. נישט זיצן ווי אַ קעסט-קינד אויפן קאַרק פון גוטע מענטשן, ביז מ'וועט ווערן אַ דאָקטאָרל, אַן אַדוואָקאַטל. מיר האָבן זיי

גענוג, גענוג; אַרבעטער דאַרף מען — עס איז היינט נישט מער די צייט פון דער השכּלה.

ער האָט גערעדט מיט איבערצייגונג און, ווי תּמיד, געשפּריצט מיט די ווערטער, פאַרציענדיג די אויגן און באַוועגט מיטן קאָזע-בערדל. דערצו האָט ער זיין קראַנק הענטל געקאָנט מאָדנע ברענגען אין באַוועגונג. פרוי הורוויץ האָט נישט געהאַט וואָס אים צו ענטפערן, זי האָט דערפילט, אַז מרדכי-חיים האָט רעכט. איר רעספּעקט אָבער צו בילדונג, אין וועלכן זי איז דערצויגן געוואָרן דורכן מאַן, האָט באַין אופן נישט געוואָלט נאָכגעבן. און, ווי שטענדיג אין אַזעלכע פאַלן, אַז זי האָט נישט געהאַט וואָס צו ענטפערן, איז זי בייז געוואָרן און האָט אים גענומען זידלען.

— היינט זענט איר אַ קנאַקער, איר האָט אַזוי נישט גערעדט, ווען אַנדערע האָבן אייך געהאָלפן צו בלייבן דאָ אין דער גרויסער שטאָט. איצט שיקט איר אַנדערע צוריק אַהיים אין די קליינע שטעטלעך...

— וואָס טו איך דאָ, איך גיי אויף בעלער? איך לערן זיך אויף אוניווערזיטעטן? איך אַרבעט אויף מיין שטיקל ברויט, און אַז איך האָב צייט — לעז איך אַ ביכל, און אַז נישט — איז נישט.

פרוי הורוויץ איז אומגעדולדיג געוואָרן.

— אַלזאָ, וועט איר מיר גאָרנישט העלפן עפּעס צו טון פאַר דעם יונגנמאַן?

— נישט די האַנט אין קאַלטן וואַסער. פאַר פאַראַזיטן טו איך נישט.

— איר זענט אַליין אַ פאַראַזיט, און איר זענט אַליין אַ דאָקטאָרל און אַן אַדוואָקאַטל. און זענט איר עס נאָך נישט — ווילט איר עס ווערן. איר אַליין האַלט מיט די שטאַרקערע געגן די שוואַכע. איר זענט אַ „ליטוואַק“ (דאָס איז געווען דאָס גרעסטע זידל-וואָרט ביי די הורוויצעס אין שטוב). איר האָט גאָר קיין האַרץ נישט, אַז איר קאָנט אַזאַ יונגנמאַן הייסן צוריק אַהיימפאָרן. די הון געדענקט נישט, ווען זי איז אַליין אַן איי געווען. איך דאַרף אייך אויף טויזנט שאָק כּפּרות. איך אַליין וועל זיך נעמען צו טון.

און זי האָט געכאַפּט דאָס טוך איבער די פּלייצעס און האָט גענומען אַרויסגיין.

נאָר איידער זי האָט די טיר פון קאָרידאָר אויפגעעפנט, האָט זי צו ווייַנבערגן צוגעשריגן:

— הערט נאָר, „זשאַכלינער”, אַז איר ווילט ברויט [illegible] דער קאַווע, נעמט אייך. די פּוטער שטייט אין שענקל.

און זי איז אַרויס פון קיך מיט אַ קנאַק פו; טיר.

קאַפּיטל 3

שכנים

נאָך דעם ווי זי האָט אַרויסגעפּטרט איר הויזגעזינט פון דער שטוב אַרויס האָט רחל-לאה גענומען דעם שאַל איבערן קאָפּ און האָט זיך געלאָזט צו די שכנים צו געפינען אַ קוואַרטיר פאַר דעם יונגנמאַן, וואָס איז געקומען זוכן שוץ ה' נ״ער איר טיר.

עס איז נישט געווען קיין „דזשיקער״ אָדער „גענשער״ האַנדלס-הויף. נישט קיין „נאַלעווקער״ אָדער „פראַנצישקאַנער״ גע-וועלבער-הויף, אויך נישט קיין „נאָוואָליפּיער״ קאַסטן-הויף. עס איז געווען „באָניפראַטער״ אַרבעטס-הויף. אַ לאַבירינט מיט הויפן. אָפיצינעס צוגעמויערט צו אָפיצינעס. וואו ס'איז נאָר געווען אַ נאָדל-פרייער פלאַץ, — אַריינגעקוועטשט אַ דעכל מיט אַ שטוב. און אַלע לעכער פון די אומהיימלעכע טונקעלע אָפיצינעס און הייזער זענען געווען אָנגעפּאַקט מיט מענטשן-גופים, וואָס האָבן געאַרבעט פון פרימאָרגן-לאָמפּ ביז צו דער נאַכט-לאָמפּ ביי מאַ-שינען און ווערקשטאַטן. טריקאָטן-פאַבריקלעך און זאָקן-פאַבריקלעך, בייטעל-נייערס און שלייקע-מאַכערס. זומער האָבן זיך פון די אָפענע פענסטער אַרויסגעגאָסן די טרויעריגע געזאַנגען פון די אויס-העלפערינס, וואָס האָבן סיי דורך די לאַנגע זומער-טעג און סיי דורך די אומענדלעכע ווינטער-נעכט פאַר גראָשנס אויסגעשטאָכן די ראיה פון זייערע יונגע אויגן. בלומען-מאַכערינס האָבן אין פּאַפּירענע און קאַרטאָנענע טויטע בלומען אַריינגעגאָסן פאַר גראָשנס די רויטלעכע מיידלשע קאָלירן פון זייערע באַקן און די פרישקייט פון זייערע יוגנטלעכע ליפּן... אין אַנדערע לעכער זענען געזעסן

בערשטן-פלעכטערינס, וואָס האָבן אין זייערע לונגען אריינגע־שלונגען דעם שטויב פון חזיר-האָר. געהיימע פּאַפּיראָסן-דרייערינס, וואָס האָבן זיך דורך גאַנצע טעג אָנגעטרונקען מיט ניקאָטין, קאַנדידאַטקעס אויף די אָטוואָצקער וועלדער... אַ חוץ די טראַדיציאָ־נעלע שניידערינס, וואָס האָבן זיך געפונען כמעט אין יעדער שטוב. די קעלערס פון די אָפּיצינעס זענען פול געווען מיט סקלאַדן לעדער, פאַרבן, הערינג, בענזינען, נאַפטן, צוזאַמען מיט בעקערייען און וואורשטן-מאַכעריי.

אַ גאַנצן טאָג האָט עס געדעשט און געליאַרעמט אין הויף פון מענטשן-פערד, איינגעשפּאַנט צו גרויסע וועגן, וואָס האָבן צוגעפירט די מאַטעריאַלן צו דער אַרבעט און אַרויסגעפירט פּי־ראַמידן מיט שאַכטלען אויסגעפערטיגטע אַרבעט.

די „לערערין״ האָבן די שכנים פון הויף גוט געקענט. זי איז געווען אַן אָפטער גאַסט ביי זיי. האָט אַ יידענע באַדאַרפט אין קימפעט ליגן, איז ביי אַ מאַמען אַ קינד קראַנק געוואָרן, ווען אַ בעט אין יידישן שפּיטאָל צו פאַרשאַפן—האָט מען זיך געווענדעט צו דער „לערערין״.

אַ ריח פון לעדער, פאַרעדיגע וואורשטן, מיט אַ זיסלעכן פאַרלעגענעם טעם, אויסגעמישט פון האָניג און הייוון, פון דער בעקעריי, זענען געווען די שטענדיגע ריחות פון הויף. נאָר זיי האָט פאַרטריבן פון צייט צו צייט און באַהערשט דער געשמאַק פון הערינג און פאַרפוילטע אוגערקעס פון סקלאַד. דאָס איז אַלץ געווען אין ווינטער, ווען די פענסטער פון הויז זענען געווען פאַרקלאַפּט. זומער אָבער פלעגן די אַלע ריחות פאַריאָגן די אָנגעוואַרימטע פייכט־קייט פון יאַסע מאַטראַצן, וואָס האָבן זיך געלופטערט אין די פענסטער. הייינט איז אָבער האַרבסט, און דער געשמאַק פון די פאַר־פוילטע גרינסן, פון די אָנגעזייערטע אוגערקעס פילט מען אַרויס פון „סקלאַד״. פאַרן סקלאַד זיצט די אַלטע פעס־ע, אַליין אָנגעשוואָלן ווי אַן אוגערקע, אַ פאַרפאַנצערטע פון הערינג-שופּן און אָפּגעשטאַנענע, וואָס בלישטשען אויף איר שירץ. זי האַלט די געשוואָלענע פינגער פאַרשטעקט אין איר אויסגעקראָכענער, אַלטמאָדישער מופטע, און באַטש די האַרבסט-זון וואַרימט נאָך מיט די לעצטע כוחות די

ביינער, האָט די אַלטע פעסיע שוין ווינטער געמאַכט און פאַרבונדן זיך די אויערן מיט אַ וואָלענעם שאַל.

דערזען די לערערקע דורכלויפן, האָט די אַלטע פעסיע פאַרשטאַנען, אַז דאָס גייט זי אַוודאי אַרום אַ נדבה קלייבן פאַר אַן אָרימער שכנה; האָט זי צוגערופן צו זיך די לערערקע מיט אַ באַוועגונג פון דער מופטע; נישט אַ וואָרט אויסצורעדן, נעמט זי אַרויס, די אַלטע פעסיע, אַ פאַרפעצטן, פאַרזשאַווערטן פירער, און שטעקט אַריין רחל-לאהן אין האַנט אַריין.

— ניין, פעסיע, איך באַדאַרף נישט קיין נדבה! — שרייט צו איר דורכן שאַל אין די אויערן אַריין רחל-לאה, אפשר האָט איר אַ קוואַרטיר פאַר אַן אָרימען יונגנמאַן, וואָס איז געקו-מען פון דער פּראָווינץ זיך לערנען?

— וואָס האָב איך? וואָס האָב איך? — פרעגט-איבער די אַלטע פעסיע, אַוועקרוקנדיג דעם שאַל פון איר אויער און אַרויסשלעפנדיג פון דאָרט אַ שטיק וואַטע, מיט וועלכער זי האָט געהאַט פאַרשטעקט די אויערן-לעכער.

— קוואַרטיר — איבערצונעכטיגן!

— אַ קוואַטיר — איבערצונעכטיגן? — ניין, טייערע, — גיט די אַלטע פעסיע אַ הויב די פלייצעס, ווי עס וואָלט איר דערויף אַ שאָד געווען אַ וואָרט אויסצוגעבן, און אַלס אַ ראיה צו איר פלייצע-באַוועגונג, באַווייזט זי מיט דער מופטע (נישט אַרויסגענומען [illegible]ין איר די האַנט) אויף די טינען הערינג מיט די אָנגעזייערטע [illegible]ערקעס.

ביים לעדער-סוחר האָט זיך קיין פלאַץ נישט געפונען. ערשטנס, איז אים די לערערקע לעצטנס פאָרגעקומען פאַרדעכטיג. און צווייטנס, האָט די ישיבה, וואָס געפינט זיך אין דער אָפיצינע אויפן צווייטן שטאָק, ביי אים צוגענומען דעם גאַנצן קעלער-סקלאַד. אויף די יוכטן האָבן זיך ביינאַכט אויסגעצויגן די ישיבה-בחורים און זיי געהיטן פאַר גנבים, דורך דעם וואָס זיי האָבן זיי באַדעקט מיט זייערע לייבער...

דער בעקער, בנימין, איז געווען אַ פריילעכער יונג. שטענ-דיג אַ באַווייסטער פון מעל, האָט ער תמיד געשמייכלט, און

זער רעדט נאָך צו „דאַמען“. אַ „קאַוואַליער אין ווייסן“.

און צו דער „לערערקע“ האָט ער שוין פון לענגסט אַ שוואַכקייט... (אַ שיינער יונג געווען, בנימין דער בעקער). נאָר וואָס קומט אַרויס, אַז מען זעט אים שטענדיג אין ווייסן און עס שוואַרצט אַרויס אַ שוואַרצע באָרד פון ווייסן ווי אַ טייוול.

— אָ, פאַני הורוויץ, וואָס וועט איר זאָגן גוטס? — שטעלט ער זיך מיט איין פוס פאַרלייגט אויפן אַנדערן.

— נעם נאָר צו דאָס טייג, מאַך פלאַץ! — גיט ער אַ געשריי צו אַ יונג, אַן אַרויסהעלפער, און מיטן ווייסן באַמעלטן כאַלאַט אַ שאַר אַריבער איבער דער שטול, אויף וועלכער ס'איז פאַר אַ מינוט געלעגן דאָס טייג.

— בנימין-לעבן, אפשר האָט איר אַ נאַכטלעגער פאַר אַן אָרנטלעכן יונגנמאַן — געקומען פון דער פראָווינץ, האָט ער נישט וואו דעם קאָפּ אַנידערצולייגן, — זאָגט זי צו אים מיט אַ שמייכעלע, איינס פון אירע שמייכלען, מיט וועלכע זי ווייסט אַרויסצוקריגן אַלץ פון אים, ווען מען דאַרף.

— פאַר אייך, פאַני הורוויץ, וועל איך אַלצדינג טון, — זאָגט בנימין, און גיט זיך אַ ציִ-אויס דאָס שוואַרצע בערדל מיט דער פאַרמעלטער האַנט.

— זאָגט, וואו ווילט איר אים לייגן, דאָ אויף די זעק מעל? פראָשע! עס שלאָפן שוין אַ דריי פאַרשוינען — צוויי לעריינגלעך און דעם שכנס אַ ייִנגל, וואָס ער האָט אים נישט וואו צו „פּאָמיעשטשען“ ביי זיך. — זאָל פון מיינעטוועגן ליגן נאָך אַ פערטער אויף די זעק. אַ מולטער טייג קאָן ער צוקריגן פאַר אַ קישן — זאָגט דער שיינער פראַנט בנימין דער בעקער, און מאַכט זיך בשעת מעשה גלייך מיט די באַמעלטע פינגער די שיינע שוואַרצע וואָנסעלעך, און קוקט אַפּעטיטלעך אויף פרוי הורוויץ מיט בלישטשענדיגע שוואַרצע אייגעלעך פונם פאַרמעלטן פנים אַרויס.

פרוי הורוויץ קוקט זיך אַרום אויף די זעק מעל, צווישן וועלכע עס וואַלגערן זיך אַרום פאַרדעכטיגע שטיקער קאָלדרעס, שאָקלט מיטן קאָפּ און פאַרלאָזט די בעקעריי. פאַרגינט נישט

אַפילו דעם שיינעם בנימין אַ שמייכעלע. דערפאַר לאַכט הויך הינטער איר דער בעקער־יונג און קראַצט זיך פאַר הנאה מיט די ווייס באַמעלטע פינגער צווישן די שוואַרצע קודלעס פון קאָפּ.

טיר אין טיר מיט דער בעקעריי האָט וועלוול קאָלבאַס געהאַט זיין וואורשטן־פאַבריק. דער גאַנצער הויף האָט געציטערט פאַר וועלוול קאָלבאַס. שטענדיג אַ פאַרכמורעטער, מיט אַראָפּ־הענגענדיגע ברעמען און ברייטע אַראָפּגעהאָנגענע וואָנסעס, פון וועלכע עס האָבן שטענדיג געטריפט טראָפּנס. ער האָט נישט געקאָנט אַ מענטשן קוקן גלייך אין די אויגן אַריין. שטענ־דיג אין אַ זייט, און שטענדיג עפּעס געמורמלט פאַר זיך, ווי דאָס געוויסן וואָלט אים געפּייניגט פאַר פאַרבאָרגענע זינד. עפּעס אינם פאַרפעצטן, פאַרבלוטיגטן שפּענצער מיט אַ גרויסן האַק־מעסער אין דער האַנט האָט ער אויסגעקוקט ווי אַ גזלן, ווי אַ קוילער, — נאָר־וואָס צוריקגעקומען פון וואַלד. די קינדער זיינע זענען פרי אַנטלאָפן פון אים. די יונגען האָט ער אַרויסגעיאָגט, די מוידן זענען אַליין אַוועק. (שיינע מוידן געהאַט, וועלוול קאָלבאַס, מיט געדיכטע שוואַרצע „צעפּ האָר, מיט שטאַרקע בריסטן און ברייטע היפּטן — האָבן זיי די „שוואַרצע יאָר" אַרויסגעכאַפּט ערגעץ־וואו אין אַרגענטינע...). שוין אַ צייט ווי ער קריגט צוגעשיקט אויף יעדן יום־טוב געלט פון אַרגענטינע, מיט ראש־השנה־קאַרטן. נעמט ער דאָס געלט מיט די וואונטש־קאַרטן, — (וואָס ער מיינט, אַז עס איז אויך געלט — אַלץ וואָס עס קומט מיט דער פּאָסט איז געלט),— און שטעקט עס אין שעניק אַריין. קאָלבאַס באַדאַרף נישט קיין געלט. גאָרנישט דאַרף ער, נאָר זיין אַרבעט, ביי וועלכער ער שטייט פון זעקס אינדערפרי ביז שפּעט אין אָוונט — צעהאַקט די גרויסע ריפּן פלייש, וואָס דער קצב ברענגט אים אַריין געטריי־בערטע, שוין מיט דעם שטעמפּל „כשר", פון ראַבינאַט. גרויסע סקאַנדאַלן שוין געווען מיט וועלוול קאָלבאַס, נישט איינמאָל האָט אים שוין דער ראַבינאַט געטרפהט די וואורשטן (נישט קיין צוטרויען געהאַט צו זיין כשר) — איז ער זיך געגאַנגען אין גמינע שלאָגן. יעדעס מאָל ווען מען ברענגט אים אַ געטרייבערט

שטיק פלייש מיטן שטעמפל „כשר", גייט ער אַרויס אין הויף, האַלטנדיג דאָס שטיק פלייש אויף זיינע אָרעמס, און שרייט אויפן הויכן קול: „נאַט, זעט דעם שטעמפל „כשר", אַ כאָליערע זאָל אייך פּאַקן!"

פון קיין אָנבייסן, פון קיין מיטאָג ווייסט ער נישט. קאָלבאַס פרעסט-אויף דאָס אָפּפאַל פון די פליישן, וואָס ער קאָן נישט איינבראָקן אין די וואורשטן. אַזוי אַרבעט ער פון שבת ביז שבת. זיין איינציק פאַרגעניגן איז שבת נאָכמיטאָג צו שלאָפן. זומער-צייט טוט ער זיך אָן די שטיוול מיט די גרויסע כאָלעוועס און גייט מיטן ווייב — אַ ברייט-פליישיגע יידענע ווי אַ פאַס — (דער איינציגער פאַרשוין, פאַר וועמען ער האָט מורא, זי קאָן אים אַמאָל אַ פאַטש דערלאַנגען אויך) — גייט ער צוזאַמען מיטן ווייב אַרויס פון שטאָט אויף מאָקאָטאָווער „ציטאַדעל", ביים יידישן שפיטאָל, כאָליעט זיך אַוועק אין אויסגעברענטן גראָז, לייגט-אַוועק דעם קאָפּ אויף נעכעס אַ פוס און שלאָפט-דורך צווישן גוואַלטן און געשרייען פון אין „פאַלאַנט" שפילנדע יינגען, פון זיך-קריגנדיגע מוידן, אַ גאַנצן זומערדיגן טאָג ביז עס ווערט פאַר-נאַכט. כאַפּט ער זיך אויף און זאָגט אַ פאַרקרימטער: „נעכע, קום אַהיים. עס איז מיר עפּעס פאַסקודנע אין מויל".

ווינטער לייגט ער זיך אַוועק מיטן ווייב אויפן טאַפּטשאַן. נעכע, וועלכע קאָן לייענען עברי-טייטש, מישט-אויף דעם „צאנה-וראנה", און צווישן גרעפּסן, וואָס וועלוול גיט פון זיך אַרויס, לייענט אים די יידענע פאַר וועגן „נחן מיט דער תיבה". ביז נעכע זאָגט אים מוסר: „וועלוול קאָלבאַס, וואָלסט כאָטש דרך-ארץ געהאַט פאַרן הייליגן נחן". „האָסט טאַקע רעכט מיין ווייב" — קרעכצט נעבעך וועלוול אָפּ אויף דעם, וואָס ער איז שוין אַ פאַרפאַלענער און גאַרנישט וועט אים שוין העלפן. גראָבט ער איין דעם האַרטן קאָפּ אין נעכעס אַ שמאַלץ-גרוב, און הייבט-אָן צו פייפן מיט דער נאָז. עס געדויערט נישט לאַנג, און נעכע טוט אים נאָך...

פאַר וועלוול קאָלבאַס ציטערט דער הויף. די איינציגע, וואָס האָט נישט קיין מורא פאַר אים, איז פרוי הורוויץ. פאַר

פרוי הורוויץ האָט אַפּילו וועלוול דרך-ארץ. ער ווייסט, אַז עס איז עפּעס אַן אַנדער סאָרט פּאַרשוין, פּאַר וועלכן מען באַדאַרף האָבן רעספּעקט, און נישט איינמאָל, ווען פרוי הורוויץ גייט-אַרום צווישן די שכנים צונויפנעמען אַ פּאָר גילדן פּאַרן סוכאָטשניטשע ווייבל, די פּאַפּיראָסן-מאַכערין, וואָס וואוינט אויפן פּערטן שטאָק, טראָגט איר וועלוול אַנטקעגן אַ שטיק פליישׁ פון סאַמע ביילּיק אַרויס, וואָס ער וואָלט אַליין זיך נישט פאַרגינען אַפּילו אויף שבת. דערזען, אַז די פרוי הורוויץ איז פון בעקער אַרויסגעלאָפן אַ צעמישטע, האָט זי וועלוול אָפּגעוואַרט אויפן שוועל פון זיין וואורשט-פאַבריקל. די טיר פונם „פאַבריקל" איז שטענדיג געשטאַנען אָפן, און עס האָט זיך געטראָגן פון דאָרט אַ פּאַרע ווי פון אַן אונטערגעהייצטער מקוה. צוליב דער פּאַרע האָט מען נישט אַרויסגעזען וואָס דרינען טוט זיך. מיט דעם פאַרפעצטן שפּענצער און פאַרטוך, אַרויפגעשאַרצטע אַרבל און אַ האַקמעסער אין דער האַנט, וואַרט וועלוול אָפּ די פרוי הורוויץ און רופט איר צו מיט אַ געבייזער, ווען יענע איילט זיך און באַמערקט אים נישט.

— וואָס, איך בין שוין קיין ייד נישט? מיין הויז איז טרפה? — וואָס לאָזט זי מיך פאַרביי, ווען זי גייט נאָך אַ נדבה? — בייזערט זיך וועלוול. — קומט-אַריין, וועל איך אייך געבן אַ שטיקל פליישׁ.

— ניין, וועלוול, — זאָגט צו אים די פרוי הורוויץ, — איך באַדאַרף אַ נאַכטלעגער פאַר אַן אָרימען יונגנמאַן, וואו ער זאָל קאָנען איבערנעכטיגן.

— וואָס, פאַר אַ לערנער?

— אַוודאי פאַר אַ לערנער, וואָס דען, פאַר אַ ליידיגגייער וועל איך די טירן אָפּהאַקן?

וועלוול קראַצט זיך אין קאָפּ צווישן די קודלעס, און רופט אין דער פּאַרע אַריין:

— נעכע, נעכע, קום נאָר אַרויס!

פון דער פּאַרע שטייגט-אַרויס אַ באַוועגלעכע מאַסע: אין קאַרגן שיין פון קאָרידאָר, וואָס פאַלט-אַריין דורך אַן אָפענער

טיר, זעט מען אַ יידענע אין אַ געבלימלטער וואַטאָוועקע, מיט אַ פּאָר רויטע זאָקן אויף די דיק-אָנגעשוואָלענע פיס, דעם קאַפּטון אויסגעטון, נאָר אָנגעטאָן דעם אַ האַנטוך אַרומגעוויקלט אַרום באַהעמדטן האַלז. זי האָט אויסגעזען אַזוי ווי זי וואָלט געקומען פון וואַשן וועש. זי איז געקומען פון אויבן, וואו זי האָט גע-האָלפן דעם מאַן רויכערן די וואורשטן, וועלכע זיי האָבן אויס-געאַרבעט פאַר די ביליגע וואַרשעווער שענקען.

— וואָס ווילסטו? — פרעגט נעכע, און ווישט זיך אָפּ מיטן האַנטוך דעם שווייס פון דעם אומגעהויער גרויסן פּנים.

— ווילסט דיר פאַרדינען אַ מצוה — נעם אַריין אַן אָרימען ישיבה-בחור צו נעכטיגן. די „לערערקע" זאָגט, — ווייזט וועלוול אויף דער פרוי הורוויץ.

נעכע קוקט אויף איר מאַן מיט די אויגן פון אָנגעשוואָלענעם פּנים אַרויס און זאָגט מיט אַ פאַרוואונדערטער מינע:

— נו, וועלוול קאַלבאַס, באַדאַרפסט האָבן מצוות? פון ווען אָן איז דאָס?

— וואָס, איך טאָר נישט? אַלע מצוות מעג האָבן דער לעדער-סוחר, איך וויל מיר אויך עפּעס פאַרדינען אויף יענער וועלט, — זאָגט וועלוול מיט געבייזער.

— אויף יענער וועלט וועסטו דיר פאַרדינען דאָס פייערדיגע גיהנום, ווייל דו פרעסט אומגעדאַווענט און אומגעוואַשן, — זאָגט נעכע, און ווענדעט זיך צו דער פרוי הורוויץ: — נו, גייט שוין גייט, וואו וועלן מיר אים לייגן, — אין אויוון אַריין, אַ כּיבֿע, מיט די וואורשטן, אַז מיר שלאָפן אַליין אין רויך.

— און איך וועל דיר ווייזן, אַז איך וועל מיר יאָ פאַר-דינען אַ מצוה. פאַני הורוויץ, וואַרט נאָר אַ מינוט, — שרייט-אויס וועלוול, וועלכער איז געוואָרן אַריינגעיאָגט דורכן ווייב אין אַמביציע, — וואַרט נאָר אַ מינוט, דאָ האָט איר אַ וואורשט פון „ביילי‍ק" אַרויס. נאַט אייך, טראָגט דאָס אַרויף צו דעם סוכאָטשעווער ווייבל. זאָל זי אויך לעבן אַ גוטן טאָג. די יונגען מיט די מוידן שמעקן דאָ אַרום ווי די הינט נאָר אַ ביין צו דערכאַפּן, אַ שטיקל „אָנלאַפּ".

— וועלוול קאַלבאַס, וואָס ביסטו משוגע געוואָרן: אַ גאַנצע קישקע? און אַ פּאָר ביינער וואָלט נישט גענוג געווען אַ זופּ אָפּצוקאָכן?

— ניין, אַ גאַנצע קישקע מיט אַ שטיק ביילּיק דערצו. איך וויל אויך זיין אַ ייד. איך וויל זיך אויך אַמאָל אַ מצוה פּאַרדינען! — שרייט וועלוול קאַלבאַס אויפן קול, ווי עס וואָלט אים ווער געשאָכטן.

דאָס גאַנצע הויז האָט געקענט דאָס סוכאָטניטשע ווייבל. דאָס איז די פּאַפּיראָסן־מאַכערין פון דעם צווייטן שטאָק. אַלע ווײַלע ווערט אַ געשריי פון קינדערשע קולות: „די מאַמע שטאַרבט אַוועק!” נאָר אַזוי ווי דאָס געשריי האַלט שוין אָן אַ פּאָר יאָר, האָט מען זיך צו אים צוגעוואוינט. אַ פּאָר מאָל האָט שוין דער הויף צונויפגעזאַמלט געלט און זי אַרויסגעשיקט קיין אָטוואָצק. נאָר קיין לעכערדיגן זאַק קאָן מען נישט אָנפילן. זי שטאַרבט און שטאַרבט — און יעדעס יאָר האָט זי אַ קינד. ליגט אין בעט און שפּייט מיט בלוט, און האָט אַ גרויסן בויך... אַ מאַן אַ שלימזל, אַ וואויל־לערנער, זאָגט מען. אַ זייגער־מאַכער אָן אַ שטעלע, אַרבעט ער אויס פּאַפּיראָסן, וואָס די קינדער פּאַרקויפן אין געהיים אָן אַ באַנדעראָל. פּרוי הורוויץ קען זי גוט. אַז עס ווערט גאָר שלעכט, קומט מען אַראָפּצולויפן אויפן ערשטן שטאָק צו דער לערערקע: „די מאַמע פאַלט אַוועק”. נעמט די לערערקע דאָס טוך איבער די פּלייצעס און גייט־אַרום צו שכנים.

געקראָגן מיטאַמאָל אַזאַ מתנה דערפאַר, וואָס וועלוול קאַלבאַס איז משוגע געוואָרן און האָט זיך מיטאַמאָל דערמאָנט, אַז עס איז דאָ אַ יענע וועלט אויך, איז די לערערקע מים אימפּעט אַרויף אויף די צווייטע טרעפּ צו ברענגען דעם סוכאָטניטשע ווייבל די וואורשט מיטן שטיק פלייש. אָנגעטראָפן האָט זי דאָס ווייבל, ווי שטענדיג, אין בעט מיטן אויסגעהאַפּטענעם הייבל פון כלה־צייט אויפן קאָפּ און מיט די רויטע באַקן. פון בעט אַרויס האָט זי געקאָמאַנדעוועט מיט די קינדער. איינס קלענער פון אַנדערן, טייל אינגאַנצן נאַקעט, אַנדערע האַלב־נאַקעט, וואָס האָבן אָנגעפילט די ענגע שטוב. די שטוב איז נאָך ענגער געוואָרן

דורך דעם, וואָס אַ האַלבע וואַנט האָט פאַרנומען אַ ברייט-בייכיגער אָנגעשוואָלענער געשניצטער שראַנק, וואָס איז איבערגעבליבן פון די גוטע צייטן נאָך פון חתונה-אויסשטייער. (די סוכאָטניצע איז געקומען פון אַ גוט הויז און געהאַט נדן צו דער חתונה).

דער מאַן איז נישט געווען. אַרומגעדרייט זיך ערגעץ אין גאַס. דערפאַר אָבער האָט מען אָנגעזען זיין מלאכה. דער איינציגער טיש, וואָס איז געשטאַנען אין מיטן שטוב, איז געווען באַלייגט מיט אַ שטויס טאַבאַק. אָבער דאָס האָט נישט געשטערט די קינדער צו עסן פון דעם טיש. אין טאַבאַק האָבן זיי געטונקט די רעשטן ברויט. אין טאַבאַק האָט זיך אויך אַריינגעגאָסן די רעשטן קאַווע פון די טעפּלעך. אַנדערע האָבן זיך אין טאַבאַק אויפגעשטעלט זייער שפּילצייג, זייערע שמוציגע היימיש-געמאַכטע ליאַלקעס.

דאָס סוכאָטניטשע ווייבל איז געלעגן אין בעט און דערכאַפּט זיך דאָס האַרץ מיט שאַלעכץ פון אַ פּאָמעראַנץ, וואָס זי האָט נישט אויפגעהערט צו נאַגן. ביי דער פרוי הורוויצעס אַריינקומען האָבן זיך די קינדער איינגעשטילט, און דער רעש און דער ליאַרם האָט זיך אָפּגעשטעלט. פון די ווינקלען האָבן זיך אָנגעהויבן צו ווייזן וואָס מער קעפּלעך, און ווי הונגעריגע מייזלעך האָבן זיי פונדערווייטנס שוין דערשפּירט די וואורשט, וואָס פרוי הורוויץ האָט געהאַלטן אין אָרעם.

— נאַט אייך, דאָ האָט איר. שטעלט אייך פאָר, דאָס האָט אייך אַרויפגעשיקט דער וואורשטן-מאַכער, וועלוול פון דער אַפּיצינע. נו, וואָס מאַכט איר, גיטעלע?

— לאַנג לעבן זאָלט איר טאַקע, פאַני הורוויץ, פאַר אייער גוט האַרץ. וואָס וואָלט איך געטון אָן אייך? — ציט די סוכאָטניצע אַרויס אַ האַנט ווי אַ דין בלייך שטעקעלע און נעמט צו די וואורשט און באַהאַלט זי אונטער איר דעק.

— וואָס באַהאַלט איר זי? גיט די קינדער צו שטיקלעך, — זאָגט די פרוי הורוויץ (זי האָט זיך דערמאָנט אָן דעם פון די הונגעריגע, ערשטוינטע און אויפגעריסענע בליקן פון די קינדער-אויגעלעך, וואָס זענען צוגעצויגן געוואָרן,

דורכן געשמאַק פון דער וואורשט, צו דער מוטערס בעט.

— שוין, באַלד, איצטער... מ׳באַדאַרף באַהאַלטן אויף שפּעטער, — זאָגט די סוכאָטניצע. — גייט אייך, קינדערלעך, שפּילן, גייט קינדערלעך, — זאָגט די מוטער שוואַך פון בעט אַרויס.

די קינדער אָבער ווילן נישט פון בעט אָפּטרעטן. קאָנען זיי נישט עסן — שמעקן זיי כאָטש די וואורשט פון אונטער דער מאַמאַס דעק.

— גיט זיי איצט צו שטיקלעך. גיי, יינגעלע, ברענג אַ מעסער, — זאָגט די פרוי הורוויץ.

זי נעמט די וואורשט און טיילט-איין שטיקער די קינדער, צום פאַרדרוס פון דער מאַמען, וואָס זעט ווי דאָס „פאַרמעגנס" צערינט מיטאַמאָל.

— זיי האָבן דאָך ערשט געגעסן, זאָל איך אַזאַ גוט יאָר האָבן, ווי זיי האָבן געגעסן. זיי זענען דאָך גאָרנישט הונגעריג, נישט וואָר, קינדערלעך? — זאָגט די מאַמע און שטרעקט-אויס די האַנט נאָך דער איבערגעבליבענער וואורשט. און פאַר גרויס עגמת-נפש צעהוסט זי זיך אַזוי, אַז מען מיינט די נשמה גייט פון איר אַרויס.

די קינדער זענען שוין צוגעוואוינט צו דעם. דער מאַמעס הוסט שטערט זיי נישט צו פרייען זיך מיט דעם זעלטענעם ביסן, וואָס זיי האָבן געקראָגן. פרוי הורוויץ מיט זיך זי צו באַרואיגן. דער הוסט פון דער סוכאָטניצע נעמט אָבער אָן אַזאַ מוראדיגע פאָרם, אַז די פרוי דערשרעקט זיך. דענסטמאָל קומט איר צוהילף שיינדעלע, דאָס עלטסטע מיידל. נישט שטערנדיג זיך אין איר געשמאַקן ביסן פון דער בעטעמטער וואורשט — גייט זי מיט גלייכגילטיגע טריט, ווי עס וואָלט ביי איר געווען אַ נאַטירלעכע זאַך, צו דעם וואַסער-קראַן, גיסט-אָן אַ שעפּ וואַסער, עסט ווייטער די וואורשט מיט איין האַנט, און מיט דער צווייטער האַנט דערלאַנגט זי דער פאַרהוסטער, פאַרפייניגטער מאַמען די שעפּ וואַסער אין מויל.

פרוי הורוויץ האָט געמיינט, אַז עס איז עפּעס געשען. אָבער די סוכאָטניצע אַליין האָט זיך פון דעם הוסטן גאָרנישט געמאַכט. קוים האָט איר דער הוסט אָפּגעזאָגט, ווענדעט זי זיך

מיט אַ גליַיכגילטיגער מינע, ווי זי וואָלט גצוואָלט עפּעס דערציילן באַנץ גליַיכגילטיגס:

— גוט, וואָס איר זענט אַרויפגעקומען, פּאַני הורוויץ. איך האָב טאַקע שוין געוואָלט שיקן נאָך אייך (און אַ ביסל דער־נידערנדיג איר שטימע זאָגט זי צו דער לעצטער אין אויער אַריין מיט אַ פריַילעך פאַרשעמט שמייכעלע אויף אירע קרענקלעכע באַקן): — איר ווייסט, איך רעכט זיך דאָך שוין באַלד ווידער אין קימפּעט, צוודאי אַ ליאַדע טאָג.

פרוי הורוויץ בליַיבט זיצן אַ פאַרשטיינערטע.

— וואָס, אין אייער צושטאַנד? און וויפיל איז דער שיעור?

— וואָס זאָל מען טון, מען איז דאָך נאָר אַ זינדיגער מענטש, — זאָגט די סוכאָטניצע און שמייכלט דעובּיי צו מיט אַ קאָקעטיש ווייבעריש חנדל. אָבער צוליב דעם שמייכעלע שניידט זיך פון איר פּנים אַרויס דער סקעלעט פון איר קאָפּ דורך דער דינער הויט...

קאַפּיטל 4

פּאַן קוויאַטקאָווסקי

פרוי הורוויץ איז נישט פון די מענטשן, וואָס זאָל זיך אָפּשרעקן פאַר שטרויכלונגען. איינמאָל זיך אונטערגענומען אַ זאַך, מוז זי עס דורכפירן. דער יונגערמאַן, וואָס איז אַנטלאָפן פון דער פּראָווינץ און געשטעלט זיך הינטער איר טיר, וועט בלייבן אין וואַרשע.

אַ מינוט שטעלט זי זיך אָפּ אויף די טרעפּ, לאָזט דורכגיין אין איר מחשבה די אַלע באַקאַנטע, שכנים, פריינט, ביי וועלכע זי פלעגט אַמאָל איינאָרדנען דעם אָדער יענעם יונגנמאַן, וואָס איז געקומען פון דער פּראָווינץ. פיל זענען איר נישט איבער-געבליבן. כמעט אומעטום, וואו זי האָט געקאָנט, האָט זי שוין דאָרט געהאַט וועמען עס איז.

צוריק-צו-וועגס האָט זי אָפּגעריכט אַ וויזיט העניך דעם סטאָליאַר. נישט דערפאַר, וואָס זי האָט זיך געריכט, אַז זי וועט דאָרט קאָנען איינאָרדנען איר שוצלינג, נאָר דערפאַר, ווייל זי האָט עפּעס אַנדערש געזוכט. העניך סטאָליאַר איז איר אַ גוט-באַקאַנטער, אַ מענטש, צו וועלכן זי האָט פיל סימפּאַטיעס, און ער פלעגט אַמאָל צוהעלפן אין זאַכן, וועגן וועלכע מיר ווילן נאָך נישט אויסזאָגן.

עס איז איר געלעגן אויפן וועג אויך. דער סטאָליאַר האָט געוואוינט אין טיר-געוועלב, וואָס איז געלעגן אין דעם פליגל וואו עס האָט געוואוינט דאָס סוכאָטניטשע ווייבל.

אַריינגעקומען אין שטוב אַריין, האָט פרוי הורוויץ אָנגע-טראָפן אזא בילד:

העניך סטאַליאַר איז געשטאַנען אַ פאַרטרונקענער אין אַ ים פון הובלעכץ און זעג-שטויב און האָט עפּעס דאָרט געקלאַפּט. דאָס קלאַפּעריי פון געהילץ אָבער איז פאַרלוירן געוואָרן אין אַ ליאַרם, אין אַ געשריי פון קינדער און קינדערלעך, וואָס האָבן זיך געטוקט אין האָלץ-אָפּפאַלעכץ. אין דער נאָענט פון די אָכענע טירן איז געשטאַנען אַ וויג. איבער דער וויג איז געווען אַריבערגעבויגן יוכבד, העניכס ווייב, און האָט געלאָזט אַריינפאַלן אירע צוויי נאַקעטע ברוסטן, ווי טאָרבעס, אין דער וויג אַריין, פון וועלכער עס האָט דאָרטן ווער געזויגן.

זויגנדיג דאָס קינד, האָט אָבער יוכבד זיך נישט געלאָזט שטערן אין איר געשפּרעך מיט אַ פּאָר, וואָס זענען געזעסן אויף אַ צעוואָרפן בעט אין אַ ווינקל ביי דער וואַנט. דאָס איז געווען יוכבדס שוועסטער, מיט וועלכער העניך האָט זיך געשעמט, ווייל ער האָט זי פאַרדעכטיגט, אַז זי גיט זיך אָפּ מיט זאַכן, וועגן וועלכע אירע ביליגע פאַרפומען און שמעקנדיגע זייפן, וואָס האָבן זיך פון איר געפילט, האָבן עדות געזאָגט... נעבן איר איז געזעסן אַ יונגערמאַן אין אַ וואַרשעווער קאַשקעטל, מיט אַ לעדערנעם גלאַנציגן דאַשעק. ביידע, דאָס מיידל און דער יונגערמאַן, האָבן פון איין שקאָרמוץ געקנאַקט באַניע-קערנדלעך, פון וועלכע די שויטן זענען געפלויגן פאַרשפּרייט אַרום זיי. זיי האָבן געמוזט רעדן וועגן חתונה-האָבן. וואָרים ביי פרוי הורוויצעס אַריינקומען, האָט יוכבד, אַריבערבויגנדיג זיך איבער דער וויג מיט אירע ברוסטן, געמאַכט אַ באַמערקונג צו דעם געשפּרעך, וואָס די יונגע מענטשן האָבן געפירט צווישן זיך:

— זי האָט דען נישט רעכט, מיין שוועסטער, וואָס זי וויל נישט חתונה-האָבן? וואָס, אַ נאַר איז זי, וואָס האָט מען, משטיינס-געזאָגט, פונם גאַנצן חתונה-האָבן? אָט דאָס, — ווייזט זי אויף דער וויג.

— און אַז נישט, ווייס איך דען נישט, וואָס ער וויל? — זאָגט דאָס מיידל, וואָס זיצט אויפן בעט, צו דער שוועסטער און ווייזט דערביי מיטן פינגער אויפן יונגנמאַן. — ער רעדט פון חתונה-האָבן, און מיינט עפּעס אַנדערש. איך האָב פיינט גענאַרטע

זאַכן; אַז דו װילסט דעם... — זאָג און פּאַרדריי מיר נישט קײן קאָפּ מיט חתונה־האָבן.

דער שװאָגער העניך האָט זיך גאָרנישט אָנגערופן. ער האָט פײנט געהאַט דער װײבס שװעסטער מיט אירע טמאדיגע געשמאַקן און דעם יונגנמאַן, װאָס דרײט זיך אַרום איר. ער האָט זײ חושד געװען אין אומאָנשטענדיגע זאַכן, האָט ער זיך אײנגעטונקט אין זײנע הובלעס און געאַרבעט מיט התמדה.

— גיב נאָר אַ קוק װי ער יאָגט פון זיך דעם כּוח אַרױס, — זאָגט דאָס װײב איבערגעבױגן מיט אירע ברוסטן איבער דער װיג, — עס װאָלט װער געזען, װאָלט מען כאָטש געמײנט, אַז ער מאַכט מיך רײך, אַז ער גיט מיר יעדן טאָג זעמל צו עסן. פון דעם אַלעם װעט נישט זײן אױף שבת צו מאַכן.

העניך רופט זיך גאָרנישט אָן. אַ שמיר מיט דער האַנט איבער דעם פאַרבּרודיגטן באַגאָזענעם שטערן, גיט ער אַ פיר־איבער מיט דעם הובעל איבערן ברעט, פון הינטער װעלכן עס הערט זיך אַ פײף.

בײ פרוי הורװיצעס אַרײנקומען איז דאָס געשפּרעך געװאָרן איבערגעריסן. יוכבד האָט זיך אױפגעבױגן פון דער װיג און אַרײנגעלאָזט אירע ברוסטן אין קאַפּטאַן אַרײן. דאָס יונגע פּאָר, װאָס זענען געזעסן צו נאָענט אײנער צום אַנדערן אױפן בעט, האָבן זיך אָפּגערוקט, און אַפילו העניך האָט אױפגעהערט צו פײפן מיט דעם הובעל איבערן ברעט און איז אַװעק פון זײן װערקשטעל צו דער װיג, צום אײנציגן ליכטיגן װינקל אין שטוב, װאו עס איז געשטאַנען פרוי הורװיץ.

— אָ, די לערערקע, — זאָגט העניך נישט אָן פרײד און מאַכט זיך אַרױס די שטיקער געהיבלעכץ פון זײנע האָר און באָרד.

— יאָ, העניך, — איך בין דורכגעגאַנגען, בין איך אַרײנגע־גאַנגען. װאָס הערט מען?

— װאָס זאָל מען הערן? — אַלדאָס גוטס. אַבי עס איז נאָר דאָ װאָס צו אַרבעטן און צו קײען. װאָס באַדאַרף מען מער?

פרוי הורװיץ האָט גערן העניכן. העניך איז דער אײנציגער

שכן, וואָס קלאָגט זיך קיינמאָל נישט. שטענדיג איז ער אַ שמיי־בלענדיגער, אַ באַשיינטער, אַן אויפגערוימטער.

— כאָטש איינער, וואָס איז צופרידן. אייך פעלט קיינמאָל נישט, העניך.

— וואָס זאָל מיר פעלן, וואָס? און אַז ס'פעלט — וואָס איז? קאָן מען נישט לעבן? — אָט לעבט מען דאָך! וואָס איז זיך צו קלאָגן?

— אַ הונט אויף דער גאַס לעבט אויך! — רופט זיך דאָס וויב אָן. — אַוודאי, אים פעלט גאָרנישט, אַבי ער האָט זיין הובעל מיטן שטיק ברויט און אַ ביכל דאָרט, וואָס די חברה „אַחדות"־לייט גיבן אים צו לייענען. ווען ער לאָזט זיך אַריין דעריינען, קאָן מען נישט אויסרעדן צו אים אַ וואָרט. און די שוואַרצע יאָר ווייסן, וואָס עס שטייט דאָרט געשריבן. וואָס אַרט עס אים, אַז די קינדער פרעסן אין זיך אַריין קאַרטאָפלעס, פון וועלכע זיי קריגן געשוואָלענע בייכער, און אַז עס גייט א ווינטער איבערן לאַנד און עס איז נישטאָ מיט וואָס דעם... צו באַדעקן.

— האָסטו שוין, מיין וויב, פאַ־געלייענט אַ גאַנצע מגילה, און מען וואָלט געקאָנט מיינען, אַז — עס עקט זיך די וועלט. דער־וויל האָסטו וואו דעם קאָפּ אַנידערצולייגן, און אויף אַ לעבל ברויט האָסטו אויך. און וויפיל געפינען זיך אַזעלכע, וואָס האָבן דאָס אויך נישט?

— אַבי אים איז גוט. אַבי ער דערציילט מיר נאָר פון לייט, וואָס האָבן דאָס אויך נישט. פאַרוואָס דערציילסטו מיר ליבער נישט פון לייט, וואָס וואוינען אין הייזער, וואָס מ'גייט ביי זיי אויף דיוואַנעס אַרום און מ'פרעסט יעדן טאָג פליייש?

נאָר העניך לאַכט, שיט־אַרויס די שפענער האָלץ פון דעם געדיכטן שוואַרצן בערדל און שמייכלט אויף דער ווייבס אַלע רייד, און זאָגט מיט אַ געלעכטערל:

— נו, שוויג, שוויג, מיין וויב. עס וועלן שוין זיין פּאַ־לאַצן מיט דיוואַנעס, מיט יאַיכלעך. לאָז רעדן די פּאַני. אַז די פּאַני (אַנווייזנדיג אויף פּרוי הורוויץ) איז געקומען, איז דאָך מן הסתם צוליב וואָס...

— ניין, גאָרנישט, גלאַט אַזוי. דורכגעגאַנגען, אַריינגעשמעקט. איבריגנס, זאָגט מיר נאָר, העניך, ווייסט איר אפשר נישט, וואו איך קאָן דאָ איינקוואַרטירן אַן אָרימען יונגנמאַן, וואָס איז געקומען פון דער פּראָווינץ זיך לערנען?

— איינקוואַרטירן אַן אָרימען יונגנמאַן, — חזרט איבער העניך, — כאָטש דאָ, ביי אונז. פאַרוואָס נישט? ביינאַכט שאַרן מיר אַוועק די שפּענער און מ׳שטעלט־אויף נאָך אַ בעטל אונטער דעם ווערקשטעטל. וואָס איז נאָך אַ בעט? נישט וואָר, יוכבד?

— און וואו וועסטו לייגן שרהלען, אַברהמעלען און משהלען און די צוויי קליינע? וואו וועסטו צושטעלן אַ בעטל? אויף דיין קאָפּ?

— ניין, ביי אייך, העניך, איז טאַקע צו ענג. איך מיין נישט ביי אייך, איך מיין ביי אַ באַקאַנטן. אפשר האָט איר וועמען, וואָס וויל פאַרדינגען אַ פּלאַץ אויף ביינאַכט אויפצושטעלן אַ בעטל? — זאָגט פרוי הורוויץ, — פאַר ביליג געלט, קיין סך האָט ער נישט, וועלן מיר זען צושטייער צו געבן.

— וואַרט נאָר אַ מינוט, וואַרט נאָר, איך האָב אַן עצה, פּאַני הורוויץ. ווייסט איר וואָס, איך וועל אַרויפלויפן צו מרדכין אין פאַבריק. מן הסתם, אַז איר באַדאַרף אַ בעטל פאַר אַ יונגנמאַן, באַדאַרפט איר דאָך, מוז מען דאָך טון, — זאָגט העניך און לויפטאַרויס.

— גיב נאָר אַ קוק, ווי ער רייסט זיך דעם ספּאָדעק איין. הלוואַי וואָלט ער פאַר זיין ווייב און קינדער אַזוי פלינק געלאָפן, ווי ער לויפט פאַר אַ פרעמדן! — רופט אים נאָך דאָס ווייב.

נאָר נישט פרוי הורוויץ און נישט העניך האָבן זי שוין געהערט און זיי זענען שוין געווען אין דרויסן.

— מן הסתם פאַר אַ טרפהנעם? — זאָגט דער יונגערמאַן, וואָס האָט זיך נעבעכטער צוריקגערוקט צו דער שוועסטער. — אַז ער וועט זיך איינברייסן, — איר וועט מען גאָרנישט טון. די רייכע טוט מען גאָרנישט, נאָר אים וועט מען אין פּיקעליק אַריינזעצן. איך וועל זען, ווער עס וועט זיך דערנסטמאָל פאַר אים אָננעמען!

— און פאַרוואָס לאָזטו? — פרעגט די שוועסטער.

— וואָס זאָל איך טון, אַז מיין בייזער מזל איז שוין אַזוי, — ענטפערט־אָפּ די שוועסטער.

אויפן ערשטן שטאָק איבערן סטאָליאַר האָט זיך געפונען די „פאַבריק" פון ווייבערשע בייטלען. דער הויפט־צושניידער פון די בייטלען איז געווען מרדכי בייטל־מאַכער, אָדער דער „הויקער". „גאָלדענע הענט" האָט מען אים גערופן. ער האָט געקאָנט אויס־רעכענען ווי אַזוי אויסצונוצן יעדעס שטיקל לעדער, אַז ס'זאָל גאָר־נישט גיין לאבוד. געקאָנט עפּעס וואונדער באַווייזן אין זיין פאַך. צוליב דעם איז ער געווען אַ חשוב ביים מייסטער, ביים פאַב־ריקאַנט, וואָרים מ'האָט דעם יונגנמאַן געוואָלט אַרויסרופן אין אַנדערע פאַבריקן. מרדכי בייטל־מאַכער איז נישט געווען קיין שיינער פּאַרשוין. אויפגעצויגן אין אָרימקייט, האָט ער דורך אַ פאַל בעת זיין קינדהייט באַקומען אַ געשוואָלענע פּלייצע, וואָס איז פאַרנאַכלעסיגט געוואָרן דורך זיינע עלטערן, און מען רופט אים שוין „דער הויקער". מרדכי האָט אָבער געהאַט אַ שרעקלעכע ליידנשאַפט צו כוואַטסקע פּרויען, „ציגאַנקעס", ווי ער האָט זיי גערופן. שוואַרץ־האָריגע מיט גרויסע אויערן־רינגען און שוואַרצע גרויסע אויגן. אַזוי ווי אין לעבן אָבער איז אים ווייניג־וואָס אויסגעקומען צו האָבן צו טון מיט אַזעלכע פרויען, האָט ער זיך אויסגעשניטן פון אילוסטרירטע צייטונגען, פון אַפישן, פאָטאָ־גראַפיעס פון צירק־אַמאַזאָנקעס, טענצערקעס, לייבן־קעמפערינס, און די אויסשניטן אָנגעשטאָכן אויף דער וואַנט פאַר זיין שנייד־ברעט און פון צייט־צו־צייט געקוקט אויף זיי בשעת דער אַרבעט און געקרעכצט אין דער שטיל. ער האָט געהאַט אַ באַגער, צוליב זיין פיזישן פעלער, אויסצוצייכענען זיך מיט כאַראַקטער און שטאַרקייט. און אַלץ, וואָס האָט געשמעקט מיט לעבנס־געפאַר האָט אים גערייצט. ער האָט באַלאַנגט צו אַ געהיימער פּאָליטישער פּאַרטיי און גענומען אויף זיך (ווען מען האָט אים נאָר צוגעלאָזט) שליחותן, ביי וועלכע ער האָט מיט זיין לעבן ריזיקירט. ער פלעגט פראַנק און פריי אַריבערפירן פּראָקלאַמאַציעס פון איין אָרט אויפן אַנדערן. אין זיין וואוינונג פלעגט ער באַהאַלטן די פאַרדעכטיגסטע פאַרשויגען אָדער קאָמפּראָמיטירנדיגע דאָקומענטן.

פאַרקערט, וואָס מער געפּערלעכער עס איז געווען, אַלץ מער האָט עס אים גערייצט, ווי ער וואָלט דורך דעם געוואָלט באַווייזן זיין גבורה. זיין געוואַגטקייט האָט אים פאַרשאַפט אַ נאָמען צווישן פּאַרטיי-מיטגלידער און אַרבעטער. מען האָט אים געקענט. און אַז מ'האָט עפּעס באַדאַרפט — האָט מען זיך געווענדעט צו מרדכין ; ער פלעגט עס טון גאַנץ אָפן, פראַנק און פריי. נישט איין מאָל האָט ער דורך דעם געשטעלט אין געפאַר חברים און פּאַרטיי.

דערהערט פון העניך סטאָליאַר, אַז עס איז עפּעס דאָ אַרבעט (אין זיין נאַאיווקייט האָט העניך סטאָליאַר, וואָס איז געווען אין דער פּאַרטיי-אַרבעט אַ געוויינלעכער סאָלדאַט, געמיינט ווער ווייסט וועגן וואָס פאַראַ געוואַלט..., פערזענלעכקייט עס האַנדלט זיך — פאַר וועמען די לערערקע, וועלכע איז באַקאַנט געווען אין די קרייזן אַלס סימפּאַטיקערין, איז געקומען זוכן אַ קוואַרטיר), געהערט, אַז מ'דאַרף אים — האָט מרדכי געוואָרפן די אַרבעט, און איז אַראָפּ פון די טרעפּ, וואו עס האָט שוין געוואַרט אויף אים פרוי הורוויץ. מרדכי האָט מיט גרויס וואַזשנעקייט אויסגעהערט פרוי הורוויץ און געוואויר ווערנדיג, אַז דאָ האַנדלט זיך גאָרנישט וועגן קאָנספּיראַציע, און דער, פאַר וועמען זי זוכט אַ קוואַרטיר, איז גאָרנישט קיין פּאָליטישער, האָט זיך מרדכי אַנטוישט. יאָ, אַ וואויגונג האָט ער. נאָר מ'באַדאַרף זי פאַר אונז. ער באַדויערט זייער, וואָס ער קאָן אין דעם פאַל נישט העלפן. — כ'קאָן גאָרנישט טון, — האָט ער געזאָגט מיט אַן ערנסטקייט.

— איבריגנס, — דער „זשאַכלינער" האָט געהייסן ? — פרעגט מרדכי.

— ניין, — דער „זשאַכלינער" האָט נישט געהייסן. (וואָרים דאָס אַלעס מוז דער „זשאַכלינער" הייסן).

פרוי הורוויץ האָט שוין אָנגעהויבן זיך מיאש צו זיין און איינגעזען, אַז דער „זשאַכלינער" וועט איבער איר טריאומפירן. זי האָט באַשטימט באין אופן נישט נאָכצוגעבן. דער יונגערמאַן מוז בלייבן אין וואַרשע, זאָל דער „זשאַכלינער" צעזעצט ווערן. אָבער וואו וועט זי אים אַהינטון ? זי איז נאָכאַמאָל איבערגעגאַנגען

איר הויז אין איר מחשבה און האָט זיך דערמאָנט יעדעס ווינקל. אין איר אייגן הויז איז אוממעגלעך. יעדעס ווינקל איז טאַקע שוין געווען באַזעצט. נאָר זי וועט דאָך נישט נאָכגעבן. זי מוז אים איינאָרדנען.

און מיט לעקציעס אויך באַזאָרגן, און מיט אַ העמד אויך.

נאָר די ישועה איז געקומען אומגעריכט. און פון אַ זייט, אויף וועלכער זי האָט זיך קיינמאָל נישט געריכט.

ווען זי איז אַרויפגעגאַנגען אויף די טרעפּ אין איר שטוב אַריין, פאַרקלערט אין די פּלענער ווי אַזוי איינצואָרדנען דעם יונגנמאַן, איז איר אַנטקעגנגעקומען אויף די טרעפּ „פּאַן קוויאַטקאָווסקי" פון צווייטן שטאָק, וואָס איז איבער דער שולע. פּאַן קוויאַטקאָווסקי איז געווען דער איינציגער קריסטלעכער שכן אין דעם גרויסן הויז. פון וואַנען ער האָט זיך דאָ גענומען און פאַרוואָס ער זיצט דאָ אין אַ יידישן הויף, וואָס האָט זיך נישט זייער אויסגעצייכנט מיט זיין ריינקייט, ווייסט קיינער נישט דעם טעם דערפון. עס איז געווען די איינציגע טיר אין גאַנצן הויז, איבער וועלכער עס האָט געהאָנגען אַ הייליג בילדל און מיט קרייד אָנגעשריבן פון איין יאָר צום אַנדערן דריי בוכשטאַבן: K.—M.—B. די נעמען פון די דריי הייליגע קעניגן. אותיות, וואָס האָבן אויף יידישע הערצער, ווען זיי האָבן זיי דערזען, אָנגעוואָרפן אַ שרעק, ווי די מיט קרייד אָנגעשריבענע אותיות וואָלטן דערמאָנט אָן דער אינקוויזיציע. פּאַן קוויאַטקאָווסקי איז געווען אַ געהיימער „דאָקטאָר", וואָס האָט געהיילט מיט גראָזן. עס פלעגן זיך ציען צו אים איבער די טרעפּ גאַנצע שורות מיט פּויערטעס פון דאָרף, אין פּויערשע קאָלירטע קליידער אָנגעטון, וועלכע פלעגן טראָגן אויף די הענט קוישן מיט די פּראָדוקטן פון דאָרף: אייער, פּוטער, הינער, מיט וועלכע זיי האָבן באַצאָלט דעם „פּאַן" פאַר זיינע דאָקטאָרשע עצות און רפואות. יידן האָבן גרויס חשק געהאַט אַריינצוקוקן אין די פאַרמאַכטע ריינע פּויערשע קוישן און פרעגן מיט נייגעריגקייט: „צו פאַרקויפן?" נאָר שטענדיג פלעגן זיי אָנטרעפן אויף אַן אָפּזאָג. אויף וואָס די יידן האָבן אָפּגעקרעכצט, און מקנא געווען דעם דאָקטאָר... נאַטירלעך פלעגן

די יידישע שכנים גרויס רעספּעקט האָבן צום איינציגן גויאישן שכן. און מאַמעס האָבן געהייסן די טעכטער אויסקערן די טרעפּ, נישט צוליב זיך, נאָר צוליב דעם פּאַן קוויאַטקאָווסקי, „דער גוי וועט באַלד דורכגיין”... פּאַן קוויאַטקאָווסקי אַליין פלעגט זיך מאָדנע פאַרהאַלטן צו זיינע יידישע שכנים. אָפּטמאָל און מערסטנס איז ער געווען גוט ביז גאָר, געענטפערט אויף גרוסן און אַוועקגעשטעלט זיך אויסטענהען מיט די יידישע שכנים אויף יידיש, מיט וואָס ער האָט זייער ליב געהאַט צו גרויסן זיך. ער פלעגט מישן דאָס יידיש מיט איבערגעטריבענע לשון קודשדיגע ווערטער, וואָס האָבן זיך גאָרנישט אַריינגעפּאַסט אין ענין, נאָר סתם אַזוי אין דער וועלט אַריין: „וואָס מאַכסטו יקום פורקן?” — האָט ער זיך געווענדט צו אַ ייד. „האָסט שוין געכאַפּט די אַפּותיקי?” און ווען וועט זיין „שמע קעליינע?” „מלך אביון” ?” — האָט ער ליב געהאַט צו שפּאַסן מיט די שכנים. נאָר אָפּטמאָל פלעגט זיך מאַכן, אָן אַ שום באַזונדערע סיבה, אַז פּאַן קוויאַטקאָווסקי פלעגט ברוגז ווערן אויף זיינע יידישע שכנים. אַרויף און אַראָפּגיין אויף די טרעפּ אַן אָנגעלאָדענער, מיט אַראָפּגעהאָנגענע גרויסע ברעמען און לאַנגע וואָנצעס און נישט נאָר נישט אָפּענטפערן אויף די יידישע גרוסן, נאָר בורטשען אין זיין שטעכעדיגער באָרד אַריין: זשידי „פאַרכי”, זשידי „פאַרכי”.

אַז עס פלעגט אויף אים אָנפאַלן די „מרה-שחורה” (ווי די יידישע שכנים האָבן עס גערופן), האָבן אים יידן אויסגעמיטן, ביז ער פלעגט פון דער העלער הויט בעסער ווערן. פונקט אַזוי ווי ער פלעגט אָן אַ באַזונדערן טעם ברוגז ווערן אויף זיינע יידישע שכנים, אַזוי פלעגט ער זיך מיט זיי, אָן אַ באַזונדערער סיבה, איבערבעטן.

יידן האָבן דעם גויס מרה-שחורה גערופן: „דער וואָרים באַגט אים”.

כאָטש צו פרוי הורוויץ האָט זיך דער פּאַן קוויאַטקאָווסקי באַצויגן מיט מער רעספּעקט ווי צו אַנדערע יידישע שכנים (פון אַלע יידישע איינוואוינער פלעגט ער נאָר מיט דער לערערקע רעדן פויליש — וואָס דאָס איז שוין געווען אַ צייכן פון גלייכהייט,

דאָך האָט די פרוי הורוויץ נישט געוואוסט, צי דער פאַן קוויאַטקאָווסקי איז חבר מיט יידן אָדער ברוגז מיט יידן. זי האָט דערפאַר נישט געוואוסט, צי זי זאָל אים גריסן אָדער זי זאָל זיך מאַכן אים נישט זען. נאָר פאַן קוויאַטקאָווסקי האָט זיך אַליין אָפּגעשטעלט. אַראָפּגענומען דעם הוט פון זיין באַגרויטן קאָפּ, האָט ער געפרעגט מיט אַ שמייכל:

— וואָס גייט דאָס די שכנטע אַרום אַזאַ באַזאָרגטע? — עפּעס בעטראָפן?

— גאָרנישט האָט געטראָפן, נאָר אַזוי פיל אָרימקייט אין הויף, פאַניע קוויאַטקאָווסקי.

— אַזוי, אַזוי. יאָ, אָרימקייט איז דאָ אַ סך, אי ביי אייך, אי ביי אונז. פאַרוואָס ווענדעט איר זיך נישט אַמאָל צו מיר? איר ווענדעט זיך בלויז צו אייערע, זוען איר באַדאַרפט עפּעס. וואָס, איך בין נישט קיין שכן? איך וויל לעבן מיט מיינע שכנים גוט.

— אדרבה, אדרבה, — ווער ווענדעט זיך דען נישט? אפשר האָט ער טאַקע, דער פאַן קוויאַטקאָווסקי, אַ קוואַרטיר פאַר אַן אָרימען יונגנמאַן, וואָס איז געקומען פון דער פּראָווינץ זיך לערנען און האָט נישט וואו צו נעכטיגן? זאָגט פרוי הורוויץ אין האַלבן שפּאַס.

— פאַרוואָס נישט? — געוויס האָב איך אַ קוואַרטיר. זאָל אים די שכנטע אַרויפפירן צו מיר, ער קאָן ביי מיר שלאָפן, עסן. מיר זענען אינגאַנצן צוויי מענטשן — איך און די גאָספּאָדינע — און אַ קוואַרטיר איז דאָ אַ גרויסע. פאַרוואָס נישט?

פרוי הורוויץ איז דערשטוינט געבליבן.

— דער פאַן לאַכט נישט?

— פאַרוואָס לאַכן? — זאָגט פאַן קוויאַטקאָווסקי, רויט-ווערנדיג פון באַליידיגונג. — ווי אַזוי וועל איך זיך דערוועגן צו לאַכן? איר זוכט אַ קוואַרטיר פאַר אַן אָרימען בחור, וואָס וויל זיך לערנען. און איך וועל לאַכן? וואָס בין איך, וואָס? — וואָס, איך פאַרשטיי עס נישט? נאָר שטענדיג זענט איר אַזוי, יידן. איר מיינט, אַז איר אַליין קאָנט נאָר פילן, איר אַליין קאָנט נאָר העלפן — קיין אַנדערער

טאָר נישט. דאָס איז נישט רעכט. העלפֿן, באַדאַרפֿן מיר אַלע העלפֿן, איינער דעם אַנדערן העלפֿן, נישט אַזוי ווי איר טוט. איר ווענדעט זיך נאָר צו אייערע, קיין אַנדערע ווילט איר נישט קענען.

— ווער זאָגט דאָס? — אַדרבה. איך האָב דעם פּאַן איבערגעפרעגט. אַז דער פּאַן באַשטייט — דאַנק איך האַרציג. אַן אָרנטלעכער יונגערמאַן, אַנטלאָפן פון פּאַנאַטישע פּרומע עלטערן און וויל זיך לערנען אין וואַרשע.

— פירט אים, שכנטע, גלייך אַרויף צו מיר. איך גיי אַ ווינקל פאַר אים אָנגרייטן, און עסן קאָן ער אויך ביי מיר, דאָס לאַנד באַדאַרף האָבן געבילדעטע מענטשן. וואָס מער בילדונג, אַלץ שטאַרקער וועלן מיר זיין. און איר, יידעלעך, האָט גוטע קעפּעלעך — ליגט ער צו אויף יידיש. איך וועל אים אַליין געבן לעקציעס אין פּויליש. זאָל אים די שכנטע גלייך אַרויפברענגען. איך גיי דער גאָספּאָדיניע אָנזאָגן, — זאָגט דער שכן פּאַן קוויאַטקאָווסקי און לויפט-אַרויף צו זיך אין וואוינונג.

פרוי הורוויץ בלייבט נאָך פאַר איבעררײַשונג אַ מינוט שטיין אויף די טרעפּ, גלויבט זיך אַליין נישט וואָס דאָ איז געשען און פאַר פרייד גיט זי מיט גדולה אַ לויף-אַריין צו זיך אין קיך.

פונעם „בית-מדרש” האָט שוין דער „זשאַכלינער” אַרויסגעשטאַרצט זיין קאָזע-פּנים און מיט להכעיס געפינקלט מיט די אויגעלעך.

— נו, וואָס הערט מען פּאַני הורוויץ? שוין געפונען אַ קוואַרטיר פאַר אייער יונגנמאַן?

— אייך אויף צופיקעניש, „ליטוואַק”, נישט נאָר אַ קוואַרטיר, נאָר עסן אויך. און לעקציעס אויך. — קומט, יונגערמאַן, מיט מיר, — זאָגט די פרוי און נעמט-אָן דעם יונגנמאַן ווי אַ קינד ביי דער האַנט און שלעפּט אים נאָך זיך, מיט דעם פּעקל אין ציימונגס-פּאַפּיר איינגעוויקלט, אויפן צווייטן שטאָק צום פּאַן קוויאַטקאָווסקי.

קאפיטל 5

ווי אזוי רחל־לאה קאכט־אפ פראקלאמאציעס

נאכדעם ווי רחל־לאה האט זיך אפגעפארטיגט מיט קהלשע עניינים, איינצואָרדנען דעם פרעמדן יונגנמאן, האט זי זיך דער־מאנט, אז עס ווארט אויף איר אינדערהיים איר אייגן פעקל. זי דארף זיך נעמען דעם מיטאג אפצוקאכן. און זי האט זיך גענומען צו אירע טעפ מיט דער ענערגיע און חשק, וואס איז געווען באקאנט ביי איר, נאך דערצו נאך אזא געלונגענעם טאג ווי דער היינטיגער, נאכדעם ווי עס איז איר געלונגען איינצואָרדנען דעם פרעמדן יונגנמאן.

אין א פאר שעה ארום איז שוין די גאנצע משפחה גע־זעסן ארום טיש, און דער מאן שלמה הורוויץ האט געקאנט לערנען די קינדער, וואס זיי זאלן עסן און וואט זיי זאלן יישט עסן. שלמה הורוויץ האט שטענדיג געלערנט. און אזוי ווי ס'איז אין שטוב איצט צו טונקל געווען צו לעזן ביים עסן, האט ער אויסגענוצט די צייט די קינדער צו לאזן וויסן, וויפיל אייזן עס האבן אין זיך מערלעך און וויפיל איי־ווייסל עס האבן אין זיך ארבעס. דער לערער האט זייער גערן געטיילט זיך מיט זיין וויסן מיט אנדערע. נישט קיין חילוק צי דאס זענען זיינע תלמידים, זיינע קינדער אדער ווילד־פרעמדע, מיט וועלכע ער באגעגנט זיך צום ערשטן מאל. אין שטוב איז געווען טונקל, פריער אוונט פון די קורצע הארבסט־טעג. אין דרויסן איז דאס וועטער קאליע געווארן און די קינדער, וועלכע זענען ארויסגע־באנגען אין פריען מארגן, באגלייט פון דער הערלעכער הארבסט־

זון, זענען צוריק אַהיימגעקומען פייכטע, באַשנייטע און באַבלאָטיגטע. איינע פון זיי, ווי דער גימנאַזיע־תּלמיד, דוד, און די יונגערע טאָכטער האָבן געמוזט די שיך אויסטון און ביים טיש זיצן אין די זאָקן. עס איז געוואָרן אַ גערייד וועגן קאַלאָשן, אַ גערייד, וואָס וואַרפט שטענדיג אַרויף אַ מרה־שחורה, ווייל עס דערמאָנט אָן ווינטער. דער טאַטע האָט זיך נישט געמאַכט הערן, די מאַמע אָבער האָט שוין וועגן דעם געהאַט אירע פּלענער...

רחל־לאהס טיש איז קיינמאָל נישט נאַקעט, שטענדיג געפינט זיך ווער עס איז ביי איר צום מיטאָג, און עס איז איר אייגענע געשיקטקייט, ווי אַזוי איינצוטיילן, אַז עס זאָל פאַר אַלעמען קלעקן. זיצט טאַקע רחל־לאה ביים גרויסן טעלער אַ פאַרזאָרגטע און איז שטאַרק פאַרנומען מיט איינטיילן חלקים. דעם לייגט זי צו, דעם נעמט זי אַראָפּ, לויט די יאָרן און לויט זיינע כּוחות. זעלבסטפאַרשטענדלעך, האָט זיך געפונען ביים טיש דער ניי־אָנגעקומענער בּחור. דעם ערשטן מיטאָג האָבן זיי אַלע געמוזט עסן ביי דער לערערקע. דער ניי־אָנגעקומענער יונגערמאַן האָט איבערהויפּט געהאַט מזל. ער איז פונם ערשטן אויגנבליק אָן געפעלן געוואָרן דער לערערקע, און דאָס, וואָס זי האָט באַקומען פאַר אים אַזוי אומדערוואַרטעט און אַזאַ אויסטערלישע קוואַרטיר, האָט דעם יונגנמאַן דערהויבן נישט נאָר אין רחלס אויגן, נאָר ביי אַלעמען. אַזוי ווי דאָס וואָלטן געווען זיינע ספּעציעלע פאַרדינסטן, וואָס פאַן קוויאַטקאָווסקי איז משוגע געוואָרן און נעמט־אַריין צו זיך אַ יידישן בּחור. אַחוץ דעם איז טאַקע דער ניי־אָנגעקומענער געווען אַ גאַנץ שיינער יונגערמאַן. נישט אַזאַ פאַרקרימטער, קליינגעוויקסיגער ווי די אַלע, וואָס האָבן זיך ביז איצט געוויזן. אַ שיין געבויטער און אַ הויך־געוויקסיגער מיט אַ ריין נאַאיוו־פּראָווינציאַלן פּנים. שיינע גרויסע שוואַרצע אויגן און קוים שפּראָצנדיגע באַקן־בּערד, וואָס זענען געווען אַ המשך צו זיינע פּאות און האָבן אים צוגעגעבן אַ בּחורשן חן. און מער פאַר אַלץ האָט ער אויסגענומען אין דער לערערקעס אויגן דערפאַר, וואָס ער איז פאַרהעלטנישמעסיג געגאַנגען ריינער און אָנשטענדיגער אָנגעטון, ווי אַלע אַנדערע יונגעלייט, וואָס

וענען געקומען צו איר הויז פון דער פראָווינץ. טאַקע אַ לאַנגע קאַ-פּאָטע גאָך, אָבער די קאַפּאָטע איז געווען ריין. אַ געפּרעסט פּראָווינץ-העמד, פון וועלכן עס האָט זיך אַרויסגעוויזן דער אַרויסשטאַרצנ-דיגער קראַק פון זיין האַלז. אַפילו דער חסידישער אַטלעסענער באַנד, וואָס ער האָט געטראָגן פאַר אַ שניפּס, האָט געהאַט אַ חסידישן חן און מען האָט אָנגעזען אין דעם יונגנמאַן, אַז ער קומט נישט פון קיין אָרימער היים, און דאָס האָט אויסגע-נומען אַפילו אין אַזאַ דעמאָקראַטיש הויז, ווי דעם לערערס איז געווען. די אַלגעמיינע אויפמערקזאַמקייט ביים טיש קאָנצענטרירט זיך אַרום דעם פרעמדן אָנגעקומענעם. איצט, נאָכדעם ווי די לערערקע האָט אויף אַזאַ זעלטענעם אופן באַקומען פאַר אים אַ קוואַרטיר מיט אַלעם גוטן, האָט זיך נישט נאָר איר מאַן, נאָר אַפילו דער „זשאַכלינער״ שוין אויך איבערגעבעטן מיט דער אידעע פון זיין בלייבן דאָ. אַלע זענען געווען נייגעריג אויסצו-געפינען נענטערס וועגן אים.

— צוליב וואָס ווילט איר זיך נעמען צו לערנען? — פרעגט אים דער לערער פאַר אַלע אָנוועזנדיגע ביים טיש.

דער יונגערמאַן, וואָס האָט זיך — ווי ס'זעט אויס — צום ערשטן מאָל אין לעבן געפונען אין אַזאַ געזעלשאַפט, נאָך דערצו מיט פרעמדע מיידלעך ביי איין טיש, האָט זיך געריוועלט און נישט געוואוסט וואו די אויגן אַהינצוטון. די צוויי שוועסטער, וואָס האָבן דאָס באַמערקט, האָבן זיך געשטופּט מיט די פיס אונטערן טיש און געלאַכט אין די טעלער אַריין. ער האָט זיך אָבער נישט פאַרלוירן. פאַרקערט, ער האָט אָפּגעענטפערט מיט אַ געוויסער זיכערקייט, קוקנדיג בחורמעסיג אין שיסל אַריין.

— איך וויל ווערן אַ שרייבער.

דאָס האָט אַרויסגערופן דערשטוינונג און אויפמערקזאַמ-קייט. דער בעל־הבית האָט אַוועקגעלייגט דעם גאָפּל, אַראָפּגע-נומען די ברילן פון זיינע אויערן, איבערגעווישט זיי מיטן טיכל, ווי ער וואָלט אים געוואָלט גוט אָנקוקן און איבערגע-פרעגט:

— אַ שרייבער?

— יאָ, איך וויל שרייבן, — האָט דער יונגערמאַן אָפּגעענט־פערט אַ זיכערער.

— וואָס ווילט איר דאָס שרייבן? — האָט דער לערער אים געפרעגט.

— איך האָב שוין אָנגעשריבן אַ דראַמע, וואָס איך האָב געבראַכט מיט מיר פאָרצולייענען פאַר שרייבער.

- אַ דראַמע? וואונדערן זיך אַלע.

— יאָ, אַ דראַמע אין פיר אַקטן.

— האָט איר געלערנט די כּללים ווי אַזוי צו שרייבן אַ דראַמע? — פרעגט אים דער לערער.

— די כּללים? וואָס פאַר אַ כּללים? ניין, איך האָב נישט געלערנט.

— איר האָט נישט געלערנט די כּללים, און איר האָט אָנגעשריבן אַ דראַמע?

— איר זעט דאָך, — זאָגט דער יונגערמאַן, ווי ער וואָלט געוועזן אָנגעוויזן אויף אַן אָקס, וואָס שטייט פאַר אים.

— און די דראַמאַטישע קלאַסישע ליטעראַטור האָט איר געלייענט? — פרעגט אים דער לערער שוין ווי אַ תּלמיד אויף אַן עקזאַמען.

— דראַמאַטישע קלאַסישע ליטעראַטור? וואָס איז עס? פרעגט־איבער דער יונגערמאַן און ווערט רויט.

אַלע שמייכלען מיט. די מיידלעך, איבערהויפּט זאָשקע, די ייִנגערע, קאָן זיך שוין נישט איינהאַלטן און פּלאַצט־אַרויס אין אַ געלעכטער, וואָס דער פאָטער האַקט באַלד אָפּ מיט אַ בליק.

— איך מיין שעקספּיר. איר האָט געלייענט שעקספּיר? — פרעגט־איבער דער לערער.

איך האָב אַפילו געהערט וועגן אים, — זאָגט דער יונגערמאַן, — נאָר געלייענט האָב איך אים נישט.

— און מאָליער? — מאָליער האָט איר געלייענט?

— מאָליער, מאָליער, ווער איז דאָס? איך פאַרשטיי נישט, כּדי אָנצושרייבן אַ דראַמע מוז איך זיי דען לייענען? ווי קומט איינס צום אַנדערן? — וואונדערט זיך דער יונגערמאַן.

ווידער קאָן זיך זאָשקע נישט איינהאַלטן. די עלטערע קנייפּט די אונטערן טיש אין די נאַקעטע הענט. דער לערער הערט אים אויף צו פרעגן. ער ווערט עפּעס זייער ערנסט און טרויעריג. דער יונגערמאַן פאַרשטייט, אַז ער האָט גערעדט נאַרישקייטן, און פאַרשעמט זיך און רויטלט זיך נאָך מער, וואָס מאַכט אים ביי זיין גאַנצער פאַרלוירנקייט — סימפּאַטיש.

— זאָגט נאָר, יונגערמאַן, אין אַ טעאַטער זענט איר שוין אַמאָל געווען? האָט איר איבערהויפּט אין אייער לעבן שוין געזען אַ טעאַטער? — פרעגט אים אַלץ דער לערער.

— יאָ, געווען ביי אונז אין שטאָט אַ יידישע טרופּע, האָב איך אַריינגעקוקט דורך אַ שפּאַרע פון דער פּלאַכטע.

זאָשקע קאָן זיך ווידער נישט איינהאַלטן. און דער יונגערמאַן זיצט ווי אויף הייסע שפּילקעס און ווייסט נישט וואו די אויגן אַהינצוטון. נאָר דאָ קומט אים צו הילף זיין שוץ־מלאך.

— הערט נאָר, וואָס האָט איר זיך אָנגעזעצט אויף אים? צוליב דעם איז ער דאָך טאַקע געקומען קיין וואַרשע זיך לערנען. אַדרבה, העלפט אים, — זאָגט די לערערקע, און כּדי אים איבערצובעטן פאַר אַלע פאַרשעמטקייטן ביים טיש, נעמט זי אויפן גאָפּל אַ שטיקל פלייש פון איר טעלער און דערלאַנגט אים אויף זיינעם.

— עסט, עסט, יונגערמאַן. איר וועט נאָך פון זיי אַלעמען לאַכן.

נאָר דער בעל־הבית מאַכט אַן ענד צו אַלעם.

— עס איז נישטאָ וואָס צו לאַכן. אַלע אונזערע טאַלאַנטן האָבן אַזוי אָנגעהויבן. מיר האָבן נישט קיין שולע. דאָס בית־המדרש איז אונזער אוניווערזיטעט. מיך אינטערעסירט זייער, וואָס איר האָט אָנגעשריבן, יונגערמאַן. איך וועל אייך זייער בעטן, אַז איר זאָלט מיר אַמאָל פאָרלעזן אייער דראַמע.

די רייד האָבן דעם פרעמדן יונגענמאַן רעהאַביליטירט ביי דער געזעלשאַפט ביים טיש, און רחל־לאה האָט שוין געקאָנט טריאומפירנדיג אויסרופן: „אַהאַ, זעט איר שוין!"

דאָס עסן האָט זיך נישט געקאָנט לאַנג פאַרציען, און דער עולם איז זיך באַלד צעגאַנגען. דער לערער איז אַוועק אויף זיינע באַכמיטאָגדיגע לעקציעס, וואָס ער האָט געגעבן אין פּריוואַטע

הייזער. אַזוי אויך די עלטסטע טאָכטער העלענע, וועלכע האָט אויך געהאַט אירע נאָכמיטאָגדיגע שטונדן, איבער וואָס פרוי הורוויץ האָט זיך געקרענקט, ווייל דאָס מיידל האָט שוין קיין קיין איין מינוט נישט קיין צייט פאַר זיך. דאָס לעבן איז געווען טייער, אַ משפחה אַ גרויסע. די שולע האָט ווינציג־וואָס אַריינגעבראַכט. די תּלמידים זענען מייסטנס באַשטאַנען פון קינדער פון די אָרימע שכנים, וואָס האָבן האַלב געצאָלט, האַלב אויסגעבעטן, און דאָס געצאָלטע איז אויך אויסגעקומען איינצומאָנען מיט גרויס מאַטערניש און נאָכלויפעניש. די שולע האָבן טאַקע געשטיצט אין געהיים אַ פּאָר רייכע אַסימילירטע דאַמען דערפאַר, וואָס זי איז געווען די איינציגע פון דעם מין, וואָס האָט פאַרשפּרייט די פאַרוועדטע פוילישע שפּראַך צווישן דער אָרימער יידישער באַפעלקערונג, וועלכע מ'האָט געלערנט אין געהיים. אָבער די הילף פון דעם „קאָמיטעט" איז געווען פונקט אַזוי ווי אַלע געזעלשאַפטלעכע חברות — מער אַ מאָראַלישע שטיצע איידער אַ מאַטעריעלע. מען איז געקומען און מ'האָט געגעבן עצות. די דאָקטאָראָווע זילבערשטיינאָווע, די באַשיצערין פון דער שולע פלעגט אַריינפאַלן יעדן מאָנטאָג און דאָנערשטאָג און עקזאַמינירן די קינדער אין פּויליש. און עס פלעגט אָפטמאָל זיך מאַכן, אַז בשעת איר וויזיט פלעגט אַריינפאַלן פונקט דער רוסישער אינספּעקטאָר, וואָס האָט געהאַט אַן אויג אויף דער שולע צוליב אירע פּוילישע טענדענצן און מאַכן אַ רעוויזיע צווישן די בענק, זוכנדיג פּוילישע ביכער און אויספרעגן די קינדער צי מען לערנט פּויליש. דערפאַר אָבער, אַז עס זענען געקומען די אמתע זאָרגן פון דער שולע: דירה־געלט צו באַצאָלן, אויפן ווינטער קוילן איינצושאַפן, — איז קיינער נישט געווען צו העלפן. איין דאַמע האָט אָפּגעשיקט צו דער אַנדערער און די גאַנצע זאָרג פלעגט פאַלן, ווי תּמיד, אויף דער לערער־קעס פּלייצעס.

און מ'זאָל נישט מיינען, אַז די זאָרגן, וואָס פרוי הורוויץ האָט געטראָגן אויף זיך, סיי אירע אייגענע, סיי פרעמדע, האָבן איבערגעלאָזט שפּורן אויף איר פּנים און אָפּגערופן זיך אויף איר עלטער. דאָס איז נישט געווען דער פאַל. פאַרקערט, עס

האָט זיך געדאַכט, אַז וואָס מער די פרוי האָט גענומען אויף זיך, אַלץ מער זענען אירע גלידער אָנגעגאָסן געוואָרן מיט ענערגיע, קראַפט און אַ חשק צו טון. די אומאויסגעשעפּטע ענערגיע, וואָס האָט זיך געהאַט איינגעשפּייכלערט אין איר, אַ ירושה פון עלטערן און אור-עלטערן פון פּראָסטע פּאָלקס-מענטשן, פון וועלכע פרוי הורוויץ האָט געשטאַמט, האָט פאַריוגנט אירע טעג, אויפגעהאַלטן אַ לייכטיגקייט אין אירע באַוועגונגען און אַ מיידלש-דאָרפישע פרישקייט אין איר גאַנצער האַלטונג. אַז זי איז געגאַנגען אויף די טרעפּ, האָט דאָס גאַנצע הויז געוואוסט, אַז פרוי הורוויץ גייט. זי האָט געהאַט איר באַזונדערן גאַנג. די טרעפּ האָבן געציטערט אונטער אירע טריט. דערביי איז זי כמעט געשפּרונגען. אַ פרוי אין די פערציגער, וואָס האָט אויסגעזען אין די דרייסיגער; קיין זאָרגן, קיינע צרות זענען נישט אימשטאַנד געווען צו ברעכן איר שטאָלצע האַלטונג. מיט דער שטאַרקער, רייף-אַנטוויקלטער ברוסט, פאָרויס אויסגעשטרעקט פאַר זיך, איז זי געגאַנגען ווי אַ מוטער-זעלנער, וואָס ווייסט איר פליכט און איר ווערט. פון איר גאַצער פּערזאָן האָט געשפּראָצט מוט, ענערגיע און גלויבן. עס איז געווען אַזוי ווי זי וואָלט איינגעגאַנגען אויף אַ קאַמף-געוועט מיט איר מזל. וואָס שווערער עס איז געווען איר לעבן, אַלץ מעכטיגער איז זי געוואָרן און אַלץ לייכטער האָט זי עס גענומען. ביי דעם אומגליק פון איר עלטסטן זון, וואָס איז געווען די האָפנונג פון דער משפחה, האָט מען געמיינט, אַז דאָס וועט זי צעברעכן. אין אָנהייב האָט זיך טאַקע דאָס אומגליק אָפּגערופן אויף איר געזונט. פרוי הורוויץ, וואָס איז קיינמאָל נישט קראַנק געווען, האָט זיך אָנגעהויבן צו קלאָגן אויף קאָפּ-ווייטיקן און אויף פוס-ברעכעניש. נאָר דאָס איז נאָך געווען אין אָנהייב, ווען זי האָט געקעמפט פאַר זיין באַפרייאונג. קוים אָבער האָט זי זיך איבערצייגט, אַז זי קאָן גאָרנישט טון, איז זי צוריק-געגאַנגען צו אירע טאָג-טעגלעכע זאָרגן, וואָס האָבן זי באַלד בעגעבן אַ נעם-אַריין אין זייער קלעם. זי האָט באַלד צוריקגעפונען איר פריערדיגע יוגנט און פרישקייט. עס איז טאַקע אמת, אַז זינט דעם אומגליק מיט איר זון, האָט איר שטאַרק-אויסגעמוס-קולירט פּנים אָנגענומען מער קנייטשן. דריי טיפע רינגען האָבן

זיך געגעבן אַ שנייד אַריין אין איר הויכן שטאָלצן האַלז, אָבער די קנייטשן האָבן נאָר ווייכער געמאַכט, ליידנדיגער, די שטאַרקע מוסקולן פון איר פּנים, און אירע גרויע אויגן, וואָס האָבן שטענדיג געקוקט, וועלפיש-געררייצט, ווי גרייט אַנטשלאָסן אויף עפּעס, האָבן איצט באַקומען אַ מילדערן בליק, אַן איבערלייגטן און ספּקדיגן. דאָס איז געווען דער שטענדיגער טרער-גלאַנץ, וואָס האָט זיך געפּייכט אין ווייס-אַפּל. איבעריגנס, איז דער חרטהדיגער בליק פון אירע אויגן און די מוטער-קנייטשן פון איר האַלז גאָרנישט געווען אין איינקלאַנג מיט איר גאַנצער גלייך-האַלטנדיגער שטאָלצער פיגור. עס איז געווען אַזוי ווי איר קערפּער ביז צום האַלז וואָלט געלעבט באַזונדער פאַר זיך. ער איז אינגאַנצן געווען אָנגעגאָסן מיט איין ווילן, וואָס ווייסט יעדן אויגנבליק וואָס צו טון...

פרוי הורוויץ האָט געוואוסט, וואָס צו טון יעדן אויגנבליק פון איר לעבן. יעדע ווײַלע האָט געוואַרט אויף איר אַן אַנדערע אַרבעט. נאָכדעם ווי דער מאַן און די קינדער האָבן פאַרלאָזט די שטוב, האָט זיך פרוי הורוויץ אַרויפגעשאַרצט די אַרבל פון איר קלייד, אָנגעטון אַ פאַרטוך און גענומען זיך דאָס געפּעס וואַשן. אַריינגעגאָסן אַ טאָפּ הייסע וואַסער אין דער גרויסער וואַש-שיסל, אַריינגעשאָטן זייף און סאָדע, האָט זי אָנגעהויבן צו שייערן אירע געפּעס, די גאָפּל, מעסער מיט יענער ענערגיע און חשק, וואָס האָט אַרויסגעקוואָלן פון איר געזונטן קערפּער ווי אַ לעבנס-זאַפט פון אַ שטאַרקן בוים.

נאָר רחל-לאה קאָן נישט גלאַט אַזוי וואַשן טעפּ און טעלער. זי מוז דערביי פאַנטאַזירן.

און איצט ווי זי שטייט אַזוי אַרויפגעשאַרצט די אַרבל, בײַ דער גרויסער וואַש-שיסל און לאָזט אירע הענט דורכשווענקען אין סאָדע און זייף, איז איר קאָפּ ערגעץ-אַנדערשוואו. זי האָט געהאַט פאַנטאַזיע, און איר פאַנטאַזיע האָט איר געמאָלן הערלעכע בילדער. דאָרט, וואו אַן אַנדערער וואָלט גאָרנישט געווען געזען, האָט פאַר אירע אויגן געשוועבט אַ ליכט, וואָס האָט באַגאָסן מיט גאָלדענע שטראַלן יעדע זאַך, אויף וועלכער זי האָט געקוקט, אַזוי ווי זי וואָלט געווען געטראָגן ברילן. דער אומבאַפלעקטער און נישט

אָנגעריירטער פּאָלקס-גלויבן, וואָס זי האָט געטראָגן אין זיך, האָט איר געגעבן אַ זעאונגס-כּוח צו קוקן אויף געשעענישן און זאַכן נישט אַזוי ווי זיי זענען אינדערעמתן, נאָר פון אַ העכערן אמת. אין איר פאַנטאַזיע האָט זי שוין געזען ווי פון דעם יונגנמאַן, וועלכן זי האָט געפונען הינטער איר טיר, וואַקסט-אַרויס אַ וויכטיגער מענטש און דאָס האָט זי אים צוגעהאָלפן דערצו, און זי איז דערפון שטאָלץ געוואָרן. פונקט אַזוי ווי זי איז געווען איבערצייגט, אַז איר מאַן איז דער גרעסטער געלערנטער, וואָס געפינט זיך אויף גאָטס ערד; אירע קינדער וועלן אויסוואַקסן פאַר גרויסע מענטשן, און איר „זשאַכלינער", כאָטש זי זידלט אים מיט „שמדניק" און „ליטוואַק גנבֿ", גלויבט זי דאָך, אַז ער טוט עפּעס אויף אַ זייער וויכטיגע זאַך און די וועלט וועט באַלד הערן פון אים, — אַזוי האָט זי שוין אויך אָנגעהויבן צו גלויבן אינעם פרעמדן יונגנמאַן. (איר פאַנטאַזיע האָט נישט געמאַכט קיין חילוק צי ס'איז איר אייגן קינד, צי אַ פרעמדער.) און אַצינד, ווי זי איז געשטאַנען איבער דער וואַש-שיסל און געריבן מיט אירע שטאַרקע נאַקעטע הענט אירע טעפּ און טעלער, איז איר גאַנץ פּנים באַגאָסן געוואָרן מיט פרייד. אַן אומפאַרשטענדלעך און אומבאַגרענעצט גליק האָט זי אַרומגענומען דערפאַר, וואָס זי האָט דעם יונגנמאַן געהאָלפן.

זי האָט מיטגעבראַכט פון אירע מוטערס אַ שטאַרקן גלויבן אין מאַן, אַז ער איז באַשאַפן געוואָרן פאַר העכערע זאַכן, וואָס האָבן גאָרנישט צו טון מיט די קלייניקייטן פונם טאָג-טעגלעכן לעבן. מיט דעם דאַרף זיך אָפּגעבן דאָס ווייב. דער מאַן איז דערצו דאָ, כּדי צו שאַפן די גייסטיגע וועלטן און גיטער, וואָס הויבן דאָס אייביגע לעבן און דעם אייביגן תּכלית. אַמאָל איז דאָס געווען די תּורה און דער גן-עדן. זינט זי איז געוואָרן אַן אַפּיקורסטע, צוזאַמען און דורך דעם מאַן, האָט זי אַריבערגעטראָגן איר גלויבן צו די נייע זאַכן: צו בילדונג, צו פּראָגרעס, צו דעם גערעכטן מאָרגן, וואָס דאַרף אַמאָל קומען, ווען די מענטשן וועלן נישט זיין אַזעלכע נאַראָנים און זיך נישט לאָזן מער פאַרשקלאַפן. זי האָט זיך צוגעהערט אַזוי פיל דערפון פון „זשאַכלינער" און

פון אַנדערע יונגעלייט, וואָס קומען צו איר אין די פרייטאָג-צו נאַכטן. און דאָס ווייב איז באַשאַפן געוואָרן, כּדי דעם מאַן צו העלפן דערצו... ווי אירע מוטערס האָבן געהאָלפן זייערע מענער אָנצוגרייטן זיך חלק לעולם הבא און אַ פּלאַץ אין גן-עדן.

אין דער קיך, וואו זי איז געשטאַנען און געוואַשן דאָס געפעס, איז שוין געווען טונקל. אַ טריבע ראָסע האָט זיך געזעצט אויפן קיך-פענסטער, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען אויפן הויף. די צווייטע שטוב, וועלכע איז געווען די „עס-שטוב", דאָס „שטודיר-צימער" און דאָס „וואוין-צימער" בייטאָג און ביינאַכט, דאָס גרויסע שלאָף-צימער פון די קינדער, איז איצט געווען האַלב באַלויכטן פון דער גרויסער מילך-שיין, ביי וועלכער דער גימנאַזיסט האָט געמאַכט זיין נאָכמיטאָגדיגע לעקציע, איידער ער איז געגאַנגען אויף זיין שעה. דער גימנאַזיסט האָט אויך געמוזט פאַרדינען אויף זיין עסן און מונדיר. פון פינף ביז זיבן האָט ער פאַרגעלעזן פאַר אַ בלינדן מאַן צייטונגען און ביכער. אין קיך איז וואָס אַמאָל מער טונקעלער געוואָרן אַזוי, אַז רחל-לאה האָט נישט מער געזען דאָס געפעס צו וואַשן — האָט זי זיך דערמאָנט, אַז אין דער צווייטער שטוב ברענט זיך אַ לאָמפּ. אַזוי ווי ס'איז אַ שאָד געווען אָנצוצינדן נאָך אַ ליכט, האָט זי אַריינגערופן צו דעם יינגל:

— דוד, דוד, קום-אַריין מיט דעם לאָמפּ, וועסט דאָ מאַכן די לעקציע אויפן קיך-טיש, איך האָב אים שוין אָפּגערייניגט.

דאָס יינגל האָט אַריינגעבראַכט דעם לאָמפּ מיט זיין בוך. דערזען די מאַמע וואַשט דאָס געפעס אין דער פינסטער, האָט ער זיך פאַרוואונדערט:

— די מאַמע וואַשט אַליין דאָס געפעס? און וואו איז די סטרוזשקע (הויז-היטערין), וואָס קומט-אַרויף יעדן טאָג?

— ווידער אַ נייעס — די סטרוזשקע. וואָס? אַליין קאָן מען נישט? ס'וועלן צונויף קומען די פּאָר גילדן אויף עפּעס אַנדערש. זאָג נישט אויס דעם טאַטן.

— און פאַרוואָס העלפט דיר נישט זאָשקע? זי איז דאָך אין-גערהיים.

— איך וויל נישט, אַז זי זאָל זיך די הענט קאַליע מאַכן.
איך האָב זי עקסטרע אַוועקגעשיקט צו אַ הברטע.
— זאָל מיך די מאַמע לאָזן, איך וועל פּרואוון.
— גיי, דו דאַרפסט מאַכן לעקציעס.
— נאָר אַ שטיקל „יוליוס צעזאַר" אויסנווייניג לערנען,
איך וועל עס קאָנען זאָגן סיי-ווי-סיי.
— וואַשן וועל איך, דו וועסט בלויז איבערווישן. נאַ, דאָ
האָסטו אַ האַנטוך.
איבערוואַשנדיג די טעלער, האָט דאָס יינגל דערווייל אויף
אויסנווייניג אויסגערעכנט די מלחמות, וואָס עס האָט געפירט און
געוואונען דער העלד און גרויסער רוימישער מלוכה-מאַן.
— — — — — — — — — — — — — —
אָבער וואַשנדיג די טעלער, האָט רחל-לאה עפּעס באַמערקט.
— ווי איז מיר, די הויזן זענען דאָך ווידער ביי דיר צעריסן.
ערשט נאָר-וואָס אַ פּאָר נייע הויזן געקויפט, — האָט זי אָנגעוויזן
אויפן יינגלס הינטער-טייל.
דוד איז געבליבן שטיין אין דער מיט פון אַ צעזאַרישער
שורה. אַ שטאַמלדיגער, האָט ער געוואָלט אויסטראַכטן עפּעס
אַ נישט-געשטויגענע מעשה וועגן אַ פאַל. צום סוף איז ער גאָר
בייז געוואָרן, און האָט אויסגערופן:
— וואָס זאָל איך טון, אַז זיי צערייסן זיך? הויזן זענען
פאַר דעם געמאַכט, אַז זיי זאָלן זיך רייסן. הויזן, אויסגעגאָסן
פון אייזן, האָט מען נאָך נישט אויסגעפונען.
— וואָלסט טאַקע באַדאַרפט האָבן אַ פּאָר אייזערנע. טוכענע
הויזן, זעט זיך אויס, זענען נישט פאַר דיר. קום שוין אַהער,
גימנאַזיסט מיינער, וועל איך עס צונייען.
די מאַמע האָט איבערגעלאָזט דאָס געפעס אין מיטן וואַשן,
אַרויסגענומען פון שופלאַד אַ שעפּ מיט נאָדלען און גאַרן, איי...
געפעדעמט דעם דיקסטן פאָדעם, וואָס זי האָט נאָר געקאָנט
געפינען אין איר ניי-מלוכה, און אַראָפּקניענדיג אויף איין קניִ,
האָט זי פאַרריכט די הויזן אויף דעם אָנגעטוענעם גימנאַזיסט,
וועלכער האָט נישט געפונען קיין אורזאַך, אַז צוליב דעם, וואָס

די מאַמע נייט אים צו די הויזן זאָל ער אויפהערן אויסצורעכענען די גרויסע מעשים פון רוימישן העלד. רחל־לאהן, וועלכע האָט ערשט פריער געשיינט פאַר נחת פון איר קינדס אומפאַרשטענדלעכע ווערטער, איז שוין איצט נישט געלעגן אין קאָפּ דער צעזאַר. זי האָט געקלערט וועגן דעם: אַלעס געפינט מען אויס. פאַרוואָס אָבער האָט מען נאָך נישט אויסגעפונען אַזאַ שטאָף אויף הויזן, וואָס זאָל זיך נישט צערייסן? נאָר בשעת זי איז געווען אַזוי פאַרנומען אין איר געדאַנק, האָט זי באַמערקט ווי דעם יונגס טאַשן זענען אָנגעשטאָפּט מיט עפּעס.

— וואָס האָסטו אין די קעשענעס? פרעגט די מאַמע, טאַפּנדיג איבער זיי.

— דאָס איז גאָרנישט, די מאַמע דאַרף עס נישט וויסן, — זאָגט דאָס ייִנגל, רויט־ווערנדיג.

נאָר דער מאַמעס האַנט האָט שוין געשטעקט אין דער קעשענע און פון דאָרט אַרויסגעשלעפּט אַ גאַנצן פּאַק אומלעגאַלע ליטעראַטור, געדרוקט אויף ביבולע.

— נאָך דאָס האָט מיר געפעלט! — שרייט־אויס די מאַמע, — דו אויך? וואָס האָט איר זיך אָנגעזעצט אויף מיר? וואָס ווילט איר פון מיר? — רופט רחל־לאה אויס פאַרצווייפלט.

— מאַמע, זאָל די מאַמע נישט זאָגן דעם טאַטן. אַהיים־גענומען נאָר איבערנאַכט. מאָרגן גיב איך עס ווייטער.

— נישט זאָגן וועל איך? — גענוג, איינער פוילט אין תּפיסה— און דו שוין אויך. אפשר וועסטו איבערוואַרטן, ביז דו וועסט די גימנאַזיע פאַרענדיקן? — זאָגט רחל־לאה שוין באַרואיגט.

— איך האָב עס גענומען פאַר אַ חבר, איך זאָג דער מאַמען, מאָרגן וועל איך עס אָפּגעבן.

— דו ווייסט דאָך אַפילו נישט, ווי מיט דעם אומצוגיין — דו ראָצער איינער. וואו וועסטו עס טראָגן — אין די צעריסענע הויזן? — נאַ, זע, עס שטאַרצט דאָך אַרויס פון די קעשענעס, אַ בלינדער קאָן עס דערזען, גיב עס אַהער, איך באַדאַרף נאָך, אַז מ׳זאָל דיך כאַפּן אויף דער גאַס. איצט ווען פּאַטרולן שטייען אין אַלעווינקלען. זי שלעפּט־אַרויס די פּראָקלאַמאַציעס פון טאַש, און נעמט

איינעם פון אירע טעפּ, אין וועלכן זי האָט היינט מיטאָג אָפּגעקאָכט און נאָר-וואָס געהאַט אויסגעוואַשן — און אַ פּאַק-אַריין אין אים די פּראָקלאַמאַציעס. לייגט איבער זיי אַ שטיק פּאַפּיר און נעמט אַ שיסל מיט רויע, נאָר-וואָס אָפּגעשיילטע קאַרטאָפלעס, וועלכע זי האָט זיך אָנגעגרייט אויף די מאָרגנדיגע זופּ — און אַ שיט-אַרויף די קאַרטאָפלעס אויפן פּאַפּיר מיט די פּראָקלאַמאַציעס, און שטעלט-אַוועק דעם טאָפּ מיט די פּראָקלאַמאַציעס אויף דער קיך.

— וואָס טוט דאָס די מאַמע? — די מאַמע גייט זיי אָפּקאָכן? — לאַכט דאָס יינגל.

— נישט נאָר קאָכן — איך וועל זיי בראָטן, פאַרברענען וועל איך זיי. זאָלסט מיר דאָס אויפהערן צו ברענגען אין שטוב אַריין, דו ראָצער איינער — נאָך צייט פאַר דיר, אַז נישט, וועל איך דעם טאַטן דערציילן — איך זאָל אַזוי זיין געזונט — שווערט זי זיך, — ווי איך וועל עס דעם טאַטן דערציילן.

— אויב אַזוי, וועל איך דערציילן דעם טאַטן, אַז די מאַמע האָט זיך ווידער געשוואוירן. (דער לערער, וואָס האָט געהאַלטן אין איין לערנען זיין ווייב — האָט זי געוואָלט אַלץ אָפּ-געוואוינען פון אירע שטענדיקע שבועות). און איך וועל דערציילן, אַז די מאַמע האָט אַליין דאָס געפעס געוואַשן.

— וועסט שווייגן, דו ראָצער איינער?

— אַז די מאַמע וועט שווייגן וועגן די פּראָקלאַמאַציעס, וועל איך אויך שווייגן. אַ טובה פאַר אַ טובה, — לאַכט דאָס יינגל און לויפט-אַרויס אין קאָרידאָר אויף זיין לערן-שעה.

— הער נאָר, דו, וואָס לויפסטו אַרויס אָן קאַלאָשן, ווילסט זיך ווידער צוקילן, עס רעגנט דאָך אין דרויסן, און די שיך זענען צעריסן.

— קאַלאָשן? — פון וואַנען וועל איך זיי נעמען? — די פריערדיקע זענען דאָך צעריסן.

— קום צוריק אַריין. נאַ, — געקויפט אויפן מאַרק אַ פּאָר געניצטע, — זאָגט די מוטער און וואַרפט אים צו אַ פּעקל.

— קאַלאָשן? — פון וואַנען האָט די מאַמע געלט גענומען?

— נישט דיין עסק, ראָצער — טו-אָן און גיי.

קאַפּיטל 6

דער שבת און דער אינדערוואָכנס

ס'איז געווען איר שעה, די אָוונט-שעהן צווישן פינף און זיבן, ווען דער מאַן און די קינדער זענען אַוועק אין גאַס, יעדער צו זיין באַשעפטיגונג. דאָס מיטאָג שוין אָפּגעפּטרט, דאָס געפעס שוין איבערגעוואַשן. ס'איז געווען איר אָפּרו, איר חלום-שעה. דענסטמאָל האָט זי גערן געוואָלט בלייבן אומגעשטערט. זי האָט זיך גענומען איינס פון די ביידע זאַכן צו טון: אָדער די פּאָדלאָגע אָפּוואַשן, אָדער זיך אַליין צו וואַשן. היינט האָט זי געטון ביידע זאַכן. זי האָט ליב געהאַט ריינקייט אַרום זיך. און אַזוי ווי זי איז געווען געוואוינט אין אירע מיידלשע יאָרן, דאָרט אין דרויסן אין דאָרף ביי איר פּאָטער, צו זען אַלצדינג ציכטיג און פינקלדיג אין איר ווינקל — האָט זי עס ליב געהאַט נאָכצוטון ביזן היינטיגן טאָג. ניין, היינט נאָך מער ווי דענסטמאָל. די פּאָדלאָגע וואַשן אָדער די האָר זיך וואַשן איז ביי איר אַן אָפּרו, אַ פאַרווייַלונג, אַ פּאָרשפּיל פון אירע טעגלעכע זאָרגן. ווען רחל-לאה האָט צופיל אויפן קאָפּ, ווען די נויט דריקט שוין גאָר באָענט — דענסטמאָל נעמט זי זיך צו איר ליבער באַשעפטיגונג.

אויסגעטון שיך און זאָקן, מיט אַ דורכגעווייקטער פלאַכטע, וואָס זי טונקט-איין און דרענגט יעדעס מאָל אויס אין אַן עמער מיט איינגעזייפּט וואַסער, קריכט זי אַרום אויף אַלע פיר, ווישט די פּאָדלאָגע מיט אַ חשק, וואָס ווייזט-אַרויס פאַרגעניגן, שאַרט-אַרום מיט דער איינגעזייפּטער פלאַכטע אַלע ווינקלען פון גרויסן עס-צימער. אין אַלע עקן, אַ נטער אַלע בעטן, אונטער אַלע שענק —

אומעטום וואו עס איז נאָר דאָ אַ פאַרשטעקט ווינקעלע, שטעקט זי אַריין איר נאָז. אָפּגעהיט זאָל מען ווערן, אַז מ׳זאָל איר דענסטמאָל שטערן. עס איז אַזוי ווי זי וואָלט געטון אַ הייליגע אַרבעט. קיינער קאָן נישט און טאָר נישט אין שטוב אַריינקומען. מעג משיח אַליין קלאַפּן אין טיר, וועט זי אים נישט עפענען, ביז זי איז נישט איבערגעגאַנגען מיט איר פייכטער שמאַטע די גאַנצע אויבערפלאַך פון הויז. סיי זומער און סיי ווינטער פראַלט זי אויף דאָס פענסטער, אַז ס׳זאָל זיך אויסטריקענען פון דער לופט. איבערגעשאָטן די אָפּגעוואַשענע פּאָדלאָגע מיטן געלן זאַמד, מוזן שוין דענסטמאָל אַלע פאַרבלייבן אין קיך. אין קיך מוזן אַלע לעקציעס ווערן פאַרענדיגט, אַלע דעבאַטן אויסגעקריגט צווישן דעם לערער און זשאַכלינער,ביים גלעזל טיי, ביז דאָס עס-צימער איז טרוקן און קאָן אויפנעמען יום-טובדיק זיינע געסט.

אָפּגעפּאַרטיגט מיט דער פּאָדלאָגע, גיט זיך דענסטמאָל רחל-לאה אַ נעם צו זיך. גאָרנישט האָט זי אַזוי גערן אין איר לעבן ווי וואַסער און זייף, נישט נאָר זיך אַליין צו טונקען, נאָר אַלעמען, ווער עס פאַלט-אַרונטער אונטער אירע הענט. פון קדמונים אָן איז אַ געזעץ איינגעפירט, אַז יעדן פרייטאָג נאָכמיטאָג מוז דאָס גאַנצע הויזגעזינט דורכגיין דורך אירע פינגער אין אַ שיסל וואַסער מיט זייף. זי טיילט-איין יעדן מיטגליד פון איר משפחה אין צוויי חלקים: איינמאָל פון קאָפּ ביזן האַלבן לייב, און דאָס צווייטע מאָל די אַנדערע העלפט. דערביי איז איר נישט קיין חילוק, אין וואָס פאַר אַן עלטער עס געפינט זיך איר משפחה-מיטגליד און צו וואָס פאַראַ מין ער באַלאַנגט. פרייטאָג איז שוין אַ מוז-זאַך. אָבער אין מיטן דער וואָך קאָן רחל-לאהן אויך איינפאַלן אונטערנעמען אַן עקספּעדיציע אין אירע קינדערס אויערן און אַנדערע טיילן פון זייערע קערפּערס.

נישט נאָר מיט אירע אייגענע משפחה-מיטגלידער באַגייט זי זיך אַזוי, נאָר עס איז שוין אַן אָנגענומענער כּלל, אַז יעדער בחור, וואָס קומט צולויפן פון דער פּראָווינץ נאָך בילדונג צו איר מאַן, מוז קודם-כּל, דורכגיין דורך דער שיסל וואַסער און זייף פון רחל-לאהס הענט, שוין אָפּגערעדט פוי די יונגעלייט,

וואָס וואוינען בײַ איר. זײַ טוט זי גאָר אָן דעם טויט. פֿון דער העלער הויט קאָן רחל־לאה נעמען איר שיסל מיט קאָכעדיג וואַסער, מיט אַ שטיק געלער וואַש־זײַף און אַרײַנשטעלן אין „בית־מדרש״ אַרײַן: „געוואַשן זאָל ווערן! אַז נישט, וועל איך זיך אַליין נעמען צו אײַך!״ אָפּטמאָל זעצט זי זיך אָן אויפֿן זשאַכלינער. אַ ליאַדע־וואָס, אַז דער זשאַכלינער געפֿעלט איר עפּעס נישט, אָדער ער זאָגט עפּעס, וואָס איז נישט אין איר גוסט, קאָן זי זיך אָנרופֿן צו אים (נישט שעמענדיג זיך אַפֿילו פֿאַר מענטשן): „פּאַניע ליטוואַק — אפשר וועט איר נעמען אַ וואַש? כ׳לעבן, ס׳איז דאָ אַ פולער קעסל קאָכעדיג וואַסער״.

אַממײַנסטן אָבער האָט פֿרוי הורוויץ ליב אויסצעגיסן וואַסער מיט זײַף אויף איר אייגן לײַב. דאָס וואַשן איז אַ באַלוינונג פֿאַר אַ גאַנצן טאָג מי און וועקט־אויף אין איר נײַע קוואַלן פֿון ענערגיע און מוט. צוגעשלאָסן די טיר אויף אַלע רינגען, וואַרפֿט רחל־לאה אַראָפּ פֿון זיך דאָס קלייד, די אונטער־וועש, דאָס העמ… און בלײַבט שטיין חוה־נאַקעט אין דער גרויסער וואַש־שיסל, און גיסט אויף איר קנאָכנדיגן, אויסגעקנאָטענעם לײַב וואַסער פֿון אַ שעפּ… און פּונקט אַזוי ווי זי האָט ערשט פֿריער מיט דער פֿײַכטער שמאַטע, אײַנגעטונקט אין סאָדע און זײַף, געריבן אירע טעפּ, די שיסלען, די האַרטע פּאָדלאָגע, — אַזוי רײַבט זי און וואַשט מיט אַ האַרטער שוואָם, אײַנגעטונקט אין סאָדע און זײַף, יעדן ווינקל פֿון איר שטאַרקן מוסקולירטן קערפּער. עס בויגט זיך אויס ווי אַן אָנגעשפּאַנטער פֿײַלבויגן איר אויסמאָדעלירטער רוקן מיט אַלע זײַנע גריבעלעך און ווינקעלעך, פֿון וועלכן ס׳שנײַדט זיך אַרויס זײַן רוקן־בײן, צו וועמענס מיטן רחל־לאהס האַנט מיט דער פֿײַכטער שוואָם וויל דורכאויס דערגרייכן. מיט אַן ענער־גישער לוסט פֿירט זי איבער מיט אירע שטאַרקע הענט איבער איר געפּאַלדעוועטן בויך פֿון אונטער די ברוסטן, ביז צו די ברייטע היפּטן, נישט פֿאַרגעסנדיג אויסצומאַנגלען מיט זײַף אירע שטאַרקע קני. נאָך יעדן רײַב שלאָגט־אַרויס פֿלאַמען רויטלעכקייט אויף איר קערפּער, ווי איר בלוט, אויפֿגעוועקט פֿון מאַסאַזש און באַוועגונג, וואָלט זיך אויפֿגעכאַפּט פֿון שלאָף, צוזאַמענגעלאָפֿן זיך

פון אַלע באַהאַלטענע ווינקלען און געוואָלט אַרויסזעצן דורך דער ווארכזעענדיגער ווייסער ווייבערשער הויט...

היינט אָבער איז געווען אַ טאָג פון גרויסן וואַשן: נאָכן קערפּער האָט זיך רחל-לאה גענומען צו אירע האָר. נאָך אַזאַ טאָג פון פיל זאָרגן און אַרומלויפעניש, געפינט רחל-לאה נישט קיין אַנדער מיטל פון באַרואיגונג און אָפּרו ווי צו וואַשן זיך דעם קאָפּ. חוה-נאַקעט, מיט אַ גענזן-הויט-איבערגעצויגן לייב, שטייט זי איבער אַ שיסל אויפגעוואַרימט רעגן-וואַסער, און וועלכן זי ווייקט אירע איינגעזייפטע לאַנגע האָר. איינגעקנאָטן, צוזאַמענגעפלאָכטן פון בלישטשענדיגע, געבלעזלטע מוליענעס — האָט די פרוי מיט אַ פרייד געגאָסן איבער איר קאָפּ דאָס לעבלעכע רעגן-וואַסער. אַ קינדישע אויסגעלייטערטקייט קומט דענסטמאָל איבער איר פּנים און איבער איר גאַנצן קערפּער, ווי עס וואָלט ווער געגאָסן איבער איר קאָפּ מיט ברכות און לייטזעליקייט. חלומות פון יונגע טעג שטייען-אויף, חלומות פון גרינע לאָנקעס, פון פרישע וואַסערן, אין וועלכע זי האָט זיך געבאָדן מיידלווייז; חלומות פון באַהאַלטענע פּרי-לינבס-וועלדער, — אַלץ ווערט לעבעדיג, ווען דאָס לעבלעכע וואַסער גיסט זיך איבערן קאָפּ. די גאַנצע זינד פון אַלע יאָרן וואַשט-אָפּ דאָס רעגן-וואַסער: די זינד, די צרות און די עלטער — און רחל-לאה גייט-אַרויס פון דער זייף-שיסל אַ געלייטערטע און ניי-געבוירענע.

אַרומגעהילט אין איר גרינעם שלאָף-ראָק, איבערגענייט פון אַ פאַרצייטיג חופּה-קלייד, טריקנט זיך רחל-לאה ביים איינגעהייצטן קאַכל-אויוון אין וואוין-שטוב אירע געוואַשענע האָר. אַלע טישן און אַלע בענק טראָגן אויף זיך שפּורן פון די קינדערס לעקציעס. די שטוב איז איצט צוגערוימט, אָפּגעוואַשן און מיט זאַמד באַשאָטן. און ביים קאַכל-אויוון זיצט רחל-לאה און טרינקט לאַנגזאַם, מיט צוגעלאָזענעם פאַרגעניגן, איר טעפּל טיי.

אַ ניי-געבוירענע, אַ געלייטערטע און אַ געטרייסטע. עס איז דער איינציגער מאָמענט פונם גאַנצן טאָג, וואָס רחל-לאה הערט איר אייגן האַרץ קלאַפּן. דער איינציגער מאָמענט, וואָס זי איז באַוואוסטזיניג פון איר אייגן לעבן. עס איז דער שבת אין איר

טאָג, ווען רחל-לאה זיצט אַזוי באַלויכטן אין מילך-שיין פון טיש-לאָמפּ, טריקנט אירע האָר און זופּט די טיי. ווי אַ פּאַסטוך לאָזט פאַרביי פאַר זיך זיינע געוואַשענע שעפּסן, אַזוי לאָזט זי פאַרבייגיין פאַר זיך אירע פאַרגאַנגענע טעג, פאַרגאַנגענע חלומות... מיידל-שע, שוין לענגסט באַגראָבענע און פאַרגעסענע חלומות, אין טיפן געפל פון לאַנגער פאַרגאַנגענהייט פאַרטרונקען — שטייען-אויף און שליכן-דורך זייער זוניק שיינען פאַר אירע אויגן: גרינע לאָנקעס אין זומער, וואַסער ביים באָדן, באַהאַלטענע געפילן, שאָטנס פון בענקשאַפטן, איינגעוויקלט ווי עמבריאָנען אין מוטער-הויט, אָן-קאָנטיגע, בולט-לאָזע, וואָג-לאָזע שווימענדיגע און שוועבנדיגע — שליכן זיי און פלאַטערן. דערנאָך קומען שוין באַשטימטע טעג און מעשים.

זי באַדויערט נישט איר מזל. אדרבה, זי איז צופרידן פון איר גורל. וואָלט מען באַדאַרפט אָנהייבן אויפסניי, וואָלט זי ווידער אַזוי אָנגעהויבן. דעם מאַן זעט זי כמעט נישט די ערשטע טעג פון איר חתונה-האָבן. די קינדער? זי שטעלט זיך אָפּ ביים עלטסטן. איר געליבט, אויסגעווייטאָגט קינד איז עס. זי דערמאָנט זיך ווען זי האָט אים געזויגן. געוואוינט האָט זי דענסטמאָל ביי איר שווער, אויף קעסט געזעסן, און עס האָט זיך איר געבענקט אַהיים. נישט איבעריגס גערן האָט זי געהאַט דאָס גייע הויז, אין וועלכן זי איז אַריינגעפאַלן, מיט שווער און שוויגער און מיט די נייע געוואוינהייטן. מ׳האָט געקוקט אויף איר מיט חשד. זי האָט זיך נישט געקאָנט צופּאַסן צו זייער פרומקייט. געוואוינט געווען אַרויסצולאָזן לאָקן האָר פון איר שייטל, פון איר הייבל, גרינג געווען מיט אַנדערע מצוות. די שוויגער האָט געהאַלטן אין איין מוסר זאָגן. דער שווער האָט געבורטשעט אין דער שטיל, און אַפילו דער מאַן איז דענסטמאָל פרעמד געווען. זי האָט געבענקט נאָך דער היים, נאָכן דאָרף, פון וואַנען זי איז געקומען, נאָך דער שענק, וואָס זיי האָבן געהאַט, נאָך די שקצים מיט די שיק-סעס — איז די איינציגע טרייסט געווען ביי איר דאָס קינד, וואָס זי האָט דענסטמאָל געזויגן. זיין גאַנץ לעבן גייט-דורך פאַרביי איר. זי זעט אים דערנאָך אין גימנאַזיע, אין די קליידער. אַזאַ

יינגל געווען אין די לאַנגע הויזן מיט דעם פולן ראַניעץ ביכער. וויפיל מי און מאַטערניש יעדע אָפּצאָלונג אין גימנאַזיע האָט גע־קאָסט! וויפיל האַרץ־קלאַפּן ביי יעדן עקזאַמען, אַז ער זאָל דאָס „פינפטל" אַהיימברענגען. זי זעט די טעג ווי ער וואַקסט. גאָט! פאַרוואָס וואַקסט ער אַזוי פלינק? ער איז דאָך נאָך אַ קינד. וואָס העכער ער ווערט, אַלץ מער וואַקסט ער אַרויס פון איר. זי וויל נישט, ער זאָל אַזוי פרי גרויס ווערן. זי וויל ער זאָל אַ קינד נאָך בלייבן — אַ קליין קינד ווי ער איז געווען, ווען זי האָט אים גע־זויגן...

זי זוכט מיט אירע בליקן זיין געשטאַלט. וואו איז ער איצט? וואו געפינט ער זיך? ער דרייט זיך אַליין אַרום אין אַן ענגער פאַרמאַכטער צעל, אָדער אפשר שוין ערגעץ פאַרשיקט. קיינער איז נישט מיט אים. בענקט ער נאָך איר, ווי זי נאָך אים? גאָט, פאַרוואָס האָבן זיי אים צוגענומען? פאַרוואָס האַלטן זיי אים דאָרט? ווי וואָלט זי געוואָלט, אַז עס זאָל זיך איצט די טיר עפענען און ער זאָל אַריינקומען. נישט אַזאַ הויכער, דערוואַקסענער, אַ פרעמדער און אַ פאַרטראַכטער אין אַן אַנדער וועלט, ווי ער איז געווען לעצטנס, נאָר נאָך אַלס קינד, אַזוי ווי ער איז געווען אַמאָל, אין די ערשטע יאָרן, ווען זי האָט אים די ערשטע שיכלעך געקויפט זי דערמאָנט זיך אין זיינע שיכלעך, ווי עס איז איר אַ שאָד געווען זיי אַוועקצוואַרפן נאָכדעם ווי ער האָט זיי שוין געהאַט אויסגעטראָגן. זיי האָבן געהאַט אויסגעעקנאָטן אין זיך די פאָרם פון זיינע פיסלעך; זי דערמאָנט זיך ווען זי האָט אים גע־האַלטן אַ נאַקעט קינד, זיין גלאַטיג קינדיש לייב, און האָט אים געבאָדן, געטראָגן אים צו איר לייב, געזויגן אים פון איר ברוסט. אַ מוטערלעכע פריידן־פּיין נעמט זי אַרום. ווי וואָלט זי אים גע־וואָלט איצט אין אירע הענט האַלטן, צוטראָגן זיין לייב צו איר לייב, זיין פּנימל, זיין אָפּן, לעבעדיג מיילכעל צו איר נאַקעטער ברוסט...

זי באַמערקט נישט ווי טרערן רינען איבער אירע באַקן, ווען זי טראַכט אַזוי. אין האַרץ פילט זי אַ ווייטאָג, אין דער נשמה — אַ פוסטקייט. עפּעס־וואָס פעלט; וואָס, ווייסט זי אַליין

נישט. נישט דער מאַן, פאַר וועלכן זי האָט דאָס גאַנצע לעבן געהאַט מורא, רעספּעקט, און אויף וועלכן זי האָט געקוקט ווי צו אַן אומדערגרייכבאַרן אידעאַל. אַ מאַן איז אַזאַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך. זי פילט קיינמאָל נישט אין אים קיין באַדערפעניש, ווייל זי שפּירט אים שטענדיג איבער זיך, ווי דעם באַלקן איבערן קאָפּ. זי בענקט נאָך עפּעס, וואָס זי האָט פאַרלוירן און האָט עס שוין נישט און ס'וועט שוין קיינמאָל נישט צוריקקומען...

נאָר באַלד קלאַפּט מען אין טיר. אַהאַ, זיי זענען שוין דאָ, — טראַכט זיך רחל-לאה, נאָך פאַרוועבט אין איר חלום. אומבאַוואוסט קלערט זי, ווער ס'קאָן זיין: דער מאַן, די קינדער, אפשר די עלטסטע — העלענע?

מען קלאַפּט ווידער אין טיר.

— באַלד, באַלד, — בעט זיך רחל-לאה, אַזוי ווי זי וואָלט נישט געוואָלט אַרויסגיין פון איר חלום, אויף דער וואָר, און הויבט זיך אויף פויל, גייט צו צו דער פראָנט-טיר, און פאַר איר בלייבט ווער שטיין. אַ פרעמדער-באַקאַנטער, וועמען זי קאָן גוט, גאָר אַ באַוועגונג דאַכט זיך און קאָן זיך נישט דערמאָנען ווער דאָס איז.

— איר דערקענט מיך נישט, מאַדאַם הורוויץ? איך בין מירקין, — זאָגט דער פרעמדער יונגערמאַן פאַרלעגן, האַלטנדיג אין האַנט דאָס קאַראַקולענע היטל. — איך האָב אייך געשטערט?

— מירקין, מירקין? — זאָגט זי צו זיך אַליין פאַרוואונדערט.

— יאָ, איך האָב דאָך אייך נישט געשטערט? — פרעגט דער לעצטער. — איך פאָר דורך וואַרשע, האָב איך מיר דערלויבט אייך צו באַזוכן. איר זענט אַזוי פריינטלעך געווען מיך צו בעטן, — זאָגט מירקין אַביסל פאַרפרעמדט פון איר האַלטן זיך.

— מירקין, מירקין? — זאָגט זי ווייטער ווי אין חלום. זי וואונדערט זיך גאָרנישט, וואָס זי זעט אים אַזוי פלוצלינג. עס דאַכט זיך איר, אַז עס חלומט איר און זי טוט שוין אַלץ אַזוי.

— קומט נאָר אַריין, זעצט זיך דאָ נעבן מיר, איך בין אייגענע אַליין אין שטוב: דער מאַן איז אויף לעקציעס, די קינדער זענען נישטאָ.

זי בעט אים אַריין אין שטוב, זעצט אים אַוועק נעבן זיך בײַם טיש. זי פֿאַרגעסט, אַז זי איז אין שלאָף־ראָק מיט צעלאָזענע, געוואַשענע האָר. מירקין ווערט אויך פֿאַרפֿרעמדט. ער פֿילט, אַז ער איז עפּעס נישט געקומען אין דער ריכטיגער צייט. עפּעס וואָס טוט זיך מיט דער פֿרוי. זי איז פֿאַרשלאָפֿן, צי וואָס? און ער פֿילט זיך נישט גוט.

— אפשר קומען אַן אַנדערש מאָל? — זאָגט ער. — איך שטער?

— ניין, ניין, פֿאַרקערט, איך פֿריי זיך זייער, וואָס איר זענט געקומען. איך פֿריי זיך זייער. אפשר וועט איר טרינקען מיט מיר אַ טעפּעלע טיי?

ווי אין חלום הויבט זי זיך אויף, גייט אין קיך אַריין, גיסט־אָן מירקינען טיי אין אַן איינפֿאַך טעפּעלע, אַזוי ווי זי וואָלט עס געטון פֿאַר אירס אַ קינד, און שטעלט עס אַוועק פֿאַר אים.

מירקין האַלט דאָס טעפּעלע אין האַנט און ווייסט נישט צי טרינקען, צי ניין.

— נו, דערציילט מיר, וואָס טוט זיך מיט אייך? וואו זענט איר דאָס געווען די גאַנצע צייט? גוט, וואָס איר זענט געקומען. שוין לאַנג צייט געוועז — רעדט זי צו זיך, ווי נישט אַ מענטש וואָלט געזעסן פֿאַר איר, נאָר עפּעס אַן אילוזיע.

מירקינען פֿאַרפֿרעמדט נאָך מער איר האַלטן זיך און ער זאָגט אין אַן אומזיכערן טאָן:

— איך פֿאָר דורך וואַרשע אויף מײַן וועג קיין אויסלאַנד, האָב איך מיר דערלויבט אייך צו באַזוכן.

— איר פֿאָרט דורך וואַרשע? פֿאַרוואָס פֿאָרט איר אַוועק? איינער איז אַוועקגעפֿאָרן, איצט פֿאָרט אַ צווייטער. פֿאַרוואָס פֿאָרט איר? בלייבט דאָ מיט אונז. וואו וועט איר לויפֿן איינער אַליין איבער דער וועלט? עס איז דאָך אַ רחמנות אויף אייך. איר זענט דאָך נאָך גאָר אַ קינד.

זי האָט אויסגעשטרעקט צו אים איר האַנט בשעת זי האָט גערעדט די רייד, און ווי עפּעס טוענדיג אונטער אַ היפּנאָז, האָט זי אים אָנגעהויבן צו גלעטן, ווי אַ מוטער אַ פֿאַרלוירן קינד איבער די האָר.

מירקין איז שטיין געבליבן, בלייך ווי די וואַנט. נישט גע־וואוסט צי לעבט ער דורך די סצענע אין חלום, צי אויף דער וואָר. ער האָט געזען, אַז די פרוי, וואָס זיצט נעבן אים, טוט דאָס נישט אין באַוואוסטזיין, נאָר ווי אין אַ כשוף, און ער האָט מורא געהאַט, אַ זי זאָל זיך דערנאָך נישט פאַרשעמען, ווען זי וועט זיך אויפוועקן. ער האָט בדעה געהאַט שטיל זיך אויפצוהויבן און צו פאַרלאָזן די שטוב, אַזוי שטיל ווי ער איז אַריינגעקומען. דערווייל אָבער האָבן אירע ווערטער, איר וויינענדיגער שמייכל, די אָנרירונג פון איר האַנט איבער זיין קאָפּ, אַזוי אים פאַרטויבט, אַז באַלד ווערט ער אַליין פאַרכשופט פון אירע ווערטער. עס דאַכט זיך אים אויך, אַז ער חלומט, בויגט־אַראָפּ דעם קאָפּ וואָס נידעריגער, נידעריגער.

ווי לאַנג געדויערט דאָס, אַ מינוט צי אַן אייביגקייט? — ווער קאָן עס וויסן? מיט אַמאָל, — און פרוי הורוויץ כאַפּט זיך אויף ווי פון חלום:

— ווער איז דאָס? — און זי הויבט אויף זיין קאָפּ פון איר שויס, קוקט אים אין די אויגן אַריין פאַרוואונדערט.

— פאַן מירקין? אַך, דאָס זענט איר, דעם אַדוואָקאַטס אַסיסטענט? איך האָב גאָרנישט געוואוסט, אַז איר זענט דאָ. וואו בין איך דאָס געוועזן? גאָט מיינער, וואָס טו איך? צי האָב איך געחלומט, צי וואָס? — שמייכלט זי אין פאַרלעגנהייט. — דאָס זענט איר געווען, וואָס איז איצט אַריינגעקומען? און וואָס פאַראַ הולך איך גיי דאָס אַרום! איך בעט אייך איבער, איך וועל נאָר אַ קליידל אויף מיר אַרויפוואַרפן. וואַרט דאָ אַ מינוט. מיין מאַן מיט די קינדער קומען באַלד צוגיין.

זי לאָזט־איבער דעם שטיין־געבליבענעם, בלייך־דערשראָקענעם מירקין זיצן אויף זיין פּלאַץ און לויפט־אַריין אין דעם שכנותדיגן שלאָף־צימער זיך איבערצוטון.

קאַפּיטל 7

געגומען אין חדר אַריין

נאָר באַלד קומט-אָן דער מאַן אַהיים פון די לעקציעס. עס קומען-אָן די קינדער. דער לערער באַקענט זיך מיט מירקינען. דער לערער האָט זיך שוין אַזוי פיל אָנגעהערט וועגן אים פון זיין ווייב. אגב, איז אים אויך אינטערעסאַנט, וואָס דער יונגער-מאַן קומט פון פעטערבורג. אין פעטערבורג איז ער קיינמאָל נישט געווען, נאָר געהאַט אַ פאָרשטעלונג וועגן דער שטאָט פון דעם, וואָס ער האָט געלעזן, ווי וועגן אַ נייעם בבל, אין וועלכן עס זיצט נבוכדנצר. דער לערער האָט אָנגעקוקט מירקינען מיט פאַרוואונדערונג און אויספאָרשנדע בליקן, ווי ער וואָלט אין זיינע קליידער געוואָלט געפינען דעם רעשט פון דער זינדיגער שטאָט. עס איז אויך אַריינגעקומען פון „בית-המדרש" דער „זשאַכלינער". דער „זשאַכלינער" איז אַ גאַנצן טאָג געווען פאַר-נומען ביי עפּעס, וואָס קיינער האָט נישט געוואוסט; ער האָט זיך באַקענט מיטן פרעמדן און גלייך פאַרפירט מיט אים אַ שמועס.

מירקין, זייט ער איז אַוועק פון דער היים, האָט זיך געהאַט אויפגעהאַלטן אַ פּאָר וואָכן אין ווילנע, פאַרבראַכט דאָרטן די ימים-טובים. ווי יעדער „צוריקגעקומענער", וואָס האָט געלעבט זיין גאַנץ לעבן אין אַן אַנדערער אַטמאָספערע, נישט געזען, נישט געקענט קיין יידן, איז ער געוואָרן פאַרכאַפּט פון דער יידישער אמונה, מיט וועמעס מנהגים ער האָט זיך ערשט רעכט באַקענט און איז אַריינגעפאַלן אין נאַציאָנאַל-ציוניסטישע שטימונגען, וועלכע

האָבן געשטילט דעם ערשטן דורשט פון זיין זוכנדיגער נשמה. ווי אַלע, וועלכע קומען אין באַרירונג צום ערשטן מאָל מיט די נאַציאָנאַלע שטימונגען, איז ער געוואָרן זייער ענטוזיאַסטיש. ער האָט אַפילו געהאַט אַ פאַרנעפּלטן פּלאַן אַוועקצופאָרן קיין ארץ־ישראל און דאָרטן ווערן אַ חלוץ אָדער עפּעס ענלעכעס.

מירקין האָט געהאַט גרויס חשק צו רעדן וועגן זיינע נייע איבערלעבענישן אין ווילנע. אָנגעטראָפן זיך דאָ, ביי די הורוויצעס, מיט יידן, וואָס קומען פון דער טיפעניש פון די יידישע מאַסן, האָט ער פאַר זיי אויסגעדריקט מיט פלאַמענדיגע ווערטער זיינע איבערלעבונגען און זיינע נייע איבערצייגונגען, זייענדיג אין גוטן גלויבן, אַז אַלע, וואָס קומען, אָדער וואָס האָבן עפּעס צו טון מיט די יידישע מאַסן, זענען פול מיט די נאַציאָנאַל־ציוניסטישע שטימונגען, וועלכע ער האָט אַזוי אויפגעשעפּט אין זיין ערשטער באַרירונג מיט די יידישע מאַסן. ער האָט זיך גאָרנישט געקאָנט פאָרשטעלן, ווי אַן אמתער ייד קאָן זיין אַנדערש.

ער האָט דערציילט פאַר דעם לערער הורוויץ און פאַר דעם „זשאַכלינער“, מיט גרויס ענטוזיאַזם, וועגן ווילנע, וועגן די ימים־טובים, וועלכע ער האָט דאָרט פאַרבראַכט. ער האָט צום ערשטן מאָל געזען ווי יידן לעבן ביי זיך אינדערהיים, ווי יידן בעטן צו גאָט. ער האָט נישט געקאָנט גענוג רימען די אַלטע ווילנער שול און די יידישע ימים־טובים, ספּעציעל די ימים־נוראים. די אמונה איז דאָס איינציגע, וואָס האָט יידן דערהאַלטן ביז איצט, און וועט זיי אויפהאַלטן אין דער צוקונפט. די אמונה איז דאָס איינציגע, וואָס יידן פאַרמאָגן. דאָס איז דאָס אמתע יידישע פאָטערלאַנד. ער פאַרשטייט נישט, פאַרוואָס יידן ווייסן נישט ווי דאָס אָפּצושאַצן. ער איז געשטאַנען יום־כפור אין דער ווילנער שול, און אַ יראת־הכבוד האָט אים אַרומגענומען פאַר די ערנסטע זאַכן, וואָס זענען דאָרטן פאָרגעקומען. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער איז אַן עדות פון אַ גרויסן אַקט, ווי מענטשן גיסן זיך צוזאַמען מיט אַ העכערן, אומגעזעענעם וועזן. ער האָט אָנגעהויבן צו פאַרשטיין די יידישע געשיכטע און איז אויפגעציטערט געוואָרן פאַר די דורות, און וואָס האָבן דערטראָגן די ריטואַלן,

דעם גייסט, און אפשר אויך די לעבעדיגע ווערטער פון יענע ערשטע צייטן אָן, פון אברהם ביז צו אונז. אַז ער האָט געהערט פאַרלייענען פון ספר-תורה די סדרה פון דער תורה, וואָס מ׳לייענט פאַר אום יום כפור, איז ער שוין דערציטערט געוואָרן בלויז פונם קלאַנג פון די העברעאישע ווערטער, די ווערטער, וואָס זענען געווען אין מויל פון די אבות, אין הייליגן לאַנד פון די נביאים. דערנאָך, אַז ער האָט זיך פאַראינטערעסירט מיטן אינהאַלט פון דעם לייענען, און האָט געלעזן אין אַ רוסישער איבערזעצונג (וואָס אַ ייד האָט פאַר אים בשעת-מעשה אויסגעזוכט אין שול) דעם אינהאַלט, אַז עס האַנדלט זיך וועגן דעם ברית, וואָס אברהם האָט געשלאָסן מיט גאָט, האָט זיך אים געדאַכט, אַז דורך דעם וואָס אברהם האָט געבראַכט זיין איינציגן זון צו דער עקדה, האָט ער זיך געפילט, אַז ער איז איינער פון די, פאַר וועלכע דער אַלטער פאַטריאַרך האָט דעם בונד געשלאָסן מיט יהוהן פאַר אַלע אייביגקייטן...

זאַכאַרי האָט גערעדט מיט באַגייסטערונג, מיט פלאַם. ער האָט נאָר געוואַרט אויף אַ געלעגנהייט, פאַר וועמען זיך אַרויס-צורעדן דאָס, וואָס ער האָט איבערגעלעבט אין די לעצטע פאָר וואָכן, און די ענדערונגען, וואָס זענען אין אים פאָרגעקומען. און כאָטש ער האָט געזען די מענטשן צום ערשטן מאָל, זענען זיי אים, דורך פרוי הורוויץ, וועלכע איז געזעסן דערביי, אַזוי באַקענט און באַקאַנט פאָרגעקומען, ווי ער וואָלט זיי געקענט שוין פון לאַנגע יאָרן. ערשט איצט זעט ער איין, ווי טעותדיג און באַריש זיין גאַנצע דערציאונג איז געווען. אַלץ האָט ער געלערנט, נאָר זיך אַליין קענען — נישט.

דאָס ערשטע, צו וואָס ער האָט זיך גענומען, איז געווען צו לערנען די העברעאישע שפּראַך. יידיש קאָן ער שוין אַביסל רעדן — האָט ער זיך באַרימט. שוין בלויז פון קלאַנג פון דעם אלף-בית ווערט ער יעדעס מאָל פאַרכאַפּט און פאַרציטערט. היינט האָט ער זיך שוין צוגעוואוינט דערצו. נאָר אין אָנהייב, ווען ער האָט זיך גענומען לערנען די העברעאישע וואָקאַלן, די ערשטע ווערטער, און ער האָט זיך דערמאָנט, אַז אַזוי, צי ענלעך,

האָבן געקלונגען די ווערטער אינם מויל פון די אבות, האָט ער נישט געקאָנט רואיג דאָס אַרויסרעדן. שוין פאַרן בלויזן אָנבליק פון די העברעאישע אותיות נעמט אים אַרום אַ יראת-הכבוד. איבעריגנס טראָגט ער זיך אַרום מיט דעם געדאַנק אַראָפּצופאָרן קיין ארץ-ישראל (האָט ער זיך מודה געווען), און דאָרט זיך באַשעפטיגן מיט לאַנדווירטשאַפט. ער פאַרשטייט נישט פאַרוואָס דאָס גאַנצע יידישע פאָלק טוט נישט אַזוי, און פאַרוואָס די באַוועגונג פאַר ארץ ישראל האָט נישט אַרומגעכאַפּט אַלעמען. און ווי קאָן מען איבערהויפּט זיין געגן אַזאַ אידעאַל? פאַר אונז איז נישטאָ קיין אַנדערע עצה. עס איז אַן אויסלייזונג פאַרן יחיד און פאַרן כלל. עס איז אַ געפינען זיך אַליין. און זייט ער האָט דעם אידעאַל, איז ער גאָר אַן אַנדערער מענטש געוואָרן. ער פאַרשטייט און זעט זיין צוקונפטיג לעבן.

דער לערער הורוויץ איז ערנסט געוואָרן, גאָרנישט געענטפערט. מירקינס יעדעס וואָרט האָט אים געשטאָכן ווי מיט שפּילקעס אין זיין לייב אַריין. ער האָט גערעדט צו זיך אַליין: „אַלע, וואָס קומען צו אונז פון דרויסן, וואָס האָבן קיינמאָל נישט געוויטאָגט אונזער ווייטאָג, שטעלן זיך אונז נישט פאָר ווי אַן אמתע רעאַליטעט, מיט די מיאוסע און שיינע זייטן, נאָר עפּעס ווי אַן אויסגעטראַכטער חלום, וואָס ווילט זיך זיי חלומען”. דער לערער האָט ביטער געשמייכלט, געוואָלט עפּעס אָפּענטפערן דעם יונגנמאַן. ער האָט זיך אָבער געמיט צו פאַרשווייגן צוליב באַסטפריינטלעכקייט און אויך צוליב רחמנות אויף דעם יונגנמאַן, וואָס איז אַראָפּגעפאַלן ווי פון די הימלען. נאָר דער „זשאַכלינער” האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטן. ער האָט שוין עטלעכע מאָל געוואָלט איבערהאַקן מירקינען. נאָר אויס רעספּעקט צו אַ פרעמדן, האָט ער עס נישט געטון. ער האָט קוים דערלעבט, אַז יענער זאָל אויפהערן רעדן. דערנאָך איז ער אַרויס מיט לשון:

— די אמונה, וואָס איר רימט, איז נישט קיין ראָמאַנטישע פאַרגאַנגענהייט, וואָס זיצט ווי אַן אומשולדיגע באָבע, באַהאָנגען מיט איר שטערנטיכל, שבת נאָכמיטאָג, און לייענט זיך אומשולדיג די צאינה וראינה, — האָט ער כמעט געשריגן, — זי איז

אַ לעבעדיגע, בייזע פּרזי, וואָס קעמפּט און שטערט אונז אויף שריט און טריט. זי איז אַ כינעזיש שיכל, וואָס האַלט אונז איינגעצוימט ווי אין אַ קלעם, ווי אין אַ צוואַנג, און לאָזט אונז נישט פריי אָטעמען. איר זעט דאָס לאָמע הענטל, — הויבּט ער אויף זיין לאָם הענטל מיט דער געזונטער האַנט און ווייזט זי פאַר מירקינען, — דאָס האָט זי מיר אַ געשענק געגעבן, די יידישע אמונה, דערפאַר וואָס איך האָב אַ ביכל געלעזן. מיין טאַטע, אַ פרומער ייד, אַ מענטש מיט מאָראַל, נאָר אַן אכזר און א קנאי, ווי יעדער ווילדער פאַנאַטיקער, האָט מיך געכאַפּט ערב יום-כפּור לעזנדיג אַ לשון-קודשדיג ביכל, האָט ער מיך אַזוי לאַנג געשלאָגן אין האַנט אַריין, ביז ער האָט מיר די האַנט צעבראָכן. דער כעלדשער אין אונזער שטעטל האָט דאָס איבריגע שוין צורעכט-געמאַכט, און איך בין געוואָרן אַ קאַליקע אויף מיין גאַנץ לעבן. איר האָט קיינמאָל נישט געלעבט אין די „פּאַלאַצן”, וואָס די יידישע אמונה האָט אויסגעבויט, נאָר געלעבט אין פרייע, אין אמתע פּאַלאַצן, געגאָסן פון אַלץ, וואָס איז אייך געקומען אונטער דער האַנט. איז, אַז מ׳ווערט מיד אָדער ווען מען ווערט פון די פּאַלאַצן אַרויסגעשטופּט, נעמט-אָן אַ בענקשאַפט נאָך עפּעס אייגנס. קומט נאָר אַריין צו אונז, לעבט מיט אונז אונזער אייגן לעבן, וועלן מיר דעמאָלט זען, וואָס איר וועט זאָגן. טובלט זיך אין מקוואות, פאַרברענגט זעכצן-אַכצן שעה אין אַ בית-המדרש, מיט אַזעלכע הויכע ענינים ווען אַן איי, וואָס איז געבוירן געוואָרן אום יום טוב, אָדער ווי אַזוי מ׳גט אָפּ אַ ווייב און ווי מ׳נעמט אַ ווייב (אָפגטן צוערשט און דערנאָך וועגן נעמען) מיט די אַלע פּשטלעך און דריידלעך פון די אַלע קלוגע יידן, וואָס יעדער איינער האָט געפונען פאַר נויטיג צוצוגעבן פון זיין אייגענעם שכל אַ געשענק פון זיינע חריפות פאַר די צוקונפטיגע דורות; טוט נאָר אָן דאָס שמעקעדיגע קאַפּל אויף אייער קאָפּ, וועלן מיר דעמאָלט זען, וואָס איר וועט זאָגן. וואו האָט איר פאַרבראַכט אייער קינדהייט? אייער יוגנט? אַוודאי ווינטער אויפן גליטש, זומער צווישן פעלדער און וועלדער, מיט חברים און חברטעס, לערער און לערערינס. וואָס האָט איר געלערנט אין אייערע שולן

אין אייער קינדהייט? וועגן די לענדער און וואַסערן, וואָס פילן אָן אונזער ערד, וועגן די גרויסע מעשים, וואָס זענען געשען פאַר אונז, וועגן דעם לעבן פון די חיות און בלומען, וואָס רינגלען אונז אַרום, וועגן די געזעצן פון דער נאַטור, אין וועלכער מיר לעבן; וועגן זאַכן, וואָס האָבן באַרייכערט אונזער וויסן. יעדע נייע ידיעה האָט פאַר אייך אויפגעדעקט אַ נייע וועלט. איר האָט יעדעס מאָל געמאַכט אַ רייזע אין אַ ניי, אומבאַקאַנט לאַנד, באַקענט זיך מיט פעלקער, מיט זיטן, מיט מענטשן-לעבן. שוין אָנגערעדט פון די נוצן, וואָס איר האָט געהאַט דערפון. וויפיל פאַרגעניגן, וויפיל פרייד און זהנעשיין האָט איר איינגעזאַפּט אין זיך, נישט וויסנדיג אַפילו דערפון? גענומען ווי אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך. נעמט כאָטש די פּאָעזיע פון די פּאָעטן, וואָס איר האָט געלערנט אין די שולן, פון אַ פּושקין, פון אַ לערמאָנטאָוו, אָרער ווער עס זאָל דאָרטן נישט זיין: ווי זיי באַזינגען דעם ווינטער, דעם זומער, די בלומען, דיביימער, די מענטשן. גאָט, גאָט, וויפיל האָט איר געגאָסן אין אייער יוגנט! יעדער טאָג איז דורך אייך דורכגעגאַנגען ווי צאַן אַנדערער יום-טוב, — האָט דער „זשאַכלינער” אויסגערופן, און די קנאה האָט געשאָסן פון זיינע אויגן, — צי ווייסט איר אָבער, ווי מיר האָבן פאַרבראַכט אונזער יוגנט? אָט מיט די אותיות, אָט מיט דעם א״ב, וואָס דערציטערט אייך און טרייבט אייך צריין אין קעלבערנע התפעלות. אָ, ווי האָב איך זיי פיינט! יאָ, פיינט, ווייל זיי האָבן ביי מיר אַלץ גערויבט: מיין יוגנט, מיין לעבן, מיין פרייד. פון זעקס אַזייגער אינדע פרי — זעקס אַזייגער פרימאָרגנס, — ווען עס איז נאָך שטאַרק פינסטער געווען — האָט מיך דער טאַטע געוועקט, געמוזט מיטן האַקמעסער דאָס אייז פון דעם פאַס אויפהאַקן אויף נעגל-וואַסער, און אָפּגעזעסן דעם גאַנצן פרימאָרגן מיט איבערקייען זאַכן, וואָס גייען מיך נישט אָן, וואָס זענען ווילד און פרעמד. טיילמאָל האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַזעלכע ענינים, וואָס איז אַ חרפה אויסצוזאָגן. נאָך גוט, וואָס איך האָב נישט פאַרשטאַנען דעם טעם דערפון. דערנאָך, אַז איך האָב עס יאָ פאַרשטאַנען, איז עס כאָטש געווען אַ מין קיצלען די בחורישע געפילן. גוט, וואָס מ'איז אַמאָל צריינגעפאַלן אין אַ שטיקעלע אגדה,

אָפּגערוט זיך אַ ווײַלע. אָבער דאָס איז נישט געווען געלערנט. מ׳האָט באַדאַרפט דעם מוח שאַרפן, און שאַרפן װעגן אַ לאַנגװײַליגן, פאַר קײנעם קײן נוצן נישט ברענגענדן ענין וועגן זאַכן, וואָס זענען גאָרנישט צוגעפּאַסט צו אונזער לעבן. אַזוי גאַנצע ווינטערס און זומערס. ווי האָב איך געבענקט אין די זומערדיגע פאַרנאַכטן נאָכן דרויסן... ווי האָב איך מקנא געווען די גימנאַזיעתלמידים פון אונזער שטאָט, ווען איך האָב זיי געזען ווינטער גײן מיט די שליטלעך אויפן גליטש... יאָר־איין, יאָר־אויס, ביז אַכצן־נײַנצן יאָר פון מײַן לעבן, האָבן מיך די אותיות געהאַלטן אין געפאַנג. אַלץ האָבן זיי בײַ מיר גערויבט: מײַן קינדהייט, מײַן צײַט. איך האָב געזען ווי מײַנע „יונגע טעג רינען־אַוועק ווי וואַסער און איך טו גאָרנישט. מײַן גאַנצע פרייד פון מײַן קינדהייט האָבן זיי בײַ מיר אַוועקגערויבט, — און איר קומט מיר צוגיין מיט אײַערע ראָמאַנטישע חלומות וועגן די אותיות און וועגן דעם קלאַנג פון די ווערטער און וועגן דער קייט פון דער יידישער אמונה. איר גיט זיי דאָך דורך דעם מוט און קראַפט צו קעמפן געגן אונז. איר גיט אַליין אַרויס אַ נײַעם ציוויליזירטן פּאַטענט — מיט אײַער מאָדערנעם ראָמאַנטיזם — אויף דער באַרבאַרישער, ווילדער, פאַנאַטישער וועלט, אין וועלכער אונזער גאַנצע יוגנט, הונדערטער טויזנטער לעבנס, פּלאָגן זיך, מאַטערן זיך, און פון וועלכער זיי רײַסן זיך צו פרײַהייט. שמירט נישט אָן די קייטן מיט אײַער ראָמאַנטישער זייף, כדי זיי זאָלן זיך לײַכטער אַרויפגליטשן אויף אונזערע הענט. אַהאַ — זאָגן זיי — זעט, אפילו זיי, דאָקטוירים מיט אוניווערזיטעטס־בילדונג, קומען צוריק צו אונז. קאָנט איר אונז נישט העלפן אין אונזער קאַמף, שטייט כאָטש פון דערווײַטנס, וואו איר זענט ביז איצט געשטאַנען! — שרײַט דער „זשאַכלינער“ אויס, אַן אויפגערעגטער, מיט פאַרשוימטע ליפּן.

אַלע האָבן געשוויגן נאָך דעם „זשאַכלינערס“ פלאַמענדיגע רייד. דער לערער איז נאָך מער טרויעריג געוואָרן און שווייגנדיגער. זײַן אייגענע קינדהייט, זײַן אייגענע יוגנט האָט זיך אים געשטעלט פאַר די אויגן. און פון זײַן יוגנט ביז הײַנט זענען

דורכגעפלאָסן צוויי צענטליג יאָר. אינדרויסן האָט זיך ווייניג וואָס איבערגעביטן. אינדרויסן, אין די שטעט און אין די שטעטלעך, פלאָגן זיך טויזנטער און הונדערטער-טויזנטער יונגע לעבנס אונטער דיזעלבע באַדינגונגען, פון וועלכע דער „זשאַכלינער״ האָט געליטן, און עס קומט פון ערגעץ קיין הילף נישט. און קומט שוין ווער פון דרויסן, געשטויסן פון אויסערלעכע אָדער פון אינערלעכע סיבות, קומט ער צו אונז מיט פאַרמאַכטע אויגן, ווי ער וואָלט מורא געהאַט צו קוקן דערווירקלעכקייט אין פנים אַריין. עס איז אים געווען אַ רחמנות אויף דעם פרעמדן יונגנמאַן, וואָס קומט אַ דורשטיגער פון אַנדערע וועלטן און שלינגט זיינע אייגענע שפייעכץ. אָבער וואָס פריער ער וועט דערזען די ווירקלעכקייט, אַלץ בעסער וועט עס זיין פאַר אים.

מירקין, דער שוואַרץ-בערדיגער יונגערמאַן, מיטן ליידנדן, בלייכן פנים, מיט דעם שמייכל פון פאַרלעגנהייט אויף זיינע דינע ליפּן, איז געבליבן זיצן ווי אַ פאַרלוירן קינד. זיינע אויגן, וואָס האָבן ביז איצט רואיג געלויכטן, ווי אויסגעלייטערט, האָבן אָנגעהויבן צו בלאָנדזשען. ער האָט זיך אָנגעהויבן אַרומצוקוקן, ווי אַ פרעמדער, אויף די אָנוועזנדע, און ער האָט געטראַכט: „נאָך אַלעמען, איז אַלץ נישט אַזוי איינפאַך, ווי איך האָב געמיינט״. און אַ שרעק האָט אים אַרומגענומען פאַר דעם אומבאַוואוסטן, וואָס דער „זשאַכלינער״ האָט אויפגעעפנט פאַר אים. ער איז פאַרצווייפלט געוואָרן און געזאָגט צו זיך: „איך וועל זיי קיינמאָל נישט פאַרשטיין, איך בין אַ פרעמדער״. און ער האָט געפילט, אַז די שנור, וואָס ער האָט געהאַלטן אין האַנט, גליטשט זיך אַרויס. אַן אומבאַוואוסטע שרעק האָט אים אַרומגענומען, ביז זיינע אויגן האָבן זיך באַגעגנט מיט פרוי הורוויץ. אין איר בליק האָט ער דערפילט נישט נאָר מוט און האָפנונג, נאָר אויך אַן אויסטערלישע היימישקייט. איר בליק האָט אים ווידער געמאַכט היימיש מיט דער משפחה.

— נאָך אַלעמען, בין איך אַ פרעמדער, און איך קאָן נישט דאָס יידישע לעבן, — האָט ער געזאָגט, — אָבער איך האָב געהערט זאָגן, און אַזוי האָב איך אויך געלעזן, אַז אַפילו אין דער

פינסטערניש פון דער יידיש-רעליגיעזער דערציאונג — ווי הער וויינבערג האָט אונז דערקלערט — געפינען זיך נישט ווייניג ליכטיגע מאָמענטן: די יידישע יום-טובים. יעדעס לעבן, ווי אָפּגעשלאָסן עס זאָל נישט זיין, באַשאַפט איר אייגענע פרייד. האָט איר גאָר אין אייער קינדהייט קיין פרייד נישט געהאַט, הער וויינבערג?

— אמתע פרייד האָב איך ערשט געגאָסן פון מיין „אפיקורסות", נישט פון מיין גלויבן, נאָר פון דעם גלויבן, וואָס איך האָב באַקומען דורך די ביכלעך, אין אַ בעסערער, גערעכטערער וועלט, און איך, ווי יעדער אַנדערער מענטש אויף דער ערד, בין אַ באַ-רעכטיגטער מיטגליד אין דעם גלויבן. איך ווער גערופן צוזאַמען מיט אַלע מענטשן-קינדער צו קעמפן פאַר דעם בעסערן מאָרגן. די ערשטע קלעפּ, וואָס איך האָב געקראָגן פאַר דעם גלויבן, דאָס איז געווען מיין פרייד. מיין לאָם הענטל, וואָס דער טאַטע האָט מיר געמאַכט פאַר דעם ביכל, וואָס איך האָב געלייענט, דאָס איז געווען מיין גרויסע פרייד.

— אויך נישט, ווען איר זענט געווען אַ קליין קינד?

נאָר איצט האָט שוין איך דער לערער גענומען רעדן. דער „זשאַכלינער" האָט אים געגעבן לשון:

— איך מיין, אַז וויינבערג האָט רעכט, — האָט הורוויץ געזאָגט באַך אַ לאַנגן שטילשווייגן. — עס איז נישטאָ קיין גלויבן, וואָס מען ירשנט. מיר רופן גלויבן דאָס, וואָס מיר שאַפן זיך אַליין פון אייגענער דערפאַרונג. ביי אונז איז יעדער ישיבה-בחור, וואָס מאַכט-דורך אויף זיין אייגן לייב די אָפּעראַציע פון אפיקורסות, זיין אייגענער „משה רבינו", גיכער זיין אייגענער „אברהם". יעדער איינער פון אונז האָט זיך זיין גלויבן אַליין געפונען, נישט געקראָגן. דורכדעם זענען די ריכטיגע גלויביגע מענטשן ביי אונז די „אפיקורסים". די השכלה איז געווען די אמונה, וואָס די משכילים האָבן געוואונען, און פאַר איר זענען זיי געגאַנגען אויף קידוש השם. צו פרי האָט מען ביי אונז דעם חשבון געמאַכט מיט די משכילים. קיינמאָל האָבן מיר זיך נישט אַזוי גענויטיגט אין אַ השכלהשע באַוועגונג ביי אונז, ווי איצט. אינדרויסן ליגט אַ מאַסע אין אומוויסנהייט און אָפּגעלאָזנקייט,

און עס איז נישטאָ קיינער, װאָס זאָל זיך פאַר איר אָננעמען. ביי אונז אַרבעטן אַלע פּאָליטיש, קיינער נישט קולטורעל. אַלע פּאַרטייען װילן געװינען אויף זייער זייט די מאַסן, כּדי צו געװינען כּוח און אָנזען. אָבער קיינער אינטערעסירט זיך נישט מיטן אייגענעם מזל פון דער מאַסע. אַלע לייגן עס אָפּ אויף מאָרגן, אַלע זאָגן-צו „חלק לעולם הבא", װען זייער אידעאַל װעט אויסגעפירט װערן. פון די ציוניסטן ביז צו זיי (אָנװייזנדיג אויפן „זשאַכלינער"), אָבער קיינער אינטערעסירט זיך נישט מיטן עולם הזה. די איינציגע, װאָס האָבן געאַרבעט אַביסל קולטורעל ביי די מאַסן, זענען געװען אַסימיליאַטאָרן. האָט מען זיי פאַר-שריגן, פאַרטריבן פון דער יידישער גאַס. און איך זאָג אייך, אַז די אַסימיליאַטאָרן, װי שלעכט זיי זענען נישט געװען, זענען די איינציגע יורשים פון די משכּילים. זיי זענען, נאָך אַלעמען, די איינציגע, װאָס האָבן אַריינגעבראַכט אַביסל ליכט אין דער פינסטערניש, און געטון האָבן זיי דאָס נישט צוליב עגאָאיסטישע פּאַרטיי-צװעקן, נאָר אויס ריינער מענטשן-ליבע.

זאַכאַרי האָט צוזאַמענגענומען מוט און זיך אָנגערופן:

— איך האָב געמיינט, אַז דער ציוניזם, בעסער געזאָגט, דער אידעאַל פון אַן אייגן לאַנד, קאָנצענטרירט פון דעם אייגענעם װילן איז, אַזוי-צו-זאָגן, דער צענטער, װאו עס לויפן זיך צוזאַמען אַלע בויטן פון יידן, סיי מאַטעריעלע, סיי גייסטיגע. װי קאָן דאָ גערעדט װערן פון עפּעס אויפטון פאַר די יידישע מאַסן, אַז מ'איז שטענדיג געצװאונגען אָנצושלאָגן זיך אָן פרעמדע װילנס, אָן אַנדערע אינטערעסן, אָן װענט פון אַלע זייטן. איך האָב קיינמאָל נישט געקאָנט פאַרשטיין, פאַרװאָס די ראַדיקאַלע יידן שטעלן זיך אַנטקעגן דעם אידעאַל? איז דען דאָס נישט אַ פאַר-קערפּערונג פון אַלע אונזערע װאונטשן צוריקצושטעלן דעם יידישן קערפּער און דעם יידישן גייסט אין זיין ריין-מענטשלעכן באַשטאַנד, פון װעלכן זיי זענען דורך פרעמדע אַרויסגעשלאָגן געװאָרן? פאַרקערט, איך האָב תּמיד געמיינט, אַז די אַלע יידישע בויטן, װאָס איר האָט אויסגערעכנט, װעלן פאַרענטפערט װערן אויף אַ נאַטירלעכן אופן, װען מיר װעלן האָבן אַן אייגן לעבן, —

האָט זיך מירקין געווענדעט צום „זשאַכלינער“. — געוויס פאַרשטיי זיך אייער נויט און אויך די בענקשאַפט נאָך אייער פאַרגאַנגענער קינדהייט אָבער ווי אַזוי קאָנט איר עפּעס אויפטון פאַר אַ פינס־טערער מאַסע, ווען איר האָט נישט די מעגלעכקייט פון אַ קאָנ־טראָל איבער איר? נאָר די אינסטיטוציעס, וואָס וועלן געשאַפן ווערן דורך יידן, אין אַ פריי יידיש לאַנד, קאָנען מאַכן אַ סוף צו די ווילדקייטן, וואָס זענען אויסגעוואָקסן ביי אונז. איך גלויב, אַז אַלע אונזערע אידעאַלן, אַפילו אונזער אמונה, וועט געזונט ווערן ערשט דאַמאָלסט, ווען זי וועט גערייניגט ווערן דורך דעם פילטער פון אַן אייגן לאַנד, — האָט זאַכאַרי מיט איין אָטעם־כאַפּ פאַרענדיגט.

עס איז געווען אַ וואונדער, וואָס הורוויץ, דער לערער, האָט מירקינען געלאָזט אַזוי פיל רעדן. קיין זאַך האָט דעם לערער נישט געקאָנט אַזוי אַרויסברענגען פון געדולד, ווי דווקא דער אידעאַל, פון וועלכן זאַכאַרי האָט גערעדט. עס זענען פאַראַן מענטשן, וואָס האָבן אַ פיזישן אָפּשיי צו ראַסן, צו געוויסע חיות. זיי קאָנען נישט פאַרטראָגן דעם געשמאַק פון אַ נעגער. עס זענען פאַראַן מענטשן, וואָס פאַרמאָגן אַ קראַנקהאַפטע שנאה צו אידעען. דער לערער האָט באַלאַנגט צו די לעצטע. ער האָט זיך נישט געקאָנט קאָנטראָלירן ביי דעם אומשולדיגסטן דערמאָנען פון דעם ציוניסטישן אידעאַל, ווען ער איז געווען דערביי. ער האָט דערפילט אַ פיזישן ווייטאָג און ער האָט גלייך געמוזט רעאַגירן אויפן אָרט. אומזיסט האָט פרוי הורוויץ זיך געמיט מיט די אויגן, מיט די באַוועגונגען פון איר מויל, אויפמערקזאַם צו מאַכן זאַכאַרין, אַז ער זאָל אַוועקוואַרפן די טעמע. זי אַליין האָט שוין געוואָלט זיך אַריינמישן, וואָס זי טוט עס קיינמאָל נישט, אויס דרך־ארץ פאַרן מאַן, כדי צו מאַכן אַ סוף צו דעם געפּער־לעכן געשפּרעך. נאָר דער לערער איז שוין אויפגעשפרונגען פון זיין אָרט, ווי עס וואָלט אים ווער געביסן די פיאַטעס פון די פיס, און, נישט געקוקט אויף זיין גאַסטפריינטלעכקייט, וואָס ער, אַלס בעל־הבית, איז שולדיג דעם גאַסט, איז ער צוגעגאַנגען צו זאַכאַרין, אים אָנגענומען ביי די הענט (זאַכאַרי איז פאַרוואונדערט

און דערשטוינט געוואָרן דערפון), צוגעפירט אים צו יי פענסטער פון שטוב, וואָס זענען אַרויסגעגאַנגען אין הויף אַריין, אויפגעפּראַלט אַ פענסטער, כאָטש ס'איז הערבסטלעך קאַלט געווען, אַרויסגעטייט מיט דער האַנט אויפן הויף, וואוהין די פענסטער זענען אַרויסגעגאַנגען, און געזאָגט, אויסערגעוויינלעך באַלעבט:

— איר זעט דאָ דעם הויף, די קליינע ליכטעלעך, וואָס שיינען-אַרויס פון די פענסטער? אין דעם הויף זיצט אַ געפּלאָגטע און פאַרפּלאָגטע מאַסע אין שמוץ, אין אומוויסנהייט, אין שאַנד און שפּאָט, פאַרלאָזן פון אַלעמען, צו צען, צו צוועלף, צו פופצן נפשות אין אַ שטוב. און אַזוי ווי איר זעט דעם הויף, אַזוי ציען זיך גאַסן און גאַסן, שטעט גאַנצע. מיליאָנען פּלאָגן זיך אַזוי, עס איז נישטאָ קיין אַנדער יידיש פאָלק, ווי דאָס. דאָס איז אונזער אָרימקייט און אונזער רייכקייט. פון דאַנען באַדאַרף מען אָנהייבן. אָט די מענטשן מוז מען העלפן. פאַר זיי באַדאַרף מען דאָס לעבן אַוועקגעבן. און וואָס הייסט איר טון? איר הייסט אָנהייבן פון אידעאַל, פון אַ טעאָריע. ווי לאַנג וועלן מיר נאָך זיין צוגעשמידט צו דער עבודה-זרה? דאָס איז אפשר גוט פאַר איינצלנע, וואָס ווילן אַנטלויפן פון אונזערע נויטן, פון ווירקלעכן לעבן, פון זייער אייגן פּנים. זאָלן זיי זיך אָנכאַפּן אָן די פּאַפּירענע בריק. יונגערמאַן, ווען איר ווילט עפּעס טון, ווען איר ווילט נוצן ברענגען, — אָט דאָ איז דאָס אָרט. עס איז נישטאָ קיין אַנדער יידיש פאָלק, ווי דאָס, און עס איז נישטאָ, וואוהין צו אַנטלויפן. אונזערע עלטערן זענען גענוג אַרומגעלאָפן איבער דער וועלט. אויף די ערטער באַדאַרף מען זיצן — און דאָ אויסקעמפן אונזער לעבן.

ווער ווייסט, מיט וואָס די סצענע וואָלט זיך געווען געענדיגט, ווען נישט רחל-לאה, וואָס האָט שוין אָפּגעוואַרט די גאַנצע צייט אויף אַ געלעגנהייט זיך אַריינצומישן און אויפצולאָזן די אָנגעצויגענע שנורן פונם געשפּרעך דורך אַ געלעכטער:

— אפשר וועט שוין גענוג זיין אים צו לערנען פאַר איין אָוונט? — האָט זי געזאָגט. — ווי זיי האָבן אים דאָס גענומען אין חדר אַריין! איר וועט נאָך האָבן אַן אַנדערע געלעגנהייט

הער מירקין פֿאָרט דאָך נישט אַוועק, וועלן מיר נאָך האָבן גענוג צייט וועגן דעם אַלעמען צו רעדן. און אפשר איז שוין אויך צייט צו נעמען עפּעס אין מויל אַריין? — האָט רחל-לאה פֿאַרענדיגט. — איר בלייבט מיט אונז אויף אָוונט-עסן? — האָט זי זיך געווענדעט צו מירקינען מיט אַן איינלאַדנדיגער פֿראַגע.

פרוי הורוויץ האָט זיך געפּאָרעט אין קיך און געפּאָרעט זיך אַך שטוב. געגרייט צום טיש, אויסגעזוכט אַ ריין טישטוך לכבוד דעם גאַסט. אויף קיין גרויסע זאַכן האָט ער זיך נישט וואָס צו ריכטן: דאָס טאָג-טעגלעכע ברויט מיט דער ווינטערדיגער פּאָווידלע. לכבוד דעם גאַסט האָט זי אַראָפּגעשיקט דעם זון, דעם גימנאַזיסט, ער זאָל אַרויפברענגען אַ שאַכטל שפּראָטן, וואָס ווערט געגעבן אויפן טיש ביי זייער אַ ספּעציעלן פֿאַל, אַ פונט צוקער און אַ האַלב פונט פּוטער, אויך לכבוד דעם גאַסט. דערווייל הערט זיך שוין פון די טרעפּ די אויסערגעווינלעכע באַלעבטקייט און דאָס לאַכן פון זאָשקען. און באַלד גיט אַ פלי-אַריין אַ מיידל מיט הויכע שטייענדיגע האָר און מיט אַ בלאַנקנדיגן ווייסן האַלז פון אַן אויסגעשניטן שוואַרץ קליידל, וואַרפט דעם שטויס ביכער אויפן טיש, און איידער וואָס-און-ווען, איז זי שוין אין אַ געשפּרעך מיטן גאַסט וועגן פּעטערבורג, וועגן טעאַטער, וועגן איר ברודערס פּראָצעס, און וועגן וואָס נישט? אין אַ ווײַלע אַרום קומט פון דער גאַס אָן די צווייטע שוועסטער — אַ געגנזאַץ צו איר, אַ שטילע. זאַכאַרי זעט נאָר אַ שוואַרץ-ווייס געקעסטלט קליידל אויף אַ דינעם מיידלשן רוקן. דאָס קליידל איז פון אַזאַ שטאָף, וואָס אים דאַכט זיך, אַז ער האָט אים ערגעץ געזען. ער געדענקט, אַז ס'האָט ווער געטראָגן אַמאָל אַזאַ קליידל פון זעלבן שטאָף. שוואַרצע און ווייסע קעסטעלעך, נאָר ער קאָן זיך נישט דערמאָנען ווען און וואו ער האָט עס געזען — אין דעם לעבן, צי אין אַן אַנדערן. זי האַלט אַ בלומען-טאָפּ מיט איר אָרעם אָנגעלענט צו איר יונגער ברוסט, ווי מען האַלט אַ קליין קינד צאַרט, און האָט עס מורא אַרויסצוגעבן פון דער האַנט. די מאַמע בייזערט זיך: „ווי לאַנג וועסטו זיך אַזוי אַרומדרייען

מיטן בלומען-טאָפּ אין האַנט? און צו וואָס נאָך בלומען-טעפּ! אַ האַלבע שטוב האָט זי שוין פאַרנומען מיט אירע געוויקסן. וואו וועסטו עס שטעלן?״

דער טיש איז שוין געדעקט, די מאַמע לייגט שוין אַרויף דאָס ברויט, די פּוטער, די שפּראָטן, אַ טאָפּ פּאָווידלע און דעם זודיגן טיי. די יונגערע טאָכטער, זאָשקע, העלפט-צו דער מאַמען שיין-מאַכן דעם טיש. דער מאַמעס געדאַנק פאַרשטאַנען אָן אַ וואונק, און שלעפּט-אַרויס פונם שענקל די גרעסטע קאָלירטע סערוועטקעס, וואָס ליגן דאָרט פון איין פּסח צום אַנדערן; וויל זיך באַווייזן פאַרן גאַסט, שלעפּט זי אויך אַרויס דאָס זילבערנע צוקער-פּושקעלע. דאָס צוקער-פּושקעלע איז אַ איבערבלייב פון אַן אתרוג-שאַכטעלע, וואָס מ׳האָט געקראָגן פון אַ רייכן פעטער אַ חתונה-מתּנה. דאָס צוקער-פּושקעלע ראַטעוועט-אַרויס פון די גרעסטע נויטן. עס איז דער שפּייזער פון האָפנונגען. ביי יעדער צרה רעדט מען וועגן פאַרזעצן דאָס צוקער-פּושקעלע. עס וואַנדערט טאַקע אָפט אַרום אין די לאָמבאַרדן, און נאָר צוליב אַ פאַרזען, געפינט עס זיך היינט צופעליג אינדערהיים, נישט דאָרט, וואוהין עס באַלאַנגט — אין לאָמבאַרד... דעם טאַטן געפעלט נישט דער טאַראַראַם, וואָס מען מאַכט דאָ לכבוד דעם פרעמדן — דאָס זילבערנע פּושקעלע אָנשטאָט דאָס טיי-טעפּעלע און די באַזונדערע סערוועטקעס. רחל-לאה פאַרשטייט עס שוין פון זיין אַראָפּגענידערטן בליק אין דער באָרד אַריין און פון די גליענדיגע אויערן.

ביים עסן פירט דער פאָטער אַ געשפּרעך מיט מירקינען:

וואָס ער דענקט צו טון? — ער ווייסט נאָך נישט. לעת-עתּה וויל ער זיך אַרומקוקן און וויל זיך אַליין געפינען. ער מיינט, אַז די ערשטע אויפגאַבע פון אַ מענטש איז זיך אַליין צו געפינען, זיך אַליין אויסצוזוכן אין דעם ים, וואָס רינגלט אים אַרום. „מיר ווערן פאַרלוירן אין אַ מבול פון באַוועגונגען און געשעענישן, וואָס דאָס טאָג-טעגלעכע לעבן וואַרפט אויף אונז״.

— און ווי אַזוי ווילט איר דאָס זיך אויסגעפינען? — פרעגט דער „זשאַכלינער״.

— דורכדעם, וואָס איך וויל זיין אַליין מיט מיר.

— וואו? אין אַ וואַלד? אין אַ וויסטעניש? ווי אַן אינדישער פרוש אויף אַ בוים זיצן? — שמייכלט דער „זשאַכלינער" סאַר־קאַסטיש.

— כאָטש אין אַ פאַרוואָרפן שווייצער־ווינקל, אין אַ דאָרף ערגעץ־וואו אַ יאָר, צוויי, כדי אויסצוגעפינען זיך אַליין.

— פאַרשטייט זיך, מיט ביכער, אפשר אויך אין אַן אויסגעקליבענער געזעלשאַפט, וואָס ווייסן אַליין נישט ווי זייער׳ע אידעען ווערן דיקטירט פון זייערע אינטערעסן, און נישט־ווילנדיג און נישט וויסנדיג פאַסן זיי צו זייער אַרט דענקען, ווי אַנאַרכיס־טיש, אינדיווידואַליסטיש זיי זאָלן נישט זיין, צו פאַרטיידיגן זייער אייגן פויליג, פאַראַזיטיש לעבן. ניין, איך גלויב נישט, אַז עס איז דאָ אין אונזער היינטיגער קאַפיטאַליסטישער אָרדנונג אַן אומשולדיג, קיינעם גאָרנישט קיין עולה־טוענדיג אינדיווי־דועל לעבן. דאָס איז אפשר מעגלעך נאָר אין אַזאַ אָפּגעשטאַנען, רעליגיעז לאַנד, ווי אין אינדיען. ביי אונז ווערן מענטשן צעטיילט, צי זיי ווילן יאָ, צי זיי ווילן נישט, נאָר אין צוויי קאַטעגאָריעס: די, וואָס אַרבעטן, און די, וואָס לעבן פון יענעמס פראַצע. די, וואָס העלפן די אונטערדריקטע, און די, וואָס העלפן די אונטערדריקער. קיין אַנדערער אויסוועג איז נישטאָ, און רעדט אייך נישט איין, אַז איר שטייט פון דערווייטנס. עס זענען נישטאָ קיין גרעסערע שונאים פון אונטערדריקטן קלאַס ווי דווקא די נייטראַלע, די, וואָס שטייען פון דערווייטנס. זיי זענען משרתים ביי די אויסזויגערס. זייער אַרט לעבן מוז באַרעכטיגן די געזעל־שאַפט, אין וועלכער מיר געפינען זיך, וואָרים אין אַן אַנדערער געזעלשאַפט .וואָלט פאַר זיי קיין פלאַץ נישט געווען.

אַלע האָבן געמוזט שמייכלען ביים טיש, קענענדיג ווייזבערגן, וואָס וועט, ווי אַ מגיד מיט „לציון גואל" שטענדיג מוזן אַרויספירן יעדעס געשפּרעך, וועגן וואָס עס זאָל זיך נישט האַנדלען, צו איין־איינציגן אויספיר — אויפן קלאַסן־קאַמף. מירקין האָט זיך אַביסל פאַרלוירן פון דידאָזיגע רייד, זעענדיג זיך מיט איין מאָל אינם ליכט, מיט וועלכן דער „זשאַכלינער" האָט אים באַלויכטן.

נאָכדעם ווי זאַכאַרי און דער „זשאַכלינער" זײַנען אַוועק, האָט זיך רחל־לאהס טאָג געהאַט געענדיגט. זי האָט אַרויסגענומען פון איר שופלאָד אַ שטיס וועש צו פאַרריכטן, און אַוועקגעזעצט זיך אין איר ווינקל ביים קאַלך־אויוון, צו וועלכן מען האָט ווינטער־צייט צוגערוקט דעם טיש. ביים זעלבן טיש זענען אויך געזעסן אירע קינדער און געמאַכט זייערע לעקציעס און איר מאַן, וואָס האָט זיך פאַרטיפט אין אַ ספר. אויף אַלעמען איז געפאַלן דער מילך־שיין פונם גרויסן טיש־לאָמפּ. ווען זי האָט געהאַלטן אַן עק פון אַ פאָדים צווישן אירע שטאַרקע ציין, רופט זיך רחל־לאה אָן צו איר מאַן:

—מיינסט נישט, שלמה, אַז עס איז אַ רחמנות אויף אַזאַ יונגנמאַן? וואו וועט ער זיך אַרומוואַלגערן איבער דער וועלט? ווען ער וואָלט אפשר דאָ געבליבן, וואָלט ער עפּעס געפונען, וואָס וואָלט אים גליקלעך געמאַכט?

— איך רעד קיינעם נישט צו, יעדער איינער טוט וואָס ער האַלט פאַר נויטיג, — ענטפערט־אָפּ דער מאַן, נישט אויפ־הויבנדיג זיין בליק פונם ספר.

קאַפּיטל 8

די שרעק פאַר זיך אַליין

די נאַכט נאָך דעם וויזיט בײַ פרוי הורוויץ איז זאַכאַרי מירקין נישט גוט געשלאָפן. עס האָט זיך אים געחלומט אַ חלום ווי ער, מירקין, שטייט בײַ אַ טיר פון אַן אומהיימלעכן פינסטערן קעלער. אויף יענער זייט קעלער וואוינען אָרימעלייט, וועלכע זענען אויסגעמישט געוואָרן אין חלום מיט די שוואַרצע, שאָטנדיגע אומבאַקאַנטע רוחות, וואָס וואוינען אין אים אַליין. די אָרימעלייט רייסן זיך צו דער טיר און ווילן אַרויס אין דרויסן. מירקין שטייט מיט אַנדערע; זיי וואַרפן זיך מיט זייערע לייבער אויף דער טיר פון קעלער און לאָזן זיי נישט אַרויס אין דרויסן. מיטאַמאָל פאַרלאָזן אים אַלע. ער געפינט זיך אַליין בײַ דער טיר געגן די אָרימעלייט, וועלכע ער דריקט־צו מיט אַלע זיינע כוחות, מיט זיין גאַנצן ווילן. זיי אָבער, אויף יענער זייט, זענען שטאַרקער. שוין עפענען זיי אַ שפּאַלט פון דער טיר און מירקין דערזעט אין הינטערגרונט, וואָס ליגט הינטער איר: עס איז אַן אומהיימלעכער געוועלב מיט שוואַרצע באַלקנס באַבאַלקנט, די ערד — מיט געלן זאַמד אויסגעשאָטן. פון די ווינקלען הייבן זיך אָן צו באַוועגן פון זייערע פאַרגליווערטע פּאָזיציעס די אָרימעלייט, אידיאָטישע פאַרמרהשחורהדיגע, קריכנדיג און אויסשטרעקנדיג צו אים זייערע הענט מיט צעדרייטע פינגער. עס זענען נישט קיין אָרימעלייט, עס זענען די שוואַרצע אומבאַוואוסטע שאָטנס, וואָס לעבן אין די פאַרבאָרגענישן פון זיין נשמה, פאַר וועלכע ער שרעקט זיך אַזוי, וואָס שטרעקן עס

אויס צו אים זייערע סקעלעטנדיגע הענט. זיי קריכן דאָס אַרויס פון קעלער צו אים. ער זעט זיי באַשיינפערלעך איינעם און איינעם, ווי זיי באַוועגן זיך קריכעריש, מיט אידיאָטישע פּנימער, מיט ווילדע העוויות, מיט שרעק־דערוועקנדיקע אברים. איינצלנע פון זיי זיצן נאָך אין די ווינקלען און וואַרטן אויף עפּעס, שטאַרצן־אַרויס שלעכטס־אָנזאָגנדיגע בליקן. מיט דער גאַנצער קראַפט פון זיין מאַסיוון קערפּער וואַרפט ער זיך אויף דער טיר צו פאַרהאַקן דעם קעלער, אָבער זיי דאָרט, אויף יענער זייט, זענען שטאַרקער און דריקן אים אַוועק. און ער איז איינער אַליין צו היטן די טיר פון די שוואַרצע גייסטער. אַלע האָבן אים פאַרלאָזט. ער רופט נאָך הילף, הילף, הילף — און אַרבעט זיך מיט אַלע כוחות אַרויס פון דעם צושטאַנד, אין וועלכן ער געפינט זיך. ער ווייסט שוין, אַז ער חלומט, נאָר ער קאָן זיך נישט אויפוועקן. ער וויל בייסן זיינע פינגער, כדי אויפצוכאַפּן זיך. די הענט הערן נישט זיין ווילן, ביז ענדלעך — מיט אַ שטאַרקער באַוועגונג פון זיין קאָפּ — ער כאַפּט זיך אויף אינגאַנצן אַ באַגאָסענער מיט קאַלטן שווייס.

— וואו בין איך? — ביסלעכווייז קומט זיין באַוואוסטזיין צוריק צו אים. ער דערמאָנט זיך און ווייסט שוין, אַז ער געפינט זיך אין זיין האָטעל־צימער אין וואַרשע און נעכטן אָוונט האָט ער פאַרבראַכט אין פרוי הורוויצעס הויז.

פון שלאָפן האָט שוין קיין רייד נישט געקאָנט זיין. ער איז געלעגן מיט פאַרמאַכטע אויגן און האָט זיך צוגעהערט צו דעם אָטעמען פון דער וועלט, צו דעם בליץ־באַוועגלעכן גאַנג פון דער וועלט, וואָס יעדער הערט אין זיך אַליין אין דער שטילקייט פון דער נאַכט. ער האָט זיך געוואָלט דערמאָנען וועגן וואָס ער האָט געחלומט. די איינצלהייטן האָבן אָנגעהויבן אויסצורינען פון געדעכעניש ווי צעלאָזענע פאַרע. איבערגעבליבן איז אַן אַלגעמיינער איינדרוק פון שרעק.

ער האָט געמאַכט ליכט און איז געבליבן ליגן אין זיין בעט מיט אָפענע אויגן.

דערפאַר זענען אים פיל קלאָרער געוועזן זיינע איבער־

לעבענישן אין פרוי הורוויצעס הויז. ער האָט מיט אַן אויסערגעוויינלעך בולטער קלאָרקייט געזען יעדן דעטאַל פון אַלץ, וואָס ער האָט נעכטן איבערגעלעבט, אָנגעזען און אָנגעהערט זיך. עמפינדונגען, וועלכע זענען געווען פאַרנעפּלט, זענען איצט אין דער שטילקייט פון דער נאַכט אויפגעשטאַנען אין אים מיט זייער גאַנצער באַלעבטקייט און מיט זייער גאַנצער נויטווענדיגער אַכזריותדיגער רעאַלקייט. גאָרנישט איז אים געוואָרן געשאָנקען, גאָרנישט איז פון אים פאַרהוילן געוואָרן. מיט זייער גאַנצער אומדערבאַרימדיגער נאַקעטקייט זענען זיי געשטאַנען פאַר אים... ער האָט פאַרשטאַנען און קלאָר איינגעזען, פאַרוואָס ער האָט נישט געקאָנט אויספירן זיין באַשלוס, גלייך פון דער היים ערגעץ-וואו אַוועקצופאָרן, אויסצומיידן וואַרשע...

— גאָט, וואָס פאַר אַ שוואַרצע כוחות לעבן אין מיר! און וואוהין וועלן זיי מיך דערפירן? איך בין דאָך אַ קראַנקער מענטש, מיט קראַנקע אילוזיעס. מיין לייב איז אָנגעזאַפּט ווי אַ שוואָם מיט קרענקלעכע עמפינדונגען... אין מיר וואוינען נישט קיין געזונטע אינסטינקטן. ווער בין איך? אַ שוואַכער, קרענקלעכער, פון אומבאַוואוסטע אבות געירשנט נישט קיין געזונטע אינסטינקטן פאַר אַלעם קרענקלעכן און שווידערלעכן...

איך בין אַנטלאָפן פון איין נעץ, כדי אַריינצופאַלן אין אַן אַנדערער, ווי אַן אָפּגעהעשעטער געיאָגטער הונט, פון זיין אייגענעם אינסטינקט. וואָס האָב איך געהאַט צו זוכן אין וואַרשע?

* *

*

מירקין איז איבערגעבליבן אין וואַרשע. צו די הורוויצעס איז ער מער נישט געגאַנגען. ער האָט זיך נישט געטרויט אַליין. נישט איינמאָל האָט ער זיך געפונען נאָענט ביים הויז. און דווקא אין די פאַרנאַכטן, ווי דענסטמאָל, ווען ער האָט פרוי הורוויץ אָנגעטראָפן אַליין. ער האָט געפונען אין זיך גענוג שטאַרקייט נישט אַרויפצוגיין... ער איז אָבער נישט געווען גענוג שטאַרק צו פאַרלאָזן וואַרשע. זיינע קרענקלעכע עמפינדונגען צו פרוי

הורוויץ (ווי ער האָט אָנגערופן זיין שוואַכקייט צו איר) — האָט ער ווי ס'איז מיטן קראַפט פון זיין ווילן קאָנטראָלירט. אָבער ער האָט געוואוסט, אַז עס איז נאָר אויבן-אויף — אָפּגעשראָקן פון זיין געוויסן, האָבן זיך די געפילן באַהאַלטן. אָבער עס איז גענוג איין באַרירונג, און זיי וועלן זיך ווידער אַרויסרייסן פון זייערע באַהעלטענישן. דער איינציגער פּלאַן איז צו פאַרלאָזן וואַרשע אויף שטענדיג, אָבער אויספירן האָט ער אים נישט געקאָנט. אַן אַנגסטיגע שרעק האָט אים אַרומגענומען פאַר דער גרויסער וועלט, אין וועלכער ער געפינט זיך אַליין. וואָס וועט זיין ערגעץ אַנדערש-וואו? זיין גאַנצע קינדישע פאַרלוירנקייט האָט זיך אויפגעוועקט אין אים ביים געדאַנק וועגן פאַרלאָזן וואַרשע. די שרעק פון זיין אומבאַהאָלפנקייט האָט שוואַך געמאַכט זיינע הענט, און ער איז געבליבן זיצן דאָרט, וואו ער איז געווען.

דערווייל זענען די טעג געגאַנגען פּוסט-און-פּאַס, אָן באַרנישט. קיין מענטש האָט אים נישט געקענט און מיט קיין מענטש האָט ער זיך נישט באַקענט, אַ חוץ זיין פּאַטערס אַגענט, צו וועלכן ער האָט זיך געווענדעט נאָך געלט יעדעס מאָל, ווען ער האָט באַדאַרפט.

ביי־טאָג האָט ער זיך אַרומגעשלעפּט איבער די יידישע גאַסן, צוגעקוקט זיך צום האַנדל און וואַנדל, וואָס יידן טרייבן. אַמאָל זיך אָפּגעשטעלט ביי אַ קראָם, אַריינגעקראָכן אין אַ באַלעבאָקער הויף. יידן האָבן געזען זיין קאַראַקולן היטל און זיין קאַראַקולענעם קאָלנער פון פעלץ, האָבן זיי אים אָנגענומען פאַר אַ רוסישן „קופּיעץ" און אָנגעהויבן אים שלעפּן אין געשעפטן אריין, אין פאַבריקלעך, פאָרגעלייגט אים פאַרשידענע סחורות: באַלאַנטעריע, לעדער און אַנדערע סחורות אים געוואָלט פאַרקויפן. געריסן זיך איבער אים, געקריגט זיך און געמאַכט מיט די הענט. אַמאָל האָט מען אים אַריינגעשלעפּט אין אַ שטוב אַריין און פאָרגעלייגט „לינקע" סחורה. אַן אַנדערשמאָל האָט אַ פּיפּיגער ייד אים נאָר פאַרפירט אין אַן אומאָנשטענדיג אָרט... ער האָט געהערט זייערע רייד און נישט פאַרשטאַנען. איבריגנס, האָט זיין רוסיש רעדן אים פיל געשטערט צו דערנע·טערן זיך צו זיי, ה...

ער געפּרוואווט רעדן זיין שלעכטן יידיש, האָט מען אים אָנגע־קוקט פאַר־זאונדערט, ווי מ׳וואָלט פאַר אים מורא געהאַט, ווי פאַר אַ גוי, וואָס רעדט יידיש...

ווילנע מיט אירע אַלטע קרומע געסלעך, מיט איר אָרימער יידישקייט און די פייערדיקייט פון די ימים־נוראים, האָט גע־מאַכט אויף אים אַן איינדרוק — מ׳קאָן דאָס אָבער נישט זאָגן אויף וואַרשע. די יידן אין די לאַנגע קאַפּאָטעס, אין די שמאָלע היטעלעך מיט די קורצע דעניקלעך, וואָס זעען־אויס, אַזוי ווי זיי וואָלטן אַלע געווען געטראָגן איין אוניפאָרם, ווי אַ „פאָלק״, זענען אים אומאָנגענעם. ער האָט געוואוסט, אַז ער זעט זיי נאָר פון אויבן־אויף; ער קאָן נישט אַריינקוקן אין זיי. אָבער אויסערלעך זענען זיי געווען ווייט פון עסטעטישקייט... שטענדיג פאַרטראָגן, פאַריאָגט אין אַ הו־האַ פון געוואַלטן און געשרייען. האָט ער געפּרוואווט פאַרפירן מיט וועמען אַ געשפּרעך, האָט מען אים קיינמאָל נישט אָפּגעענטפערט צו דער זאַך. שטענדיג מיט אַ הינטער־שפּיצל, ווי מ׳וואָלט געוואָלט פון אים עפּעס אַרויס־קריגן, מיט אומצוטרוי, מיט אַ פראַגע אויף אַ פראַגע. געוויס האָט ער פאַרשטאַנען, אַז אינערלעך איז עפּעס דאָרט ביי זיי אַן אַנדער לעבן, אַ סימפּאַטיש, אַ שענערס. אָבער ער קען עס נישט, פאַר אים זענען זיי אַזוי ווי ער זעט זיי. „און דאָס איז דאָס יידישע פאָלק, קיין אַנדערס איז נישטאָ״ — האָט ער זיך דערמאָנט דעם לערער הורוויצעס ווערטער. דאָס איז זיין בלוט און פלייש, זיין אייגנס — אָרים צי רייך, גוט צי שלעכט — דאָס איז עס די יידישע אָרימקייט, און זיין רעטונג ליגט צווישן זיי...

אָבער ער האָט זיך געפילט אַזוי ווייט און פרעמד פון זיי. זיי זענען געווען פאַרחתמעט פאַר אים מיט זיבן שלעסער. „איך בין דאָך אַ פרעמדער צו זיי״ — האָט ער זיך געזאָגט. ער האָט פאַרשאָלטן זיין דערציאונג, זיין פאַרגאַנגענהייט, זיין אָפּ־געריסנקייט. עס איז אים פאָרגעקומען, אַז ער איז אַליין, ער, זאַכאַרי מירקין, איז אַ פאָלק, אַ ראַסע אַליין, אַן אייגענער מין: ער האָט קיינעם נישט. זיין וועלט האָט ער פאַרלוירן, און די וועלט אין וועלכער ער וויל אַריינגיין, איז פאַרשלאָסן פאַר אים.

עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער איז אויף אייביג פאַר־אורטיילט צו זיין אַליין, אַ הענגענדיגער אין דער לופטן, צו קיינעם נישט אָנצוגעהערן, צו קיינעם נישט צו באַלאַנגען.

דערוויילּ איז זיין מוטיג אַנטלויפן פון דער היים פאַר־געקומען אים אומפאַרשטענדלעך. ס׳איז אויסגעוועפּט געוואָרן דער אינהאַלט דערפון און דער טעם דערפון. זיין פוסט־און־פּאַס אַרומגיין איז אים געוואָרן דערווידער. ער איז זיך אַליין פאַר־געקומען ווי אַ חדר־ייִנגל, וואָס האָט זיך געמאַכט אַ ברוגז, און איז אַנטלאָפן פון חדר. איין וואָך, צוויי וואָכן. וואָס ווייטער? עס בענקט זיך אים נאָך דעם רבינס קאַנטשיק.

דאָרט, אינדערהיים, איז געווען אַ בייטש איבערן קאָפּ: דער פאָטער, אַלגע מיכאַילאָוונע, ניבאָטשקע זיין כלה. וואָס ער האָט געטון, צי מיט חשק, צי אָן חשק — איז געווען דיקטירט פון אַ ווילן. פאַר זיינע פיס איז געווען אָנגעצייכנט אַ ליניע פון קרייד און ער האָט נאָר באַדאַרפט געטריי טרעטן אויף דעם קרייד־שניט... און איז זיין לעבן אין ברייטן האָריזאָנט געווען פאַרוואָלקנט, די טריט פאַר דער נאָז זענען אָבער געווען קלאָר. די טאָג־טעגלעכע באַשעפטיגונג האָט געוואַרט אויף אים. דאָ וואָס? און ביז ווי לאַנג איז דער שיער?

ער האָט צו קיינעם נישט גערעדט, נאָר צו זיך אַליין; ער האָט זיך אָפּגעוואוינט דאָס צו טון דורך ווערטער, נאָר דירעקט דורך זיינע געפילן און געדאַנקען. די ווילדסטע און קרענקלעכסטע געדאַנקען זענען אים געקומען אין זינען, ווען ער איז געלעגן דורך די שלאָפלאָזע נעכט אויף זיין געלעגער. אָפטמאָל פלעגט ער אויפשטיין ביינאַכט, מאַכן ליכטיג און באַקוקן זיין אייגן לייב. אָפטמאָל האָט ער געהאַט דאָס מאָדנע געפיל, אַז זיין לייב איז ווער אַנדערש און ער איז ווער אַנדערש. האָט ער גערעדט צו זיין קערפּער, ווי צו אַ פרעמדן, געגלעט זיך אַליין, געטרייסט זיך אַליין, ביז ער האָט זיך דערמאָנט ווי קינדיש עס איז...

עס זענען אויך צוריקגעקומען די זעלבסמאָרד־שטימונגען, וואָס האָבן זיך געדאַכט, אַז זיי זענען שוין אַריינגעוואָקסן געוואָרן

אין אַ פינסטערן כף-הקלע אַריין, נאָך יענעם זעלבסמאָרד-פּאַרזוך אין פּעטערבורג. ער האָט זיך גערופן צום משפט בייגאַכט פאַר די מעשים פון טאָג. און מיטן אָפּגעהאַקטן קאָפּ אין האַנט האָט ער זיך געשטעלט יעדע נאַכט פאַר זיין ריכטער-שטול. — „פאַרוואָס קלאַמערט ער זיך אַזוי קראַמפּהאַפּטיג אין לעבן? פאַרוואָס קאָן ער זיך נישט אויסמישן און ווערן איינס מיט יענער אַלצקייט און אייביגער אומענדלעכקייט, וואָס עס שטעלט פאַר דער טויט? פאַרוואָס קאָן ער נישט אַריינגעבוירן ווערן אין טויט אַריין, אַזוי ווי זיין מוטער האָט אים געבוירן אין לעבן אַריין? זיין געבורט און לעבן איז אויסגערופן געוואָרן דורך אַ פרעמדן ווילן; זיין געבורט אין טויט קאָן דאָך שוין זיין דורך זיין אייגענעם. פאַרוואָס הענגט ער אין לעבן ווי אַ פוילער בלאַט און וואַרט ביז דער טויט וועט קומען אַן אומגערופענער און וועט אים אונטערגריזשען? פאַרוואָס זאָל ער נישט זיין דער געביטער פון זיין אייגענעם ווילן — ווען נישט אין לעבן, איז כאָטש אין טויט?"

און האָט ער ווידער קיין מוט נישט געהאַט אַריינצושווימען אין דער אייביגער נאַכט ווי אַ פרייער נאַכט-בירגער מיט זיין אייגענעם ווילן, — וואָס פאַר אַ רעכט האָט ער צו אַנטלויפן פונם פוילן שטרוי-זאַק, וואָס דאָס לעבן האָט אים צוגעוואָרפן? פאַרוואָס איז ער אַנטלאָפן פון דעם היים, פון זיין פאָטער, פון זיין כלה, פון אַלגע מיכאַילאָוונע מיטן שטאָלצן וואָרט, אַז ער „קאָן נישט לעבן מיט אַ לאָך אין האַרצן" דענסטמאָל, ווען זיין האַרץ איז ווי אַ זיפּ דורכגעלעכערט מיט קרענקלעכע זינדיגע עמפּינדונגען און פאַרלאַנגען? צוריקצוקערן באַדאַרף ער ווי אַ נאַריש ייִנגל, און פאַרשעמט זיך צו וואַרפן צו די פיס און מחילה צו בעטן, אַז מ'זאָל אים אָנווייזן דעם אָרימסטן פלאַץ צווישן זיי, ווען זיי וועלן אים נאָר וועלן צונעמען.

אַזוי אַ געמשפּטער פלעגט ער זיך אויפהויבן יעדן פרי-מאָרגן, נישט וויסנדיג צו וואָס און פאַרוואָס, געוואָרפן און גע-שלאָגן ווי אַ ברעט אָן די כוואַליעס פון זיינע אייגענע ווילן.

אין די פּרימאָרגנס, באַפרייט פון נאַכט-רוחות, פלעגט זיין געדאַנק ליכטיגער ווערן. ער האָט אַרויפגעוואָרפן די שולד פון זיין אומרו, פון זיין קינדישער פאַרלוירנקייט אויף זיין דערציאונג, אויף זיין מוטערלאָזע קינדהייט, אויף דער נאַקעטער אָפּגעריסנ-קייט פון אַ צוגעהעריגקייט. דאָס פלעגט אים אַפילו נישט קיין סך האָפענונג צוגעבן, אָבער עס האָט געווירקט; ער האָט זיך געטרייסט מיט דעם, וואָס ער האָט, ווי יעדער שוואַכער, אַראָפּ-געוואָרפן די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פון זיך און אַרויפגעלייגט אויף אַנדערע רוקנס. אָבער קיין אויסוועג איז נישט געווען, סיידן נאָר צוריקצוקערן אַ פאַרשעמטער אַהין, פון וואַנען ער איז אַנטלאָפן און זיך לאָזן אַריינוועבן אין אַ געוועב, וואָס דער גורל האָט געשפּונען פאַר אים.

„וואָס איז דער חילוק? — האָט ער זיך געזאָגט. — נישט-אויסגעהאַמערט לעבן דורך אייגענעם ווילן, נאָר געפּונענעס דורך אַ צופאַל און מזל — איז דערזעלבער באַטרעף ווי דער טויט.

„ווער וועט באַשיצן מיך פון זיך אַליין? באַשיצן פון יענע פאַרבאָרגענע פרעמדע אינסטינקטן, וואָס וואוינען אין מיר און לויערן אויף מיר ווי גזלנים, צו פאַרשלעפּן מיך ערגעץ אין אַ כף-הקלע אַריין? וואו זענען די גרענעצן, וואוהין זיי וועלן מיך פאַרפירן? און ווער וועט מיר ביישטיין צו באַקעמפן זיי?"

ער האָט זיך אַרומגעקוקט און געפונען זיך איינער אַליין אויף אַ ווילדן סכנהדיגן וועג, אַרומגערינגלט פון שוואַרצע שאָטנס, וואָס לויערן אויף אים פון טונקעלע ווינקלען אַרויס. אָט באַלד וועלן זיי אַרויסקומען, צוקריכן פאַמעלעך, פאַמעלעך, נאָר זיכער, קומענדיג נענטער צו אים, נענטער, און וועלן אים אַרומ-רינגלען ווי שאָטנס פון קעלער, וואָס ער האָט געזען אין חלום? וואָס זאָל ער טון?

אַנטלויפן, קיין אַנדערער אויסוועג איז נישט געווען. אָבער וואוהין וועט ער אַנטלויפן? ווער זאָגט אים, אַז ערגעץ-וואו דאָרטן וואַרט נישט אויף אים דערזעלבער גורל? — אַנטלויפן פון זיך, ווען די נאַכט און די שוואַרצע רוחות וואוינען אין דיר.

צו קוקן אין פנים אַריין דער נאַכט און מיט מוט צו קעמפן געגן דער נאַכט, איבערצובלייבן אין וואַרשע און צו קעמפן מיט זיך?

וועט ער דאָסמאָל שטאַרקער זיין ווי אַן אַנדערשמאָל?

ער האָט שוין איינגעזען, אַז אַליין מיט זיינע אייגענע כוחות וועט ער זיך נישט אַרויסראַטעווען פון דער נעץ, פון די נעגל פון זיינע בייזע גייסטער. ער האָט געוואָלט גלויבן, ער האָט גע־מוזט גלויבן אין אַ העכערער מאַכט, וואָס קאָן אים העלפן פון זיך אַליין. און ער האָט זי אין דער פינסטערער נאַכט געזוכט. ער האָט זיך דערמאָנט אָן דעם אַלטן ייד פון פעטערבורג, וואָס האָט אַמאָל אין אַ ליכטיגער נאַכט גערעדט צו אים וועגן דעם אָנבינדן זיין אייגענעם „איך" אָן דעם געדאַנק פון דער וועלט. ער האָט זיך דערמאָנט אָן די געשפּרעכן, צו וועלכע ער האָט זיך צוגעהערט ביים לערער. ער האָט ערשט איצט דערפילט, אַז אייגנטלעך האָט דער לערער הורוויץ, און דער יונגערמאַן, וואָס זיי רופן דאָרט „זשאַכלינער", דאָך אויך גערעדט פון דעם זעלבן כוח, פון דעם וועלט־און־מענטש־שכל, וואָס דער אַלטער ייד אין פעטערבורג. יאָ, זי איז דאָ, די העכערע קראַפט, צי אין דער, צי אין אַן אַנדערער פאָרם, און באַוואוינט די אָרימע הייזער פון די גערעכטע. זיי שיינט און רעגירט אין די הערצער פון די מענטשן. ער האָט איצט אַזוי קלאָר געזען, אַז די לאָגיק, ווי דער לערער הורוויץ רופט עס אָן, שטראַלט־אויס פון זיך שנורן און בינדט זיך אָן אין אַלע הערצער און מוחות פון אַזעלכע מענטשן, ווי עס איז דער לערער הורוויץ, דער „זשאַכלינער", דער אַלטער ייד, און אַוודאי פיל, פיל נאָך, און טרייבט זיי צו טון איר רצון, כדי צוצוקומען צום גרויסן תכלית, וואָס איז איר, דער העכערער קראַפט, נאָר אַליין באַוואוסט...

„עס איז דאָ דער העכערער ווילן, אין וועלכן מיר אַלע דאַרפן זיין איינגעשפּאַנט צו זיינע פינגער, און די, וועלכע פאַרלירן זיך אַרויס פון זיין רשות, ווערן פאַרפאַלן אינם כף־הקלע פון זייער אייגענער נאַכט, — פאַרשלונגען דורך די שאָטנס, וואָס לויערן אויף זיי אַליין אין זיי אַליין, און וויל ער זיך ראַטעווען פון זיך, מוז

ער ווערן ווי אַ קליין שרייפל, אַריינגעדרייט אין גאַנצן אַלל אַריין, — ווי אַ פעדעמל, אַריינגעוועבט אין דעם גרויסן געוועבעכטס. דער געדאַנק פון דער וועלט איז דער האַר פון יחיד.

נאָר די ווייסן, וואָס צו טון און האָבן פאַר קיין זאַך נישט קיין מורא, וואָס זענען אָנגעבונדן מיט זייערע הערצער אָן די שנירן פונם וועלט-רצון און ווערן געשלעפט דורכן גרויסן כוח אויף די גלייכע וועגן — צום וועלט-תכלית...

זאָל ער פּרוּוון זיך איינשפּאַנען אין ראָד, בלייבן אין וואַרשע, קוקן דער געפאַר טאָג-טעגלעך אין די אויגן אַריין? וועט ער קאָנען? וועט ער ביישטיין דעם נסיון?

ער האָט אויסגעצויגן די הענט אין דער נאַכט אַריין און געבעטן, ווי מען בעט צו אַ גרויסן גאָט:

— ראַטעווע מיך, ראַטעווע מיך פון זיך אַליין און נעם מיך אויף אין דיין ווילן, אַזוי ווי דו האָסט צו אַנדערע געטון...

קאַפּיטל 9

פרייטאָג אָוונט

איינמאָל, פאַרנאַכט, האָט ער זיך ווידער געפונען הינטער דעם הויז פון פרוי הורוויץ, אויף אַ בלאָטיגן טראָטואַר, צווישן וואָכנדיגע געוועלבלעך און איילנדיגע מענטשן. אַ רעגנדיגער הימל, אַ רעגענדיגע גאַס. ער איז דאָרט געשטאַנען, ווייל ער האָט נישט געהאַט ערגעץ אַנדערש-וואו צו שטיין. פון דער גאַנצער ברייטער וועלט איז דאָס הויז אים געווען דאָס איינציגע באַקאַנטע, און די פרעמדע מענטשן, וואָס וואוינען דאָרט, וואָס ער האָט איינמאָל אין זיין לעבן געזען — די איינציגע אָנגעהעריגע, וואָס ער האָט פאַרמאָגט. נאָענט צום געדאַנק צוריקצופאָרן אַהין, פון וואַנען ער איז געקומען, האָט אים זיין געוויסן שוין נישט אָפּגעהאַלטן, און ער האָט, ווי אַ שכור, ווען ער גיט זיך איבער צו שכרות, געפונען אַ תירוץ: „געזעגענען זיך״ — און איז אַרויף אויף די קאַרג-באַלויכטענע טרעפּ מיט האַרץ-קלאַפּעניש, אָנגערירט דעם גלאָק. מ׳האָט אים נישט אַזוי באַלד געעפנט. דערנאָך האָט אים ווער אויפגעעפנט די טיר. אין קאַרג-באַלויכטענעם קאָרידאָר איז געפאַלן אויף אים אַ שאָטן פון אַ מיידל און באַרירט אים וואַרים.

אַז ער איז אַריינגעקומען אין דער אַלגעמיינער שטוב, וואָן ער האָט אַזוי גוט געקענט פון פריער, האָט אים אַרומגענומען אַ וואַרימקייט און אַ יום-טובדיגקייט. דאָס מיידל, וואָס האָט אים אויפגעעפנט די טיר, איז געווען די עלטסטע טאָכטער העלענקע. זעט זיך אויס, אַז ער האָט איר געשטערט. וואָרים זי האָט געהאַלטן אַ בוך אין האַנט, פאַרלייגט מיט אַ פינגער צווישן די בלעטער, האָט געקוקט אויף אים פאַרוואונדערט און איבעראַשט,

HEBREW EDUCATIONAL ALLIANCE
LIBRARY
DENVER, COLORADO

ווי אויפגעוועקט פון אַ חלום. מיט איינמאָל, ווי זי וואָלט דערקענט, האָט זי געשמייכלט, און ס׳האָט זיך זאַכאַרין געדאַכט, אַז דער שמייכל קומט פון אירע האָר איבער די אויערן, נישט פון די אויגן, וועלכע ער, אין דער טונקלקייט, האָט נישט געזען.

— כ׳בעט, זעצט אייך. די מאַמע וועט באַלד אַריינקומען, אַנטשולדיגט. — און זי איז ערגעץ-וואו פאַרשוואונדן מיט איר בוך אין אַן אַנדערער שטוב.

זאַכאַרי איז געזעסן ביים באַקאַנטן טיש, זיך אַרומגעקוקט דערשטוינט איבער דער שטוב. עס האָט זיך גאָרנישט געענדערט, אַלץ איז געווען אַזוי ווי פריער. דאָס גלעזערנע שענקל, פון וואַנען עס האָבן אַרויסגעקוקט ביכער-רוקנס, די ברייטע בלאָע פלושענע קאַנאַפּע, איינגעפּאַסט אין אַ רויטער מאַהאָגענער ראַם, אין וועלכער מ׳האָט אָנגעזען, אַז זי האָט אָפּגעדינט איר צייט. שטולן און בענק, געבעטע און נישט געבעטע, פון פאַרשידענע גאַרניטורן, איינגעשאַפט אין פאַרשידענע צייטן. אַ טייל פון זיי האָבן יאָ דערוועקט צוטרוי צו זיך — אַנדערע נישט. די רעפּראָדוקציעס פון בילדער, אין רעמלעך, הענגען אויף די ווענט. אַלץ איז געווען אַזוי ווי פריער, נאָר אַן אומבאַקאַנטע יום-טובדיגקייט און וואַרעמקייט הערשט אין שטוב, וואָס האָט אים אָנגענעם איבערראַשט. איז עס געווען דער קאָנטראַסט פון דער וואַרימער היים פון שטוב צו דער היימלאָזיגקייט פון זיין נשמה, וואָס האָט אים אַזוי באַרירט? ער האָט זיך נישט געקאָנט דערקלערן די יום-טובדיגקייט. די פּאָדלאָגע געוואַשן, אויסגעשאָטן מיט געלן זאַמד, ווי דאָס פריערדיגע מאָל. נאָר דאָסמאָל האָט אַלץ אויסגעזען מער פייערלעך, באַגאָסן געווען מיט אַן אַנדער ליכט, ווי די זאַכן אין שטוב וואָלטן דורך עפּעס דערהויבן געוואָרן. ער האָט זיך אַרומגעקוקט, און עס איז אים אויפגעפאַלן דער וויים-באַדעקטער טיש און די אָנגעצונדענע ליכט אין די צוויי אָפּגעפּוצטע מעשענע לייכטער, וואָס האָבן זיך געפונען אויפן טיש; חלות פאַרדעקט מיט אַ טיכל, און דאָס זילבערנע פּושקעלע איז אויך געשטאַנען אויפן טיש. דאָס האָבן די ליכט אַזוי באַלויכטן די שטוב מיט אַזאַ פייערלעכן שבתדיגן גלאַנץ.

וואָרים כאָטש פרוי הורוויץ האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ פאָרשריטלעכע, און איר מאַן איז דאָך געווען באַרימט אין שטאָט פאַר אַן „אַפּיקורס", וואָס פירט-אַראָפּ פרומע חסידישע יונגעלייט פון וועג, דאָך האָט זיך רחל-לאה נישט געקאָנט אָפּ-זאָגן פון איר דערציאונג צו האַלטן די יידישע יום-טובים. און וויפיל עס איז נישט אָפּטמאָל אַרויסגעקומען דורכדעם אַ קאָנפליקט מיטן פּראָגרעס-געוויסן — פרייטאָג-צו-נאַכטס אָבער איז ביי רחל-לאהן געווען שבת. אָפּזאָגן זיך דערפון וואָלט געהייסן ביי איר אָפּזאָגן זיך פון אַ שטיק בעסער לעבן.

באַלד האָט זי זיך אַליין באַוויזן. זאַכאַרי האָט שוין דער-הערט דעם גאַנג פון אירע טריט און איר פריילעכע האָפנונג-דערוועקנדיגע שטימע:

— וואו זענט איר דאָס פאַרפאַלן-געוואָרן די גאַנצע צייט? געמיינט, אַז איר האָט אונז שוין פאַרלאָזט אַן אַ „זייַ-געזונט".

אַזוי ווי איר שטוב, אַזוי איז אויך פרוי הורוויץ היינט אָוונט געווען אינגאַנצן פאַרענדערט. איר פיגור האָט אויסגעקוקט נאָך שטאַרקער, שטאַלצער און מוטערלעכער. אָנגעטון — אין עפּעס בלישטשענדיגס שוואַרצעס ווי סאַמעט.

מירקין האָט גלייך ווידער באַמערקט דאָס געוואַשענע שפּיצן-קאָלנערל, וואָס האָט אָפּגעזיימט איר ווייסן האַלז. — רויטע קרעלן האָט ער דערזען. איר פּנים איז פולער געווען, פריילעכער, ליכטיגער, אירע אויגן אָפענער און שוואַרץ-גלאַנצנדיג. אַפילו אירע האָר, האָט זיך געדאַכט, זיצן היינט שטאַרקער מיט די וואָרצלען אין איר שייטל-קאָפּ; איר בוזעם איז היינט געווען פולער, רייפער. זאַכאַרי האָט געקוקט אויף איר מיט זינדיגקייט-באַהאַלטענע בליקן, דערביי האָט זיך זיין אויבערשטע באַוואַקסענע ליפּ פאַרקרימט אין אַ צערדיגער גרימאַסע, ווי אַ ליידנדיג, קראַנק קינד...

ער האָט נישט אָפּגעענטפערט אויף איר פראַגע, נאָר גע-זאָגט, קוקנדיג אָן אַ זייט, מיט אַ באַהאַלטענעם געדאַנק, וואָס מ'האָט געקאָנט דעם מיין אַראָפּלעזן פון זיין פּנים:

— עס זעט-אויס ביי אייך היינט אַזוי יום-טובדיג.

— איר ווייסט נישט, וואָס מיר האָבן היינט? — פרייטאָג אָוונט.

מיר זענען נישט קיין פרומע, נאָר פרייטאָג-צו-נאַכטס צינדן מיר ליכט. אַ געוואוינהייט שוין אַזעלכע, — לייגט זי צו פאַרשעמט, ווי פאַרענטפערנדיג זיך. — גוט, וואָס איר זענט געקומען. איר וועט בלייבן מיט אונז אויף פיש.

— איך דאַנק אייך. איך בין קיינמאָל נישט געווען אין אַ יידישער שטוב פרייטאָג אָוונט. פון מיין קינדהייט געדענק איך נאָר די קריסטלעכע יום-טובים, וואָס אונזער דינסט האָט גע-פראַוועט.

— וואו זענט איר דאָס פאַרפאַלן-געוואָרן די גאַנצע צייט? פאַרוואָס האָט מען אייך נישט געזען?

— איך האָב זיך נישט געפילט גוט.

— פאַרוואָס האָט איר נישט געלאָזט וויסן?

זאַכאַרי האָט נישט אָפּגעענטפערט אויף איר פראַגע. ער האָט נישט אויף איין מינוט אַראָפּגעטון זיינע אויגן פון איר בוזעם, פון איר האַלז. זיינע אויערן האָבן געגליט, און זיינע באַקן, אַרויס פון זיין שוואַרץ-באַוואַקסן באַקן-בערדל, האָבן געגליט, און מען האָט געקאָנט הערן זיין שווער אָטעמען. זיינע פאַר-שעמטע בליקן און זיין פאַרלוירנקייט האָבן אויך אָנגעשטעקט פרוי הורוויץ. זי האָט פאַרשטאַנען, וואָס עס מיינען זיינע בליקן. אירע אויערן האָבן אויך אָנגעהויבן צו גליען און איר בוזעם האָט זיך הויך געהויבן, און זי האָט געזאָגט האַלב אין געלעכטער, דאָך האָט מען דערביי געהערט דאָס ציטערן פון איר האַרץ אין איר שטימע:

— איר קוקט היינט אויף מיר אַזוי מאָדנע.

זאַכאַרי האָט אויפגעעפנט קראַמפּהאַפטיג זיינע ליפּן און געזאָגט מיט אַן אידיאָטישן שמייכל:

— איר זעט היינט אַזוי אַנדערש אויס, פרוי הורוויץ.

— ווי זע איך דאָס אויס? — האָט פרוי הורוויץ געפרעגט, בלייך עפעס שרעקנדיג זיך פאַר וואָס.

— איך ווייס נישט, — האָט ער געזאָגט פאַרלוירן, — נאָר אַזוי אונגעריש, מוטערלעך.

— איר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגן, פאַניע מירקין?

מיט אייער שוואַרץ בערדל, דאַכט זיך מיר, אַז איר זענט נאָך גאָר אַ קינד און מ׳באַדאַרף אייך געבן זויגן.

זי האָט זיך דערשראָקן אַליין פאַר איר וואָרט און איז דערביי אָפּגעגאָסן געוואָרן מיט רויטקייט. זאַכאַרי איז געבליבן זיצן אַ פאַרשטיינטער.

— שעמט איר זיך נישט? — זאָגט זי. — איך בין אַן אַלטע ייִדענע. אַ יונגערמאַן קוקט נישט אויף אַלטע ווייבער; עס זענען דאָ ייִנגערע.

זאַכאַרי האָט די נעגל געביסן, און נישט געוואוסט וואו זיך אַהינצוטון.

— זייט מוחל, זייט מוחל, — האָט ער געברומט אַ פאַרשטיינטער און אַ פאַרלוירענער. פאַר די אויגן האָט אים אָנגעהויבן צו שווינדלען, און ער האָט נישט געוואוסט וואו אַהינצוטון זיך. אַ מינוט האָט געדויערט דאָס שווייגן.

זי האָט געקוקט אויף אים מיט רחמנות, ווי זי וואָלט אַלעס שוין געוואוסט וועגן אים, און אָנגערופן זיך מיט אַ מוטערלעכער פאַרהוויטער שטימע:

— וואָלט איר זיך צו עפּעס גענומען, וואָלט איר אַן אַלע נאַרישקייטן געוועזן פאַרגעסן, דאָס קומט פון ליידיג־גיין. דאָרט, ביי אייך אינדערהיים, האָט מען, זעט זיך אויס, פיל צייט גע־האַט אָפּצוגעבן זיך מיט אַזעלכע נאַרישקייטן.

— וואָס זאָל איך טון?

— וואָס איר זאָלט טון? צו עפּעס זיך נעמען און גלייך אויפן אָרט. איר האָט דאָך געזאָגט, אַז איר ווילט קומען צוליב דעם קיין וואַרשע.

— איך בין אַזוי אומגליקלעך.

— איר זענט נישט אומגליקלעך, איר רעדט זיך נאָר איין. איר זענט נאָר צעפּיעשטשעט. זיי האָבן אייך צופיל געפּיעשטשעט אינדערהיים, די ניאַנקעס אייערע... מ׳באַדאַרף אייך אָפּגעוואוינען, ווי מ׳געוואוינט־אָפּ אַ קליין קינד פון דער ברוסט, אַז נישט, וועט מען אייך באַדאַרפן פּאַטשן איבער די הענט, — גיט זי אַ מוטערלעכן שמייכל צו אים.

— פאַריאָגט מיך נישט, — בעט זיך זאַכאַרי מיט פאַרחלשטע אויגן, וואָס האָבן געקאָנט אויף אַזאַ האַרצברעכנדיקן אופן אַרויס-בליקן פון זיין אויסגעבלייכט געזיכט, און וואָס עס האָט אַזוי געווירקט אויף פרויען.

— פאַרוואָס זאָל איך אייך פאַריאָגן? — זאָגט זי שוין מיט אַ וואַרים-ווייכער שטימע, צוגעצויגן פון זיין קינדיש-אומבאַהאָל-פענעם בליק, — איר האָט מיר נישט קיין שלעכטס געטון.

— איך האָב קיינעם נישט אין דער וועלט, — פּיעשטשעט ער זיך פאַר איר. — און עס איז מיר נישט גוט...

— איר זענט נישט קיין בן-יחיד. אַזוי פיל קינדער, וואָס האָבן קיין מוטער נישט געהאַט ווי איר. וואָס זענט איר מער מורנו פאַר זיי? דערפאַר, וואָס איר זענט אויפגעצויגן אין אַ רייך הויז און אַלע האָבן אייך נאָכגעגעבן?

— איר האָט רעכט, איר האָט רעכט, — שעפּטשעט זאַכאַרי. זיי זענען ביידע שטיל געבליבן, וואָס האָט געדויערט אַ היבשע וויילע.

דאָס געשפּרעך צווישן זיי איז פאַרגעקומען אין דער שטיל; זיי האָבן קוים געשעפּטשעט די ווערטער ביי די שבת-לייכטנדיגע ליכטלעך, ביים ווינקל פון אויוון.

זאַכאַרי האָט נישט געוואוסט וואָס צו רעדן. ער איז גע-זעסן איינגעבויגן און געפילט ווי עס פאַלן אויף אים שמיץ. נאָר די שמיץ זענען זיס געווען, ווייל עס איז געקומען פון אַ מוטערס אַ האַנט...

פּלוצים האָט זיך פרוי הורוויץ אויפגעהויבן פון איר אָרט, און שוין שטייענדיג האָט זי געזאָגט:

— איר זענט דאָך נישט בייז אויף מיר?

— פאַרקערט, פאַרקערט, — איך דאַנק אייך, איך דאַנק אייך, — איז ער געשטאַנען ווי אַ געשטראָפט קינד.

— פאַרוואָס דאַנקט איר מיר? דערפאַר, וואָס איך האָב אייך אויסגעזידלט? — שמייכלט פרוי הורוויץ.

— פאַר אַלעס, — און ער האָט זיך טיף פאַרבויגן פאַר איר.

— איר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגן, פאַניע מירקין? —

יעדנדט זי זיך צו אים, נישט אָן אַ קאָקעטיש ווייבעריש שמייכעלע, — אַז איר זענט זייער אַ געפערלעכער יונגערמאַן, איבערהויפט פאַר עלטערע פרויען. איר באַדאַרפט פאָרזיכטיג זיין מיט אייערע קינדישע העזיות, איך בין נאָר אַ שוואַכע יידענע, — און זי גיט אים אַ שנעלן גלעט מיט דער פלאַכער האַנט איבער זיינע האָר, פאַרלאָזט אים, און גייט-אַריין אין קיך.

מירקין האָט זיך אויפגעכאַפט, געקליבן זיך אַוועקצוגיין. אָנגעטון זיך דעם מאַנטל און געגאַנגען נאָך איר אין קיך אַריין זיך געזעגענען.

— וואוהין? — פרעגט זי אים פאַרוואונדערט, באַשעפטיגט ביי אירע פיש.

— איך מיין, אַז איך וועל איצט גיין, פאַר היינט וועט עס גענוג זיין, — זאָגט ער, נאָך פלאַמענדיג פאַר רויטקייט.

— איר בלייבט מיט אונז איבער אויף פיש. שפעטער וועלן מיר איבעררעדן מיטן „זשאַכלינער”. טוט-אויס דעם מאַנטל און בלייבט, — האָט זי אים געראַטן.

ער האָט זי געהאָרכט ווי אַ קליין קינד, אויף וועלכן מ׳האָט ערשט נאָר-וואָס גוט אָנגעשריגן.

קאַפּיטל 10

שבת־זמירות

דער לערער הורוויץ, כאָטש ער איז געווען אַ פרייַדענקער, באַרימט אין יידישע שטעטלעך, אַז ער פּירט־אַראָפּ חסידישע יונגעלייט פון גלייכן וועג — דאָך אַז עס איז געקומען פרייטאָג פאַרנאַכט, האָט ער געפילט אַ באַדערפעניש צו גיין אין מקוה און איבערצובייטן אַ העמד, ווי ער איז געוואוינט געווען פון קינד־הייט אָן. דאָס בלוט פון די פאַרגאַנגענע דורות האָט נישט גע־לאָזט רוען און געפאָדערט דאָס זייניגע. און האָט ער זיך געמעגט נאָכאַמאָל איבערחזרן די ראַציאָנאַלע אויפקלערונגען וועגן דעם אַנטשטיין פון די יידישע יום־טובים און שבתים און צוריקרופן אין זיין זכרון די אַלע פאַרגלייכענישן פון די יידישע מנהגים מיט די מנהגים פון אַנדערע אַלטע סעמיטישע פעלקער, — עס האָט אָבער נישט געהאָלפן. קוים איז אָנגעקומען אַ יידישער יום־טוב, אַזוי האָט זיך זיין בלוט און געמיט אַרונטערגעוואָרפן אונטער דעם יאָך פון דורותדיגער געוואוינהייט, און ער האָט ין זיין גאַנץ וועזן דורכגעפילט די מיסטישע און אומדערקלערלעכע שטימונגען, וואָס דער באַטרעפנדער יום־טוב האָט ביי אים אַרויס־גערופן און געפאַנגען גענומען זיין געמיט.

קוים איז שלמה הורוויץ אַריינגעקומען אין זיין שטוב אַריין דעם פרייטאָג־צו־נאַכטס נאָך דער לעצטער לעקציע, האָט ער דער־פילט דעם שבת, וואָס זיין ווייב האָט אויסגעשפרייט, ווי אַ טישטוך איבער זיין שטוב. אַ באַגייסטערונג איז אויף אים געקומען, כאָטש צו נעמען אַרויפצוואַרפן אויף זיך צוריק די אַטלעסענע קאַפּאָטע

מיטן שטריימל, וואָס ער האָט אַמאָל געטראָגן, און צו זינגען דעם „שלום עליכם" פאַר די מלאכים, וואָס האָבן אָנגעפילט זיין שטוב. ער האָט אַראָפּגענומען די ברילן פון זיינע אויגן, איבערגעווישט זיי פונם טוי פון דער גאַס און אָנגעהויבן זיך אַרומצודרייען איבער דער שטוב און ביסלעכוויז איז ער אַריינגעפאַלן — מיט אייגענעם ווילן, צי געגן אים — אין אַ „רזין-דרזין"-שטימונג. ער איז געווען דורכאויס אַ גלייבער מענטש, דער לערער הורוויץ. ער איז איבערגעגאַנגען פון איין גלויבן אין דעם אַנדערן, נישט פאַרלירנדיג קיין טראָפּן פון זיין אומשולדיגקייט און נאַאיווקייט. פונקט אַזוי ווי ער איז אין זיין יוגנט טיף דורכגענומען געוואָרן פון דער יידישער אמונה און כוח פון רבין, אַזוי האָט ער דערנאָך איבער-געטראָגן זיין אמונה צו דער השכלה און כוח פון דער וויסנשאַפט. ער איז געווען איבערצייגט, אַז אַלץ איז פעסט און וואָר-גע-שטעלט געוואָרן דורך דער וויסנשאַפט און דורך די געלערנטע. עס זענען נישטאָ קיין ספקות און אָפּנייגונגען. דאָס, וואָס עס איז נאָך נישט קלאָר, שטייט נאָך פאַר אויפגעקלערט און אויסגע-פינען צו ווערן דורך דער אַנטוויקלונג פון די באַזונדערע צווייגן פון דער וויסנשאַפט. דער לעצטער סך-הכל קאָן נאָך נישט געמאַכט ווערן, כל-זמן דער מענטשלעכער געדאַנק איז נאָך נישט צו-געקומען צו יענער שלימות, וואָס וועט זיין „באחרית הימים", באַכדעם, ווי אַלע קוואַלן פון וויסן וועלן ווערן אויסגעגרונטעוועט. ביז דענסטמאָל איז דער חוב פון יעדן איינעם איינצושפּאַנען זיך אין וואָגן און צו דינען בלבב שלום דעם פּראָגרעס, אַזוי ווי מען האָט געדינט גאָט. קיין העכערע זאַך פון בילדונג איז נישטאָ פאַרן מענטש. בילדונג פירט דעם מענטש צום לייטער פון פערזענלעכער אויסלייטערונג. ער ווערט דורך איר נישט נאָר צו-געפירט צו די אור-קוואַלן פון שאַפונג, נאָר ער ווערט אויך אַ שותף פון „בימי בראשית". ער העלפט מיטשאַפן און אַרויסרופן די כוחות, וואָס זענען באַהאַלטן אין דער נאַטור. דורך דעם איז דער מענטש-לעכער שכל — דאָס הייליגע, דאָס איינציגע, וואָס ער פאַרמאָגט, — זיין צווייטע וועלט. ער פאַרבינדט זיך דורך אים מיטן אַל-לעבן, מיט דער נאַטור. צוליב דעם איז דער ערשטער חוב

פון מענטש צו ווידמען זיך, זיין שכל צו בילדונג, צו אַנטוויקלונג.

יעדעס מאָל, ווען דער לערער הורוויץ פאַלט-אַריין אין אַזעלכע היכל געדאַנקען, נעמט ער זיך צו זיין ספרים-שענקל דורכצולופטערן די ביכער. ער האָט געהאַט ווייניג צייט אויף אָפּצוגעבן זיך צו זיינע ביכער אינדערוואָכנס, פלעגט ער האָבן אַ גרויס בענקשאַפט נאָך זיי. פרייטאָג פאַרנאַכט, איידער מ'גייט צום טיש, האָט ער ליב, ווי אַ פרומער ייד, צו פאַרטראַכטן זיך אַ ווײַלע אין דעם אָדער אין יענעם ספר, וואָס ער נעמט-אַרויס פון דער שראַנק. זיין ליבע צו ביכער איז געווען אומדערהערט. נישט איין פּאָר שיך פאַר אַ קינד, נישט איין קערץ קאַרטאָפל אָדער קוילן האָבן זיי שוין פון זיין משפחה אַוועקגערויבט. לערער הורוויץ גלויבט אין די ביכער און האָט נישט קיין צייט, צוליב פרנסה, זיך אָפּצוגעבן מיט זיי, ווי ער וואָלט געוואָלט. איז כאָטש יעדע פרייע מינוט צו געבן אַ גלעט, אַ טאַפּ, אַ נאַש, אַ כאַפּ פון דעם און פון יענעם. נאָר לאַנג לאָזט מען אים נישט דאָס פאַר-געניגן אינדערוואָכנס. דער ווייזער אויפן שטוב-זייגער-ציפערבלאַט דערקוטשעט. און עס מאָנט די פאָרשטייענדיגע לעקציע. דאָס מאָל איז עס רחל-לאה.

זי שטייט שוין אַ לאַנגע ווײַלע און דערוועגט נישט צו דערמאָנען איר מאַן, אַז די קינדער וואַרטן שוין מיטן עסן. די „כאַליאַסטרע" וועט באַלד אָנקומען. קיינמאָל האָט רחל-לאה נישט אַזאַ דרך-ארץ פאַרן מאַן, ווי ווען ער זיצט איבער זיין ספרים-שענקל. עס דאַכט זיך איר אויס, אַז ער טוט דענסטמאָל אַ היי-ליגע אַרבעט, אין וועלכער זי טאָר אים נישט שטערן. איר שבת איז אָבער ביי איר טייער, און די פיש זענען אויך אַ שאָד.

— שלמה-לעבן, די פיש שטייען אויפן טיש. די קינדער וואַרטן שוין. איך האָב דיר אָנגעגאָסן וואַרים וואַסער אין דער וואַש-שיסל: גיי, וואַש זיך אָפּ, — זאָגט זי צו אים אין אַזאַ ווייכן טאָן, וואָס נאָר זי קאָן פון זיך אַרויסברענגען.

אָפּגעוואַשן פון זיך די זאָרג און די אַרבעט פון דער וואָך, איבערגעטון די פרישע וועש, ביי וועלכע רחל-לאה האָט די דאָנערשטיגע נאַכט ביים מילך-שיין פאַרבראַכט זיי אויסצופאַריכטן,

פּילט זיך דער לערער נאָך מער שבתדיג. עס גלוסט זיך אים כאָטש זמירות זינגען. אין אַזעלכע אָוונטן האָט ער שטאַרק ליב הויך פאָרצולעזן פאַר דער משפּחה פּאָעזיע פון מיצקעוויטש, סלאָוואַצקין. לעצטנס אויך אַמאָל פון אַ יידישן שרייבער: פּרץ, ביאַליק, וואָס ער זעצט-איבער פון העברעאיש אָדער לעזט פּראָסט יידיש און דערביי, פאַרשטייט זיך, פאַרפעלט ער נישט צו געבן זיינע אייגענע קאָמענטאַרן.

די משפחה זיצט שוין אַרום דעם ווייס-באַדעקטן טיש. אַלע זענען זיי פריער דורכגעגאַנגען רחל-לאהס וואַש-שיסל לכבוד שבת. די מיידלעך — אָפּגעצוואָגן די קעפּ, — וואָס עס איז שוין אַ פעסט-געשטעלטער מנהג יעדן פרייטאָג. דאָס מאָל איז אויך פאַרבעטן מירקין צו די פיש. דער „זשאַכלינער" האָט פיינט די שבתדיגע צערעמאָניעס, וואָס דער לערער פירט-איין. ער רופט עס אָן רע-אַקציע, קליינבירגערלעכקייט. „מיר קעמפן נאָר מיט פרעמדן פאַנאַ-טיזם — פון אייגענעם האַלטן מיר", — וואַרפט ער פאָר דעם לערער. ער זאָגט זיך אָפּ בייצוואוינען די שבתדיגע צערעמאָניע, כאָטש ער קומט-אַריין נאָך די פיש, צוזאַמען מיט דער „כאַליאַסטרע".

די „כאַליאַסטרע" באַשטייט פון אינטעליגענטע יונגעלייט, וואָס זאַמלען זיך אַרום דעם לערער. מייסטנס זענען דאָס אַזעלכע, וואָס זענען אַנטלאָפן בחורוויז פון בית-המדרש; אַנדערע האָבן איבער-געלאָזט עגונות אינדערהיים און געקומען אין דער גרויסער שטאָט אַריין און האָבן מיט דער הילף פון לערער הורוויץ, מער אָבער נאָך מיט דער הילף פון רחל-לאה, דערשלאָגן זיך צו עפּעס. טייל פון זיי האָבן אויסגעהאַלטן עקזאַמענס און זענען געוואָרן צ[illegible] הויז-לערער, אָדער געלערנט אין פאַרשידענע חדרים [illegible]זוקנים, יאָ[illegible] האָבן זיך דענסטמאָל געבילדעט. אַנדערע זענען געגאַנגען וויי[illegible] מוטשענדיג זיך, האָבן זיי זיך צוגעגריי[illegible]פעס העכערס. די מי[illegible]ע אָבער פון זיי זענען ערגעץ שט[illegible]קן-געבלי[illegible]ן, ווי דער „זשאַכלינער" און אַנדערע, אַריינגעצויג[illegible]עוואָרן אין [illegible]אַרטייען, אין פּאָליטישן קאַמף, צו וואָס זיי האָ[illegible] געשאָנקען זייער [illegible]ייערע און זייער לעבן. דער לערער הורו[illegible] האָט פון תמיד אָן נישט איבריג גערן געהאַט דעם פּאָליטישן קאַמף, און זייט זיין זונס

צאַרעסט, האָט ער אים באַטראַכט ווי אַ צעשטערער און פאַרניכטער פונם מענטשלעכן אידעאַל פון בילדונג. נישט קוקנדיק אויף דעם גאַנצן אידעאַליזם און פערזענלעכע אָפּפערונג פאַרן מענטשלעכן וואוילזיין, וואָס דער פּאָליטישער קאַמף האָט מיט זיך געבראַכט, האָט אָבער לערער הורוויץ געטראַכט, אַז די אייגציקע באַפרייאונג פון דער מענטשהייט קאָן קומען נישט דורך קאַמף, נאָר דורך בילדונג. ווען דער מענטשלעכער שכל וועט ווערן אויסגעשליפט, וועט ממילא אַלעס שלעכטעס פון זיך אַליין אַנטרונען. דער רעטער פון דער מענטשהייט איז די וויסנשאַפט. דערפאַר באַדאַרף זיך יעדערער איר ווידמען. „נישט קיין סיסטעמען זענען גוט אָדער שלעכט, — פלעגט ער זאָגן, — נאָר מענטשן, און אַזאַ זאַך ווי „גוט" אָדער „שלעכט" איז נישטאָ. עס איז דאָ וויסן און אומוויסן. יעדער וויסנדער מענטש איז ממילא שוין דורך דעם אַליין אַ נאָבעלער מענטש. ער קאָן אַמאָל טון שלעכטס אויס נויטווענדיקייט, אָבער קיינמאָל נישט אויס שלעכטסקייט. פאַרשטייט זיך, אַז ער האָט נישט געהאַט די קלענסטע ידיעה וועגן דעם, וואָס עס קומט-פאָר צווישן זיינע אייגענע משפחה-מיטגלידער מיט זיין ווייב אין דער שפּיץ.

אין די פרייטאָגדיקע אָוונטן האָט ער נישט צוגעלאָזט צו קיין פּאָליטישער דיסקוסיע. זיי זענען געווען רעזערווירט פאַר „זמירות" זאָגן, ווי זיין ווייב רחל-לאה האָט אָנגערופן די דעקלאַמאַציעס און די פאָרלעזונגען פון פּאָעזיע און שיינער ליטעראַטור, וואָס דער לערער פלעגט גערן האָבן אין די אָוונטן פאַרצולעזן פאַר זיינע משפחה-מיטגלידער און פריינט. די פרייטאָגדיקע אָוונטן זענען דירכדעם ביים לערער הורוויץ פאַרוואַנדלט געוואָרן אין ריכטיגע פאַמיליע-אָוונטן, וואו די היימלאָזע יונגעלייט האָבן איין אָוונט אין דער וואָך פאַרבראַכט אין אַ פאַמיליען-אַטמאָספערע, אין אַ וואַרימער היים. נאָך אַלעמען זענען אַלע, וואָס זענען זיך דאָ צוזאַמענגעקומען, געווען פאַרבונדן צווישן זיך דורך איין גורל, ווי אין איין משפחה-געפיל. און אַלעמען האָט עס געצויגן צו דער שטוב, אין וועלכער זיי האָבן גענאָסן דאָס ערשטע לעפל זופּ און דערהערט דאָס ערשטע מענטשלעכע

וואָרט, ווען זיי האָבן געשטעלט זייערע טריט אין דער גרויסער פרעמדער שטאָט...

שוין ביים עסן האָט דער לערער הורוויץ גרויס חשק געהאַט פאַרצולעזן פאַר זיינע שטוב-מענטשן צום הונדערטן מאָל די גרויסע אימפּראָוויזאַציע פון מיצקעוויטשעס „דזשאַדי״, וואָס ער פלעגט עס טון יעדעס מאָל, ווען ער האָט געפילט אַ באַזונדערע עלית נשמה. דאָס ביכל איז פאַרווערט געווען אין די צאַרישע צייטן אין קאָנגרעס-פוילן. עס האָט זיך ביי אים אויפגעהאַלטן, מיט נאָך אַנדערע אַזעלכע ביכלעך ווי „קאָנראַד״ פון מיצקעוויטשן, „ליסטאָפּאַדאָווע נאַכט״ פון וויספּיאַנסקין, וואָס באַוויינען די פוילישע טראַגעדיע און וועקן די פוילישע „טאַט״.— בחדרי-חדרים, אין די טיפסטע פאַרבאָרגענישן. אַ פרומער ייד היט נישט אָפּ מיט אַזאַ יראת-הכבוד אַ ספר-תורה, ווי דער לערער האָט אָפּגעהיט די ביכלעך, וואָס זענען געווען געדרוקט אויף ביבול און אַריינגעגנבעט קיין פוילן. פון זיי פלעגט ער שעפּן באַגייסטערונג, מוט און גלויבן אין שווערע מינוטן, און פון זיי פלעגט ער פאָרלעזן זיין משפחה אין די יום-טובדיגע נעכט, אין די דערהויבנסטע מאָמענטן. ער האָט אָבער אַביסל זיך געפילט אומבאַקוועם פאַר דעם פרעמדן יונגנמאַן, וואָס איז געזעסן ביים טיש, און פאַרשטייט נישט קיין פויליש. אָבער צום סוף איז זיין חשק צום פאָרלעזן אַזוי געשטיגן, אַז נישט קוקנדיג אויף זיין געפיל פאַר גאַסטפריינטלעכקייט, האָט ער אַרויסגענומען דאָס ביכל, וואָס ער האָט שוין געהאַט אָנגעגרייט אין זיין טאַש. איבעריגנס איז דאָס געווען די איינציגע געלעגנהייט פאָרצולעזן פון „דזשאַדי״ פאַר זיין משפחה ביים טיש. די „כאַליאַסטרע״ האָט שוין געזונגען אַנדערע לידער...

ער האָט אַרויסגענומען דאָס ביכל און אָנגעהויבן פאָרצולעזן. צוערשט שטיל, שטיל, דערנאָך וואָס אַמאָל שטאַרקער, מיט אַ שטימע, אין וועלכער עס האָט זיך געהערט טרערן:

— — — — — — — — — — — — —

„...גאָט, גאַנץ פוילן, דאָס יונגע
איבערגעגעבן אין די הענט פון הורדוס!

וואָס זע איך? — לאַנגע ווייסע וועגן, פאַרקרייצטע לויפן,
לאַנגע וועגן, נישט דערזעענע, דורך מדבריות, דורך שנייען.

אַלץ ציט צום צפון. דאָרט — דאָרט אין ווייטע לענדער
פליסן ווי טייכן,
פליסן וועגן גלייך צו דעם אייזערנעם טויער,
ווי שטראָמען, וואָס פאַלן פון שטיינער אין אָפּגרונטן —
דאָרט, צום אויסגאַנג צום ים, זע, זע, איבער די וועגן לויפן
מחנות פורן, ווי וואָלקנס, געיאָגטע פון ווינט.
אַלץ דאָרט — אין איין זייט.
אַך, גאָט? דאָס זענען אונזערע קינדער,
דאָרט, אויפן צפון, גאָט, גאָט —
צי דאָס זאָל זייער גורל זיין? פאַרטריבענע
וועסטו זיי לאָזן אַלע אונטערגיין יונג —
אונזערע דורות פאַרטיליגן ביז צום ענד!"

ער האָט אויפגעהערט צו לעזן. עס האָט אים עפּעס געשטיקט און נישט געוואָלט זיך אַרויסגעבן פאַר אַ פרעמדן, האָט ער זיך אָנגערופן צו מירקינען אין אַ שפּאַס:

— דאָס מיינט מען דאָס לאַנד, פון וואַנען איר קומט, — פאַניע מירקין, — סיביר.

מירקין איז רויט געוואָרן, געפונען זיך שולדיג, כאָטש פאַר רוסלאַנדס מעשים, — מיט אַזאַ טאָן און שטאָך־אָנצוהערעניש זענען דעם לערערס ווערטער געזאָגט געוואָרן.

— אָבער שלמה, הער מירקין פאַרשטייט דאָך נישט קיין פּויליש, — וויל רחל־לאה גוט מאַכן איר מאַנס אָנצוהערעניש.

— יאָ, איך פאַרשטיי. כאָטש נישט יעדעס וואָרט.

— פון וואַנען?

— אַזוי ווי כ׳בין נאָר געקומען קיין פּוילן, האָב איך גענומען מיין פליכט צו לערנען זיך די פּוילישע שפּראַך.

— דאָס איז ריכטיג, — אַנדערע טוען עס לײדער כ׳שטו, העלפן צו אונזערע שונאים, — זאָגט דער לערער.

מירקין איז דורך דעם, וואָס ער לערנט זיך פּויליש, דער־הייבן גע[illegible]ן אין לערערס אויגן. ווי אַ מיסיאָנער, וואָס וויל געווינען אַ נשמה פאַר זיין גלויבן, אַזוי האָט דער לערער מיט אַמאָל געגעבן זיך אַ נעם צו מירקינען, אויפצוקלערן אים, און געבן אים צו פאַרשטיין וועגן וואָס עס האַנדלט זיך. מיט אַ באַגייסטערונג, וואָס ווייזט־אַרויס פיזיש פאַרגעניגן, האָט דער לערער פאַנאַנדערגעוויקלט פאַר מירקינען די גאַנצע טראַגעדיע פון דער פוילישער נאַציע. דעם קאַמף פאַר פרייהייט פון די „זעכציגער" — דעם גורל פון די אויפשטאַנדלער, זייער פאַרשיקונג אין סיביר, די באַדייטונג פון מיצקעוויטשעס ווערטער. און דאָס, וואָס מירקין איז אַ נייער מענטש, איז פאַר דעם לערער געווען אַ גינסטיגער באָדן איבערצוחזרן זיינע געפילן וועגן פוילנס טראַגעדיע, וועגן איר גורל און וועגן אירע האָפנונגען.

די קינדער, וואָס האָבן שוין געהערט די ווערטער צענטליגער מאָל, זענען אומגעדולדיג געוואָרן, מיען זיך איינצוזיצן אויף די ערטער, וואָס זיי טוען עס מיט אָנגעשטרענגטקייט, נאָר פאַר מורא און אַכטונג צום טאַטן. און דערנאָכמאָל, ווען דער טאַטע איז אין מיטן בעסטן פלאַם וועגן דעם אידעאַל פון די פאַרטריבענע, וואָס האָבן געבראַכט דעם גרעסטן קרבן פאַרן פאָטערלאַנד און „גערויטלט מיט זייער בלוט די ווייסע שניי פון סיביר", — רופט זיך אָן דער גימנאַזיע־תלמיד אין דער שטיל צו זיין מוטער אין ווינקל:

— וואָס פאַרדרייט ער דאָרט אַ קאָפּ מיט אידעאַליזם? די „פּאָווסטאַנצעס" זענען דערנאָך געוואָרן קאַפּיטאַליסטן, פאַרכאַפּט דאָס רייכקייט פון סיבירישע גראָבנס און עקספּלואַטירט דעם סיבירישן פּראָלעטאַריאַט...

— וועסט שווייגן? — האָט די מאַמע געגעבן אַ ברום־אונטער צו אים, — ער וועט דאָ[illegible] דערהערן.

דערווייל איז דע[illegible] טאַטע אַריינגעקומען אין דער העכסטער באַגייסטערונג. ער האָט שוין קיינע[illegible] נישט געזען, נאָ[illegible] זאַכאַ[illegible]ן, אין וועלכן ער האָט געוואָ[illegible] מיט איינמאָל זיין פּויליש[illegible]ט אַריינגיסן, און צוריקנדיג זאַ[illegible]ריס שטול צו זיינעם, האָט ער

אים פאַרגעלייענט פון דער אימפּראָוויזאַציע פון „דזשאַדי". דער־
ביי האָט ער אויפגעהויבן זיין שטימע אויף דער העכסטער
אָקטאַווע און ער האָט גערעדט מיט באַגייסטערטע אויגן, ווי ער וואָלט
געוואָלט פון יעדן אַרויסגעזאָגטן וואָרט אויסזאָגן דעם גאַנצן טעם
און מיין דערפון:

— הערט דאָס, פאַניע מירקין, הערט דאָס (און דער לערער
הוסט זיך צוערשט אויס).

„...איצט האָב איך מיין נשמה אין מיין פאָטערלאַנד
פאַרלייבט.
מיטן לייב האָב איך די נשמה פאַרצערט.
איך און דאָס פאָטערלאַנד זענען איינס.
איך רוף מיך מיליאָן, ווייל פאַר מיליאָנען
לעב איך אין ווייטאָג, יסורים.
איך קוק אויף דעם אָרימען פאָטערלאַנד,
ווי אַ זון, וואָס קוקט אויפן פאָטער, וועלכער איז גע־
פאַנגען אין אַ ראָד.
איך פיל די גאַנצע ליידן פון פאָלק, אַזוי ווי אַ מוטער, וואָס
פילט אין איר לייב די ווייטאָגן פון איר פרוכט.
לייד איך און ווער ווילד פאַר שמערץ..."

ער האָט אויפגעהערט צו לעזן און אָנגעלענט זיין קאָפּ אויף
זיינע הענט, פאַרמאַכט די אויגן און ערגעץ־וואו אַוועקגעשוואוממען
אין אַן אַנדער, אין אַ גייסטיג פאָטערלאַנד...

דער גימנאַזיע־תּלמיד האָט דערוויילן געגעבן אַ ברום
אונטערן טיש:

— איך וואָלט געוואָלט וויסן, אויב דאָס פאָטערלאַנד וועט
מיר אַ פּאָר הויזן געבן, ווען איך וועל עס באַדאַרפן.

— דו באַדאַרפסט עס שוין, — האָט אים די שוועסטער צו־
געוואָרפן.

— דאָס פאָטערלאַנד אָנערקענט נאָר די קינדער, וואָס האָבן
דיקע בייכלעך, — ברומט דער גימנאַזיע־בחור.

— וועסט נישט אויפהערן? — האָט די מאַמע אים צו־
געשריגן, — דער טאַטע זינגט דאָך „זמירות".

* *
*

באַלד האָט מען געקלונגען אין דער טיר, און עס איז אַריינגעקומען מיט אַ ברייטן גוט-שבת זלמן קעניגשטיין, דעם לערער הורוויצעס יוגנט-פריינט און זיין בעסטער קאַמעראַד.

כאָטש דער לערער הורוויץ איז געווען אַ פאַרברענטער געגנער פון ציון, און יעדעס גוט וואָרט פאַר ארץ-ישראל האָט אים ממש אַרויסגעבראַכט פון געדולד, האָט ער פונדעסטוועגן נישט געקאָנט לעבן אָן זיין אַלטן גוטן פריינט קעניגשטיין, וועלכער איז, פונקט דער היפּוך פון אים, דווקא געווען אַ פאַרברענטער חובב-ציון פון אַמאָליגע יאָרן און אַן איבערגעגעבענער פלאַמענדיגער ציוניסט פון היינט. זייער צוזאַמענטרעפן האָט שטענדיג געמוזט אַרויסרופן כמעט אַ קאַטאַסטראָפע, מ'האָט זיך געהאַלטן אין איין אַרומקריגן, אין איין אַרומשלאָגן זיך מיט אַרגומענטן פאַר און קעגן. יעדעס צוזאַמענקומען האָט זיך געענדיגט באַלד מיט אַ פערזענלעכער באַליידיגונג, נאָר צוזאַמענטרעפן האָט מען זיך געמוזט. נעכטן איז מען זיך צעגאַנגען אויף מעסער-שטעך, און היינט איז מען שוין געגאַנגען איינער צום אַנדערן באָרגן אַ בוך, אויפקלערן איינער דעם אַנדערן אַ שטיקל האַרבן פילאָזאָפישן ענין, אַרומרעדן יידישע געשיכטע, אַמאָל זיך שפּאַרן איבער אַ שטיקל „אבן עזרא", אָדער אויסרעדן זיך די הערצער און אָנדערציילן זיך פון די נויטן, וואָס האָבן געדריקט; באָרגן איינער פון אַנדערן דאָס נויטיגסטע, וואָס מ'באַדאַרף, אָדער זיך מישב זיין מיט אַן עצה.

זייער פריינטשאַפט איז געווען רירנדיג: דאָ האָט מען זיך צעקריגט און אָנגערופן איינער דעם צווייטן מיט די ביטערסטע נעמען, מיט קולות, וואָס זענען אַרויפגעגאַנגען אין הימל אַריין. און קוים האָט זלמן פאַרלאָזט די טיר מיט אַ קלאַפּ, האָט זיך דער לערער אָנגערופן צו דעם ווייב:

— רחל-לאה, זלמן געפעלט מיר נישט היינט: האָסטו געזען ווי ער זעט שלעכט אויס? וואָס טוט מ[illegible]? — שאָקלט דער לערער מיטן קאָפּ מיט ווייטאָג.

— אַז איר עסט איינער דעם אַנדערנ'ס די לעבער, איז אַ חאונדער? — זאָגט דאָס װײַב.

נישט נאָר מ'האָט זיך געטײלט מיט די לעצטע גראָשנס, נאָר מיט די ספרים, װאָס זענען בײַ בײדע טײַערער װי דאָס לעבן. אויף יום־טוב האָט איינער דעם אַנדערן געבראַכט אַ הפרל אַ מתּנה. אין רואיגע מינוטן, װען דאָס „ציוניסטישע משוגעת" האָט זיי אָפּגעלאָזט (װי רחל־לאה האָט אָנגערופן זייערע חלוקי־דעות), זענען זיי געזעסן איינער נעבן דעם אַנדערן און דורכגערעדט זיך מכּות זייערע משפּחות, װעגן פּרנסה, װעגן טאָג־טעגלעכע לײדן און פרײדן. זיי האָבן זיך מיט אַלעם געמוזט טײלן. און קוים איז װעמען חלילה עפּעס װאָס נאָר געװען, האָט מען זיך נאָך דער ערשטער הילף געװענדט צום פרײַנט. פאַרן פרײַנט האָט מען פאַרטרויט זיך דאָס, װאָס מ'האָט פאַר דעם אייגענעם װײַב נישט געװאָלט אויסזאָגן.

— גוט־שבת, — הערט זיך אַ ברייט קול, װאָס קומט־אַרויס פון נישט קיין גאַנץ געזונטע לונגען, װאָס מ'דערקענט באַלד אין הוילן קלאַנג, און פאַרן טיש בלײַבט שטיין אַ הויכער מיטעל־יע־ריגער ייד מיט אַ שװאַרץ־באַװיסט בערדל, איינגעהויקערט אַביסל, װאָס מ'זעט, אַז ס'איז אים געקומען פון זײַן שטענדיגן זיצן איבערן טיש. זײַן הויכער רוקן, װעלכער האָט זיך נישט אויף װאָס אָנצושפּאַרן, בייגט זיך איין װי אַ שטרוי־זאַנג. צװיי רויטע „רויזן"־פלעקן בליען אויף זײַנע באַקן, און עס קוקן־אַרויס דורך דער דינער הויט די קין־באַקן־ביינער פון פּנים. דאָס בערדל זיצט אַן איינגעפאַלנס און בילדעט אַ בריק איבער די צװיי האַלז־לעכער, װאָס דריקן זיך איין אונטער זײַן גאָרגל.

— װאָס הערט מען עפּעס נײַעס, זלמן? — פרעגט דער לערער.

— איך האָב עפּעס פאַר דיר, שלמה, װעסט עס זען, װעסטו זיך אויך פרייען.

— קודם־כּל באַקענט אייך, זלמן. דאָס איז הער מירקין פון פּעטערבורג, — זאָגט רחל־לאה.

— אָ, דאָס איז דער יונגערמאַן, װעגן װעלכן דו האָסט דערציילט, רחל־לאה? — נישט נאָר צװישן זיך, נאָר מיט די װײַבער זענען זיי אויך געװען אויף „דו".

— זייער אָנגענעם, — ציט ער אויס אַ דינע בייגערדיגע האַנט פון אַזאַ אומנאַטירלעכער לענג, אַז עס שרעקט. אָפּגע-שטרט זיך, זענען שוין ביידע פריינט צוזאַמען, און זלמן נעמט-אַרויס פון בוזעם-טאַש אַן אויסשניט פון אַ העברעאישער צייטונג פון ארץ-ישראל און שטעקט זי אַרונטער הורוויצן אונטער דער נאָז מיט די ווערטער:

— נאַ, לעז עס, און ווער... — זאָגט ער מיט אַ טריאומ-פירנדיג ליכט, וואָס לייכט-אַרויס פון זיינע באַלעבטע אויגן.

הורוויץ זעצט-אַרויף די ברילן און לעזט דעם אויסשניט פון דער העברעאישער צייטונג, צוערשט אויף העברעאיש פאַר זיך, דערנאָך זעצט ער דאָס איבער אויף יידיש מיט אַ שפּאָ-טישקייט, וואָס מאַכט פריילעך זיין פּנים, פאַר די שטוב-מענטשן.

— הערט, הערט די גרויסע נייעס: „אין דאָרף חדרה האָבן זיך אָפּגעקעלבט צוויי קי, האָט מען איין קעלבל גערופן „השחורה" (די שוואַרצע), און דאָס צווייטע האָט מען אַ נאָמען געגעבן „הנאוה" (די שיינע). שרייבט מען דערפון אין דער צייטונג.

— דאָ גייט נישט וועגן די קעלבלעך, דאָ גייט וועגן די נעמען, — רופט-אויס מיט פרייד זלמן. — איינס הייסט „השחורה" און דאָס צווייטע הייסט „הנאוה", פאַרשטייסט. עס איז דאָך צוקער-זיס.

דער לערער הורוויץ איז געשטאַנען און געקוקט סאַרקאַס-טיש אויף זיין פריינט און געשאָקלט צו אים מיטן קאָפּ מיט באַדויערן:

— זלמן, זלמן, אַזאַ אַלטער ייד און מאַכט זיך צום נאַר, אַז אין ארץ-ישראל האָבן זיך אָפּגעקעלבט צוויי קי, דאַרף כל-ישראל וויסן דערפון. וויפיל קי קעלבן זיך אָפּ אַ נאַכט אין פּוילן?

— אָבער „השחורה" „והנאוה" — דו פאַרשטייסט? עס איז דאָך שיר השירים, עס איז דאָך ביבל, עס איז דאָך ישעיהו הנביאס צייטן...

— וואָס מיינט איר טאַקע, אַז עס קעלבט זיך אָפּ אַ קו אין ארץ-ישראל, באַדאַרף מען טאַקע וועגן דעם שרייבן אין די-

ציטונגען. עס איז טאַקע אַ וויכטיגע געשעעניש, אַז אין ארץ-ישראל קאָן זיך קעלבן אַ קו, — זאָגט דער „זשאַכלינער", וואָס איז אַריינגעקומען פון דער צווייטער שטוב.

— אַהאַ, דער איז שוין דאָ, — זאָגט קעניגשטיין. — און איך זאָג אייך, אַז אַ קו קעלבט זיך אָפּ אין ארץ-ישראל האָט עס אַ באַדייטונג פאַרן גאַנצן כלל-ישראל. יעדעס קעלבל אין ארץ-ישראל טראָגט אין זיך פיל מער ווערט פאַרן קיום פון יידישן פאָלק, ווי אַ סך יידן דאָ אין גלות, — זאָגט זלמן מיט אַ ברען, פון וועלכן די רויטע פלעקן אויפן פנים צעהיצן זיך נאָך מער.

— הייסט עס, ווילסט דערמיט זאָגן, אַז אַ קעלבל אין ארץ-ישראל האָט פיל מער חשיבות ווי אַ ייד אין גלות. נאַ, זעסט, דאָס זענען די ציוניסטן, — שרייט-אויס דער לערער.

— אַהאַ, אַהאַ, עס הייבט זיך שוין אָן. אפשר וועט מען רעדן אַביסל רואיגער, — דערמאָנט דאָס ווייב.

— נישט אַלע יידן, פאַרשטייט זיך, — קילט דאָס פייער זלמן, — נאָר פאַר אַזעלכע יידן ווי ער, — ווייזט ער אויפן „זשאַכלינער", — האָט עס געוויס אַ גרעסערע באַדייטונג.

— נאַ, דאָ האָסטו איינעם פון דיינע, — ווייזט דער לערער אויף מירקינען צו זלמנען, וועלכער האָט זיך באַרואיגט דורכדעם, וואָס ער האָט געוואָרפן דאָס פעקל אויפן „זשאַכלינער", וועלכער איז געווען אין דעם הויז דאָס „כפרה-הינדל" פאַר אַלע זינד. — ער וויל אויך אַראָפּפאָרן קיין ארץ-ישראל און האַקן די שטיינער, וואָרים עפּעס אַנדערש וואַקסט נישט דאָרט.

— שרעקט אייך נישט פאַר זיי, — זאָגט זלמן, אַרויפלייגנדיג זיין לאַנגע האַנט אויף זאַכאַרין, ווי קאַמעראַדן, שוין צוגעבנדיג אים מוט, — און איך זאָג דיר, אַז איר וועט נאָך אַלע קומען צו גיין צו די שטיינער. דאָס איז דאָס איינציגע אָרט, וואָס מיר פאַרמאָגן אויף גאָטס ערד. מיר האָבן נישט מער, נאָר די שטיינער. און דו וועסט קומען, און זיי וועלן קומען, — ווייזט ער אויפן „זשאַכלינער".

— מיר וועלן שוין לאָזן די שטיינער פאַר דיר, זלמן, מיר

וועלן דיר אָפּשרייבן אונזער חי״י אויך — זאָגט דער לערער.

— השחורה והנאוה, — רעדט זלמן פאַר זיך און מאַכט זיך נישט הערנדיג, וואָס יענע זאָגן, און נאָגט די ווערטער מיט ליבע צווישן זיינע ליפּן.

— דאָס דאַרף מען, ברודער, פילן, — ווענדעט ער זיך צום „זשאַכלינער“, — כדי צו פאַרשטיין וואָס דאָס מיינט השחורה והנאוה.

— יאָ, יאָ. שוואַרץ בין איך, אָבער מיאוס, — קרימט אים נאָך דער „זשאַכלינער“ אין אַ חדרדיגן שיר השירים.

דערווייל האָט זיך אָנגעהויבן צונויפצוקומען די „כאַליאַסטרע“. פון „בית-המדרש“ איז אַריינגעקומען אַ יונגערמאַן, וועלכן די שטוב-מענטשן האָבן גערופן איטשעלע. געאַרבעט אַ גאַנצע וואָך, דער-פאַר האָט מען אים ביז איצט נישט געזען. ער איז געווען דער צווייטער סוב-לאָקאַטאָר, וואָס האָט באַוואוינט, צוזאַמען מיטן „זשאַכלינער“, דאָס „בלינדע“ שטיבל ביים לערער.

דאָס איטשעלע איז שוין אויסגעווען אַ וועלט. שטודירט אין דער שווייץ, אין בעלגיע, אין פראַנקרייך און אויסגעפונען, אַז אַלץ איז בלאָטע. איז צוריקגעקומען קיין וואַרשע און געוואָרן אַ געוויינלעכער איינבינדער, אַ מלאכה, וואָס ער האָט זיך מיט-געבראַכט פון אויסלאַנד. מיט דעם, וואָס ער איז געוואָרן אַ געוויינלעכער בעל-מלאכה, האָט ער באַוויזן אַ גרויס בריהשאַפט. דאָס גאַנצע יידישע פאָלק דאַרף אים דערפאַר זיין דאַנקבאַר. ער האָט זיך געגומען דאָס רעכט יעדן איינעם צו זאָגן, וואָס ער דענקט וועגן אים ביי דער ערשטער באַגעגעניש, יעדן איינעם שיקן אין אַ ווערקשטעל, און ביי יעדן צווייטן וואָרט לאָזן צו-וויסן מיט וואָס ער באַשעפטיגט זיך — „איך בין טאַקע גאָרנישט מער נאָר אַ געוויינלעכער אַרבעטער“. דערביי פלעגט ער דאָס זאָגן אין אַזאַ טאָן, ווי מען וואָלט אים דערפאַר געדאַרפט געבן אַ קניפּ אין בעקל. ער האָט אַמאָל געהאַט גרויסע אַמביציעס, דאָס איטשעלע. ער האָט זיי נישט געקאָנט אויספירן דערפאַר, ווייל ער איז געווען צו יונג שוין אַ באַווייבטער און באַקינדל-טער, ער איז אַרומגעגאַנגען אין איין באַדויערן, וואָס מען האָט

אים צו-פרי אָנגעטון אַ כאַמוט אויפן האַלז. „װען איך װאָלט נישט געהאַט קיין װײַב מיט קינדער, װאָלט איך דאָך שוין היינט אַ דאָקטאָר געװען", פלעגט ער זיך אָפט באַרימען. מיט איטשעלען איז אַריינגעקומען אַ חסידישער יונגערמאַ"ן, אָנגעטון אין אַ צעריסענער, האַלב-זיידענער קאַפּאָטע און נישט געװאָלט אויסטון דאָס סאַמעטענע היטל. געװען אַ פרומער חסידישער אַרבעטער. אַ גאַנצע װאָך פאַרבראַכט אין אַ פאַרשפּינװעבט טו"ל: טן-פאַבריקל ביי „בערל פאַבריקאַנט" אויפן זעלבן הויף, װאו פרוי הורװיץ װאוינט. ער האָט זיך לעצטנס אָנגעהויבן צו רייבן צװישן די „אחדות-לייט". די אמונה אין זיין רבין האָט אָנגעהויבן צו װאַקלען, האָבן אים חברה געװאָלט איבערקערן, אָפּרייסן אים פון רבין און מאַכן פון אים אַן „אויפגעקלערטן". אַ לאַנגע צייט האָט דער יונגערמאַן זיך נישט געלאָזט פאַרפירן, געקעמפט געגן זיי, כאָטש זינט ער איז געװאָרן אַן אַרבעטער, האָט די אומגערעכטיגקייט, אין װעלכער ער האָט געלעבט, צעפירט דעם פונדאַמענט, אויף װעלכן ער איז געשטאַנען. ער האָט זיך צוגעקוקט צו זיינע ברידער, חסידישע אַרבעטער, צו זייער לעבן, צו זיין אייגן לעבן און געזוכט דעם תּירוץ אויף דער אַלטער פראַגע פון צדיק און רשע. ער האָט געזוכט אַן אַנדערן גלויבן. אפשר ביי זיי... איטשעלע האָט אים שוין אַרויפגעבראַכט אַ פּאָר מאָל צום לערער אין די פרייטאָגדיקע אָװנטן. דער יונגערמאַן האָט זיך צוגעהערט צו די „תּורות" פון זיינע נייע רביים. ער האָט געװאָלט זיך אַראָפּרעדן פאַרן לערער, װעלכן ער האָט געהאַלטן פאַר אַ נייעם רבין, און נישט געװאַגט זיך, איז ער אַרומגעגאַנגען אַ בלאָנדזשענדיגער און צוגעה.ערט זיך צו די געשפּרעכן און געטראַכט ביי זיך: „עפּעס פעלט דאָך ביי זיי; עס איז נישט װי ביים רבין, עס פעלט שמחה. אפּנים זיי האָבן קיין אמונה נישט..."

עס איז אויך אַראָפּגעקומען פון דער הויף, פון פאַן קװיאַטקאָװסקיס װאוינונג, דער יונגערמאַן, װאָס הייסט גדליה — דער, פאַר װעלכן רחל-לאה איז אַרומגעלאָפן איינשאַפן אַ קװאַרטיר. עס איז אים שוין באַלד נישט געװען צו דערקענען. די באָרד און פּיאות שוין פאַרלוירן, די לאַנגע קאַפּאָטע אונטער-

געהאַקט און צוגעשניטן ווי אַ „פּרינץ אַלבערט". זיין לאַנגער האַלדז איז נאָך לענגער געוואָרן און אַרויסגעוויזן אַ קראָק, וואָס האָט געשראָקן. דער לערער הורוויץ האָט איצט געהאַלטן פון אים אַ וועלט. נאָכדעם, ווי דער יונגערמאַן האָט אים פאָרגעלעזן פון זיין שרייבעכץ, האָט אים דער לערער זייער מקרב געווען, און יעדן אָוונט אָפּגעשפּאָרט אַ האַלבע שעה פון זיין צייט און געלייענט מיט דעם יונגנמאַן די פּוילישע קלאַסיקער, וואָס ער האָט פאַרטייטשט יעדעס וואָרט און אויסגערעדט, אַזוי ווי עס וואָלט זיך געווען געהאַנדלט וועגן רש"י אָדער אַ שטיקל גמרא. איז רחל-לאה נאָך מער שטאָלצער געוואָרן אויף אים. דער יונגערמאַן איז איבערהויפּט געבוירן געוואָרן אין אַ זיידן העמדל, טרפה גליק געהאַט. נישט נאָר האָט ער באַקומען ביים פּאָליאַק פאַן קוויאַטקאָווסקין אַן אומזיסטע קוואַרטיר, נאָר חזיר צו פרעסן איבערן מויל. די גובערנאַנטקע, די שטילע פּאַני אַנטאָניאַ, האָט אין אים אַרייגעשטופּט טרפות, וויפיל עס האָט זיך נאָר געלאָזט, מיט דער שטילער האָפנונג, טאָמער וועט זיך דער בחורל שמדן. דער בחור גדליה האָט אָבער נישט געקאָנט פאַרטראָגן דאָס טרפהנע און פלעגט יעדעס מאָל נאָכן עסן אַראָפּגיין אויף די טרעפּ און עס אָפּגעבן, — אויסגעגאַנגען נאָך אַ לעפל היימישן באָרשט, וואָס ער פלעגט זיך דערכאַפּן דאָס האַרץ ביי רחל-לאהן.

די שטוב ביים לערער הורוויץ איז באַלד פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ בית-המדרש. אַלע האָבן דיסקוטירט, גערעדט צוזאַמען און געמאַכט מיט די הענט. עס האָבן, זעט זיך אויס, געהערשט צוויי גרופּעס: איינע פון לערער הורוויץ מיט זיין פריינט קעניגשטיין, וועלכע, ווי זיי זענען נישט געווען צעטיילט צוליב ארץ-ישראל, זענען אָבער געווען פאַראייניגט וואָס שייך דער „השכלה". זיי האָבן זיך נאָך געהאַלטן שטאַרק און אייזן ביי דער ציוויליזאַציע און פּראָגרעס, געשעצט בילדונג העכער איבער אַלע ערדישע און הימלישע גליקן. און די צווייטע גרופּע, די נייע, וואָס איז אַנטשטאַנען לעצטנס, דאָס איז געווען דעם „זשאַכלינערס" מיט דעם יונגנמאַן, וואָס מ'האָט גערופן איטשעלע, וועלכע האָבן געפּריידיגט אַרבעט.

די צוויי גרופּעס האָבן האַרטנעקיג געקעמפּט וועגן די נייע בשמות, וואָס זענען אַריינגעפאַלן פון דער פּראָווינץ אין דעם גרויסער שטאָט. די אַלטע האָבן זיי געשלעפּט צו השכלה, צו בילדונג, און די יונגע האָבן זיי פאַרפירט אין די ווערקשטעלן. און מען קאָן נישט זאָגן, אַז איין גרופּע האָט זיך באַציגן צו דער אַנדערער מיט גרויס טאָלעראַנץ.

דער חסידישער יונגערמאַן האָט זיך געדרייט פון איין גרופּע צו דער אַנדערער, צוגעהערט זיך צו די געשפּרעכן. פאַרן לערער הורוויץ האָט ער געהאַט גרויס יראת־הכבוד און געוואָלט ביי אים עפּעס פרעגן. נישט געוואַגט זיך, ביז ענדלעך האָט ער זיך געמוטיגט, צוגעגאַנגען צום לערער מיט גרויס דרך־ארץ און געפרעגט אין דער שטיל:

— זייט מיר מוחל, פאַניע הורוויץ, איך האָב אייך געוואָלט עפּעס פרעגן. איך הער זיך צו צו אייערע רייד, אַוודאי איז עס שיין און רעכט. יושר איז אַ גרויסע זאַך. איך האָב אָבער געוואָלט וויסן, איך האָב געוואָלט פרעגן וועגן אַן ענין.

דער לערער הורוויץ, וואָס האָט צו אַלע זאַכן און מענטשן אויף דער וועלט אַרויסגעוויזן אַ באַוואונדערונגס־ווערטע געדולד פון אַ לערער, אַ חוץ צו „ציוניזם" און „ציוניסטן", האָט דעם חסידישן יונגנמאַן מקרב געווען, מיט אים צוגעגעבן.

— אַדרבה, פרעגט.

— איך וואָלט נאָר געוואָלט וויסן איין זאַך. נאָך אייך נאָך, איך מיין, נאָך אייער אמונה, איז דאָ חלק לעולם הבא, אָדער עס איז נישטאָ? איז דאָ שכר ועונש אויף יענער וועלט, אָדער ס'איז נישטאָ? וועגן אַלעם האָב איך געהערט ביי אייך רעדן. נאָר וועגן דעם עיקר, וועגן דעם גרויסן תכלית, וועגן „באחרית הימים", האָב איך גאָרנישט געהערט ביי אייך רעדן.

דער לערער איז שטיין געבליבן. אויף אַזאַ פראַגע האָט ער זיך נישט געריכט. דער לערער האָט דעם יונגנמאַן גענומען אין אַ ווינקל אַריין, אַוועקגעזעצט זיך מיט אים, און האָט פאַר אים אויסגענוצט זיין גאַנצע לערערשע געדולד. ער איז אויך

אַריינגעפאַלן אין אַ גמרא-ניגון, מיט וועלכן דעם יונגנמאַנס טאָן האָט אים אָנגעשטעקט.

— אַלץ, וואָס מיר ווייסן, — זאָגט דער לערער, — איז וועגן דער וועלט. פון דער צווייטער וועלט איז נאָך קיינער נישט צוריקגעקומען אונז זאָגן, אויב זי איז דאָ. נאַר, יונגערמאַן, ווען מענטשן וועלן זיין אַזוי קלוג און געבילדעט, ווען די חכמה וועט זיך צעגיסן איבער דער וועלט ווי אַ ים, גלויבט מיר, וועלן מיר נישט דאַרפן ערשט גיין אויף דער צווייטער וועלט זוכן דעם גן-עדן. אַלע מענטשן וועלן זיין ווי ברידער; עס וועלן פאַר-שווינדן די נאַציאָנען, אָפּגעמעקט ווערן די גרענעצן. איין מענטש וועט דערקענען דעם צווייטן. „באחרית הימים" וועט דער גן-עדן זיין אויף דער וועלט.

דער חסידישער יונגערמאַן האָט אויסגעהערט פרום דעם לערערס רייד און געשאָקלט זיך דערביי אין עקסטאַז, און דערנאָך זייער, זייער טרויעריג געוואָרן און געזאָגט צום לערער מיט אַ קרעכץ און באַדויערן:

— אַז נישט פון יענער וועלט, וואָס באַדאַרף מען ווידער דעם גאַנצן עסק? די וועלט, — זאָגט ער מיט חוזק, — איז אויך אַ וועלט, פון וועלכער עס לוינט זיך צו רעדן?!

קאַפּיטל 11

נייע זמירות

אַמאָל, אין אַנדערע יאָרן, האָט מען אין די פרייטאָגדיקע אָוונטן ביים לערער הורוויץ פאַרגעלעזן פון די פוילישע קלאַסיקער: מיצקעוויטשן, קראַשינסקיס תהלים. אָרזשעשקאָווא איז געווען אַ געטין. די לעצטע יאָרן אָבער האָבן די נייע יונגעלייט פאַר טראָגן צום לערער אין הויז די יידישע ליטעראַטור. אין די פרייטאָגדיקע אָוונטן לעזט מען שוין פאַר פרצן און אַנדערע יידישע שרייבער. פרץ איז געוואָרן דער אָפּגאָט אָנשטאָט אָרזשעשקאָוואַ. אָבער די יידישע ליטעראַטור האָט לעת-עתה נאָר געפונען איר אָרט ביי רחל-לאהן אין קיך. אינם עס-צימער האָט נאָר געהערשט די פוילישע ליטעראַטור. אַמאָל האָט מען אין די וונטאָגדיגע אָוונטן געזונגען לידער, זענען די זינגער געווען דער אַלטער דור: דער לערער, זיין פריינט זלמן, און געזונגען האָט מען העברעאישע לידער. האָט מען אַמאָל דערמאָנט אַ יידיש ליד, איז עס געווען אַן אַפּיקורסיש, וואו מען האָט זיך אָפּגערעכנט מיטן רבין. היינט האָבן די חברה כאַליאַסטרע פאַרשלעפּט צום לערער אין די פרייטאָגדיגע אָוונטן גאָר גאַנץ אַנדערע לידער, וועלכע דער עלטערער דור — דער לערער און זיין פריינט — האָבן נישט גערן. דערפאַר קלויבט מען זיך צונויף ביי רחל-לאהן אין קיך.

רחל-לאה איז אַריין אין איר ריכטיגער ראָלע. זי טיילט טעפּלעך טיי מיט שטיקער קוכן, וואָס זי האָט בייטאָג, צוליב דעמדאָזיגן צוועק, אָנגעבאַקן. איטשעלע, וואָס איז אַ מזיק אויף

זינגען, ברענגט יעדן פרייטאָג-צו-נאַכטס צו רחל-לאהן אין קיך אַן אַנדער ליד פון דער ווערקשטעל. מען זיצט אַרום אויף קליינע קיך-בענקלעך, אַמאָל אויף דער פּאָדלאָגע (רחל-לאה מיט דער ברייטער שירץ און ליכטיגן פּנים, אין מיטן), איטשעלע הייבט-אָן און אַלע העלפן-צו. עס איז דאָ דער „זשאַכלינער", וואָס אַליין קאָן ער נישט זינגען, מאַכט ער מיטן לאָמען הענטל ווי אַ קאַפּעלמייסטער; דער יונגערמאַן פון „פּאַן קוויאַטקאָווסקי"; היינט האָט זיך אויך פאַרקליבן מירקין; רחל-לאהס קינדער — די מיידלעך און דער גימנאַזיסט. דער לערער הורוויץ האָט טאַקע דערפון גרויס עגמת-נפש, וואָס דורך דעם יידיש רעדן אין זיין הויז, וואָס די יונגעלייט פאַרשלעפּן, מאַכן זיי קאַליע די קינדער דעם פּוילישן אַקצענט. נאָר העלפן קאָן ער זיך שוין נישט. ער זעט, אַז די צייט איז שטאַרקער פון אים. און ער האָט אויפגעגעבן דעם קאַמף. אַליין האַלט ער זיך אָבער שטאָל און אייזן.

איטשעלע זינגט איין ליד נאָך דעם אַנדערן. צוערשט די פּאָלקס-לידער, וואָס זענען געוואָרן אַזוי פּאָפּולער ביי רחל-לאהן אין קיך; דערנאָך די רעוואָלוציאָנערע לידער, איבערהויפּט דאָס וויג-ליד, וואָס איז געוואָרן אַזוי באַליבט אין די ווערקשטעלן:

„דו זאָלסט, מיין קינד,
שטיין פאַר דיינע ברידער,
וועלכע גייען אין קאַמף פאַר רעכט.
דו זאָלסט, מיין קינד,
העלפן שטירצן נידער
הערשער, הענקער, אומרעכט"

דאָס מאָל איז עס געווען אַ לאָדזשער וועבער-ליד, וואָס איטשעלע האָט מיטגעבראַכט, וואָס האָט געמאַכט אַ גרויסן רושם:

„רוסלאַנד, מיר וועבן
תכריכים פאַר דיר,
אַ דרייפאַכיגע קללה
אין זיי וועבן מיר.

— — — — —

מיר וועבן, מיר וועבן
תּכריכים פאַר דיר איצט".

— — — — — — —

די לידער צינדן־אָן די געמיטער. רחל־לאה ווערט אויפ־געברויזט, קאָן זיך נישט צוריקהאַלטן, און קאָמאַנדעוועט אַליין מיט די הענט. דער „זשאַכלינער" שטייגט אויף די העכסטע אָקטאַווע, און פאַלט שטענדיג אַרויס פון טאָן און בלייבט־איבער דער לעצטער. דער גימנאַזיסט, וועלכער האָט זיך ערשט לעצטנס אויסגעלערנט יידיש, קייעט שווער די ווערטער, און דאָס וואָס ער קאָן נישט דערזאָגן, ברומט ער מיטן נגון.

דערנאָך קומט דאָס האַרצרייסנדיגע:

„פראָלעטאַרישע שוועסטער מיינע,
ווער האָט גערויבט די ערע דיינע?
ווייל דיך האָט די נויט געטריבן,
די נויט.

— — — — — — — —

דו ביסט געגאַנגען אַרבעט בעטן,
האָבן זיי דיך געטרעטן,
אַ קרבן האָבן זיי פון דיר געמאַכט,
אוי, געמאַכט —"

— — — — — — — —

רחל־לאה קאָן זיך נישט איינהאַלטן, ווישט־אָפּ אַ טרער מיט דער שערץ.

און דאַן קומט די גרויסע נקמה. איטשעלע שטעלט־אָן — און אַלע נאָך אים:

„טראָגט־אַרויס די הייליגע פאָן
פון איר פינסטערן געצעלט,
מיר קומען צו נעמען נקמה,
צו באַפרייען די גאַנצע וועלט.

— — — — — — —

צו באַפרייען די אָרימע שקלאַפן,
וואָס ליידן הונגער און קעלט.

די שטראַלן פון פרייהייט
זאָל זיי דינען
פאַר דעם אָפּפער, וואָס זיי
האָבן געשטעלט".

— — — — — — —

דערווייל, ווען אין דער קיך אַרום רחל-לאהן ווערן געזותגען די שרעקלעכע ווערטער, זיצן די צוויי פריינט, דער לערער הורוויץ מיט קעניגשטיינען, אין וואוינצימער ביי דעם שרעגקעלע ספרים, וואָס זיי ביידע קוקן-דורך, און זענען פאַרנומען אין אַן ערנסטן שמועס.

— דו ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגן, שלמה, — רופט זיך אָן צו אים זיין פריינט, — איך האָב ביי מיר אָפּגעמאַכט, באַלד נאָך פסח, אם ירצה השם, (זיי קאָנען זיך דערפון נישט אָפּגעוואוינען), וועל איך זיך אַראָפּלאָזן. צוערשט אַליין. — איך וועל זען, אפשר וועל איך זיך קאָנען צו עפּעס דערשלאָגן.

דער לערער קוקט-אָן זיין פריינט פאַרוואונדערט. ער שפּאַרט זיך שוין נישט מיט אים. אינם טאָן דערפילט ער די ערנסטקייט — קוקט אים אָן פאַרוואונדערט און מיט באַדויערן:

— און וואָס רעכנסטו דאָרט צו טון? דאָרט דאַרף מען נישט קיין העברעאישע לערער. עס איז אַ „טלית שכולו תכלת".

— אַ לערער, גיי, זאָל מיך גאָט אָפּהיטן. איך וועל זיך צוועקשטעלן אויף די פעלדער, און וועל זיך נעמען צום שפּאַדל מיטן רידל!

הורוויץ קוקט-אָן זיין פריינט, ער וויל עפּעס זאָגן. נאָר באַמערקנדיג די פלאַמענדיגע רויטע פלעקן אויף זיין פנים, וואָס זאָגן-עדות אויף זיינע לונגען, דאָס הייליגע פייערל אין זיינע אויגן און די ערנסטקייט אויף זיין פנים, האָט ער דאָס מאָל פאַרבויגן. ער האָט נאָר אַ טיפן קרעכץ געטון. עס איז געווען די ערשטע קאָנצעסיע, וואָס דער לערער האָט געמאַכט פאַר ארץ-ישראל, און דאָס נישט, חלילה, צוליב ארץ-ישראל, נאָר צוליב זיין קראַנקן פריינט, אויף וועלכן ער האָט איצט גרויס רחמנות געהאַט.

— און וואָס זאָגסטו, שלמה? — פרעגט אים דער פריינט.
דער לערער האָט זיך פאַרטראַכט, געמיט זיך אויסצו־געפינען אַ וואָרט און אַ טאָן, וואָס זאָלן אַמווייניגסטן ווי־טון זיין פריינט.
— און וואָס וועסטו טון מיט דיינע לונגען? איך מיין, וואָס וועלן דיינע... — ענדיגט דער לערער נישט דעם זאַץ.
— מיינע לונגען? ווער הערט זיי? נאָר איינער, אין ארץ־ישראל ווערט מען צוריק געזונט — שרייבט מיר אַ פריינט פון אַ קבוצה. סוכאָטעס דאָ געהאַט, שוין נישט געגעבען קיין צווייער פּאַר אים, — געזונט געוואָרן פון דער אַרבעט. ווערסט מיך נאָך זען, שלמה, ווערסט מיך זען שטיין מיט אַ האַק און אַ רידל איבער די פעלדער פון יהודה, און איך וועל אויפגראָבן די ארץ־ישראל־ערד — אָט מיט די הענט. — און קעניגשטיין ציט־אויס אַ פּאָר שטעקנס, וואָס דערוועקן אַ שרעק און אַ ווייטאָג מיט זייער קרענקלעכער דינקייט. — ווערסט מיך נאָך זען — איך בין אַ געזונטער מענטש — — — און ער צעהוסט זיך אַזוי, אַז דער לערער מיינט, אַז ער גייט שוין אויס אונטער זיינע הענט.
דער לערער האָט געשוויגן, פאַרטראַכט געקוקט אויף זיין פריינט מיט אַ ווייטאָגדיג מיטלייד, געזען זיינע שוואַכע הענט, די רויטע רויזן אויפן פּנים און געהערט דעם הוסט, וואָס האָט אים געשטיקט, געקלערט, געקלערט און זיך אָנגערופן:
— פאַרוואָס זאָלסטו אייגנטלעך נישט קאָנען באַאַרבעטן די ערד ווי יעדער איינער? היינט דאַרף מען נישט דווקא זיין אַ פויער דערצו. די וויסנשאַפט האָט אויסגעפונען אַנדערע מיטלען, ווי אַזוי די ערד צו באַאַרבעטן, אַזעלכע מאַשינען, וואָס דער מענטש דאַרף דערביי גאָרנישט טון, נאָר באַנוצן זיין שכל. אין אַמעריקע באַאַרבעט מען שוין אַזוי די ערד.
— דו הערסט, שלמה, — איז קעניגשטיין אַריין אין התפעלות און שיער זיך נישט געוואָרפן אויף זיין פריינט האַלזן, — ווען איך האָב הונדערט רובל מיין אייגנס, הונדערט רובל, לאָז איך איבער ווייב־און־קינדער, און לאָז זיך אַראָפּ בלויז אָנקוקן נאָר, אַז איך לעג ווענגן דאָרטן, ווי זיי גייען־אַרויס אינדער־

פרי צו דער אַרבעט מיט געזאַנג, קאָן איך נישט רואיג איינזיצן. איך וואָלט עס נאָך בּצוואָלט דערלעבן צו זען איין-איינציג מאָל מיט מיינע אויגן, איידער איך וועל שטאַרבן. גאָט! — האָט זיך דער אַפּיקורוס פאַרגעסן, אַרויסגעשריגן דאָס שרעקלעכע וואָרט און פאַרהאַלטן זיך מיט די הענט די אויגן.

דער לערער האָט אים געלאָזט שוין אַלץ אַרויסשרייען און אים צוגעגעבן טרייסט:

— פאַרוואָס איינגעטלעך זאָלסטו דיין אידעאַל נישט דער-גרייכן? וואָס, ס'ליגט הינטער די הרי-חושך? אין היינטיגע צייטן, איבער אָדעס, ווי ווייט איז עס גאָר? אָבער וואָס, דו מיינסט עס טאַקע מיט אַן ערנסט?

— שלמה, איך קאָן נישט לענגער אויסהאַלטן דאָ! איך קאָן נישט. עס שטיקט מיך דער גלות!

— ווען רעכנסטו צו מאַכן די נסיעה?

— באַלד נאָך פסח. אַז איך זאָל וויסן אַפילו צופוס צו גיין. איך וויל אַלצדינג פאַרקויפן.

— עס איז אויך נישט אַזאַ טייערע נסיעה, — האָט זיך שוין דער לערער איינגאַנצן פאַרגעסן. — וואָס קאָסט זי איינגאַנצן? און דאַרפסט טאַקע פאָרן אויך. יאָ בלייבן, נישט בלייבן — כאָטש אָנקוקן. איך וואָלט נישט געפאָרן. עס איז נישט פאַר מיר. נאָר דו דאַרפסט טאַקע יאָ פאָרן.

— וואָלסט אויך געפאָרן. גלויב מיר, וואָלסט אויך געפאָרן, ווען דו וואָלסט דיר עס נאָר געקאָנט דערלויבן. אָנקוקן מעגסטו דאָך סיי-ווי-סיי.

— און אפשר וואָלט איך אויך געפאָרן, — גיט דער לערער שויך אַלץ נאָך זיין פריינט. — עס וואָלט דאָך מיך נישט טרייף געמאַכט.

— שלמה ברודער! — איז זלמן אַרויף אויפן האַלז פון זיין פריינט, — לאָמיר פאָרן, לאָמיר צוזאַמען פאָרן. דו געדענקסט, ווי מיר זענען געזעסן צוזאַמען אין בית-המדרש און מיר האָבן געלערנט פאה, ווי מ'גיט מעשר פון די פעלדער? שלמה! עס זענען דאָך צוריקגעקומען די גמראס צייטן. יידן באַאַרבעטן די

ערד פון ארץ־ישראל, גיבן מעשר, האַלטן שמיטה. אין הויף לויפן דיר אַרום צוויי קעלבלעך, איינס הייסט „השחורה", דאָס צווייטע הייסט „הנאוה"... לאָמיר פאָרן, שלמה.

דער לערער האָט זיך דערמאָנט, אַז נאָך אַלעמען איז ער צו־וויט פאַרקראָכן צוליב דעם סענטימענט צו זיין פריינט. ער האָט דערפון עגמת־נפש געהאַט און פלינק זיך אַרויסגעכאַפּט פון דעם עסק:

— הער נאָר, זלמן, מיך לאָז צורו מיט דיין ארץ־ישראל. דו זאָגסט, אַז דו מוזט פאָרן און איך זע דאָך טאַקע, אַז דו מוזט פאָרן. ביסט פאַרכאַפּט געוואָרן פון דער קליפה — פאַר דיר געזונטערהייט. ווי ווייט איך וועל קאָנען, וועל איך דיר צוהעלפן. נאָר מיך לאָז־אַרויס פון עסק. וואָס האָב איך דערמיט צו טון?

— שלמה, איך האָב מורא, אַז דו האָסט דערמיט יאָ צו טון, — מאַכט ער צו אים מיטן פינגער אויף דער נאָז, ווי ער וואָלט אים געוואָלט שרעקן.

שפּעטער, אַז דער לערער איז געבליבן אַליין מיט זיך, האָט ער געמאַכט אַ חשבון־הנפש, צי ער האָט, חלילה, נישט געזינדיגט געגן דעם פּראָגרעס און צי עס איז געווען אין הסכם מיט זיין געוויסן דאָס, וואָס ער איז דאָס מאָל געווען אַזוי שוואַך געגן זיין פריינט און נישט רעאַגירט אויף דעם רעאַקציאָנערן שריט, וואָס זיין פריינט גייט טון, מיט זיין גאַנצער שאַרפקייט? נאָר ווען דער לערער האָט זיך דערמאָנט אָן די יויטע פלעקן, וואָס האָבן געבליט אויף די שפּיץ־באַקן־ביינער פון זיין פריינטס פנים, און דאָס ליכט, וואָס האָט אַרויסגעשיינט פון זיינע אויגן בשעת־מעשה, ווען ער האָט גערעדט וועגן „השחורה" און „הנאוה", האָט ער געגעבן אַ מאַך מיט דער האַנט. דאָס איז געווען די ערשטע זינד געגן דעם פּראָגרעס, וואָס דער לערער האָט גענומען אויף זיין געוויסן...

דערינען, ביי רחל־לאהן אין קיך, האָט מען נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין זינגען די רעוואָלוציאָנערע לידער מיט פלאַם און פייער. נאָר ווען דער לערער האָט פון זיין שטוב דערהערט די שרעקלעכע ווערטער „רוסלאַנד" און „רויטע פאָן",

האָט ער זיך אויפגעהויבן און איז אַריין אין קך און געפרעגט:

— אפשר אַביסעלע שטילער?

דאָס האָט איבערגעריסן דעם הויכן טאָן, און די לידער האָבן זיך אָנגעהויבן אויסצולעשן. דענסטמאָל האָט רחל־לאה געריופן אין איר ווינקל אַריין איר לעצטן פּראָטעזש, דעם בחור, וואָס וואוינט ביי „פּאַן קוויאַטקאָווסקי״:

— איך האָב אייך שוין לאַנג נישט געזען. אַפּנים דער נאַספּאָדינעס חזיר שמעקט אייך בעסער ווי מיינע באָרשטשן. — וואָס הערט מען ביי אייך?

דער יונגערמאַן איז רויט געוואָרן, נאָר ער איז שוין געווען מער דרייסטער, שוין געקוקט ווייבער גלייך אין פּנים אַריין, ווען ער האָט גערעדט מיט זיי.

— אַלץ וואָלט גוט געוועזן, — זאָגט ער אין אַ גמרא־נגון. — איך האָב, ברוך־השם, אַ נאַכטלעגער, צו עסן אויך. זיי זענען צו מיר זייער גוט, די גוים. אָבער וואָס וועט דער תּכלית זיין דערפון? — פרעגט ער אַ באַזאָרגטער.

— וואָס מיינט איר?

— איך מיין מכּוח לערנען. אינדערהיים איז מען כאָטש געזעסן איבער דער גמרא. גוט צי שלעכט, האָט מען געמיינט, אַז עס איז אַ תּכלית, מען טוט עפּעס. דאָ דרייט מען זיך אַרום — צו שלאָפן האָט מען, צו עסן האָט מען אויך — און מכּוח אַ תּכלית וואַרגט מען גאָרנישט; אַז איך שעם זיך אַזוי אָפּט פאַר די גוים צו זיצן ביי זיי אין שטוב אומזיסט, צו געניסן פון זייער גוטס — אַז מ׳באַלמוטשעט און מ׳טוט גאָרנישט.

— וואָס ווילט איר טון?

— איך בין דען אַהערגעקומען גלאַט אַזוי צו זיין אין וואַרשע? איך בין דאָך אַהערגעקומען זיך צו לערנען, עפּעס צו טון. וואָס קומט מיר אַרויס, אַז איך האָב אַלץ, — אַז איך האָב נישט דעם עיקר? דער הער הורוויץ גיט מיר אַמאָל אַ האַלבע שעה. אַוודאי איז עס זייער גוט — אָבער דעם גאַנצן טאָג פּוסט־און־פּאַסט, און טיילמאָל מיין איך, אַז איך האָב שלעכטס געטון, וואָס איך בין

געקומען אַהער. אינדערהיים איז דאָך כאַטש געווען די גמרא, און דאָ איז דאָך גאָרנישט. איך האָב שוין טאַקע געוואָלט רעדן מיט אייך. איר זענט אַזאַ גוטער מענטש.

רחל-לאה האָט געקלערט אַ מינוט, עס איז איר עפּעס איינגעפאַלן און זי האָט געזאָגט צום יונגנמאַן:

— וואַרט נאָר אַ מינוט.

צוגעגאַנגען צו מירקינען, אים גענומען אונטערן אָרעם, אַזוי ווי עס וואָלט פריער גאָרנישט געווען צווישן זיי, צוגעפירט אים צום יונגנמאַן און געזאָגט צו אים:

— אָט דאָ האָט איר וואָס צו טון. איר האָט מיך געפרעגט וועגן דעם. נעמט זיך אָן פאַר דעם יונגנמאַן, גיט אים לעקציעס.

— אונטער איין תנאי, — זאָגט מירקין.

— און דאָס?

— אַז ער זאָל מיר אויך געבן לעקציעס. איך וועל אים לערנען גויאיש, און ער זאָל מיך לערנען יידיש, — באַמיט זיך זאַכאַרי צו זאָגן די ווערטער אין יידיש.

— איר האָט געהערט? — פרעגט פרוי הורוויץ. —

— אַז דער פאַן זאָל נאָר וועלן, וועל איך אַוודאי באַשטיין. פון ווען אָן?

— כאָטש פון מאָרגן — אָפּגעמאַכט?

— אָפּגעמאַכט.

— און דאָס איז נאָך נישט אַלץ, — זאָגט פרוי הורוויץ. — פאַניע „זשאַכלינער”, קומט נאָר דאָ אַהער.

דער „זשאַכלינער” האָט זיך דערנענטערט.

— דאָ האָט איר אַ מענטש, — זאָגט פרוי הורוויץ, — וואָס האָט פיל צייט, קאָן אַ סך און וויל עפּעס טון. נעמט אים אין די הענט אַריין, — ווייזט זי אויף מירקינען.

— אַז ער זאָל נאָר וועלן, וועט זיך שוין געפינען וואָס צו טון.

— איך בין אויף אַלעם גרייט, — זאָגט מירקין.

— איך לאָז אייך אַליין און רעדט זיך דורך, — זאָגט פרוי הורוויץ, לאָזט זיי אַליין אין ווינקל און נעמט זיך צו די אַנדערע.

נאָר איידער מירקין פאַרלאָזט איר שטוב מיט די אַנדערע, קושט ער איר האַנט. זי לאָזט זיך און זאָגט צו אים אין דער שטיל, ווי אין אויער אַריין. אַ סוד פאַר אים אַליין:

— איר זענט דאָך נישט בייז אויף מיר?

— פאַרוואָס? — פרעגט זאַכאַרי דערשטוינט.

— דערפאַר, וואָס איך האָב אייך פריער אויסגעזידלט.

זאַכאַרי ווערט רויט און זאָגט פלינק:

— איר האָט מיך אויסגעהיילט, — און לויפט שנעל אַרויס פון דער שטוב.

רחל־לאה רופט אים נאָך אין קאָרידאָר:

— און זייט מיר נישט מער קיין גאַסט, אַז נישט וועל איך זיין בייז.

אַז ער איז אַראָפּגעקומען פון די טרעפּ, האָט ער פּלוצים דערזען, אַז פון אַלע פענסטערלעך פונם הויף האָבן אַרויסגעשיינט שבת־ליכטלעך. דער הויף פון פרוי הורוויץ, וואָס האָט אים שטענדיג אויסגעזען אַזוי אָרים, האָט זיך דעם אָוונט פאַרענדערט. דער שבת האָט אַרויסגעשיינט פון די יידישע שטובן און דעם שבת האָט ער אויך געפילט אין זיך...

קאַפּיטל 2

אַ דאָרשטיגער ביים ברונעם

פאַרוואָרט מען ווען מען צו ווערבן זיין לעבן אין רעאַלקייט, געפינט ער אַן אַנטרינען אין פאַרבאָרגנדיגע אויסגעטראַכטקייטן, אין וועלטן, וואָס ער שאַפט זיך אַליין.

מירקין האָט אויסגעפונען, אַז אַ מענטש באַדאַרף אייגנטלעך קיינעמען נישט, נור בלויז זיין אייגן לייב...

עס איז געווען אַן אַנטדעקונג, וואָס האָט אים פאַרוואונדערט, פאַרוואָס איז ער שוין לענגסט נישט געקומען דערויף.

ביינאַכט, אָן שלאָף. די וועלט דרייט זיך אַרום אים. ער הערט דעם גאַנג פון איר באַוועגונג אַרום איר אַקס. ער פאַלט — ווי דורך אַ הוילער רער פון איין אַטמאָספער אין דער אַנדערער, — וועלטן פאַלט ער אַדורך. וואו איז דער אָפּהאַלט? נישטאָ קיין אָפּהאַלט — אַזוי וועט ער פאַלן און פאַלן, ווי אַ לויזגעריסענער שטראַל פון אַ פּלאַנעט. וואָס איז דער צוועק פון דעם פאַלן? נישטאָ קיין צוועק. אָן אַ פאַרוואָס און אָן אַ פאַר ווען. ער וויל נישט פאַלן. ער וויל שטיין, פילן זיין געוויכט, און זיין צוגע־פעסטיקייט. ער איז דער צענטער. — אַרום אים באַוועגן זיך די פּלאַנעטן און די וועלטן. ער וויל זיך אַנטדעקן.

ער מאַכט ליכט. דאָס אַרומיגע קריגט געוויכט און צוגע־העריגקייט צו צייט און רוים. — און ער ווערט דער הערשער איבער אַלע וועלטן — אַזוי ווייט ווי זיי דערגרייכן אין די גרענעצן פון זיינע באַגרייפונגס־מעגלעכקייטן...

ליגט ער ביים שיין פון מילכיג נאַכט־ליכט און באַוואונדערט

זיין לייב, וואָס באַווייזט זיך אין שפּאַלטן אויף זיין בעט, צווישן ווייסע לייוונט. ווייסע לייוונט איז דאָס נאַטירלעכע מענטשן־קלייד. — ווייסע לייוונט איז די פאָרטזעצונג פון אייגענער הויט. און ער געפינט זיך, ווי ער וואָלט פונאַנדערגעטרענט געוואָרן פון זיין אייגן לייב. ער איז דער איך פון אַ באַגריף. — נישט צייטלעך, נישט וועלטלעך. זיין לייב איז דאָס פּאָזיטיווע, וואָס ליגט דאָ אין בעט. און ער קאָן עס באַזיצן, באַהערשן, באַנעמען — ווי עס וואָלט געווען אַן אָפּגעטיילט „עטוואָס" פון אים. ער באַרירט מיט זיין האַנט זיין לייב. — דער לעבעדיגער פּולס פון זיינע בלוט־צעלן, וואָס צאַפּלען אונטער דער קאַלטער גלאַטער הויט, קומט אים פאָר ווי אַ פרעמד, צווייט לעבן. און ער באַצווינגט דאָס צו אַ פרעמדן געהערנדיגע לעבן, ער באַהערשט עס, ער באַזענפט עס מיט דער באַרירונג פון זיין האַנט.

פּלוצים דערפילט ער, אַז זיין האַנט און זיין אייגענער קערפּער זענען צוויי באַזונדערע זאַכן. זיין האַנט ווערט דער „איך" — זיין אייגענע פּערזענלעכקייט. זיין לייב, דער בויך — די זייטן — די היפטן, זיין גלאַטיגע הויט, זיינע וואַכנדע בלוט־צעלן — דאָס באַלאַנגט צו אַ צווייטן ווילן, אַן אַנדערס ווען — און ער באַהערשט מיט באַזאַנפטע באַרירונגען דאָס צווייטע לעבן. —

דאָס ליכט שטערט אים אין זיין אינטימיטעט. לעשט ער אויס און ווערט פאַרפאַלן אין אַן אויסגעבעטענער נאַכט, ווי צווישן די ברוסטן פון אַ גרויסער אָנגעזעענער מוטער. זיין לייב ווערט פאַרוואַנדלט אין פילע לייבער. יעדער טייל פון זיין קערפּער — פאַרוואַנדלט זיך אין באַשטאַנד פון אַ צווייטער פּערזענלעכקייט. — זיין „איך" — זיין האַנט — באַזאַנפט זיי. — אויף זיינע אויגן פאַלן טויען פון קאַלטע מוטער־לייבער. ער האָט זיי אייגנע און איינע אין זיין באַזיץ. וועמען גייט עס אָן, וואָס אַ מענטש שאַפט זיך אין זיין פאַנטאַזיע אילוזיאָנען — צו פאַרלירן זיך אין זיי פון זיין אייגענער פאַרלוירנקייט?...

אָבער שפּעטער שעמט ער זיך. פאַלט אין כף־הקלע פון זיין אייגענער חרטה. פילט זיך איינגעשלאָסן איז ראַנד פון זיין קללה, נישט אַרויסצוקומען.

וואַרפט ער זיך — ווי אַ רעטונג - אין אַ פרעמדער וועלט.
די וועלט, וואָס פרוי הורוויץ האָט פאַר אים געשאַפן.
דורך זיין אַרבעט פילט ער זיך דאָך אָנגעשלאָסן אין איר...

ער האָט זיך צוגעכאַפּט צו זיין נייער באַשעפטיגונג, צו לערנען מיט די יונגעלייט, וואָס פרוי הורוויץ האָט אים צוגעשטעלט, מיט אַן אימפּעט און אַ דאָרשט, ווי דאָס וואָלט געווען די איינציגע רעטונג זיינע.

קודם-כל האָט פרוי הורוויץ געזאָרגט דערפאַר, אַז ער זאָל זיך אַרויסציען פון איינזאַמען האָטעל און וואוינען ביי אַ פאַמיליע, ביי וועלכער זי האָט אָפּגעדונגען פאַר אים אַ צימער, און וואו ער האָט זיך געפילט מער באַקוועם, היימלעכער ווי אין האָטעל. זי האָט אים אויך באַזאָרגט מיט מיטאָגן אין דעם הויז און מיט אַנדערע באַדערפעניש, ווי: וועש וואַשן, טיי צו יעדער צייט. פרוי הורוויצעס גוטסקייט האָט מירקינען געריירט. זיינע שטימונגען האָבן זיך געענדערט. עס האָבן אויפגעהערט די וויזיעס און די שלעכטע חלומות ביינאַכט, און דאָס לעבן בייטאָג האָט שוין געהאַט מער זינען. ער האָט אויך איינגעזען, אַז זיינע זעלבסטמאָרד-אידעען זענען אפשר געווען אַ רעזולטאַט פון זיין איינזאַמקייט אין די קאַלטע האָטעל-צימערן, אין וועלכע ער האָט זיך אַרומגעוואַלגערט, זינט ער האָט פאַרלאָזט זיין פּעטערבורגער היים.

ער האָט צוריקגעקראָגן זיין אינטערעס צום לעזן, און דאָס נייע לעבן, מיט וועלכן ער האָט זיך באַקענט, די נייע אַטמאָספערע, אין וועלכער ער איז אַריינגעפאַלן, האָבן פאַרגרעסערט זיין חשק צו באַקענען זיך מיט די אַלע פראַגן און פּראָבלעמען, וואָס האָבן אינטערעסירט זיין אומגעבונג. ער האָט זיך געפריידט ווי אַ קינד מיט יעדן נייעם געווינס, וואָס ער האָט זיך דערוואָרבן אין קענטשאַפט פונם יידישן לשון, פונם יידישן לעבנסשטייגער, יידישן שאַפן פון די יידישע מאַסן. צוגעהערט זיך ווי אַ געטרייער תלמיד צו אַלע דיספוטן וועגן יידישע פראַגן ביי לערער הורוויץ און אויך ערגעץ אַנדערשוואו. ער האָט

אויפגעהאַלטן דעם בחור נאָטע־לייב, וואָס פרוי הורוויץ האָט אים רעקאָמענדירט פאַר אַ תּלמיד, גאַנצע שעהן־לאַנג אויסגעפרעגט אים וועגן יידישן לעבן, וועגן יידישע יום־טובים. דאָס דייטש, וואָס ער האָט געקענט פון דער היים, איז אים צונוץ געקומען ביים לערנען די יידישע שפּראַך. נאָר נאָך מער פון יידיש האָט ער געלערנט ביים ישיבה־בחור וועגן דעם יידישן אופן דענקען, וועגן דעם יידישן לעבנס־שטייגער, וואָס ער האָט באַוואונדערט און פאַרגרעסערט זייער שיינהייט און ווערט, ווי ס'איז די טבע פון יעדן „צוריקגעקומענעם".

מיט דעם בחור נאָטע־לייב האָט ער זיך איבערהויפּט זייער דערנענטערט. דער בחור האָט אים אַמוזירט און אינטערעסירט, ווייל ער האָט דורך אים, ווי דורך אַ שויבן־פענסטער אַריינגעקוקט אין יידישן מוח, ווי ער נעמט־אויף איינדרוקן און באַאַרבעט זיי לויט זיין שטייגער. דער בחור נאָטע־לייב, וואָס האָט מיטגעבראַכט פון דער פּראָווינץ אַ געשליפענעם גמרא־שכל, האָט אים אויך געוואָלט אָנווענדן צו די נייע לימודים, וואָס ער האָט זיך איינגעשאַפּט אין דער שטאָט: געפרעגט קשיות, געדרייט אַ פּלפּול, ווי ביים פּשטל אין דער היים. אַממיינסטן אָבער האָט דער בחור אַרויסגעוויזן זיין אַנטוישונג אין די נייע לימודים ביים באַקענען זיך מיטן וועזן פון אונזער זונען־סיסטעם, געוואויר ווערנדיג פון מירקינען, אַז אונזער וועלט איז גאָרנישט אַזאַ מורנו, אַז אַפילו אונזער זון איז נישט קיין בת־יחידה ביי גאָט, און די הימלען, וואָס מיר זעען, זענען נאָך נישט קיין ריכטיגע הימלען, אַז אינם אוניווערסום געפינען זיך אָן אַ שיעור זונען־סיסטעמען, אַרום וועלכע עס דרייען זיך גרעסערע און קלענערע וועלטן, ברענענ־דיגע און אויסגעלאָשענע, אַטמאָספּעריגע און נישט אַטמאָספּעריגע. און עס קאָן גאַנץ גוט געמאָלט זיין, אַז ערגעץ־וואו לעבן אַנדערע בּרואים, ענלעך צו אונז אָדער נישט ענלעך, צוגעפּאַסט לויט די אַטמאָספּערישע באַדינגונגען פון זייערע „וועלטן", וועלכע שטייען אפשר פיל העכער אין שכל, ווי אונזערע „מענטשן". ער איז געבליבן אַ דערשטוינטער און אַ פאַרוואונדערטער. ער האָט געמיינט, אַז די נייע לימודים, צו וועלכע ער האָט אַזוי געגאַרט

און צוליב וועלכע ער האָט צעוועקגעוואָרפן זיין קליינשטעטלדיג רואיג לעבן, וועלן אים צוריקגעבן אַ נייע אמונה, וואָס וועט אים אויפקלערן בדרך הטבע דעם סוד פון דער יצירה, — און דאָ איז ער געבליבן שטיין פאַר דעמזעלבן „אין-סוף״, ווי אין דער אַלטער אמונה, נאָר מיט דעם חילוק, וואָס נאָך דעם „אין-סוף״ פון דער אַלטער אמונה איז געשטאַנען אַ גרויסער גאָט, וואָס האָט געטראָגן אין זיין האַנט דעם פונדאַמענט פון דעם אַלעם, און דאָ אונטער דעם „אין-סוף״ איז אַ גרויסע פוסטקייט און אַ גרויסע אומפאַרשטענדלעכקייט.

— וואָס קומט מיר אַרויס, אַז איר האָט מיר אויפגעדעקט אַ „טפח״ פון דער יצירת אלקים, אַז איך זע, אַז אַביסל ווייטער איז דער גאַנצער „אין-סוף״ דאָ. דער מענטש זעט דאָך נאָר זיינע ד׳ אמות פאַר זיך, זיין שטיקעלע וועלט און די פאָר שטערן און די זונען, וואָס אונזערע פאַרגרעסערונגס-גלעזער קאָנען פאָרלויפיג דערגרייכן. ווייטער, אין דעם „אוניווערסום״, וואָס איר רופט, איז דאָך ווידער דאָ זונען און וועלטן, וואָס דרייען זיך אַרום זיי, איז דאָ דער „אין-סוף״. און ווי אַזוי קאָן דער מענטש לעבן אינם „אין-סוף״ אָן אַ גאָט? ס׳נעמט דאָך אָן אַ שרעק? — האָט דער בחור געפרעגט מיט פחד אין די אויגן.

אויף דערדאָזיגער פראַגע האָט אים מירקין נישט געקאָנט געבן קיין ענטפער. דאָס איינציגע, וואָס ער האָט אים געקאָנט זאָגן, איז געווען: אַז די וויסנשאַפט לייקנט נישט אָפּ די עקזיס-טענץ פון גאָט. פאַרקערט, די וויסנשאַפט איז אַ לאָמפּ, וואָס באַלייכט די פאַרבאָרגענישן פונם געטלעכן שאַפן, וואָס מיר רופן „נאַטור״. דעם עצם „גאָט״ אַליין זענען מיר זיך נישט ביכולת, מיט אונזערע היינטיגע דערוואָרבענע חושים, אויפצוקלערן, פונקט אַזוי ווי מיר זענען נישט בכוח מיט אונזערע ערדישע, באַשרענקטע חושים אויפצוקלערן, אָדער צו באַגרייפן דעם „אין-סוף״. דער מענטש איז נאָר די אַנטוויקלסטע חיה, וואָס געפינט זיך אויף דעם קליינעם שטויבעלע ערד. אפשר געפינט זיך אין דעם אוניווערסום אַזאַ וועלט, וואָס איז אָן אַן ערך עלטער פון אונזערע, און לויט די אַטמאָספערישע באַדינגונגען פון יענער „וועלט״ געפינען זיך דאָרטן אַזעלכע אַנטוויקלטע ברואים, וואָס האָבן זיך שוין

דערוואָרבן אינסטינקטן, מיט וועלכע זיי קאָנען באַגרייפן, וואָס עס הייסט „אָן-ענד", און קאָנען באַגרייפן, וואָס עס איז „גאָט". אונזערע איידלסטע חושים, דורך וועלכע מיר נעמען-אויף קענטע-נישן און איינדרוקן, אונזערע געהירן און נערוון זענען דאָך אויך נאָר פּראָדוקטן פון כעמישע שטאָפן, וואָס טראָגן שוין אין זיך דעם טויטענדן סם „באַגרענצונג", וואָס עס טראָגט אין זיך די ערד, אויף וועלכער מיר לעבן.

דעם בחורס אומרואיגקייט, זיין אייביג זוכן אין יעדער זאַך, וואָס ער האָט געלערנט, דעם תכלית, האָט מירקינען אויפ-געקלערט זיין אייגענע אומרואיגקייט און זיין אייגן זוכן. „דאָס איז דער כאַראַקטער-שטריך פון דער ראַסע", — האָט ער זיך געזאָגט. „מיר קאָנען נישט לעבן אויף הפקר, אויף דערווייל: מיר מוזן וויסן אַ פאַרוואָס און אַ פאַר ווען".

צוליב דעם בחור האָט ער געקראָגן אַן אינטערעס צו דער יידישער פילאָזאָפיע און יידישער עטיק. ער פלעגט אַרויפקומען איצט אין די אָוונטן צום לערער הורוויץ, כדי מיט אים צו פאַרפירן געשפּרעכן איבער דידאַקטישע טעמען, צו קריגן פון אים ידיעות און איינצושאַפן זיך דורך דעם לערער די נויטיגע ספרים פון יידישן דענקען. דער לערער, וואָס האָט ביי מירקינען געפונען אַ גינסטיגן באָדן פאַר זיינע ידיעות, האָט מיט זיין גאַנצן לערער-חשק זיך גענומען מירקינען אויפצוקלערן איבער יידישער געשיכטע און מיטל-עלטערישער יידישער פילאָזאָפיע. ער האָט אים דערציילט — וואָס מירקין האָט גערן געהאַט — איבער דעם אייגנאַרטיגן יידישן דענקען פון די שפּאַנישע און דייטשע רעליגיאָנס-פילאָזאָפן. דער לערער האָט דאָ געהאַט אַ געלעגנהייט אויסצולאָדן אַלע זיינע ידיעות, מיט וועלכע זיין לערער-חשק האָט אים געגויט זיך צו טיילן. קיין זאַך האָט הורוויצן נישט געקאָנט מאַכן מער גליקלעך און מער צופרידן, ווי צו געפינען אַ פּאָר נייע, פרישע, אומבאַרירטע אויערן פאַר זיינע קענטעניש. מירקין, פאַרשטייט זיך, האָט זיך צוגעהערט מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט צו זיינע געשפּרעכן, אויפקלערונגען און קאָמענטאַרן, וואָס דער לערער האָט צעלייגט אויף טעלערלעך. און ווען רחל-לאה האָט הינטער דער טיר פון

איר קיך דערהערט ווי איר מאַן לערנט מיט מירקינען „תורה״, האָט זיך איר האַרץ אין איר געפריידט, נישט קאָנענדיג זיך דערקלערן די סיבה דערפון, און איר גאַנץ פנים האָט געשטראַלט מיט גליק, פונקט ווי עס וואָלט געווען איר אייגן קינד.

אַ חוץ מיטן בחור נאָטע-לייב, האָט נאָך מירקין געלערנט מיט עטלעכע עקסטערנעס אַלגעמיינע גימנאַזיע-לימודים. פרוי הורוויץ האָט שוין איצט צוגעשיקט צו אים יעדן בחור, וואָס האָט זיך געווענדעט צו איר. די אַלע לעקציעס האָט ער געגעבן ביי זיך אין צימער צו איינצלנע אָדער צו גרופן, וואָס זענען נישט מער באַשטאַנען ווי פון צוויי, כדי זיי זאָלן נישט אַרויסרופן קיין אויפמערקזאַמקייט מצד דער פּאָליציי, אַז מ׳גייט צו-פיל צו אים.

דער „זשאַכלינער״ האָט אים אויך אין די אָוונט-שעהן איינציגע מאָל געהאַט אַוועקגעפירט אויף פאַרשידענע וואוינונגען. יעדעס מאָל אויף אַן אַנדערע, אין די אָרימסטע קוואַרטאַלן פון דער שטאָט, וואו ער האָט געלערנט מיט אַרבעטער-גרופן עלעמענטאַרע לימודים, אָדער פאָרגעלייענט פאָפולערע לעקציעס איבער פיזיק, באָטאַניק און אַנדערע אַזעלכע לימודים. די לעקציעס זיינע זענען פאָרגעקומען פאַר גרופן, וועלכע זענען אַמיינסטן באַשטאַנען פון דער אַרבעטער-יוגנט, אָפטמאָל געמישט אויך מיט עלטערע מענטשן פוןביידע געשלעכטער, מייינסטנס אין ווערקשטעלן, ביי אַ סטאָליאַר אָדער ביי אַ בייטל-נייער, כדי אין פאַל פון אַ פאָליציייאישען איבערפאַל, זאָלן די אָנוועזנדיגע זיך כאַפּן צו די מאַשינען און אַרבעטס-טישן.

דאָ און דאָרט האָבן אַרויסגעקוקט צו אים פון די קאַרגבאַלויכטענע שטיבער גלאַנצנדיגע אויגן אונטער אַ יידיש שוואַרץ היטל, וואָס האָבן געגאַרט נאָך עפּעס; אַן אַנדערשמאָל אַ פּאָר פרעגנדיגע בליקן פון אונטער אַ צעשויבערטן מיידלשן שטערן, וועלכע האָבן עפּעס געוואָלט דערגיין אַ סוד. אַ טייל עלטערע, אויסגעמאַטערטע אַרבעטער זענען איינגעשלאָפן אויף די ערשטע בענקלעך און הויך געכראָפּעט ביי זיינע לעקציעס. אַנדערע האָבן געקוקט אויף אים נאַאיוו. זייערע בליקן האָבן אַרויסגעוויזן מער נייגעריגקייט איבער אים אַליין איידער איבער דער עצם זאַך,

ווען וועלכער ער האָט גערעדט. זאַכאַרי אַליין האָט געהאַט אַ דאָרשטיגן פאַרלאַנג זיך צו באַקענען מיט זיינע צוהערער, צו קענען יעדן פון זיי באַזונדער, צו רעדן מיט זיי און אויסצוגעפינען ווער זענען דאָס די, פאַר וועלכע ער שטייט.

מ׳האָט אים קיינמאָל נישט איבערגעלאָזט מיט זיינע צוהערער אַליין. מירקין האָט קיינמאָל נישט געוואוסט, ווען און וואו ער וועט האַלטן זיינע לעקציעס. מען איז אים געקומען נעמען, און מען האָט אָפּגעוואַרט די גאַנצע צייט פון זיין פאָרלעזן. דערנאָך האָט מען אים אַוועקגעפירט. מען האָט זיך גאָרנישט געשעמט אַרויסצואווייזן דעם אומצוטרוי, וואָס מ׳האָט נאָך צו אים. פאַרקערט, מ׳האָט זיך געמיט צו געבן אים אָנצוהערעניש אויף שריט און טריט, אַז ער איז דאָ אַ פרעמדער און באַלאַנגט צו אַן אַנדערער וועלט, און מען באַנוצט זיך מיט זיין אָפּפערוויליגקייט דערפאַר, ווייל ער, מירקין, האָט דאָך סיי-ווי-סיי גאָרנישט עפּעס בעסערס צו טון, און מ׳האַלט אים ביז מ׳וועט זיך קאָנען באַגיין אָן אים.

ער האָט נישט פאַרשטאַנען דעם אומצוטרוי, וואָס מ׳האָט צו אים, און עס האָט אים געקרענקט אויך. קודם-כל האָט מען אים געלאָזט צו-רו, ווען מ׳האָט נאָר געקאָנט. אַ חוץ אויף לעקציעס, האָט מען אים אין ערגעץ נישט גערופן. ער האָט באַלד אויסגעפונען — און עס איז נישט שווער געווען דאָס אויסצוגעפינען — אַז מ׳האָט עפּעס ספקות וועגן די מאָטיוון פון זיין האַנדלען. שוין דאָס רעדן צו אים איז נישט געווען ווי צו אַן אייגענעם. מ׳האָט קיינמאָל נישט פאַרגעסן צוצוגעבן אים דעם טיטל „הער" צו זיין נאָמען, און דאָס האָט זיך אָנגעהויבן פון „זשאַכלינער" ביז צו די תּלמידים זיינע. אַלע האָבן גערעדט מיט אַ געוויסן דרך-ארץ. ער האָט געקאָנט גלייך באַמערקן, אַז ער איז דער איינציגער זאַטער צווישן זיינע נייע באַקאַנטע. כּמעט ג׳, ב׳ זיינע תּלמידים זענען געקומען מיט הונגעריגע מאָגנס אויף זיינע לעקציעס. אַ סך מאָל האָט ער זיך געשעמט פאַר זיין זאַטקייט. אָבער ער האָט נישט געוואוסט, ווי זיך געגן דעם צו העלפן.

צוערשט האָט ער זיך זשעגירט פאַרצולייגן די בחורים,

וואָס זענען געקומען אויף זיינע לעקציעס, אַז זיי זאָלן נעמען שטיצע פון אים, מיינענדיג מיט זיין נאַאיווקייט, אַז זיי וועלן זיך דורך דעם פילן באַליידיגט. דערנאָך, אַז ער האָט דאָס געפועלט ביי זיך (אַנדערע האָבן אים אויף אַזוי פיל פאַרלייכטערט זיינע שווערינקייטן דורך דעם, וואָס זיי האָבן אַליין ביי אים געבעטן) — האָט ער באַלד איינגעזען, אַז די, וועלכע ער וואָלט געוואָלט העלפן און וועלכע נויטיגן זיך אַממייסטן, האָבן דווקא אויסגעמיטן זיין באַרייטוויליגקייט און זיך אָפּגעזאָגט, און דאָס אין אַזאַ פאָרם, אַז זיי האָבן אים קלאָר געגעבן צו פאַרשטיין, אַז פון אים ווילן זיי קיין הילף נישט אָננעמען. אַנדערש וואָלט געווען, ווען ער וואָלט געווען אַן אייגענער.

זיין פאָטערס וואַכיק אויג האָט מירקינען באַגלייט דורך דעם גאַנצן וועג, וואו ער איז געגאַנגען, זינט ער איז אַוועק פון דער היים. יעדן ערשטן האָט מען אים — וואו ער האָט זיך געפונען — צו וויסן געגעבן פון אַ געוויסן ביוראָ, וואָס איז געווען אַ דירעקטע פיליע פון זיין פאָטערס געשעפט, אַז עס זענען דאָ פאַר אים גרייט געוויסע סומען געלט. מירקין האָט נאָר אַזוי פיל גענומען פון זיין ביוראָ, וויפיל זיין באַשיידן לעבן האָט געפאָדערט. מ׳האָט אים געגעבן צו פאַרשטיין, און ער האָט עס גאַנץ גוט געוואוסט, אַז מ׳וועט זיך נאָר פילן גליקלעך, ווען ער וועט אויסנוצן זיין גאַנצן קרעדיט, וואָס איז אָפן פאַר אים אָדער אַפילו זיין קרעדיט איבערצוציען. ווי יעדער פאַרזאָרגטער מענטש, וואָס האָט קיינמאָל נישט געהאַט דאָס געפיל פון נאַקעט און הונגעריג, האָט ער גאָרנישט פאַרשטאַנען די וויכטיגקייט דערפון. ער האָט אָנגענומען דעם אייזערנעם בריק, אויף וועלכן ער איז געגאַנגען, און די וואַנט, וואָס באַשיצט אים, פאַר אַזעלכע פאַרשטענדלעכע זאַכן, אַז ער האָט נישט איינגעזען קיין אורזאַך, אַז צוליב דעם זאָל אים ווער קאָנען מקנא זיין, אָדער מ׳זאָל צוליב דעם נישט האָבן קיין צוטרוי צו אים. אים האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז אַזאַ נאַטירלעכע זאַך, ווי דער הימל איבערן קאָפּ און ווי די לופט, וואָס מ׳שעפּט-איין. געוויס האָט ער זיך גאַנץ גוט אָפּגעגעבן אַ רעכענונג, אַז די אַלע, וואָס זענען אַרום אים, זענען מענטשן

פון דער גאַס, מענטשן אָן היימען, וואָס האָבן גאָרנישט, אַחוץ זייער איינגעשטיקט לעבן און זייער בלויז לייב. אָבער פאַר אַזאַ איינעם האָט ער זיך דאָך אויך געהאַלטן, און ווי יעדער זאַטער, האָט ער נישט געוואוסט, אַז די פיזישע פאַרזאָרגונג, וואָס זיין קערפער האָט, זאָל אויף אַזוי פיל אויסמאַכן, זאָל אויף אַזוי פיל זיין וויכטיג, אַז צוליב דעם זאָל מען אים אונטערשיידן פון אַנדערע.

עס האָבן אָנגעהויבן אַרומצוגיין ווענן אים לעגענדעס, אַז ער איז אַ מיליאָנערס אַ זון, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפן זיין פאָטערס הויז און איז געקומען לעבן צווישן די יידישע מאַסן. מ׳האָט עס נאָך באַפּוצט מיט לעגענדעס, וואָס די מענטשלעכע פאַנטאַזיע פאַרפעלט קיינמאָל נישט צו וועבן אַרום אַ גינסטיגן באָדן. מ׳האָט דערציילט ווענן אים פאַרשידענע מעשיות. און עס איז גענוג געווען, אַז ער זאָל זיך ערגעץ באַווייזן, וואו מ׳האָט אים געקענט, און מ׳זאָל אויפהערן יעדעס געשפּרעך און פילן זיך אומבאַקוועם אין זיין געגנוואַרט. ער האָט צוליב דעם נישט געקאָנט מאַכן קיין נייע באַקאַנטשאַפט און געפילט זיך אַזוי איינזאַם, אָפּגעזונדערט, ווי פריער.

אַחוץ דאָס הויז פון פרוי הורוויץ האָט ער קיין אַנדער הויז אין וואַרשע נישט געקענט. נאָר אַפילו דאָרט, ביי דעם לערער הורוויץ, האָט ער דערפילט, אַז די איינציגע, וואָס באַציט זיך צו אים איינפאַך, מוטערלעך, איז געווען די פרוי הורוויץ. אַלע איבעריגע שטוב-מענטשן, פונם לערער ביז צו די טעכטער זיינע, און מער פון אַלע זייער יינגסטער זון, דער גימנאַזיסט, האָבן זיך נישט נאָר צו אים באַצויגן קאַלטלעך, נאָר מ׳האָט באַשיינפערלעך געקאָנט פילן זייער אומצוטרוי צו אים. יעדעס מאָל ווען ער איז אַריינגעקומען און נישט געפונען פרוי הורוויץ, האָט ער נישט געקאָנט לאַנג פאַרבלייבן, אַזוי ווי די בליקן וואָלטן אים אַרויסגעטריבן. דאָס ערשטע וואָרט, מיט וועלכן מ׳האָט אים מכבד געווען ביי דער טיר איז געווען: „די מאַמע וועט באַלד אַריינקומען״, אָדער „די מאַמע איז נישטאָ״, אַזוי ווי מ׳וואָלט אים מיט דעם געוואָלט געבן צו פאַרשטיין, אַז אַחוץ דער מוטער, האָט קיינער דאָ

אין הויז נישט קיין אינטערעס פאַר אים. דער אומצוטרוי צו אים האָט אים ווײ-געטון, און ער האָט זיך געפילט ווי פריער איינזאַם און אַליין.

קאַפּיטל 13

דער ערשטער „מי שברך“

איינמאָל האָט דער „זשאַכלינער“ אָוועקגעפירט מירקינען אויף אַ פאָרלעזונג. עס האָט געזאָלט זיין אַ פּאָפּולער-וויסנשאַפטלעכע לעקציע איבער סאָציאַל-עקאָנאָמישע ענינים. מירקין האָט עס געזאָלט האַלטן פאַר אַרבעטסלאָזע, וואָס מ'האָט געוואָלט שטילן זייער הונגער מיט פאָרטראַגן. די לעקציע איז פאָרגעקומען ערגעץ אין אַן אַנשטאַלט, וואָס מירקין האָט זיך נישט געקאָנט דערקלערן וואָס דאָס איז: אַ ווערקשטעל, צי אַ נאַכטלעגער פאַר אָרימע. עס איז געווען אין אַ קעלער פון אַ סטאָלעריי, אָנגעשטעלט מיט לאַנגע ווערקשטעל-טישן, מיט מכשירים, הובלעכץ, טעפּ מיט קלעבעכץ, פון וועלכע ס'האָט זיך געפילט אַ שלעכטער ריח, אַזוי ווי פון אַ זויער-געוואָרענעם, איבערגעשטאַנענעם געקעכץ. פון אַלע ווינקלעך האָבן אַרויסגעקוקט אייזערנע בעטלעך. אַ טייל זענען געווען אויפגעשטעלט און באַנוצט געוואָרן פאַר בענק. אויף צווייפלהאַפטיגע בעטגעוואַנד און טונקעלע שמוציגע קאָלדרעס זענען געזעסן פאַרשידענע מענטשן, וועלכע ער האָט נישט גוט געזען אין דעם קאַרגן שיין פון דער גאַז-באַלויכטונג, מיט ראָזעווע פּאַפּיר באַהאָנגען, וואָס האָט באַלויכטן דאָס געוועלב-קעלער.

פון דער ערשטער מינוט אָן, ווען ער האָט זיך באַוויזן אין דעם קעלער, האָט מירקין גלייך דערפילט אַ שלעכט-אָנזאָגנדיקן אומצוטרוי צו אים, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון אַלעמענס

בליקן אויף אים. מירקין האָט שוין דענסטמאָל גערעדט אַביסל יידיש, כאָטש נאָך זייער רוסיפיצירט, מיט פיל גרייזן. צו אַזעלכע לעקציעס האָט ער זיך צוגעגרייט און דווקא זיך געוואָלט אויספיינען מיט זיין יידיש. אַזוי ווי ער האָט אָבער נישט געקאָנט גוט יידיש רעדן, איז זיין שפּראַך געווען אַ שלעכט דייטש (וואָס ער האָט געמיינט, אַז עס איז יידיש), געמישט מיט רוסישע ווערטער. מירקין האָט די פאָרלעזונגען זיינע פאַר אַרבעטער גענומען זייער ערנסט און געמיט זיך צו באַלעבן זיינע ווערטער מיט ביישפּילן פון זיין אייגענער דערפינדונג. נאָר קוים האָט זיך דערהערט באַלד ביים אָנהויב זיין פאַרדייטשט יידיש, איז געוואָרן אַ געלעכטער אין די ווינקלען. דער קאָנטאַקט צווישן דעם רעדנער און די צוהערער האָט זיך פאַרלוירן. מירקין איז דערשטוינט געבליבן אַ ווייל, אָבער ער האָט זיך מיט אַן אומבאַהאָלפענעם שמייכל פאַרענטפערט פאַר זיין שלעכטן יידיש און צוגעזאָגט, אַז אין דער צוקונפט וועט ער זיך מיען אויסצובעסערן זיין לשון, און געפּרוּווט ווייטער אָנגיין מיט זיין לעקציע. דער עולם אָבער האָט אים שוין נישט געהערט. מ'האָט גערעדט אין די ווינקעלעך און נאָכגעקרימט יעדעס שלעכט-אַרויסגעזאָגט וואָרט זיינס. מירקין, וועלכער האָט געגלויבט, אַז ער טוט אַ וויכטיגע און הייליגע אַרבעט, האָט זיך געמיט נישט צו לאָזן זיך באַאיינפלוסן פון דער גרינגשעצונג און אויפצוהאַלטן דעם פּאַטעטישן טאָן, וואָס ער פלעגט שטענדיג איינשלאָגן אין זיינע לעקציעס. אָבער אין די ווינקעלעך צווישן דעם צוזאַמענגעקומענעם הונגעריגן עולם, וואָס האָט אין מירקינס אויגן אויסגעזען ווי איין מענטש מיט אַ סך גופים, האָט מען שוין גערעדט הויך. איינער האָט איבערגעפרעגט דעם אַנדערן: ווער איז ער, דער יאָלד? און אָפּגעענטפערט עפּעס נישט זייער קיין חניפה-דיגס אויף זיין אַדרעס. מירקין איז צוערשט געוואָרן בלאַס, געהאַלטן אין איין אידיאָטיש שמייכלען, און נישט געוואוסט ווי אַרויסצוקריכן פון דער סיטואַציע. ער האָט געפּרוּווט ווייטער אָנגיין מיט זיין רעדן. פּלוצים האָט זיך אויפגעשטעלט איינער פון הינטן, וואָס איז געווען מרדכי דער הויקער, און געפרעגט שוין הויך:

— יאַך פאַרשטיי נישט. מיר האָבן געמיינט, אַז מ׳האָט אונז דאָ צוזאַמענגעבראַכט צו הערן עפּעס אַ ריכטיג וואָרט, און דאָ האָט מען אונז אַראָפּגעבראַכט עפּעס אַ בורזשוק, וואָס וויל טון פילאַנטראָפּישע אַרבעט צווישן די מאַסן. זאָל ער גיין אין דער ייִדישער גמינע אַריין אויף גזשיבאָווסקע.

— ער הערט דאָך, — ציט אים פון הינטן הענדיך דער סטאָליאַר, וואָס זיין ווייך האַרץ האָט נישט געקאָנט צוזען דעם צער פון מירקינען.

— זאָל ער הערן, וואָס האָב יאַך מורא פאַר וועמען.

מירקין האָט אויפגעהערט צו רעדן: ער האָט זיך אַרומגעקוקט צעמישט, בלייך, מיט אַן אָפן מויל, געריבן זיך מיט די בלייכע הענט די וואָנצעלעך. ער האָט געוואָלט עפּעס זאָגן און נישט געוואוסט וואָס.

די אידעאַליסטישסטע מאַסע קאָן זיין אַכזריותדיג ברוטאַל, ווען זי געפינט איר קרבן. צי איז דאָס געווען זיין אויסטיילן זיך פון די אַרומיגע מיט זיין בכבודדיגער באַקליידונג צווישן דעם האַלב-אָפּגעריסענעם עולם, וואָס האָט זיי געמאַכט אַזוי ביטערלעך געשטימט געגן אים? וואָס מער מירקין האָט זיך פאַרלוירן און נישט געוואוסט ווי אַרויסצוגיין פון דער לאַגע, וואָס בלייכער און אומבאַהאָלפענער ער איז געוואָרן, אַלץ מער האָט עס גערייצט דעם אָנפאַל-אַפּעטיט פון די פאַרזאַמלטע אויף אים.

— יאַך וואָלט נאָר געוואָלט וויסן, ווי עס האָבן אים געשמעקט די קאָטלעטן היינט ביים מיטאָג-עסן? — זאָגט אַ בלייכער יונגערמאַן און ווייזט-אַרויס זיינע ציין-פאַרלוירענע יאַסלעס אין געלעכטער.

— גלויב מיר, וואָס דאָס אַכלט-אויף אויף איין מאָלצייט, וואָלט פאַר אונזערס איינעם גענוג געווען אויף דריי טעג.

— מיטן ווייב און קינד צוגעלייגט, — זאָגט אַ האַלב פאַרשלאָפענער, נישט ראַזירטער מיטל-יעריגער אַרבעטער, מיט רויטבאַפאַרבטע הענט, אין אַ פלעגמאַטישן טאָן, פוילנדיג זיך אַפילו דערביי צו לאַכן.

— הערט-אויף, עס איז דאָך אַ רחמנות אויף אים. זעט, ער

איז אזש בלייך געוואָרן, — זאָגט אַ דערשלאָגן מיידל.

— וואָס ברענגען זיי צו אונז אַזעלכע יאָלדן?

שפּעטער, אַז מירקין איז אַהיימגעגאַנגען מיטן „זשאַכלינער" דורך די באַשנייטע גאַסן אין געלן ליכט, וואָס האָט אַרויסגע־שיינט פון די עלעקטרישע לאָמפּן פון די געוועלבלעך, האָט זיי דער „זשאַכלינער" פאַרענטפערט:

— מענטשן זענען פאַרביטערט. שוין דעם צווייטן חודש, ווי עס איז קיין אַרבעט נישטאָ ביי דער לעדער־בראַנזשע, אין די טריקאָטן־שפּינערייען, צווישן די שאַכטל־מאַכערס. מ׳דאַרף נישט פאַראיבל האָבן — זיי זענען הונגעריג.

— און אַז זיי זענען הונגעריג, וואָס בין איך שולדיג? — פרעגט דער ביטערגעוואָרענער מירקין.

— איר האָט אַמאָל געהונגערט, פאַניע מירקין? — פרעגט אים דער „זשאַכלינער", אָפּשטעלנדיג זיך אין מיטן גאַנג.

מירקין איבערלייגט זיך, קלערט אַ ווײַלע און גיט צו מיט שעמעוודיגקייט:

— ניין.

— זעט איר, און זיי דערפילן דעם, וואָס האָט נישט געהונגערט.

— צוליב דעם, וואָס זיי הונגערן, איז נאָך נישט באַ־רעכטיגט זייער האַנדלען געגן מיר. איך ווייס נישט, וואָס עס וועט אַרויסקומען, ווען איך וועל אויך הונגערן? נאָך אַלעם בין איך דאָך נישט געקומען צו זיי שלעכטס־טון, אַז ס׳קומט מיר דעריבער אַזאַ ברוך הבא.

— פאַניע מירקין, — ענטפערט דאַרויף דער „זשאַכלינער", — צווישן אונז און אייך שטייט אַן אייזערנע וואַנט, איר וועט אונז קיינמאָל נישט קאָנען פאַרשטיין. ווי אַזוי קאָנט איר אונז פילן, אַז איר האָט זיך קיינמאָל נישט געפונען אין דער סי־טואַציע פון אונזערס איינעם? וואָס ס׳זאָלן נישט זיין די מאָ־טיוון, וואָס האָבן אייך געבראַכט צו אונז, — זאָגט דער „זשאַכלינער", וועלכער האָט ליב געהאַט צו רעדן און געוואָרט נאָר אויף אַ געלעגנהייט, — און איך צווייפל נישט אין דער אויפריכטיגקייט

פון זיי, — וועט איר קיינמאָל נישט פילן, נישט פאַרשטיין און נישט באַגרייפן אונז. ווייסט איר פאַרוואָס? טאַקע דערפאַר, ווייל איר האָט קיינמאָל נישט געהונגערט, ווייל איר האָט קיינמאָל נישט איבער־געלעבט אָט דאָס, ווען איר שטייט איינער אַליין אין דער גאַס און פאַרמאָגט גאָרנישט, נאָר אייער נאַקעט לייב. האָט איר אַמאָל געקלערט וועגן דעם, וואו איר וועט היינט אָונט באַהאַלטן אייער קערפער? האָט איר אַמאָל געהאַט דאָס געפיל צו גיין אין גאַס און צו זען הייזער און הייזער, באַלויכטענע פענסטער אַרויסקוקן פון אומעטום, און נישט האָבן קיין איין טיר, וואו אַריינצוגיין? עס האָט שטענדיג ערגעץ־וואו געוואַרט אַ וואַרים בעט אויף אייך. איר האָט קיינמאָל נישט קיין מינוט געלעבט אָן אַן אַדרעס. פאַרשטייט איר, וואָס ס'הייסט אַרומצודרייען זיך אין די גאַסן, אָן אַן אַדרעס?... איר האָט קיינמאָל נישט געטראַכט וועגן אייערע טאָג־טעגלעכע נויטן. אייך קומט־פאָר, אַז דאָס פאַרזאָרגן מיט שפייז פאַר אונזער קערפער, איז אַזאַ נאַטירלעכע זאַך, ווי די זון, ווי די לופט, ווי דער הימל איבער אונזער קאָפּ. זאָל מען אייך אויף איין טאָג, אויף איין שעה אַריינזעצן אין אַ לופט־ענגן צימער, ווערט איר פון גאָרנישט קלערן, נאָר ווי אַזוי אויסצוהאַקן אַ לאָך אין דער וואַנט, כדי איר זאָלט באַקומען לופט. דאָס זענען די געדאַנקען פון אַ הונגעריגן מענטש. ער קלערט וועגן גאָרנישט עפּעס אַנ־דערש, נאָר פון עסן און וואו צו שלאָפן. דאָס איז די וואַנט, וואָס שטייט צווישן אונז און אייך.

— אפשר טאַקע דערפאַר, וואָס איך האָב קיינמאָל נישט געהאַט אָט די טעגלעכע זאָרגן, וואָס איר רופט־אָן דאָס זעטיגן מיינע פיזישע נויטן, איז מיין קומען צו אייך אַרויסגערופן גע־וואָרן דורך אַ פיל העכערן אידעאַל, ווי די נויט, דורך אַן אינערלעכן טרייב, — זאָגט מירקין.

— עס איז נישטאָ קיין מער אינערלעכער טרייב, קיין מער אידעאַליסטישער און העכערער מאָטיוו, ווי די נאַקעטע נויט. דאָס איז דער פאַס, וואָס די מאַסן אָנערקענען — צוצולאָזן צו זיך, און דאָס איז די איינציגע גאַראַנטיע, אַז דאָס קומען איז אַן אמתדיגס און אַ שטענדיגס, געבונדן דורך איין גורל מיט אַלעמען.

ווארים נאָך אַלעמען, וואָס האַלט אייך, אַז איר זאָלט אין אַ שיינעם טאָג נישט אַוועקגיין פון אונז, פונקט אַזוי ווי איר זענט געקומען צו אונז? אייער קומען איז נישט אַרויסגערופן געוואָרן דורך אַ נויטווענדיגקייט, נאָר דורך אַ קאַפּריז, זאָל זיין אַן אידעאַלער קאַפּריז, און מאָרגן קאָנט איר האָבן אַן אַנדערן קאַפּריז. אַ טירל שטייט שטענדיג אָפן פאַר אייך, און ערגעץ-וואו וואַרט אַ וואַרימע היים פאַר אייך.

— איז דאָס די סיבה פון אייער אומצוטרוי צו מיר, דאָס, וואָס איך בין צופעליג פאַרזאָרגט מיט מיין חיונה? איך גלויב נישט, אַז דאָס איז אַ ריכטיגע מאָס צו מעסטן מענטשן, אויב זיי זענען הונגעריג אָדער זאַט. הונגעריג ווי זאַט זענען איבערלעכע צושטאַנדן, און דער מענטש קאָן זיין אין יעדן צושטאַנד גוט אָדער שלעכט, גערעכט אָדער אומגערעכט. איבריגנס, אַז מ'זאָל משפטן מענטשן דערפאַר, וואָס זיי זענען פאַרנומען נאָר מיט זייער חיונה, וואָלט מען באַדאַרפט פאַר-דאַמען אַלע גאָטס באַשעפענישן. די גאַנצע גאָטס וועלט ווערט געפירט אין אַ בורזשואַזער אָרדנונג. אַלע פויגל און אַלע חיות, אַלע בלומען און געוויקסן זענען נאָר פאַרנומען מיט איין זאַך: זיי זאָרגן נאָר, ווי אַזוי זיך צו באַשאַפן חיונה און ווי אַזוי איבערצולאָזן דער שפּעטערדיגער וועלט זייער פאָרטזעצונג.

— אָבער גאָטס באַשעפענישן קלייבן נישט אָן קיין ירושות, לעבן נישט פון אָנגעקליבענע פאַרמעגנס, וואָס זייערע עלטערן האָבן אָנגעזאַמלט. זיי קעמפן-אויס זייערע ביסנס מיט די נעגל, קלייבן-אָן חיונה, איינצל אָדער קאָלעקטיוו, מיט אייגענע כוחות.

— דאָס איז אונזער עודף איבער דער בהמה און חיה. פאָרלויפיג האָבן מיר דעם אָנקלייב און דער ירושה צו פאַר-דאַנקען אונזער גאַנצע ציוויליזאַציע.

— אַז איר רופט דאָס אַן „ציוויליזאַציע", — ענטפערט דער „זשאַכלינער" פאַרביטערט.

— קיין אַנדערע האָט די מענטשהייט נאָך נישט אויסגעקלערט, און כל-זמן מיר האָבן נישט קיין אַנדערן אָנהאַלט, איז

דאָס אונזער ביסל אָרימקייט, אַז נישט, וועלן מיר גאָר פאַרווילדערט ווערן.

— איך בין נישט אַזוי געבענטשט, ווי איר, — רופט זיך אָן צום סוף דער „זשאַבלינער“, — נאָר איינס ווייס איך, אַז טאָקע דאָס „אָנקלייבעכץ“ איז די וואַנט, וואָס שטייט צווישן אונז און אייך, און דורך דער וואַנט וועלן מיר נישט דורכשפּרינגען.

זיי זעגענען זיך צעגאַנגען ברוגזלעך.

קאפיטל 14

איבערגעשניטן דעם נאפל

דערווייל האָט זיך געמאַכט עפּעס אַ זאַך, וועלכע האָט פון אונטער מירקינען אונטערגעשניטן די צווייג, אויף וועלכער ער איז אַזוי זיכער געזעסן, פיל פריער ווי ער האָט עס אַליין גערעכנט. ער איז אַ סך פריער אַנגעוויזן געוואָרן אויף זיך אַליין, איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט זיך צוצוגרייטן דערצו. ער איז געקומען אין קאָנטאָר אריין פון זיין פאָטערס אַגענט אין וואַרשע איינצוואָרדענען מיט אים וועגן די געלט-אָנגעלעגנהייטן אין דער צוקונפט. דער אַגענט האָט אים איבערגעגעבן אַ פאַר-מאַכטן בריוו, וואָס איז אָנגעקומען פאַר אים.

— מיר האָבן אייך ארומגעזוכט און נישט געקאָנט געפי-נען. דער בריוו ליגט שוין פאַר אייך אַ געוויסע צייט. אין האָטעל, וואָס איר האָט פאַרלאָזט, האָט איר נישט געלאָזט אייער אַדרעס.

מירקינען האָט דער בריוו אינטריגירט. ער האָט דער-קענט דעם פאָטערס האַנטשריפט אויפן קאָנווערט. זינט ער האָט פאַרלאָזט פעטערבורג איז עס געווען דער ערשטער צייכן פון יענעם לעבן, און דאָס האָט אין אים אויפגעוועקט אַלטע דעראינערונגען. כדי אָן ענדע צו מאַכן, האָט ער בדעה געהאַט נישט צו עפענען דעם בריוו, אָפּצושיקן אים אומגעלעזן. די נייגעריקייט האָט אָבער אין אים געזיגט. ער האָט אים אויפ-געעפנט און געפונען אַ קורצע ידיעה מיט זיין פאָטערס אייגנ-הענטיגער איילקער שריפט:

„איך האָב געפונען פאַר נויטיג צו פאַרריכטן דאָס שלעכטס, וואָס דו האָסט אָנגעמאַכט. לעצטן נאָוועמבער האָבן מיר זיך פאַרבונדן אין אַ חתונה־באַנד מיט נינאַ סאַלאָמאָנאָוונאַ״.

דאָס בלוט האָט געגעבן אַ זעץ אין זיין פנים. די הענט האָבן אים אָנגעהויבן צו ציטערן. פאַר כעס האָט ער זיך שאַרף איינגעביסן די ליפּ. ער האָט געבעטן טינט און פעדער און אָנגעשריבן אויף זיין פאָטערס אַדרעס דידאָזיגע ווערטער:

„איר זייט אַ פּאָדליעץ, און איך וויל גאָרנישט האָבן מיט ...יך וואָס צו טון״.

פאַרמאַכט דאָס שרייבן און געבעטן דעם אַגענט איבערצושיקן עס דעם פאָטער זיינעם.

— און וואָס טון מיט דעם געלט פאַר אייך? דער פּעטערבורגער קאַנטאָר באַרעכטיגט אונז אייך אויסצוצאָלן טויזנט רובל אַ מאָנאַט. מיט די פריערדיגע געלטער, וועלכע איר האָט נישט אינגאַנצן אויסגענוצט, האָט זיך אָנגעזאַמלט אַ היפּשע סומע.

— טוט וואָס איר ווילט, פון מיינעטוועגן קאָנט איר זיי צוריקשיקן. געוויס, שיקט זיי צוריק צוזאַמען מיטן בריוו.

דער דירעקטאָר פון דער טראַנספּאָרט־געזעלשאַפט, וואָס איז געווען אין וואַרשע דער קאָרעספּאָנדענט פון זיין פאָטערס קאַנטאָר, האָט אים אָנגעקוקט דורך זיינע פינקלדיגע ברילן, און דער איינגעלייגטער שטייפער קאָלנער פון זיין געפּרעסט העמד האָט זיך זייער געפינקלט. ער האָט מירקינען באַטראַכט מיט איבערלייגונג און אָפּגעענטפערט:

— יעדנפאַלס וועל איך האַלטן די געלטער צו אייער דיספּאַזיציע. מען קאָן נישט וויסן, אפשר חעט איר זיי וועלן באַנוצן.

מירקין, נישט געפינענדיג זיך קיינמאָל אין נויט, האָט נישט פאַרשטאַנען די וויכטיגקייט דערפון און דעם גרויסן חילוק, וואָס די פאָר טויזנט רובל וועלן מאַכן פאַר אים, האָט ער אים אָפּגעענטפערט:

— איך האָב אייך שוין געזאָגט — טוט דערמיט, וואָס איר ווילט.

— אייער אַדרעס בלייבט דאָך פאָרלויפיג דערזעלבער ? — פרעגט דער דירעקטאָר מיט אַ ביטערן הינטער-געדאַנק.

— צו וואָס באַדאַרפט איר דען וויסן ?

— איך מיין, עס קאָן זיך אַמאָל טרעפן. אפשר קאָן אָנקומען אַ בריוו פאַר אייך פון פעטערבורג.

— איך דערוואַרט נישט קיין בריוו פון פעטערבורג, — האָט מירקין אָפּגעענטפערט און פאַרלאָזט דעם דירעקטאָר מיט אַ נויג.

— יעדנפאַלס שטייען מיר שטענדיג גרייט צו דינען. מיר וועלן זיין גליקלעך, — האָט דער דירעקטאָר אָפּגעענטפערט, באַגלייטנדיג אים צו דער טיר.

מירקין האָט זיך געדרייט איבער די וואַרשעווער גאַסן אין פאַלנדיגן שניי מיט אַן אַרויפגעשטעלטן קאָלנער פון זיין פאַלטאָ און געפילט זיך לייכטער ווי פריער.

פאַרנאַכט האָט ער זיך ווידער געפונען ביי פרוי הורוויץ. עס איז געווען אַזאַ פאַרשטענדלעכע זאַך צו איר צו גיין, ווי אַ קינד, וואָס גייט אַהיים. ער האָט זי געטראָפן אין קיך, וואו זי איז געשטאַנען ביי דער אויפגערוקטער פייערקע און האָט געשאַרט מיט אַן אייזן צווישן די פאַרברענטע קוילן, כדי אויפצולעבן דאָס פייער פון קיך. פון די צעהיצטע קוילן האָט געזוי׳ט אַ רויטלעכער שיין און באַגאָסן דאָס שטאַרקע פנים פון פרוי הורוויץ. זי האָט זיך אַביסל פאַרשעמט ביי זאַכאַריס אַריינקומען און איבערגעווישט זיך מיטן פאַרטוך דעם שוייס פון איר שטערן.

— מאַדאַם הורוויץ, איצט, צי איך וויל יאָ, צי איך וויל נישט, מוז איך מיר אַליין פאַרדינען מיין שטיקל ברויט, אַז נישט, וועט אויסקומען צו הונגערן.

— געמיינט, כאָטש מיט איינעם בין איך אויסגעזאָרגט, — זאָגט פרוי הורוויץ מיט אַ שמייכל, — וואָס איז דאָס אַזוינס געשען ?

מירקין האָט נישט געענטפערט. אָנשטאָט אַן ענטפער, האָט ער עפעס געזוכט אין די טאַשן, צונויפגענומען דאָס גאַנצע געלט, וואָס ער האָט געהאַט ביי זיך, סיי גרויס און סיי קליינס, און געגעבן אַ וואָרף-אַריין אין פייער.

— משוגע דאַרף מען נישט זיין, — רופט־אויס רחל־לאה, און פאַרגעסנדיג זיך, גיט זי אים אַ פּאַטש מיט איר פינגער איבער זיינע הענט.

זי האָט זיך אַליין דערשראָקן פאַר איר טאַט און אָנגערופן זיך מיט אַ געלעכטער:

— זייט מיר מוחל. איך האָב זיך פאַרגעסן. איך האָב געמיינט, אַז עמיצער פון מיינע קינדער טוט דאָס. — און זי האָט זיך נאָך מער גערויטלט איבער דעם וואָרט, ווי איבער דעם פּעטשל, וואָס זי האָט אים געגעבן.

מירקין האָט נישט געוואַגט צו קוקן איר אין פּנים אַריין, נאָר בויגנדיג זיין בליק אין פייער, האָט ער געזאָגט ווי צו זיך:

— איך דאַנק אייך.

דעם אָוונט איז ביים לערער הורוויץ פאָרגעקומען אַ גרויסע דיסקוסיע וועגן דעם ציל פון לערנען און צוועק פון מענטשן, — ווידער אַרויסגערופן דורך דעם בחור נאָטע־לייב. דער בחור איז געווען זייער אומגעדולדיג; ער האָט קוים געהאַלטן ביים אלף־בית פון זיין נייער תּורה, און שוין געוואָלט דערגיין דעם תּכלית. דער תּכלית האָט אַלץ דעם בחור נישט געלאָזט איינרוען. ווען ער איז אַנטלאָפן פון דער גמרא אין דער נייער וועלט אַריין, האָט ער געזוכט אין דער נייער תּורה די צוועקלעכקייט און די זיכערקייט, וואָס די אַלטע אמונה האָט אים געגעבן. ער האָט עס אָבער נישט געקאָנט זען, ער האָט נאָר געפילט אַ פּוסטקייט, און ער האָט זיינע ספקות אויסגעדויקט פאַרן לערער דעם אָוונט; ס'איז אויך געווען דערביי דער „זשאַכלינער".

— דאָרט אינדערהיים, אין די אַלטע ספרים, האָט זיך אַמאָל אַנטפּלעקט ווי אַ ליכט די אויפגאַבע פון מענטשן וואָס צו טון, כּדי צו פילן זיך אָנגעבונדן אין תּכלית, אין אַ צוועק. מען איז געווען פאַרזיכערט. דאָ, — זאָגט ער, — אין דער נייער אמונה, וואָס ער לערנט, איז מען אינגאַנצן אָנגעוויזן אויף זיך אַליין. גוט, איך וועל שוין וויסן, אַז אַזוי פיל און אַזוי פיל אינזלען געפינען זיך אויפן מיטל־לענדישען ים; איך וועל קאָנען אויס־

רעכענען אַלע טייכן פון אַפריקע, אָדער האָבן אַ ידיעה אין נאַטור פון דעם בלימל אָדער פון יענעם פליגעלע. דאָס איז דאָך נאָר איין קליינער פרט אין גרויסן כלל. עס גייט דאָך אַריין אין חשבון פון „ששת ימי בראשית". עס זענען נאָר פרטים. וואו געפינט זיך אָבער אין דעם נייעם לימוד דאָס גרויסע, וואָס שטייט אונטער דעם כלל? — דעם תכלית פון דעם אַלעם? אָפטמאָל נעמט מיך אַרום אַ שרעק. עס איז אַזוי ווי די ווייבער זאָגן: „איך האָב געלאָזט פאַלן אַ דעק, און קלייב-אויף די פעדערן". מען פילט זיך ווי הפקר: מען נעמט דיך און מען שיקט דיך איינעם אַליין אַרויס אין אַ ווייטן, אומענדלעכן וועג.

דער לערער הורוויץ האָט מיט אַ לערערשער געדולד אויסגעהערט די תרעומות אויף זיין תורה פונם ניי-אָנגעקומענעם, געשלעפט די ברילן פון דער נאָז און שטאַרק זיי געריבן מיט דעם טיכל און אים אָפגעענטפערט: דווקא דאָס, וואָס ער האָט געהאַט איינדערהיים, איז געווען אַ שפּיל אין אַ „בלינדע קו", אַ גלויבן אויפן וואָרט. דער גרויסער תכלית ליגט דאָ, — ווייזט דער לערער אויף זיין ספרים-שראַנק. — און ווילסטו זיך אָנבינדן אָן דעם גרויסן תכלית, קאָנסטו נאָר דורך דעם כוח פון זיי. דער פרט קאָן זיך נאָר אויפהויבן צו יענער הויך פון גאַנצן כלל דורך דעם כוח פון מענטשלעכן שכל. מיט דעם, וואָס מיר באַקענען זיך מיט אַזעלכע גייסטער ווי ספענסער, דאַרווין און זייערס גלייכן, ווערן מיר אַ טייל פון זיי, אונזער אייגענער שכל גייט-אַרויס פון זיינע ענגע ד' אמות און שוועבט-אַריין אין דעם ליכט פון וועלט-גייסט. מיר בינדן זיך דורך דעם אָן אָן דעם איינציגן און אייביגן תכלית, וואָס איז דאָס דערקענען, דאָס וויסן. צוליב דעם ווערן מיר שותפים פון „ששת ימי בראשית". מיר זענען נישט קיין קליינע בלינדע קנעכט, וואָס דינען אַ געוויסן ריטואַל, — דער אַזוי, און די אַנדערע — אַנדערש, כדי דורך דעם צו געפעלן עפּעס אַן אויסגעטראַכטן כוח, וואָס יעדער שבט האָט אים געכאַפּט אין אַרענדע. דאָס איז געצנדינסט, דאָס איז נישט קיין תכלית. דער גרויסער תכלית איז דער פון שפּינאָזאַ: „ווען דו ווערסט אַליין אַ שותף אין ששת ימי בראשית", און צו דעם תכלית קאָנסטו

נאָר צוקומען דורך דעם, וואָס דו בינדסט דיך אָן אינם גרויסן וועלט־שכל, וואָס האָט זיך אַנטפּלעקט ביי די גרויסע גייסטער. „גאָט”, אָדער די „נאַטור” איז בלינד. דער מענטשלעכער שכל האָט אים אויגן געגעבן.

— אָבער ווער האָט באַשאַפן דעם שכל? ווער האָט באַשאַפן דעם שכל? — וויל דער בחור נישט אָפּלאָזן.

רחל־לאה איז דערביי געזעסן ביים טיש. זי האָט פאַרצערעוועט אַ זאָק ביים מילך־שיין פונם לאָמפּ, ווען די מענער האָבן זיך געשפּאַרט. אַז די ווערטער האָבן דערגרייכט אין די הויכע הימלען, האָט זי אויפגעהערט צו צערעווען, אונטערגעלייגט איר שטאַרקע קין אונטער איר האַנט און צוגעהערט זיך צום געשפּרעך מיט אַן איינגעקנייטשטן שטערן. און כאָטש זי האָט נישט פאַרשטאַנען וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, האָט זי אָבער אין איר גאַנצן אינערלעכן וועזן געפילט אַ דערהויבנקייט. זי האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ אויף איר מאַנס רייד, ווי זי וואָלט מסכים געווען דערויף.

דער „זשאַכלינער” האָט אָבער געמיינט, אַז דאָס זענען אַלץ בורזשואַזע רייד.

— וואָס הייסט, זיך צו פאַרלאָזן אויפן אייגענעם שכל? — האָט ער געפרעגט. — וואו קאָן דיך דער שכל פאַרפירן? דער שכל שלעפּט דאָרט, וואו דער מאָגן וויל. דער שכל איז אויך נישט קיין אומאָפּהענגיגער נפש. ער איז אַ טייל פונם גוף און ער באַדינט מיט איינפאַלן און כיטרעקייט אויסצוגעפינען די זאַכן, וואָס דער גוף וויל. ביי אַ טייל ליגט דער שכל אין מאָגן, אין טאַש, ביי אַנדערע ליגט דער שכל אין די הענט פון אַ קאַפּריז, פון אייגענע בייזע כוחות, וואָס לעבן אין מענטש. אַ מענטש קאָן נאָר דענסטמאָל ווערן אויסגעלייזט, ווען ער לעזט זיך אויף אַלס יחיד און שפּאַנט זיך איין אַלס אַ קליינער טייל פון אַ כלל. דו ווייסט, אַז דו געהערסט צו אַ כוח, וואָס שלעפּט דיך און ביסט נישט הפקר, לויפסט נישט אַרום אַליין מיט דיין נאַקעטקייט.

מירקין האָט געמוזט שמייכלען ביי די קלאָרע און פעסטע אַנטוואָרטן, וואָס סיי דער לערער און סיי דער „זשאַכלינער” האָבן דעם בחור אָפּגעענטפערט אויף זיין אייביגער פראַגע. קיין

ספקות זענען פֿאַר זיי נישט געווען, קיין נעפּל; זיי האָבן געזען ווייער וועג קלאָר און אויף אים זענען זיי געגאַנגען.

ער האָט זיך געטראַכט:

— ווען איך וואָלט געקאָנט אַזוי גלויבן ווי זיי, וואָלט איך דאָך, אייגנטלעך, געווען אַ גליקלעכער מענטש. דאָס איז דאָך, אייגנטלעך, וואָס פעלט מיר: „אַ רינג אין דער נאָז", ביי וועלכן דער מענטש זאָל געשלעפּט ווערן ווי אַן אָקס. אַלע טראָגן זיי אים — דער לערער, דער „זשאַבלינער", קעניגשטיין דעו ציוניסט. נאָר ער איז הפקר. אָבער ער איז שוין מיד געוואָרן פון זיך אַליין. און אפשר איז דאָס דער דרך. דער מענטש מוז געפירט ווערן ווי דער אָקס ביים רינג. וואָס איז דער חילוק, ווער עס טוט אים אָן, אַבי דער פירער פירט אויף אַ גלייכן וועג, אויף אַוועלכן ס׳איז וועג, אַבי נאָר פון דעם זיג-זאַג אַרויס.

גערעדט אָבער האָט ער אַנדערש. ער האָט זיך געוואַגט אָנצורופן מיט אַ שמייכל:

— איר גיט דעם יונגנמאַן אַזעלכע קלאָרע אַנטוואָרטן אויף אַ פראַגע, וואָס איז אַזוי אַלט ווי די וועלט און וועלכע קיינער האָט נאָך נישט פאַרענטפערט. ווי קאָנען מיר ענטפערן אויף געוויס, ווען מיר באַזיצן נישט דעם גאַנצן סכום פון וויסן, וואָס זאָל אַריינדרינגען אין אַלע פאַרבאָרגענישן, כאָטש אין די, וועלכע מיר טאַפּן-אָן אין דער פינסטער, אָדער מיר דערפילן מיט אונזערע אינסטינקטן, שוין אָפּגערעדט פון אַזעלכע, פון וועלכע מיר ווייסן נישט, נאָר זיי הויערן אַרום אונז אין דער שוואַרצער נאַכט, אין וועלכער מיר באַוועגן זיך. וואָס איז שכל? וואָס איז אַפילו אינסטינקט, אָדער דער איידלסטער אינסטינקט, וועלכער דער מענטש באַזיצט, — אינטואיציע? ווי ווייט קאָן ער גאָר דערגיין? אין דרויסן ליגן מיליאָנען וועלטן: אין דרויסן ליגט דער „אין-סוף", וואָס דער יונגערמאַן רופט-אָן (ווייזט ער אויף דעם בחור), וועלכער איז פאַרהוילן פון אונז מיט דער אייביגער נאַכט. און וואָס איז עפּעס דרויסן? קענען מיר זיך אַליין? ווייסט איר אַלע אייערע פאַרבאָרגענישן? און די, וועלכע איר קענט, קענט איר זיי דערקלערן? ווייסט איר, וואָס איר וועט טון

אַ מינוט דערנאָך? דער „זשאַבלינער” האָט עס זייער באַקוועם, — שמייכלט מירקין, — ער וואַרפט די אחריות אויף אַנדערע, ער רעדט וועגן מבטל זיין זיין ווילן און אַנשליסן זיך אָן כלל. — דאָס איז זייער פּראַקטיש און איך וואָלט עס אויך געוואָלט טון. אָבער ווער איז דער כלל? ערשטנס, זענען אין אונזער לעבן דאָ פיל כללים, און ווער זאָגט מיר, אַז דער כלל האָט רעכט? דער כלל ווערט דאָך אויך געפירט פון מענטשלעכן שכל, פּונקט אַזוי ווי דער פּרט. אָפטמאָל איז דער כלל פיל מער אומגערעכטער ווי דער פּרט. געגן דעם פּרט קאָן מען כאָטש נאָך אַמאָל מעיז-פּנים זיין, פּראָטעסטירן, רעוואָלוציעס מאַכן. געגן דעם כלל קאָן מען דאָך גאָרנישט טון. מ'טאָר דאָך נישט געגן אים מעיז זיין, מעג ער ווי אומגערעכט זיין.

די ווערטער האָבן געווירקט, ווי אַ באָמבע וואָלט געפּלאַצט. דער לערער האָט אין זיי געזען געפערלעכע אַנאַרכיסטישע געדאַנקען. דער „זשאַבלינער” האָט אָבער געמיינט, אַז דאָס איז אַ כאַראַקטעריסטישער, וואויל-טעגלעכער בורזשואַזער אינדיווידועלער פּוילענצער-מיסטיציזם. אין דרויסן ליגן זיך וועלטן — זאָלן זיי זיך ליגן געזונטערהייט. וואָס גייען זיי אונז אָן? מיר קענען נאָר דאָס לעבן און די וועלט, אין וועלכע מיר געפינען זיך, און וואָס האָבן געקאָנט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ גן-עדן, ווען מענטשן וואָלטן נישט אַזעלכע עגאָאיסטן געווען און געקאָנט דערפילן דאָס גליק נישט נאָר בלויז פון אייגענעם „איך” אָדער משפחה, נאָר פון גאַנצן קאָלעקטיוו. דער כלל איז דער, וואָס טראָגט די זאָרגן פון קאָלעקטיוו.

— לאָזט-איבער די אַנדערע וועלטן פאַר די אַסטראָנאָמען, — שרייט ער אויס. — די אינערלעכע וועלטן פאַר די פּסיכאָלאָגן. איר דערפילט נאָר די וועלט און זאָרגט נאָר, אַז זי זאָל זיין אַ היים נישט נאָר פאַר אייך בלויז, נישט נאָר פאַר אייער אייגענער משפחה, נאָר פאַר אייער חבר אויך, דענסטמאָל וועט איר דערפילן דאָס גרויסע גליק, וואָס די וועלט גיט אייך, מער פון אַלע אַנדערע וועלטן.

שפּעטער, ווען מירקין האָט געטראָפן דעם „ליטוואַק” אין אַ זייט, האָט ער געזאָגט צו אים מיט אַ שמייכל:

— מיינט נישט, אַז איך בין אייך נישט מקנא; גלויבט מיר, איך וואָלט אויך געוואָלט אַזוי גיין אין שפּאַן. פאַר מיר איז דאָך דאָס, אייגנטלעך, דער איינציגער אויסוועג. אפשר וואָלט איר מיך אויך מיטגענומען?

— אייך מיטנעמען? וואוהין?

— אין שפּאַן.

— איר ווילט גיין אין שפּאַן? — וואונדערט זיך דער „זשאַבּ־לינער”.

— טיילמאָל קלער איך דערפון. עס איז דאָך, אייגנטלעך, דער איינציגער אויסוועג פון זיך אַליין פּטור צו ווערן.

— מיט דעם וועג וועט איר נישט ווייט דערגיין. עס גייען נאָר אין שפּאַן די, וואָס מוזן, וואָס די נויט ברענגט זיי אין שפּאַן אַריין.

— עס האַנדלט זיך נישט וועגן מוזן, עס האַנדלט זיך וועגן קאָנען, — זאָגט מירקין.

— די קאָנען, וואָס קאָנען זיך אַליין באַזיגן. דאָס איז דער ערשטער געבאָט.

— דאָס איז עס דאָך טאַקע, וואָס איך זוך, — זאָגט זאַכאַרי, רויט ווערנדיג, — איך בעט אייך, העלפט מיר דערין.

— די טירן שטייען אָפן פאַר יעדן.

זיי האָבן זיך ביידע די הענט דערלאַנגט און זיך צעגאַנגען.

שפּעטער, ווען מירקין איז געגאַנגען פאַרלאָזן דעם לערערס שטוב, האָט אים פרוי הורוויץ געכאַפּט אין אַ ווינקל.

— זאָגט נאָר, יונגערמאַן, האָט איר נאָך אַ פּאָר גראָשן אויף אַ טראַמוויי? איר האָט אייער גאַנץ געלט געוואָרפן אין פייער.

מירקין איז געוואָרן דערשטוינט פון דער פראַגע. וועגן דעם האָט ער גאָרנישט געקלערט. עס איז אים עפּעס פאָרגעקומען אַזוי מאָדנע צו געפינען זיך אין אַזאַ לאַגע.

— קיין סך האָב איך נישט. נעמט דערווייל די פּאָר גילדן, — שטעקט זי אים אין האַנט אַריין זילבער־געלט.

— אָבער פרוי הורוויץ, — גיסט זיך מירקין אָפּ מיט רויט־לעכקייט אונטער די אויערן.

— נו, אַז איר קווענקלט זיך, וועט איר גיין צו־פוס.

מירקין איז אַרויס פון איר קיך אַ צעטומלטער.

— אָבער פאַרגעסט נישט מאָרגן אויף מיטאָג צו קומען, וועלן מיר איבעררעדן מיטן מאַן, וואָס מ'קאָן טון פאַר אייך. איך האָב מורא, אַז איר וועט איצט דאַרפן אויך קנעלן ווי די אַנדערע.

ווען מירקין האָט געהאַט פאַרלאָזט איר שטוב, האָט זי זיך גענומען צום „זשאַכלינער". זי האָט שוין געוואוסט, אַז דאָס איז זיין קאָפּ. מן הסתם האָט ער אין אים עפּעס אַריינגערעדט, צוליב וואָס מירקין האָט געטון אַ נאַרישקייט, און דעם יונגנמאַן וועט אויסקומען איצט צו הונגערן, איז זי איצט אָנגעפאַלן אויף אים.

— גיב נאָר אַ קוק, מיינע גאָטס סטראַפּטשעס! ער האָט עס נישט געקאָנט צוזען, טאָמער האָט איינער וואָס צו עסן. וואָס, די וועלט וועט שוין דערפון אויסגעלייזט ווערן, ווען ער וועט זיך פּייניגן ווי אונזערס איינער? נאָך אַלעמען איז ער דאָך נישט געוואוינט דערצו.

— זאָל ער זיך צוגעוואוינען. פאַרוואָס איז ער מער מורנו פאַר אונז? ווען ער וויל זיין מיט אונז, זאָל ער פילן דאָס, וואָס מיר פילן.

— עס איז דאָך זיין געלט; ער האָט עס דאָך געירשנט פון זיין מוטער.

— וואָס הייסט געירשנט? פאַרוואָס קומט אים דאָס צו ירשענען? פאַר וועלכע מעשים טובים? און וואָס הייסט זיין געלט? געגנבעט געלט איז עס! געראַבעוועט געלט, געגזלט, פון בלוטיגן שווייס פון זיין פאָטערס אַרבעטער. אָוועקגעריסן ברויט פון קליינע קינדערס מיילער איז עס! — האָט זיך דער „זשאַכלינער" צעקאָכט. — וואָס הייסט זיין געלט? איר ווייסט ווי אַזוי מ'זאַמלט־אָן פאַרמעגנס? לעזט, לעזט און איר וועט וויסן. אָפּגעשפּאָרטע שעהן פון מענטשנס לעבן, נישט דערשלאָפענע נעכט, נישט דערלעבטע טעג. אָנגעזאַמלט מענטשן־בלוט, מענטשן־שווייס, — צעקאָכט זיך דער „זשאַכלינער".

— הערט נאָר, הערט נאָר, וואָס מיינט איר, אַז איר רעדט פאַר אַ פאַרזאַמלונג פון אַרבעטער? איך ווייס שוין. פיסקעווען קאָנט איר שוין גוט. איך וואָלט נאָר געוואָלט זען אייך, אויב איר וואָלט זיך אויך אָפּגעזאָגט פון אַ ירושה, ווען עס וואָלט אויף אייך אָנגעפאַלן.

דער „זשאַכלינער" האָט זיך אַרויסגערוקט פון אונטער אירע הענט.

קאַפּיטל 15

אַ הונגעריגער ביים טיש

— נאָך אַלעמען איז דער מענטש אַמבאַקענטסטן צו זיין אייגן לייב, — האָט זיך מירקין געזאָגט. — און אפשר האָט דער „זשאַכּלינער" רעכט: דער איינציגער און אמתער פאַקטאָר אין לעבן איז די קאַלטע נויט.

זינט ער האָט זיך געפילט אָפּגעשניטן פון נאָפל, — ווי ער האָט אויסגעדריקט זיין ענדגילטיג צערייסן מיט זיין פאָטער, — און איז געוואָרן אַנטגעגנגעשטעלט זיינע באַדערפעניש צו דער באַקאַנטסטער צייט, — האָט ער פון קיין זאַך נישט געקאָנט קלערן, נאָר ווי אַזוי זיך צו פאַרזאָרגן. די פראַגע פון מאָרגן, פון נאָכטלעגער, פון מיטאָג עסן האָט אַוועקגעשטויסן אַלע איבעריגע פראַגן. עס האָט אַפילו אויסגעלאָשן זיין אויפרעגונג בעגן דעם פאָטער, פאַרשטומט אַלץ, און זיין גאַנצער געדאַנק איז געווען קאָנצענטרירט אויף איין זאַך: וואו צו נעמען אויפן באַקענטסטן מיטאָג. אַלעס איבעריגעס איז אָפּגעטראָטן און פאַררוקט געוואָרן אָן אַ זייט, וואַרטנדיג אויף אַן אַנדערע צייט.

ער האָט נאָך אַפילו געהאַט וואו צו וואוינען. פאַר דער דירה ביי דער אַלמנה פון דאָקטאָר איז געווען באַצאָלט ביז ענדע חודש. דאָך האָט ער זיך שוין געפונען ווי אַרויסגעשטעלט אויף דער גאַס. נישט פיזיש, נאָר גייסטיג געפילט אַ מינדערווערטיגקייט און אַ געפאַלנקייט, פונקט אַזוי ווי זיין לייב און לעבן וואָלטן מיט איינמאָל געפאַלן אין פרייז און קיינער וויל זיי נישט קויפן, — כאָטש זיין לאַגע איז גאָרנישט געווען אַזאַ

פֿאַרצווייפֿלטע, ווי ער האָט געמיינט. מענטשן, וועלכע זענען נישט געוואוינט צו זאָרגן וועגן זייערע טעגלעכע נויטן, ווערן ביי דעם פּלוצלינגן געפֿינען זיך מיטן פּנים צו דער נויט, אַזוי פֿאַרלוירן ווי אומבאַהאָלפֿענע קינדער, וואָס מ'שטעלט צום ערשטן מאָל אַוועק אין מיטן אַ טייך. פֿריער, אַז ער האָט זיך נישט געוויטיגט, איז אים גאָרנישט איינגעפֿאַלן, אַז אַ מיטאָג עסן איז אַזאַ וויכטיגע זאַך, אַז מ'באַדאַרף זיך אויף דעם אָפּשטעלן. ווען מ'האָט אים געבעטן מיטצועסן ביי די הורוויצעס, האָט ער עס גענומען פֿאַר אַזאַ נישטיגקייט ווי אַ טרונק וואַסער. איצט אָבער האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז עס שטייט ביי אים אויפֿן שטערן אָנגעשריבן, אַז ער איז הונגעריג, און קוים וועט ער נאָר אַריינ-קומען צו דער פֿרוי הורוויץ אין שטוב, וועלן אַלע שוין אַראָפּלעזן פֿון זיין פּנים, צו וואָס ער איז געקומען. ער האָט זיך צוליב דעם אַרומגעדרייט אין גאַס און אָפּגעוואַרט ביז אים איז אויס-געקומען, אַז דאָרט ביי די הורוויצעס האָט מען שוין לאַנג אָפּ-געגעסן. קוים אָבער האָט ער געעפֿנט די טיר, האָט אים אַנטקעגנגעשלאָגן אַ ריח פֿון אַ בוריקע-באָרשטש, וואָס האָט אים געבראַכט דאָס וואַסער אין מויל אַריין. ער האָט געפֿונען די פֿאַמיליע אַרום טיש ביי דעם אָנגעצונדענעם לאָמפּ. אַלע האָבן געגעסן מיטאָג. קיינמאָל האָט פֿרוי הורוויצעס שטוב נישט אַרויס-גערופֿן ביי אים אַזאַ וואַרים געפֿיל פֿון היים און צוגעהעריגקייט, ווי איצט. די משפּחה זיצט אַרום דעם געדעקטן טיש, וואו דער שיין פֿון מילך-לאָמפּ איז געפֿאַלן איבער די פּנימער און איבער די שיסלען מיט די עסנס, אַ פֿאַמיליענדיגע וואַרימקייט האָט געהערשט אַרום דעם טיש. פֿרוי הורוויץ מיט איר מוטערלעך אָפֿן פּנים, וואָס ווייסט, דאַכט זיך, פֿון אַלצדינג שוין, אַז ער האָט היינט נישט געהאַט אין מויל, און אַז ער איז זייער הונגעריג, איז געזעסן אַ באַלעבאַטע אַרום איר גרויסן טעלער מיט קאַרטאָפֿל און קרויט און געטיילט פּאָרציעס מיט אַ גאָפּל און אַ לעפֿל, וואָס זי האָט געהאַלטן אין אירע ענערגישע הענט. אַ געשמאַק צוזאַמען מיט אַ פּאַרע זענען אויפֿגעגאַנגען פֿון די טעלער און צעלייגט זיך איבער דעם טיש, איבער דער שטוב.

דער געשמאַק פֿון רויטן באָרשטש און מיט פֿלייש-זאַפּט און ציבעלע־אָנגערײשעכטס באַגאָסענע קאַרטאָפֿלעס זענען אויך דערגאַנגען צו אים, און האָבן אויפֿגעוועקט און אויפֿגעעפֿנט אַלע זיינע אָדערן, און אַלע צעלן פֿון זיין הויט האָבן געזוכט צו טרינקען דעם געשמאַק און פֿאַרע פֿון עסן, כאָטש אַזוי אַרום זייער הונגער צו שטילן. זיין מויל איז פֿול געוואָרן מיט וואַרימלעכן גאַווער; זיינע נאָז-לעכער האָבן זיך פֿאַרשפּרייט, און אַלע זיינע חושים און געדאַנקען זענען פֿאַרנומען געווען מיט אַ ווילדן פֿאַרלאַנג אויך אַרייַנצושטעקן זיין גאָפּל אין דעם טעלער, פֿון וואַנען עס גייט-אויף די פֿאַרע, און אייַנצובייסן. מירקין האָט זיך אַזש פֿאַרשעמט פֿאַר זיך אַליין. ער האָט קיינמאָל גאָרנישט געוואוסט, אַז עסן איז אַזאַ וויכטיגער ענין, וואָס קאָן דיך מאַכן ווילד; אַז ברויט מיט קימל באַשאָטן, וואָס ער זעט איצט פֿון טיש אַראָפּ, איז אַזאַ טייערער ביסן, און אַז געפּיקלט פֿלייש און קאַרטאָפֿל, אַפֿילו רעשטן בוריקע-באָרשטש אין אַ שיסל, זענען אַזעלכע געשמאַקע זאַכן, אַז עס קאָן דיך אָן אַלצדינג מאַכן פֿאַרגעסן, און אַפֿילו אַ מיאוסע זאַך אָפּצוטון, אַבי זיי צו דערגרייכן.

— גוט, וואָס איר זענט געקומען, מיר האָבן געוואַרט אויף אייך מיט מיטאָג. נישט געקאָנט דערוואַרטן. קומט פֿלינקער אַהער צום טיש, — זאָגט פֿרוי הורוויץ, און מאַכט שוין גרייט פֿאַר אים אַ פּלאַץ, אויף וועלכן זי שטעלט שוין אַוועק אַ טעלער.

אין מירקינען האָט זיך געגעבן אַ וועק דער אַפּעטיט, ווי ביי אַ הונגעריגן הונט, וואָס דערזעט אַ ביין. ער האָט אַראָפּגעשלונגען דאָס וואַסער פֿון מויל און געזאָגט:

— אַ שאָד, נישט געוואוסט, אַז איר וואַרט. ערשט נאָר-וואָס אָפּגעגעסן איינדערהיים.

— וואָס דערציילט איר פֿאַר אַ מעשיות? איר האָט דאָך אָפּגעזאָגט אייערע מיטאָגן איינדערהיים. קומט אַהער צום טיש.

מירקין איז רויט געוואָרן. עס האָט זיך אים שוין איצט אויסגעוויזן, אַז זיין הונגער האָט אים פֿאַרראַטן פֿאַר אַלעמען אין די

אויגן. ער האָט ווי אָנגעשריגן אויף זיינע אַפּעטיט-חושים און אָנגערופן זיך מיט אַ זיכערן טאָן:

— איך וואָלט זיך דען געוועז געשעמט ביי אייך צו עסן, ווען איך וואָלט הונגעריג געוועז? — האָט ער זיך באַמיט צו שמייכלען.

פרוי הורוויץ האָט אים אָנגעקוקט מיט איין אויג און בעזאָגט צו אים מיט אַ גוטמוטיגן געלעכטערל:

— איז עס נאָר אמת?

— מאַמע, — האָט די עלטסטע טאָכטער געצויגן די מוטער ביי דער שירץ.

מירקין האָט שוין באַהערשט זיינע אַפּעטיטן און געקוקט ערנסט אויף זיינע שפּיץ פינגער.

— איך גלויב, אַז הער מירקין איז דערוואָקסן גענוג צו עסן, ווען ער איז הונגעריג, — קומט דער לערער אים צו הילף, — נאָר ווייבער זענען שוין אַזוי. זיי האָבן אַ טבע דיך צו קאָר-מענען, צי דו ווילסט יאָ, צי דו ווילסט נישט, — זאָגט דער לערער, און כּדי אַרויסצונעמען מירקינען פון דער אומאָנגענעמער סיטוא-אַציע און כּדי אַרויפצופירן דעם געשפּרעך אויף אַן אַנדערע טעמע, — האָט ער זיך ווייטער געווענדעט צו מירקינען:

— מיין ווייב האָט מיר געזאָגט, אַז איר ווילט זיך ווידמען אונזער פּראָפעסיע.

— יאָ, איך ווייס נישט, אויב ס'איז מיין באַרוף, נאָר איך מיין, אַז איך וואָלט עס גערן געהאַט.

— דאָס איז שוין פיל, גערן צו האָבן אַ זאַך. עס וועט נישט זיין שווער. נאָך דערצו פאַר אייך, וואָס האָט געענדיגט אוניווערזיטעט. איר וועט דאַרפן אָפּגעבן אַן עקזאַמען און ווערן באַשטעטיגט פונם אינספּעקטאָר, דערנאָך וועט איר קאָנען האָבן לעקציעס אין שולן.

— ער וואָלט באַלד באַדאַרפט האָבן אַ פּאָר שטונדן אין פּריוואַטע הייזער אַלס קאָרעפּעטיטאָר. דאָס איז די ערשטע זאַך, — זאָגט דאָס ווייב.

— נו, נו, איך קאָן נאָך וואַרטן אַביסל.

ער האָט זיך געריטלט ביי די ווערטער, ווי ער וואָלט זיך מודה געווען אין עפּעס, וואָס איז נישט ריכטיג.

— איך קאָן איך פרעגן אין די הייזער, וואו איך קום. איך גלויב, אַז עס וועט נישט זיין שווער צו געפינען שטונדן, — זאָגט דער מאַן.

— עס איז זייער ליבנסווירדיג פון אייך. נאָר איך ווייס ווירקליך נישט, וואָס איר האָט זיך צו מיען; אַזוי שלעכט האַלט עס נאָך נישט ביי מיר.

די לעצטע ווערטער זענען אַרויסגעזאָגט געוואָרן אין אַזאַ פאַרלוירענעם טאָן, אַז עס האָט פאַרראַטן זיין גאַנצע סיטואַציע, און אַלע זענען עפּעס מיט איינמאָל שטיל געוואָרן ביים טיש.

אין אַ ווײַלע אַרום, אַז אַלע האָבן שוין געשוויגן און געוואָלט שוין איבערגיין אויף עפּעס אַנדערש, האָט זיך אָנגע־רופן די עלטסטע טאָכטער העלענע:

— פאַרוואָס זאָל הער מירקין נישט געבן ביי אונז אין שולע קיין לעקציעס פון רוסיש? אונזער רוסיש־לערער איז אַן אומוויסנדער טשינאָווניק. די קינדער מאַכן נישט קיין פּראָגרעס. איך מיין, אַז ווען מען זאָל אָנווענדן פּראָטעקציע, כאָטש דורך דער דאָקטאָראָווע זילבערשטיין, קאָן מען באַקומען די דערלויבניש פון אינספּעקטאָר דאַרויף. מיר האָבן שוין אַ פּאָר מאָל געהאַט אַזעלכעס.

— דעם רוסישן לערער האָט דער אינספּעקטאָר אַריינגעזעצט נישט פאַר לערנען, נאָר פאַר כשרקייטס־וועגן. איך גלויב נישט, אַז ער וועט צולאָזן אַן אַנדערן רוסישן לערער אין אונזער שולע.

— מיר וועלן אים באַצאָלן זיין געהאַלט, און לעקציעס וועט געבן הער מירקין. ער וויל דאָך נישט מער סיי־ווי־סיי נאָר זיין געהאַלט, — זאָגט די ייִנגערע זאָשקע, וואָס איז שטענדיג געווען אין אַזעלכע זאַכן דערפינדעריש, — וועלן זיי דערפון כאָטש עפּעס האָבן, ווען מען מוז שוין לערנען די רוסישע שפּראַך.

דער לערער האָט געשוויגן. די טאָכטער האָט אָנגערירט אַ דעליקאַטע פראַגע. די שולע האָט זיך קוים אויסגעהאַלטן, און

שטענדיג האָט מען געלעבט אין זאָרגן. נאָך נעמען אויף זיך אַן איבריגע הוצאה, וואָלט געווען אַ שווערע זאַך.

מירקין איז די גאַנצע צייט געזעסן, ווען דאָס געשפּרעך איז אָנגעגאַנגען וועגן אים, ווי אויף שפּילקעס. זיין גאַנץ פּנים האָט געפּלאַמט. מ׳האָט אָנגעזען, אַז דער יונגערמאַן קאָכט זיך אין זיין אייגן בלוט, אַלע האָבן דאָס געפילט. און דער לערער הורוויץ, כּדי דערפון אַן ענד צו מאַכן, האָט אָנגעהויבן צו רעדן מיט זיין משפּחה וועגן הויזלעכע זאַכן.

די גאַנצע צייט, וואָס מירקין איז געזעסן און געהערט מיט דער משפּחה, האָט ער דערפילט אַ פּאָר ווארימע אויגן, וואָס ־וען אויף אים. ער איז געזעסן אין געהאַקטע צ־ות אין פאַר־גע־אָרפן זיך זיין קינדישע שוואַכקייט און פאַרלוירנקייט. ער איז דערווידער פאַרגעקומען זיך אַליין: — טויזנטער און טויזנטער מענטשן געפינען זיך אין דערזעלבער סיטואַציע, וואָס איך, און קיינער קומט זיך נישט קלאָגן. ער האָט זיך געריטלט אין זיין שוואַרצער באָרד אַריין און געזוכט אַ וועג, ווי פון דאַנען אַרויס־צוקריגן זיך מיט דעם געדאַנק, קיינמאָל נישט מער צוריקצוקומען, צו באַשטראָפן זיך אַליין פאַר זיין אָנוואַרפן זיך אויף פרעמדע מענטשן.

— נאָך אַלעמען, ווער איז דאָס מחויב אָנטייל צו נעמען אין מיינע צרות? און וואָס לויף איך דאָס אַרום און פּויק זיי פאַר אַלעמען אויס?

ער איז זיך פאַרגעקומען נאָך ביליגער און נאָך מער געפאַלן ביי זיך, ווי ווען ער איז אַריינגעקומען, און נאָר געזוכט אַ גע־לעגנהייט ווי אויפצוהויבן זיך פונם טיש און אַרויסצוקומען פון דאַנען.

און דאָ איז נאָך צוגעקומען דער וואַרימער בליק אויף אים. ער האָט דורך דער הויט פון זיין פּנים דערפילט אירע וואַרימע אויגן און דעם רחמנותדיגן, כּמעט וויינענדיגן ברען פון אירע אויגן.

— וואָס קוקט זי אַזוי? וואָס וויל זי? — האָט ער זיך גע־שאָלטן.

ער האָט אויפגעהויבן זיינע אויגן איר איינמאָל פאַר אַלע

מאָל אָפּצוּוענטפּערן מיט געבייזער און שטאָלצקייט. זיין בליק איז פאַרשטאַרט געוואָרן. עס האָבן געקוקט אויף אים אַ פּאָר קלאָרע, אָפענע, ברייטע בלאָע אויגן, וואָס האָבן זיך אָנגעהאָנגען אויף אַ בליך מיידליש געזיכט. איר בליק איז נישט געווען קיין רחמנות-בליק, נאָר אַ טיף זוכנדיג, אַן עקשנותדיג בליקן דערפאַר, ווייל זי וויל אַזוי. דערביי איז איר געזיכט אַזוי ערנסט געווען, וואָס מער מירקין האָט זי געפּרואווט אָפּווענדן, אַלץ ערנסטער און טיפער האָט זי אים אַריינגעקוקט אין די אויגן אַריין, אַזוי דירעקט און אַזוי בפיוונדיג, אַז ער האָט זיך דערשראָקן, ס'זאָל נישט אַרויסרופן קיין אויפמערקזאַמקייט. ער האָט פלינק אַוועקגענומען זיינע בליקן, כאָטש ער האָט געמוזט שוין קוקן אין איר ריכטונג. זיין אויג האָט איצט דערגרייכט ביז צו איר האַלז און איז געפאַלן אויף אירע פלאַכע אָרים-מיידלשע בריסט. אָנגעטון אין אַ שוואַרץ-ווייס געקעסטלט קליידל, וואָס האָט זיך אים אויסגעוויזן אַזוי היימיש און באַקאַנט פון ערשטן מאָל נאָך, ווען ער האָט געזען איר מיידלשע פיגור, האָט זי געשניטן אַזאַ אָרימע ליניע, אַז זי האָט דערוועקט רחמנות צו זיך ווי אַ טויב. אַלץ אין איר פיגור איז געווען מיידל-אָרים און נישט אָנרירעוודיג. דאָס געפיל פון רחמנות האָט געוועקט די פלאַכקייט פון איר ברוסט און אירע אַראָפּפאַלנדיגע אָרעמס. מירקינען האָט זיך געדאַכט, אַז ער האַלט צווישן זיינע פינגער אַ דין באַפעדערט העלזל און מורא געהאַט, אַז ער זאָל נישט וויי-טון. ער האָט מורא געהאַט צו קוקן אויף איר, אַפילו אויף איר קאָפּטנדל, אַז ער זאָל זי נישט צוקאָליעטשן מיט זיינע בליקן. ער האָט זיך גענומען צו טראַכטן וועגן עפּעס אַנדערש, כאָטש וועגן עסן, וואָס וואַלגערט זיך אַרום אויפן טיש. נאָר דער אַפּעטיט האָט זיך אַצינד ווי איינגעשטילט און ער האָט געקלערט:

— פון וואַנען נעמט זיך אין אַזאַ מיידלשן שוואַכן קערפּער אַזאַ שטאַרקייט אין בליק? — און כדי אָפּצוהאַקן, האָט ער נאָר אָפּגעוואַרט ביז דאָס מיטאָג וועט זיין פאַרביי און געקליבן זיך אַוועקצוגיין.

פרוי הורוויץ האָט אים פאַרהאַלטן ביי דער טיר.

— איך װעל אײַך זאָגן מיט אַן אמת, פּאַניע מירקין, אַז אַזאַ פּירן זיך האָט אפשר געפּאַסט אין יענע ערטער, פֿון װאַנען איר קומט, װאו מ׳האָט נישט געהאַט עפּעס בעסערס צו טון, נאָר צו שפּילן זיך אין צערעמאָניעס. שײן װאָלטן מיר געװען אױסגעזען, װען מיר װאָלטן זיך אײנער פֿאַרן אַנדערן געשעמט מיט אַזעלכע זאַכן. װי אַזױ װאָלטן מיר געװען געלעבט? װי אַזױ װעלן מיר זיך קאָנען אַמאָל װענדן צו אײַך נאָך עפּעס, װען מיר װעלן זיך געפֿינען אין אַ נױט, אַז איר רעכנט זיך מיט אַזעלכע קלײניגקײטן װי אַ מיטאָג אָפּעסן? דאָס איז אפשר גוט פֿאַר רײַכע מענטשן, מיר קאָנען זיך נישט דערלױבן אַזעלכע זאַכן.

— איר האָט רעכט, — האָט זאַכאַרי זיך מודה געװען.

— אַנומלט האָב איך געהאַט אַ פּאָר גילדן, האָט איר נישט געװאָלט נעמען. הײַנט האָב איך נישט מער װי גראָשנס. נעמט עס און גײט־אַרײַן אין אַ מילכיגן רעסטאָראַן און עסט־אָפּ, — זאָגט זי, אַרױסנעמענדיג פֿון איר שװאַרצן־טאַש קלײן־געלט, און אים אַרײַנגעשטעקט. — איר זענט דאָך הונגעריג; איך װײס דאָך

מירקין האָט צוגענומען די קופּערנע מטבעות, װאָס זי האָט אים געשטעקט אין האַנט אַרײַן.

— אפשר דאַרפֿט איר עס פֿאַר אײַך? איך װעל מיר קאָנען באָרגן װאו עס איז.

— װאו װעט איר זיך באָרגן? איך װעל זיך פֿלינקער אַן עצה געבן פֿאַר אײַך.

— איך דאַנק אײַך.

— שמירט אײַך אױס די שיך. און נאָך אַמאָל, אַז מ׳בעט צו מיטאָג און מ׳איז הונגעריג, עסט מען מיט. אַז נישט, לױפֿט מען אַרום מיט אַ הונגעריגן מאָגן.

מירקין האָט געשװיגן.

— װאַרט נאָר אַביסל. דעם עפּל קאָנט איר מיטנעמען אױפֿן װעג, — זאָגט זי און דערלאַנגט אים אַן עפּל, װאָס זי האָט אַרױסגענומען פֿון איר קיך־שענקל.

זאַכאַרי האָט געשמײכלט אין זײַן בערדל אַרײַן, און דעם עפּל באַהאַלטן אין זײַן טאַש.

קאַפּיטל 16

אַרויסגעטריבן דעם מפונק

ווען מירקין איז אַראָפּגעקומען פון פרוי הורוויצעס טרעפּ, האָט זיין פּנים געברענט פאַר בושה. אין דער האַנט האָט ער געהאַלטן די פּאָר האַרטע קופּערנע מטבעות, וואָס פרוי הורוויץ האָט אים אין דער האַנט אַריינגעשטופּט. אין דער טאַש — דעם עפּל. ער איז זיך פאָרגעקומען ווי אַ בעטלער, וואָס גייט איבער די הייזער. זיין גאַנצער משפּחה-שטאָלץ האָט זיך אויפגעוועקט אין אים, און ער איז זיך פאָרגעקומען ווי ער וואָלט באַגאַנגען אַ שענדלעכע זאַך, וואָס שטופּט אים אַרויס פון דער ריי פון זיין משפּחה אויף אַלע צייטן.

ער איז בייז געווען אויף זיך פאַר די געפילן. — וואָס פאַראַ מפונק בין איך דאָס? וואָס פאַר אַן איידעלער יונגערמאַנטשיק, — האָט ער זיך געזידלט. — און וואָס פאַראַ שייכות האָב איך מיט דעם, וואָס איז געווען אַמאָל?

ער האָט געוואָלט עפּעס טון אַ זאַך, וואָס עס זאָל אים איינמאָל פאַר אַלע מאָל אָפּשניידן פון זיין גאַנצער פאַרגאַנגענהייט. ער האָט געפילט אַ באַדערפעניש זיך אַליין צו באַשטראָפן, אָפּצוטויטן אין זיך די נאַרישע, אומבאַדערפטיגע געפילן פון משפּחה-שטאָלץ, פון אייגענעם שטאָלץ. — וואָס איז שטאָלצקייט? — האָט ער זיך געפרעגט. — דאָס איז דאָך אַן איבריגער פוסטער באַלאַסט, איינגעשאַפט זיך דורך וואוילטאָג. וואָס איז ערע? — אַן אינסטינקט פון פּריווילעגירטע, מיליאָנען מענטשן, וואָס מוזן לעבן מיט קאָרג-נויטווענדיגס, קאָנען זיך נישט דערלויבן דאָס

געפּיל פון שטאָלצקייט און נישט דעם לוקסוס פון ערע. צו וואָס דאַרף איך עס? פאַרוואָס קאָן איך נישט לעבן אָן זיי, ווען איך מוז?

ער האָט געזוכט אַ מיטל ווי אַזוי זיך אַליין צו דערנידעריגן. ס'איז ביי אים אויסגעקומען כאָטש צו גיין און אַוועקשטעלן זיך אין מיטן גאַס און אויסצושטרעקן אַ האַנט און בעטן אַ נדבה. דער שבל האָט עס מחייב געווען. מענטשן לעבן אין קאָלעקטיוו, ווי אין אַטמאָספערע. איינצל, פאַר זיך, קאָן דער מענטש נישט עקזיסטירן. דאָס גיט דעם יחיד דאָס רעכט צו פאָדערן פון רבים. ס'זענען נאָר די רייכע, וואָס לעבן ווי איינזאַמע חיות פון דעם אָנגעזאַמלטן גוטס. די אָרימע, וואָס די נויט ברענגט זיי צו זאָרגן טאָג-טעגלעך פון שעה צו שעה איבער זייער חיונה — זיי לעבן סיי-ווי-סיי דורך דער קאָלעקטיווער הילף, וואָס זיי גיבן איינער דעם אַנדערן בתורת-הלוואה, אָדער גמילת-חסד, מיט דער האָפנונג, אַז אין אַ שעה פון נויט וועט מען צוריקגעבן, אַזוי ווי פּרופ' הורוויץ האָט אים היינט געזאָגט. ס'זענען נאָר די רייכע, וואָס שעמען זיך מיט זייערע נויטן איינער פאַרן אַנדערן, ווייל ס'עקזיסטירט ביי זיי נישט דאָס געפיל פון קאָלעקטיוו. די אָרימע שעמען זיך נישט מיט זייערע נויטן איינער פאַרן אַנדערן, ווייל זיי לעבן, אומבאַוואוסט, אין אַ סאָציאַל-קאָלעקטיוו לעבן.

אויסשטרעקן די האַנט נאָך אַ נדבה — וועט ער נישט. ער נויטיגט זיך נישט. ער האָט די פּאָר קופּערנע מטבעות, וואָס פּרופ' הורוויץ האָט אים געגעבן אויף אַ מאָלצייט. דער אָרימאַן דאַרף נישט מער זאָרגן ווי וועגן נעכסטן מאָלצייט. דאָס געלט וועט אים גענוגן אויף אַ מילכיג עסן אין אַ מילכיגן רעסטאָראַן, וואו ער איז איצט אַהינגעגאַנגען. אָבער טון דאַרף ער עפּעס, כדי צו ברעכן זיין שטאָלץ, גיין, אַרויסצושלאָגן פון זיך דעם מפּינק — צו באַצווינגען זיך.

ער ווייסט, וואָס ער וועט טון. ער וועט גיין פאַרביי דער ביליגער קיך.

דאָס בלוט אין אים שטראָמט, באַוועגט זיך האַסטיגער. ער

פילט ווי עפּעס אין אים וועט נישט צולאָזן, אַנטגעגנשטעלן זיך, — וועט מען דאַרפן זיך ראַנגלען.

אויפן וועג צום רעסטאָראַן געפינט זיך אַ שטאָטישע ביליגע קיך.

יעדעס מאָל, ווען מירקין האָט געזען די האַלב-נאַקעטע פאַרפוילטע מענטשן, ווי עס וואָלט אויף זיי שטיקער פלייש געפוילט, וועלכע וואַרטן אין זייערע רייען פאַר דער טיר פון דער ביליגער קיך, — האָט ער געמוזט שטענדיק אַריבערגיין אויף דער צווייטער זייט טראָטואַר, כדי ער זאָל נישט דערפילן די שווינדליגע פאַרע, וואָס שלאָגט פון דער קיך אַרויס, אַזוי ווי פון אַן איינגעפאַרעטער באָד אַרויס. אין זיין מחשבה האָט ער זיך קיינמאָל נישט געקאָנט פאָרשטעלן זיך אַליין אַמאָל אין די רייען פון די, וואָס וואַרטן אויף אַ ביליג מיטאָג. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער וואָלט פריער געשטאָרבן, ווען עס וואָלט אויסגעקומען דאָס צו טון. דאָס מאָל אָבער, פאַרבייגייענדיג די קיך, איז אים איינגעפאַלן אַ קאַפּריז דווקא אַהין אַריינצוגיין, צווישנשטעלן זיך מיט די בעטלער און אָפּעסן אַ ביליג מיטאָג פאַר זעקס גראָשן. עס איז נישט געווען בלויז דער הונגער, וואָס האָט אים געשלעפּט צו דער קיך. דער הונגער אויך. דער עפּל, וועלכן ער האָט שוין געהאַט אויפגעגעסן אין מיטן גאַס, האָט נאָר אויף אַ ווײַלע פאַרלאָשן דעם דאָרשט. אין זיין ליידיגן מאָגן האָט ער אָבער געווירקט ווי אָפּגעקאָכטער עסיג. נאָכן אויפעסן דעם עפּל האָט ער נאָך מער איצט דערפילט די פּוסטקייט פון זיין מאָגן און אַ לערקייט אין זיינע געדערים, וועלכע זענען זיך צונויפגעפאַלן; דאָס מויל האָט געוואַסערט, אַז ער האָט דערשמעקט דעם זיסלעכן שווייס-געשטאַנק, וואָס שלאָגט פון דער ביליגער קיך. נאָר ער האָט זיך איינגערעדט, אַז עס ווירקט נישט אַזוי אָפּשטויסנד און דערווידער, ווי אַן אַנדערשמאָל. פאַרקערט, דער קיך-געשמאַק האָט גערייצט זיין הונגער. און ער האָט אָפּגעמאַכט ביי זיך, אַז דאָס דאַרף מען טון.

מיט שרעק האָבן זיך אַלע זיינע אינסטינקטן „צוגעקוקט“, ווי מירקין גייט-צו צו דער ביליגער קיך. ער שטופּט זיך צווישן

די אָרימע. אַלצדינג האָט אָנגעהויבן אין אים איצט צו שרייען און צו פּראָטעסטירן. די נאָז האָט דערשמעקט די געשמאַקן. דאָס וואַסער אין מויל איז וואַרימלעך געוואָרן. אַ שטיקנדיגע ענגע לופט האָט אָנגעפּילט זיין האַלז, אָבער ער האָט אויף גאָרנישט געקוקט. עס איז געוועזן אַן אויספּראוואון זיך אַליין, אַ נויטן זיך אַליין, אַ שלעפּן זיך אַליין, אַ געראַנגל מיט זיינע איינגעבוירענע נייגונגען און צוגעוואוינטער באַקוועמלעכקייט. מ'מוז זיי איינמאָל פאַר אַלע מאָל פאַרניכטן, באַזיגן און נויטן זיי צו דער דערנידערונג. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז מיט דעם, וואָס ער וועט שטיין אין איין ריי מיט בעטלערס און גאַס-מענטשן, וועט ער מיט איינמאָל אָפּשניידן מיט זיין גאַנצער פאַרגאַנגנהייט. און אַזוי ווי אַלע זיינע חושים האָבן נאָך פּראָטעסטירט געגן דעם אַטענטאַט אויף זייער וואויל-געבוירנקייט, וואָס ער גייט ברענגען אויף זיי, האָט ער זיי מיט געוואַלט אַריינגעשלעפּט אין דער „ביליגער קיך". ער האָט באַצאָלט זיינע זעקס גראָשן און גענומען אַ צינענעם טעלער און אַן אָפּגעריבענעם, שוואַרץ-פאַרדעכטיגן לעפל, וואָס ווער ווייסט, ווער עס האָט פאַר אים מיט אים געגעסן, און אַוועקגעשטעלט זיך אין דער רייע. פאַר אים זענען געשטאַנען בעטלער מיט שטיקער לייבער, וואָס האָבן אַרויסגעקוקט פון זייערע שמוציגע וועש און קליידער, באַוואָקסן מיט בלאָטע און אַנדערע מיאוסקייטן. הינטער אים זענען געשטאַנען פאַרדעכטיגע פאַרשוינען מיט פאַרטרונקענע פּנימער, אַרויסגעזעצטע אויגן, אָנגעשוואָלענע נעזער, פון וועלכע עס האָט זיך געטראָגן ריחות פון שנאַפּס און פאַרלעגענעם קאָלבאַס. פון דער קיך, וואו די קעסלען מיט עסנס האָבן זיך געקאָכט, האָט געזעצט אַ פּאַרע און אַ געשטאַנק, ווי עס וואָלט זיך דאָרט נישט קיין געקעכטס געקאָכט, נאָר שמוציגע וועש און צעלאָזענע זייף. אין וואָלקן פון רויך זענען געזעסן אַרום אַ לאַנגן טיש, באַלויכטן מיט אַ רויכערנדיגן לאָמפּ, ברואים, וואָס האָבן אויסגעזען ווי דריי פערטל מענטשן, ווי האַלבע מענטשן. די אַנדערע טיילן האָבן געפעלט פון זיי... און מיט התמדה, וואָס האָט פאַרראַטן קרענקלעכקייט, האָבן זיי אויסגעלעקט מיט די לעפל די רעשטע

טראָפּנס געקעכטס פון זייערע שיסלען און אויפגעשניפּט מיט די בעזער און מיילער יעדעס קרישל ברויט, וואָס איז אַראָפּגעפאַלן איבער זייערע קליידער.

ווען זיי האָבן דערזען אַזאַ שיין אָנגעטוענעם פּריץ צווישן זיך אין דער ריי, האָבן אויף מירקינס אַדרעס אָנגעהויבן צו פאַלן פאַרשידענע באַמערקונגען און געלעכטערס. מירקין האָט זיך נישט געמאַכט דערפון; געשטאַנען מיט זיין טעלער אין האַנט און צוגערוקט זיך צו דער קיך. זיינע שכנים האָבן אָבער בעקאָנט מאַכן אַזעלכע געשיקטע מאַנעוורעס, אַז ער איז יעדעס מאָל אַרויסגעשלאָגן געוואָרן פון זיין פּלאַץ און פאַררוקט געוואָרן אויף הינטן. מירקין האָט אַלץ איבערגעקומען, געשטופּט זיך לייב און לייב מיט שמוציגע גופים, ביז ער האָט ענדלעך זיך דער-שלאָגן צו דער קיך.

דער קוכער, אַ גוי מיט פוילנדיגע וואָנצעס און קרענקלעך רויטע באַקן, האָט אים אָנגעקוקט מיט באַזויפנדע אויגן און מיט זיין קאַרטאָפל-נאָז, געשאָקלט דעם קאָפּ אויף אים, ווי ער וואָלט עפּעס געוואָלט זאָגן, נאָר פאַרשוויגן.

ער האָט אים געגעבן אַ גרעסערע פּאָרציע זופּ און אויס-געזוכט אין קעסל אַ וואָגעדיגן ביין, געזוכט אויך אַ גרעסער שטיק ברויט און דערלאַנגט אים. מירקין האָט זיך צוזאַמען מיט די אַנדערע, אַוועקגעזעצט ביים טיש, גענומען עסן די זופּ מיט ברויט, כאָטש ס'איז נישט געקראָכן אין מויל אַריין. ער האָט זיך געניוט צו קריגן אַפּעטיט צו זיי, צו וואָס דער הונגער האָט אים אויך צוגעהאָלפן; געמאַכט זיך עסן מיט געשמאַק און זיך איינ-גערעדט, אַז ס'איז גאָרנישט אַזוי שלעכט. פאַרקערט, עס האָט אים זייער געשמעקט.

געשטילט זיין הונגער, איז ער געוואָרן צופרידן פון זיך ווי אַ ייִנגל, וואָס האָט אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען. ער האָט זיך געזאָגט: נאָך אַלעם, איז עס גאָרנישט אַזאַ שווערע זאַך צו הונגערן. דאָס זאָל עס זיין איינגאַנצן?

ער איז אַרויסגעקומען אין גאַס. דער פרישער, קילער ווינט האָט אים גוט געטון. ער האָט געשמאַק געאָטעמט די לופט.

פלוצים איז געקומען עפּעס איבער אים פון אינעווייניג אַרויס, וואָס איז שטאַרקער געווען פון זיינע פילאָזאָפיעס, און מעכטיגער פון זיין קאָנטראָל. פאַר די אויגן האָט אים אָנגעהויבן צו שווינדלען, אין מויל איז אָנגעקומען אַן אָנגעוואַרימט שפּייעכטס. ס'האָט אים אָנגעהויבן נישט גוט צו ווערן, און ווי אַן אומבאַהאָלפן קינד, האָט ער צוריקגעגעבן אין מיטן גאַס אַלצדינג, וואָס ער האָט געגעסן אין דער ביליגער קיך...

מענטשן זענען פאַרבייגעגאַנגען און אָפּגעטראָטן דעם וועג פון אים, געשאָקלט אויף אים מיטן קאָפּ.

— אַזאַ פיינער מענטש, אַזוי שיין אָנגעטון און שעמט זיך נישט צו שכורן, — זאָגט אַ פאַרבייגייענדיגע יידענע.

אַנדערע פאַרבייגייער האָבן אים אויסגעמיטן אַפּטרייסלענדיג זיך.

מירקין האָט זיך פאַרשעמט, פלינק זיך געבראַכט אין אָרדנונג און איטלאָפן פון דעם אָרט ווי אַ גנב.

— וואָס פאַר אַ פאַרשאָלטענער מפונק איך בין דאָס? — האָט ער זיך געזידעלט. — אַ נדבה נעמען געקאָנט, קהלישן צנשטאָלט באַנוצן געקאָנט, נאָר נישט אויסגעהאַלטן.

אַ יאושדיג, אומבאַהאָלפן געפיל האָט אים ווידער אַרומגענומען.

— וואָס קומט אונז אַרויס פון אַלע אונזערע טעאָריעס, וואָס מיר מאַכן זיך, און פון אַלע אונזערע באַשלוסן, וואָס מיר נעמען-אָן, אַז מיר זענען אָנגעבונדן אין אונזער חיונה, ווי די קו צו דעם גראָז? אַ ליאַדע וואָס — און מיר פאַלן ווי צום טויט-פאַראורטיילטע פליגן. אַלע זענען מיר אָנגעבונדן מיט אַ שטריק ערגעץ צו אַ דרענגל. מיר קאָנען פליען, לויפן אַיין צאָל, צוויי צאָל — אַזוי-לאַנג, ווי ס'איז אין אונז דאָ דאָס ביסל חיונה. באַלד שלעפּט מען אונז צוריק צו דעם דרענגל, צו וועלכן מיר זענען צוגעבונדן דורך אונזערע קהלישע שטריק...

פאַרשעמט זיך פאַר זיך אַליין פאַר דער אומבאַהאָלפנקייט, וואָס איז אים איבערפאַלן, האָט ער צוגעלייגט:

— אויף אַלע אופנים וועט מען דאַרפן דעם מפונק פון זיך אַרויסשלאָגן, מיט אַ קליין אַרויסשלאָן, ווען עס וועט נישט גיין אַנדערש.

קאַפּיטל 17

איינגעקויפט זיך אין מילכיגן רעסטאָראַן

אינם מילכינן רעסטאָראַן האָט ער אָנגעטראָפן זיינע באַקאַנטע. עס איז געווען נאָך דער געוויינלעכער עס־שעה, נאָך דער צייט, ווען דער רעסטאָראַן איז באַזעצט מיט פרעמדע מענטשן.

עס איז שוין געווען שפּעטלעך. אין רעסטאָראַן זענען געבליבן די פּאָר אינטעליגענטן. האַלבע אָדער גאַנצע פּאָליטישע טוער, אַ פּאָר לערער־עקסטערנעס, אָדער גלאַט אַזוי יונגעלייט, וואָס האָבן נישט געהאַט קיין וואַרימע היים, קיין איינגעהייצטע שטובן און קיין ליכטיגע טישן, אַרום וועלכע זיי זאָלן זיך באַהאַלטן פון דער גאַסנדיגער קעלט. זיי אַלע האָבן זיך באַנוצט מיר דער גאַסטפריינטלעכקייט פונם בעל־הבית פון רעסטאָראַן, וואָס איז אַליין געווען אַן אייגענער מענטש, אַן אינטעליגענט און אַ שטיקל ליטעראַט. אינם רעסטאָראַן איז געווען האַלב־טונקל: אַ שאָד געווען ליכט אויסצוברענגען פאַר די ווייניג־פּרנסה־ברענגענדיגע קונדן, האָט דער בעל־הבית אויסגעלאָשן די אַלגעמיינע ליכט און געלאָזט נאָר ברענען די עלעקטריע אַרום טישל, וואָס איז געווען באַזעצט מיט מירקינס נייע באַקאַנטע.

דער בעל־הבית, אַ שיינער ייד, מיט אַ ברייטער גראָער באָרד, אַ הדרת־פּנים פון אַ געלערנטן, אויף וואָס עס האָבן עדות געזאָגט זיין הויכער גלאַנצנדיגער שטערן און זיינע ברילן אויף דער נאָז, איז געווען פאַרנומען הינטערן קאַנטאָר, ביי זיין גרויס ווערק, אויף וועלכן ער האָט געאַרבעט אַ העלפט פון

זיין לעבן. אַ ווערק, וואָס האָט געזאָלט פאַרשווינען די מענטש־הייט פון מלחמות. ער האָט יעדעס מאָל אויפגעהויבן זיין בליק פון הינטער די ברייטע ברעמען, אַרויפגעשאַרט די ברילן אויפן שטערן און אָנגעקוקט די קעזלעך, די טעלערלעך סמעטענע, רעטעך, הערינג און אַנדערע עסנוואַרג, וואָס זענען געשטאַנען פאַר אים אויפן קאַנטאָר, ווי ער וואָלט געוואָלט פון זיי אַרויס־זויגן די אידעע, דעם געדאַנק פון אייביגן שלום, פאַר זיין ווערק. אַלץ איז שוין געווען ביי אים אין בוך פיקס־און־פאַרטיג: דאָס וועלט־געריכט, וואו די מלוכות זאָלן זיך קומען משפטן, די אָרגאַניזאַציע פון דער וואָלאָנטערן־אַרמעע, וואָס זאָל האָבן די אויפגאַבע צו נויטן די מלוכות אויסצופירן דעם פסק־דין פונם פעלקער־משפט (ער האָט שוין אַפילו אָנגעהויבן צו ווערבירן וואָלאָנטערן פאַר דער אַרמעע צווישן די אינטעליגענטן, וואָס פאַרקערן אין זיין קאַפע). עס האָט נאָר געפעלט אַ קלייניגקייט — ווי אַזוי צו נויטן די פעלקער און די מלכים אָנצונעמען דעם יידנס שלום־פּראָיעקט. אַזוי ווי ער האָט אים אָנגעוואָרפן אין זיין ספר. ער האָט אַרויפגערוקט זיינע ברילן איבער דעם הויכן גלאַנצנדיגן שטערן און טיף און לאַנג זיך איינגעקוקט אין זיין מילכיגס, וואָס איז געשטאַנען פאַר אים, ביז ער האָט דערזען מירקינען אַריינקומען, און גוטפריינטלעך צוגעשמייכלט צו אים. מירקין, כאָטש ער האָט זעלטן זיך באַוויזן אין רעסטאָראַן, איז שוין אָבער געווען גוט באַקאַנט און גוט אָנגעזען צוליב זיין יחוס, וואָס אַלע האָבן שוין געוואוסט דערפון, און איבער דער געהיימניס פון זיין אויפטויכן צווישן די קרייזן.

ביים טישל איז אָנגעגאַנגען אַ הייסער וויכוח, ביי וועלכן דער באַלעבעטסטער אָנפירער איז געווען דער „פילאָזאָף“. דאָס איז געווען אַ זעלטענער מענטש, וואָס האָט שוין לאַנג געהאַט צוגעצויגן מירקינס אויפמערקזאַמקייט. ער פלעגט זיצן אינם קאַפע־הויז און גערן האָבן צוצוהערן זיך צום „פילאָזאָפס“ רייד. נישט שטענדיג אָבער פלעגט דער „פילאָזאָף“ זיך אַריינלאָזן אין געשפּרעכן אָדער אָנטיילנעמען אין דיסקוסיעס, וואָס פלעגן אָפטמאָל אין די אָוונט־שעהן זייער הייס אויסדעבאַטירט ווערן

אינם רעסטאָראַן, מיטן אָנטייל פונם בעל-הבית. מייסטנס פלעגט ער זיצן, דער „פילאָזאָף“, איינער אַליין פאַר זיך ביי אַ טישל ביי זיין וואַרים גלעזל מילך מיט אַ סוכאַרקע און אַריינקוקן אין אַ ביכלביים קאַרגן עלעקטרישן ליכט פון זיין טישל, אָדער פאַרקלערן זיך, קוקנדיג אויף איין פונקט פונם באַלקן שעהן-לאַנג. דער ביינינער יינגלישער גוף פון דעם מיטליאָריגן מענטשן האָט זיך אין זיך אַליין איינגעקאָרטשעט, ווי ער וואָלט געוואָלט זיך אַליין אַרומנעמען. פאַרלייגט אַ פוס אויף אַ פוס, — וואָס ער האָט זיי געקאָנט אַקראָבאַטיש צוזאַמענפלעכטן ווי קיין אַנדערער נישט, — אַזוי אויך אַרומגעוויקלט זיינע דאַרע שטעקלדיגע הענט אַרום זיין שמאָלן, כמעט קינדישן קערפּער, האָט ער אַזוי געקאָנט אָפּזיצן שעהן-לאַנג, פאַרקוקט אין איין פונקט ווי אַן אינדישער פרוש. דערביי פלעגט אויף זיין אויסגעבלייכט פּנים אָפּשפּיגלען זיך אַ קינדישער גוטער שמייכל, וואָס ער האָט אַרויסגעהויבן פון די וועלטן, אין וועלכע ער האָט זיך איצט געפונען... צו אַנדערש מאָל פלעגט ער יאָ נעמען אַן אָנטייל אין געשפּרעך, אָבער שטענדיג מיט אַזאַ פילאָזאָפישער רואיגקייט, אַז עס האָט נישט האַרמאָנירט מיט די באַלעבטע הייסע דיסקוסיעס, וואָס האָבן זיך געפירט אַרום אים, און עס האָט דענערווירט מיט דער איינגעהאַלטנקייט און נעימותקייט. קיינער האָט נישט געוואוסט, פון וואָס עס לעבט דער „פילאָזאָף“, וואו ער וואוינט, און פון וואָס פאַראַ פאַרהעלטנישן און אומשטענדן ער קומט-אַרויס. ער האָט קיינמאָל ביי קיינעם קיין קליין-געלט נישט געבאָרגט, כאָטש מ׳האָט געוואוסט, אַז ער נויטיגט זיך אָפט, און ער האָט קיינמאָל נישט אָפּגעזאָגט, ווען עס האָט זיך ווער געווענדעט צו אים וועגן אַ גמילות-חסד. מ׳האָט נישט געוואוסט, פון וואַנען ער נעמט עס. מ׳האָט זיך אָנגעשטויסן, אַז ס׳מוז ווער זאָרגן פאַר אים. וואָרים, ווי קליין זיינע באַדערפנישן זענען נישט געווען, האָט ער דאָך געהאַט די מעגלעכקייט אויסצובאָרגן קליין-געלט, ווען עס האָט זיך ווער געווענדעט צו אים, — וואָס האָט באַוויזן זיין אומאָפּהענגיגקייט. דאָס האָט אים געמאַכט פאַר אַן אויסנאַם אינם קרייז, און מען מוז צוגעבן — פאַר נישט קיין זייער סימפּאַטישן אויסנאַם.

דעם אָװנט האָט ער יאָ גערעדט. אין רעסטאָראַן, װי גע־זאָגט, איז כמעט, אַ חוץ דער קלײנער גרופּע, קײנער נישט געװען. אָנגעלענט אױף אַ טישל אין אַ װינקל, איז אַ קעלנערקע געשלאָפן. די צװײטע איז געשטאַנען, די הענט פאַרלײגט אין די טאַשן פון איר װײסער שערץ און זיך צוגעהערט צום געשפּרעך פונם „פילאָ־זאָף" צוזאַמען מיט דער גרופּע.

בײ מירקינס אַרײנקומען האָט דער „פילאָזאָף" גערעדט װעגן האַרמאָניע פון נשמה און גוף; אַז דער מענטש איז דער פאַר־מיטלער צװישן זײן נשמה און גוף, און ער דאַרף נױטן זײן נשמה, אַז זי זאָל זיך נישט גרױסן געגן זײן גוף, נאָר לעבן אין האַרמאָניע מיט אים, אונטער װאָסערע אומשטענדן דער מענטש־לעכער חומר זאָל זיך נישט געפינען, װײל מײסטנס איז דאָס די נשמה, װאָס בריקעװעט זיך און רײסט זיך. דער גוף קאָן פיל מער איבערטראָגן, װי די נשמה — סײ גוטס, סײ שלעכטס. ער אַלײן האָט שױן געמאַכט דעם גרױסן שלום אין זיך. דורך דעם האָט ער געפונען די מנוחה און האַרמאָניע.

— און װאָס טוט מען, װען מ'הונגערט? — האָט װער געפרעגט אױפגערעגט איבער דעם „פילאָזאָפס" רואיגקײט

— עס איז נישטאָ אַזאַ זאַך װי הונגער, — האָט דער „פילאָ־זאָף" דערקלערט געלאַסן, איבערציענדיג מיט זײן דאַרער האַנט איבער זײנע קאַרגע װאָנסעלעך. — הונגער איז אַ צושטאַנד פּונקט אַזױ װי זאַטקײט, און עס איז נישטאָ קײן צושטאַנד, װאָס דער מענטש זאָל נישט זײן ביכולת צו נױטן זײן נשמה צוצוגעװאױנען זיך צו אים. עס איז נישט דער גוף, װאָס לײדט, עס איז די נשמה, — און די נשמה קאָן מען אָפּװענדן פונם צושטאַנד, אין װעלכן זי געפינט זיך אומבאַקװעם און זי אַרײנאַרבעטען אין אַ העכערן צושטאַנד. נעמט, למשל, הונגער. װײסט איר, אַז הונגער האָט אַ מוזיק? יעדער צושטאַנד האָט אַ שאָטן, װאָס באַגלײט אים, פּונקט אַזױ װי דער שאָטן — דעם מענטשן. איך װאָלט עס אָנרופן די מוזיק פון צושטאַנד. און פּונקט אַזױ װי אָריענטאַלישע חכמים האָבן זיך באַהאַלטן פון דער זון אין שאָטן אַרײן, כּדי דאָרט רואיגער צו קאָנען געפינען דעם צוזאַמענהאַנג מיט דער נשמה,

אַזוי דאַרף דער מענטש אַנטלויפן פון דעם צושטאַנד, אין וועלכן ער געפינט זיך — אין זיין שאָטן אַריין. וואָרום צושטאַנד איז אַ קאַ-ריגע זאַך. עס ברענט, עס עסט דיך, עס וואַרימט דיך, אָדער קילט דיך. מיט איין וואָרט — דערקוטשעט דיר. דער שאָטן פון צושטאַנד איז שוין אָפּגעקילט. דאָרטן, אין אים, קאָנסטו מער אים תּופס זיין און מער באַהערשן. די חכמים געפינען זיך קיינמאָל נישט אין עצם צושטאַנד, נאָר שטענדיג נעבן אים. דורך דעם באַהערשן זיי די אומשטענדן, אונטער וועלכע זיי זאָלן זין נישט געפינען.

דער בעל-הבית, וואָס איז געזעסן הינטער דעם קאַנטאָר, האָט אַרויפגערוקט די ברילן איבערן שטערן, וואָס איז געווען אַ סימן, אַז ער האָט אויפגעהערט צו שרייבן און געוואָלט עפּעס פרעגן פון זיין אָרט אַרויס דעם „פילאָזאָף". נאָר עס האָט אים ווער אויסגעכאַפּט צו־פרי:

— איך בעט אייך איבער, וואָס איך וועל אייך עפּעס פרעגן, — האָט זיך „דער זשאַבלינער" געווענדעט צום „פילאָזאָף" —. איר האָט שוין ווען ס'איז אַמאָל געהונגערט, אמת געהונגערט, נישט וואָלאָנטעריש, נאָר דערפאַר ווייל איר האָט פּשוט נישט געהאַט מיט וואָס אייער הונגער צו שטילן, איר האָט זיך אַרומגעדרייט איבער גאַס און פּשוט נישט געהאַט אויף קיין זעמל?

— איך קאָן אייך נישט ענטפערן אויף דער פראַגע, — האָט דער „פילאָזאָף" אָפּגעענטפערט אויף זיין רואיגן שטייגער. — איך ווייס נישט וואָס עס הייסט הונגער, פונקט אַזוי ווי איך ווייס נישט, וואָס עס הייסט זאַטקייט. ווי איך האָב שוין דערקלערט, געפין איך זיך קיינמאָל נישט אין עצם צושטאַנד, נאָר אַרום אים.

— איך האָב פונקט אַזוי אַמאָל פילאָזאָפירט וועגן צושטאַנד. ווען איך בין זאַט געווען. היינט אָבער, ווייס איך, אַז ס'זענען נישטאָ קיין זייטיגע שאָטנס. ס'איז דאָ „אמתער צושטאַנד" און דאָס איז: „זאַט אָדער הונגער". און די וועלט איז צוטיילט צווישן אָט די צוויי צושטאַנדן.

מ'האָט זיך אומגעקוקט אויף דעם, וואָס האָט גערעדט די-

ווערטער. מ׳האָט דיך די אייגענע אויגן נישט געוואָלט גלויבן — ס׳איז געווען מירקין, וואָס האָט עס געזאָגט. (

נאָר מירקין האָט שוין איצט אַלעמענס בליקן איבערגעטראָגן. און — וואונדער איבער וואונדער: ער האָט זיך מער נישט גע־רויטלט ווי אַ כלה־מיידל. ס׳האָט ביי אים גאָרנישט מער אויס־געמאַכט, וואָס מ׳קוקט אויף אים. ער האָט שוין געהאַט פאַרלוירן די בושה...

דער עולם האָט פאַרשטאַנען, אַז ס׳איז עפּעס — וואָס געשען מיטן יונגנמאַן. מ׳האָט זיך גענומען רעדן וועגן אַנדערע טעמען.

נאָכן געשפּרעך מיטן „פילאָזאָף" — האָט זיך צו מירקינען צוגעשאַרט דער „זשאַכלינער". ער איז עפּעס געווען אויסערגעוויינלעך פריינטלעך צו אים. ער האָט אים געפרעגט:

— וואָס הערט מען עפּעס ביי אייך, מירקין

מירקין האָט אים אָנגעקוקט פאַרוואונדערט.

— גאָרנישט, קיין אויסטערלישעס, — האָט ער אים אָפּגעענט־פערט מיט אַ שמייכל.

— טאַקע נישט? — וואונדערט זיך עפּעס דער „זשאַכלינער" און פרעגט מירקינען אין דער שטיל:

— זאָגט נאָר, מירקין, האָט איר שוין היינט געגעסן?

דאָס נאָך נישט צוגעוואוינטע בלוט אין מירקינס אָדערן האָט זיך ביי דערדאָזיקער פראַגע געגעבן אַ וועק־אויף פאַר אויפרעגונג און געקומען צולויפן מירקינען אין פּנים אַריין. אויך האָט נאָך זיין נישט גאַנץ באַזיגטער משפּחה־שטאָלץ געגעבן אַ פּראָטעסטיר אין אים. מירקין האָט זיי אָבער באַלד באַרואיגט ווי מען באַרואיגט נאָכגעגעבענע קינדער, און ער האָט צו זיך אַליין געזאָגט: וואָס איז דאָ געשען? און ווי להכעיס זיי, און ווי זיי צו באַשטראָפן, צו צוגעוואוינען זיי צו עפּעס, האָט ער דעם „זשאַכלינער" אָפּ־געענטפערט: יאָ, איך האָב געגעסן אין אַ שטאָטישן אַנשטאַלט.

אַ נערוו האָט אַ ציטער געגעבן אין „זשאַכלינערס" אינערן: מירקין אין אַ שטאָטישן אַנשטאַלט, מיט בעטלערס צוזאַמען! ער האָט גאָרנישט געזאָגט, פאַרשטייט זיך, נאָר אָנגעקוקט אים פאַר־

וואונדערט און אַזוי ווי מירקין וואָלט פאַרשטאַנען זיין פרעגנ־דיגן בליק — האָט ער געזאָגט צו דעם „זשאַכלינער“:

— וואָס וואונדערט איר זיך אַזוי? וואָס, דאַרט, מיינט איר, עסן נישט קיין מענטשן?

— ניין, ניין. איך וואונדער זיך נישט, — ענטפערט דער „זשאַכלינער“. — איך האָב אייך נאָר געוואָלט פרעגן: איר זענט שוין געוואָרן פאַרגעשטעלט פאַרן בעל־הבית פון דאַנען, פאַר דעם הער שניאורזאָן?

— ניין, — זאָגט מירקין.

— קומט, וועל איך אייך פאַרשטעלן פאַר אים. עס איז אַן אייגענער מענטש. עס וועט אייך צונוץ קומען. טאָמער וועט איר אַמאָל נישט האָבן קיין געלט, קאָנט איר נעמען אויף באָרג. מיר אַלע טוען אַזוי. פאַניע... שניאורזאָן — דאָ האָט איר נאָך אַ וואָ־לאָגטער פאַר אייער אָרמעע פון שלום. איר קאָנט שוין אונזער נייעם פריינט. דאָס איז מירקין, זאַכאַרי מירקין.

— אפשר פון די רייכע פעטערבורגער מירקינס? — פרעגט דער בעל־הבית און גיט זיך מיט די פינגער אַ קעם דורך די לאַנגע שפּיצן פון זיין באָרד. געווען דער בעל־הבית אַ גרויסער קענער פון אַלע יידישע גבירים פון רוסלאַנד.

— ניין, — שאָקלט זאַכאַרי מיטן קאָפּ.

— אַ, ווי קומט ער צו זיי? — זאָגט דער „זשאַכלינער“. — אַן אייגענער מענטש.

— איך האָב נאָר געמיינט, — זאָגט דער בעל־הבית.

— איר פאַרשטייט דאָך וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, פאַניע שניאורזאָן. הער מירקין זוכט באַשעפטיגונג. לעקציעס אַוודאי. ער וועט זיי קריגן היינט, מאָרגן. דערווייל, איידער וועגן און וואָס, נויטיגט ער זיך אין אַביסל קרעדיט.

— מילא, וואָס קאָן מען מאַכן? — גיט דער בעל־הבית אַ טיפן קרעכץ, לאָזט־אַראָפּ די ברילן פון שטערן איבערן נאָז און נעמט זיך ווידער צו זיין ווערק וועגן „אייביגן שלום“.

- חברטע מאַניע, דערלאַנגט דאָ אַהער אַ טעצל מיט קע[illegible]

און סמעטענע. דער בעל־הבית װײסט דערפֿון, — רופֿט דער „זשאַכלינער" צו דער קעלנערקע.

— נײן, אַ גלעזל טײ, — זאָגט מירקין פֿאַרשעמט. — איך האָב אַזאַ ביטערן טעם אין מויל.

— דאָס קומט פֿון לאַנגן תּענית. דאָס איז דער הונגער־געשמאַק. איך קען אים, — זאָגט דער „זשאַכלינער" אין גע־לעכטער.

פֿון דענסטמאָל אָן האָט זיך זאַכאַרי אײנגעקױפֿט אין חבֿרה פֿון „מילכיגן רעסטאָראַן". ער איז דורך דעם דער חבֿרה אָן אַן ערך געפֿעלן געװאָרן. ער איז אױס מיוחס געװאָרן. מ'האָט זיך אױפֿגעהערט מיט אים צו אינטערעסירן און פֿאַררעכנט אים פֿאַר אַן אײגענעם.

קאפיטל 18

אין דער שולע

פרוי הורוויץ האָט שוין געהאַט פאַר אַלצדינג געזאָרגט. צו אירע טאָג־טעגלעכע נויטן איז נאָך צוגעקומען נאָך אַ קלאָפּאָט — דער יונגערמאַן פון פעטערבורג (ווי זי האָט אים גערופן). עס איז איר געלונגען צו באַקומען פאַר אים ביי אַ בעסערן שניידער אַן אומזיסטע דירה אַלס סובלאָקאַטאָר — פאַר לעקציעס, וואָס ער האָט געגעבן זיינס אַ ייִנגל אַ גימנאַזיסט (אַרויסהעלפנדיג אים אין רוסיש און אַריטמעטיק). מיטאָגן האָט ער דערווייל געגעסן ביי איר און פון איר האָט ער אויך פאָרלויפיג באַקומען דאָס טאָג־טעגלעכע קליינגעלט, וואָס ער האָט באַדאַרפט אויף ...אה, ביז די ערשטע באַצאָלונגען פאַר צוויי פריוואַט־לעקציעס, וואָס דער לערער הורוויץ האָט פאַרשאַפט, וועלן איינפליסן. דערבאַר האָט זאַכאַרי מירקין אויסגעפּרואווט זיינע כוחות אַלס לערער ביי הורוויצן אין דער שולע. ער איז אויך צונויף געקומען. די שולע האָט קיינמאָל נישט געהאַט גענוג לערער. די לערער. וואָס די שול־אינספעקציע האָט באַשטימט אָדער אַריינגעזעצט, זענען געווען מער טשינאָווניקעס און שפּיאָנען, ווי לערער. אַזוי ווי מירקין איז געווען אַ „געענדיגטער" מיט אַן אוניווערזיטעט־דיפּלאָם, האָט אים דער אינספּעקטאָר גאַנץ לייכט באַשטעטיגט מיטן תּנאי, אַז דער אַלטער רוסישער לערער זאָל ווייטער באַקומען זיין געהאַלט.

ער האָט געלערנט אַלצדינג: די רוסישע שפּראַך, פיזיק, מאַטעמאַטיק און נאַטור־וויסנשאַפט. דער לערער הורוויץ האָט אפילו באַמערקט, אַז מירקינען וועט אין אָנהייב זיין שווער צו

באַהערשן די קינדער פון זיין שולע. ער האָט זיך נישט געהאַלטן געזנוג חשוב פאַר די קינדער ביי די לעקציעס און צו־פיל זיך אַריינגעלאָזט מיט זיי אין דיספוטן. דורך דעם האָט ער צוּבראָכן די דיסציפּלין, וואָס דער לערער הורוויץ האָט איינגעפירט אין זיין שול. ער האָט זיך אָפּטמאָל פאַרלוירן, ווען דער כיטראַק, משהלע „לויז", אַ ייגגל אַ קונדס, וואָס איז געווען באַקאַנט איבער זיינע שטיקלעך, וואָס ער האָט אָנגעטון די לערער, האָט אים אונטערגערוקט כיטרע פראַגן. דער לערער הורוויץ האָט מירקינען אין אַן אָוונט געגומען אָן אַ זייט און אים געגעבן אַ לעקציע אין פעדאַגאָגיק: „אַנדערש איז אַ חברישער שמועס, וואָס מ'פירט מיט דערוואַקסענע, און אַנדערש זענען לעקציעס פאַר קינדער". דערביי האָט פאַר אים דער לערער הורוויץ געהאַלטן אַ גאַנצן פּאָרטראַג מכוח פעדאַגאָגיק: אַז אַ לערער מוז שטענדיג אין אַלע פאַלן, אויסקוקן ביי די קינדער אַלס אַן אויטאָריטעט. ער טאָר קיינמאָל נישט לאָזן באַמערקן זיין שוואַכקייט. קינדער זענען קליינע טיראַנען, וואָס וואַרטן נאָר אויף דער מינדסטער געלעגנ־הייט, אַז זיי זאָלן קאָנען אָנפאַלן אויף דיר און דיך אַרויסשטעלן פאַר אַ נאַר. צוליב דעם דאַרף דער לערער, אין דער געגנוואַרט פון קינדער, שטענדיג זיין אויף דער וואַך, שטענדיג זיין באַוואָפנט. — גרייט אויף אַ געגן־אָנגריף. — מירקין האָט אויסגעהערט, גענומען זיך אין קאָפּ אַריין, אָפּגעמאַכט ביי זיך אַזוי און אַזוי. אָבער שוין ביי דער ערשטער לעקציע, וואָס ער האָט געגעבן אַליין פאַר די קינדער, האָט ער איינגעזען, אַז ער וועט זיי נישט קאָנען באַהערשן און האָט זיך געשראָקן, אַז ער וועט זיך דער־פאַר אָפּזאָגן פון זיין נייעם באַרוף און זוכן עפּעס אַנדערש.

די קינדער פון לערער הורוויצעס שולע זענען באַשטאַנען פון די אָרימסטע שיכטן פון דער אָרימסטער יידישער געגנט. אַ סך פון זיי זענען געוואָרן — צוליב די אָרימע אומשטענדן, אין וועלכע זיי האָבן זיך געפונען — באַפרייט פון שכר־לימוד. פאַר זיי האָט באַצאָלט אַ קאָמיטעט, וועלכער האָט אין געהיים פונם אינספּעקטאָר אונטערגעשטיצט די שולע, וואָס האָט געהאַט דעם צוועק צו פאַרשפּרייטן בילדונג צווישן די אָרימע יידישע שיכטן.

מיט די קינדער איז נאָך געווען אַ האַלבע צרה: נידערגעשלאָגן פון אָרימקייט, שטענדיג הונגעריגע, פרירנדיגע אין די קאַלטע היימען, האָבן זיי באַטראַכט די שול ווי אַ גן-עדן, און דער לערער הורוויץ איז פאַר זיי געווען אַ גאָט. זיי איז געווען גרינג צו באַהערשן. שווער איז אָנגעקומען מיט די האַלב-פאַרמעגלעכע. דאָס זענען געווען אומדערצויגענע קינדער פון גראָבע עלטערן, פון פיש-הענדלער און קצבים, מאַרק-זיצערינס און אַנדערע קרעמער. דאָס שכר-לימוד איז געווען זייער שווער פון זיי אַרויסצוקריגן און עס איז אָנגעקומען רחל-לאַהן מיט ביטערער נויט אָפּצונעמען דאָס שכר לימוד אין נאַטור: מיט פיש אויף שבת, מיט פלייש און מיט גרינוואַרג. די עלטערן פון די קינדער האָבן געמיינט, אַז נישט דער לערער זיי, נאָר זיי דעם לערער טוען אַ גרויסע טובה, וואָס זיי לאָזן זייערע קינדער גיין אין שולע, און מ׳דאַרף זיי דערפאַר נאָך צוצאָלן. און די קינדער, דערפאַר וואָס זייערע עלטערן באַצאָלן שכר-לימוד פאַר זיי, האָבן זיך געהאַלטן פאַר פריווילעגירטער פון די אַנדערע קינדער און דערלויבט זיך פריי-הייטן. עס איז נאָר אַ דאַנק דער גענויטקייט און דער אומדערהער-טער געדולד פון לערער הורוויץ, וואָס ער האָט געקאָנט צווישן זיי אַריינברענגען ווי עס איז דיסציפּלין און אָרדנונג.

די ערשטע לעקציעס, וואָס מירקין האָט געגעבן אין שול, זענען מער אָדער ווייניקער דורכגעגאַנגען רואיג און נאָרמאַל. די קינדער האָט נאָך גערייצט די נייגעריגקייט צו באַקענען זיך מיט דעם נייעם לערער. כאָטש דאָ און דאָרט האָט די דיסציפּלין זיך שוין באַשיינפּערלעך געבראָכן דורך די כיטרע שטיקלעך פון משהלע „לויז" און פון חיימל „מאַנדראַק", וואָס זענען געווען די ראשי-בריונים אין דער שול. זיי האָבן אונטערגעשטעלט חזירישע פיסלעך און פאַרשידענע שטיקלעך מירקינען, — וואָס ער האָט נאָך נישט באַמערקט. די קינדער האָבן געלאַכט. ער האָט געוואוסט, אַז דאָס לאַכט מען איבער אים און נישט געוואוסט ווי אַזוי דאָס צו פאַרמיידן.

מירקין האָט זיין פּראָפעסיע גענומען זייער ערנסט. קודם-כל איז ער געווען אַן ענטוזיאַסט. איבערגעגעבן מיט די קינדער

דאָס עלעמענטאַרע וויסן וועגן פיזיק און נאַטור-פאָרשונג, האָט ער זיך נאָך אַמאָל באַגייסטערט און איצט דערינען דערזען די דערהויבנקייט און די וואונדער פון דער נאַטור פיל מער, ווי ווען ער האָט עס געלערנט אַליין. ער האָט נאָך אַמאָל איבערגעלעבט זיינע קינדערשע יאָרן. ביי די לעקציעס איבער הימל-קענטשאַפט האָט ער זיך אַזוי באַגייסטערט, אַז ער האָט פאַרגעסן, אַז ער האָט צו טון מיט שול-קינדער, וועלכע וואַרטן נאָר אויף אַ געלעגנהייט אַוועקצושטעלן זייער לערער אין אַ קאָמישער לאַגע און דורך דעם זיך אויסצוברעכן פון זיין דיסציפלין און אָרדנונג. די קינדער האָבן גערופן דעם נייעם לערער מיט אַ צונאָמען: „די טשערעפּאַכע", דערפאַר, ווייל מירקין האָט ליב געהאַט פאַר די קינדער צו דערקלערן נאַטור-דערשיינונגען מיט גרויס באַגייסטערונג און אַריינגעלאָזט זיך אין ענטוזיאַזם. ביי יעדער געלעגנהייט האָבן זיי אים עפּעס געפרעגט וועגן אַ „טשערעפּאַכע". אין מיטן דער לעקציע וועגן דער צוציאונגס-קראַפט פון דער ערד, ווען ער האָט געהאַלטן אין מיטן בעסטן דערקלערן וועגן ניוטאָנס עקספּערימענטן, הויבט זיך אויף משהלע און שטעלט-אַרויס צוויי פינגער פון דער האַנט, אַז ער האָט עפּעס צו פרעגן.

וואָס האָסטו צו פרעגן?

— פאַניע לערער, וויפיל פיס האָט אַ טשערעפּאַכע?

זאַכאַרי איז בלייך געוואָרן פאַר כעס. די פראַגע איז גע-וואָרן געשטעלט אַזוי אומשולדיג. משהלע האָט דערביי אַרויס-געשטאַרצט זיינע תמעוואַטע שוואַרצע אייגעלעך, אַז מ'האָט אייגנטלעך גאָרנישט געקאָנט האָבן געגן אים. נאָר דער גאַנצער ענטוזיאַזם איבער די וואונדערלכע דערשיינונגען פון דער צו-ציאונגס-קראַפט פון דער ערד, וועגן די אַלע פאַרבאָרגענע כוחות פון דער נאַטור, אַלע אויסטערלישע וועלט-דערשיינונגען — אַלץ האָט געפּלאַצט מיט איינמאָל און עס איז געבליבן ליגן אויפן טיש — אַ טשערעפּאַכע.

— ווי קומט דאָ אַהער אַ טשערעפּאַכע אין מיטן דערינען? — פרעגט זאַכאַרי ביין

— איך האָב זיך געשפּאַרט מיט חיימען וועגן דעם. איך האָב געזאָגט, אַז אַ טשערעפּאַכע האָט פערצן פּאָר פיס און ער זאָגט נאָר אַכט פּאָר — האָב איך געמיינט, אַז אַמבעסטן — איך וועל דעם לערער פרעגן.

מירקין האָט פאַרביסן די ליפּן און ווייטער זיך געלאָזט אַריין אין זיינע באַשרייבונגען וועגן די שטערן, כאָטש דער ענטוזיאַזם און די גאַנצע פּאָעזיע זענען שוין פאַרשוואונדן.

— פּאַניע לערער, אַ „כראַבאָנזש" האָט איין קאָפּ צי צוויי קעפּ? — האָט איצט געפרעגט חיימל, וועמעס ריי עס איז געווען, לויט דער אָפּגעמאַכטער זאַך צווישן זיך, כדי דעם לערער צו דערקוטשען.

דאָס איז שוין געווען צו-פיל, מירקין האָט זיך פאַרלוירן, איז צוגעלאָפן מיט דער נאַקעטער האַנט צום יונג. דער יונג איז אַרויסגעשפּרונגען פון דער באַנק. אין אַ מינוט אַרום האָבן זיך שוין לערער און שילער צוזאַמענגעפּלאָכטן אין איין קנויל, און דער גאַנצער קלאַס איז געגאַנגען כאָדאָראָם.

אין צווייטן צימער, ביי די מיידלעך, האָט געגעבן פּוילישע לעקציעס די עלטערע טאָכטער העלענקע. דערהערט אַ גערודער אין דעם קלאַס פון די עלטערע ייִנגלעך (דער פאָטער איז נישט געווען), האָט זי פאַרשטאַנען, אַז עס איז עפּעס געשען מיטן נייעם לערער. נאָך אַ קליינעם ישוב-הדעת מיט זיך אַליין האָט זי איבערגעלאָזט איר קלאַס אונטער דער אויפזיכט פון אַן עלטס-טער און איז אַריין אין קלאַס פאַר ייִנגלעך געוואויר ווערן וואָס עס האָט געטראָפן.

פון דער גאַנצער וועלט איז זי געווען די יעניגע, פאַר וועלכע מירקין זאָל אַמווינציגסטן וועלן זיך נאַקעט-שטעלן אין זיין גאַנצער אומבאַהאָלפנקייט. ווען אַ גרוב וואָלט אָפן געווען פאַר אים, וואָלט ער געוויס אַריינגעשפּרונגען. ס'האָבן זיך אים געשטעלט טרערן אין די אויגן, וואָס ער האָט זיי קוים באַהערשט. ער איז געבליבן שטיין בלייך, אומבאַהאָלפן, און נאָך אַ פיל מער פאַרשראָקענער, ווי די קינדער אַרום אים.

— אַנטשולדיקט, — האָט מירקין געשטאַמלט בלייך

— פאַני לערערין, פאַני לערערין, דער נייער לערער האָט אונז געשלאָגן און דער פאַן דירעקטאָר האָט פאַרווערט אונז צו שלאָגן, — האָבן די יונגען געשריגן.

— אויף די ערטער, די מינוט אויף די ערטער, — האָט זי קאָמאַנדעוועט. און אַ וואונדער: די ייִנגלעך האָבן ווי געצוימטע לייבלעך צוגעהערט זיך צו איר באַפעל און צוזעצט זיך צוריק אויף די ערטער.

זי האָט זיך געווענדעט צו דעם בלייכן, פאַרלוירענעם מירקינען מיט אַ באַרואיגנדן שמייכל און צוגעוואָרפן אים אַ וואָרט.

— דאָס טרעפט זיך.

— איך בין שולדיג, — זאָגט מירקין פאַרלוירן.

זי האָט געגעבן אים אַ געהיימען וואונק, אַז די קינדער זאָלן נישט זען, אַז ער זאָל נישט רעדן. דערנאָך האָט זי זיך געווענדעט צו די קינדער מיט אַן אויטאָריטעטן-באַפעל, וואָס מירקין האָט זיך געוואונדערט, פון וואַנען עס נעמט זיך צו איר

— דער גאַנצער קלאַס דאַרף דעם לערער איבערבעטן, אויפגעשטעלט זאָל ווערן! — האָט זי געגעבן אַ קאָמאַנדע.

די ייִנגלעך האָבן זיך אויפגעשטעלט אין איין רייע.

— דעם לערער איבערבעטן! — האָט זי ווידער געגעבן אַ קאָמאַנדע.

די ייִנגלעך האָבן געבויגן די קעפּ צו דער ערד, און אַלע אין איין קול:

— מיר בעטן-איבער דעם לערער מירקין.

— און פאַר אַ שטראָף ווערט היינט מער נישט געלערנט. די ביכער פּאַקן און אַהיים!

- פאַני לערערין, מיר זענען נישט שולדיג. דאָס האָבן משהלע און חיימל געטון, נישט מיר, — האָבן זיך אַ טייל אָנגעהויבן צו בעטן. — מיר ווילן ווייטער זיך לערנען. דער לערער האָט אַזעלכע שיינע מעשיות דערציילט וועגן דער ערד און שטערן.

נישט גערעדט זאָל ווערן, אהיים די מינוט, — האָט זי נעהייסן.

די קינדער האָבן מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ די ביכער איינגעפּאַקט און ווי קליינע גנבימלעך אַרויסגעגנבעט זיך פון שול.

מירקין איז נאָך אַלץ געשטאַנען נידערגעשלאָגן און נישט געוואוסט וואָס צו טון. ענדלעך, ווען זיי זענען געבליבן אַליין, איז זי צוגעגאַנגען צו אים און האָט אָנגעהויבן צו קוקן אין זיינע אויגן מיט ערנסטקייט, אַזוי ווי זי האָט עס געטון ביים טיש.

— עס איז מיין שולד. איך האָב מורא, אַז איך בין נישט פעאיג צו דער פּראָפעסיע. איך וועל מוזן אייער פאָטער זאָגן.

— דעם פאָטער זאָגט נישט.

- פאַרוואָס ?

- מ׳דאַרף נישט. איך וועל שוין זאָגן.

— איך האָב מורא, אַז איך וועל קיינמאָל נישט קאָנען מיט קינדער לערנען.

— איר וועט קאָנען, — זאָגט זי און שטעקט-אויס צו אים איר האַנט און ציט אים נאָך זיך, — קומט-אַריין מיט מיר אין מיין קלאַס. איר וועט זען, ווי אַזוי איך טו עס.

אָנגענומען אים ביי דער האַנט, האָט זי אים אַריינגעבראַכט אין איר קלאַס און פאָרגעשטעלט אים פאַר די קינדער.

— קינדער, דאָס איז אונזער נייער לערער, הער מירקין. הויבט אייך אויף, קינדער !

די מיידלעך האָבן זיך אַלע אויפגעהויבן מיט איינמאָל און באַגריסט זאַכאַרין.

זי האָט אים אַוועקגעזעצט נעבן לערער-טיש און גענומען זיך ווייטער צו איר איבערגעריסענער פוילישער לעקציע.

מירקין האָט נאָך אַלץ נישט געקאָנט קומען צו זיך פון דער פריערדיגער געשעעניש. ער האָט זיך געטראַכט :

—וואָס פאַרא שלים-מזל בין איך ! און פאַרגעוואָרפן זיך,

אַז ער טויג איבערהויפּט צו קיין זאַך נישט. — פאַרפאַלן, אויפגעצויגן אַ „באַרין״ צו זיין. — דערביי אָבער האָט ער זיך נישט געקאָנט באַפרייען פון אַן אַנדערן איינדרוק, וואָס ער האָט ערשט נאָר-וואָס איבערגעלעבט. עס איז געווען דער איינדרוק פון דעם מיידלס האַנט. ער פילט נאָך איצט די קאַלטקייט און די גלאַטיגקייט, אַזוי ווי זיין האַנט וואָלט זיך געווען געוואַשן אין שניי, אין פריען ערשטן שניי.

נאָר באַלד האָט ער אָן אַלעם פאַרגעסן. פון אַלע ווינקלען האָבן צו אים אָנגעהויבן צו קוקן קינדערשע אויגן. קיין גאָטס באַשעפעניש קאָן נישט אַזוי טרויעריג, אַזוי אָן האָפענונג פאַרלוירן קוקן, ווי קינדער. עס זענען געווען מיידלעך פון די אָרימסטע יידישע שכנים, וואו הורוויצעס שולע האָט זיך געפונען — מיידלעך צווישן אַכט ביז צוועלף, ביז פערצן יאָר. אָבער ווער האָט געקאָנט ציילן יאָרן אין זיי? פאַרלוירענע אייביגקייטן האָבן אַרויסגעקוקט פון זייערע שוואַכע צעקאַליעטשעטע אויגן, וואָס זענען איינגעפאַסט אין שאַרפע קינדערשע באַקן-ביינער... ווי זיי וואָלטן געטראָגן אין זייער בליק די גאַנצע אומנוצלעכקייט און אומבאַדערפעניש פון זייער געבוירן-ווערן. נאָך וואָס האָט מען זיי אַרויסגערופן פון דעם אייביגן שווייגנדיגן נישט-זיין אין דעם ליידיגן לעבן אַריין? אָבער ניין, זייער בליק האָט נישט געפרעגט. זיי האָבן געקוקט רעזיגנירט און גלייכגילטיג. נישט זייערע פאָטערס אייביג מאַטערן זיך, נישט די מוטערס אייביגע פאַרזאָרגטע פּנימער, נישט קיין קאַלטע היימען, נישט קיין הונגעריגע טיש און בענק, נישט קיין צרות פון קראַנק זיין, אָרים זיין און פאַרלאָזן, האָבן געקאָנט אַרויסברענגען די טרויעריגקייטן פון די קינדישע בליקן. עס איז געווען אַ טיפע, אַן אייביגע, אַן אָן-סיבּהדיגע טרויעריגקייט, אַזוי ווי אויף די ראַנדן פון זייערע אויגן וואָלט נאָך געווען געהאָנגען די שרעק פאַר דער אייביגער נאַכט, וואָס זיי האָבן מיטגעבראַכט מיט זיך פון אַן אַנדערער וועלט, פון וועלכער זיי זענען ערשט נישט לאַנג געקומען...

אָנגעטון אין טאַטע-מאַמעס איבערגעמאַכטע קליידער, טייל מיט פאַרבונדענע אויערן, געשוואָלענע הענטלעך, אַנדערע מיט קינדערשע

לייבלעך, אַרויסלאַכנדיגע פון אומגעלומפּערטע, קאָמיש-צוזאַמענגעשטעלטע קליידלעך. מיט שפּילצייג-פּיסלעך, אומבאַהאָלפענע פויגלדיגע קעפּלעך, רחמנות דערוועקנדיגע טויבן-העלזלעך, ווי דאָס וואָלט זיך געבעטן: „ווערג מיך נישט". פּנימלעך פאַרשווינדן, קינדערשע לייבלעך אין טאַטע-מאַמעס איבערגעמאַכטע קליידלעך פליען-אַוועק — און עס בלייבן זיצן אַרום די לערנבענק נאָר אויגן און אויגעלעך...

און צווישן די אויגן שטייט זי, די לערערין. זי איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין איינע פון זיי. דאָס שוואַרץ-ווייס-געקעסטלטע קליידל, אין וועלכן עס איז אַריינגעגאָסן איר דינער קערפּער, זעט אויך אויס ווי פון טאַטע-מאַמעס אַן איבערגעמאַכט מלבוש. און פּונקט אַזוי ווי איבער די קינדער, אַזוי ליגט אויך איבער איר גאַנצן קערפּער, פון שייטל-קאָפּ ביז צו די פיס, — די צוויי גלייך-האַלטנדיגע פיס, — אַ פרישמאָרגנדיגער טוי, ווי איבער אַ פלוים, וואָס לאָזט זיך נישט אָנרירן. איר קעפּל אויף איר דינעם האַלז בויגט זיך אויך אַזוי הילפלאָז און מאַכטלאָז איין אָן אַ זייט.

זי הייבט-אָן אַרומצושפּרינגען פון איין אָרט צום אַנדערן, רופט-אָן יעדעס מאָל אַן אַנדער מיידל ביים נאָמען. ער הערט איר היימישע לאַכנדיג-פליסנדיגע שטימע ווי אויס אַ פרישן, אומבאַרירטן קוואַל. און מירקין באַמערקט שוין ווי איינציגווייז פאַרשווינדט און פאַרגייט די טרויעריגקייט פון די קינדערס אויגן און אָנשטאָט דעם הייבן זיך אָן אָנצוצינדן לאַכנדיגע פייערלעך אין זיי. די פּנימלעך ווערן באַלעבט, רויטלעכער, פרישער. זיי הייבן שוין אָן אויסצוזען שטיפערישער, מונטערער. די גופלעך באַוועגן זיך שנעלער. קינדישער, און אַפילו די טאַטע-מאַמעס אומגעלומפּערטע קליידער אויף זיי נעמען-אָן אַ קינדישן חן, ווי אַ צויבער וואָלט אַריינגעקומען צווישן זיי. דאָ און דאָרט הייבט-אָן צו מורמלען אַ שטראָמל וואַסער צווישן פאַרשטעלטע צווייגלעך און באַוואָקסן גראָז. דאָס לאַכט אַ קינדישע ווייענדיגע שטימע: קינדישע הענטלעך הייבן-אָן אויפצופלאַמען ווי ליכטלעך, צעפלעכטן זיך ווי יונגע באַבלומטע צווייגן. דער גאַנצער קלאַס ווערט מיט

איינמאָל אָנגעפּילט מיט קינדישער פרייד און מיט קינדישן שפּיל...

— ווי אַזוי מאַכט זי דאָס ? — טראַכט ער זיך, און ער זעט נישט און באַמערקט נישט ווי אין דעם כּשוף-קלאַנג פון קינדישע שטימען איז ער אַליין אַריינגעכאַפּט געוואָרן, און ער אַליין לאַכט-מיט אינם כאָר, און פאַרשפּילט זיך ווי אַ קינד. אַלע זאָרגן ווערן אויסגעלאָשן. דאָס גאַנצע דערוואַקסענע לעבן פאַרשווינדט ערגעץ אין אַ כּף-הקלע. אויך ער זיצט אויף דער לערן-באַנק.

— ווי אַזוי מאַכט איר דאָס ? ער באַמערקט נישט, ווי אַן זשעניִרן כאַפּט ער זי אָן ביי איר קליינער האַנט, ווען זי דרייט זיך אויס צו אים.

— וואָס מיינט איר ?

— איר לאַכט, איר שפּילט, איר טאַנצט — און זיי לעבן מיט.

— דאָס זענען מיינע פריינט, — זאָגט די לערערין ערנסט. — גיטעלע און מרים, — ווייזט זי אויף קינדישע קעפּלעך. — חוהלע טויבענשלאַג און מאַטעלע פּאָמעראַנץ, — מיר קענען זיך שוין פון לאַנג, — זאָגט זי נישט אָן שטאָלץ, — פון ערשטן טאָג אָן, ווען זיי זענען אין שולע געקומען, זענען מיר באַלד גוטע פריינט געוואָרן. מיר האָבן איינע פאַר די אַנדערע קיין סודות נישט. — נישט וואָר, חוהלע ? — ווינקט זי צו אַ מיידל.

אַ קינדיש קעפּל פון הינטער אַ באַנק שאָקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ.

— אָבער ווי אַזוי מאַכט איר דאָס ?

— דאָס קומט שוין אַליין פון זיך. קינדער דערפילן באַלד ווער עס וויל זיין מיט זיי גוט-חבר און זיי שליסן באַלד פריינטשאַפט. אַט האָב איך דאָ אַ פריינטין, מירעלע, אַ מיידל פון אַכט יאָר. ווען זי איז געקומען אין שולע אַריין, האָט זי פאַר אַלעמען מורא געהאַט. מ'האָט זי געשלאָגן אינדערהיים. פאַר יעדער קלייניגקייט האָט מען זי געשלאָגן : דער טאַטע, די מאַמע, די ברידער, די שוועסטער, און זי האָט זיך געהאַלטן שטענדיג אין איין באַשיצן מיטן הענטל פון קלעפּ. זי האָט געמיינט, אַז יעדער איינער וויל איר וויי-טון. עס האָט מיר לאַנג גענומען, ביז איך

האָב זי איבערצייגט, אַז איך וויל איר נישט קיין שלעכטס טון, אַז זי דאַרף זיך נישט פאַר מיר באַשיצן. זי האָט מיר אַלץ נישט געוואָלט גלויבן, ביז איינמאָל האָב איך גערעדט צו איר און געקוקט איר אין פנימל אַריין און געזאָגט צו איר: מירעלע, איך וועל דיך נישט שלאָגן, קיינמאָל נישט, קיינמאָל נישט, קיינמאָל נישט. זי האָט מיר געקוקט אין פנים אַריין און געגלויבט מיר. און פון דענסטמאָל אָן האָב איך זי אָפגעוואוינט פון באַשיצן זיך פאַר מיר. איר ווילט זי זען? מירעלע, מירעלע, קום נאָר אַהער! — רופט זי צווישן די שפּילנדיגע, רוישנדיגע קינדער.

פון אַ קנויל קינדער שיילט זיך אַרויס איינס מיט שווערע שיך אויף דינע שטעקן-פיסלעך, גייט-צו צו דער לערערין. זי איז אָנגעטון אין אַ קאַפּטנדל, וואָס איז איבערגעמאַכט פון אַן אַלט קלייד, וואָס פאַרקליידט זי ווי אַ פאַרשטעלטע יידענע. צוערשט איז זי געגאַנגען פריילעך, נאָר קומענדיג נענטער צו דער לערערין, האָט זי דערזען דעם פרעמדן. האָט זי זיך אָפּגעשטעלט אין פאַמע-לעכן גאַנג, ווי זי וואָלט פאַר וועמען מורא געהאַט און אויסגע-שטאַרצט אירע שרעקנדיגע גרויסע אויגן פון דעם דינעם שוואַרץ-באַשאָטענעם פנימל, אַזוי שאַרף, אַז עס האָט זיך געדאַכט, זיי בלוטיגן זיך אין זייער קוק.

— מירעלע, האָב נישט קיין מורא, קום צו מיר נענטער.

מירעלע האָט אַלץ געהאַלטן אין איין קוקן מיט אומצוטרוי אויף זאַכאַרין און זיך צוגעגרייט זיך צו באַשיצן מיט איר הענטל פאַר אַ קלאַפּ. דערביי האָט זי אַזוי געלענקט אירע טריט, אַז זי זאָל שטענדיג זיין נענטער צו דער לערערין. מירעלע איז געשטאַנען ביי איר לערערינס קני נאַטירלעך ווי יעדעס אַנדערע קינד, מיט די הענטלעך אַראָפּ. נאָר קוים האָט זי די לערערין געהייסן זיך באַגריסן מיט זאַכאַרין, צוגעשטופּט זי נענטער צו אים, האָט מירעלע אויפגעהויבן דאָס אָרעמל און פאַרשטעלט זיך מיטן הענטל איר באַק. אירע שוואַרצע גרויסע אויגעלעך האָבן אומרואיג אָנגע-הויבן זיך צו וואַרפן, יעדן אויגנבליק געשלאָסן די הייטלעך איבער זיי, ווי זי וואָלט זיך גערי‎כט אויף עפּעס בייז.

— מירעלע, דאָס איז אונזער נייער לערער, און ער איז

אַ גוטער מענטש. ער וועט דיך נישט שלאָגן, מירעלע. קיינמאָל נישט, קיינמאָל נישט. נעם-אַראָפּ דאָס הענטעלע פון באַק.

מירעלע האָט געקוקט אויף מירקינען מיט אומצוטרוי און נישט געטרויט זיך צו דערנענטערן זיך צו אים מיט דער אומ-באַטיצטער באַק.

– מירעלע, אַז דו האָסט מיך ליב, נעם-אַראָפּ דאָס הענטעלע פון באַק, אַז נישט וועל איך זיין ברוגז מיט דיר, – זאָגט די לערערין צום קינד.

מ'זעט, אַז דעם קינד קאָסט אָנשטרענגונג, צו געהאָרכן איר לערערין. זי פּרואווט צו אַנטבלויזן איר בעקל. אָבער זי האַלט איר הענטל גרייט אויף אַלע אופנים.

זאַכאַרי נעמט דאָס קינד אויף זיינע קני. דאָס קינד קוקט אים אין די אויגן אַריין, וויל אויספאָרשן זיינע אבזיכטן, און האַלט שוין ווידער דאָס הענטל נעבן איר בעקל.

– מירעלע, דאָס איז אַ גוטער מענטש. איך האָב דיר גע-זאָגט, אַז ער וועט דיך קיינמאָל נישט שלאָגן, קיינמאָל נישט, קיינמאָל נישט. גלויבסטו מיר נישט?

מירעלע איז געשטאַנען ביי זיינע קני און געקוקט דער לערערין אין פּנים אַריין. זי האָט געגלויבט איר לערערין און אַראָפּגענומען דאָס הענטל פון איר בעקל.

– ווי אַזוי טוט איר דאָס? – רופט-אויס מירקין גערירט.

– עס איז גאָרנישט אַזוי שווער. מען דאַרף זיי נאָר ליב האָבן.

– איך פאַרשטיי אייך; איך וועל עס קיינמאָל נישט קאָנען.

– אָ, יאָ, איר וועט עס קאָנען, איר קאָנט עס שוין. האָט איר זיי דען נישט ליב אַזוי ווי איך, אַזוי ווי מיר אַלע? – קוקט זי אים אין די אויגן אַריין.

– געוויס, וואָס דען אַנדערש האָב איך אין מיין לעבען?

העלענקע קוקט אים ווידער אָן אַ לאַנגע ווײַלע מיט איר עקשנותדיגן בליק. דאָס מאָל אַזוי ווי עס וואָלט געגאַנגען אין אַ געוועט, צי האַלט ער אויס איר בליק.

– ווער זענט איר דאָס אַזעלכעס? – פרעגט זי אים פּלוצים.

מירקין איז פאַרוואונדערט געוואָרן פון דער פראַגע.

— איר זעט נישט, אַ מענטש! וויבאַלד מען קאָן אַזעלכן אָנ־רופן, — שמייכלט ער.

— עס איז עפּעס אַזאַ געהיימניש אַרום אייך, — זאָגט דאָס מיידל.

— ווי מיינט איר דאָס?

— עס קוקט עפּעס אַזעלכעס פון אייערע אויגן אַרויס, ווי איר וואָלט קיינעם נישט געהאַט אין דער וועלט, נאָר זיך בלויז אַליין.

ער איז דערשטוינט געוואָרן פון אירע רייד. ער האָט זיך געוואָלט אויפהויבן און פאַרלאָזן זי. עס איז זיך נישט געווען וואָס צו בייזערן. זי האָט עס געזאָגט מיט אַזוי פיל אַנטייל, מיט אַזוי פיל ליבע, אַז ער האָט זיך נישט געקאָנט העלפן. ער האָט געפילט ווי ער ווערט מיט איר אַריינגעוועבט.

— פאַרוואָס קוקט איר מיך אַזוי אָן? — פרעגט ער זי, ווען זי האָט נישט אַוועקגענומען דעם בליק פון אים.

זי האָט אים דאַרויף נישט אָפּגעענטפערט. אָנשטאָט דעם, האָט זי געזאָגט צו אים:

— קומט מיט מיר שפּעטער אין גאָרטן אַריין; איך גיי דאָרט דורך אויף מיין לעקציע, יאָ?

קאַפּיטל 19

ייִנגלִיש און מיידלִיש

מען קאָן נישט זאָגן, אַז מירקין האָט ביז איצט געשאָנקען זייער פיל אויפמערקזאַמקייט די טעכטער פון דעם לערער. האָט ער דאָס געטון אין אַ געוויסער מאָס, וויפיל זיין צוריקגעהאַלטענע נאַטור האָט אים דערלויבט, — האָט ער עס געטון בנוגע צו דער ייִנגערער, צו זאָשקען. זאָשקע איז געווען מיט אַ פּאָר יאָר ייִנגער פון איר שוועסטער, דאָך האָט דאָס ווייב שוין אַרויסגעקוואָלן פון איר קערנדיגן, אין מילך דורכגעקנעטענעם קערפּער. פאַר מירקינען האָט זי באַזיצן גאָר אַ באַזונדערן רייץ. זי האָט דערמאָנט אין איר מוטער. שוין די הויט פון איר לייב, ווי זי האָט זיך נאָר באַוויזן, האָט געשימערט פון העלקייט — ווי איר מוטערס, דערביי אַזוי יונג, און נאָך איינגעהילט אין זיין מיידלשן חלום. וואו איר האַלז האָט נישט געשטעקט — האָט ער דאָך באַזיצן יענע אויסגעבעטענע קילע ווייכקייט, אין וועלכן עס גליסט זיך דאָס פנים איינצונאָרען. זי איז געווען נאָך אירע יאָרן אויסערגעווייגלעך אַנטוויקלט נישט נאָר אין איר מוט און כאַראַקטער, נאָר אויך ריין קערפּערלעך. די ברוסט — שטראַמף און מעכטיג, אירע הענט האָבן געלאָזט פילן זייער מוסקולירטע קראַפט ביי יעדער באַוועגונג. און נישט איינמאָל ווען מירקין האָט זי געטראָפן מיט באָרוועסע פיס וואַשן מיט נאַקעטע אַרויפגעשאַרטע אָרעמס די פּאָדלאָגע פון שטוב — האָט אים אַ שטראָם בלוט געשלאָגן אין פנים, — וואָס דאָס אויסערגעוויינלעכע העלקייט פון די אַנטפּלעקטע טיילן פון איר נאַקעטע לייב האָבן אויפגעוועקט אין אים...

די קליינע זאָשקע האָט, איבריגנס, נישט נאָר בלויז מיט איר אויסערלעכקייט דערמאָנט אין איר מוטער. זי האָט פאַרמאָגט יענעם באַפעלנדן טאָן — וואָס מ׳האָרכט פון איר מוטער. זי האָט קיינמאָל נישט געבעטן — נאָר געהייסן. באַפוילן, — נישט נאָר אירס גלייכע, נאָר עלטערע פון איר. די מוטער איז נישט איינמאָל אויסגעקומען איר צו וויסן לאָזן, אַז הערשן קומט איר גיכער. דערפאַר אָבער האָט זי אינגאַנצן באַהערשט די עלטערע שוועסטער.

זי האָט די עלטערע שוועסטער געמאַכט אַרבעטן פאַר איר - צוגרייטן איר די אויפגאַבן פון דער שול, אויסגענוצט די שוועסטערס נאָכגיביגקייט און צוגענומען איר די קליידלעך, אַן איבריג שטיקל בענדעלע, אָדער די בעסערע פאָר שיך, וואָס איז געקומען לויט די יאָרן — דער עלטערער צו טראָגן.

פאַרשטייט זיך, ווי אויף יעדן שוואַכן כאַראַקטער, האָט די ייִנגערע שוין מיט איר ענערגיע און לעבנס-קראַפט געצויגן זאַפּזוירס אויפמערקזאַמקייט. פאַרקערט, די עלטערע, העלענקע — האָט ער גאָרנישט באַמערקט.

איבערהויפּט איז העלענקע געווען פון יענע נאַטורן, וועלכע קאָנען אַדורכגיין דורך דעם לעבן אומבאַמערקט. עס זענען דאָ פערזענלעכקייטן, וועלכע קאָנען זייער עקזיסטענץ פאַרוואַנדלען אין לופט. זיי זענען מיט אונז — און דאָך קאָנען זיי זיך באַהאַלטן פון אונזערע אויגן. זיי הילן זיך איין אין אַ שאָטן, וואָס באַגלייט זייערע פערזענלעכקייטן — און גייען-אַדורך פאַר אונז אומבאַמערקט. אָבער טאָמער אַנטדעקט מען אַזאַ פערזאָן און מען ווייסט אים ווי אַרויסצולאָזן פון זיין באַהעלטעניש, וואונדערט עס אונז — ווי אַזוי איז עס געווען, אַז מיר האָבן נישט באַמערקט די פערזענלעכקייט ביז איצט?

העלענקע האָט זיך געקאָנט באַהאַלטן. באַהאַלטן זיך — אַ געפונענע. פאַרהוילן זיך — אַ געזעענע. ערשטנס, האָט זי זיך מיט קיין זאַך נישט אויסגענומען. זי האָט געקאָנט שטיל זיין, אַז עס איז מעגלעך געווען אין איר געגנוואַרט צו פילן זיך אַליין. אַלעס, האָט זיך געדאַכט, אין איר שלאָפט. דער שלאָף האָט

געוועבט אַ הילע אַרום איר יונגן אומרייפן מיידלשן קערפּער. איר שמאָלער פויגלדיגער פּנים-קאָפּ איז געשלאָפן צווישן אירע רונדיגע פּלייצעס. נאָר אַממערסטן, האָט זיך געדאַכט, שלאָפן אירע פּלייצעס, — מען האָט געקאָנט אָנרירן דעם שלאָף, וואָס ליגט אויסגעשפּרייט אויף זיי. דער שלאָף ליגט אויף איר שייטל האָר. אירע הענט האָט זי געהאַלטן נעבן זיך — איינגעוויקלט אַרום זיך — ווי אַן עמבריאָן אין דער מוטערס בויך — זי האָט זיי מורא געהאַט אַרויסצושטעלן פאַר זיך. דער שלאָף איז געלעגן איבער איר דינעם בויך—איבער אירע אומאַנטוויקלטע, כמעט יינגלישע ברוסט — זי איז געגאַנגען, זי האָט זיך באַוואויגן אין אַ שלאָף...

זי האָט גאָרנישט געהאַט אַזעלכעס, מיט וואָס אַרויס-צורופן זאַכאַריס אויפמערקזאַמקייט אָדער וועמען עס איז אַנדערנס. דאָך קאָן מען נישט זאָגן, אַז זאַכאַרי האָט זי נישט באַ-מערקט — ער האָט זי, אייגנטלעך, יאָ דערזען, אָבער מען קאָן נישט זאָגן, אַז איר דערשיינונג האָט אַרויסגערופן ביי אים עפּעס חשקדיגס און דערפרייענדיגס. ניכער מורא. ער האָט אַנגסט געהאַט פאַר איר. און דאָס איז געווען דורך דעם, וואָס העלענקע האָט אים אין אַ געוויסער הינזיכט דערמאָנט אין זיין מוטער. ער האָט זיך פאָרגעשטעלט אין זיין פאַנטאַזיע, אַז זיין מוטער האָט געמוזט מיידלוויז אַזוי אויסזען, פאַרהוילן זיין אין אַ שלאָף-וואָלקן. דאָס איז אים, עפּעס צוליב נישט קיין אויפגעקלערטער אורזאַך, פאָרגעקומען אומאָנגענעמעס. ער האָט נישט גערן געהאַט, ער האָט פיינט געהאַט אַלצדינג וואָס האָט אים דערמאָנט אין זיין מוטער. די דעראינערונג אין זיין מוטער — האָט זיך יעצט פאַר-וואַנדלט ביי אים אין עפּעס אומאָנגענעמעס. ער קאָן עס זיך נישט קלאָר דערקלערן, פאַר וואָס דאָס איז אַזוי. — נאָר אַזוי איז עס געווען. זיין מוטערס ווען, וואָס האָט אין זיינע קינדישע יאָרן באַהערשט זיין לעבן — האָט אַרויסגערופן אין די יעצטיגע יאָרן ביי אים פאַרדריסלעכקייט און ווידערווילן — ער האָט עס געמוזט מודה זיין, אַז עס איז אַזוי... עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז אין זיין גורל איז שולדיג זיין מוטער. איר נאָר אַליין האָט ער צו פאַרדאַנקען דעם שוואַכן כאַראַקטער זיינעם און די אומ

זיכערקייט זיינע. און אַזוי ווי ער האָט זיין אייגענעם כאַראַקטער געהאַסט, אַזוי האָט ער געהאַסט זיין מוטערס ווען יעצט, און אַלעס וואָס דערמאָנט אים אין איר.

קיין גרויסן חשק צו באַגלייטן העלענקען דורך דעם גאָרטן אויף איר לעקציע, — ווי זי האָט אים געבעטן צו טון — האָט זאַכאַרי נישט געהאַט. אין אַ געווויסן זין איז עס אים געווען אויך דערווידער; דאָך איז ער געגאַנגען, געצוואונגען דורך אַן אומ-פאַרשטענדלעכן און מעכטיגערן כוח ווי ער איז, ווי ער וואָלט באַפוילן געוואָרן דורך זיין גורל. אומבאַוואוסט האָט ער געהאַט אַן אָנונג — ווען עס וועט אים באַשערט זיין צו טיילן מיט וועמען זיין לעבן, וועט עס נישט זיין פון די פּערזענלעכקייטן, נאָך וועלכע ער בענקט — ענלעך עפּעס צו פרוי הורוויץ, — אונטער וועמענס כוח ער זאָל אויפגיין, נאָר דווקא פון יענע נאַטורן, וואָס טראָגן אין זיך אונטערטעניגקייט און שוואַכקייט, ווי ער איז אַליין — ווי זיין מוטער איז געווען. ער האָט זיך אויסגעהיטן און מורא געהאַט דערפון.

און דאָך איז ער געגאַנגען. ער האָט זיך, פאַרשטענדלעך, נישט אַזוי ווייט די זאַך פאַרגעשטעלט, ער האָט זיך גאָרנישט פון דעם אומשולדיגן שפּאַצירגאַנג פאַרשפּראָכן. נאָר דאָס קוקן אין די אויגן אַריין, די געהיימע בליקן — און די פּאַסירונג היינט פאַר מיטאָג ביי דער לעקציע אין שול — זענען גענוג געווען, אַז ער זאָל זיך פאַר עפּעס שרעקן. ווי יעדע שוואַכע נאַטור, האָט ער דעם שאָטן אָנגענומען פאַרן געגנשטאַנד, פיל פאַרגרע-סערט די געפאַר. — און אייגנטלעך, וואָס וואָלט געווען איינ-פאַכער און לייכטער, ווי פשוט נישט אויסצופירן דעם פאַרלאַנג, וואָס אַ שוואַך מיידל האָט אים געבעטן טון? נאָר דאָך מיט פּראָטעסט און געבייזער אויף זיך אַליין — האָט ער דאָך אויסגע-פירט דאָס, וואָס זי האָט אים געבעטן.

ווען העלענקע איז אַראָפּגעקומען פון שטוב, נאָכן עסן, צו גיין אויף אירע נאָכמיטאָגדיגע שטונדן, האָט זי שוין מירקינען אָנ-געטראָפן אויפן גאַס. זי איז געווען אָנגעטון אין איר געוויינלעכן טאָג-טעגלעכן מאַנטל, וואָס האָט פאַרלוירן דעם קאָליר צוליב אַלטקייט,

מיטן אויסגעקראָכענעם געלן פוקסענעם קאָלנער, אין אַ טוכענעם, ברייטראַנדיגן אַראָפּפאַלנדיגן הוט, וואָס זי האָט זיך אַליין אויס־קאָמבינירט פון אַן אַלטן מענערשן טוכענעם קאַפּעליוש. מירקין האָט זי אַזוי געזען טאָג־טעגלעך. די האָר פאַרדעקן די אויערן, די באַלעבטע, שאַרף־אונטערגעצייכנטע ברעמען, דאָס שאַרף־אַרויס־שניידנדיגע נעזל און די צווייַ אַרויסשטאַרצנדיגע קין־באַקן — נאָר מיידליש און שוואַך. יעדן טאָג האָט ער זי געזען אַזוי. אָבער היינט איז אים דער גרויער, האָר־שטעכיגער מאַנטל פאָרגעקומען אַזוי ווי ער וואָלט אים צום ערשטן מאָל געזען. דער מאַנטל האָט געלעבט. ער האָט אין זיך געהאַט אָפּגעגאָסן אַלע באַוועגונגען פון איר מיידלשן קערפּער, די גאַנצע מיידלשע נשמה. דער איבערגעמאַכטער מענערשער קאַפּעליוש איז אים פאָרגעקומען אָריגינעל. אַ מיידלשע קאָקעטישקייט, וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געזען. אַפילו די וואָלענע געשטריקטע הענטשקעס אויף די הענט, מיט וועלכע זי האָט געהאַלטן אַ פּאַק ביכער אונטערן אָרעם, האָבן געהאַט דעם מיידלשן אָנבליק פון איר. ער האָט געוואָלט עפּעס זאָגן. זי האָט אים שטיל געמאַכט מיט אַן אויסטערלישן גליקלעכן בליק און אַ פליסטער אין אַן אויער.

— נישט אויף דער גאַס, קומט אין גאָרטן. איך האָב אַ האַלבע שעה צייט.

דער ווינטער האָט זיך שוין געהאַט געשטעלט. די פרעסט האָבן צוגעפרוירן די בלאָטעס אויף די טראָטואַרן און ברוקן. עס איז געווען שליט־וועגס, ווינטער פאַרנאַכטלעך. פון די געוועלבער האָבן אַרויסגעשיינט די עלעקטרישע לאָמפּן און פאַרוואַנדלט די שניי־באַהויכטע לופט אין אַ געלן וואָלקן, אין וועלכן אַלץ האָט זיך באַוואויגן און געפינקלט...

ווען זיי זענען אַריינגעקומען אין גאָרטן, האָט זיך אויפגע־עפנט אַ נייע וועלט פאַר זיי. דאָ איז דער שניי געלעגן איבער דיביימער און אָפּגעצאַמטע פעלדער־בייטן, כמעט אומבאַרירט, אָפּגעטאָקט, אָנגעשאָטן. גאָרנישט האָט געפעלט פון זיין וואָג און מאָס, אַזוי ווי גאָט האָט אים געגעבן. אין דער פאַרנאַכטלעכער, שימערירנדיגער לופט האָט אַלץ אויסגעקוקט וואָר און נישט־וואָר. די

עלעקטרישע לאָמפּן, באַלויכטנדיג דעם ווייסן שניי, האָבן נאָך מער צוגעגעבן אַ פאַנטאַסטיש אויסזען דער וועלט אין גאָרטן. אַ קאַלטער ווינט האָט אויפגעהויבן דעם שניי-פּוך פון דער אויבערפלאַך און צעטראָגן צעפּלאָשעטע שניי-שפּרינקעלעך פאַרביי די עלעקטרישע ליכטער, אין וועמענס שיין זיי זענען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין צעשאָטענע, פליענדיגע בריליאַנטן-נעצן. די לופט איז געווען פול אָנגעזאַפּט מיט עלעקטרישע שטראָמען, אין וועמענס געווירבל עס האָבן זיך אָנגעצונדען און אויסגעלאָשן מיליאָנען קרישטאָלענע פינטעלעך, ווי גאַנצע וואָלקנס פון גלי-ווערים וואָלטן זיך געטראָגן אין דער לופטן... היימישע שטימען האָבן פריילעך אָפּגעקלונגען פון ווינטערלופט. באַלעבטע מענטשן אין פאַר-נעפּעלטע אַלעען. קיין זאַך און מענטש האָט מען אָבער נישט גע-זען בולט. פאָרמען זענען פאַרווישט געוואָרן, נאָר טונקעלע סילוועטן. מען האָט נאָר געהערט שטימען, מ'האָט נאָר געפילט אין דער לופט זייער באַוועגונג. בוים און מענטש זענען געווען פאַרטראָגן אין שימערירנדיגע ווינטער-נעפּלען...

ער האָט דערפילט איר קאַלטע מיידלשע האַנט אין זיינער, וואָס עס האָט אים געוואַרימט. נישט קיין וואָרט אויסצורעדן, האָט זי אים פאַרפירט אין אַן אָפּגעלעגענע קליינע אַלעע, וואו זי האָט זיך אַוועקגעזעצט מיט אים אויף אַ באַנק.

עס האָט זיך אויפגעעפענט פאַר זיי, פון דעם אָרט, וואו זיי זענען געזעסן, אַ הערלעכע פּאַנאָראַמע אויפן גליטש, וועלכער איז איצט באַלויכטן געווען, און עס האָבן זיך פון אים געטראָגן פריילעכע שטימען פון מענטשן, וואָס האָבן זיך געגליטשט אויף אים. ווייטע אויסגיי־ענדיגע פרייד-געשרייען, ווייט פאַרפלאָכטענע ליכט, וואָס גייט-דורך דורך זיפּן פון נאַקעטע צווייגן. די באַלייכטונג פון דעם גליטש האָט זיי געגעבן די מעגלעכקייט צו זען די רויטע קרוינען-באַשיינטע צווייגן-ביימער, וואָס האָבן פון דעם שימערירנדיגן פאַרנאַכטלעכן וואָלקן-ליכט אַרויסגעקוקט ווי פאַנטאַסטישע פאַרזילבערטע חלומות-געשטאַלטן. זיי זענען געזעסן זייט ביי זייט, געקילט צוזאַמען פון איין ווינט, באַהויכט צוזאַמען פון איין הויך: זיי האָבן זיך דורך דעם געפילט ווי זיי וואָלטן

ביידע פון איין דעק געװאָרן צוגעדעקט. ער איז שוין צוריק אַ קינד געװאָרן װי זי. פאַרגעסן װעגן אַלעם און דװקא געװאָלט װיסן, װאָס זי האָט געפונען אין זײנע אױגן אַזעלכעס, װאָס זי האָט איז אײן זוכן מיט איר בליק. דערפאַר, װײל ער איז אַזוי נײַגעריק געװען צו װיסן װעגן זײנע אױגן, האָט זי נישט געװאָלט דערפון רעדן. זי האָט געװאָלט רעדן װעגן די ביימער.

— זי האָט ליבער די ביימער, — זאָגט זי, — אין װינטער פיל מער, װי אין זומער. אין זומער פאַרשטעלן זײ זיך, באַבלימען זײ זיך און װײזן נישט אַרױס זײערע פּנימער... אין װינטער שטײען זײ נאַקעטע. עס דאַכט זיך, אַז ביימער זענען פאַר־װאַנדלטע מענטשן, װעלכע מ׳האָט צוגעבונדן, צוגעשמידט צו זײערע ערטער אױף שטענדיק און שטענדיג. זײ שטעקן־אַרױס צום הימל זײערע פינגער. — זעט, װיפיל פינגער זײ האָבן, — װײזט זי אים אױף די נאַקעטע צװײגן.

ער האָט געפילט איר נאַקעטע נאָענטקײט דורך דעם, װאָס ער האָט זיך צוגערירט מיט זײן נאַקעטער האַנט צו איר קאַלט־האַריג מאַנטעלע.

— צי ער װײסט נישט, װאָס ביימער טוען בײנאַכט, װען קײנער זעט זײ נישט? — פרעגט זי אים פּלוצים.

— נײן, ער װײסט נישט, — שמײכלט ער.

— דער טאַטע זאָגט, אין די פרומע יידישע ספרים שטײט געשריבן, אַז ביימער דאַװנען בײנאַכט, װען קײנער זעט זײ נישט. נאָר איר דאַכט זיך, אַז זײ רײסן זיך דענסטמאָל אַרױס פון זײערע צוגעשמידטע פּלעצער, גײען אײנער צום אַנדערן מיט אַ װיזיט, — לאַכט זי אים דערבײ אין פּנים אַרײן, — יעדער צו זײן באַשערטער און רעדן װעגן דעם לעבן, װאָס זײ האָבן געפירט אַמאָל. — מײנט ער נישט אַזױ?

— ער האָט קײנמאָל נישט געקלערט װעגן דעם. װאָס גײען אים ביימער אָן? דאָס אײנציגע, װאָס ער װיל װיסן, איז, פאַרװאָס זי קוקט אים אַזױ טיף אין די אױגן אַרײן? װאָס װיל זי דאָס דערגײן?

— זי האָט זיך ליב אַרײנצוקוקן אין זײנע אױגן. װײל זײ זענען קינדיש.

זאַכאַרי קאָן עס נישט פאַרשטיין און פרעגט אַ צווייטע פראַגע:

— קינדיש? — פרעגט ער איבער.

— איך האָב געמיינט, אַז איר זענט אַזוי זיכער אין זיך, אַזוי ווי אייך קאָן גאָרנישט געשען. נאָר אַנומלט האָב איך געגעבן אַ קוק אויף אייך, דאָס איז געווען דענסטמאָל, ווען איר זענט אַריינגעקומען צו אונז, ווען מיר האָבן געגעסן מיטאָג. אייערע אויגן האָבן געציטערט ביי אייך אַזוי שוואַך, ווי ביי אַ קליין קינד, און אייערע ליפּן האָבן געציטערט. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איר זענט נאָך גאָר אַ קליין קינד, וואָס האָט זיך פאַרבלאָנדזשעט...

ער האָט געמוזט שמייכלען אין זיין בערדל אַריין ביים וואָרט „קינד". וואָס איז דאָס אין אים אַזוינס קינדיש, אַז אַלע פילן עס אַרויס פון אים?

— און איר זענט שוין אַ דערוואַקסענע? — פרעגט ער זי און נעמט איר האַנט אין זיינע.

זי קוקט אים אָן פאַרוואונדערט.

— וואָס דען בין איך, אַ קינד? איך האָב דאָך שוין אַן אייגענעם קלאַס.

— פאַרוואָס האַלט איר מיך דאָס פאַר אַ קינד? איך בין דאָך עלטער פון אייך, און מער געלעבט פון אייך.

— איך ווייס נישט פאַרוואָס, — זאָגט זי, — נאָר אַז מ'קוקט אויף אייך, דאַכט זיך, אַז איר זעט-אויס ווי אַ פאַרלוירן ייִנגל, ווי איינע פון מיינע מיידלעך, וואָס קומען צום ערשטן מאָל אין שולע אַריין, אַפילו מיט אייער בערדעלע.

— זעט זיך אויס, אַז עס מוז זיין זייער פיל נאַרישעס אין מיר, אַז אַלע דערזעען אין מיר נאָר דאָס „קינד".

— קינדער זענען נישט נאַריש, — זאָגט זי ערנסט. קינדער זענען די קליגסטע גאָטס באַשעפענישן. ווען קינדער ווילן עפּעס — וועלן זיי שטענדיג באַקומען.

— איר זענט עס. — און זי נעמט איר האַנט אַרויס פון זיינע און הייבט אים אָן צו גלעטן איבער זיין פּנים.

זאַכאַרי ווערט בלייך. ער כאַפּט-אָן איר האַנט און פרעגט אין דער שטיל:

— וואָס טוט איר?

— איך ווייס נישט וואָס איך טו.

דאַרויף ווערן זיי ביידע שטיל.

— קינדער זענען שטאַרק, — זאָגט זי ווי פאַר זיך.

— דאָס שוין נישט, — זאָגט זאַכאַרי.

— אַ, יאָ, איך ווייס עס, זענט איר נישט שטאַרק?

זאַכאַרי שמייכלט. — איך?

— איך ווייס אַלץ וועגן אייך. איר האָט דאָך מיט אַלעמען אָפּגעשניטן, און אָנגעהויבן פון זיך אַליין.

דאָס איז געווען אַן אַנטדעקונג פאַר אים.

— פון מיר אַליין, זאָגט איר?

— געוויס, איר האָט אַלצדינג איבערגעלאָזט נאָך זיך, און זענט אַוועק אָנצוהייבן פון זיך אַליין. פיל וואָלטן עס געטון אויף אייער אָרט?

— איך ווייס גאָרנישט, אויב דאָס איז געווען אַזאַ וויכטיג-קייט. מענטשן טוען נישט זאַכן, ווייל זיי זענען גוט אָדער שלעכט. מענטשן טוען דאָס, וואָס די אומשטענדן, די נויט צווינגט זיי צו טון.

— באַדויערט איר דאָס, וואָס איר האָט געטון? — פרעגט זי אים

— איך באַדויער נישט, נאָר איך זע נישט די וויכטיגקייט דערפון, אפשר אויך נישט דעם ציל.

ער האָט אָפּגעהאַקט אין מיטן.

זי האָט איצט גענומען זיין האַנט אין אירער.

— פאַרוואָס מיינט איר אַזוי?

— איר זאָגט, איך בין אין אָנהייב, און מיר דאַכט זיך, איך בין אין ענד. אָנהייבער ווייסן וואָס זיי ווילן און גייען דירעקט צו זייער ציל. זיי האָבן קיין ספקות נישט, זיי זעען קיין שאָטן נישט. אייער פאָטער איז אין אָנהייב. זיין פריינט, דער ציוניסט, דער „זשאַבלינער“, אייער מוטער — געוויס. זיי זעען אַזוי קלאָר

און דייטלעך זייערע וועגן פאַר זיך. אַנדערש איז עס מיט מיר. קוים שליס איך זיך אָן צו איין זאַך, זע איך באַלד דעם שאָטן דערפון. און איך הייב-אָן צו צווייפלען. מיר דאַכט זיך שטענדיג: אפשר האָט דער צווייטער אויך רעכט? ביי אייך זענען אַלע אַזוי זיכער אין דעם, וואָס זיי זאָגן. איך בין קיינמאָל נישט זיכער.

— וואָס איז דאָ שלעכטס? — פאַרקערט.

— דאָס איז אפשר גוט פאַר אַזעלכע, וואָס ווילן שטיין אָן אַ זייט, אָבער נישט פאַר די, וואָס ווילן זיך איינוועבן אין לעבן, וואָס ווילן נוצן ברענגען.

— און פאַרוואָס קאָנט איר נישט גיין אייער וועג איינער אַליין אַזוי, ווי איר זעט אים?

— דאָס איז גוט פאַר שטאַרקע. שוואַכלינגען מוזן האָבן אַ רינג אין דער נאָז און אַ קאַנטשיק איבערן לייב, אַז נישט ווערן זיי פאַרשלעפּט פון זייערע אייגענע רוחות רעות, די גוטע יאָרן ווייסן וואוהין.

עס איז מער געווען דער ווייטאָג אין דעם טאָן פון זיין שטימע, ווי די ווערטער אַליין, וואָס האָט איר האַרץ אַ טרייסל געגעבן. זי האָט דערפילט דעם אומדערקלערלעכן צער, וואָס האָט זיך אַרויסגעריסן פון אים. זי האָט אָנגענומען זיין האַנט, צוגעטוליעט זיך צו אים מיט איר גאַנצן קערפּער און געקוקט אים אין פּנים אַריין און געפרעגט מיט בעטנדיגע אויגן.

— וואָס איז אייך? פאַרוואָס רעדט איר אַזוי?

— וואָס זאָל מיר זיין? גאָרנישט איז מיר.

— ניין, אייך איז עפּעס, פון אייך רייסט זיך אַרויס אַזאַ צער. אָפטמאָל דערהער איך פון אייך אַזאַ ווייטאָגדיגע מעלאָדיע. וואָס איז אייך? זאָגט מיר!

— אפשר זיצט אין מיר אַן אָרקעסטער, וואָס שפּילט, נאָר איך ווייס נישט דערפון? — לאַכט זאַכאַרי.

— רעדט נישט אַזוי, איך בעט אייך, רעדט נישט אַזוי. איר ליידט!

— עס איז זייער פיין פון אייך, נאָך איך פאַרזיכער אייך, אַז מיין לייד איז נישט ווערט אייער מיטלייד.

— פאַרוואָס רעדט איר אַזוי? פאַרוואָס רעדט איר אַזוי?— און זי האָט פלוצים צוגעבויגן איר קאַלט פנים צו זיינעם, און זאַכאַרי האָט דערפילט אויף זיין מויל, אין זיינע אויגן דעם טוי פון איר אָטעם, וואָס האָט זיך געטראָגן פון איר אָפן וואַרים מויל.

— פאַרוואָס טוט איר דאָס? — פרעגט זאַכאַרי דערשראָקן.

— איך ווייס נישט, איך ווייס נישט, — זאָגט דאָס מיידל מיט פאַרמאַכטע אויגן, טוליענדיג זיך צו אים און אויסשטרעקנדיג אירע פאַרחלשטע ליפּן צו זיין פנים.

— טוט דאָס נישט, טוט דאָס נישט.

— איך וויל... איך וויל... — האָט זי געשעפּטשעט און אַלץ געהאַלטן אויסגעבויגן אירע אָפענע פאַרחלשטע ליפּן צו זיין פנים.

— טוט דאָס נישט.

— איך וויל!...

זאַכאַרי האָט געפילט די פאַסן האָר, וואָס האָבן זיך אַרויסגעריסן פון איר מענערשן הוט איבער אירע אויגן; ער האָט געזען דעם נאַקעטן קאַרק, וואָס האָט זיך אונטערגעהויבן פון איר פאַלנדיגן קאָפּ. ער האָט אויפגעהויבן זיין האַנט און אַרויפגעלייגט אויף איר דינעם אַקסל.

אַ פּאָר אויפגעריסענע אויגן, אַזוי פריש און פייכט, ווי מען וואָלט זיי געוועזן אויפגעשניטן צום ערשטן מאָל, האָבן אים געקוקט מיט ווייטאָגדיגער פאַרציקטקייט אין פנים אַריין...

קאַפּיטל 20

מיטן קאַנטשיק אויפן לײַב

ווילן, צי נישט ווילן — שרעק און גלוסטונג האָט זיך אויס־געמישט צוזאַמען.

זיי האָבן זיך אָנגעהייבן אַרומשלעפּן און אַרומוואַלגערן איבער בלאָטיגע גאַסן, זיצן אין גאָרטן ביי פּראָסטיגע ווינטן און האַלטן זיך ביי די הענט, ווי אַ יינגל מיט אַ מיידל. מירקין איז, נישט נאָר יונג געוואָרן; מירקין איז, ווי יעדער פאַרליבטער, נאַריש געוואָרן. אַז זי איז געגאַנגען אויף די לעקציעס, האָט ער זיך נאָכגעשלעפּט, אַבי צו האָבן די געלעגנהייט צו זיין נעבן איר. אויף דער נאַקעטער גאַס אָפּגעשטאַנען אַ שעה אַ לאַנגע אין אַ טויער געגנאיבער דעם הויז, וואו זי איז פאַרשוואונדן, כּדי אָפּצוואוואַרטן ביז זי וועט צוריק אַרויסקומען. עס האָט נישט געהאָלפן קיין וואָרעניש פאַר פאַרקילן זיך. דאָס זיין נעבן איר, זען אירע קאַלטע באַקן אַרויסקוקן פונם פוקסענעם קאָלנער מיט דעם ווייסן מענערשען הוט, וואָס האָבן פאַרטרונקען איר פּנים, איז געווען אַזאַ הויכער, וויכטיגער ציל, אַז ער האָט פאַר דעם פאַרנאַכ־לעסיגט אַפילו זיין באַשעפטיגונג. דאָס באַרירן איר האַריג־שטע־כיגן, ווינט־אויסגעשאַרטן מאַנטל — האָט געהאַט דעם רייץ פון גלאַטיגן נאַקעטן לייב... דאָס רוען פונם בליק אויף איר שייטל גלאַטיגן קאָפּ — דאָס גליק פון דער דערהויבנסטער שלימות־דיגער האַרמאָניע...

עס איז טאַקע ביים טיש אָנגעגאַנגען אַן איבערקוקן זיך. איצט נישט אַזוי דרייסט אָפן, נאָר באַהאַלטן, גנביש. נאָכן רעגעל: „אויפן גנב ברענט דער הוט" — האָבן זיי געמיינט, אַז

אַלע באַמערקן, ווייסן און קענען לעזן זייערע געדאַנקען. איז דאָס קוקן אָנגעגאַנגען מיט הפסקות, מיט מורא; כאָטש דאָס האָט אַרויסגערופן מער חשד ווי פריער, און דער טאַטע איז שוין טאַקע אַמאָל אין אַ פרייטאָג-צו-נאַכטס, ביי אַ פּאָרלעזן, אויפמערקזאַם געוואָרן אויף דעם אָנקוקן זיך און גענומען דערנאָך די טאָכטער אויף אַ פאַרהער. רחל-לאה מיט איר קלוגן קאָפּ האָט אַרויסגעראַטעוועט פון דער סיטואַציע; זי איז אָנגעפאַלן אויפן מאַן — „וואָס טשעפּעט ער זיך צום קינד, וואָס ווייס ניִשט פון קיין שום שלעכטס, און צו אַן אָנשטענדיגן יונגנמאַן, וואָס ווייסט ניִשט פון וואָס צו זאָגן".

— וואָס ווילסטו, וואָס? אַ בחור מיט אַ מיידל, זיי האָבן אויגן — קוקן זיי. דו האָסט אויך געקוקט, ווען דו ביסט געווען אַ יונגערמאַן, — האָט זי געמאַכט פון דער גאַנצער מעשה אַ חוזק און אויסגעלאַכט דעם מאַן.

ער וואָלט שוין לענגסט געווען אונטערגענומען דעם נויטיגן שריט, וואָס זיין ווילן און געוויסן האָבן אים דיקטירט צו טון און דערקלערן זיך פאַר אירע עלטערן, ווען זיין גוט-בירגערלעכע דערצויגנקייט וואָלט אים ניִשט געווען אונטערגעזאָגט, אַז ער האָט ניִשט קיין רעכט דאָס צו טון. זיין גוט-בירגערלעכע דערצויגנקייט האָט אים געלערנט, אַז אַ מענטש קאָן ניִשט נעמען אויף זיך קיין התחייבותן, סיידן ער קאָן זיי באַצאָלן. זי, די גוט-בירגערלעכע דערצויגנקייט, וואָס האָט זיך אים נאָכגעשלעפּט ביז צו די טרעפּ פון די הורוויצעס הויז, און וואָס אַפילו זיין „בילִיגע-קיך"-מיטאָג האָט ניִשט געקאָנט אַרויסשלאָגן פון אים, האָט אים געפרעגט: וואָס פאַראַ רעכט האָט ער צו קלערן פון נעמען אַ ווייב, ווען ער קאָן זי ניִשט באַזאָרגן מיט אַלעם נויטיגן? וואָס פאַראַ רעכט האָט ער צו קלערן וועגן גליק, ווען ער האָט ניִשט קיין אייגענע שטוב, וואו אַריינצובריינגען זיין גליק? קיין קאָלדרע זיין גליק צוצודעקן, און אויף קיין פוד קוילן ניִשט זיין גליק אָנצוואַרימען? זיין גוט-בירגערלעכע דערצויגנקייט האָט נאָך ניִשט געוואוסט, אַז גליק איז אָפטמאָל היימלאָז און געפרוירן, כאָטש זאַכאַרי אַליין האָט שוין געהאַט געמאַכט די אַנטדעקונג...

עס איז אים שפּעטער געקומען אויפן געדאַנק, אונטערגעזאָגט

פון זיין עגאָאיזם, אַז ער זאָל צוריקפאָדערן דאָס, וואָס ער האָט זיך אַזוי לייכט אָפּגעזאָגט — פון זיין מוטערס ירושה. דער געדאַנק איז נאָך נישט געווען גענוג רייף, אַז ער זאָל אַרויס־רופן די טאָט. ער איז נאָר געווען אויף אַזוי פיל רייף, וואָס ער האָט איינגעזען, אַז זיין שריט אַזוי וואויל־יונגעריש אָפּצושיקן זיין פאָטער דאָס געלט, וואָס באַלאַנגט צו אים, איז געווען איבערגעאיילט און אַרויסגערופן פון ערשטן אימפּולס: „יעדנפאַלס איז אים, דעם טאָטן, פאַר דער מעשה, וואָס ער האָט חתונה געהאַט, נישט געקומען מיין מאַמעס זאַק געלט אין קאָפּ אַריין", — האָט ער זיך געזאָגט. „רעאַגירן דאַרויף האָב איך באַדאַרפט, נאָר אויף אַן אַנדערן אופן".

נאָר באַלד האָט זיך אין אים זיין כּעס אָנגעצונדן. ער איז בייז געוואָרן אויף זיך, וואָס ער האָט געקאָנט וועגן דעם גאַר קלערן. אַן עקל און אַ דערווידער האָט אים אָנגענומען פאַר אַלץ, וואָס שטינקט מיט פּעטערבורג, מיט דעם הויז, פון וואַנען ער קומט, מיט זיין גאַנצער דערציאונג, מיט זיין גאַנצן פריער־דיגן לעבן.

— נאָר נישט דאָס, נאָר נישט דאָס! — האָט ער זיך דער־פון אָפּגעשאָקלט מיט עקל, ווי ער וואָלט זיך געהאַט אָנגערירט אָן עפּעס נישט־אָנגענעמעס.

נאָר איינמאָל איז געשען אַ זאַך, וואָס האָט אים געמאַכט צנדערש קלערן.

זייער ביז־איצטיג נאָענט באַגעגענען זיך איז שטענדיג פאָר־געקומען אויף דער גאַס, אין גאָרטן, אין קאַלטן ווינט. ער איז נישט נענטער געקומען צו איר, ווי צום האָריג־שטעכנדיגן מאַנטל, וואָס כאָטש ער האָט זיך זאַכאַרין אויסגעוויזן, אַז ער טראָגט אין זיך אַלע חן־גריבעלעך און מיידל־קנייטשעלעך און לייב־געשמאַק פון העלענקעס פיגור — האָט ער אָבער אויך איינצייטיג געטראָגן אין זיך די ווינטן און די קעלט פון דער גאַס... דער אָפּגעטראָ־גענער, אויסגעפליקטער געלער פוקס איז שוין נענטער געווען. ער האָט אין זיינע צעקנייטשטע האָר נעטראָגן די וואַרימקייט פון איר מיידל־האַלז. נאָך נענטער איז געווען דאָס מענערשע ווייכע

קאַפּעליושל. עס האָט געהאַט אין זיך „אויגישעס“ פון איר אויג און „האָריגעס“ פון אירע האָר. אָבער אַלץ איז געווען גאַסיש און קאַלט.

ער האָט שוין געהאַט געוואוינט אין זיין נייער וואוינונג, אין אַ קליין אַלקערל, פון וועלכן אַ פענסטער איז אַרויסגעגאַנגען אויף אַ באַלויכטענעם הויף, און וואָס ער האָט געהאַט באַקומען פאַר די לעקציעס, געגעבן צו אַ גימנאַזיסט, אַ יינגל פון אַ רייכן פּריוואַט-שניידער. זיין שטיבל איז געווען קליין, נאָר גענוג זויבער און סטודענטיש געהאַלטן. זי איז נאָך קיינמאָל נישט געווען ביי אים. זיין גוט-בירגערלעכע דערצויגנקייט האָט אים פאַרווערט אַפילו צו טראַכטן וועגן דעם...

אין אַ פאַרנאַכט, ווען ער איז געזעסן ביים לאָמפּ-באַלויכטענעם טיש איבער אַ בוך, הערט ער, ווי עס פרעגט זיך ווער אויף אים אין קאָרידאָר. איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט זיך אויפצוהויבן, באַווייזט זי זיך, אָן אַ קלאַפּ אין דער טיר.

זי איז געווען אָנגעטון, ווי שטענדיג, אין איר האָריגשטעכעדיג מאַנטעלע, אינם פוקסענעם קאַלנער און אין מענערשן הוט. אונטער איין אָרעם האַלט זי די פּאָר העפטן און לערנביכלעך פון דער לעקציע, אין אַ צווייטער האַנט — אַ קליין בינטל פּיילכן, פון וועלכן עס שטאַרט אויך אַרויס אַ שטיקעלע געלע מימאָזע.

— איך האָב געוואָלט זען אייער צימער, ווי איר וואוינט, — פאַרענטפערט זי זיך מיט אַ שולדיג-מודהדיגן טאָן אויף זיין פריילעך-איבעראַשנדיגן בליק.

ער נעמט די ביכער און די העפטן פון איר אָרעם. די פּיילכן מיט דעם שטיקעלע מימאָזע-צווייגל האַלט זי נאָך אין דער האַנט און ווייסט נישט וואָס צו טון דערמיט. ענדלעך מאַכט זי זיך מוט און לייגט עס אַרויף אויפן אָפענעם בוך, וואָס ליגט פאַרן לאָמפּ.

קיין סך בענקלעך זענען נישטאָ אין דעם שטיבל, בלויז דאָס איינע, פון וועלכן ער האָט זיך אויפגעשטעלט. דערפאַר שטייט אַ בעט, איבערגעדעקט מיט אַ וואָלענער געקעסטלטער

דעקע, וואָס ער האָט זיך מיטגעבראַכט פון דער היים — דער איינציגער אָנדענק פון זיין רייכן הויז.

ער זעצט זיך אויפן בעט און רוקט־צו דאָס בענקל פאַר איר: צי זי קאָן נישט אויף אַ מינוט אויסטון דעם מאַנטל? זי וועט זיך צוקילן.

אין שטיבל איז וואַרים, און עס באַהאַלט זיך אין וואַרימען פאַרמעט־שאָטן פון דעם גרינעם אַבאַזשור פונם טיש־לאָמפּ.

— צי ער קאָן נישט אַריינברענגען אַ גלאָז אָדער אַ טעפּעלע מיט וואַסער פאַר דעם בינטל פיילכן? זיי וועלן פאַרטריקנט ווערן.

ער גייט אין קיך אַריין בעטן דאָס גלאָז וואַסער. אַז ער קומט צוריק, געפינט ער זי שוין אינם שוואַרץ־ווייס געקעסטלטן קליידל, אין נאַקעטן קאָפּ, מיט די צעפּ האָר פאַרלייגט איבער די אויערן, און — אָנשטאָט אויפן האַרטן בענקל, זיצט זי אויפן בעט ביי אַ ווינקל און האַלט זיך צו מיט ביידע הענט ביי דעם בעט־לייסטל.

ער רוקט־צו דאָס בענקל צו איר, האַרט ביז צו אירע קינדערשע קני.

אַ יינגל־מיידל — קוקן זיך אין די אויגן.

אָנשטאָט דאָס גאַסן־מאַנטעלע — דאָס שטוב־קליידל; אָנשטאָט דאָס דרויסנדיגע מענערשע קאַפּעליוש — דער נאַקעטער קאָפּ מיטן גאַנצן אויפגעדעקטן פּנים, מיט די אויפגעשניטענע ווייטאָג־קוקנדיגע אויגן. בלאָע קאָכנדיגע פינטלען באָדן זיך און שווימען אַרום אין בלוט־אָדערן באַצויגענע אויג־אַפּלען. קאַלטע פרישע כּלהדיגע באַקן, אַן אויפגעשניטן פאַרחלשט מויל, וואָס זוכט עפּעס, און אַ דינער מיידלשער האַלז, וואָס ציט זיך אַ נאַקעטער אַרויס פונם קליידל און בעט זיך צו האַלזן.

אַ שטום יינגל־מיידליש שפּילן זיך מיט הענט, מיט פינגער, אַ שטום, יינגל־מיידליש קוקן זיך אין די אויגן.

באַלד זוכן זיך די ליפּן און טרינקען איינס דאָס אַנדערע. אין האַלזן דערפילט ער איר קיילעכדיג־קנאַקנדיגן קערפּער

אונטער דעם קליידל. ער האָט נישט געוואוסט, אַז אַ מייד־ליש לייב קאָן זיין אַזוי האַרט קיילעכדיג. ער האָט גאָרנישט געוואוסט, אַז אַזעלכע דינע מיידלשע גלידער קאָנען אַזוי בחוריש מעכטיג קלאַמערן. דאָס גאַנצע אָנגעצויגענע מיידלשע לייב שפּראָצט־אַרויס זיין גלוסטונג דורכן שוואַרץ־ווייס געקעסטלטן קליידל...

מיטן האַלזן־זיך רוקט זיך אַראָפּ דער אויסשניט פון איר קליידל. עס אַנטבלויזט זיך אַ רונדיג־מיידלשע פּלייצע ווייס, טויאיג, נישט אָנצורירן. עס אַנטפּלעקט זיך אַן אויסגעהעפט שטיקל העמד, וואָס זוימט־אָפּ אַ מיידליש בריסטן־ברעטל. פון דעם שטיקל אָפּגעזוימטן העמד אַנטפּלעקן זיך אָן אַ שיער מיידלשע סודות...

זאַכאַרי ווערט שכור און טרינקט דעם מיידל־קערפּער מיט מויל און אויג.

עס געדויערט אַ מינוט — אייביגקייט. און לייב באַרירט לייב.

באַלד רייסן זיך פון ווילן אָנגעגאָסענע הענט. מיט שמערץ און פּיין צעשיידט זיך לייב פון לייב. און אַ פּאָר רויטע אויגן, אין שרעק געפּלאָגט, קוקן אויף איר:

— העלענקע, קום אין גאַס אַרויס.

אירע אויגן ווערן גרויס. איר פּנים בלייך. אין דער לופטן בלייבן הענגען די מיט קראַפט אָנגעגאָסענע אָרעמס.

— פאַרוואָס, זאַכאַרי?

דאָך טוט זי אָן געהאָרכזאַם דאָס האָריג מאַנטעלע, וועלכעס ער האָט פאַר איר.

קאַפּיטל 21

אַ וואַרשעווער פאַבריקאַנט

אין שכנות, אויפן זעלבן הויף וואו עס האָט געוואוינט פרוי הורוויץ, האָט זיך געפונען אַ טריקאָטן-פאַבריקל מיט וועלכע עס ווימלען אַלע הויפן אין וואַרשע. דאָס פאַבריקל איז געווען אַ חסידיש, דאָס הייסט, אַז אַלע פערזאָנען, וואָס האָבן דאָרט געאַרבעט, זענען געווען פרומע יידן. דאָס פאַבריקל האָט באַלאַנגט צו אַ בעל-הבית, וועמען מ׳האָט גערופן אין הויף „בערל פאַבריקאַנט". די געשיכטע פון „בערל פאַבריקאַנט" איז געווען פאָלגנדיגע:

אַמאָל איז בערל געווען אַ חסידישער יונגערמאַן, געטראָגן אַ געהאַקטע וואַרשעווער קאַפּאָטע און אַ וואַרשעווער קליין היטעלע מיט אַ קליינטשיג, קליינטשיג דעניקל און דאַשיקל, וואָס די פירמע „בריפטרעגער" פון די גאַלעוויקעס אַרבעט-אויס פאַר די וואַרשעווער פראַנטן. דעמאָלט איז בערל נאָך געווען אַ חסידישער בחור, געקאָנט אַביסל לערנען, און צוליב דעם פאָטערס שלעכטע געשעפטן איז ער געצוואונגען געווען צו ווערן אַ בעל-מלאכה. אַ בעל-מלאכה נישט, נאָר זיך אויסגעלערנט שטריקן אויף אַ מאַשין טריקאָטן, — וואָס עס איז דעמאָלט געווען זייער „מאָדערן" פאַר חסידישע בחורים, וואָס ווילן זיך נישט אַראָפּלאָזן און ווערן פּראָסטע „שניידערס און שוסטערס"... בערל האָט געאַרבעט ביי אַ ייד, וואָס האָט געהאַט איינגאַנצן צוויי מאַשינען. אויף איינער האָט ער געשטריקט, און ביי דער צווייטער איז געווען פאַרנומען דעם יידס אַ טאָכטער, אַ בוגרתדיג מיידל, וואָס האָט געגאַרט,

ווי איר פאָטער, אַ שידוך צו טון. זי האָט זיך טאָקע אָנגעזאַמלט נדן דערמיט, וואָס זי האָט אויסגעצאָלט די מאַשין, אויף וועלכער זי האָט געאַרבעט, און אַ האַלב „פאַבריקל״ איז געווען אירס. בערל, וואָס האָט זיך ביי דעם ייד (אגב אויך אַ חסיד, — שמואל פינטשעווער, האָט געדאַוונט מיט זיין פאָטער אין איין שטיבל) אויסגעלערנט די מלאכה, איז באַלד געוואָרן דער אַרבעטער און דער פירער פונם פאַבריקל. בערל האָט נישט נאָר געקאָנט גוט די מלאכה; בערל האָט געוואוסט ווי אַזוי צונויפ־צושטעלן קאָלירן, אַז זיי זאָלן געפעלן די ווייבער...

בערל האָט באַלד איינגעשלונגען דאָס פאַבריקל און איז געוואָרן דער פירער דערפון. אויף דער טאָכטער פון דעם „פאַבריקאַנט״ האָט ער געמאַכט אַ גרויסן איינדרוק פונם ערשטן אויגנבליק אָן. זי איז געווען אַ פליישיגע בלאָנדינקע מיט אַ רייפן פולן האַלז, וואָס האָט פון איר רייפן, ווייסן לייב אַרויסגעשריגן דעם באַגער נאָך אַ מאַן (און, אגב, איז שוין צייט געווען אויך...). עס האָט זיך איר אויפן פנים, פון אויפגעקאָכטן, אויפגעוואַכטן בלוט, אַרויסגעזעצט פרישצעס און געשווירלעך.

די יינגע מענטשן האָבן זיך שוין לאַנג געהאַט דורכ־געוואונקען, און איידער דעם ערשטן שדכן איז איינגעפאַלן וועגן דעם שידוך, האָבן זיי שוין אין די שבתדיגע פאַרנאַכטן שפּאַצירט איבער ד' וואַרשעווער גאַסן: ער איז, צוליב דער לאַנגער קאַפּאָטע, געגאַנגען פאָראויס און זי נאָך אים, ביז זיי זענען אַרויסגעקומען אויף די פעלדער ביים יידישן שפּיטאָל, פאַרקראָכן אין די ראָוון און אָפּגעטון אַנדערע זאַכן אויך...

אַז דער שדכן איז אונטערגעקומען (וואָס, אגב, בערל און דאָס מיידל האָבן אונטערגעשיקט צו זייערע עלטערן) רעדן וועגן שידוך, האָבן בערלס עלטערן נישט אַנדערש געוואָלט, נאָר די צוויי מאַשינען פון פאַבריקל אין נדן, אי דער טאָכטערס (די נדן־אויסגעצאָלטע), אי דעם טאַטנס — אַזוי איז דאָס טאָקע פון חתן־כלה אָפּגערעדט געוואָרן אויף זייערע געהיימע שפּאַצירן. בחנם האָט דער טאַטע זיך געצאַפּלט אונטער בערלס הענט: „און וואָס זאָל איך טון? איך דאַרף דאָך אויך עסן״. בערל האָט געהויבן

מיט די אַקסלען, די כּלה האָט זיך געמאַכט תּמעוואַטע. דער סוף איז געווען, אַז די פרומע טאַטע-מאַמע, וואָס זייער איינציגער וואונטש אין לעבן איז געווען זייער טאָכטער צו זען אונטער דער חופּה, האָבן געמוזט נאָכגעבן (אגב, האָט אים די טאָכטער אָנגעוויינט דעם קאָפּ אויך געגנוג) — בערל האָט געקראָגן אין נדן ביידע מאַשינען — אי דער כּלהס און אי דעם טאַטנס, — און דער טאַטע, דער „פאַבריקאַנט", האָט זיך אַוועקגעשטעלט נאָך דער חתונה אַרבעטן אַליין ביים איידעם אויף וואָכן-געלט...

נאָך דער חתונה האָט זיך בערל גענומען „מעלקן" זיינע מאַשינען. ער האָט אַריינגענומען נאָך אַ לערן-„יינגל" — אַ דערוואַקסענעם ייד מיט אַ בערדל, וועלכער האָט שוין געהאַט אַ ווייב מיט אַ קינד, און וואָס האָט זיך געוואָלט אויסלערנען די מלאכה. צוגענומען אַ פּאָר יינגלעך, וואָס האָבן געוויקלט אין די האַלבע נעכט אַריין די וואָל אויף די שפּולערס. בערל איז געווען אַ מזיק. ער האָט געקאָנט צוזאַמענשטעלן מוסטערן ווי קיינער נישט, געוואוסט וואָס פאַראַ קאָלירן עס זענען מאָדערן. בעזש מיט אָראַנזש — פאַר יינגע, און דאָס ערנסטע גראָע מיט שוואַרץ געוואָרפן — פאַר עלטערע. געוואוסט אויסצוטראַכטן פאַרשידענע חנווידיגע קעלנערלעך, פאַסיקלעך, אָפּצוזיימען מיט אַנדערע פאַרבן די קאַנטן, אָנצופלעכטן פראַנזן, וואָס זענען ווייבער זייער געפעלן. די סחורה האָט מען ביי אים געריסן פון די הענט און באַוואָרפן אים מיט וועקסעלעך, וואָס ער האָט פאַר אַ גרויסן פּראָצענט איינקאַסירט אין אַ קליין חסידיש בענקל.

אין אָנהייב האָט ער נאָך אַליין געאַרבעט, אָנגעטריבן מיט זיין ענערגיע און אַרבעטזאַמקייט דעם אַלטן שווער, וואָס איז איצט געשטאַנען איינגעשפּאַנט צו איין מאַשין; דעם יונגנמאַן, דעם חסיד, וואָס ער האָט אַריינגענומען אויף די לער, און די לערן-יינגלעך, וואָס האָבן געאַרבעט ביי די שפּולערס. ער האָט פאַר זיי „געהויבן די אויגן", מיט אַן אומדערהערטער געשיקטקייט בעשפּאַנט די פעדים, צוגעוואָרפן די שפּאָלערס פאַרשידן-פאַרביגע וואָלן, וואָס זיי האָבן באַדאַרפט דורכשיסן דורכן „פּאַן" מיט פאַרשידענע פאַנטאַזיעס, אַבי עס זאָל זיי נאָר פלינקער

נעמען. באַלד אָבער האָט ער אַריינגעשטעלט נאָך אַ פּאָר מאַשינען אינם קליינעם שטיבל, וואָס ער האָט איבערגענומען פונם שווער, און צוגענומען נאָך אַ פּאָר חסידישע יונגעלייט אויף דער לער. ער האָט געהאַט אַ גוטן שם אין גאַס. זיין סחורה האָבן די אַגענטן, וואָס זענען געקומען איינקויפן פאַר דער פּראָווינץ, געריסן פון די הענט — האָט ער געקראָגן קרעדיטביים מאַשינען־אַגענט, ביי די וואָל־סוחרים און אין קליינעם חסידישן בענקל פאַרן „אייזערנעם טויער". ער האָט שוין אויפגעהערט אַליין צו אַרבעטן און ער האָט נאָר אַכטונג געגעבן און צוגעזאָגט זיינע לערן־יידן. ער האָט נאָר אָנגעוויזן מיט וואָס פאַרא קאָלירן צו מאַכן, וואָס פאַרא פאַנטאַזיעס צו באַנוצן. אַזוי האָט זיך בערל איצט נאָר אָפּגעגעבן מיטן געשעפט, מיט די וועקסלען, וואָס ער האָט שוין איצט אָנגערופן מעשה גרויס־סוחר: „מיין פּאָרטפעל". ער האָט אָנגעהויבן ביסלעכווייז שניידן די קאַפּאָטע און צו טראָגן געפּרעסטע קאָלנערס און אַביסל פאַרגלייכן דאָס בערדל. היינט גייט ער שוין אינגאַנצן קורץ געקליידעט, מיט אַן אויפגעשטעלטן קאָלנער און אַ קאַפּעליושל. דאָס בערדל געשוירן מיט אַ שפּיצל „אַ־לאַ נאַפּאָלעאָן דער דריטער", מיט אַ פּאָר אָנגעדרייטע וואָנצעלעך. דאָס ווייב האָט זיך באַלד נאָך דער חתונה אָנגעהויבן צו פאַרשפּרייטן אין דער דיק. איר וויס, פליישיג לייב, וואָס האָט ביז צו דער חתונה זיך נאָך געהאַלטן אין מיידלשע ראַמען, האָט באַלד נאָכדעם ווי זי האָט געקראָגן אַ מאַן, ווי עס וואָלט איר איצט שוין דערלויבט געווען, אָנגעהויבן אַרויסצוויוערן מיט דער גאַנצער פרייהייט פון איר מיידלשן צוים... און צום מייסטן — פונם האַלז און פונם ברוסטן־ברעט... פאַר יוצא־וועגן טראָגט זי נאָך אַ שייטל, אָבער עס ווערט וואָס אַמאָל מער קלענער און פאַרטרונקען אין די אייגענע האָר, וועלכע זי ווייסט אַזוי געשיקט אַרויפצוקעמען אויפן שייטל, אַז מען זעט עס גאָרנישט אָן. טראָגט טריקאָטאַזשן פון דער אייגענער „פאַבריק", מיט פאַנטאַזיעס, און זומער, סיי ווינטער — מעשה נגידיתטע פאַר קרעדיט וועגן — אַ ברייטן קאַראַקולענעם מאַנטל...

דאָס פאַבריקל האָט אין דער חסידישער וועלט געהאַט אַ שם

פֿאַר אַ פּרימס נאָך פֿון שווערס צייטן אָן. קיין ווייבער האָבן דאָרט נישט געאַרבעט, נאָר בלויז מאַנספּערשוינען, און דער בעל-הבית האָט געלאָזט דאַווענען מנחה אין די זומער-טעג און מנחה-מעריב אין די ווינטער-טעג. זענען דערפֿאַר פֿרומע חסידישע מענטשן, וואָס די נויט האָט געבראַכט צו דער שוועל פֿון אַ מלאכה, גערן דאָרט אַהין געגאַנגען אויף דער לער. אויף די אַרבעטס-בירזשעס זענען די חסידישע יידן נישט געגאַנגען, מאַרקס האָט נאָך נישט עקזיסטירט פֿאַר דעם „פֿאַבריקל" און די „חברה אחדות", די יונגען מיט די מוידן, וואָס בונטעווען זיך קעגן קייסער, האָבן דאָרט קיין צוטריט נישט געהאַט. מען האָט געאַרבעט אָן אַ צייט-רעכנונג, ווי לאַנג מען האָט געוואָלט. מ'איז אַנידערגעפֿאַלן אויף דער מאַשין, אַ דרימל געכאַפּט און ווידער זיך אויפֿגעכאַפּט און געקלאַפּט מיט דער „קאָלבע".

היינט איז עס שוין טאַקע אַ גרויסע פֿאַבריק. מ'וואוינט נאָך אַלץ אין שווערס דירה, צוליב מזל ברכה. ווייל דאָס געשעפֿט איז גוט געגאַנגען, האָט מען מורא צו בייטן די וואוינונג (פֿאַר אַן „עין הרע"). מ'האָט צוגענומען דאָס קיכל — דעם שווער אַרויפֿגעזעצט אויף אַ בוידעם-שטיבל — און עס פֿאַרוואַנדלט אין אַ „פֿאַבריקל".

צוועלף מאַשינען שטייען אָנגעשטעלט איינע אויף די אַנדערע, אַז עס איז זיך נישט אַ ריר צו געבן. צופֿוסנס די מאַשינען שטייען די שפּאָל-רעדלעך, ביי וועלכע עס זיצן אונטער די יידנס קאַפּאָטעס לערן-יינגלעך און שפּאָלן-אָן די וואָל אין דער פֿינסטער, באַנוצנדיק דערביי די אויגן אי פֿאַר זען, אי פֿאַר באַלייכטונג... צוועלף יידן אין לאַנגע קאַפּאָטעס מיט פֿאַרפּעדערטע בערד, שטייען ווי צוגעקייטלט צו די שטריק-מאַשינען און בויגן זייערע הויכע שטעקענע קערפּערס איבער די „אויגן-אויפֿכאַפּערס". מ'זעט קיין פּנימער נישט, נאָר שוואַרצע פּלייצעס און שוואַרצע היטעלעך ווי שוואַרצע שאָטנס. פֿון ביידע זייטן רוקט זיך אַרויס אַ לאַנגער אייזערנער שטאַנג מיט העקעלעך, אַז עס דאַכט זיך, אַז דער אייזערנער שטאַנג איז אַ טייל פֿון דעם מענטש. האַלב מענטש, האַלב אייזערנע מאַשין — אַזוי זענען מענטשן-קערפּער

און מאַשין-קערפּער צוזאַמענגעפלאָכטן, צוזאַמענגעשמידט. פון הינטער דעם מענטשלעכן קערפּער הערט זיך אַ ווייכער אייל-באַשמירטער מאַשין-געראויש פון צאַפּלדיגע העקעלעך אַרויפשפּרינגען, אַראָפּשפּרינגען. אַ פּלעגל קאָלירטע וואָלענע שנור שיסט אַ סעקונדע דורך ווי אַ פלינק מייזל, אויפכאַפּנדיג די אויגן-העקעלעך. מענטש און מאַשין זענען אין דער טונקלקייט פון קאַפּאָטע און שטוב אַזוי צוזאַמענגעגאָסן, אַז עס דאַכט זיך, אַז דער אייל-באַשמירטער מאַשין-געראויש איז זיין אָטעם און די הונדערטער אויגן-העקעלעך, וואָס שפּרינגען אַרויף-און-אַראָפּ, זענען אומגעציילטע נעגל פון פינגער. אָבער אָפטמאָל ווערט אין דער טונקלקייט איינגאַנצן פאַרלוירן די מאַשין הינטער די שוואַרצע געבויגענע רוקנס. עס דאַכט זיך, אַז יידן שטייען איינגעהויקערט איבער גמרא-מאַשינען און שאָקלען זיך ווי זיי וואָלטן געשטאַנען און געדאַוונט טעג און נעכט, אָן אַן אויפהער, אָן אַן ענד...

דאָס פאַבריקל איז איינצייטיג אויך דער סקלאַד פאַר די סחורות און דער קאַנטאָר. איבער דעם האַלבן באַלקן פאַרהאַקט, איבער די אויבערשטע פענסטער געשטעלט, וואו נאָר אַ ווינקל, וואו נאָר אַן עק, וואו נאָר אַ שפּאַרע, שטאַרצן-אַרויס פאַר-שטויבטע וואָלענע סחורות אין פּאַפּירן געפּאַקט, אויף פּאָליצעס פאַרשטעקט און הינטער די פאַרהענגלעך געראַקט. פון מאַשינען און שפּאָלערס טראָגן זיך וואָלענע פעדים, באַפּעצט מיט אייל-שמירעכץ, אין דער לופטן: זעצן זיך אויף מענטשישע פנימער, פלעכטן זיך איין אין בערד, פאַרקנוילן זיך אין וואָל-באַלעמס און פאַרקלעבן דעם באַלקן, די פענסטער, דאָס עלעקטרישע ליכט, יעדע שפּאַרע, יעדעס ווינקל, יעדן געזימס — פילן-אָן דעם גאַנצן חלל. אַז דו אָטעמסט, טעמסט דו מיט וואָל-פעדים, און אַז דו עסט, עסט דו די וואָל-פעדים, און אַז דו רעדסט, רעדסט דו מיט וואָל-פעדים... די גאַנצע וועלט לעבט אין וואָל-פעדים.

אין דעם וואָל-שניי שטייט בערל הינטער דעם „קאַנטאָר". דער „קאַנטאָר" איז אַ קונציגער אויפטו; אָוועקגערויבט אַ שטיקל פּלאַץ פון דער טיר-עפענונג און דעם איבריגן פּלאַץ גענומען פון אַ מאַשין-באַשטאַנד, — אַזוי, אַז דו קומסט-אַריין אין פאַבריקל,

פּאַלסט דו גלייך אַרויף אויפן „קאָנטאָר"־טיש. הינטער דעם טיש, וואָס איז אַזוי קונציג געוואָרן אַריינגעקנייטשט אין דער טיר־עפענונג, שטייט בערל מיט דעם שפּיציגן בערדל „אַ־לאַ נאַפּאָלעאָן דער דריטער", אינם שטייפן קאָלנער מיט די אָפּגעבויגענע שפּיצן, צווישן וועלכע זיין דין העלזל פיינגט זיך, און האַנדלט־אונטער מיט די קונים פון דער פּראָווינץ, וואָס געפינען זיך אויף יענער זייט טיר אין קאָרידאָר. (צוליב דעם קומט־פאָר אַ שטענדיגע מחלוקת מיטן אויפזועער פונם הויז. דער אויפזועער פונם הויז טענהט, אַז בערל האָט נישט קיין רעכט צום קאָרידאָר, און בערל זאָגט: וואָס אַרט עס אים, אַז די סוחרים שטייען אין קאָרידאָר? עס קאָסט אים טייערער?).

ביז איצט איז דאָס געשעפט געגאַנגען גלענצנד. בערל איז געווען אַ קנאַקער אויף האַלב וואַרשע. גרעסערע פון אים האָט ער צוערשט געזאָגט „גוט־מאָרגן", קלענערע פון אים האָבן צוערשט אים געזאָגט „גוט־מאָרגן". בערל האָט געפירט אַ גרויס געשעפט. מ'האָט אים טיטולירט „פּאַניע פאַבריקאַנט". אַרומגעטראָגן ביי זיך אַ פולן טייסטער מיט וועקסלען, וואָס ער האָט אָנגערופן „פּאָרטפעל", און אַזוי איז עס שוין געווען און אַנדערש האָט עס גאָרנישט געקאָנט זיין.

קומט איינמאָל בערל ברייט, אין פוטערנעם פּעלצל, אינם חסידישן בענקל פאַרן „אייזערנעם טויער", מיט וועלכן ער האָט געמאַכט געשעפטן, אָפּגעבן זיין „פּאָרטפעל" וועקסלען און נעמען געלט, וואָס ער האָט באַדאַרפט אויף אויסצוצאָלן זיינע אַרבעטער. האָט אים הער גריצהענדלער, דער באַנקיר, אין דער געשניטענער בעל־הבתישער קאַפּאָטע, מיט דער שוואַרצער געקעמטער באָרד, צוריק אָפּגעגעבן דעם „פּאָרטפעל" און ער האָט זיך געזאָגט מיט אַ גנידיש־גלייכגילטיג נעימותדיגער מינע, זיך נישט שטערנדיג ווייטער צו רויכערן זיין אינלענדישן פינף־קאָפּיגן ציגאַר:

— פּאַניע קאָרנגאָלד (בערל האָט געהייסן קאָרנגאָלד), מיר וועלן עס נישט מאַכן.

— פאַרוואָס? — וואונדערט זיך בערל באַליידיגט. — בלויז קונדישע וועקסלען און „פּרימאַ".

— אַפילו פּאַזנ...סקיס, — ענטפערט דער באַנקיר און מאַכט־אָפּ, מעשה נגיד, מיט דער האַנט די אַש, וואָס איז געפאַלן אויף זיין ברייטער באָרד.

— וואָס? נאָך אַ האַלבן פּראָצענט? עס וועט נישט גיין, פּאַניע גריצהענדלער. איך קאָן נישט, בנאמנות, — זאָגט, מעשה סוחר, בערל.

— אַפילו פּאַר צוויי נישט, — זאָגט יענער און שאָקלט ווידער מיט די פינגער איבער דער באָרד און אויף די ברייטע ברוסט־קלאַפּעס.

ווערט דאָך בערל אומרואיג.

— וואָס איז געשען?

— אַ קריזיס, נישטאָ קיין געלד.

— אָבער, פּאַניע גריצהענדלער, איך דאַרף דאָך מיינע אַרבעטער שכירות צאָלן.

— יונגערמאַן, איר זעט דאָך, אַז איך האָב קיין צייט נישט, — זאָגט שוין פּאַניע גריצהענדלער אומגעדולדיג און ווערט פאַרפאַלן צווישן די שווערע טירן פון זיין אייזערנער קאַסע.

לויפט בערל אין אַן אַנדערער באַנק, אין אַ דריטער, באַט אָן איין פּראָצענט אַ חודש, צוויי, פינף — אומעטום דערזעלבער ענטפער:

— אַ קריזיס.

בערל וואונדערט זיך: וואָס הייסט אַ קריזיס? ביי אים אַרבעט מען, גאָט צו דאַנקען. אַ פולער לאַגער מיט סחורה, סוחרים פון דער פּראָווינץ רייסן די טירן, שטופּן וועקסלען אין האַנט אַריין. ער פאַרשטייט נישט דעם טעם.

— וואָס איז דאָ געשען אַזעלכעס? ווער האָט עס געמאַכט?

אויף דער „שוואַרצער בערזע״, וואו ער באַט אָן צען פּראָצענט און אויף משכנות, כדי זיך נאָר צו ראַטעווען פונם חלף, וואָס ליגט אויפן האַלז (וועקסעלעך פעליג פאַר רוי־מאַטעריאַל), דערקלערט מען אים:

— פאַרשטייסט, די גרויסע בענק האָבן צוריקגעצויגן דעם קרעדיט פון די קליינע, און אַז די גרויסע גיבען נישט, פון וואַנען האָבן די קליינע?

בערל קאָן נאָך באין אופן נישט פאַרשטיין די „עקאָנאָמיקע".

— בין יאָך, בערל, שוין צוליב דעם גאָרנישט ווערט? מיינע וועקסלען זענען קיין וועקסלען נישט? מיין סחורה קיין סחורה נישט? מיינע מאַשינען זענען קיין מאַשינען נישט? וואָס איז דאָ געשען אַזעלכעס, צו אַלדי גוטע יאָר? — ציט זיך בערל ביים „נאַפּאָלע-אָנישן" בערדל און קאָן בשום אופן נישט פאַרשטיין די „עקאָ-נאָמיקע".

בערל איז אַהיימגעקומען פון די „בענק" — ווי עס האָט שטענדיג געהייסן פאַר די קונים, ווען בערל איז געגאַנגען אין גאַס אַריין („מיין מאַן איז אין די בענק", האָט דאָס ווייב יעדעס מאָל געגעבן אַן ענטפער, ווען מ'האָט געפרעגט אויף בערלען; עס האָט געטויגט צום געשעפט). דעם טאָג איז בערל אַהיימגעקומען פון די בענק ווי אַן אָפּגעפליקט הינדל. שוין נישטאָ די רויטע בעקלעך. די געדרייטע וואָנצעלעך אַראָפּגעלאָזט, דאָס קאַפּעליושל, וואָס איז שטענדיג געזעסן אויפן קעפל, אָן אַ קנייטשל (אַ גרויסער עלעגאַנט געווען, בערל), איינגעקנייטשט. ער פּאָכעט שוין נישט מיטן שטעקעלע, גנבעט זיך אַריין אין זיין אייגן פאַבריקל און זאָגט צו זיינע מענטשן, צוערשט אַביסל פאַרשעמט, מיט שול-דיגקייט, דערנאָך דרייסטער:

— וואָס קאָן יאָך מאַכן, אַז די בענק געבן קיין געלט נישט? יאָך קאָן נישט צאָלן קיין שכירות די וואָך.

— ווי הייסט? און וואָס וועלן מיר עסן? — פרעגט אַ חסידישע שטימע מיט אַ גמרא-נגון פון הינטער אַ מאַשין אַרויס.

— וואָס קאָן יאָך טון, אַז ס'איז אַ קריזיס?

— און וואָס זענען מיר שולדיג?

— און וואָס בין יאָך שולדיג? — נאַט אייך וועקסלעך. מ'גיט מיר וועקסלעך — גיב איך אייך וועקסלעך, — וואַרפט בערל אַרויס די וועקסלעך פון זיין „פּאָרטפעל".

— די וועקסלעך וועלן מיר קאָכן? — פרעגט שוין דער חסידישער אַרבעטער, אָנגענומען מיט מוט, נישט אויפהערנדיג דערביי פאַר כעס ענערגישער צו קלאַפּן מיט דער „קאָלבע".

בערל האָט נאָך אַביסל זיך געוואָרפן, געצאַפּלט ווי אַ פיש,

וואָס איז אַוועקגעטראָגן געוואָרן פון די ים-וועלן אויפן זאַמד-ברעג. דעם ווייבס קאַראַקולענער מאַנטל, דער גאָלדענער זייגער, אַ פּאָר לייכטער פון שטוב אַרויס, עטלעכע פּעק מיט סחורה האָבן די נאָענטסטע נויטן פאַרענטפערט. באַלד איז אָבער בערל „קאַלט" געוואָרן.

היינט שטייען שוין די מאַשינען אין די צוויי שטובן און שווייגן. קיין אָטעם הערט זיך נישט פון זיי, קיין באַוועגונג, קיין ריר, אַזוי ווי ס'וואָלט פון זיי דאָס חיות אַרויס. זיי זענען געגאַנגען אין בראָך, געוואָרן צוריק טויטע אייזנס. און די וואָלענע פעדים פאַלן ווי שניי און זעצן זיך אויף די מאַשינען און פאַרשטאָפּן די „אויגן" און פאַרשפּינעוועט די העקעלעך, ווי שפּינען טויטע פליגן.

בערל דרייט זיך אַרום אין זיין פאַבריקל, וואָס איז שטענדיג אַזוי באַלעבאַט געווען, ווי אין אַ טויטן-שטיבל, קוקט אויף זיינע שטילשטייענדיגע מאַשינען ווי אויף פּגרים, וועלכע מ'דאַרף אַרויסוואַרפן און אויף די גרויסע פּעק מיט סחורות, וואָס האָבן שטענדיג אויסגעוויזן אין זיינע אויגן, אַז דאָרט ליגט זיין פאַרמעגן — קוקט ער ווי אויף בערג מיט שמאַטעס, וואָס קיינער וויל נישט אין די הענט נעמען. זיין פולער „פּאָרטפּעל" מיט וועקסעלעך, וואָס זענען דאַכט זיך, אַזוי קוראַנט ווי גאָלד — שטיקער פּאַפּיר, און ער אַליין, מיט אַלע זיינע קונציגע קעלנערלעך, פּאַסיקלעך, טראָלדעלעך און מיט זיין „בעזש" און „אָראַנזש", נאָך וועלכע די ווייבער חלשן אַזוי — ווי אַ קליין ווערימל, וואָס איז דאָרט, אום-באַמערקט און אומגעזען, צעטראָטן געוואָרן צווישן די פּיס פון קליינע און גרויסע באַנקירן.

און יעדן טאָג זעט רחל-לאה — ווען זי קומט-אַראָפּ אויפן הויף — ווי די שוואַרצע שאָטנס שטייען אויסגעהונגערט און פרירנדיג, אין זייערע דינע, שוואַרצע כאַלאַטלעך — די חסידישע יידן, בערלס אַרבעטער, וואָס קומען, אויס געוואוינהייט, און שטעלן זיך אַנידער אויף די טרעפּ, וואָס פירן צו בערלס פאַבריקל, שטייען-אָפּ אַ גאַנצן טאָג אין פראָסט און גייען פאַרנאַכט צוריק אַהיים.

און אַז בערל קומט־אַראָפּ פונם פאַבריקל, וואַרפט ער זיי צו אַ בייזערדיגן בליק:

— וואָס שטייט עטץ, וואָס?

ענטפערן זיי אים פאַרשעמטע:

— וואָס דען זאָלן מיר טון?

און אַזוי ווי ס'איז געגאַנגען בערלען אין דער טריקאָטן־בראַנזשע, אַזוי איז עס געגאַנגען שמואלן אין דער לעדער־בראַנזשע, חיימען און יאָסלען אין דער קאָנפעקציע און שאַכטל־אַרבעט.

קיינער האָט נישט געוואוסט וואָס עס איז געשען. פאַבריקאַנט און אַרבעטער זענען אַרומגעגאַנגען מיט אַרויסגעזעצטע, דערשראָקענע אויגן. ערגעץ־וואו איז געלעגן אַ פגר, וואָס האָט פאַר־שטונקען די גאַנצע שטאָט. דעם פגר האָט מען גערופן „דער קריזיס".

און דאָ זענען אונטערגעקומען די פרעסט, וואָס האָבן בענומען די שטאָט אין זייערע אייז־אָרעמס אַריין...

קאַפּיטל 22

אין די אָרעמס פֿון נויט און פּראָסט

די נויט האָט באַלד מוטערלעך-געטריי אַריינגענומען אין איר אָרעמס די אָרימע באַפעלקערונג. אין די שטובן-לעכער פון די וואַרשעווער הויפן, פון וואַנען עס האָט זיך געהערט אַ באַשטענדיג רוישן פון מאַשינען און קלאַפּערגעצייג, איז איצט אויפגעגאַנגען אַ יללה. די גאַנצע יידישע פאַבריקאַציע און הויז-אינדוסטריע, וועלכע האָבן אויסגעאַרבעט פאַר די רוסישע און אַזיאַטישע מערק גאַלאַנטעריע-סחורות, האָבן זיך אָפּגעשטעלט. זיי זענען קיינמאָל נישט געווען אָרגאַניזירט. אַלץ איז געווען צופאַל און טרעף. פון דער העלער הויט האָט זיך געקאָנט פלוצים מאַכן אַרבעט, נישט דערפאַר, ווייל מ׳האָט די אַרבעט באַדאַרפט אויפן מאַרק, נאָר דערפאַר, ווייל ס׳איז געווען אַ געלעגנהייט צו באַקומען ביליג קרעדיט אין די באַנקען. אין מיטן דערינען האָט זיך די אַרבעט, ביי דעם קלענסטן מאַנגל פון געלט, אָפּגעשטעלט.

דער קריזיס אין דער קאָנפעקציע- און לעדער-אינדוסטריען האָט באַלד מיטגעשלעפּט מיט זיך די קליינע הויז-בעלי-מלאכות, וואָס האָבן געאַרבעט פאַרן היימישן געברויך: שניידערס, טישלערס, בלעכערס, טרעגערס, קאַמאַשן-מאַכער און אַנדערע בעלי-מלאכות. די שטאָט איז אָנגעפילט געוואָרן מיט אַרבעטסלאָזע, הונגעריגע, געפרוירענע מענטשן, וואָס האָבן זיך אַרומגעשלעפּט ווי קראַנקע, ווי באַזעסענע, מיט גרויסע אַרויסגעזעצטע אויגן און פון קעלט ציטערנדיגע לייבער. בלאָדנזשענדיגע מענטשן האָבן אַריינגעשטעקט די נעזער אין די האַלב-פאַרפרוירענע שוי-

פענסטער פון די געוועלבער, לעכצנדיג מיט פארשמאכטע צינגער נאך די האורשטן, הערינגס און אנדערע עסנווארג, וואס ווארשע האט אזוי ליב. כל-זמן די קעלט איז נאך געווען צו דערליידן, האבן זיך די אומפארהייראטע ארבעטער ארומגעדרייט אויף די „בערזעס", וואו אגיטאטארן, פאליטישע פירער האבן, שפאצירנדיג, גע-וארפן צו זיי פארשידענע לאזונגען וועגן קאמף, וועגן שטרייקן — אין איינקלאנג מיט די פראגראמען און טעזיסן פון זייערע פארטייען. אבער ווען ס'זענען אנגעקומען די ערשטע גוטע פרעסט, זענען זיך אלע צעקראכן אין די לעכער, וואו מען האט צעהאקט און צעברענט די רעשט שטיקלעך מעבעל, געגנבעט ברעטלעך פון פלויטן. די גאסן זענען געווארן טויט. אין די עקן האבן זיך ביי אנגעצונדענע פייערן געווארימט וועכטערס און גאסן-פרויען. פון צייט צו צייט איז דורכגעלאפן א געפרוירענע מאמע, וואס איז געווארן ארויסגעיאגט פון איר נארע דורך דער ביטער-קייט פונם פראסט, דעם קאלטן מת, וואס האט זיך אויסגעשפרייט איבער די היימען. פרויען מיט האלב-פארשטארטע קינדער, איינ-געהילטע אין א צעריסענער קאלדרע, אין די ארעמס, זענען געשפרונגען פון איין פוס אויפן אנדערן, געהויכט אין די הענט, אריינגעכאפט זיך אויף א וויילע אין א געוועלב אריין א מינוט דעם אטעם צו דערכאפן, דאס פארשטארטע קינד אנצוואווארימען, פון וואנען די קרעמערקע האט אבער באלד ארויסגעיאגט.

רחל-לאה האט שוין לענגסט געהאט נביאות געזאגט, אז דער ווינטער געפעלט איר נישט. זי האט שוין געהאט אירע סמנים.

אזוי ווי ס'האבן זיך נאר געשטעלט די ערשטע פרעסט, איז אויפגעגאנגען א יללה פון די איינוואוינער פון רחל-לאהס הויף.

קודם-כל איז די אלטע חיה, וואס וואוינט מיט איר אייניקל אין אן אלקערל אויף א בוידעם, אראפגעקראכן פון איר הויך און זיך אויף א ראגזשע אוועקגעזעצט אינם טויער פונם תויז ביים שפייז-געוועלבל, וואו מענטשן גייען-פארביי. זי האט זיך ארומגעוויקלט אין אלטע שמאטעס, וואס זי האט פארמאגט.

און אויסגעשטרעקט אַ האַנט, געבעטלט ביי די פאַרבייגייענדיגע?

— גוטע מענטשן, גיט מיר אויף אַ קאָלדרע!

רחל־לאה, וואָס האָט געהאַט אַן אויג אויף אַלעם, האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי דער אַלטער חיה. די אַלטע חיה האָט ביז איצט נישט געטון. זי האָט זיך דערנערט פון דעם, וואָס זי האָט מיט אירס אַן איניקל, פון אַ געשטאָרבענער טאָכטער, אַ מיידל פון אַ יאָר פערצן־פופצן (וועלכע זי האָט דערצויגן), אַרומגעטראָגן איבער די פאַבריקלעך און ווערקשטעלן פרישע בולקעס, מאָן־פּלעצלעך און אַנדערע „נאַשוואַרג” צו פאַרקויפן.

עס האָט זיך איר אויך איינגעקריצט אין דער מחשבה דאָס, וואָס חיה בעטלט נישט אויף ברויט, ווי געוויינלעך, נאָר אויף אַ קאָלדרע.

— חיה, וואָס איז דאָס? — פרעגט די לערערקע. — איר וועט דאָך דערפרוירן ווערן.

— איז דאָך בעסער דאָ. איידער אין דער שטוב. דאָרט וועט דאָך קיין מענטש נישט וויסן דערפון.

— וואו איז אייער איניקל?

— דאָס איז דאָך טאַקע דאָס גאַנצע אומגליק. ביז איצט בין איך געשלאָפן מיטן איניקל, האָט זי מיך געוואַרימט. זינט זי האָט מיך פאַרלאָזט, ווער איך דאָך דערפרוירן. ווען איך וואָלט נאָר געהאַט אַ קאָלדרע, וואָלט איך שוין גאָרנישט געזאָרגט: וואָלט איך שוין אין בעט געלעגן. אַזוי טרייבט דאָך מיך די קעלט אַרויס.

— פאַרוואָס האָט אייך דאָס איניקל עפּעס פאַרלאָזט?

— פאַרוואָס זאָל זי מיך נישט פאַרלאָזן? וואָס האָט זי געהאַט, מ׳שטיינס געזאָגט, ביי מיר? צו ווערן געפרוירן מיט מיר אין אַלקערל, אין מיין אָרימקייט? דערוואַקסן איז זי דאָך שוין, וועט זי זיך שוין אַן עצה געבן אָן מיר. די שוואַרצע יאָר וועלן זי שוין נישט צונעמען.

אויפן זעלבן הויף האָט אויך חיים „פערד” געוואוינט.

חיים „פערד” איז געווען אַ טרעגער. אינם הויף האָט מען אים גערופן נישט ח י י ם, נאָר „חיים פערד”, דערפאַר, ווייל ער

האָט געטון די אַרבעט פון אַ פערד. ער האָט געשלעפּט אַ וואָגן. חיים האָט געהאַט אַ שותּף, אַ צווייטן „רעדנדיגן פערד״ — משהלע „דראָנג״, וואָס האָט מיט אים בשותּפות דעם וואָגן געשלעפּט.

דאָס זענען געווען צוויי יונגען, שטאַרק ווי אייזן. אַז זיי האָבן זיך ביידע איינגעשפּאַנט מיט שטריק ביי זייער לאַסט־וואָגן, האָבן זיי געקאָנט איבערפירן אַ הויז. אַ גאַנצע וואָך זענען זיי אַרומגעגאַנגען איינגעשפּאַנטע צום וואָגן, איבערגעפירט שטויסן שניט־סחורה, קאַסטנס מיט געשיר, אייזערנע שטאַנגען, און וואָס נישט? צווישן קלימפּערדיגע וועגן איבער דעם ברוק, האָבן זיי ווי פערד געצויגן מיט זייערע צעשוויצטע העלזער און רוקנס די שטריק פון זייער וואָגן, נאָר מיטן חילוק, ווען פערד שלעפּן אַ וואָגן מיט אייזן דורך אַ בלאָטיגן ברוק, טוען זיי זייער אַרבעט און שווייגן; ווען חיים „פערד״ און משה „דראָנג״ האָבן געשלעפּט די רעדער פון דער צוגעפרוירענער בלאָטע אַרויס, האָבן זיי זיך דורכגעשאָלטן, אָניאָגנדיג דערביי איינער דעם אַנדערן. זיי זענען געווען די טרייבערס און די פערד אייננצייטיג.

— גיב אַ הויב מיט אַ לאַפּקע, בענקאַרט. וואָס שלאָפסטו, וואָס? דו מיינסט, אַז דו ביסט ביי חנהן אויפן שטרוי־זאַק?

— זאָל דיר נישט דער קאָפּ אויסדאַרן פאַר מייבעטוועגן: איך וועל שוין הויבן, ווען מ׳וועט דאַרפן.

— נאַ, זעסט ווי מ׳דזשוויגעט? אָט אַזוי, פּענדראַק איינער.

און דער קליינער „דראָנג״ האָט זיך געגעבן אַ דרעפּטשעאַריין מיט זיינע קורצע שטאַרקע פיס אין דער בלאָטע, ווי ער האָלט זיך דאָרט געווען אָנגעקלאַמערט אָן די שטיינער, מיטן שטאַרקן נידעריגן האַלז געגעבן אַ צי די שטריק און געהויבן ז׳עם וואָגן פון זיין אָרט.

אַן אַנדערשמאָל, ווען די צוויי מענטשלעכע פערד זענען געגאַנגען אין שפּאַן, האָבן זיי זיך דורכגערעדט מכּות „כּאָשע״:

— קאַרטאָפלעס אַרויף מיט אַ צענערל אויף אַ פוד, און קרויט אויך טייערער געוואָרן, אַז די כאָלערע זאָל עס פּאַקן! וועסט שוין באַלד נישט האָבן וואָס אין פּיסק צו נעמען.

— וואָס זאָל יאַך נאַך זאָגן, וואָס יאַך האָב אַכט פּיסקעס אָנצושטאָפּן?

דאָס מאָל האָט רחל־לאה באַמערקט, אַז חיים „פערד" גייט נישט ווי געוויינלעך איינגעשפּאַנט אין וואָגן. דאָס „פערד" האָט זיך אַרומגעדרייט פראַנק און פריי אויפן הויף און געמאַכט „פייער־אָוונט". ער האָט זיך אויפגעפירט אַזוי, ווי ער וואָלט פון זין דעם כאָמעט אַראָפּגעוואָרפן — און שוין! אַ שיינער פּאַרשוין איז עס נישט געווען, דאָס „פערד": אַן אויג, וואָס האָט ביי אים געראָפּעט פון קליינערהייט אָן, האָט זיך אים פאַרקלעפּט און איצט איז שוין אַ פאַרטרוקנטער בלאָטער דאַרויף, פון וועלכן חיימס אויג שיקלט־אַרויס... אַ קורצער שטערן, וואָס רייסט זיך אַרויס מיט אַ שטיק שוואַרץ־האָריגער גזשיווע פונם אָפּגעריבענעם לעדער־נעם דאַשעק. ער קוקט דיך אָן פון דאַשעק, אַ פּיר מיט דעם איינעם פאַרקלעפּטן אויג און מיטן צווייטן, מיט דעם אָפענעם, מיט אַזאַ מינע, ווי ער וואָלט נאָר אָפּגעוואַרט אויף אַ געלעגנ־הייט דיך צו פּאַקן אין אַ ווינקל, ביים גאָרגל אָנצוכאַפּן און צו באַצאָלן דיר פאַר די נאַסע קעלערס, פאַרן שמוץ און די אָרימקייט פון זיינע קינדישע היימען, וואָס האָבן איבערגעלאָזט שפּורן אין די גרויסע שטופּלען פון זיין פּנים... חיים „פערד" זעט־אויס ווי אַ חיה, וואָס האָט זיך דורכגעריסן אַ וועג דורך פאַרפלאָנטערטע צווייגן און דערנער, אויסגעביסן זיך מיט ציינער און נעגל פון ברודער־חיות. קיין איין אבר איז אויף אים נישט גאַנץ: אַ צעבראָכענע נאָז, אַ געשפּאָלטן אויער און אַ צוגענייטער האַלז פון אַ לאַנגן שניט. די הענט אין די הויזן־קעשענעס, אויס־געפּראַלט דאָס צעריבענע שעפּסן־פעלצל, אַ קאָלירטער שאַליק איבערן ברוסט־ברעט, וואָס רייסט זיך מיט העמד און וועסט אַרויס פונם פעלץ, — גייט ער אַזוי, וואַקלענדיג זיך אויף איין זייט ווי שכורלעך אַביסל. שכור איז ער נישט. ער קלאַפּט פּאַר כּעס מיט די געפּאָדקעוועטע שטיוואַלעס אינם געפרוירענעם אייז, שעלט און שפּייט אויף וואָס די וועלט שטייט.

נאָך אים, אין אַ געוויסער דיסטאַנץ, גייט נאָך מיט מורא אין די אויגן, באַשיצנדיג זיך פאַר אַ קלאַפּ מיט דער האַנט, זיין ווייב. פון איר שמאַטע-טיך, פון וועלכן עס שטעקט זיך אַרויס אַ שמוציג קינדער-קעפּל, הויבט זיך אַרויף, ווי אַ פולע לבנה, אַ ניין-חדשימדיגער רייפער בויך, און זי וואָרטשעט נאָך אויפן הויכן קול פאַר די איינוואוינער: „חיים בענקאַרט, וואָס ווילסטו מיך פאַרהונגערן מיט מיינע קינדער?"

חיים ענטפערט נישט אָפּ. פון זיינע אויגן אונטער דעם לעדערנעם דאַשעק, פינקלט עפּעס אַרויס נישט גוטס. ער גיט זיך אַ צופּ מיט זיינע נעגל אין זיין קורצער האַרטער נאָז אַריין ווי אַ קראַץ, שפּייט-אויס מיט אַ פלעק אויפן ברודיגן שנײ, און גיט אַ קאָפּע אין אַ שטיק אייז, וואָס האָט זיך אים געוואַלגערט פאַר די פיס אַזוי, אַז עס האָט געגעבן אַ פלי און אָנגעהאַקט אין אַ טיר.

— מיר ווערן דאָך געפרוירן, דאָס לעצטע בענקל שוין צעהאַקט און געפאַקט אין אויוועלע אַריין. וואָס זאָל איך ווייטער טון? — האָט דאָס ווייב זיך געווענדט צו די פאַרבײַגייענדיגע מענטשן אינם הויף.

— אויפהענגען זיך! — האָט אַרויסגעבראָמט איין וואָרט פון זיינע צוזאַמענגעביסענע ציין חיים „פערד".

- און די קינדער?

— מיט די בענקאַרטעס צוזאַמען.

רחל-לאה, וואָס האָט זיך געפונען אויפן הויף, איז געגאַן איר ווילן געוואָרן אַריינגעשלעפּט אינם סכסוך צווישן מאַן און ווייב דורך דעם ווייב, וועלכע האָט זיך געווענדעט צו איר.

— זאָגט אַליין, בעל-הביתטע-לעבן, קאָן מען נישט צעזעצט ווערן? אין דער מיטנוואָך אַ יום-טוב זיך געמאַכט, אין שטוב איז קיין פייער-קויל נישטאָ, איך וועל געפרוירן מיט מיינע שוואַלבן, און ער האָט גענומען און אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דעם כאָמעט, וויל נישט גיין צו דער אַרבעט.

פאַר רחל-לאהן האָבן זיי אַלע דרך-ארץ געהאַט, אַפילו חיים „פערד" האָט געפונען פאַר נויטיג צו פאַרענטפערן זיך פאַר איר.

— אַז וואָס קומט-אַרויס פונם שלעפּן דעם וואָגן, פון די באַלעוועקעס אויף טוואָרדע און צוריק, אַז דו ווערסט אויסגעכאַליעט פון הונגער און קעלט, אַז די באָקעס ווערן מיר געשוואָלן. שלעפּ זיך אָן, און אויף קיין קוילן איז נישטאָ. דאָס לעצטע בענקל שוין צעהאַקט — זאָל עס די כאָלערע פּאַקן סיי-ווי-סיי!

חיים האָט אויסגעקוקט ווי אַ צעבריקעוועט פערד. עס האָט נישט געהאָלפן רחל-לאהס מילדער בליק אויף אים, וואָס האָט געפּרואווט אים איינצושטילן און אַריינצוזאָגן אים צוריק אין כאַמעט אַריין.

— וואָס קאָן איך זיי העלפן? — נעכטן אַ גאַנצן טאָג אַרומגעשלעפּט דעם כאַמעט, אַהיימגעבראַכט צוויי גילדן, האָט זי זיי אַריינגעבראָקט אין קוילן. כ׳הויב זיך אויף אינדערפרי, האָט זי מיר נישט צו געבן קיין שטיקל ברויט אויפן ערשטן ביסן. זאָגט אַליין, בעל-הביתטע-לעבן, — ווענדעט ער זיך צו רחל-לאהן, — ווי אַזוי זאָל איך שלעפּן דעם וואָגן מיט אַ ליידיגן מאָגן?

— וואָס זאָל איך טון, די קינדער ווערן דאָך געפרוירן? — פאַרענטפערט זיך דאָס ווייב. — וואָס האָב איך מיר געקאָנט פאַר אַן עצה געבן? אַ שטיקל קויל מוז איך דאָך קויפן. זאָל איך זיי לאָזן געפרוירן ווערן?

— זי האָט דאָך רעכט. צוערשט מוז זי דאָך דאָס לאָך דערוואַרימען, — מישט זיך אַריין רחל-לאה.

— אַ פערד קריגט אויף זיין „פּאַשע”, אָן האָבער קאָן עס נישט שלעפּן, — זאָגט חיים. — האָב איך רעכט צי נישט?

אויף דער טענה פון דעם „רעדנדיגן פערד” האָט רחל-לאה שוין נישט געהאַט מיט וואָס צו ענטפערן. זי האָט אָפּגעקרעכצט און איז אַרויף צו זיך אין שטוב אַריין צו אירע אייגענע צרות.

נאָר דעם טיפסטן ריס אין האַרץ האָט איר געגעבן איר שכן הענעך סטאָליאַר. זי האָט אים שוין געטראָפן אין דער קיך, וואַרטנדיג אויף איר. ער האָט זיך געקראַצט אין בערדל אַריין אַ פאַרזאָרגטער און געשוויגן.

— וואָס איז, הענעך? — פרעגט רחל-לאה אַ פאַרוואונדערטע, דערזעענדיג אים. הענעך האָט קיינמאָל ביי איר גאָרנישט נישט געבעטן

— איך האָב מורא, אַז איך וועל עס מוזן טון. עס איז נישטאָ קיין אַנדערע עצה, — האָט הענעך געזאָגט ווי פאַר זיך און נישט געוואָגט די אויגן אויפצוהויבן.

— וואָס איז געשען?

— איך מיין מיט דער „דלאָטע”. נעמען דאָס אייזן און אַרויסגיין מיט מיין שוואָגערל צו דער נאַכט-אַרבעט.

— וואָס רעדט איר, הענעך? — וואָס איז אייך געשען?

— פאַני הורוויץ, איך האָב נישט קיין אַנדערע עצה, איך וועל עס מוזן טון, — זאָגט ער אַ פאַרצווייפלטער.

רחל-לאה איז צוגעגאַנגען נענטער צו אים און אים אָנגעקוקט. זי האָט הענעכן כמעט נישט דערקענט. דאָס שטענדיק לאַכנדיקע קינדישע פנים פונם בעל-מלאכה, וואָס האָט געקאָנט זיין גורל טראָגן אַזוי לייכט ווי אַ קינד, האָט זיך געענדערט. עס איז געוועזן בייז און בלייך. ער האָט געביסן דאָס אויבערשטע וואָנצל אין זיינע ציין, און די אויגן האָבן נישט געוואַגט צו קוקן גלייך אין אַ מענטשנס פנים אַריין.

— וואָס איז געשען? — פרעגט-איבער רחל-לאה נישט אָן שרעק.

— כל-זמן די קינדער זענען מיר געזונט געווען, האָב איך באָרנישט געזאָגט, האָב איך אַלצדינג געקאָנט אַריבערטראָגן. באַר ווען די קינדער לייגן זיך מיר ווי די פליגן, איז נישט גוט, וועל איך עס מוזן טון.

— וואָס וועט איר טון? — פרעגט רחל-לאה.

— אַזוי ווי מיין שוואָגער זאָגט: נעמען די „דלאָטע” און אַרויסגיין — שלעסער דרייען, — קיין אַנדערע עצה איז נישטאָ.

— הענעך, וואָס רעדט איר?! שעמט איר זיך נישט?! — קוקט אים אָן די לערערקע דערשטוינט.

הענעך גיט זיך אַ דריי-אויס, ווי ער וואָלט געוואָלט איינגראָבן דאָס פנים אין דער וואַנט, געכאַפּט די טיר און אַ לויףאַרויס אָן אָפּצוענטפערן אַ וואָרט.

האָט דאָך רחל-לאה איינגעזען, אַז זי מוז זיך נעמען צו טון. וואָס, האָט זי נישט געוואוסט. אַז זי האָט נישט געקאָנט זיך עפּעס

אויסגעפינען, איז זי געזעסן אַ פאַרזאָרגטע און געזוכט עפּעס אַן עצה. ס'איז אַריינגעקומען דער „זשאַכלינער". געוועזן לעצטנס פאַריאָגט גאַנצע טעג, מ'האָט אים כמעט אין שטוב נישט אָנגעזען. באַוויזן זיך און פאַרשוואונדן, באַוויזן זיך און פאַרשוואונדן, און געענדערט זיך לעצטנס, אַז עס איז אים גאָרנישט צו דערקענען. עס איז נישט מער איר „זשאַכלינער". גייט-אַרום אַ פאַרמרהשחורהטער און שווייגט שוין. ער איז אַריינגעקומען פּונקט דענסטמאָל, ווען רחל-לאה איז געזעסן אין איר ווינקל אין קיך און געביסן זיך די נעגל פאַר כעס און געשאָלטן אויף וואָס די וועלט שטייט:

— אַ וועלט, אַ וועלט, אַז אויסגעכאַפּט זאָל ווערן אַזאַ וועלט, — האָט זי געהאַלטן אין איין רעדן צו זיך.

אַז עס איז איר אונטערגעקומען דער „זשאַכלינער", האָט זי אויסגעלאָזט איר בייז האַרץ צו אים:

— מיינע פאַרזאָרגערס, פּיסקעווען קאָנען זיי נאָר. מענטשן פאַלן ווי די פליגן און דאָס זאָל עפּעס זיך נעמען צו טון.

— וואָס צו טון? — אָוועקלייגן זיך אין די לעכער און באַליען, אַז עס זאָל פאַרשטינקען מיט די לייבער די גאַנצע שטאָט, — האָט זיך געשאָלטן דער „זשאַכלינער" און צוגעמאַכט מיטן לאָמען הענטל. — די לאַגע ווערט וואָס אַמאָל ערגער. דאָס האָבן זיי, די קאַפּיטאַליסטן, אויסגעקלערט אַ „קריזיס" דווקא אין די גרויסע פרעסט, כדי אָנצוזלערנען די אַרבעטער, — האָט דער „זשאַכלינער" אויסגעלאָזט זיין כעס צו זיין כפּרה-הינדל. — די אַרבעטער קומען זיך בעטן צו אַרבעטן, אַבי זיי זאָלן נאָר האָבן וואו אָנצוואַרימען זיך, פאַר טרוקן ברויט. ביז איצט האָבן מיר זיי נאָך געקאָנט איינהאַלטן אויף דער „בערזע", אָבער זינט די קעלט איז אָנגעקומען, פאַרלירן מיר זיי אין גאַנצן פון די אויגן. קיין לאָקאַלן האָבן מיר נישט, וואו מיט זיי זיך דורכצורעדן.

— און וואָס טוט איר?

— וואָס זאָלן מיר טון? אדרבא, אפשר קאָנט איר געבן אַן עצה?

— שוי-פענסטער דאַרף מען אויסהאַקן, אַ פּאָר בליירנע שטיינדלעך אין די וואַרימע שטובן אַריינשיקן, אין די רייכע האָטעלן, אין די בענק אַריינוואַרפן, נישט ווערטער.

רחל-לאה האָט זיך אַרומגעקוקט און דערזען איר גימנאַזיסט. ער האַלט זיין בוך אין דער האַנט, פאַרשטעלט זיך דערמיט דאָס פּנים, קוויטשעט-אַרויס די ווערטער פון הינטערן בוך, אַז דער פאָטער, וועלכער געפינט זיך אין דער צווייטער שטוב, זאָל נישט דערהערן.

רחל-לאה איז בלייך געוואָרן נישט צוליב די ווערטער, וואָס זי האָט געהערט פון איר זון, נאָר איבער זיין בלייך געזיכט און איבער די ציטערנדיגע ליפּן, פון וועלכע די ווערטער זענען אַרויסגעגאַנגען. דאָס יינגל האָט פּאַר כעס און פּאַר ווייטאָג גע-קראָגן אַ שוים אויף זיין מויל.

— הער נאָר, וואָס זענען דאָס פּאַראַ „פּראָקלאַמאַציעס”, וואָס דו ברענגסט אַהיים? — פרעגט פּלוצים רחל-לאה אַ דער-שראָקענע.

— גוטע... וואָס רופן צו מעשים, נישט צו קיין פּיסק-מלאכות, ווי אייערע יידישע פּאַרטייען, אָ! קראַנק בין איך שוין פונם בלויזן הערן. מענטשן הונגערן, ווערן געפּרוירן אין קעלט — און זיי שטייען און קלערן פון וואַנען קוילן צו נעמען ? ! נוצט-אויס די אומצופרידנהייט פון די מאַסן, לאָזט זיי אַרויס אין גאַס, זאָל יעדער נעמען די סיטואַציע אין זיינע אייגענע הענט, — שרייט דאָס יינגל אויס פון כעס.

— הער נאָר, דו וועסט נישט אויפהערן, דו ראָצער איינער, מיט דיינע אַנאַרכיסטישע רייד ? איך וויל עס נישט הערן אין מיין שטוב. איך וועל דיך אַרויסוואַרפן מיט דיינע פּראָקלאַמאַציעס אין איינעם.

— וואָס פאַר אַן אַנדערע עצה האָט איר ? אפשר אַרומגיין שנאָרען, נדבות צונויפנעמען, ווי די מאַמע טוט שטענדיג.

— דו גייסט מיך לערנען, וואָס איך האָב צו טון, דו ראָצער. ווי ווייט וועסטו דערגיין מיט דיינע רייד ? — אָט אַזוי ווייט, — ווייזט אים די מוטער אויפן האַלז.

— לאָז עס. די מאַמע וועט מיך נישט אָפּשרעקן דערמיט. איך קאָן עס נישט צוזען, נישט הערן. די אייביגע שוואַכקייט און דאָס אייביגע רעדן. ווערטער, ווערטער, ווערטער — און ווייטער גאַרנישט.

— האָסט שוין געהערט אַזעלכעס? — װוּנדערט זי זיך פּלוצים צום „זשאַכלינער”. — װאָס האָט ער זיך נאָך אָנגעזעצט אויף מיין קאָפּ? װײניג האָב איך, דאַרף איך נאָך אויסהערן זיינע רייד. דו װעסט שװײגן, דו? אַז נישט פּאַטש איך דיך אויס, — און רחל-לאה האָט אויפגעהויבן די האַנט צום יינגל.

— די מאַמע װײסט נאָר דאָס. װען איך האָב רעכט און די מאַמע האָט נישט װאָס צו ענטפערן, פּאַטשט זי מיך שטענדיג אויס, — זאָגט דאָס יינגל. — די מאַמע אַליין װײסט דאָך אויך, אַז איך האָב רעכט. די מאַמע אַליין װאָלט דאָך אויך דאָס געטון!

— געװאַלט! דו װעסט נישט אויפהערן? װאָס זאָל איך מיט דעם יונג טון? װאָס האָט ער זיך נאָך אָנגעזעצט אויף מיין קאָפּ? דער טאַטע װעט עס דאָך דערהערן.

דאָס יינגל האָט צוריק אָנגעהויבן צו מורמלען זיין לעקציע, און רחל-לאה האָט זיך אַװעקגעזעצט אויף איר קיך-בענקל, דעם קאָפּ אין די הענט. איר פּנים האָט זיך געקנייטשט אין אַ גרימאַסע פון װײנען. אירע ליפּן, אירע נאָזלעכער האָבן זיך ציטערנדיג באַװאויגן, װי זי װאָלט שװער געאָטעמט. פון די אויגן האָט גע-שלאָגן אַזאַ פייכט פייער, װי עס װאָלט זיך דאָרט אין זיי גע-ברענט דער צער און דער װײטאָג צוזוזען װי מענטשן ליידן און נישט קאָנען זיי העלפן.

פּלוצים האָט זי זיך אויפגעכאַפּט:

— איך װײס, װאָס איך װעל טון. מ'דאַרף צונויפנעמען אַ פּאָר צענטליג הונגעריגע אַרבעטער מיט די װײבער און קינדער און גיין אין דער יידישער גמינע נאָך קוילן. אַז נישט, װעלן מיר שויבן האַקן.

— כאַ, כאַ, כאַ, — לאַכט דאָס יינגל

װאָס לאַכסטו?

— פילאַנטראָפּיע.

— העי, פאַניע סאָציאַליסט, װוּנדערט זיך דאָס יינגל צום „זשאַכלינער”, — גייט נעמט די הונגעריגע אַרבעטער און פירט זיי אין דער יידישער גמינע. שטעקט-אויס אַ בעטלענדיגע האַנט צו די דאָזאָרעס. דאָס פּאַסט זיך פּונקט פאַר אייך.

דער „זשאַכלינער״ איז בלייך געוואָרן, געביסן די ליפּן און געענטפערט:

— לאָמיך נאָר וויסן, אַז איך קאָן דערמיט עפּעס העלפן; איך וועל אַפילו שנאָרען גיין פאַר אַרבעטער, וועלכע ווערן געפּרוּווירן.

קאַפּיטל 23

אַ שטורם אויף דער גמינע

מ׳ווייסט נישט, ווער עס האָט פאַרשפּרייט דעם קלאַנג אין די קאַלטע היימען, אַז מ׳גייט צו דער „גמינע״ פאָדערן קוילן. אַלע זענען געקומען צו דעם געדאַנק, פּשוט דערויף, ווייל דאָס איז געווען דער איינציגער אַדרעס, וואו די אָרימקייט אין וואַרשע ווייסט זיך צו ווענדן אין אַ שעה פון נויט. ווען רחל-לאה איז מיט די שכנים פון איר הויף אָנגעקומען צו דער יידישער גמינע אויף גזשיבאָווסקע, האָט זי שוין דאָרטן אָנגעטראָפן מחנות אַרבעטסלאָזע בעלי-מלאכות פון אַלע טיילן שטאָט. דאָס גאַנצע „פאַבריקל״ פון בערל „פאַבריקאַנט״ איז דאָ געווען. מען איז געקומען אויך פון אַנדערע ווערקשטעלן. מ׳האָט געשטורעמט די טירן פון דער גמינע. די צוויי דינער מיטן איינציגן סטראַזשניק, וואָס זענען דאָרטן געשטאַנען ווי די נאַראָנים, כדי צו באַשיצן די שטאַרקע טיר פון דער פאַרמאַכטער קהילה, האָבן זיך נישט געקאָנט קיין עצה געבן געגן דער מאַסע מענטשן, וואָס האָבן זיך מיט זייערע געפרוירענע לייבער צוזאַמענגעקוועטשט אין איין טייג און זיך געדריקט צו דער טיר. ענדלעך, האָבן די טיר-היטערס אָפּגעטראָטן מיט אַ מאַך מיט דער האַנט, און די אָרימקייט האָט זיך אַריינגעלאָזט אינעם גרויסן געררומלעכן זאַל פון דער קהילה. אַלע טירלעך פון די פענסטער פון די באַאַמטע זענען פאַר אימה געווען צוגעקלאַפּט. אַלע טירן, וואָס האָבן געפירט צו דער דאָזאָר-שטוב, — פאַרמאַכט.

דער עולם האָט געמיינט, אַז ער דאַרף זיך נאָר אַריינרייסן

אינם זאַל פון דער גמינע, וועט ער שוין געהאָלפן ווערן. זיי זענען שוין דערינען, [illegible] זין צ די פאַרמאַכטע פענסטערלעך, רייסן זיך עפּעס צו אַ פאַרמאַכטער טיר, שטייען פאַר פיר נאַקעטע ווענט און ווייסן נישט וואָס צו טון: אַ געפּילדער, אַ גערויש, אַן אויסמישעכטס, אַ פאַרשלינגעכטס פון רייד און געשרייען. די מידע מוטערס, מיט די קינדער אויף די הענט, וואַרפן זיך אויף די לאַנגע בענק; אַנדערע, ווידער, מיט פאַר־פרוירענע פיס פון לאַנג שטיין אין דער קאַלטער גאַס, וואַרפן זיך אויף דער ערד, דערכאַפּן דעם אָטעם מיט די ערשטע הויבן פון וואַרימקייט, וואָס שלאָגט פון גוט־אונטערגעהייצטע אויוונס. מ׳שטופּט זיך צו די וואַרימע אויוונס, אַזוי ווי צו אַ זון. אָבער קיינער ווייסט נישט וואָס צו טון, צו וועמען זיך צו ווענדן, מיט וועמען צו רעדן.

פון דער מאַסע אָנגעפּראָפּטע לייבער רוקט זיך אַרויס רחל־לאה. מען לאָזט זי; מען טרעט איר אָפּ אַ וועג. טייל קענען זי; ביי טייל רופט זי אַרויס אַ רעספּעקט דורך דעם, וואָס זי גייט פאַרהעלטנישמעסיג בעסער אָנגעטון ווי די אַנדערע: אין אַ שוואַרצן זשאַקעט מיט עפּעס אַ פוטערנעם קאָלנער, נישט אין קיין טוך איבערן קאָפּ, ווי אַלע ווייבער, נאָר אין אַ מין קאַפּעליוש. מ׳רופט פון אַלע זייטן: „לאָזט־צו די בעל־הביתטע, זי וועט שוין פועלן פאַר אונז". „לאַנג לעבן זאָלט איר, בעל־הביתטעלע, וואָס איר נעמט זיך אָן פאַר אונזערע „קזשיוודעס". אַדרבא, אַדרבא, טוט־עפּעס אויף פאַר די אָרימעלייט. עס איז דאָך טאַקע סכנות־נפשות".

זי האָט מיטגעשלעפּט ביי די הענט אַ פּאָר קינדער פון דעם סוכאָטשניטשן ווייבל. אַרום איר זענען געווען אַ פּאָר שכנים פון איר הויף, וועלכע זענען מיטגעגאַנגען העלפן. קודם־כל הענעך דער סטאָליאַר. חיים „פערד" האָט זיך אויך מיט־געשלעפּט. געהערט, אַז מ׳גייט צו דער גמינע נאָך קוילן האָט ער געכאַפּט אַ דראָנג און איז מיטגעגאַנגען: „זאָל זיך נאָר מאַכן עפּעס טון". עס איז אויך מיטגעקומען מרדכי דער „הויקער", וואָס האָט ליב צו זיין אומעטום, וואו עס איז נאָר אַזאַ שטיקל

חתונה. דער „זשאַכלינער" איז נישט געגאַנגען. אין די לעצטע מינוטן האָט ער חרטה געקראָגן, דערשראָקן זיך, זעט-אויס, פאַרן וואָרט „פילאַנטראָפּיע", וואָס דער גימנאַזיסט האָט אים צוגע-וואָרפן. דערפאַר איז אויס ריינער סימפּאַטיע פון הויף מיטגעקומען וועלוול קעלבאַס. ער אַליין ברויכט עס נישט. פאַרקערט, אין די שווערע טעג האָט ער נישט איינמאָל מיט אַ וואורשט רחל-לאהן אַרויס-געהאָלפן. נאָר ער האָט אויך געוואָלט צולייגן אַ האַנט. ערשטנס, טראָגט ער שוין פון לאַנג אַ כעס אויף דער גמינע צוליב דעם, וואָס מ'האָט אים שוין נישט איינמאָל געטרפעט די וואורשטן, און צווייטנס, האָט ער זיך לעצטנס געוואָלט איינשאַפן עולם-הבא און העלפן אָרימעלייט, כאָטש נעבע, זיין יידענע, האָט אים געוואָרנט: „וועלוול, רוק זיך נישט, ס'איז נישט דיין עסק, זאָל גיין דער, וועמ עס באַדאַרף". וועלוול האָט איר נישט געהאָרכט, אָנגעטון זיך דאָס פעלצל, אַרויפגעצויגן אַ קאַשקעטל און גענומען אַ שפּיץ-רוט אין האַנט אַריין, וואָס איז געווען געמאַכט פון אַ פאַרטריקנטן אָקסן-עק, אַזוי ווי ער וואָלט גרייט געווען אויף אַ מלחמה. רחל-לאה האָט אויך מיטגעשלעפּט מיט זיך זעליג בעקערן, וועלכן זי האָט צוגעכשופט מיט אַ וואונק און מיט אַ קלאַפּ אין פּלייצע: „זעליג, קום מיט, טאָמער וועט מען דיך דאַרפן". זעליג דער „קאַוואַליער" האָט נישט געקאָנט אָפּזאָגן אַ דאַמע, נאָך דערצו דער לערערקע, צו וועלכער ער האָט שוין פון לענגסט אַ שוואַכקייט. שטייען זיי אַלע, רחל-לאה אין מיטן פון אירע „קאַוואַליערן" צווישן דער מאַסע אַרבעטסלאָזע, אָרימעלייט, און גלאַט נאַכלויפערס. עס איז זיך נישטאָ צו וועמען צו ווענדן, אַלע טירן פאַרמאַכט און פאַרקלאַפּט, און אַלע פענסטערלעך צוגעשלאָגן. רחל-לאה קלערט נישט לאַנג און הייבט-אָן מיטביידע הענט צו קלאַפּן אין אַ פאַרמאַכטער טיר אַריין:

— קוילן, קוילן! מיר ווילן קוילן!

מער האָט מען נישט באַדאַרפט. עס איז געווען ווי אַ צייכן. די גאַנצע מאַסע האָט אַרויסגעריסן איין יללה-געשריי פון זיך: „קוילן!" עס איז געוואָרן אַ האַמעריי מיט די הענט אין די ווענט און די פאַרמאַכטע פענסטערלעך, וועלכע די באַאַמטע האָבן

פאַרקלאַפּט הינטער זיך פאַר אימה. אַ טופּעריי מיט די פיס:
„קוילן גיט! קוילן! מיר ווערן געפרוירן, קוילן!"

די געוואַלטן און די געשרייען זענען געוואָרן וואָס אַמאָל העכער. דאָ און דאָרט האָט מען שוין אָנגעהויבן צו רייסן ביי די באַאַמטע־פענסטערלעך. אַ ברייט־ביינִיגער ייד, ווי אַ שטיק מויער, האָט זיך אַרויסגעשטופּט פונם צונויפגעפּרעסטן עולם און געשריגן: „לאָזט מיך נאָר צו!" צוגעקומען צו דער פאַרמאַכטער טיר, ביי וועלכער רחל־לאה איז געשטאַנען, און זיך געגעבן מיטן גאַנצן געוואָג פון זיין ברייטן קערפּער אַ וואַליע־אַרויף אויף דער טיר. חיים „פערד" האָט געגעבן אַ קאָפּע מיט די פיס און וועלוול קעלבאַס האָט צוגעהאָלפן מיט אַ לאָפּע — און די טיר האָט נאָכגעגעבן.

פון דערינען, זעט זיך אויס, האָט מען זיך געריכט אויף נישט גוטס. אַלץ איז פאַרשוואונדן, ווי אויסגעשטאָרבן. נאָר איינער, אַ מוטיגער, האָט געוואַגט פאַר אַלעמען צו באַווייזן זיך אין דער אויפגעפּראַלטער טיר מיט אַ מינע: „אָט בין איך דאָ, און זעט — איך האָב נישט קיין מורא פאַר אייך". עס איז געווען אַ בכבודער ייד, אין אַ שיינער געשניטענער קאַפּאָטע, פון וועלכער עס האָט אַרויסגעשטאַרצט אַ פעט בייכל און אַ יידיש קליין היטעלע, פון אונטער וועלכן מ'האָט גאָר צוערשט אַרויסגעזען אַ לאַנגע, ברייטע, געלע באָרד.

ער האָט זיך נישט דערשראָקן. די רויטקייט פון זיינע איבערגעלאָפענע, מיט גריוונס אויסגעפּאַשעטע באַקן, איז נישט פאַרשוואונדן.

ער איז געשטאַנען אַ רואיגער, אַ קילער, אָנגענומען מיט זיינע פעטע פינגער די שיינע, געלע באָרד און געפּועגט גאַנץ געלאַסן:

— וואָס ווילט עטץ?

דער צודרינגלעכער עולם, וואָס האָט ערשט פאַר אַ מינוט פריער געשטורעמט די טיר, האָט ביים אָנבליק פונם בכבודען דאָזאָר זיך איינגעשטילט און זיך אָפּגערוקט. אפילו דער ברייט־ביינִיגער און ברייט־באָרדיגער ייד, וואָס האָט אַרויסגעזעצט די

טיר, האָט זיך אויך דערשראָקן, און אָפּגעטראָטן אַ טריט. אַפילו חיים „פערד" און וועלוול קעלבאַס.

רחל-לאה האָט אים נעקוקט אין די אויגן אַריין און געענטפערט פאַרוואונדערט:

— איר ווייסט נישט וואָס מיר ווילן? איר ווייסט גאָרנישט וואָס עס טוט זיך אין שטאָט?

— ווער זענט איר דאָס? — ווייזט דער דאָזאָר מיטן פינגער אויף רחל-לאהן גלייך אין פנים אַריין. — אַ גבאיטע אַזעלכע? קיין אָרימע זענט איר דאָך נישט. דאָס זעט מען דאָך אָן אייך.

— און אַז אַ גבאיטע, געפעלט אייך נישט? — פרעגט זי אים.

— ניין, ניין. פאַרקערט, אַדרבא, מיר געפעלט עס דווקא זייער. קומט-אַריין דערינען אין דאָזאָר-שטיבל, וועלן מיר זיך דורכרעדן ביים טיש.

— פאַניע-לעבן, האָט רחמנות אויף אונז, מיר גייען דאָך אויס מיט אונזערע קינדער פאַר קעלט, — וויינט-אַרויס אַ יידענע פון עולם.

דאָס איז געווען אַ צייכן פאַר די אַנדערע.

— די בעבעכעס אין אונזערע לייבער ווערן דאָך געפרוירן.

— עס איז דאָך ממש סכנות נפשות. מען ווערט דאָך דער-פרוירן גלידערווייז, — קלאָגט פון דער מאַסע אַרויס מיט אַ גמרא-נגון אין אַן איכה-טאָן אַ חסידישער ייד.

— דאָזאָר, אַזוי ווייטער קאָן עס נישט גיין. ס'איז „באו מים עד נפש", — מאַכט מיט דער האַנט אַ בכבודער חסידישער ייד אין אַ צעריסענער קאַפּאָטע.

— וואָס רעדט ער מיט אים — קוילן! מיר האָבן נישט מיט וואָס צו הייצן — קוילן!

— מיט געשרייען וועט איר גאָרנישט מאַכן, — זאָגט דער דאָזאָר בנחת-רוח, — איר האָט דאָך דאָ אייערס אַן אייגענעם מענטש. זאָל זי אַרויפגיין מיט אונז, זיך אַוועקזעצן ביים טיש, וועלן מיר זען, וואָס מיר קאָנען טון.

— גייט, גייט, גוטער מענטש, גייט, — האָבן איר שטימען צוגעגעבן מוט.

פונם עולם האָט זיך אַרויסגערוקט מרדכי דער „הויקער״. וואו נאָר מ׳דאַרף אַ דעפּוטאַציע, איז ער דאָ, און רופט זיך אָן צו רחל-לאהן:

— פאַני הורוויץ, קומט-אַרויף, וואָס האָבן מיר מורא פאַר זיי?

ווען רחל-לאה און מרדכי „הויקער״ זענען אַריין אין דאָזאָר-שטיבל, האָבן זיי קיינעם נישט אָנגעטראָפן. זעט זיך אויס, אַז מ׳איז זיך צעלאָפן און איבערגעלאָזט בלויז דעם מוטיגן געלן דאָזאָר. דער לאַנגער גרין-באַדעקטער טיש איז געשטאַנען ליידיג.

— און וואו זענען די אַנדערע? — פרעגט רחל-לאה.

— וואָס דאַרפט איר די אַנדערע? — איך וועל רעדן מיט אייך. זעצט אייך, — ווייזט דער דאָזאָר אָן אויף שטולן ביים גרין-געדעקטן טיש.

— זיי האָבן זיך דערשראָקן פאַר דער רעוואָלטירטער מאַסע! — רופט-אויס דער הויקער מיט אַ טריאומפירנדיגער שטימע און גיט אַ טריאומפירנדיגן וואונק צו רחל-לאהן.

— פאַרוואָס זאָלן זיך זיי דערשרעקן, — וואָס, איר זענט נישט אַזעלכע יידן ווי מיר זענען? וואָס, גזלנים זענט איר? — זאָגט דער כיטרער דאָזאָר בנחת-רוח. — זעצט אייך, יונגערמאַן, — ווייזט ער דעם הויקער אויף אַ שטול, — זיי האָבן מיך אויסגעקליבן צו אונטערהאַנדלען מיט אייך.

— אַהאַ! — רופט ווייטער אויס דער הויקער מיט אַ פיל באַדייטנדיגן וואונק צו רחל-לאהן, און צום געלן דאָזאָר גיט ער אַ מאַך מיט דער האַנט: „יאַך קאָן שטיין״.

— אַלזאָ, וואָס וועט איר זאָגן גוטס? וואָס ווילט איר דאָס אייגנטלעך? — פרעגט דער דאָזאָר, אַזוי ווי ער וואָלט פון הימל אַראָפּגעפאַלן.

ביי רחל-לאהן פּלאַצט שוין דאָס געדולד ביים אָנהייב.

— איר ווייסט נישט וואָס מיר ווילן? איר זענט אַ פרעמדער? איר ווייסט נישט וואָס ס׳טוט זיך אין שטאָט? מענטשן ווערן געפרוירן!

— נו, און אַז מ׳ווערט געפרוירן, איז וואָס? שרייט מען שוין אַזוי, מאַכט מען שוין אַזעלכע געוואַלטן, רייסט מען שוין

אײן אַ װעלט? בײ מיר אינדערהײם װערט מען אױך געפּרוּירן. װער װערט דאָס נישט געפּרוּירן אין װינטער? ס׳איז דאָך אַ באַװאוסטע זאַך. מיר זענען דאָך מענטשן, נישט קײן װילדע חיות. ס׳איז דאָך גלאַט נישט שײן פאַר גױים. געמאַכט אַן אָנגעלױף, גאַט װײסט װעגן װאָס, — זאָגט דער דאָזאָר מוסר-רײד.

רחל-לאה איז נישט געװען קײן גוטע דיפּלאָמאַטין. בײ אַזעלכע אונטערהאַנדלונגען האָט זי גלײך פאַרלױרן איר געדולד. זי האָט שױן נישט געקאָנט איבערטראָגן זײנע אױסגערוטע פולע בעקלעך, פון װעלכע עס האָט אַראָפּגעגלאַנצט דער שמאַלץ פון חנוכּה-גריװונס. עס האָט זי געררײצט זײן רואיגער, נחתדיגער טאָן, װי ער װאָלט גרױס הנאה געהאַט צו הערן זײן אײגענע שטים, און דאָס קעמען זיך מיט די פינגערלעך די געלע באָרד. זי האָט שטאַרק חשק געהאַט אָנצוכאַפּן אים אַזױ בײ דער באָרד און זי פעסט צו האַלטן אין אירע הענט און שרײען צו אים:

— איר װײסט, װאָס עס הײסט װערן געפּרוּירן פאַר קעלט? איר װײסט?

זי האָט זיך געביסן די ליפּן, כּדי זיך אַלײן צו קאָנטראָלירן.

— רעדט איר מיט אים, מרדכי, רעדט; איך קאָן נישט.

— הכּלל, איר װעט געבן קױלן צי נײן? — מאַכט זיך דער הױקער מוט און װערט װײס װי די װאַנט.

— פון װאַנען זאָלן מיר נעמען? װאָס, מיר האָבן אײגענע קױלן-גריבער? אַדרבא, נעמט איר די שליסלען פון דער קאַסע, צעטײלט איר; זײט איר דאָזאָרעס, װעלן מיר דענסטמאָל זען, אױב איר װעט אױך זײן אַזעלכע גוטע מענטשן. איר מײנט, אַז איר אַלײן האָט נאָר אַ מאָנאָפּאָל אױף רחמנות? איך האָב אױך רחמנות; איך בין אױך אַזאַ גוטער מענטש װי איר. זײ מײנען, אַז זײ אַלײן האָבן אױסגעכאַפּט דאָס גאַנצע גוטסקײט.

— איר װײסט, װאָס עס הײסט צו װערן געפּרוּירן? — מענטשן קאָנען נישט אַרבעטן פאַר קעלט. זײ פאַרברענען די לעצטע שטיקלעך מעבל פון די שטובן, האָבן זיך נישט װאו צו באַהאַלטן, װײסן נישט װאו צו אַנטלױפן. איר װײסט? איר װײסט? — שרײט אים רחל-לאה אין פּנים אַרײן.

— אוודאי, ווייס איך. וואָס דען, איך ווייס נישט? אַדרבא, 3 טאָקע אַן עצה דאַרויף, וואָס צו טון.

— וואָס, די גמינע האָט קיין געלט נישט?

— איך האָב דאָך איין' געזאָגט, נעמט איר די שליסלען און צעטיילט איר. זייט איר דאָזאָרעס.

— מיט אייך קאָן מען נישט רעדן. מיט אייך קאָן מען נאָר אָט וואָס...— און רחל־לאה הויבט־אויף אַ פויסט און פאַרלאָזט דאָס דאָזאָר־שטיבל.

— אָ, דאָס איז נישט שיין. איר זענט דאָך עפּעס אַן אָרנטלעך מענטש, — זאָגט דער דאָזאָר.

דער עולם, וואָס האָט מיט אומגעדולד געוואַרט אויפן רעזולטאַט פון די אונטערהאַנדלונגען, האָט זיך דערווייל געמאַכט אילוזיעס — אַז נישט נאָר קוילן, זיי וועלן אויך באַקומען קאַרטאָפלעס, קרויט און אַפילו ברויט פון דער גמינע. ס'האָט זיך זיי געדאַכט, אַז דאָס ווערט איצט דאָרט דערינען פאַר זיי באַשאַפן, געצויגן פון דער ערד אַרויס. און כאָטש מיט די מיילער האָבן זיי אַנדערש גערעדט און געברומט: „עס וועט גאָרנישט זיין", אָבער אינם געדאַנק האָבן זיי געהאַט פיל האָפענונג און באַפייכט זייערע אויסגעליידיגטע מאָגנס מיט טעמען פון שפייזן.

קאָן מען זיך פאָרשטעלן די נידערגעשלאָגנקייט, וואָס האָט געהערשט אין דער ערשטער מינוט, און באַלד דערנאָך דער כעסדיגער אויסגעשריי, ווען רחל־לאה איז אַראָפּגעקומען און געוואָרפן אין די אויפגעעפנטע אויגן און מיילער פון דער מאַסע דאָס אָפּטויטנדיגע וואָרט:

— מען קאָן גאָרנישט מאַכן, אַ האַרץ פון אַ שטיין.

דער עולם האָט אַ מינוט געשוויגן אין זיין פאַרלוירנקייט. באַלד האָט ווער אויסגעשריגן. ס'איז געווען מרדכי דער הויקער, וואָס איז נאָכגעגאַנגען נאָך רחל־לאהן:

— נאָר דאָ איין וועג: צו נעמען „בגראַנדע" (מיט געוואַלט).

דערהערט דאָס וואָרט „בגראַנדע", איז אַ פלאַקער פייער אַריין אין דער אויפגערעגטער מאַסע. אויגן האָבן זיך אָנגעצונדן.

אַפילו די חסידישע יידן האָבן אָנגעהויבן צו שאָקלען זיך ווי ביי אַ פרום געבעט; געביסן די פּאַרפּוילטע, פּאַראייזטע וואָנצעס אין די ציין, געביסן זיך ביי די בערד, געשאָקלט זיך און געברומט מיט אויפרעגונג:

— עס איז דאָך אומדערהערט.

— אַ האַרץ פון אַ טאַטער, מענטשן לאָזן אונטערגיין אין אַזאַ צייט, — האָבן ווייבער געיאָמערט.

פונם עולם האָט זיך אַרויסגערוקט חיימל „פערד". די הענט טיף פאַרשטעקט אין די הויזן-קעשענעס, איז ער געגאַנגען באַ-וועגנדיק מיט די אַקסלען. זיינע אויגן, און נאָך מער דאָס האַלב פאַרקלעפּטע אויג מיטן בלאָטער, האָבן פון אונטער דעם לעדערנעם דאַשעק אָנגעזאָגט אויף נישט קיין גוטס. ער האָט זיך צוגערוקט צו רחל-לאהן און אַ ברום געטון:

— וואָס הייסט איר טון, בעל-הביתטע?

— ווייסט נישט וואָס צו טון? — זאָגט וועלוול. — זאָל ער נאָר קומען אין מיינע הענט.

די אויפרעגונג איז וואָס אַמאָל מער געוואָקסן צווישן דעם עולם. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז ווען דער געלער דאָזאָר וועט זיך באַווייזן, אַזוי וועלן זיי אים צעטראָגן נאָר אויף איין וואונק, נאָר אויף איין וואָרט פון רחל-לאהן.

און דער דאָזאָר האָט זיך באַוויזן אין דער טיר. ער האָט אויסגעקוקט זייער פרום, מיט אַ כשר-חזיר-פּנים, צושאָקלענדיג זיך און רייבנדיג זיך דערביי די הענט. עס זענען געוואָרן געוועגדט צו אים אויגן, פול מיט פאָספאָר-פייער, ווי אָנגעריבענע שוועבל, וואָס וואַרט נאָר אויף אַ פונק, — כאָטש דער עולם האָט דערווייל געשוויגן פאַר אויפרעגונג און נייגעריגקייט צו הערן, וואָס ער האָט צו זאָגן. דער דאָזאָר האָט זיך אָבער גאָרנישט געמאַכט פון די בייזע מינעס און בליקן. ער האָט זיך אָנגעהויבן פרום צו שאָקלען און געפרעגט פרום:

— צי ווילט איר קוילן, צי ווילט איר עפּעס אַנדערש?

— אוודאי ווילן מיר קוילן.

— אַזוי זאָגט. די גמינע האָט שוין טאַקע געזאָרגט דערפאַר.

מ'הייבט שוין אָן אַרויסצוגעבן די קוויטלעך אויף קוילן.

דער עולם האָט אָנגענעם איבערראַשט אָפּגעאָטעמט.

— און קאַרטאָפּלעס, פּאַניע־לעבן? — האָט געפרעגט אַ פריי־לעך־פאַרוואונדערטע, האָפענונגס־זינגענדיגע שטימע פון אַ מאַמען.

— און קאַרטאָפּלעס וועלן מיר אויך צעטיילן, — זאָגט דער דאָזאָר, — מיט דער צייט וועלן מיר צעטיילן. וואָס דען, זיי וועלן אייך עפּעס געבן? — ווייזט ער אויף די פאַרוואונדערט־שטייענדיגע רחל־לאהן מיטן הויקער. — זיי מיינען דען אייערע קוילן? זיי מיינען דאָך עפּעס אַנדערש... — זאָגט דער דאָזאָר אַרויס דעם „עפּעס אַנ:'ערש" מיט אַ פּ־ל־באַדייטנדיגן גמרא־נגון, און ווינקט־צו מיט די אויגן. — הע, הע, הע.

דער עולם וואָס איז פאַר אַ מינוט פריער, אויף איין וואונק פון רחל־לאהן, גרייט געווען דעם דאָזאָר צו צערייסן, האָט ביי די האָפענונג־געבנדיגע ווערטער פונם דאָזאָר שוין זי אינגאַנצן פאַרלאָזט און אַריבערגעגאַנגען צו אים. כדי צו געפעלן דעם דאָזאָר, האָבן זיי תיכף אויפגעכאַפּט דעם מיין פון זיין זינגענדיגן „עפּעס אַנדערש" און טייל האָבן אונטערגעכאַפּט דעם „הע, הע, הע".

רחל־לאה איז געשטאַנען אַ פאַרוואונדערטע. זי האָט נישט געוואוסט, וואָס עס איז געשען. זי האָט דערפילט ווי אַ קאַלטער ווינט וואָלט זי אַרומגענומען. לעבן איר זענען נאָך געשטאַנען אירע געטרייע באַגלייטערס: דער הויקער, הענעך סטאָליאַר, וועלוול אַפילו. נאָר חיימל „פערד" האָט זיך שוין מיטן איבעריגן עולם, מיט די פרומע יידן, מיט די ווייבער און קינדער, מיט גלאַט אַרימעלייט זיך געוויקלט אַרום דעם דאָזאָר, וואָס אַלע האָבן איצט אַרומגערינגלט מיט אויסגעשטרעקטע הענט. טייל האָבן גע־הויבן צו אים די קינדער, אַנדערע האָבן געוויזן טיילן פון זייערע נאַקעטע לייבער, די אויסגעפּראַלטע ברוסטן פון די צעריסענע קליידער.

— דאָזאָר־לעבן, הונדערט יאָר זאָלט איר לעבן, ווען וועט מען אָנהייבן צו טיילן?

— טאַקע באַלד, טאַקע באַלד, קיין איין מינוט נישט

פאַרשפעטיגן. וואָס דען, פון זיי וועט איר עפּעס האָבן? — ווייזט ער שוין איצט מיט דרייסטקייט אויף דער אין ווינקל שטייענדיגער רחל-לאהן. — עס ליגט זיי, מיינט איר אַ סך אין זינען אייערע קוילן, אַז זיי מיינען גאָר עפּעס אַנדערש. הע, הע, הע.

און פאַרכריפּעטע הייזעריגע סוכאָטנע קולות האָבן שוין איצט משוגעדיג מיטגעלאַכט הויך אויפן קול: „הע, הע, הע — זיי מיינען גאָר עפּעס אַנדערש".

— דאָזאָר-לעבן, איר זענט דאָך אונזער איינציגער שפּייזער, — שטרעקט אַ יידענע אַ ברודיג קינד צו אים אַרויס.

— דאָזאָר-לעבן, איר זענט דאָך אַ פאָטער צו אונזערע קינדער.

— גאָט צוערשט, דערנאָך ער! — ווייזן די ווייבער אויפן דאָזאָר.

רחל-לאה מיט איר קאָמאַנדע האָבן זיך אָפּגעטראָגן פאַרשעמטע.

ווען זי איז דערנאָך אַהיימגעקומען אַ צעבראָכענע, אַ קראַנקע פאַר אָנמאַכט, האָט זיך פרוי הורוויץ אַוועקגעזעצט אין איר ווינקל, אָנגעלענט איר קאָפּ אויףביידע הענט, געביסן די ליפּ און עפּעס געמורמלט ווערטער, צעקייענדיג זיי אינם בייסן.

פון דער צווייטער שטוב איז דער גימנאַזיסט אַרויסגעקומען. דערזען דער מאַמען אין דער שטימונג, האָט ער שוין אַלץ געוואוסט, אָנגערופן זיך מיט אַ שמייכל:

— איך האָב דער מאַמען באַלד געזאָגט, אַז זי זאָל זיך נישט אָפּגעבן מיט פילאַנטראָפּיע. עס איז נאָר דאָ איין עצה...

רחל-לאה, וואָס האָט איצט דאָסזעלבע געקלערט, וואָס איר יינגל און מורא געהאַט עס צו דערקלערן, האָט איצט באַמערקט אַ נייעם ריס אין זיינע הויזן. האָט זי זיך אָן דעם אָנגעכאַפּט:

— הער נאָר, דו וועסט אויפהערן? קוק בעסער אָן דיינע הויזן. איך האָב שוין מער קיין כוחות נישט צו זיי

קאַפּיטל 4.

„רחל־לאה בראָקט־איין די זופּ"

רחל־לאה איז געזעסן דעם קאָפּ אָנגעלענט אויף אירע ביידע הענט. אין איר האָט זיך אַלצדינג געקאָרטשעט פאַר צער און שאַנד. יעדעס מאָל, ווען זי קומט אין באַרירונג מיט נויט, קאָן זי עס נישט איבערטראָגן, כאָטש עס איז איר טאָג־טעגלעך ברויט. דאָס, וואָס זי האָט זיך אָבער אָנגעהערט און אָנגעזען אין די לעצטע טעג, האָט איבערגעשטיגן אַלצדינג, וואָס ביז איצט. זי האָט זיך שוין געהאַט גוט אָנגעגעסן מיט צרות, וואָס אירע שכנים האָבן איר געגעבן צו פאַרזוכן אין די טעג. אָבער די סצענע אין דער יידישער קהילה, דאָס פאַרלוירנקייט און די דערשלאָגנקייט פון די מאַסן, דאָס כורעים פאַלן פאַרן דאָזאָר צוליב אַן עמער קוילן, האָט זי אַזוי פאַרביטערט, אַז זי האָט פאַרלוירן איר גלויבן. עס האָט זיך אָנגעהויבן צו וואַקלען איר שטאַרקער ווילן, וואָס זי האָט שטענדיג געהאַט אין יעדער עת־צרה. ס'איז געווען אַזוי ווי טראָפּנס בלוט וואָלטן זיך פאַר שאַנד באַהאַלטן אין די צעלן פון איר קערפּער און נישט געוואָלט מער זיך באַווייזן אין אירע אָדערן. זי האָט נישט געזען קיין צוקונפט. יעדע האָפענונג איז פאַרווישט געוואָרן, און זי האָט זיך געטראַכט:

— אַזוי וועט עס שוין שטענדיג זיין, שטענדיג, שטענדיג — ביז אונזער טויט און נאָך אונזער טויט.

דאָס פאַרווייטאָגטע צוזאַמענקאָרטשען פון איר האַרץ האָט מען אָנגעזען אויף איר פנים. איר פנים, וואָס איז דאָך שטענדיג געווען אָפן, פריי און לאַכנדיג, איז פינסטער געוואָרן. אירע

גרויסע אויגן זענען קליין געוואָרן, איינגעקאָרטשעט באַהאַלטן צווישן די פּילע קנייטשן, וואָס האָבן זיך מיט איינמאָל באַוויזן אויף אירע באַקן.

זי האָט טיף פאַרביסן די ליפּן. פאַר כּעס זענען זיי אַזש בלאָ געוואָרן און אַ ווייס־פאַרטריקנט שפּייעכטס האָט זיך אויפגעהאַלטן אין זייערע ווינקלען. זי האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ און געקייט קללות, וואָס זי האָט עס שוין איצט געטון אָפן פאַר אַלעמען, אָן מורא אַפילו פאַרן מאַן.

— און אַ וועלט זעט־צו, ווי מענטשן גייען־אויס און שווייגן, אויסגעריסן, אויסגערונען זאָל אַזאַ וועלט ווערן!

מיט איינמאָל האָבן זיך איר אַ זעץ־אַרויס געגעבן פון אירע אויגן פּילע טרערן־טראָפּנס, וואָס זי האָט אָפּגעווישט מיט איר טיכל. איר פּשוטער שכל האָט קיין אַנדערן אויסוועג נישט געקאָנט געפינען, נאָר עס זאָל עפּעס געשען, אַז זי זאָל האָבן די מאַכט און די מעגלעכקייטן פּעטש צו געבן, קלעפּ איינצוטיילן און צו באַפעלן: אַזוי און אַזוי! פאַרוואָס האָט זי נישט די מעגלעכקייט דאָס צו טון? פאַרוואָס האָבן זי דווקא די ערגסטע אין בידערטרעכטיגסטע, וואָס דאַרפן זי נישט און ווייסן נישט וואָס צו טון מיט דער מאַכט?

יענעם טאָג האָט מען ביי דער לערערקע קיין מיטאָג נישט געקאָכט. דער מאַן אירער, אַז ער איז אַהיימגעקומען, האָט גאָר מורא געהאַט אין קיך אַריינצוגיין. רחל־לאה האָט געהאַט אירע קאַפּריזן און שטימונגען. איז זי געווען גוט, האָט זי געלאָזט טרעטן אויף זיך. אָפּגעהיט זאָל מען אָבער ווערן, ווען זי איז אַריינגעפאַלן אין אַזאַ שטימונג ווי היינט. אַ טיגער איז געזעסן אין דער קיך. אַלע האָבן זיך דענסטמאָל פון איר געקאָנט אויסריכטן. נישט נאָר די קינדער, אַפילו דער מאַן האָט געקאָנט אַרייגבאַפּן דאָס זייניגע.

אין אַזעלכע מאָמענטן האָט מען זי אויסגעמיטן. העלענקע האָט אָפּגעקאָכט מיטאָג פון וואָס עס האָט זיך נאָר געלאָזט. געבראָטן אייער און פאַרשטאָפּט די מיילער. אַזוי ווי עס וואָלט אין שטוב אַ גרויס אומגליק געווען געטראָפן.

— פאַרוואָס פייניגט זיך די מאַמע? ס'איז ביי דער מאַמען אַ נייעס? — טענהט צו איר איר עלטסטע טאָכטער, בשעת זי שטייט ביי דער קיך און ריישט־אָן די קאַרטאָפּלעס.

— איך בעט דיך, לאָז מיך אָפּ, — שרייט־אָן די מוטער.

און דער גימנאַזיסט פייפט פאַר זיך אַ לידל, קומט יעדעס מאָל אַריינצוגיין אין קיך, וואו די מאַמע זיצט, און גיט אַ ברום, אַז דער טאַטע זאָל דערינען נישט הערן:

— איך האָב דער מאַמען באַלד געזאָגט, אַז ס'וועט זיך אַזוי אויסלאָזן.

זי האָט שוין געשוויגן.

נאָר ווער ס'האָט זיך פון איר דעם טאָג אָממיינסטן אויס־געריכט, און וועמען זי האָט נישט געלאָזט אויף די אויגן, — דאָס איז געווען דער „זשאַכלינער".

— מאַכערס מיינע! ביי רחל־לאהן אין קיך קאָנען זיי זיין גרויסע העלדן!

זאַכאַרי איז אַריינגעקומען און זי אָנגעטראָפן אין דער שטימונג.

ער האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אין וואָס עס גייט. צום ערשטן מאָל האָט ער זיך באַקענט און געזען, וואָס עס הייסט נויט, און איז לעצטנס דערציטערט און פאַרשוויגן געוואָרן, געקלערט וועגן זיין שריט, וואָס ער האָט געטון אפשר צו־געאיילט.

זינט רחל־לאה האָט זיך באַקענט מיט דעם, וואָס עס קומט־פאָר אין גאַס, האָט זי מירקינען כמעט נישט געזען. און ווען זי האָט אים יאָ באַמערקט, האָט זי אים באַשאָנקען מיט אַזאַ אומפריינטלעכן בליק, אַז זאַכאַרי האָט זיך דערפילט אין עפּעס שולדיג. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז זי טראָגט אויף אים עפּעס אַ בייז האַרץ, וואָס ער האָט זיך נישט געקאָנט דערקלערן די סיבה דערפון. ביי זיין אַריינקומען האָט זי אים ווידער באַשאָנקען מיט דעם אומפריינטלעכן בליק און געברומט ווי צו זיך:

— און דער וואָלט שוין יאָ געקאָנט עפּעס טון, נעמט ער און שיקט־צוריק זיין רייכן טאַטן דאָס געלט, אַזוי ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אַז ער וועט דאָרט האָבן ווינציג.

מירקין איז בלאַס געוואָרן. איר האָט אויך באַנג געטו פאַר די רייד, און כּדי צו קילן זיך, איז זי אַנגעפאַלן אויפן „זשאַכלינער".

— דאָס אַלץ זענט איר שולדיק. איר האָט אים צוגערעדט, ער זאָל זיך נישט באַנוצן מיט זיין פּאַטערס געלט, און איך זאָג — אַפילו פון אַ חזיר, אַז מען קאָן העלפן, זאָל מען העלפן. וואָס זענט איר אַזעלכע איידעלע מענטשן, אָפּגעהיטע צדיקים? זיי דאָרט אין דרויסן, וואָס ווערן געפּרווירן אין די לעכער און גייען אויס פאַר אַ שטיקל ברויט — זיי קאָנען נישט זיין אַזעלכע פיינע לייט, ווי איר זענט. פונם רינשטאָק וועלן זיי אויפהויבן, ווען דו ווערסט זיי אַהין עפּעס אַריינוואַרפן. דו וואָלסט געזען ווי זיי האָבן זיך געלעקט צום געלן דאָזאָר דערפאַר, וואָס ער האָט זיי נאָר צוגעזאָגט אַן עמער קוילן, — און איר דערלויבט זיך צו זיין אַזעלכע דעליקאַטע מענטשן.

— מאַדאַם הורוויץ, איר באַדאַרפט האָבן געלט? — פרעגט פלוצים מירקין.

— גיט נאָר אַ קוק אויף דעם, פון הימל איז ער אַראָפּגעפאַלן. ווען מיר האָבן אַביסל געלט, עפענען מיר דאָך אויף אַ „ביליגע קיך", אַ טיי־הויז, וואו מענטשן וואָלטן אַריינגעקומען און זיך אָנוואַרימען כאָטש די בעבעכעס. ווען מיר וואָלטן געהאַט אַביסל געלט, וואָלטן מיר געמאַכט איין קיך, צוויי, אַ פּאָר טיי־הייזער. דערנאָך וואָלט עס זיך שוין געשלעפּט פון זיך אַליין.

דערמוטיגט דורך אירע אייגענע רייד, האָט זיך אין איר אויפגעוועקט איר אַלטע ענערגיע. זי האָט זיך פלינק אויפגעהויבן פון איר אָרט און געזאָגט צו אירע צוויי שמשים, צום „זשאַכלינער" און צו מירקינען:

— וואָס וועל איך רעדן מיט אייך, איר זענט אויך מענטשן? — און געכאַפּט דאָס טוך איבערן קאָפּ און געלאָזט זיך אַראָפּ אין הויף אַריין. זאַכאַרי איז נאָך איר אַוועק אין אַן אַנדערער ריכטונג.

זי איז אַריין אין דער בעקעריי, וואו זעליג איז געשטאַנען ביים איינגעהייצטן אויוון און איז אינגאַנצן געווען פאַרפלאַמט

פון די פייערן, וואָס האָבן געשלאָגן פונם אויפגעעפנטן פייער-טירל.

— זעליגשי, איך דאַרף דיך האָבן. מוזט איבערלאָזן דעם אויוון און גיין מיט מיר.

— איין מינוט, איך וועל נאָר די זעמל אַרויסכאַפּן. — און ער האָט אַרויסגעכאַפּט מיטן לאַנגן שאָוול דאָס ברעט מיט זעמל פון אויוון אַרויס.

רחל-לאה האָט זיך אַוועקגעזעצט ביים אויוון, נישט געקוקט וואָס זי האָט איינגעשמוצט איר קלייד (דאָס איינציגע יום-טובדיגע קלייד, וואָס זי האָט פאַרמאָגט, אין וועלכן זי איז היינט געווען אין דער גמינע), אַרויפגעלייגט אַ האַנט אויף זעליגס באַמעלטע פלייצעס און אַזוי זיך צו אים אָנגערופן:

— זעליג, דו ביסט דאָך אַ גוטער יונג, דו האָסט דאָך אַ גוט האַרץ; איך קאָן דאָך דיך. זע, אַזוי פיל מענטשן הונגערן, קאָנען נישט טון קיין שטאָך אַרבעט, ווייל ס'איז קאַלט אין די שטובן. מ'גייט-אויס פאַר אַ שטיקל ברויט.

— איר דאַרפט עס מיר דערציילן? — זאָגט זעליג אַ פאַר-זאַרגטער, דאָס קאָפּל פאַררוקט אויפן שפּיץ קאָפּ און אָנגעלענט אַ האַנט אויפן לאַנגן שאָוול. — איך ווייס עס בעסער פון אייך. די קינדער פון סוכאָטשיטשן ווייבל, פונם סטאָליאַר, פונם „פערד" קומען דאָ אַהער ווי די געפרוירענע פויגל, בעטן זיך, אַז איך זאָל זיי צולאָזן צום אויוון אָנוואַרימען זיך. וואָס זאָל איך טו'ן? איך בין אַליין אַן אָרימאַן, וואַרף איך זיי צו אַ זעמל, מער קאָן איך נישט.

— דאַרף מען דאָך זען עפּעס צו טון.

— אַוודאי דאַרף מען עפּעס טון. וואָס טוט מען?

— אַ ביליגע קיך אויפעפענען!

— פון וואַנען וועט איר נעמען געלט, בעל-הביתטע? די גרויסע וועלן נישט געבן, און די קליינע האָבן נישט.

— די גרויסע זאָלן ברענגען, און אַז די קליינע וועלן נישט טון, וועט עס נישט זיין געטון. איך מיין, אַז מיר אַליין זאָלן אָנהייבן. צוערשט פאַר אונזער הויף. אַז מיר וועלן נאָר

אײנפּעדעמען, װעלן מיר שױן דערנאָך שלעפּן פֿון טױט און פֿון לעבעדיג.

— אַװדאי װאָלט עס גוט געװען... גיט מיר מעל מיט האָלץ, שטעל איך זיך אַװעק באַקן פּאָר אָרימעלײט גאַנצע נעכט. איך גיב מײן אױװן. נאָר מעל און האָלץ. קײן אַרבעט װעל איך נישט זשאַלעװען. מ׳קאָן דען צװען דאָס רחמנות? דאָס האַרץ קאָרטשעט זיך סײ־װי־סײ צװזעענדיג דאָס, — רופֿט־אױס זעליג.

— זעליג־לעבן, קום מיט מיר. איך האָב שטענדיג געװאוסט, אַז דו ביסט אַ גוטער יונג, — לײגט רחל־לאה אַרױף אַ האַנט אױף זײן אַקסל.

— װאַרט נאָר, פּאַני הורװיץ. איך װיל נאָר דעם אױװן פֿאַררוקן.

זעליג האָט דעם אױװן פֿאַררוקט, געגעבן מיט צװײ האַנט־קלעפּ אַ שאָקל־אָפּ דאָס מעל פֿון די הױזן און פֿון דער האָר־באַװאָקסענער ברוסט, אַרױפֿגעװאָרפֿן אױף זיך װאוילעריש דאָס פּעלצל, דאָס היטל אױף דער גזשיװע, און פֿרעגט:

— װאו װילט איר דאָס מיך פֿירן?

— קום נאָר אַרײן מיט מיר צו װעלװל קעלבאַס, — זאָגט רחל־לאה.

— גײט שױן, ער איז אַ חזיר, שלאָפֿט אױף אַן אָנגעשטאָפּטן שעניק מיט געלט. אַרױסגעװאָרפֿן די רײד.

— שאַדט נישט, מיט װעלװלען קאָן מען רעדן.

אַרײנגעקומען אין דער װאורשטן־מאַכערײ, האָט זײ אַרומ־געכאַפּט אַ רױך, װאָס האָט געזועצט פֿון אַ רױכער־אױװן, אַז עס האָט זײ אַזש פֿאַרפּעלט אָטעם, און אָנגעהױבן צו הוסטן.

— װעלװל, מיר קומען צו אײך מיט אַן עסק, — זאָגט רחל־לאה צו אים. — איר װײסט, װעלװל, װאָס עס טוט זיך אין דרױסן?

װעלװל, װאָס האָט מיט נאַקעטע אַרױפֿגעשאַרצטע הענט געקנאָטן אין צעהאַקטע פֿלײש, װי אין אַ טײג, האָט אױפֿגעהױבן װײנע דראָטן־האַרטע אַראָפּהענגענדיגע ברעמען. פֿון זײ האָבן זיך אַפּערגעגנבעט אַ פּאָר אױגן און געפֿרעגט:

— הע?

— וועלוול, איר ווייסט, וואָס עס טוט זיך אין גאַס?

— פאַרוואָס זאָל איך נישט וויסן, וואָס בין איך אַ הונט? איך האָב אייך שוין אָנגעגרייט אַ פּאָר וואורשטן מיט אַ גאַנצן זאַק אָפּפאַלעכטס. נעמט עס, פאַני.

— וואָס טויג מיר דיין אָפּפאַלעכטס? דאָ דאַרף מען עפּעס אַנדערש, גוטער ברודער. די פאַני הורוויץ וויל מאַכן אַ „טאַניע קיכניע" (אַ ביליגע קיך). דו שלעפּ בעסער אַרויס דיינע שעניקעס און גיב אונז די קלינגערס, — זאָגט דער בעקער.

שעניקעס? — נעם זיי פון מיינעטוועגן, — זאָגט וועלוול מיט אַ הייזעריגער שטימע. — נעכע כאַליעט אויף זיי.

— ניין, וועלוול. מיר ווילן פון אייך פליישׁ און ביינער — די זופּ יעדן טאָג צו פאַרפעטן, ווען מיר וועלן זיך אָוועקשטעלן קאָכן.

— פליישׁ? פליישׁ? פון וואַנען וועל איך נעמען פליישׁ? ביינער קאָן איך געבן וויפיל עטץ ווילט, כאָטש עס קאָסט געלט.

— וואָס טויגן מיר דיינע ביינער? ביינער פרעס אַליין, — שעלט דער בעקער. — אָרימעלייט גיט ער ביינער!

— נו, וועל איך אייך געבן אַ שטיק אָפּפאַלעכטס יעדן טאָג מיט פעטס, — זאָגט וועלוול אין דער שטיל, אַז די יידענע זאָל נישט דערהערן. ווייזט אויף דער אַנדערער טיר: — זי וועט מאַכן געוואַלטן, — לייגט ער צו הייזעריג. — וואָס בין איך, אַ הונט? איך ווייס דען נישט אַליין, וואָס איך האָב צו טון?

ס'איז באַלד פאַררופן געוואָרן אַ „מלחמה"-באַראַטונג ביי וועלוולען אין דער וואורשטן-מאַכעריי. רחל-לאה האָט געשיקט נאָך הענעך דעם סטאָליאַר. עס איז אויך געקומען חיימל „פערד". עס זענען מיטגעקומען ווייבער און מען האָט זיך גענומען צום עסק, דורכצורעדן זיך וועגן דער ביליגער קיך. הענט צו העלפן זענען געווען אַ סך. אַלע האָבן געוואָלט עפּעס טון. די ווייבער האָבן געוואָלט קאָכן. דער בעקער האָט געוואָלט באַקן. וועלוול האָט צוגעזאָגט ביינער און אָפּפאַלעכטס און בגנבה פון דעם ווייב אַ שטיק אָפּפאַלעכטס מיט פעטס. חיים „פערד" האָט גענומען אויף זיך האָלץ צוצושטעלן.

— וועגן האַלץ צו ברענען זאָלסטו זיך נישט זאָרגן,— האָט
איר געזאָגט צום בעקער.— איך וועל דיר צושטעלן פלויטן וויפיל
דו דאַרפסט, און טונען פעלן אויך נישט אויפן הויף, — האָט ער
צוגעלייגט, ווייזנדיק מיט אַ קורצן פינגער אויפן סקלאַד מיט
הערינג.— און טאָמער וועט מען דאַרפן נעמען „בגראַנדע", שרעק
איך זיך אויך נישט. אַז דער לעדער-סוחר האָט זיך אָנגעגרייט
אַ פולן קעלער מיט קוילן!

ס'האָט אויפגעפלאַמט אַ געוואַלטיקער ענטוזיאַזם ביים עולם
עפּעס צו טון,— וואָס רחל-לאה האָט אונטערגעצונדן. זי איז געווען
אין איר עלעמענט. אַלע האָבן געוואָלט עפּעס טון. עס זענען
געקומען ווייבער, אָרימע יידן. בערלס גאַנצע פאַבריקל האָט זיך
צוזאַמענגעקליבן. פון זיין וואוינונג איז אַפילו אַראָפּגעקומען דער
„פּאַן קוויאַטקאָווסקי" אויף דער באַראַטונג. ער האָט עפּעס געהערט
אויבן, אַז יידן קלייבן זיך צו טון, איז ער נייגעריק געוואָרן און
איז אַראָפּגעקומען. אַ מאָדנער גוי געווען. ווי ס'האָט זיך נאָר
עפּעס געטומלט ביי יידן אין הויף, האָט ער געוואָלט זיין אין
מיטן. אַז יידן נעמען זיך צו עפּעס, ווייסן זיי שוין וואָס זיי
טוען. אַראָפּגעקומען איז ער מיט אַ געבייזער, פאַרוואָס מ'האָט אים
נישט באַלד גערופן, און אַז יידן באַהאַלטן עפּעס דאָ פאַר
אים.

— וואָס, בין איך נישט קיין שכן ? — האָט ער געטענהט
האַלב גויאיש, האַלב יידיש. — פאַרוואָס האָט מען מיך נישט גערופן ?
יידן האָבן שטענדיק גערן צו באַהאַלטן פאַר זיך, פאַר זיך אַליין
„שבת צו מאַכן". דאָס איז נישט גוט, — האָט דער פּאַן קוויאַטקאָווסקי
זיך געבייזערט. — אין איינעם באַדאַרף מען זיין ! אַלע אין איינעם,
דענסטמאָל וועט אונזער ספּראַווע (זאַך) געווינען. איך פאַרשטיי
דאָס „עסק", איך פאַרשטיי, — האָט ער געזאָגט מיט אַ וואונק, ווי עס
וואָלט זיך געווען געהאַנדלט וועגן אַ וויכטיגער באַהאַלטענער זאַך.
— וואָס פאַרשטייסטו, פאַניע-לעבן ? — זאָגן די יידן דער-
שראָקן. — אַ „ביליגע קיך" ווילן מיר מאַכן פאַר אָרימעלייט.
— אַ „ביליגע קיך" ? זאָל זיין אַ ביליגע קיך, וויל איך
אויך זיין דערינען. איך בין אויך אַ שכן.

— פֿראָשע, פֿראָשע (ביטע), — זאָגן די יידן.

— און מיין גאָספּאָדיניע וועט אויך העלפֿן קאָנען, און וואָכן-געלט וויל איך אויך צאָלן פֿאַר דער „טאַניע קוכניע”, ווי אַלע שכנים, נישט „מאַכן שבת פֿאַר זיך”, — האָט דער גוי איבער געחזרט דאָס ווערטל, וואָס ער האָט געקאָנט און זייער גערן געהאַט. — איך וויל אויך זיין דערינען, איך בין אויך אַ שכי

— פֿראָשע, פֿראָשע, פֿראָשע, — האָבן די יידן אים איינגעלאַדן מיט פֿאַרנייגונג.

אָבער צו קיין געלט איז עס נישט געקומען.

די, וואָס האָבן געקאָנט צאָלן וואָכן-געלט, זענען געווען געציילטע: דער לעדער-סוחר, אַ פּאָר קרעמערס און דער „פּאַן קוויאַטקאָווסקי”, וואָס האָט געהאַלטן אין איין שרייען: „וויפֿי אַלע יידן צאָלן, וויל איך אויך צאָלן, איך בין אויך אַ שכן”.

די אַנדערע שכנים, „פֿאַבריקאַנטן”, פּונקט אַזוי ווי בערל, זענען געווען קאַלט. געשטאָרבן פֿונם קריזיס, און מען האָט זיי באַדאַרפֿט אַליין העלפֿן.

איז פֿון די וואָכן-צאָלונגען קיין געלט נישט געווען. מ׳האָט באַדאַרפֿט האָבן געלט אויף עטלעכע זעקלעך מעל—„איינצופּעדעמען”. זעליג בעקער האָט געהאַלטן אין איין טענהן: „גיט מיר כּלים צו אַרבעטן, וועל איך אַרבעטן”.

מ׳האָט באַדאַרפֿט האָבן געלט אויף גריצן, אויף קאַרטאָפֿלעט אויף ברויט, אויף כּלים, אויף טישן און בענק און דער עיקר אויף אַ וואוינונג.

אין הויף זענען אַפֿילו געשטאַנען ליידיג צוויי שטובן מיט אַ קיך, נאָר דער פֿאַרוואַלטער, צו וועלכן מ׳האָט זיך געווענדעט, האָט דווקא געוואָלט פֿאַר דריי חדשים פֿאָראויס. מורא געהאַט זיי אַריינצולאָזן. חיים „פֿערד” און אַנדערע האָבן אַפֿילו פֿאָרגעלייגט צו נעמען די וואוינונג מיט געוואַלט, אויפֿברעכן די טיר — און אַן עק. האָט מען אָבער מורא געהאַט פֿאַר פּאָליציי. ווילן איז געווען אַ סך, נאָר ס׳איז נישט געווען מיט וואָס די „זופּ צו פֿאַרבראָקן”, ווי רחל-לאה האָט זיך אויסגעדריקט.

— גייט שוין, גייט. מיט אָרימעלייט קאָן מען נישט גייך

צום טיש. אז די גרויסע וועלן זיך נישט נעמען דערצו, וועלן די קליינע אַוודאי גאָרנישט אויפטון, – האָבן אַלע צום סוף געזאָגט און געלאָזט פאַלן די הענט. פון דער גאַנצער „ביליגער קיך" האָט זיך שוין געזאָלט אויסלאָזן אַ בוידעם. מען האָט איינגעזען, אַז מיט אייגענע קרעפטן קאָן מען גאָרנישט מאַכן, און קיין אַנדערע זענען נישט געווען.

רחל-לאה איז שוין געהאַט צוריק אַרויפגעקומען אין איר שטוב אַריין אַן אַנטוישטע. די האָפענונג האָט זי אָבער נאָך נישט אײַפגעגעבן. זי האָט געוואוסט, אַז זי וו... עפּעס אויסגעפינ-ן אַ פּאָרטל, וואו זיך איינצושאַפן דאָס ערשטע געלט אויף פאַר-בראָקן, אָבער ווי אַזוי האָט זי נישט געוואוסט. נאָר רחל-לאה האָט געהאַט בטחון, און קוים האָט זי זיך גענומען צו אַ זאַך, האָט זי שוין נישט אָפּגעלאָזט. אירע אַלע קרעפטן האָבן זיך צונויפגענומען. אַלע טראָפּנס בלוט פון די צעלן האָבן צוגעאיילט מיט אימפּעט אין אירע גלידער. ווי זיי וואָלטן איר אַלע געוואָלט צוהעלפן אויסצופירן איר פּלאַן. זי האָט געקלערט, געקלערט פון וואַנען דאָס ערשטע געלט צוזאַמענצושלעפּן און זיך נישט געקאָנט קיין עצה געבן. פון דער שטוב איז גאָרנישט געווען וואָס צו פאַרקויפן, אַ חוץ דעם מאַנס ביכער, וואָס זענען שוין געווען באַשטימט פאַר אַן אַנדערער זאַך...

נאָר ווי ס'טרעפט זיך ביי רחל-לאהן, איז דאָס מאָל אויך די הילף געקומען אומגעריכט און אויף אַ מאָדנעם אופן.

ווען זי איז אַרויפגעקומען אין איר קיך, אַ באַזאָרגטע און אַן אַנטוישטע, איז צו איר צוגעגאַנגען אין דער טונקלהייט, וואָס האָט שוין אָנגעהויבן אַריינצושלאָגן, זאַכאַרי מירקין, אַ פאַרשעמטער, און אַריינגעברומט אין זיין בערדל אַריין:

– איר האָט געזאָגט, אַז איר דאַרפט געלט. איך בעט אייך, נעמט דאָס צו, – און געלאָזט פאַלן אין אירע הענט אַ רינג.

– וואָס איז דאָס?

– איך האָב עס נאָך פון „דאָרט", – זאָגט זאַכאַרי האַלב פאַרשעמט, רויטלענדיג זיך – און ווי ער וואָלט זיך געוואָלט פאַר-ענטפערן פאַר עפּעס לייגט ער צו: – נישט געוואוסט, אַז איך האָב עס.

— איך וועל עס ניט נעמען. איר וועט עס אפשר בײַ־דאַרפן אויף עפּעס אַנדערש.

— איך וועל עס אויף גאָרנישט באַדאַרפן.

— מען קען נישט וויסן, — שמייכלט שעלמיש רחל־לאה צו אים.

— איז גלייכער אויף דעם, — לייגט ער צו אַ פאַרשעמטער.

— מיר קאָנען עס גוט געברויכן, — זאָגט רחל־לאה, — און אויב עס איז באַשערט פאַר דער, וואָס איך מיין, וועט זי זיך באַגיין אָן דעם.

זאַכאַרי האָט רירנד געכאַפּט איר האַנט. זי האָט אים נאָר בלויז אַ פלינקן גלעט געגעבן איבער זיינע האָר, געכאַפּט דאָס טוך, אַראָפּ אויפן הויף, אַריין צו אירע פריינט מיט אַ פריידיגן אויסרוף:

— קינדער, עס איז דאָ מיט וואָס די זופּ איינצובראָקן.

נאָך דעם ווי דער רינג איז פאַרשוואונדן אין רחל־לאהס האַנט, האָט זיך זאַכאַרי געפילט דערלייזט. עס איז געווען דאָס לעצטע, וואָס איז אים איבערגעבליבן פון זיין מוטער...

צווייטער טייל

קאַפּיטל 1

פריער פרילינג

אַן ענדערונג איז פאָרגעקומען אין דער וועלט. וואָס איז געשען? — מען האָט נאָך גאָרנישט אָנגעזען. אויף די טראָטואַרן איז אַלץ געלעגן די בלאָטע, וואָס האָט פאַרשווערט די טריט, און איבער די ברוקן — דער טייגיגער שמוץ, אין וועלכן עס האָבן געזונקען פערד און רעדער. נאָר דאָך האָט זיך יעדערער געפילט באַפרייט פון אַ יאָך, און גליקלעך, ווי ער וואָלט וואָס געוואונען. די וואָלענע וועש אויפן לייב איז איבערדריסיק געוואָרן. פאַרמיאוסט איז געוואָרן דער וואָכעדיגער ווינטער-הילוך. און עס האָט זיך געגלוסט צו טובלען זיך, אַ ניי העמד איבערצוטון, און צו שוועבן איבער די גאַסן. דער הימל איז געווען טיילווייז פאַרכמורעט און טיילווייז ליכטיג — בלוי-קלאָר. אַ מינוט האָט די זון אַ שמייכל-געטון, אַ מינוט איז טריב געוואָרן. אַ רעגן, צי אַ האָגל, האָט צייטנווייז געקלאַפּט, אַ שעה זומער, אַ שעה ווינטער. אין דער לופט איז געשטאַנען אַ געראַנגל פון די עלעמענטן. דער געראַנגל איז אָבער אָנגעגאַנגען נישט בלויז אויפן הימל, נאָר איז פאָרגעקומען אויך אין האַרץ, אין געמיט פון יעדער באַשעפעניש. אַלץ, וואָס לעבט, האָט מיטגעמאַכט דעם קאַמף פון ווינטער און זומער, וואָס גייט-אָן אין דער וועלט.

אינם זאַקסישן גאָרטן האָבן זיך פּלוצלינג אָנגעהויבן צו אַנטפּלעקן פון דער געפרוירענער פלאַכטע שניי שטיקער שוואַרצע ערד — היימישע, פרישע, געזונטע און גוט-באַקאַנטע קלעפּעדיגע ערד. די ערד האָט זיך געשפּאָלטן, אַזוי ווי זי וואָלט

הונדערט מיילער געעפנט צו טרינקען, אַריינצוזויגן און אַריינצו־
אָטעמען מיט אַלע געעפנטע מיילער דעם פרילינגס-עטער, וואָס
פליט-אַרום אין דער לופט. עס איז געווען דער ערדס שוואַרץ־
קלעפּעדיג-היימיש פּנים, וואָס מ׳האָט געמיינט, אַז מען וועט עס
שוין קיינמאָל, קיינמאָל מער נישט אַרויסזען פונם ווייסן איבער־
דריסלעכן, צום טויט פאַרלאַנגווייליגנדן שניי. גאָט, וואָס פאַר
אַ פרייד האָט די שוואַרצע, קלעפּעדיגע ערד אַרויסגערופן ביי
די מענטשן! ביימער זענען געשטאַנען פייכטע, פאַרלאָזענע,
פאַרשוואַרצטע מיט געשפּאָלטענער קאָרע, געציטערט און געשאָקלט
זיך פאַר פרישקייט. נאַסע ביימער, באָרוועסע און נאַקעטע — קיין
איין בלעטל נישט אויף זיי. זייערע צווייגן זענען שוין אָבער
געווען אַ געוועב פון פול מיט ענערגיע אָנגעגאָסענע גלידער און
מוסקולן, ווי שטאַרקע, קערנדיגע פאַרצווייגטע פינגער פון אַ ריזן־
האַנט. אַרום די ביימער-קעפּ האָבן זיך געטראָגן וואָלקנס רויט־
פיאָלעטענע געדיכטן, וואָס זיי האָבן אַרויסגעהויכט פון זיך. און,
גאָט! דורך דעם געוועב פון די פריש-אָפּגעצוואָגענע צווייגן האָט
זיך צום ערשטן מאָל אַנטפּלעקט דאָס ריכטיגע פּנים פון דער
וועלט, דאָס טיפע, אומבאַפלעקטע, געלייטערטע בלויקייט פון
הימל; די היימישע רויטקייט פון דעכער, וואָס זענען מיטאַמאָל
פון ערגעץ-וואו געקומען צו שווימען פון צווישן די צווייגן אַרויס.
אַ ווייס אָפּגעקאַלכטע וואַנט, וואָס מ׳האָט קיינמאָל נישט אָנגעזען,
האָט זיך פון ערגעץ-וואו מיט אַמאָל אַנטדעקט. פענסטער האָבן
געגלאַנצט. אַזוי ווי די לופט וואָלט געוואָרן באַפרייט פון
אַ בלייענער נעץ, וואָס האָט זיך דורך דעם לאַנגן ווינטער פאַר־
שטעלט, האָבן זיך מיטאַמאָל באַוויזן די ריכטיקע קאָלירן פון
יעדער זאַך באַזונדער. מענטשן האָבן פּנימער געקראָגן, זאַכן —
קאָלירן, ווי דער וועלטס פּנים וואָלט געוואָרן אויפגעדעקט פון
אַ שלייער, וואָס האָט עס געהאַלטן איינגעהילט דורך דעם גאַנצן
ווינטער.

דעם גאַנצן היינטיגן טאָג האָבן זיך מירקין און העלענקע
אַרומגעשלייכט איבער די גאַסן. וואו זענען זיי שוין נישט אויס־
געווען! וועלכע בלאָטעס האָבן זיי שוין נישט אויסגעמאָסטן!

שעהן-לאַנג האָבן זיי זיך אַרומגעשלעפּט אין די אַלעען, אין אויאַזדאָווסקי פּאַרק, צוגעקוקט זיך צו די קאַלטע, שוואַרצע וואַסערן פון ערשט נאָר-וואָס פונם אייז-באַפרייטן טייך, גע-דרעמטשעט אין די צעגאַנגענע שנייען. זייערע פיס זענען ביז העלפט קני פאַרבלאָטיגט געווען; אַרומגעזעסן אויף נאָך פייכטע בענק. זייערע קליידער זענען אויסגעשמירט געוואָרן מיט צעווייקטן, פאַרזשאַווערטן גרינס. זיי האָבן זיך ביי די הענט געהאַלטן, אין פנימער זיך געקוקט, אַ וואָרט נישט גערעדט — יינגליש און מיידליש. זייערע הערצער האָבן געקלאַפּט פאַר מורא. זיי האָבן געוואוסט, אַז עס וועט עפּעס-וואָס היינט מיט זיי געשען...

קיין שולע איז נישט געווען. מירקין האָט עס אויפגעגעבן. געזען, אַז ער איז נישט פעאיג דערפאַר. ער האָט באַקומען באַשעפטיגונג ביי אַ באַרימטן אַדוואָקאַט אין וואַרשע, וועלכער האָט ווינציגער זיך אָפּגעגעבן מיט קרימינעלע, און מער מיט סוחרישע ענינים. מירקינען האָט מען מיטאַמאָל איבערגעגעבן אַ גאַנצע אָפּטיילונג מיט אַן אָנשטענדיגן לוין. דידאָזיגע באַשעפ-טיגונג האָט ער באַקומען דורך אַ צופאַל. עס האָט געהייסן, אַז אַן אַלטער באַקאַנטער, פון די פּעטערבורגער צייטן, האָט אים אויפגעזוכט, פאַרפירט אים אין אַ רעסטאָראַן, און אים דאָרט באַקענט מיטן אַדוואָקאַט, וועלכער האָט אים באַלד פאַרגעלייגט, אַז ער זאָל אַריינטרעטן צו אים אין ביורא. פאַרשטייט זיך, אַז מירקין האָט נישט געוואוסט, אַז דאָס אַלעס איז געווען אַראַנ-זשירט פון פּעטערבורג. דעם פּאָטערס אויג האָט אים באַגלייט פון דערווייטנס און איבער אים געוואַכט. און אפשר האָט מירקין יאָ זיך אָנגעשטויסן און ער האָט נישט געוואָלט אויף קלאָר ווייסן. צום פּאָטער האָט ער שוין קיין האַס נישט געטראָגן, זיך נישט געקאָנט מוחל זיין זיין איבערגעאיילטן שריט און זיין באַליי-דיגנדן בריוו צו אים.

— וואָס אַרט עס מיך, מיט וועמען ער האָט חתונה?

ער האָט אויך אָנגעהויבן צו דענקען זעלבשטענדיג און איז שוין נישט מער אַרונטערגעפאַלן אַזוי לייכט אונטער דעם איינפלוס פון „זשאַכלינער".

— איך אַליין קאָן די וועלט נישט איבערמאַכן, און אַזוי לאַנג ווי אונזער אָרדנונג איז אַזעלכע, זע איך נישט איין, פאַרוואָס איך זאָל נישט געניסן פון דעם, וואָס דאָס מזל און דער טרעף האָבן פאַר מיר אָנגעגרייט.

ער ווייסט, אַז קיין גוטער תּירוץ איז עס נישט, און ער שעמט זיך אַביסל דערמיט. דאָס עגאָאיסטישע געפיל איז אָבער שטאַרקער פון די סקרופּלען, פון ספקן זיך, צי עס איז רעכט אַזוי. מיט איין וואָרט, ער האָט שוין דאָרט ביי זיך כשר געמאַכט, זיך גערעכטפאַרטיגט. און דער עיקר, קיין אַנדערער אויסוועג איז נישט געווען.

פיל צייט האָט ער דורכדעם געהאַט, האָט ער אָנגעהויבן באַלעמוטשן העלענקען, זי אַראָפּצונעמען פון די לעקציעס אין העלן טאָג, זי אַרומצושלעפּן איבער די גאַסן, אין גאָרטן אַריין. דאָס מיידל האָט טאַקע יעדעס מאָל פאַרן אַרומשלעפּן זיך מיטן בחור געמוזט באַצאָלן מיט אַ פּאָרציע פּונם טאַטן. עס האָט זיך געטון חושך. די מאַמע האָט פאַרדעקט, פאַרשטעלט, ווי ווייט זי האָט געקאָנט, אויסגעטראַכט פאַרשידענע תּירוצים, און נישט איינמאָל מיט איר דערפינדונגס-פאַנטאַזיע פאַרוואונדערט און דערשטוינט דער טאָכטער און מירקינען.

ביי די הורוויצעס (און דער עיקר, דער פאָטער און דער זון) האָט מען אָנגעהויבן קרום צו קוקן אויף מירקינען. נישט געוואוסט, אייגנטלעך, וואָס ער וויל. דער טאַטע האָט געמאַכט סקאַנדאַלן, פאָרגעוואָרפן דער מוטער, אַז זי איז אין אַלצדינג שולדיג. זי האָט אַריינגעפירט דעם יונגנמאַן אין הויז. מירקין האָט אויסגעמיטן דעם לערער, אַביסל אויס שעמעוודיגקייט, אַביסל אויס מורא. דערפאַר האָט ער אָפּגעוואַרט די טאָכטער פאַר דער טיר, ווען זי איז געגאַנגען אויף לעקציעס נאָך די שול-שטונדן. די טעג זענען אַביסל לענגער געוואָרן — האָט זי מער צייט געהאַט. היינט האָט ער זי פּשוט אַראָפּגענומען פון דער לעקציע. דער טאָג איז געווען אַ נייער, אַ יום-טובדיגער. עס האָט אים פּשוט געהויבן. עס האָט זיך אים געגלוסט לויפן איבער די גאַסן ווי אַ יינגל, וואָס מען לאָזט-אַרויס פון חדר. צום ערשטן מאָל האָט ער

דערפילט דעם פרילינגס-הויך. און עס האָט אים פאַר גאָרנישט באַנג-געטון. צום ערשטן מאָל האָבן אים פאַרלאָזט די זעלבסט-מאָרד-שטימונגען, וועלכע האָבן באַגלייט יעדן פרילינג זיינעם פון זיין קינדהייט אָן. ער האָט נישט מער געפילט יענע אַנגסטיגע אומרואיגקייט, יענע נאָגנדיגע בענקשאַפט און חרטה-געפילן, וואָס זענען אים באַפאַלן יעדעס מאָל אין דער צייט, אַזוי ווי ער וואָלט געטראָגן אויף זיין געוויסן אַ מאָרד — זיינע פעטערבורגער שטימונגען. צום ערשטן מאָל האָט דער פרילינגס-ווינט געבלאָזן אין זיין פנים, און ער האָט אים אויפגענומען מיט יוגנטלעכער פרייד, און עס האָט אים פאַר גאָרנישט באַנג-געטון, און ער האָט אויף גאָרנישט חרטה געהאַט. פאַרקערט, ער האָט דערפילט ווי אַ קינד, וואָס וואַרט אויף אַ יום-טוב — אַז ער איז גרייט פאַרן פרילינג.

עס האָט זיך אים געגלוסט היינט צו לויפן איבער די גאַכן, אַ גאַנצן טאָג אונטער דעם הימל צו זיין, צו זען די שטיקער שוואַרצע, באַפרייטע ערד, די נאַקעטע ביימער, וואָס ציען-אויס זייערע קרעפטיגע צווייגן. ער האָט נישט געקאָנט זיין אַליין. עס האָט זיך אים געגלוסט צו גיין אין שאָטן פון העלענקען, צו באַרירן מיט זיין אַקסל איר אַקסל, אָנצורירן זי, צו פילן און צו טרינקען איר הויך און לופט.

ער איז פשוט אַרויפגעקומען אין שול אונטער געפאַר אָנצוטרעפן דאָרטן דעם לערער, און אַ פאָרציע אַריינצוכאַפּן. עס איז אַלץ ווערט געווען. ער האָט זי אַרויסגערופן אין קאָרי-דאָר און איר פאָרגעשלאָגן, אַז זי זאָל גיין מיט אים איבער די גאַסן, אין די גערטנער. אפשר הינטער דער שטאָט אַרויס. זי איז געווען מאָדנע געשטימט. זי האָט אויסגעמיטן זיין בליק און האָט עפּעס פאַרשוויגן פאַר אים. ער האָט עס גלייך דערפילט. ער האָט זי אָנגענומען ביי דער האַנט און געפרעגט:

— וואָס איז געשען?

דאָס קאָן זי אים נישט זאָגן. גיין קאָן זי אויך נישט. זי האָט שוין אַזוי אויך ג...ן סקאַנדאַלן פון פאָטער.

ער איז געוואָרן פאַרשטומט און טרויעריג. זיין פרייד, זיין חלושדיגער באַגער איז מיט איינמאָל אויסגעלאָשן געוואָרן, און

ער איז געבליבן שטיין אומבאַהאָלפן און טרויעריג. זי האָט ניט געקאָנט העלפן. זי האָט געקוקט אויף זיין פנים, וואָס איז מיט אַמאָל אזוי טרויעריג געוואָרן, אויף די ליפן וואָס האָבן זיך פאַרקרומט, און זי האָט געמוזט שמייכלען. זי האָט רחמנות געקראָגן אויף אים און אים נישט געקאָנט אָפּזאָגן, ווי מען קאָן נישט אָפּזאָגן אַ קינד.

גוט, זי וועט גיין. און זאָל געשען, וואָס עס וועט געשען.

זי האָט אים געהייסן וואַרטן אויף דער גאַס. ער האָט געוואַרט אַ האַלבע שעה, אַ שעה. ענדלעך איז זי דאָך אַרויסגעקומען. נאָך אין ווינטערדיגן זשאַקעטל, מיטן געלן פוקס. אָבער דאָס קאַפּעלושל איז שוין געווען אַן אַנדערס. דאָס הייסט, דאָסזעלבע, נאָר אַנדערש פאַרבויגן, מיט אַ נייעם באַנד. און מיט איינמאָל האָט זי זיך געענדערט, אין גאַנצן עפּעס זיך געענדערט. זי האָט זיך פאַרענטפערט, וואָס זי האָט אים געלאָזט וואַרטן, און דערביי אויסגעמיטן זיין בליק, וואָס זי האָט קיינמאָל פריער נישט געטון.

זי האָט געמוזט אָפּוואַרטן דעם רוסישן לערער ביז ער וועט זי פאַרטרעטן.

איבערן וועג, איבער די גאַסן, איז ער געוואויר געוואָרן וואָס די מעשה איז:

דער פאָטער האָט איר נעכטן אַ פּאַטש געגעבן. יאָ, יאָ, אַ פּאַטש. דערפאַר וואָס זי שלעפּט זיך אַרום מיט אים און פאַרנאַכלעסיגט איר אַרבעט.

— אַ פּאַטש געגעבן? — וואונדערט זיך מירקין.

— יאָ, ער האָט זיך שרעקלעך צעקאָכט און פאַרגעסן אינגאַנצן אָן זיין פּראָגרעסיווקייט.

נאָר מירקין האָט מיטאַמאָל אָנגעהויבן לאַכן, היסטעריש זיך פאַנאַנדערגעלאַכט. זי האָט נישט פאַרשטאַנען, פאַרוואָס. ער איז איר פאָרגעקומען פרעמד.

— עס איז גאָרנישט, — האָט ער געזאָגט, — איך האָב זיך אָן עפּעס דערמאָנט, און ער האָט זי אָנגענומען ביי דער האַנט און געשלעפּט זי נאָך זיך.

שפעטער האָט ער געזאָגט ווי פאַר זיך:

— דו ווייסט, אַז מיר זענען ביידע געפּאַטשטע? — און ער איז זייער בלייך געוואָרן, אַזוי ווי ער וואָלט זיך דערשראָקן פאַרן וואָרט, און איז אַנטשוויגן געוואָרן.

זי האָט אים אָנגעקוקט פאַרוואונדערט.

ער האָט געשוויגן...

אונטער דעם איינדרוק פון זיין וואָרט זענען זיי געגאַנגען דעם גאַנצן וועג אין שוויגן, פאַרנומען מיט זיך, ווי זיי וואָלטן זיך אין אַן אַנדערער וועלט עפּעס אָפּגערעדט. צווישן זיך האָבן זיי זיך פאַרשטאַנען און זענען געקומען צו איין באַשלוס, אַז זיי מוזן איצט עפּעס טון אַזעלכעס, וואָס זאָל זיי פאַראייניגן אויף שטענדיג, און דאָס באַלד. הייַנט נאָך מוז עס געשען, איידער זיי צעגיין זיך. אַ פרייד, וואָס האָט אַרויסגעקוואָלן פון אַ פּחד, האָט זיי אַרומגענומען. זייערע הערצער האָבן האַסטיג געקלאַפּט, ווי זיי וואָלטן ביידע זיך אָפּגערעדט צו באַגיין אַ פאַרברעכן. זיי האָבן מורא געהאַט זיך צו טרעפן מיט די בליקן.

אַזוי זענען זיי געגאַנגען גאַס-אויס גאַס-איין, ווי צוויי צרויסגעוואָרפענע אין באַקעטן פרילינג אַריין.

עס האָט זיי אָנגעהויבן צו פרירן, און מירקין האָט פאַרגעלייגט אַריינצוגיין אין אַ רעסטאָראַן, וואָס זיי האָבן אָנגעטראָפן אויפן וועג. זי האָט שטילשווייגנדיג אים נאָכגעשפּאַנט. וואָס ער וואָלט געהייסן, וואָלט זי שוין געטון. זי האָט שוין מער קיין אייגענעם ווילן נישט געהאַט. צום ערשטן מאָל איז זי מיט אים אין אַ פרעמדן רעסטאָראַן. עס געפעלט איר. זי עסט מיט גרויס אַפּעטיט דאָס ברויט און פּוטער, זויער-מילך, אייער, עס האָט איר קיינמאָל אַזוי נישט געשמעקט די קאַוע מיט שמאַנט. אָפּגעגעסן, אָנגעוואַרימט זיך, לויפט מען ווידער איבער די גאַסן. ווי לאַנג איז דער שיער? מען וועט זיך דאָך מוזן אָפּשטעלן, פאַרנאַכט געפינט מען זיך ווידער אין זאַקסישן גאָרטן, וואָס וועט דער סוף זיין? זי ווערמאַנט נישט אַהיים צו גיין. זי גייט נאָך אים שטיל. מען וואַרט אויף עפּעס. מען

שרעקט זיך, און מען וואַרט, און מען ווייסט אַליין נישט אויף וואָס.

ערגעץ-וואו גייט די זון אונטער און דער אָפּשיין שפּילט אין גאָרטן, אויף דיביימער, אויף די צווייגן, און אויף דעם ווייסן שניי. די שפּיצן צווייגן ווערן מער פיאָלעטנדיג. די גאַנצע וועלט ווערט רויטלעך. לייכטע שאָטנס שפּרייטן זיך אויס איבערן גאָרטן, שאָטנס פון נאַקעטע ביימער, און זיי גייען צווישן שאָטנס אַרום.

מיטאַמאָל קומט-פאָר די וועלט אַזוי פרעמד. עס הייבט-אָן צו טונקלען. די שאָטנס פאַרשווינדן. די קרוינען פון די ביימער באַהעפטן זיך מיט דער נאַכט, וואָס איז אַרום זיי. זיי, די ביימער און די נאַכט, ווערן איין מאַסע און פאַרשטעלן ווי מיט אַ באַלקן און ווענט די אַלעע. די גאַנצע אויסערלעכע וועלט ווערט מיטאַמאָל ווי אַ שטוב.

עס איז געווען זי, וואָס האָט געזאָגט די ערשטע:

— קום-אַרויף צו דיר. עס איז מיר קאַלט.

זייערע טריט טרעטן אין דער ריכטונג פון זיין שטיבל דורכן טויער, דורך די טרעפּ גנבענען זיי זיך אין שטיבל אַריין, ווי זיי וואָלטן געוואוסט, אַז זיי גייען טון אַ שלעכטע זאַך. זייערע הערצער קלאַפּן, און די מיילער שווייגן. זיי קומען אין שטיבל און מאַכן צו די טיר הינטער זיך. אין שטיבל איז טונקל. זיי מאַכן נישט קיין ליכט. זיי זיצן ביידע אין טונקלקייט. זי אויפן בעטל, ער — אויף דער שטול, ביים טיש.

צוויי פּאָר אויגן קוקן זיך אָן, שפּיגלען זיך איינע אין דעם אַנדערנס גלאַנץ, פרייד אויסגעמישט מיט אימה. ער מיידט-אויס דעם בליק. זי, פאַרקערט, זי זוכט אים, און זי איז די ערשטע, וואָס קוקט אים אין פּנים אַריין דרייסט, אויפפאָדערנדיג. און אַ קראַפט ליגט אינם בליק, ווי זי וואָלט איר גאַנץ ביסל כּוחות און ענערגיע אין אים אַריינגעטון. ער פאַרשטייט און ווייסט אַלץ. דער סוד, וואָס זיי האָבן זיך אָפּגערעדט אין אַן אַנדערער וועלט, ווערט אויפגעדעקט אָן געזאָגטעס... קראַמפּהאַפטיגע, ציטערנדיגע פינגער זוכן איינער דעם אַנדערן. פון וואַנען נעמט זיך אַזאַ

קראַפּט אין אירע דינע ווייכע פינגער? פאַרשיקטע ק־ע ן שטאַרבן־אָפּ אין מיטן אַ פּחדיגן אויסגעשריי.

נאָר איידער צוויי יונגע לייבער באַרירן איינע דאָס אַנדערע — וואָס לעכצן איינס נאָך אַנדערן — רייסט מירקין מיט דער גאַנצער מענלעכער קראַפט זיין אָנגעצויגענעם קערפּער אַפּ פון אירן, באַרירט מיט זיינע הייסע ליפּן איר צ...סדיג שט...ן און ברומט ווי פאַר זיך:

— ניין, ניין, העלענקע, ניין.

אַ מיידלש געשריי ווערט פאַרשטיקט דורך טרערן אין טיפן קישן.

קאַפּיטל 2

אַ קאַפּע-געוועלב אויף דזשיקאַ גאַס

אין דער פּאַרטיי איז ער נישט אַריינגעטראָטן. מירקין האָט גלייך דערפילט די ענגשאַפט, דאָס סדום-בעטל פון דיס-ציפּלינירטן פּאַרטיי-דענקען. ער האָט זיך שוין אָבער אויף אַזוי פיל געפילט אויסגעהיילט און זיכער אין זיין באַשטאַנד, אַז ער האָט זיך געלאָזט גיין אין לעבן אַריין אָן אַ כאָמעט. ער האָט מוט געקראָגן נישט נאָר בלויז צו האָבן זיין אייגענע מיינונג, נאָר זי אויך אַרויסצוזאָגן פריי, צו שטעלן זיך אויף איר און זי צו פאַרטיידיגן.

דאָס האָט אים, זעלבסטפאַרשטענדלעך, באַלד געבראַכט אין אַ קאָנפליקט מיט זיין אומגעבונג. אַ גרינגשעצונג האָט זיך שטענדיג געפילט צו אים איבער דער נאַאיווקייט, וואָס ער האָט אַרויסגעוויזן, איבער זיין נעמען בלוט-ערנסט זאַכן און ווערטער. מען פלעגט אים אויסלאַכן אין די פויסטן, פאַרשפּאָטן זיין נאַאיוויטעט, חוזק-מאַכן פון זיין אומשולדיגקייט און האַלטן אים פאַר אַ נאַרישן תם, וואָס מען שלעפּט זיך אַרום מיט אים, דער גוטער יאָר ווייסט פאַר וואָס.

לעצטנס איז צוגעקומען אויף אים דאָס שרעקלעכע זידל-וואָרט „קליינבירגער".

— איר ווייסט, פּאַניע מירקין, איר זענט אַ טיפּישער פאָר-שטייער פונם קליינבירגערלעכן קלאַס. אייער גאַנצע פּסיכאָלאָגיע, אייער גאַנצער געדאַנקען-גאַנג איז אַ קליינבירגערלעכער.

ער האָט אייגנטלעך נישט פאַרשטאַנען, וואָס פאַר אַ שימף-וואָרט

דאָס איז, פאַרוואָס איז דער קליינבירגער ערגער פון גרויסבירגער? און וואָס איז עס איבערהויפּט פאַר אַ שימף-וואָרט? נאָר דערפאַר, ווייל אַלע האָבן עס פאַר אַזעלכעס געהאַלטן, האָט ער דאָס אַזוי אָנגענומען.

נאָר נאָך מער האָט זיך דער קאָנפליקט צווישן מירקינען און זיין אומגעבונג צעפלאָקערט אַרום קאָנקרעטע פראַגן, ווי למשל, אַרום דער אַרבעט פאַר די יידישע מאַסן.

די פאַרטיי האָט געהאַט אַ געוויסן פּראָגראַם, אַ פּראָגראַם צוגעשניטן אויף אַן אַלגעמיינער מאָס פאַרן גאַנצן וועלט-פּראָלעטאַריאַט. און זי האָט דאָס געפּרואווט אַרויפציען אויף דעם אָרימען, צעבראָכענעם גוף פון די יידישע מאַסן. דאָס קלייד, אָבער, וואָס איז געווען אויסגענייט אויף דער מאָס פון אַ שטאַרקן מעכטיגן קערפּער, פונם פּראָדוקטיוון וועלט-פּראָלעטאַריאַט, איז געווען צו גרויס פאַר דעם דאַרן קראַנקן יידישן גוף... יעדנ-פאַלס האָט די מאָס געמוזט זיין אַן אַנדערע.

וואָס מער מירקין האָט זיך צוגעקוקט צו דער יידישער נויט און איז אַריינגעדרונגען אין די באַדערפענישן פון די יידישע מאַסן, אַלץ מער איז אים אויסגעקומען לויט זיין פּראָסטן, נאַ-איוון שכל, אַז דאָ געשעט עפּעס אַ טעות, קיינער זעט נישט, קיינער הערט זיך נישט איין צו דער אמתער נויט און קיינער קלערט נישט וועגן דעם, וואָס מען דאַרף.

עס האָט אים אַרומגערינגלט די יידישע נויט. זי האָט אַרויסגעשריגן פון יעדער טיר, פון יעדן פענסטער, פון יעדן פנים, פון יעדן לייב. ער האָט געהאַט דאָס געפיל, אַז ער געפינט זיך צווישן קראַנקע אין אַ גרויסן הקדש. צוערשט דאַרף מען דאָך זיי געזונט מאַכן, דערנאָך קאָן מען רעדן וועגן אַ תכלית פאַר זיי. אָבער זיי זענען דאָך קראַנק. אַלע, אַלע זענען קראַנק.

ער האָט געלעבט אין איינער פון די גרעסטע שטעט אין אייראָפּע, און דאָך האָט ער געהאַט דאָס געפיל, ווי ער וואָלט זיך געפונען אין אַ פאַרוואָרפענעם אַזיאַטישן מדבר, וואָס איז פאַרגעסן פון דער וועלט. אין דרויסן טרעט די וועלט מיט ריזיגע טריט אין דער צוקונפט אַריין, צו אַ ליכטיגערן מאָרגן,

צו ציוויליזאַציע, צו פּראָגרעס און זיי האָט מען איבערגעלאָזט שטעקן אין אַ בלאָטע. אַ גאַנץ פאָלק איז איבערגעבליבן אין אַ זומפּ. און מען מערט זיך און מען פּרוכפּערט זיך אין דעם זומפּ. קיינער קלערט נישט, ווי אַזוי זיי אַרויסצונעמען פון דאָרט און אָנשליסן זיי צו די גרויסע טיילן פון דער מענטשהייט, וואָס גייט מיט אַ מעכטיגן גאַנג פאָראויס. עס רייסן זיך אָפּטמאָל אַרויס איינצלנע און אַנטרינען, ראַטעווען זייער לעבן. אָבער די מאַסן, די גרויסע מאַסן בלייבן ווייטער אויף שטענדיג שטעקן אין זומפּ. ווי קאָן מען דאָ רעדן וועגן אָרגאַניזירן די מאַסן צו אַקטיווע טאַטן, אָנשליסן זיי צו דער איבעריגער אַרבעטנדיגער מענטשהייט. ווי ער פלעגט עס אָפט הערן אין זיין אומגעבונג? וועמען וועט איר אָרגאַניזירן? כדי צו באַשאַפן, אויסצוהאַמערן פון די מאַסן איין קאָלעקטיוו׳ן כוח, מוזן דאָך די מאַסן מיט זיך עפּעס פאָרשטעלן: באַן-אַרבעטער, פאַבריק-אַרבעטער, ערד-אַרבעטער. אָבער וועמען וועט איר דאָ צוזאַמענגעמען? די קראַנקהייט, די נויט? ווער וועט עפּעס פאַרלירן, ווער וועט עפּעס אָנזען, ווען אָט דידאָזיגע מאַסע האַלב-פוילנדיגע וועט אַנידערלייגן איר טעטיגקייט?

אין וואָס באַשטייט איר טעטיגקייט?

— אין רעש, אין געפּילדער, אין אַרומלויפעניש, אין יאָגעניש, אין שאַכער-מאַכער. און אַפילו די, וואָס זענען שוין יאָ, מ׳שטיינסגעזאָגט, טעטיג ביי קליין-אינדוסטרי, זענען זיי דאָך ווי אַ פליסיגע מאַסע, וואָס ענדערט יעדעס מאָל איר צושטאַנד... היינט איז זי ווייך און מאָרגן ווערט זי פאַרגליווערט. היינט איז מען אַן אַרבעטער, מאָרגן אַ סוחרל...

צווערשט געזונט מאַכן די מאַסן, אָנשליסן זיי צו דער אַרבעטנדיגער, פּראָדוקטיווער וועלט. דאָס איז די איינציגע און מעגלעכע אויפגאַבע. אַ לאַנגער און שווערער וועג, טריט-ביי-טריט. נאָר דאָס איז דער איינציגער וועג. נישטאָ קיין חילוק, ווער עס טוט עס און וואו מען טוט עס. אין אַלע לענדער, אין אַלע וועלט-טיילן, אויף פאַרשידענע אופנים. סיי דאָ, סיי ערגעץ-אַנדערשוואו: אין אַמעריקע, אין רוסלאַנד, אין פוילן, אין ארץ-ישראל — אומעטום, וואו עס ווערט געטון די אַרבעט

געזונט צו מאַכן די יידישע מאַסן, פּרוכטבאַר צו מאַכן דאָס יידישע לעבן, סיי פאַר זיך און סיי פאַר אַנדערע — אָנצושליסן די יידישע מאַסן צו דער איבריגער אַרבעטנדער וועלט — דאָרט איז יידיש שאַפן, דאָרט דאַרף מען העלפן, א האַנט צולייגן.

ער האָט געזען דאָס יידישע פאָלק צעשפּרייט איבער דער וועלט, ווי אַ שטיק רוי, אומבאַאַרבעט וויסט פעלד, איבער וועלכן עס וואַקסן ווילדע גראָזן מיט אָפּגעשטאַנענע שימלדיגע זומפּן. פון פאַרשידענע עקן פירן גוטע הענט אַקערס אַרויס אויפצעשניידן די וויסטע, פאַרהאַרטעוועטע ערד. אַ מינוט דאַכט זיך, אַז דידאָזיגע אַקערס, געפירט פון פאַרשידענע הענט, פון פאַרשידענע ריכטונגען, גייען זיך פאַנאַנדער אויף אַנטגעגנגעזעצטע וועגן. באַר זיי וועלן זיך אַלע צונויפקומען... אַלע, וואָס אַקערן אויף דאָס פעלד, פון וואָס פאַר אַן עק זיי זאָלן עס נישט אָנהייבן און מיט וואָסערע הענט דער אַקער זאָל נישט ווערן אָנגעפירט, — איז געבענטשט די אַרבעט.

ער האָט שוין געזען זיין וועג קלאָר, די מעטע אויף וועלכער ער דאַרף שטענדיג שטיין, דאָרט, וואו דער אַקער ווערט אָנגעפירט אויפן יידישן פעלד, אָן חילוק פון ריכטונגען. באַפרייען זיך פון אַלע אַרויפגעוואָרפענע טעאָריעס, אויספירונגען, פּראָגראַמען אָדער אַבערגלויבנס, באַפרייען זיך פון פרעמדע געטער און זיין זיך אַליין, און האָבן דעם מוט צו זיין זיך אַליין.

דאָך האָבן דער „זשאַכלינער” און די אַנדערע נישט איבערגעריסן מיט מירקינען. זיי האָבן אים געהאַלטן פאַר אַ פאַרפאַלענעם, אָבער געאַמפּערט האָבן זיי זיך ווייטער מיט אים.

— ווי אַזוי וועט איר געזונט מאַכן די יידישע מאַסן?

— אין פאַבריקן זיי אַריינגעמען. זיי זאָלן פּראָדוקטיוו ווערן.

— אַדרבה, אפשר וועט איר פועלן ביי די יידישע בור־זשאַקעס, אַז זיי זאָלן צונעמען יידישע אַרבעטער אין זייערע

פֿאַבריקן? איר זענט דאָך עפּעס זייערער אַן אייגענער מענטש, אפשר וועט איר אַ רעד-טון מיט זיי?

— פֿאַרוואָס נישט? געוויס. נישט נאָר רעדן, נאָר אויך טון. איך וועל מיט פֿאַרגעניגן אַוועקגעבן אַלץ, וואָס איך האָב, צו רעאַליזירן דעם אידעאַל.

— מיר וועלן אייך האַלטן ביים וואָרט, — זאָגט דער „זשאַכלינער".

— נישט נאָר ביים וואָרט. איך שטיי גרייט מיט אַלעם אייך צו דינען, וואָס איר וועט פֿון מיר פֿאַרלאַנגען צו טון אין דער ריכטונג.

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז געקומען צו אים דער „זשאַכלינער" און האָט צו אים געזאָגט אין אַ זייער וואַזשנעם טאָן, מיט אַ וואַזשנער מינע, אַז חבר אַנאַטאָל וויל זיך מיט אים זען.

מירקין האָט שוין געהערט פֿון דעם נאָמען. עס איז געווען איינער פֿון די באַהאַלטענע פֿירער. ער האָט אָבער נאָך קיינמאָל נישט געהאַט די זכיה מיט דעמדאָזיגן באַרימטן נאָמען, וואָס איז אַרומגעגאַנגען ווי אַ לעגענדע אין זיין אומגעבונג, צוזאַמענצוקומען זיך, און ער איז זייער געשפּאַנט געווען אויף דעם טרעפֿן זיך מיט אים.

איינמאָל האָט אים דער „זשאַכלינער" אַוועקגעפֿירט אין קאַפֿע-געוועלבל צו שלמה „בחור".

דאָס קאַפֿע-געוועלבל האָט זיך געפֿונען אויף דזשיקער גאַס. שלמה „בחור" איז שוין דווקא געווען אַ באַווייבטער און אַ באַקינדלטער, נאָר דאָס האָט אים דאָס ווייב זיינס אַזאַ נאָמען געגעבן דערפֿאַר, ווייל, כאָטש ער איז אַ באַווייבטער און אַ באַקינדלטער, האַלט ער זיך נאָר אין איין חברן מיט בחורים, מיט דער חברה, צו וועלכער שלמה האָט באַלאַנגט אין זיינע בחורשע יאָרן. דאָרטן, אין דעם קאַפֿע-געוועלבל, פֿלעגן פֿאַרקערן די סאַמע קאַרפּן-קעפּ, די מיטגלידער פֿון „צענטראַל-ראַט", וואָס נאָר געציילטע האָבן זיי געקענט. לעבן דעם קאַפֿע-געוועלבל איז געווען אַ קיכל, פֿון וועלכן אַ פֿענסטער איז אַרויס-געקומען אין הויף אַריין. דאָרטן אין קיכל, ביי די זודיגע טעפּ

הייסע וואַסער און קאַווע-קענדלעך, זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן באַראַטונגען, באַשטימט געוואָרן שטרייקן און מען האָט אַרויס-געשיקט וויכטיגע לאָזונגען אויף די בערזעס, אויף די נאַלעווקיס און נאָוואָליפּיע, אין די ערגסטע יאָרן פון דער פינסטערער רעאַקציע. קיין שום פּאַפּירל, וואָס האָט געקאָנט קאָמפּראָמיטירן איז נישט דערלויבט געווען אַריינצוברענגען אין קאַפע-געוועלבל, בכדי ביי אַן איבערפאַל פון דער פּאָליציי זאָל גאָרנישט אַריינ-פאַלן אין די פּאָליצייאישע הענט. די פּאָליציי האָט געהאַט אַן אויג אויף דעם קאַפע-געוועלבל, און נישט איינמאָל האָט זי דאָ געמאַכט איבערפאַלן. אַמאָל איז געלונגען צו אַנטרינען דורך דעם קיך-פענסטערל. אַן אַנדערשמאָל איז מען טאַקע „פאַרשיט" געוואָרן. נאָר יעדעס מאָל האָט מען שלמהלע „בחור" געשלעפּט אין ראַטהויז. קיין באַווייזן געגן אים זענען נישט געווען, האָט מען אים געמוזט אין אַ פּאָר וואָכן אַרום אַרויסלאָזן. נאָר אַרויס-געלאָזט פון וואַך האָט מען שלמהלען שטענדיג מיט אַ פּאָר ציין ווייניגער, מיט אַ פּאָר שוואַרצע רינגען אונטער די אויגן, מיט אונטערגעהאַקטע זייטן, מיט וואָס די פּאָליציי, אָדער קרימינעלע אַרעסטאַנטן, צו וועלכע מ'האָט אים אַריינגעלאָזט, פלעגן אים מכבד זיין. שלמהלע „בחור" האָט זיך אָבער ווייניג-וואָס גע-מאַכט דערפון. אַרומגעדרייט זיך מיט אַ פאַרבונדן פּנים, פון דער באַוואָנסעטער ליפּ האָט אַרויסגעשטאַרט די צעבלוטיגטע יאַסלע פון די אויסגעהאַקטע ציין, ווי אַ פענסטער אָן שויבן. אַ שיינענ-דיגער, אַ פריילעכער, ווי עס וואָלטן גאָרנישט געווען זיינע באַקן, אויף וועלכע מען האָט געפּאַטשט, פלעגט ער אונטערשמייכלען צו חברה מיט קוראַזש:

— מיר וועלן זיי נאָך ווייזן!

נאָך דעם, ווי אין ביאַליסטאָק האָט זיך, נישט אָן אַ פאַר-ביטערטן קאַמף, דאָך איינגעגעבן דורכצעברעכן די וואַנט און צו-צולאָזן יידישע אַרבעטער אין די טעקסטיל-פאַבריקן, איז דער דאָזיגער פּרואוו אויך אין לאָדזש געמאַכט געוואָרן. אין לאָדזש אָבער, איז דער קאַמף געווען פיל שווערער. עס איז געווען גאָרנישט איינצובעטן די יידישע פאַבריקאַנטן, צו וועמען עס באַלאַנגען די

דאַמף-פאַבריקן, אַריינצונעמען יידישע אַרבעטער. צוזאַמען מיט די רעאַקציאָנערע פויליש-קריסטלעכע אַרבעטער האָבן זיי אויפגעשטעלט אַ שטענדיגע צוים אַרום די פאַבריקן, און אַזוי ווי דער מלאך מיט דער אויסגעשטרעקטער שווערד, געהיט די טויערן פונם דאַמף-גן-עדן געגן די יידישע אַרבעטער. זיי האָבן איינפאַך פאַראורטיילט די יידישע וועבער צו זיין זייער גאַנץ לעבן איינגעשפּאַנט אין מיטל-אַלטערישן טרעט-שטול און אונטערצוגיין און צעריבן ווערן צוזאַמען מיט דעם אָפּגעלעבטן מיטל-אַלטערישן טרעט-שטול דורך די ציין פון דער צייט.

די יידישע אַרבעטער-פירער האָבן אָבער דעם קאַמף נישט אויפגעגעבן. און הערנדיג פונם „זשאַכלינער" וועגן מירקינס גרייט זיין צוצוהעלפן, האָבן זיי געשיקט אים רופן. מען האָט אויף מירקינען געלייגט אַן אומבאַרעכטיגטע האָפנונג, ווייל זיין אָפּשטאַם און די לעגענדע וועגן זיין פאָטערס רייכקייט ה:בן געשפייזט דעם גלויבן, אַז ער קאָן עפּעס טון אין דער זאַך צום ווינציגסטן ביי יידישע קאַפּיטאַליסטן ביהילפיג זיין. מען האָט אים צוליב דעם צום ערשטן מאָל אַריינגעפירט אין קרייז פון שלמה „בחורס" קאַפע-געוועלבל.

מירקין האָט שוין פון דעמדאָזיגן קאַפע-געוועלבל געהאַט געהערט.

עס איז געווען אָוונט-צייט, ווען מען האָט אים אַהין פאַרפירט. אַ רעגנדיגע ראָסע, וואָס איז געקומען פון דער פאַרע און וואַרימקייט, וועלכע האָט געהערשט אינעווייניג, האָט זיך געזעצט אויף די מיט שמוציגע פאָרהענגלעך באַהאָנגענע שויבן-טירן. אינם געוועלבל זענען, ווי אין יעדן אַנדערן קאַפע-שטיבל אין וואַרשע, געזעסן ביי נישט איבריג ריינע טישלעך, באַדעקט מיט צייטונגס-פאַפּיר, איינצלנע מענטשן און האָבן זיך אָנגעוואַרימט ביי גלעזלעך קאַווע, ביי קאַרגע זעמל מיט הערינג, פון דער גאַס-נאַקעטקייט און דער גאַס-קעלט. הינטער דעם פון פליגן באַקלעפּטן בופעט, וועלכער איז געשטאַנען אָנגעשטעלטער מיט געבעקס און צווייפלהאַפטיגע קעז-קיכלעך, איז געשטאַנען אַ הויכער ייד-יונג, מיט אַ פאַרבונדן פנים, וואָס האָט געקאָנט זיין צוליב ציין-ווייטאָג. פון די וואָנסעס האָט אַרויסגעקוקט אַן אויסגעהאַקטער

פראַנט. פון אַ דערבייאיגן קיכל, וואָס איז געווען אָפּגעטיילט פונם קאַפע-געוועלבל מיט אַ שיילנדיגן טאַפּעטן ווענטל, האָט זיך געהערט אַ הויכע קריגערישע ווייבערשע שטימע. דער ייד-יונג הינטערן בופעט איז אומרואיג געוואָרן ביי מירקינס אַריינקומען און האָט אָנגעהויבן צו וואַרפן אויף אים שרעקנדיגע אויגן. ער האָט זיך באַלד אָבער איינגעשטילט, ווען ער האָט געזען — אין וועמענס באַגלייטונג ער קומט.

מירקין האָט זיך פאַרוואונדערט. דאָס זאָל עס זיין אינ-גאַנצן? ער האָט זיך עס פאָרגעשטעלט מער ראָמאַנטיש, אין אַ קעלער, דורך טונקעלע טרעפּ. עס האָט אים באַליידיגט די גאָסיקייט און די נאַקעטקייט פונם געוועלבל.

דער „זשאַכלינער" האָט אים צוגעפירט צו אַ טישל, אַרום וועלכן עס זענען געזעסן עטלעכע יונגעלייט. טייל פון זיי זענען געווען אין געוויינלעכע אַרבעטער-קליידער. נאָר איינער פון זיי האָט אויסגעזען ווי אַן אָנשטענדיג מעקלערל פון קליינע בכבודע געשעפטן, אָדער ווי אַ היימישער העברעאישער לערער אין אַ משכיליש רייך הויז. אַ קורץ געשוירן בלאָנד בערדל, און נישט ווי די אַנדערע, אין אַ שוואַרץ העמדל, נאָר אין אַ גענוג זויבערן פאַרלייגטן קאָלנער. און, פאַרשטייט זיך, אין ברילן. מירקין האָט באַלד פאַרשטאַנען, אַז דערדאָזיגער מעקלערל לויטן אויסזען איז דאָס דער באַרימטער אַנאַטאָל, דער טעאָרעטיקער, דער פּי״ער פון דער פּאַרטיי, דער פיל מאָל פון סיביר אַנטלאָפענער, דער פיל-געזוכטער.

פאַרשטייט זיך, אַז דאָס געשפּרעך, וואָס מען האָט געפירט אַרום דעם טישל, האָט מען ביי מירקינס דערשיינען באַלד איבער-געהאַקט. מירקין מיטן „זשאַכלינער" האָבן זיך, אָן צו באַגריסן, אַוועקגעזעצט נעבן שכנדיגן טישל. פונם צווייטן טישל האָט מען איבערגעפרעגט, צי ער ווייסט, וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, און וואָס ער קאָן ביי דעמדאָזיגן ענין העלפן?

מירקין האָט פון זיין טישל אָפּגעענטפערט, אַז ער ווייסט נישט.

— איר האָט אַרויסגעזאָגט אייער גרייטווילליגקייט אונז צו

העלפן אין איבערפירן די יידישע טעקסטיל-אַרבעטער פון דער פאַרעלטערטער האַנט-אַרבעט צו דאַמף. מיט וואָס קאָנט איר אונז דאָ העלפן?

— איך ווייס נישט. איך וואַרט פון אייך דאָס צו הערן, — האָט מירקין צוריק אָפּגעענטפערט נישט דירעקט צום פרעגער, נאָר צום „זשאַכלינער", צו וועמען די פראַגע איז אויך פונם צווייטן טיש געשטעלט געוואָרן.

— איר קאָנט אונז דערביי אַ סך צוהעלפן, — האָט מען אים געזאָגט פונם צווייטן טיש.

— איך בין נייגעריג צו וויסן, ווי אַזוי? איך זאָג זיך נישט אָפּ פון קיין מי. איך בין גרייט אַלץ, אַלץ צו טון, וואָס מען וועט פאַרלאַנגען פון מיר. כאָטש איך מוז אייך אין פאָראויס זאָגן, אַז מיינע מעגלעכקייטן זענען זייער באַגרענעצטע, — טענהט מירקין אַריין צום „זשאַכלינער", אַזוי ווי ער וואָלט אים דאָס געשטעלט די פראַגע.

— דאָס וועלן מיר זען, — ענטפערט מען אָפּ פון צווייטן טיש. — אייערע מעגלעכקייטן זענען שוין גאָרנישט קיין באַגרענעצטע. איר קאָנט אונז אַ סך, אַ סך העלפן. עס הענגט נאָר אָפּ פון אייך.

— זאָגט מיר, מיט וואָס און ווי אַזוי?

— אָט זיצט מיט אונז אַ חבר פון לאָדזש. לויט ווי ער גיט איבער, איז די לאַגע קריטיש, זייער קריטיש.

— איך ווייס עס. אָבער זאָגט מיר, וואָס איך זאָל טון?

פון צווייטן טיש האָט מען זיך גענומען אים צו דער־קלערן:

— עס האַנדלט זיך וועגן באַאיינפלוסן די יידישע פאַבריקאַנטן, אויסצופירן אויף זיי אַ דרוק, אַז זיי זאָלן אויפגעבן זייער קאַמף קעגן די יידישע מאַסן. און דאָס מוז קומען פון אַ גאַנץ אַנדערער זייט. דאָס מוז קומען דורך דעם יידישן גרויס-קאַפּיטאַל. עס מוז ווערן אַ מאָדע-זאַך, אויב איר ווילט, אַ נאַציאָנאַלער ענין ביים יידישן פאַבריקאַנט צוצונעמען יידישע אַרבעטער. זאָל עס זיין צוליב וואָס פאַר אַ מאָטיוון זיי ווילן, אפילו נאַציאָנאַלע

אונז איז נישט קיין חילוק, אפי' דורכצעברעכן די וואנט. מיט די קריסטלעכע פוילישע ארבעטער וועלן מיר זיך שוין אן עצה געבן. עס איז א פראגע פון אויפקלערן, פון פארשטענדיגונג. נאר צו די יידישע פאבריקאנטן האבן מיר נישט קיין צוטריט, מוזן מיר זוכן אנדערע וועגן. אפשר איז דא א מעגלעכקייט דורך אייער פאטער, דורך די קרייזן פון אייער פאטער? קאפיטאל האט גרויס דרך-ארץ פאר קאפיטאל. און דער דרוק מוז קומען פון אויבן, פון סאמע פעטערבורג. אפשר וואלט גאר געווען א מעגלעכקייט צו באוועגן אייער פאטער אריינצולייגן א געוויסע סומע געלט, און אליין אויפצועפענען א טעקסטיל-פאבריק אין לאדזש און אנשטעלן יידישע ארבעטער? מיט דעם זאל ער דינען פאר א ביישפיל פאר אנדערע. אדער, ווען איר אליין האט די מעגלעכקייט דאס צו טון. מיר דערווארטן נישט פון אים, אדער פון אייך, קיין באזונדערע הנחות. דאס איינציגע, וועגן וואס עס האנדלט זיך, איז — אז עס זאל ווער מאכן דעם אנהייב, צו באווייזן, אז יידישע ארבייטער לאזן זיך פונקט אזוי גוט עקספלואטירן, ווי נישט-יידישע. וועגן דעם האנדלט עס זיך. וואס קאנט איר אונז דערביי העלפן?

מירקין איז דערשטוינט געווארן פון דער פראפאזיציע, וואס איז אים געמאכט געווארן. ער האט זיך דורך איר געפונען אביסל באליידיגט. הייסט עס, אז מען האלט אים נאך פאר דעם נגידס זונדל?! ער, וואס האט געמיינט, אז ער איז שוין אינגאנצן געבוירן געווארן אן אנדערער און איז איינער פון זיי; וואס פאר א שייכות האט ער מיט זיין פאטערס פארמעגנס? אבער צו באליידיגן זיך איז נישט געווען אויף וועמען. דערדאזיגער אנאטאל האט זיך צו אים געווענדעט אזוי אויפריכטיג, אן יעדן הינטער-געדאנק, אז מירקין האט זיך געמוזט וואונדערן וועגן דער נאאיווער פארשטעלונג, וואס זיי האבן וועגן יידישע גבירים.

מירקין האט זיך גערויטלט און אפגעענטפערט מיט פארלעגנקייט:

— מיט מיין פאטער האב איך נישט קיין שום פארבינדונג, זיך האב איבערגעריסן מיט אים אלע באציאונגען.

— דאָס איז אַ פראַגע פון טאַקטיק, — האָט אַנאַטאָל אים אָפּ-געענטפערט מיט אַ שמייכל אין זיינע וואָנסעס אַריין. — אַז מ'האָט באַדאַרפט, האָט איר איבערגעהאַקט די באַציאונגען, און אַז מען וועט באַדאַרפן, וועט איר צוריק באַנייען די באַציאונגען.

מירקין האָט אים אָנגעקוקט פאַרוואונדערט, מיט אומצוטרוי. עס האָט אים געגרילצט דער ציניש׳ער קלאַנג. אַנאַטאָלס אויגן זענען געווען געריכטעט צו אים מיט אַן אָפענער פאַרשטענדלעכקייט, און יעדער בייגעשמאַק פון ציניזם איז פאַרשוואונדן.

אַנאַטאָל, זעט-אויס, האָט געוואוכט, וואָס עס קומט-פאָר אין די געדאַנקען פון דעמדאָזיגן יונגנמאַן, און ער האָט זיך געאיילט אים צו דערקלערן.

— יעדער איינער פון אונז העלפט דער זאַך לויט זיינע מעגלעכקייטן, אויף דעם אופן, ווי ער קאָן עס צום בעסטן טון. עס וואָלט דאָך זייער נאַריש געווען נאָר צוליב אַ קאַפּריז נישט אויסצונוצן די מעגלעכקייטן, וואָס מיר קאָנען האָבן דורך אייער פאָטערס איינפלוס, דורך זיין אָנגעזאַמלטן פאַרמעגן. מיר האָבן נישט קיין צייט צו שפּילן זיך אין קינדערשע ברוגזן. מעגלעכקייטן פאַר אַנדערע זאַכן האָבן מיר פיל. אין דערדאָזיגער זאַך קאָנט איר אונז נאָר אַליין הילפיג זיין.

— און דאָס לייגט איר מיר פאָר, א י ר, — אַז איך זאָל אַריינטרעטן אין קאָנטאַקט מיט מיין בורשואַזי פאָטער? — וואונדערט זיך מירקין.

— פאַרוואָס נישט? פון אַ גנב, אַבי צו העלפן אונזער זאַך, — זאָגט דער חבר מיט אַ שמייכל.

מירקין קלערט נאָך אַ ווייל.

— דאָס, וואָס איר לייגט מיר פאָר, איז אינגאַנצן אין איינקלאַנג מיט מיינע געדאַנקען. דאָך, די דירעקטע פּראָפּאָזיציע, וואָס איר מאַכט מיר, צו פאַרשטענדיגן זיך מיט מיין פאָטער, — דערלויבט מיר דאָס זיך איבערצולייגן. איך וואָלט אָבער זייער גערן געוואָלט מיט אייך זיך דורכרעדן, — האָט מירקין געזאָגט במעט אין אַ קינדישן, בעטנדיגן טאָן.

— מיט פאַרגעניגן. איך וואָלט זיך מיט אייך אויך געוואָלט

דורכרעדן, און דאָס ווי צום געשווינדסטן. דער חבר, — ווינקט ער מיטן קאָפּ אויפן „זשאַכלינער“, — ווייס, וואו מען געפינט מיך. און מיר וועלן זיך דורך אים פאַרשטענדיגן, — האָט דער חבר אַנאַטאָל פאַרענדיגט און אויפגעהויבן זיך פון טישל צו גיין. ער האָט באַמערקט, אַז אַ פּאָר „אויגן“ קוקן אויף אים פון אַ ווינקל אַרויס...

קאַפּיטל 3

חבר אַנאַטאָל

מירקין איז געווען פון יענע נאַטורן, וואָס נויטיקן זיך תמיד אין אַ רבין, אין אַ וועג-אָנווייזער, אַרויפצוקוקן צו אַ העכערן פון אים און פון דאָרט, פון דער הויך, צו באַקומען אַ הסכמה, צו שעפּן אַ דערמוטיקונג און אַן אָנווייז אויף זיין פירן-זיך און דענקען. אין חבר אַנאַטאָל האָט מירקין דערזען דעם יעניקן, פאַר וועלכן ער קאָן אַלע קשיות אויספרעגן, אַלע ספקות אויסשיטן, און ער האָט געגלוסט נעענטער זיך צו באַקענען מיט אים.

קיין אַדרעס האָט דער חבר אַנאַטאָל נישט געהאַט. געלעבט קאָנספּיראַטיוו — וואו גענעכטיקט, נישט געטאָגט. מירקין האָט שוין עטלעכע מאָל געהאַט די געלעגנהייט זיך צונויפצוקומען מיטן חבר אַנאַטאָל, נאָר יעדעס מאָל איז דאָס זען זיך צוליב „נישט פאָראויסגעזעענע סיבות" אָפּגעלייגט געוואָרן. ביז דער „זשאַכלינער" האָט אים איינמאָל געכאַפּט און אים פאַרפירט אין אַ וואוינונג פון אַן ערשט-חתונה-געהאַטן פאָרפאָלק.

אין נייעם מעבלירטן שטיבל האָט שוין געוואַרט אויף אים דער חבר. דער „זשאַכלינער" האָט זיי געלאָזט אַליין.

אַנאַטאָל האָט אים באַגריסט, ווי אַן אַלטן באַקאַנטן. דעם חברס פּנים איז באַשטאַנען פון צוויי באַזונדערע טיילן: די ערשטע העלפט — די אויגן, די צווייטע — דאָס מויל זיינס. דאָס מויל איז געווען פון אַן אַלטן מאַן. די גאַנצע ביטערקייט פון זיין שווערן, מיט יסורים באַלאָדענעם לעבן איז געלעגן איבערן מיאוסן אויסגעקרימטן און שטענדיג ציניש-לאַכנדיגן מויל. אַז ער האָט גערעדט, אַז ער האָט געקוקט, אַז ער האָט געשוויגן — האָט

ער שטענדיג געשמייכלט. מען קאָן נישט זאָגן, אַז דער שמייכל זיינער איז געווען אָנגענעם. ער איז געווען בייסיג, אַזוי ווי אויף די ראַנדן פון זיינע ליפּן און אַזוי ווי אויף זיינע גוט באַזאָרגטע, אויסגעקעמטע בלאָנדע וואָנסעלעך וואָלט זיך אויפגעהאַלטן די פייכטע טוכלעקייט פון פאַרמאַכטע געפענגענישן, אין וועלכע עס איז אים אויסגעקומען זיינע בעסטע יאָרן צו באַגראָבן. אין זיין שמייכל איז געלעגן אַ שטענדיגער פּאָרוואורף פאַר די, וואָס טוען אים נישט נאָך. דערפאַר אָבער האָט זיך אויף דער אויבערשטער העלפט פון חברס פּנים, דאָס הייסט, אין זיינע אויגן, אויפגעהאַלטן אַן אייביגע קינדהייט. זיינע אויגן האָבן קיינמאָל נישט געהאַט דעם מוט אייך אָפן אָנצוקוקן. ווי פאַרשעמט, האָבן זיי זיך שטענדיג האַלב געהאַלטן אין די אויסגעבויגענע דעקלעך, און פון דאָרט האָבן זיי אַרויסגעקוקט מיט אַן אָנבליק פון שולדיגקייט, פון אַ וויינענדיג רחמנות־בעטן. עס איז נישט געווען קיין גוטסקייט, וואָס איז געלעגן אין זיין בליק. עס איז געווען אַ פּשוט רחמנות-בעטן, מוחל צו זיין די ביטערקייט, וואָס דער גורל האָט אָנגעחתמעט אויף זיינע ליפּן... אַז מען האָט גערעדט מיט אים, איז מען שטענדיג אַנטרונען פונם אָנבליק פון זיין פאַרפאָלגנדיגן שמייכל, וואָס איז אים געלעגן אויף די ליפּן, צו דער מענטשלעכער וואַרימקייט פון זיין אויגן-אָנבליק. און דאָס האָט אויך מירקין איצט געטון.

— נו, יונגערמאַן, האָט איר אייך באַשלאָסן צו דעם שריט, וועגן וועלכן מיר האָבן דאָס פריערדיגע מאָל גערעדט?

מירקין האָט אים נישט באַלד אָפּגעענטפערט. ער איז געבליבן אין זיין שעמעוודיגקייט, צוריקגעשלאָגן דורך דעם אָנבליק פון חבר אַנאַטאָל. ער, וואָס האָט נאָך נישט געהאַט פאַרלוירן זיין אומבאַרירטע נייגעריגקייט צו אַלעם יידישן, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט מיט זיך פון דער פרעמדער סביבה, פון וועלכער ער קומט, איז שוין דערשטוינט געבליבן פאַר יעדער יידישער באָרד, אין וועלכער, עס האָט זיך אים געדאַכט, עס האַלטן זיך אויף טיפע סודות פון יידישער געטלעכער מיסטיק. ביי אַ באַרירונג מיטן יידישן אידעאַליזם, ווי ער מאַניפעסטירט

זיך — צי אינם אַלטן דור, צי אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג פון יונגן —, איז ער פשוט דערציטערט געבליבן. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער שטייט ביי אַן אומאויסשעפּטן קוואַל, פון וועלכן ער קאָן שעפּן תשובות אויף אַלע זיינע פּייניקנדע פראַגן.

ער איז געשטאַנען פאַרן חבר אַנאַטאָל, ווי אַ תלמיד פאַר אַ רבין. עס האָט גענומען אַ צייט ביז ער האָט געפונען לשון.

— נישט וועגן דעם האַנדלט עס זיך, נישט וועגן דעם וויל איך איצט מיט אייך רעדן. דאָס איז דאָך אַ קליינינקייט. וואָס איך וואָלט געוואָלט פון אייך זיך דערוויסן, איז וועגן גאַנצן, וועגן גרויסן, — און ער האָט אָפּגעהאַקט אין מיטן.

חבר אַנאַטאָל האָט אים אָנגעקוקט פאַרוואונדערט און געשמייכלט.

— וועגן וואָס ווילט איר מיט מיר רעדן? — פרעגט ער אים איבער אין פאַרוואונדערונג, אָבער דערביי דערמוטיגנדיג אים מיט אַ פריינטלעכן אָנבליק.

—וועגן דעם גאַנצן ענין — שטאַמלט מירקין.

— וואָס דריקט אייך? — זעצט זיך אַוועק חבר אַנאַטאָל ביים טיש און לייגט-אַרויף זיינע בליכע, ווייסע הענט אויפן טישטוך. מירקין נאָך אים. — מיינט נישט, ווידער, אַז אַלץ איז שוין ביי מיר קלאָר. נו, אַדרבה, לאָמיר זיך פרואוון דורכרעדן.

געשטאַרקט דורך דעם שוואַכן מענטשלעכן בליק, וואָס האָט גערוט אויף אים פונם חברס אויגן, וועלכע זענען מיטאַמאָל ליכטיגער און ברייטער געוואָרן, האָט זיך מירקין אָנגערופן:

— אַזוי לייכט וועט עס מיר נישט אָנקומען. איך ווייס נישט, אויב איך וועל עס אייך קאָנען דערקלערן, אויב מיינע אַפּיקורסישע געדאַנקען וועלן אייך נישט אויפרעגן. איך בין דאָס, וואָס מען רופט מיטן שימף-וואָרט: „אַ קליינבירגער", צי „אַ גרויסבירגער". איך האָב עס געפּרואווט אַרויסשלאָגן. עס לאָזט זיך אָבער נישט. די הויט וועסטו נישט איבערמאַכן. איך בין נישט געקומען צו אייך, געיאָגט דורך וועלכע עס איז אויסערלעכע סיבות, נאָר דורך אַן אינערלעכן דראַנג געטריבן, אַזוי ווי פילע אַנדערע פון אונזער דור, צו זוכן אַ נייעם אינהאַלט, אויב איר

ווילט — אַ גלויבן. עס איז שווער צו לעבן אָן אים. אייך „קלאַסן־מענטשן“, איז עס לייכטער. ביי אייך איז די ענדערונג פון די אומשטענדן פאַר זיך אַליין אַ צוועק. טייל איז נקמה, טייל צוליב נוצן. פילע פון אייך פאַרלירן זיך, פאַרבלאָנדזשען אין די „מיטלען“, אַז זיי זעען שוין גאָרנישט, און באַדאַרפן שוין גאָר־נישט עפּעס אַנדערש. מיר, אָבער, „קליינבירגער“, וואָס מיר קומען נישט צוליב נקמה, נישט צוליב נוצן, נאָר צוליב דעם שלמות, וואָס מיר זוכן, מיר קאָנען נישט לעבן אָן דעם גרויסן צוועק, אין וועלכן מיר גלויבן, אַז ער שטייט ווי אַ שכר ביי דעם אויס־גאַנג פון אַלע מיטלען. אָבער וואָס איז ער? וואָס איז ער דאָס, וואָס זאָל אונז פאַרטרעטן די צווייטע וועלט פון אונזערע אבות? טיילמאָל זע איך עס. נאָר טיילמאָל דאַכט זיך מיר, אַז עס איז גאָרנישטאָ. עס איז נאָר איין לאַנגער, טונקעלער קאָרידאָר, אין וועלכן מיר קוילערן זיך, און אויף יענער זייט איז גאָרנישטאָ. מיר בלאָנדזשען נאָך פון „מיטל“ צום „ציל“ אָן אַ צוועק. אפשר וועט איר מיך אויסלאַכן, ווי די אַנדערע, אפשר נישט. איך קום צו אייך, ווי צו איינעם, וואָס איך גלויב, אַז איר ווייסט און זעט עס. זייט מוחל מיין נאַאיוויטעט. זאָגט איר מיר, וואָס איז דאָס, וואָס דערוואַרט אונז ביים אויסגאַנג, כדי מיר זאָלן פון אים כוחות שעפּן דורכצודרעפּטשען דעם בלוטיגן וועג...

חבר אַנאַטאָל האָט אים געלאָזט אויסרעדן געדולדיג, און מירקין האָט זיך נישט געקאָנט באַפרייען פון דעם טאָפּלטן שפּיל, וואָס האָט זיך אָפּגעשפּיגלט אויפן חברס פּנים ביי זיינע רייד. דעם חברס אויגן זענען געווען ערנסט, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז זיי זאַפּן איין אין זיך, מיט אָנטייל און וואָרהאַפּ־טיגקייט, מירקינס דורשטיגע ווערטער. דערביי אָבער האָט נישט אויפגעהערט צו דערקוטשען דאָס ציניש שמייכעלע, וואָס האָט מיט ביטול און מיטלייד חוזק געמאַכט פון דעם יונגנמאַנס נאַאיווע רייד.

— און וואָס ווילט איר דערמיט זאָגן? ווער זאָגט דאָס, אַז מען באַדאַרף אַ „צוועק“, כדי צוגעצויגן צו ווערן דורך אים אין אונזער גאַנג? דער גאַנג צו דער סאָציאַלער רעוואָלוציע איז

נישט קיין אויסגעפלאַסטערטער מיט שטיינער, באַזעצט מיט ביימער, כדי מיר זאָלן דורך אים אונזער פילאָזאָפישן שפּאַציר מאַכן. דער וועג צו דער סאָציאַלער רעוואָלוציע איז אַ לאַנג, דורך וועלכן מיר גיסן זיך אַלע אַריין, צי מיר ווילן, צי מיר ווילן נישט, געיאָגט דורך דעם אימפּעט פון דער צייט, פון די געשעענישן. דאָס איז נישט קיין וואָלאָנטירן־גאַנג, וואָס מיר מאַכן־דורך. דאָס איז אַ „מוז" — פעסטגעזעצט דורך אייזערנע געזעצן. טייל פּרוּוון זיך אַנטקעגנשטעלן. זיי זענען נאַראָנים. מיר זענען נאָר אַ ביסעלע קליגער, און מיר קומען אַליין, מיר העלפן נאָר אונטער אַביסעלע די געזעצן פון די געשעענישן, כדי דער פּראָצעס זאָל געשען פלינקער. מיר טוען אונזער חוב פאַר די שפּעטערדיגע דורות, פּונקט אַזוי ווי די פריערדיגע האָבן געטון פאַר אונז. אָבער „צוועק" — ווער ווייסט, ווער קאָן רעדן פון „צוועק"? ווער ווייסט איבערהויפּט, צי עס איז דאָ אַ צוועק?

מירקין איז געבליבן אָפּהענטיג. ער האָט אָנגעקוקט דעם חבר אַנאַטאָל מיט גרויסע, אויפגעריסענע אויגן, ווי אַ פאַרלוירן קינד, ביי וועלכן מען האָט אַרויסגענומען דאָס צוקערל פון דער האַנט, און ער ווייסט נישט פאַרוואָס...

— און דאָס איז אַלץ? — האָט זיך פון אים אַרויסגעריסן די פראַגע מיט אַ זיפץ.

— יאָ, חבר, — האָט אַנאַטאָל אָפּגעענטפערט, — די אַלע גוטע זאַכן, ווי אידעאַליזם, צוועק, גלויבן — דאָס האָבן מיר נאָר אויסגעקלערט, מיר אינטעליגענטן, אַביסל אָנצוזייפן דעם וועג, כדי ער זאָל זיין גליטשיגער צו גיין. מיר, קרענקלעכע און שוואַכע, דאַרפן האָבן אָט דעמדאָזיגן בוימאייל פאַר אונזערע קראַנקע לייבער. די מאַסן, איך מיין די פּשוטע אָרימע געדריקטע אין דרויסן, וואָס טראָגן דעם יאָך פונם לעבן — זיי דאַרפן נישט האָבן קיין אידעאַליזם, זיי דאַרפן נישט האָבן קיין גלויבן. זיי האָבן אַ פיל שטאַרקערן און ווירקזאַמערן כוח. דאָס איז צו באַפרידיגן זייערע אייגענע נויטן, ווי עס טוט יעדע באַשעפעניש. אינם אמתן לעבן איז נישטאָ קיין אידעאַליזם. דאָס אמתע לעבן ווערט געפירט

דורך די גרויזאַמע געזעצן, וואָס די חיות האָבן אויסגעאַרבעט אינם וואַלד דורך דער נויטווענדיגקייט. איר מיינט, אַז די מאַסן וילן פאַרכאַפּן די מאַכט צוליב גאָט-זוכעריי? דאָס איז אַן עסק פאַר אונז, אינטעליגענטן. די מאַסן מאַכן רעוואָלוציע, ווייל זיי ווילן זיין די פירער פונם לעבן און קערעווען דעם דישל אַזוי, אַז ער זאָל זיי שלעפּן פאַר אייגענע, עגאָאיסטישע נוצן. יאָ, יאָ, דאָס איז דער אמתער און אייביגער פאַקטאָר. אַלעס איבריגס איז אַ באַלעמוטשן, אויסגעטראַכט פון אונז ליידיג-גייער. דער גאַנצער מענטשלעכער אידעאַליזם איז אַ באַלאַסט, אַ שפּילעכל פאַר אונז, אינטעליגענטן. די מאַסן ווייסן נישט דערפון. זיי זענען רוי, גראָב, אָן רחמנות, אַזוי ווי זייער נויט.

אין די לעצטע ווערטער פון חבר אַנאַטאָל האָט מירקין אַרויסגעפילט עפּעס אַ ווייטאָג און אַן אומצופרידנקייט. און די-דאָזיגע ווערטער האָבן אויפן יונגנמאַן געמאַכט אַן איינדרוק, ווי דער חבר אַנאַטאָל וואָלט זיין פּנים געוואָלט פאַרשטעלן הינטער עמיצנס פּאָלע, כדי זיך נישט אַרויסצואווייזן.

— אָבער איר קאָנט דאָך דאָס נישט ערנסט מיינען, — זאָגט מירקין אַנטוישט, — אַז דאָס איז אַלץ אָן אַ צוועק, נאָר צוליב נויט. דורך דער רויער מאַכט פון די מאַסן? וואָס איז, אייגנטלעך, „מאַסע"? וואָס איז דער נייער אָפּגאָט, וואָס איר האָט זיך געמאַכט? דאָס איז אַן אַנאָנימער צאַר מיט אַ טויזנטפאַרביגן קאָפּ. די מאַסע איז נישט קיין זאַך פאַר זיך, זי איז נאָר אַ צופעליגע דערשיינונג. אין געוויסע דערהויבענע מאָמענטן האָט זי אפשר איר אייגענע פּסיכאָלאָגיע. איר האָט אָבער נאָך נישט געפונען דאָס פייער, וואָס זאָל אויסשמידן די מאַסן אַלס אייגענעם, באַזונדערן קערפּער. ביים קלענסטן נסיון צעפאַלן זיי זיך צוריק אין יחידים, וואָס באַצוועקן נאָר זייערע אייגענע עגאָאיסטישע צילן. און דאָס איז דאָך טאַקע, וואָס איך זוך, נאָך וואָס איך בין געקומען: ביי אייך פרעגן וועגן יענעם העכן צוועק, וואָס זאָל אונז אַלע פאַרוואַנדלען אין איין קערפּער, ווי דער גלויבן ביי די ערשטע קריסטן, פון וועלכן מיר זאָלן שעפּן די קראַפט פאַר אונזערע מעשים?

— דאָס איז די נויט, — האָט דער חבר אַנאַטאָל רואיג אָפּגעענטפערט.

— אויב די פיזישע נויט איז, ווידער, די איינציגע אַרויסרופערין פון אונזערע מעשים, און קיין אַנדערער מאָראַלישער כוח איז נישטאָ, טאָ וואָס וועט זיין די טרייב-קראַפט פון אונזערע מעשים ביים זעטיגן די פיזישע נויטן, ווי איר גלויבט, דורך דעם פאַרווירקלעכן פונם סאָציאַליזם?

— זאָל די וועלט דאַן זאָרגן וועגן אַן אַנדערן פאַקטאָר. פאַר אונזער דור וועט פאָרלויפיג זיין גענוג די נויט, — האָט זיך דער חבר אַנאַטאָל באַהאַלטן הינטער אַ שפּאַניש ווענטל. אָבער מירקין האָט נישט נאָכגעגעבן. ער האָט אים דווקא געוואָלט פון דאָרט אַרויסבאַקומען.

— אויב איר פאַרלייקנט, ווידער, יעדן אידעאַליזם, דערלויבט מיר אייך צו פרעגן גאַנץ אָפן, חבר אַנאַטאָל. איך בעט אייך איבער, וואָס די פראַגע איז אַ פּערזענלעכע. נאָר ווי אַזוי פאַרענטפערט איר אייער אייגן לעבן? וואָס טוט איר דאָ? איך קאָן אייך. איך האָב געהערט פון אייער לעבן, פון אייער פאַרגאַנגענהייט. עס איז איין קייט פון יסורים. און דאָס איז נישט געוואָרן אַרויסגערופן דורך נויט, נאָר דורך עפּעס אַנדערש, וואָס איר האָט מורא עס אָנצורופן. מיט וואָס באַרעכטיגט איר דאָס?

— אָ, דאָס מיינט איר? — שמייכלט אַנאַטאָל. — מיר טוען דאָס נישט פאַר קיינעם, נאָר פאַר זיך אַליין. און פאַרשידן זענען די מאָטיוון. אַ טייל פון אונז זענען „פּראָפעסיאָנעלע". אין דער מענטשלעכער נאַטור האָט זיך אָנגעזאַמלט אַן אָנקלייבעכץ פון דורות, אַ נייגונג צו מאַניפעסטירן העלדישקייט. די, וואָס האָבן נישט קיין מעגלעכקייט ערגעץ-אַנדערשוואו צו גיין, קומען דאָ אַהער. דאָס איז דער טיפּ פונם „פּראָפעסיאָנעלן" רעוואָלוציאָנער, אָדער ווי עס איז דער פאַל ביי אונז יידן. דאָ איז עס אויס ירושה-נייגונג פון אונזערע פאָטערס: קדוש-השם. אויך אַ מין אָנקלייבעכץ פון דורות. אַ באַדערפעניש אין אונזער נאַטור זיך מקריב צו זיין פאַר אמונה, אַ מין ראָמאַנטיק. האָט מען די אַלטע אמונה פאַר[illegible] [illegible], ני[illegible]ם גאָט, פאַר

ווענען זיך מקריב צו זיין. אָבער זייט זיכער, אַז ביים ערשטן נסיון וועלן זיי זיך אָפּשטויסן, ווי די אינטעליגענטן נאָכן 1905-טן יאָר. די מאַסע האָט נישט קיין צייט פאַר אַנטוישונגען. זי איז געקומען נישט צוליב ראָמאַנטישער אָנקלייבעכץ, וואָס האָט זיך אויפגעהאַלטן אין זייערע נאַטורן. די מאַסע האָט נישט קיין ירושות. זי איז געקומען צוליב דעם בלוטיגן היינט. זיי פון דער מאַסע זענען נישט קיין „פּראָפעסיאָנעלע” רעוואָלוציאָנערן. זיי ווערן געטריבן דורך די אומשטענדן, און אַזוי לאַנג ווי די אומשטענדן וועלן אָנהאַלטן — —

מירקין איז אָבער אומגעדולדיג געוואָרן, און ער האָט אים איבערגעהאַקט אין מיטן.

— דערלויבט מיר צו צווייפלען, חבר אַנאַטאָל, אַז אייער צוועקגעבן זיך דער באַוועגונג איז אויס נייגונג צו העלדישקייט, אָדער אַפילו אויס ירושה-אָנקלייבעכץ. איך גלויב, אַז עס זענען דאָ טיפערע און ווירקזאַמערע מאָטיוון, וואָס איר האָט אפשר אַליין מורא זיך צו דערקלערן.

חבר אַנאַטאָל האָט געשוויגן אַ מינוט. ער איז פּלוצלינג געוואָרן ערנסט. דער שמייכל פון זיינע ליפּן איז פאַרשוואונדן. ער האָט האַלב פאַרגלייזט די אויגן, ווי ער וואָלט געוואָלט אויסמיידן אינגאַנצן מירקינס בליק, און ער האָט אים אָפּגעענטפערט:

— דאָס איז אונזער גורל. מיר ווערן געטריבן דערצו דורך דער אמונה, וואָס מיר האָבן אין דער זאַך. אפשר האָט איר רעכט, אַז דאָס אַלץ, וואָס מיר טוען, איז נאָר אַ מיטל. אָבער איך גלויב, אַז עס איז דאָ אַ גרויסער און אַן אמתער צוועק, וואָס שטייט נאָך דעם מיטל, און דאָס איז דאָס בשותּפותדיגע לעבן און בשותּפותדיגע שאַפן. מיר פּלאַנצן זיך דאָ איין אין דעם אייביגן לעבן דורך דעם, וואָס מיר לעזן זיך אויף אַלס יחידים און ווערן צוריקגעבוירן אין כּלל אַריין. דער איינצלנער איז דורכגענגלעך. די מאַסע איז די אייביגקייט. די מאַסע — דאָס איז דאָס פעלד, אויף וועלכן מיר, יחידים, וואַקסן. די זאַנגען בייטן זיך יעדעס יאָר — דאָס פעלד איז אייביג!

חבר אַנאַטאָלס פּנים האָט זיך פאַרענדערט און איז

באַגלאַנצט געװאָרן פונם ליכט, װאָס האָט געשלאָגן פון זײַנע אויגן. ער האָט זיך אָנגעהויבן צו שאָקלען בײַ די פריערדיקע װערטער, װי אַ פרומער ייד בײַם דאַװנען און זאַמלען כּוונות, און ער האָט געזאָגט מיט אַ דערהויבענער ערנסטקייט:

— אָט דאָס באַװאויסטזײַן, אַז איך בין איינער פון פּ״ע, באַשאַפט אַ בשותּפותדיקע פרייד. מען דאַרף פילן אָט יענע מענטשלעכע פרייד, װאָס שטראַלט-אַרויס פון רבין. מען דאַרף זײַן אַ חסיד, — לייגט ער צו מיט אַ שמייכל, — כּדי דאָס צו דער־פילן. מען הייבט זיך דעמאָלסט אויף צו די העכסטע הויכן. דער יחיד קריגט די גאַנצע קדושה אין זיך און פילט דעם גאַנצן כּוח פון רבין אין זיך און איז דערנאָך ביכולת צו טון גרויסע זאַכן. יאָ, איך גלויב, אַז אָט דידאָזיקע בשותּפותדיקע פרייד קאָן אויס־פילן אַלע אונזערע װעלטן און געבן אַ טעם צו אונזער לעבן. איך קאָן אייך דאָס נישט געװנוג געבן צו פאַרשטיין מיט װערטער, נאָר מ׳באַדאַרף דאָס דערפילן.

מירקין איז געבליבן זיצן. אַ ציטער איז דורכגעגאַנגען דורך זײַן לײַב, און ער האָט געטרונקען מיט דורשט דעם חברס װערטער.

נאָר דער חבר אַנאַטאָל, זעט-אויס, האָט זיך באַלד פאַר־שעמט פאַר זײַנע סענטימענטן. און אַזוי װי ער װאָלט חרטה געקראָגן אויף דעם, װאָס ער האָט זיך געלאָזט מיטרײַסן פון אידעאַליזם, האָט ער צוגעלייגט מיט אַ ביטולדיקן שמייכל:

— אָבער זײַט דאַרויף גרייט, יונגערמאַן, אַז אונזער ראָלע, איך מיין די ראָלע פון די אינטעליגענטן, פון די, װאָס װערן צוגעצויגן צום קאַמף דורך אידעאַליזם, װי איר רופט עס — איז אַ קלעגלעכע און איז באַשטימט אונטערצוגיין. װען דער גרויסער מאָמענט װעט קומען, װעט זי אונז צעטרעטן, די רעװאָלוציע, װײַל מיר װעלן זיך נאָר פּלאָנטערן אונטער אירע פיס מיט אונזער אומנוצלעכן באַגאַזש, מיט אונזער אידעאַליזם און ראָמאַנטיק. מיר מוזן דערװײַל זײַן צוגעגרייט, אַז מיר זענען די, װאָס מען דערװאַרט פון אונז אונזער אַרבעט, אַזוי לאַנג װי מיר קאָנען זײַן נוצלעך, און דערנאָך זיך אָפּצוטראָגן. אָבער עס זענען בײַ יידן פאַראַן צדיקים, װאָס זאָגן זיך אָפּ פון יעדן שכר. דאָס

באַדאַרף זיין אונזער ראָלע. מיר מוזן זיך געבן, צי מיר ווילן האָבן שכר, צי נישט. און פאָרלויפיג ווייסן מיר נאָר פונם „כיטל", און דעם „מיטל" באַדאַרף מען זיך שענקען אינגאַנצן, אינגאַנצן מיט דער אמונה. אין דער בשותפותדיגער פרייד וועלן מיר האָבן אַ חלק סיי-ווי-סיי.

מירקין האָט געשוויגן אַ ווײַלע, און דערנאָך זיך אָנגע-רופן, אויך מיט אַ שמייכל:

— וואָס ווילט איר, אַז איך זאָל טון?

— פאָרט קיין לאָדזש, באַקענט זיך מיט דער לאַגע. דערנאָך וועט איר אַליין ווייסן, וואָס איר האָט צו טון.

— גוט, איך בין גרייט. צו וועמען זאָל איך זיך ווענדן?

— אונזערע חברים וועלן אייך שוין דאָרטן אָפּוואַרטן.

קאַפּיטל 4

לאָדזש

איבער די פעלדער איז נאָך אַלץ געלעגן דער שניי-דעק. נאָר דאָ און דאָרט האָט שוין די ערד, ווי אַ פרישׂ אויסגעשלאָפענע יונגע פרוי, אַרויסגעקוקט ווי אַ געפאַנגענע פון די ריסן פון איר דעק. נאָר אויף פיל ערטער האָט זי שוין געהאַט אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דאָס אייז און איז געלעגן אַן אָפענע, אַ פרייע — ווי אַן אויפגעדעקטע פרוי, מיט איר גאַנצן לייב אין דרויסן.

וועלדער זענען געשטאַנען יונגע, צווייגן, ביימער האָבן בעציטערט פאַר פרישקייט. הייזער זענען געשטאַנען, קליינע מיט שטרוי-דעכער דורכגעווייקטע דורך דעם ווינטער, און דורכן ווינטער פאַרשוואַרצטע ווענט און פּלויטן, פאַרשטעלט אין אַ געוועב פון רויטלעכע בעזימדיגע צווייגן. פויערים אין גרויסע שטיוול האָבן אין דער פייכטער, דורכגעקנאָטענער ערד געדרעפּטשעט און צוגעקוקט זיך ווי זייערע באָרוועסע ווייבער שלעפּן די „זשעמליאַנקעס” קאַרטאָפל-זעק אויף זייערע פּלייצעס. טיילמאָל האָט זיך אַ וואָגן געשלעפּט איבער אַ וועג, טיילמאָל האָט מען אַ יונג פערד שפּרינגען געזען. אויף די סטאַציעס האָבן לאַנג-באַקליידטע יידן מיט פּאַרטריקנטע, בלאָטיגע שלומפּערס, זיך געריסן מיט אימפּעט און קאָך אין די וואַגאָנען. ווייבער האָבן געשריגן, געוואָרפן זיך פּעקלעך פון האַנט צו האַנט. דאָס איז געווען די לאַנדשאַפט, וואָס מירקין האָט געזען דורך זיין וואַגאָן-פענסטער אויף זיין וועג פון וואַרשע קיין לאָדזש.

דאָס לאַנד איז געווען אַ פרעמדס. די מענטשן זענען געווען נישט קיין אייגענע. דאָך איז אַלץ געווען אייגנס. נישט געווען קיין אַנדער לאַנד, וואָס זאָל זיין זיינס. ער האָט קיינמאָל נישט געהאַט קיין אייגענע ערד. ער איז געווען אַ קינד פון דער שטאָט. אַ גאַס איז אַמאָל געווען אַן אייגענע, דאָרט ווייט, אין צענטראַל-רוסלאַנד. אַ שניי-שטעג אַן אייגענער פון שטוב אין גימנאַזיע אַריין. אָבער ערד, אַן אָנבליק פון אַ האָריזאָנט איז קיינמאָל נישט געווען זיינס. לאַנד, שפּראַך, פאָלק איז דעם מענטשן פרעמד, ערד — קיינמאָל נישט. יעדע ערד איז יעדן מענטשנס. און צו יעדן פעלד נייגט זיך דער מענטש צו. די לאַנדשאַפט איז געווען זיין אייגענע, ווייל ער האָט זי פאַרשטאַנען, ווייל ער האָט די געהאַט אין זיין בלוט. ער איז געקנאָטן געוואָרן פון איר.

עס איז געווען אַ סלאַווישע ערד: דאָס לאַנד פון קאַרטאָפל, קרויט, פון בוריקעס און פון פּראָסטן מענטשלעכן ברויט. דורך דעם היימישן אָנבליק פון דעם לאַנד, דורך דעם פויערשן צעגייענדיגן שניי, דורך דעם אָנבליק פון דעם נידריגן דורכגעווייקטן שטריי-דאַך, דורך דער שוואַרצער וואַנט, דורך די בעזימדיגע, ציטערנדיגע צווייגן, ביימער, איז אים דער מענטש נענטער געוואָרן. דער פרעמדער פויער מיט די פרעמד-קאָלירטע הויזן, מיט דעם מאָדנעם פיר-קאַנטיגן הוט, און מיט די שטיוול אָנשטאָט די אָניעצעס.

דורך דער ערד איז אים דאָס אַלץ טייער, ליב און אייגן געוואָרן. ער איז דאָס ווען דאַנקבאַר געווען פאַר דער ליבע און דער צוגעהעריגקייט, וואָס ער האָט געפילט צו די מענטשן און צו דעם לאַנד: „מיט די נעגל וועל איך זיך אָנהאַלטן דערין און זיך נישט לאָזן אַוועקיאָגן".

די גאַסן פון לאָדזש זענען אים פאָרגעקומען נאָך מער פרעמד, ווילד און וואונדערלעך דורך זייער אייגנאַרטיגקייט: נערוועזע יידן, נערוועזע גאַסן, נערוועזע געוועלבער. דאַרע ביינערדיגע, שטעקלדיגע קערפּערס, וואָס פאַלן-אַרויס פון די ברייטע

און צו-לאַנגע קאַפּאָטעס. קאַפּאָטעס ווי ביידלעך, מענטשן ווי גלייכע אָפּגעהובעלטע קלעצער. איין שטיק — פון קאָפּ ביז צו די פיס. וואַרפן מיט די הענט, שרייען שאָקלענדיג מיט זייערע בערד, פילן-אָן די גאַסן מיט אַ באַוועגלעכער אומרואיגקייט. נערוועזע, אָפּגעריסענע שטיקלעך ווינט, שטיקער בערד, פאַרביילויפנדיגע, אומרואיגע אויגן. אויגן, וואָס פרעגן, אויגן, וואָס דורשטן און זוכן עפּעס. אַ ים פון קאַשקעטלעך... אַ וואַלד פון דינע שוואַרצע יידן. טייל שלעפּן פעקלעך מיט באַנוול און לויפן פאַרביי, איילן זיך. אַנדערע האָבן צייט. שטייען אין קרענצלעך אין די עקן, ביי די געוועלבער, פאָכען מיט די שטעקעלעך. אַ פלעק פון אַ פויעריש קאָלירט טיכל, אַן אָנגענעמער פאַרביגער שיין פון אַ ספּאָדניצע און אַ פּאָר הויזן פון פויערים און פויערטעס, ווי קאָלירטע פעלד-בלימלעך אויף דעם גראָענדיגן, וואָכעדיגן פאָן פון שוואַרצע קאַפּאָטעס און שטאָטישע טיכער...

איבער די שמוציגע, שניי-בלאָטיגע ברוקן איז אַ הו-האַ, אַ באַוועגונג. שטויסן אויסגעאַרבעטע פויערשע טיכער אויף וועגענער. וועגענער צו פערד איינגעשפּאַנט, וועגענער צו מענטשן איינגעשפּאַנט. פּיראַמידן מיט געפּאַרבטע, נישט-געפּרעסטע, ערשט נאָר וואָס אויסגעאַרבעטע באַנוולנע און וואָלענע סחורות. פּיראַמידן מיט קאַמגאַרנס. פּיראַמידן מיט באַנוול. און צווישן די וועגענער, מענטשן און פערד — היטלעך, שייטלעך, בערד אויגן, פעקלעך גאַרן, און פעקלעך גאַרן...

אָנגעגאָסן מיט ענערגיע ווי אַ שטאַרקער אָקס, מיט מענטשלעכן פלייס, באַגאָסן מיט שווייס פון אַרבעט און באַשוואַרצט מיט רויך פון ווייכן קויל, ציטערט די שטאָט אין שטענדיגן אימפּעט, אין שטענדיגן געיאָג, ווי מענטשן און ראָד וואָלטן געטריבן געוואָרן דורך דעם עלעקטרישן שטויס פונם אַרבעטנדיגן מאָטאָר, וואָלטן געצויגן געוואָרן דורך דעם לעדער-פּאַסיק אין איין באַוועגונג, אין איין געשריי, אָן אויפהאַלט, אָן אָטעם-כאַפּ.

פאַרנאַכט, ווען דער טאָג פאַרגייט אין נעפּל פון רויך אין די שוואַרצע יידישע געסלעך, זעט זיך פון דערווייטנס דער

זונען-אונטערגאַנג איבער די לאָדזשער פלאַכן. און דאָס איז אַזוי מאָדנע פרעמד און וואונדערלעך אין דער שטאָט. שיטן זיך די גאַסן אָן מיט פאַרשוואַרצט, פליישיג אַרבעטס-לייב. טראַמווייען זענען אָנגעיערט מיט מענטשן-קערפּערס. די שמאָלע טראָטואַרן ביי די הייזער ווערן איינפאַך פאַרטרונקען פון אַהיים-גייענדיגע אַרבעטער. פון זייערע לייבער הייבט-אָן אויסצודאַמפן דער ספּעציפישער גערוך פון די לאָדזשער פאַבריקן, וואָס זיי האָבן אין זיך אַריינגעזאַפּט דורך דעם גאַנצן טאָג ביי דער אַרבעט. די שטאָט ווערט אָנגעפילט מיט דעם מאַשינען-איילאון קאַמגאַרן-געשטאַנק, און אַ קראָכמאַלישע זויערקייט פון בלייכערס לייגט זיך אויף די ראַנדן פון די מיילער און די אויגן.

דערנאָכמאָל באַלויכטן זיך די שפּייז-געוועלבלעך. מוטערדיגע, פרויעריגע גראָע קאָפּ-טיכער שלייכן זיך מיט קערבעלעך פון די הויפן אַרויס. אין די עקן פון די גאַסן, געדריקט צו די שאָכנס פון די הייזער, שלייכן זיך ביי די ווענט גאַסן-פרויען מיט געקראָכמאַלעטע קליידלעך, געוואַשענע קעפּ. און פון די אַנטבלויזטע העלזער אָטעמט אַרויס מאַנסביל-געשטאַנק אויסגעמישט מיט פעפערדיגן פּערפום-געשמאַק.

פאַרנאַכט, נאָך דער אַרבעט, איז געקומען צו מירקינען אין האָטעל-צימער אַ יונגערמאַן און האָט זיך פאָרגעשטעלט: חבר מאָטל.

מירקין האָט אים דערקענט. עס איז געווען דערזעלבער יונגערמאַן, וואָס ער האָט אָנגעטראָפן אין וואַרשע זיצן מיטן חבר אַנאַטאָל, אינעם קאַפע-געוועלבל. נאָר אין וואַרשע איז דער חבר מאָטל געגאַנגען אָנגעטון ווי אַן אינטעליגענטער אַרבעטער. ער האָט, דאַכט זיך, געטראָגן אויפן קאָפּ אַ ווייכן קאַפּעליוש, צי אַ היטל מיט אַ דאַשעק. יעדנפאַלס געדענקט מירקין, אַז אין וואַרשע האָט דער חבר מאָטל, וועלכן מען האָט אים פאָרגעשטעלט אין קאַפע-געוועלבל, מיט גאָרנישט אויסגענומען זיך פון די אַנדערע. אָבער דאָ, אין לאָדזש, איז געשטאַנען פאַר אים אַ חסידישער יונגערמאַן. מען וואָלט געקאָנט מיינען, אַז עס איז אַ בית-מדרש-בחור

אין אַ לאַנגער קאַפּאָטע מיט אַ יידיש היטל, כאָטש די פּאות זענען ביי אים געווען אַרונטערגעקעמט הינטער די אויערן.

— איר דערקענט מיך נישט? — איך בין דער חבר מאָטל. איך האָב אייך געטראָפן אין וואַרשע. דאָ גיי איך יידיש געקליידעט צוליב טאַקטישע טעמים. די אומשטענדן נויטיגן מיך דערצו, — זאָגט דער שוואַרץ-ברונעטער יונגערמאַן מיט דער יונגער אַרויס-געשפּראָצטער באָרד, טרוקן, צו דער זאַך, ווי אַ סאָלדאַט, וואָס גיט-אָפּ אַ ראַפּאָרט.

— איך האָב פאַנאַטישע עלטערן, מיט וועלכע די אומ-שטענדן נויטיגן מיך נאָך אָנצוהאַלטן באַציאונגען.

— עס מאַכט נישט, וואס איז דער חילוק, ווי אַזוי אַ מענטש גייט אָנגעטון?

— עס איז יאָ אַ חילוק. אַז זיי זענען פאַנאַטיש, מוזן מיר באַווייזן, אַז מיר קאָנען אויך זיין אויסגעהאַלטן אין אונזער פּרינ-ציפּ. נאָר עס וועט נישט לאַנג דויערן, און די אומשטענדן וועלן זיך ענדערן.

דער חבר מאָטל האָט זיך אָנגערופן:

— איך האָב באַקומען דירעקטיוון אייך צו באַקענען מיט דער לאַגע.

— איך דאַנק אייך זייער.

— דער חבר וועט נעמען אַ טראַמוויי? — פרעגט מאָטל.

— איך וואָלט בעסער געוואָלט גיין צופוס. מען זעט בעסער.

— ס'איז אַ שטיק וועג, און דער „אויספיר-קאָמיטעט" וואַרט אויף אונז, — האָט דער חבר מאָטל געזאָגט אין אַן אָפיציעלן טאָן.

געהערט אַזאַ וואָרט, ווי דער „אויספיר-קאָמיטעט", איז מירקין איינגעגאַנגען אויפצוזעצן זיך אויף אַ טראַמוויי.

דער חבר מאָטל האָט אים פאַרפירט אין דרויסן אויף „באַלוט" אַרויס, אויף אַן איינשטאָקיגן הילצערנעם הייזל. פון פענסטער האָט זיך דורך די פאַרמאַכטע לאָדן געזען קאַרגע וואָכעדיגע ליכט. דורך אַ טונקעלן קאָרידאָר האָט מען אים אַריינגעפירט אין אַ נידריג שטיבל, אין וועלכן עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער באַלקן מיט די דריי דיקע בעלקעס פאַלן אויפן קאָפּ.

איידער מירקין האָט נאָך צייט געהאַט זיך אַרומצוקוקן אין דעם מיט שאָטן פאַרטרונקענעם שטיבל, וואָס איז געווען זייער באַשטעלט מיט עפּעס־וואָס, איידער ער האָט נאָך דערזען אַ מענטשלעך פּנים, האָט אים ווער מכבד געווען פון אַ ווינקל־אַרויס:

— נאַ, נאַ דיר אַ ניי קאַלב געבראַכט אין שטאַל אַריין. ווען וועט מען דיך שלעפּן אין שלאַכט־הויז אַריין?

— זאָל דער חבר נישט רעאַגירן. דאָס איז אַ משוגענער. ער רעדט צו אַלעמען אַזוי. צוליב פּאָליציייאישע סיבות מאַכן מיר דאָ די פאַרזאַמלונגען.

דער חבר מאָטל האָט אים צוגעפירט צו אַ טיש, ביי וועלכן זיי האָבן שוין אויף אים געוואַרט אַן אַרבעטער אָן אַ רעקל, אין אַ העמד, וואָס איז, זעט־אויס, ערשט אַוועקגעגאַנגען פון דער וועב־שטול, און אַ צווייטער יונגערמאַן, וועלכער האָט געהאַט אַן אינ־טעליגענט פּנים. דאָס איז געווען דער „אויספיר־קאָמיטעט“.

— זיי מיינען, אַז זיי וועלן עפּעס אויפטון. איר וועט גאָרנישט אויפטון. אַ סטאַדע בהמות, אָקסן, קי, קעלבער, אײַ־סיי־ווי־סיי וועט מען אייך אַלעמען שלעפּן איז שעכט־הויז אַריי־וועמען פריער און וועמען שפּעטער.

— ס'איז אַ משוגענער. זאָל עס דעם חבר נישט אַרן, — באַרואיגט מען מירקינען ווידער. און איינער פונם „אויספיר־קאָמיטעט“ האָט זיך אויפגעהויבן און איז צוגעגאַנגען אין אַ ווינקל זיין איינשטילן דעם משוגענעם.

מירקין האָט פון דערשטוינען גאָרנישט געקאָנט זאָגן. ער האָט זיך אַרומגעקוקט און האָט דערזען, אַז אויף אַ בענקל ביי אַ וועב־שטול, מיט וועלכער דאָס גאַנצע שטיבל איז געווען פאַר־נומען, איז געזעסן אַ געשפּענסט פון הויט און ביינער, מיט אַ פאַרקרומט מויל, פון וועלכן עס האָט זיך גאַווער געגאָסן, און אַ פּאָר אויסטערליש באַלעבאַץ אויגן האָבן אויף אים געקוקט קראַנקהאַפטיג און פאָרשנדיג.

— מיט וואָס וויל זיך דער חבר באַקענען? — מיט דער אַלגעמיינער לאַגע פון די טעקסטיל־אַרבעטער, אָדער מיט דער

ספּעציעלער פּראַגע, װאָס אינטערעסירט אים? װעגן די באַדינונגען פון איבערפירן די יידישע טעקסטיל-אַרבעטער פון האַנט-אַרבעט אויף דאַמף? — פרעגט דער יונגערמאַן מיטן אינטעליגענטן פּנים מירקינען אין אַ זאַכלעכן טאָן.

— חברים, איך בין אַ פרעמדער. איך קום זיך צום ערשטן מאָל צונויף מיטן יידישן אַרבעטער, מיט דער יידישער אָרימקייט. איך זע דאָס צום ערשטן מאָל. איך בעט אייך, רעדט נישט צו מיר אין אַזאַ אָפיציעלן טאָן. איך וויל זיך מיט אַלצדינג באַקענען, מיט אַלצדינג. איך וויל אַלצדינג וויסן, — בעט זיך מירקין ביי זיי.

— װאָס וויל דער חבר וויסן? — פרעגט ווייטער דער אינטעליגענטער יונגערמאַן.

— װאָס איז עס פאַר אַ שטוב, אין וועלכער מיר געפינען זיך? — פרעגט מירקין.

— די שטוב, אין וועלכער איר געפינט זיך, חבר, באַלאַנגט צו אַ יידישן וועבער. דאָ וואוינען צוויי פאַמיליעס, און דריי פאַטערס אַרבעטן אויף די וועב-שטולן, וואָס געפינען זיך דאָ: אַ פאָטער מיט אַ פאַרהייראַטן זון און אַן איידעם. דער פאָטער זיצט אָט דאָרט. ער כאַפּט אַ דרימל אויף די אויפגעשפּאַנטע פעכן, איידער די נאַכט-אַרבעט הייבט זיך אָן, — ווייזט דער פרעמדער יונגערמאַן אָן מירקינען אויף אַ גראָ באַבערדיקט פּנים, וועלכעס אַנטפּלעקט זיך ערשט איצט אינם שיין פון דער נאַפט-לאָמפּ, וואָס הענגט אויף אַ שטריקל פונם באַלקן אַראָפּ איבער דער שטול. אויף דעם קער-בּרעט לענט-אָן אַ ייד זיין פּנים און שלאָפט. דער חבר דערציילט ווייטער:

— אין שטיבל קאָנען זיך נאָר געפינען צוויי וועב-שטולן. משפחות זענען דאָ דריי — לאָזט דער טאַטע אָפּ דעם זון אויף דער נאַכט-אַרבעט. דער זון איז אָט דער יונגערמאַן, וואָס זיצט מיט אונז. דער איידעם איז געגאַנגען אָהיימברענגען די רויע סחורה. די פאַמיליעס האָט מען דערווייל אָוועקגעשיקט צו שכנים, ווייל מיר האָבן זיך באַדאַרפט מיט אייך זען. וואָס ווילט איר נאָך וויסן, חבר? — פרעגט ענערגיש דער אינטעליגענטער יונגערמאַן.

— דאָ האַלטן זיך אויף, זאָגט איר, צוויי משפחות אין דעם סטיבעלע? — וואונדערט זיך מירקין. — וואו שלאָפן זיי?

— אויף די שטולן, אונטער די שטולן, איר זעט די ברעטער דאָרט ביים קיכל? — דאָרט האַלט זיך אויף איין משפחה, אַ מאַן מיט אַ ווייב און צוויי קינדער. און דאָ ביים טישל רוקט מען ביינאַכט אַרויס דעם טיש אין קאָרידאָר אַריין און מען שטעלט אויף אַ בעט, און עס שלאָפט אַ צווייטע משפחה. אַזוי ווי ס'איז נישטאָ קיין פלאַץ פאַרן טאַטן ביינאַכט צו שלאָפן, כאַפּט ער אַ דרימל בייטאָג. דערפאַר אָבער קאָן ער זיך פאַרדינען אַ פּאָר גילדן, אַרבעטנדיג ביינאַכט אויף די ליידיג-שטייענדיגע שטולן. — וואָס ווילט איר נאָך וויסן, חבר? — האַלט דער יונגערמאַן אַלץ איין זיין ענערגישן, ביטערן טאָן.

— און ווער איז דער משוגענער?

— דאָס איז נישט קיין משוגענער, דאָס אי אַ קאַליקע, אַ פּאַראַליזירטער, פון אַ שלעכטער געבורט — זייערס אַ זון. געגנאַי-בער פון דאַנען געפינט זיך דער אָקסן- און שעפּסן-מאַרק. בייטאָג פירט מען אים אַרויס פון שטוב אויף דער גאַס אַרויס. ס'איז נישטאָ קיין פלאַץ פאַר אים אין שטוב. זעט ער, ווי מען פירט אַ גאַנצן טאָג אָקסן און שעפּסן אין שעכט-הויז אַריין, האָט ער זיך איינגערעדט, אַז מענטשן זענען נאָר אָקסן און שעפּסן. אַז ער זעט אַ לויה, זאָגט ער: אַהאַ, דאָ פירט מען שוין אַן אָקס פון שעכט-הויז אַרויס.

— וואָס ווילט איר נאָך וויסן, חבר?

מירקין איז אַנטשוויגן געוואָרן.

— נו, איצט ווייסט איר שוין?

— יאָ, איצט ווייס איך שוין, — ענטפערט-אָפּ מירקין, — און ער האָט אויך רעכט, — לייגט ער צו.

— ווער? — פרעגט דער יונגערמאַן.

— אָט דער, — ווייזט מירקין אויף דעם פּאַראַליזירטן, וואָס גלאָצט אידיאָטיש פון ווינקל אַרויס מיט זיינע אויגן.

— ניין, נאָך ערגער פון אַן אָקס. אַן אָקס איז כאָטש באַזאָרגט מיט הזנה ביים לעבן, אַז נישט, גיט ער שלעכט פלייש

נאָכן שעכטן. די ווערים אין קבר קאָנען זיך נישט אַזאַ לוקסוס דערלויבן אויסצופּאַשן זייערע בהמות. עס גייט ביי זיי דאָרט צו אין קבר, ווי ביי אונז מענטשן אויף דער ערד. די רייכע קריגן די פעטע בהמות, און אַ טייל מוזן זיך באַגנוגענען מיט דאַרע הויט און טרוקענע ביינער, – לאַכט דער אינטעליגענט.

ווען זיי זענען אַראָפּגעקומען אויפן הויף, איז מירקין פּלוצים שטיין געבליבן.

פון פאַרמאַכטע לאָדן פון אַ שטיבל אַרויס האָט זיך אַרויסגעריסן אַ טרויעריג-פריילעך חסידיש געזאַנג, אַ פּאַטשן מיט הענט און אַ טאַנץ צום טאַקט.

– וואָס איז דאָס? – פרעגט מירקין זיין באַגלייטער אַ פאַרוואונדערטער.

– אַ חסידיש שטיבל, כּרייען זיך. נישטאָ וואָס צו זען. ווילדע פאַנאַטישע „דערווישן". אַ געשוויר אויפן יידישן קערפּער.

– דאָך, איך וויל עס זען, איך בעט אייך.

זיי עפענען די טיר פונם שטיבל. אַ טוכלענע דומפּיגקייט שלאָגט זיי אין די נעזער, ווי אויס אַ מקוה. אַ קרענצל שוואַרץ-געקליידטע יידן האַלטן זיך ביי די פּלייצעס ווי גרויסע קינדער און גייען אַ רקודל. ביי אָנגעצונדענע ליכט זיצן איינצלנע בלייכע פּנימער ביי אָפענע גמרות. טייל לערנען מיט התמדה, טייל שלאָפן. איינער אַ ייד מיט אַ פּאָר דאַרע ביינערנע הענט גייט-אַרום צווישן די שלאָפנדיגע, וועקט זיי אויף און טיילט לעקעך און בראָנפן.

פון דערווייטנס, אין אַן אומעטלעכער פינסטערניש, טוקט זיך איין-איינציג ליכטל. עס זעט-אויס ווי אַ נשמה-ליכטל, וואָס ברענט זיך צוקאָפּנס פון אַ גרויסן בר-מנן, וואָס פאַרנעמט דעם גאַנצן חלל פונם אומעטלעכן שאָטן.

– ברוך, וואָס איז די שמחה? – פרעגט דער באַגלייטער מיטן אינטעליגענטן פּנים דעם ייד, וואָס טיילט לעקעך און בראָנפן. זעט זיך אויס, גוט באַקאַנטע. – וואָס איז די סיבה?

– גראָבער יונג, דו ווייסט נישט – דעם רבינס יאָרצייט.

וואָס, מען באַדאַרף דען האָבן אַ סיבה משמח זיין זיך?

— גלאַט אַזוי, און גלאַט אַזוי, אָן אַ סיבה, — ענטפערט אים אָפּ אַן אַנדערער ייד מיטן קאַפּל פּאַרדרייט „נאַבאָק", מיטן גלעזל אין די ביינערדיגע הענט.

— איך האָב צו אייך אַ בקשה, — ווענדעט זיך פּלוצים מירקין צו זיין באַגלייטער מיט אַ בעטנדיגער שטימע:

— וואָס איז?

— איך וויל דאָ וואוינען. שאַפט מיר אַ וואוינונג דאָ.

— דאָ, אין דער אָרימקייט?

יאָ, יאָ. דאָ אין דער אָרימקייט מיט זיי. איך וויל זיי קענען, איך וויל זיי קענען, — שרייט-אויס מירקין מיט בעטנדיגע אויגן, אָנכאַפּנדיג דעם יונגנמאַנס האַנט.

— גוט, מיר וועלן זען.

קאַפּיטל 5

לאָדזשער הויף

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט שוין מירקין געוואוינט אין זעבער־הויף, דרויסן אויפן „באַלוט". דער חבר מאָטל האָט אים פאַרשאַפט אַ קוואַרטיר אין דער וואוינונג אויפן ערשטן שטאָק, וואָס איר גאַניקל איז אַרויסגעגאַנגען אויפן הויף אַרויס. די וואוינונג איז געווען די ריינסטע און באַקוועמסטע אין גאַנצן הויז. אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט שוין מירקין געשלאָסן באַקאַנטשאַפט מיט די שכנים, און איז געווען אויסגעקאָכט מיט זיי.

דאָס איז געווען אַ געוויינלעך הילצערן איינשטאָקיג הויז אויפן „באַלוט", געגנאיבער דעם גרויסן אָקסן־ און שעפּסן־מאַרק, וואוהין מען האָט צוגעפירט פון גאַנץ פוילן דאָס נויטיגע פעטס פאַר די לאָדזשער אַרבעטער. בייטאָג האָט מען געהערט אין די שטיבער אַ קוויטשעריי פון חזרים, אַ מרוקען פון אָקסן און אַ מיאָען פון פאַרבייגעטריבענע שעפּסן, וועלכע האָבן אַזוי פרעמד אָפּגעקלונגען אין דעם ברודיגן שטאָטישן הויף. זייערע בהמהשע, רחמנות־דערוועקנדיגע קולות האָבן מיטגעבראַכט מיט זיך אין שטאָטישן הויף אַריין די גרינע לאָנקעס, די פייכטע גראָזן און האַרבסטיגע נעפּלען. דאָס הויז איז געווען אַ הילצערנס, אַן איינשטאָקיגס, ווי מען געפינט עס אין דער פּראָווינץ. דערפאַר איז דער הויף געווען אַ לאַנגער און פאַרדרייטער. באַבויט מיט הילצערנע קאַמערן, מיט אַלקערלעך, מיט באַזונדער־שטייענדיגע שטיבער. זיי האָבן אויסגעזען — די אַלע איינס־אויפן־אַנדערן אָנגעשטעלטע געביידעס — ווי צונויפגעקלאַפּט אויף דערווייל. דער בעל־הבית

האָט קיין געלט נישט געהאַט צו פאַרענדיקן, האָט ער דערוויי̈ל אַריינגעכאַפּט אַ „אונטן” און אים פאַרדונגען, איידער דער איבער־שטער שטאָק איז נאָך באַדעקט געווען. די שלעכטע מאַטעריאַלן, פון וועלכע די געביידעס זענען געווען געבויט, האָבן זיך גע־קרישלט, צעלייגט, די ווענט האָבן זיך געשפּאָלטן, די דעכער געשיילט...

און די אַלע אומפאַרענדיקטע, האַלב-צוגעדעקטע שטיבלעך זענען אָנגעשטעלט מיט אומהיימלעכע, אומגעלומפּערטע הילצערנע וועב-שטולן, וועלכע פאַרנעמען האַלבע שטיבער ביז צו די באַלקנס.

ביי די שטולן זענען, ווי אין אַ קאַטאָרגע-תּפיסה, מענטשן צוגעשפּאַנט צו זיי דורך טעג און נעכט. די שטולן זענען שפּינען, און, ווי אַ פליג געפאַנגען אין זייער שפּינוועבס, זיצט דער אָנגעבויגענער מענטש אין דעם אָנגעשפּאַנטן „פאַך”, האַלב אַ נאַקעטער מיט אַ האָר-באַוואַקסענער ברוסט אין דרויסן, און טרעט אַ גאַנצן טאָג מיט די נאַקעטע פיס אויפן טריט-שימעל און האַלט אין איין דורכשיסן דאָס שיפעלע מיטן אָנגע-שפּאַנטן פאָדים דורך די שיצן פון פאַך, פאַרקלאַפּט דאָס געוועב מיטן „בלאַט-צוקלאַפּער”. נעבן די שטולן, אויף קליינע בענקלעך, זיצן זייערע הילף-יינגלעך, מינדעריאָריקע קינדער, און האַלטן אין איין אָנשפּאָלן דעם דרים-פאָדים אויף די שפּאָלערס. די ווייבער און די עלטסטע טעכטער פלעכטן שוין די קאָליר-שנורן פאַר די מער „פאַנטאַסטישע” טיכער. אַ גאַנצן טאָג האַלטן „מענטשן-פערד” אין איין צוברענגען אין די הויפן אַריין, אויף שלעפּנדיקע וועגענער, שטויסן מיט רויען שטאָף: פאַרשידן-פאַר-ביקע וואָלן, גאַרן און באַנוול און אויף דיזעלבע וועגענער, איינגעשפּאַנט צו די מענטשן-פערד, ווערן פון הויף אַרויסגעפירט אויסגעאַרבעטע, אייל-שמעקנדיקע רויע טיכער צו די פרעס-מאַשינען, צו די מאַגאַזינען. פון וואַנען זיי ווערן צעשיקט איבער די ברייטע, ווייטע מערק פון דער גרויסער אימפעריע.

אויף די געלע פנימער פון די האַנט-וועבער שוועבט אַ שטענ-דיקע זאָרג, אַזוי ווי אַ טויט-אורטייל וואָלט געווען צוגעקלאַפּט צו די

פלייצעס פון יעדן אַרבעטער. וואָס אַמאָל מער הויבן זיך די הויכע קוימענס אַרום די ניי-אויסגעבויטע שטעט אויף די ברייטע לאָדזשער פעלדער. וואָס אַמאָל מער ברענגען די באַנען צו דער לאָדזשער סטאַציע טיילן פון שפינערייען. אָבער נישט פאַר זיי ווערן געבויט די הויכע קוימענס, נישט פאַר זיי ווערן געבראַכט די אייזערנע שפינערייען. זיי האָט מען אויף אייביג פאַרמשפט צו זיין איינגעשפּאַנט צום הילצערנעם שטול, כּדי אינאיינעם מיט אים צו גיין אין נייועץ אַריין. דער אַלטער דור טראַכט זיך: פאַר אונז וועט עס גענוגן. ווי ווייט איז עס גאָר צום קבר? דער יונגער דור, וואָס הייבט ערשט אָן, קלערט וועגן עמיגראַציע. זיי האַלטן אין איין אָנזאַמלען גראָשנס, אָפּגעשפּאָרט פון נויטיגסטן, אויף שיפס-קאַרטן, און חלומען פון די וועבערייען אין ווייטע לענדער.

נישט אין אַלע שטיבער הערט זיך דער טויבער הילצערנער קלאַפּ פון די וועב-שטולן, וואָס דערמאָנט אין אַ ברעטער-קלאַפּעריי. אין אַנדערע שטיבער, פון אַנדערע פענסטער אַרויס הערט זיך דאָס חוצפּהדיגע לויפן פון ניי-מאַשינען. פון צעקריכנדיגע גראָבע סחורות,—אָפּפאַלעכטס פון פאַבריקן,—ווערן אויסגעאַרבעט ווינטער-מאַנטלען, אָנצוגן, הויזן פאַר די פויערים אויף די מערק. אַ גאַנצן טאָג האַלטן זיי אין איין שפּאַנען, די ניי-מאַשינען, אַזוי ווי זיי וואָלטן געהאַלטן אין איין לויפן צו אַ מעטע און קאָנען נישט דערלויפן... אין אַנדערע שטיבער זיצן שוסטערס, היטל-מאַכער, פעלצן-נייער. כּמעט יעדע טאָכטער האָט אַ מאַשינדל צו שטאָפּן זאָקן. יעדע מאַמע וויקלט גאַרן אויף אַ שפּאָלער. יעדער זון איז אַ וועבער אָדער אַ טאַנדייט-שניידער.

אַזוי האַלט דער הויף אַ גאַנצן טאָג אין איין שפּאַנען. פון אַלע פענסטער הערט זיך דאָס קלאַפּן אַרויף-און-אַראָפּ. אַ טרעט אַהין, אַ טרעט אַהער. פון אַנדערע פענסטער הערט זיך דאָס יאָגן פון מאַשינען, ווי די מאַשינען וואָלטן איינע די אַנדערע געוואָלט איבעריאָגן. פון אַלע פענסטער אַרויס טראָגט זיך דער פאַרלעגענער געשטאַנק פון אַלטע סחורות: פון וואַטע, פון קאַמגאַרנס, אַזוי ווי דער הויף וואָלט געאָטעמט אין אייל, אין שווייס, און טראָגט

פון זיך דעם זויערן געשטאַנק פון שוויצנדיגע מענטשלעכע לייבער, פון איבערגעשטאַנענע עסן, פון פייכטע מאַטראַצן. נאָר די אַ״ע געשטאַנקען ווערן פאַרטרונקען, ווערן פאַרלוירן אין דעם ספּעציעלן לאָדזשער געשמאַק — אינם געשמאַק פון דעם נישט-קאַנאַליזירטן לאָדזשער הויף...

דער ייד ביי וועלכן מירקין וואוינט, הייסט משה פּאָקזשיווע (שטעכנדיג גראָז). מען ווייסט נישט, צי איז עס אַן אייגענער נאָמען זיינער, צי גלאַט אַזוי אַ צונאָמען, וואָס מען האָט אים געגעבן. און נישט בחנם: דער ייד גייט-אַרום אַ גאַנצן טאָג און שטעכט זיך. אינדערהיים האַלט ער אין איין יאָדען דאָס ווייב, די טעכטער. קיין זאַך געפעלט אים נישט. און קומט ער אויפן הויף אַראָפּ, טשעפּעט ער זיך צו קליין און גרויס. זעט ער אַ יינגל שפּילן זיך אויפן הויף, איז עס זיין עסק.

— פאַרוואָס גייסטו נישט אין חדר אַריין?

ער לויפט אין מיטן טאָג אין בית-המדרש אַריין און קאָנטראָלירט די בחורים, צי זיי עסן נישט בחנם טעג. אפילו מיט גויים טשעפּעט ער זיך: שטייט אַ פויערשע פור פאַר דער טיר, ווערט ער אַ סטראַזשניק:

— דו ווייסט נישט, אַז מ׳טאָר דאָ נישט שטיין?

דאָס ביטערקייט איז אים געקומען צוליב זיינע טעכטער.

משה „פּאָקזשיווע״ האָט פיר טעכטער, ראוי חתונה צו האָבן. און כאָטש ער לעבט פון די טעכטער (אַליין טוט ער נישט די האַנט אין קאַלטן וואַסער, ער האָט פּרנסה פון דעם, וואָס די טעכטער זענען נייטאָרינס), האָט ער אָבער דאָך פאַרדרוס, וואָס זיי בלייבן זיצן אין גראָען צאָפּ אַריין. משה ווייסט, אַז ווען די טעכטער וועלן חתונה-האָבן, וועט דאָך אים אויסקומען צו נעמען אַ טאָרבע און גיין איבער דער מדינה. אָבער משה וויל בעסער בעטלען גיין, אַבי די טעכטער זאָלן חתונה-האָבן. היינטיגע יונגעלייט ווילן אָבער נדן. זיצן די טעכטער און פאַרזינקען אין אויסנייעכטס און פאַרצוקערן זיך די צייט מיט ראָמאַנען.

די עלטסטע איז אַ מלאך. גיטעלע איז אַן אויסגעדאַרטע, איינגעשרומפּטע צדיקת. דאָס פּנים איז בלויז אויגן. אויגן און אַ האַלז

ווי ביי אַ פויגל. זי האָט ליב ראָמאַנען, אַ שרעק. איר גאַנץ לעבן ליגט אין פרעמדע לעבנס. האַלבע נעכט איז זי אויף ביי די ביכלעך, וואָס זי נעמט אויסצולעזן אין בוכהאַנדל פאַר אַ זעקסער אַ וואָך. זי קאָן איינשלינגען אַ בוך אַ טאָג. ווי אַזוי זי מאַכט דאָס? זי לייענט ביים עסן, זי לייענט אפילו נייענדיג, זי גייט און לייענט, זי שטייט און לייענט. דער פאָטער האָט געמאַכט פון איר אַ תל — פשוט זי אויפגעגעסן. זי איז די איינציגע אינדערהיים, וואָס האָט דרך־ארץ פאַרן פאָטער. זי שאַנעוועט אים און ענטפערט אים נישט אָפּ. גיסט ער טאַקע אויס אויף איר דאָס גאַנצע ביטער האַרץ, וואָס ער האָט געגן די אַנדערע. ער האַלט זי אין יאַדען אַ גאַנצן טאָג, וואָס דער שוואַרצער כוף אירער וועט זיין און צי זי ווייסט, אַז ביי יידן זענען נישטאָ קיין מאַנאַשקעס?

זי שווייגט. זי וויינט שוין אַפילו נישט. די קאַליקע מאַמע, מיט וועלכער דער טאַטע, — כאָטש אַזאַ „פאָקזשיווע" ווי ער איז — גיט זיך אָפּ ווי מיט אַ קליין קינד, די מאַמע ליגט אין בעט. דער מאַן דערלאַנגט איר עסן, ער וואַשט זי און טוט איר אָן די ברילן און גיט איר דעם „קרבן מנחה"־סדור אין דער האַנט אַריין. די מאַמע די קאַליקע קרעכצט־אַרויס פון בעט.

— וואָס פייניגסטו זי? וואָס ווילסטו פון איר? וואָס איז זי שולדיג?

נאָר דער טאַטע מיינט, אַז אין אַלעם איז זי שולדיג. נישט בלויז פאַר זיך, נאָר אויך פאַר די אַנדערע. צוליב איר קאָנען די אַנדערע קיין כלות נישט ווערן (תנאים זענען שוין געוועזן אָנגעגרייט פאַר זיי), די אַנדערע מוזן לאָזן זיך נישט שפּייען אין דער קאַשע. די צווייטע, שרה די פליישיגע, האָט איר אויסרעכנונג. אַזוי זאָגט זי. זי האָט אַ יידישן זעלנער, וועלכער וואַרט נאָר, ביז ער וועט באַפרייט ווערן. זי וועט פאַרפאַלן מיט אים, מיטן זעלנער, אויף גאַנצע שבתים. דער זעלנער קומט אין שטוב אַריין, עסט ביי זיי יעדן שבת, נאָר פון קיין חתן ווערן רעדט ער נישט. די אַנדערע צוויי טוען דאָס אָן אויסרעכנונג. זאַטליקען זיך אַרום מיט די וועבער־יונגען, מיט די שניידער־יונגען גאַנצע שבתים און ימים־טובים אין העלענאָווער גאָרטן, ווערן פאַרפאַלן אויף

האַלבע נעכט און אַז דער טאַטע מאַכט אַ גוואַלט: „משה פּאַקזשיוועס טעכטער זאָלן אויסגיין אויף אַזאַ סוף!" — ענטפערן זיי אים אַ פֿראָסט פּשוט:

— האָסט אַן אַנדערע עצה? גיב אונז חתנים, וועלן מיר כּלות ווערן.

משה „פּאַקזשיוועס" איז אַן ערלעכער ייִד, אַ חסיד. קומט-אַרויס פֿון אַ שטיקל יחוס, עפּעס אַ רבינס אַ ווייטער קרוב. קאָן ער נישט איבערטראָגן, אַז זיינע טעכטער זאָלן זיך אַזוי אויפֿפֿירן. צו ערשט האָט ער געפּרואווט מאַכן גוואַלטן, האָט מען אים איבערגעשריגן. אַ ייִד אַ כּעסן געווען — האָט ער אַמאָל געפּרואווט כאַפּן אַ פֿלעט-אייזן, האָבן זיך אויפֿגעהויבן די טעכטער און זענען אַוועק פֿון דער היים, פֿאַרפֿאַלן געוואָרן. האָט דאָס אָרימע ווייב, די קאַליקע, אין בעט געוויינט:

— ווער וועט אונז פּרנסה געבן?

דער טאַטע אַליין האָט זיך געשראָקן: „טאָמער וועט זיין נאָך ערגער". איז מען געלאָפֿן זיי זוכן. איינע איז טאַקע פֿאַרפֿאַלן געוואָרן, נישט געוואָלט מער צוריקקומען, אין געהאַקטע וואונדן ערגעץ וואו; מען זאָגט צו די „שוואַרצע מענטשעלעך" אין בוענאָס-איירעס. די צווייטע איז צוריקגעקומען. פֿון דענסטמאָל אָן שטיקט דער טאַטע אין זיך. ער זעט אַלע צרות צו און שווייגט. אַז עס קומט פֿאַרנאַכט, שמירט מען זיך אָן, מען וואַרפֿט עפּעס אַרויף אויף זיך און מען גייט צו די יונגען, וואָס וואַרטן שוין אין דרויסן. איינע מיטן זעלנער, די צווייטע גלאַט אַזוי, אָן חשבון: היינט מיט דעם, אַן אַנדערש מאָל מיט אַן אַנדערן. שטייט דער טאַטע און קוקט. זיין פּנים ווערט נאָך שפּיציגער, ווי עס איז, די נאָז ווערט אַזוי שאַרף, ווי ער וואָלט זי געוועטן אויסגעשליפֿן... די באָרד שפּיציג, און אַלע קנאָכן פֿונעם לייב הייבן-אָן אַרויסצושטאַרן פֿון דער צעריסענער זשופּעצע מיט זייערע אויסגעשאַרפֿטע שפּיצן. כאַפּט ער דאָס שפּיץ-בערדל אין מויל אַריין און קייעט עס, קייעט עס, ביז ער קומט צוריק אין שטוב אַרויף און גיסט-אויס זיין כּעס אויף דער עלטסטער, אויף דער טויב, וואָס לאָזט זיך: „אַז אין אַלעם איז זי שולדיג!" קוקט

זי אים אָן, די עלטסטע, מיט אירע גרויסע אויגן פונם איינגע־שרומפּענעם פּנים אַרויס, מיטן לאַנגן פויגלדיגן האַלז, מיט אַזאַ בליק, וואָס צערייסט דאָס האַרץ. קרעכצט די מאַמע פונם קראַנקן־בעט אַרויס:

— משה, משה, קום נאָר אַהער.

גייט ער צו:

— וואָס ווילסטו, נעבעך?

בויגט זי זיך איין און רוימט אים אין אויער אַריין:

— משה, וואָס טוסטו? וואָס פאַרגיסטו איר בחנם דאָס בלוט? דערפאַר ווייל זי איז אַ טויב?

זעט דאָך משה „פּאָקושיוועט", אַז דאָס ווייב האָט רעכט, ווערט זיין האַרץ ווייך איבער דער טאָכטערס מזל. וואָס פאַראַ „טאָטעריש" האַרץ האָט ער? וויל ער איר זאָגן אַ גוט וואָרט, קאָן ער נישט. אַזאַ נאַטור האָט שוין משה „פּאָקושיוועט". גיט ער אַ לויף־אַראָפּ אין בית־מדרשל אַריין און כאַפּט דעם ערשטן בעסטן ספר און הייבט זיך אָן דעריבער צו שאָקלען מיט אַזאַ ברען, מיט אַזאַ גוואַלט, אַז ער פאַרטומלט אַלע...

נאָר דערפאַר, אַז עס קומט שבת נאָכמיטאָג, האָט שוין גיטעלע אַ פאַרגעלטונג פאַר אַלע צרות און פּורעניות. דער טאַטע שלאָפט אויפן חומש, די מאַמע מיט די ברילן אויף די אויגן אין בעט ביים צאינה וראינה, די שוועסטער ביזן האַלבן לייב מיט שמעקעדיגן זייף אָפּגעוואַשן, אַרויס מיט די יונגען שפּאַצירן. אַרום איז גן־עדן־שטיל. הילט זיך גיטעלע אין איר טיכל איין און זעצט זיך אויף דעם הילצערנעם באַלקאָנדל, וואָס גייט אויפן הויף אַרויס. דאָ איז איר „גילדן טורעמל" און זי ווערט פאַר־וואַנדלט אינגאַנצן אין דער איידעלער „רעבעקאַ" און וואַרט מיט אַ קלאַפּנדיג האַרץ אויף רודאָלפן, וואָס באַדאַרף קומען פון געיעג מיט אַ „שטרויס בלומען" אין זיין האַנט...

פון דער אַנטקעגן־געלעגענער אָפּיצינע, וואו עס געפינט זיך די וועב־שטול, פירט דער אַלטער טאַטע אַרויס דעם שלאַקריוודיגן יונג און זעצט אים אַוועק אויף דער שוועל פאַר דער טיר צו כאַפּן לופט. דער שלאַקריוודיגער יונג האָט אַ ביטער

מויל. דער הויף זאָגט אויף אים: „ווען אַ קאַץ האָט זכרון און דער יונג קען גיין, וואָלט די וועלט קיין קיום נישט געהאַט".

אַזוי שלאַקריוודיג ווי ער איז, און אַזוי ווי ער זיצט איבעראַנאַנד, ווייס ער אַלצדינג, וואָס בײַ וועמען טוט זיך אין טאָפּ און איז אויסגעקאָכט מיט אַלע געשעענישען אין הויף. אויף אַלעמען האָט ער אַ בייטש, און קיינעם לאָזט ער נישט דורך אַ טרוקענעם, ווער עס באַווייזט זיך נאָר אין שטח ערד, וואו זיין מויל קען דערגרייכן. נאָר גיטעלע איז דער איינציגער מענטש, פאַר וועלכן דער שלאַקריוודיגער יונג האָט אַ וואַרים געפיל. אַז ער דערזעט זי, איר גלאַטיג געקעמטן שייטל-קאָפּ און די שאַרפע, גרויסע אויגן אַרויסקוקן פון איר בלייך-לענגלעך פנים, ווערט אים אין האַרץ אַזוי וואַרים, אַז גאַוועך הייבט אים אָן צו ריגען פון מויל און ער קען אים נישט קאָנטראָלירן. ער וויל איר דענסטמאָל זאָגן אַ גוט וואָרט — אַ וואָרט, וואָס זאָל אויסדריקן אָט דאָס וואַרימע געפיל, וואָס איז געוואָרן רייף אין זיין האַרץ צו איר. און שטענדיג קומט עס אַרויס קאַפּויר. אָנשטאָט דעם גיט ער איר אַ שטאָך. ער וויל עס גאָרנישט, נאָר עס איז ווי ס'וואָלט ווער דאָס גוטע וואָרט פון מויל אַרויסגענומען און אַריינגעגעבן דאָס שלעכטע. ווי ער וואָלט עס נישט געקאָנט קאָנטראָלירן, פונקט ווי דעם גאַוועך איצט, אויף וועלכן גיטעלע מוז קוקן און עקלען זיך. האַלט ער זיך איין און זאָגט גאָרנישט. נאָר קוקט מיט זיינע אויגן אויף איר. גיטעלע פילט דעם וואַרימען בליק זיינעם, וואָס שמאַכט-אַרויס אומהילפיג פון זיינע אידיאָטישע אויגן און לאָזט זיך וואַרימען פון זיינע בליקן. וואָלט אַלצדינג געווען גוט, ווען דער שלאַקריוודיגער יונג וואָלט נאָר געקאָנט שווייגן. קאָן ער זיך אָבער דאָך נישט איינהאַלטן, טראַכט ער, טראַכט ער וואָס צו זאָגן, און ער געפינט:

— גוט-שבת, גיטעלע.

ענטפערט אים גיטעלע אָפּ פונם בוך אַרויס:

— גוט-שבת, דוד.

פריידט ער זיך, דער שלאַקריוודיגער יונג, איבער דעם,

וואָס ער האָט געקאָנט זאָגן אַ גוט וואָרט און איז צופרידן: גוט געווען — טראַכט ער זיך — און מיט זיך און וואָגט זיך ווייטער, ווי אַ קינד פּרוּווט שטעלן אַ טריט.!

— עפּעס אַ שיין מעשה-ביכעלע, וואָס זי לעזט? — פרעגט ער פון דער שוועל אויפן הילצערנעם באַלקאָנדל אַרויף.

— יאָ, דוד, אַ שיין ביכל. אַ ראָמאַן צווישן אַ גראַף מיט אַ גרעפין. -

פריידט ער זיך ווידער. גוט געווען. און ווי ער פריידט זיך אַזוי אויף זיין דערפאָלג, כּלאַצט ער פּלוצים אַרויס:

— דיינע שוועסטער פירן ראָמאַנען און דו לייענסט ראָמאַנען. הע, גיטעלע! — רופט ער אויס מיט אַן אידיאָטיש לאַכן, וואָס קומט-אַרויס פון זיין פאַרקרימט מויל, ווי אַ יאָכץ פון אַ חיה לייגט זיך אים אויפן פּנים.

גיטעלע הייבט זיך אויף פונם באַלקאָנדל און זאָגט אים נישט קיין וואָרט, גייט-צוריק אין שטוב אַריין.

דער שלאַקריוודיגער יונג העקלט זיך אין איר איין מיט זיין בליק, ווי ער וואָלט זי געוואָלט צוריקהאַלטן. נאָר ער קאָן עס נישט טון. פונקט אַזוי ווי ער האָט נישט געקאָנט קאָנטראָלירן דאָס ביטערע וואָרט, וואָס איז אַרויס פון זיין מויל אָן זיין ווילן.

ער האָט פאַרטשעפּעט זיין שטומען בליק אין דער ליידיגער וואַנט, וואָס איז אים געשטאַנען אַנטקעגנאיבער זיין פּנים, האָט אויסגעדרוקט אַ הילפלאָזע אידיאָטישע מינע, פונקט אַזוי ווי אַ קינד, וואָס לערנט זיך שטעלן טריט — און איז געפאַלן אומבאַהאָלפן.

קאַפּיטל 6

„דער אָרימער גאָט“

אויפן הויף שטייט אַ צונויפגעקלאַפּטע געביידע פון נייע ברעטער מיט אַלטע שינדלען, ווי אַ גאַנץ־יאָריגע סוכּה. דאָרטן וואוינט דער אָרימער גאָט פון די איינוואוינער פון הויף. זיין הויז איז נישט רייכער פון זייערס. עס צייכנט זיך נישט אויס מיט קיין מער ריינקייט, ווי די הייזער פון זיינע גלויבנדיגע. איבערן ארון־קודש הענגט אַן אָרים ציצן פּרוכתל. אַן אַלטעגלעך „והוא רחומדיג“ עמודל, אויף וועלכן עס ברענט זיך אין אַן אָפּגעבראָכענעם לייכטער אַ ליכט. איבער טישן זענען גמרות פאַרשפּרייט. און פּונקט אַזוי ווי דאָס קלאַפּן אין די וועבּ־שטולן, דאָס הודזשען פון די ניי־מאַשינען, — הערט זיך פון דאָרט דאָס טאָג־טעגלעכע בית־מדרש־נגונדל פון אָרימע ישיבה־בחורים, באַזאָרגטע קעסט־לייטלעך און טרויעריגע יידן, — דאָס גמרא־נגונדל וואָס דערמאָנט אין קאַלטע „והוא רחומס“, אין האָפנונגסלאָזע לעבנס.

שטייט ער, מירקין, אין מיטן הויף און קוקט זיך צו דער אָרימקייט צו, וואָס רינגלט אים אַרום. ער גייט־אַריין פון צייט צו צייט צום „אָרימען גאָט“ אין בית־מדרשל און קוקט זיך צו די יידן צו. הערט זיך איין צו זייער געבעט, צו זייער דאַווענען און לערנען. ער פילט עפּעס אַן אומדערקלערבאַרע שוואַכקייט צום „אָרימען גאָט“, וואָס וואוינט אויפן הויף. ער ווייסט נישט, צי ער מעג יאָ, צי ער טאָר נישט. דאָך טוט ער עס. ער, אַ ראַדיקאַל, אַ מענטש, וואָס גלויבט אין פּראָגרעס, און וואָס האַלט זיך פאַר

אַ שטיקל ס[illegible]יאַליסט כאָטש ער באַלאַנגט נישט צו קיין אויסגעשפּראָ־כענער פּאַרטיי, [illegible] פאַראינטערעסירט זיך מיט אַזעלכע זאַכן! ער האָט געמוזט צוגעבן, אַז עפּעס־וואָס האָט אים געצויגן צום „אָרימען גאָט". ער איז געווען נייגעריג צו באַקענען זיך מיט אַלעם, וואָס עס טוט זיך דאָרט מיט די בחורים, וואָס לערנען דאָרט מיט ווילדע געזאַנגען. ער פלעגט אין די אָוונטן אָפטמאָל אַריינקומען און אָוועקזעצן זיך אין אַ ווינקל און צוקוקן זיך ווי אַ פרעמדער, איינהערן זיך אין די פאַרנאַכטן צו דעם דאַווענען פון די פּראָסטע אָרימע יידן, וואָס קומען־אַריין אין שולעכל אין זייערע גאַסן־קליידער, אַראָפּ פונם האַנדל, פון דינגען זיך, פון שעלטן. אויף די פישערס הענט האָבן נאָך געקלעפּט די שופּן פון די פיש, וואָס זיי האָבן פאַרקויפט אין מאַרק. די קצבים פון דעם דערבייאיגן שעפּסן־מאַרק זענען אַריינגעקומען נאָך אַרומגעוויקלט מיט די שטריק, מיט וועלכע זיי האָבן געפירט זייערע בהמות. די גאַרבערס, די שוסטערס זענען שוואַרץ געווען פון דער אַרבעט, נישט אָפּגעוואַשן. און די קרעמערס זענען געקומען אין גאַנס הויז אַריין אין זייערע באַמעלטע קאַפּאָטעס און באַמעלטע היטלעך. פעדים האָבן געשטעקט אין די פאַר־פלאָנטעוועטע בערד פון די שניידערס. זיי האָבן זיך אין מיטן דערינען אַוועקגעשטעלט — אָן יעדן צוגרייט, אָן יעדער הכנה, — אַזוי ווי זייער גאָט וואָלט געווען איינער פון זיי. מען באַדאַרף זיך גאָרנישט מיט אים צערעמאָניעווען. ער פאַרשטייט זיי אויפן וואונק. מען מאַכט־אָפּ מיט אים אַ געשעפטל אויף דער פלינק. איינער פון זיי כאַפּט־אַרויף אויף זיך אַ שמוציגן טלית, שרייט־אָפּ עפּעס מיט אַ הייזעריגן געבייזער אַ שמונה־עשרה, די אַנדערע יאָגן אים נאָך און קאָנען אים נישט דערכאַפּן...

אָפּגעדאַוונט, אויסגעשפּיגן, אָפּגעגעבן דעם גאָט דאָס זיי־ניגע — און אַנטלאָפן. אַ פּאָר בטלנים, אַלטע יידן, אַזעלכע, וואָס האָבן נישט וואָס בעסערס צו טון, בלייבן־איבער, האַלטן זיך אויף אַ דערווייל — מורמלען אַ קאַפּיטל תהלים ביי אַ קאַרג באַלויכטן ליכטל פון שטענדער אַראָפּ. דאָ און דאָרט שלומערט אַ ייד מיט דער באָרד פאַרשפּרייט אויף אַ חומש. אַ קאַלטער, הונגעריגער בחור מיט אַ פּון בלוט אויסגעזויגט פּנים, שאָקלט זיך שטום איבער

אַ גמרא. לאַנגע פּאות ציטערן. דער מיט חשק, מיט ברען, אַן אַנדערער — אָפּגעלאָזן, פאַרלאַנגווייליגט.

אין אַ ווינקל ביי אַ ליכט זיצט אַ ווייס באָבאָרדעטער ייד, זיין גרויסער שטערן גלאַנצט־אַרויס פון אונטער דעם היטל, און ער שאָקלט זיך פרום איבער אַ ספר. אין אַ ווינקל דאָ און דאָרט, אין טונקלקייט פאַרשטעלט, שטייט אַ משה „פּאָקזשיוועס״, אָדער אַ חיים „קלאָפּאָט״. זיי לענען־אָן זייערע פּנימער אויף דער קאַלטער וואַנט פונם בית־מדרש און ברומען: „טאַטע אין הימל, העלף מיר!״ ביי דער טיר, ביים קאַסטן שמות, זיצט אַ קליינטשיג ווייבעריש יידל מיט אַ טוך פאַרבונדן דאָס פּנים, פון וועלכן עס שטאַרצט־אַרויס אַ קליין ווייס בערדל, אַ פּאָר קינדישע בלאָע אויגן. ער זעט־אויס ווי אַ קינד, אין וועלכן די מאַמע האָט פאַרגעסן. ער האַלט זיך אַ קליין ליכטל אין דער האַנט און לייכט זיך אַליין צו אין תּהלימל. ער קאָן גאָרנישט מער, נאָר תּהלים זאָגן. און אַלט איז עס, און שטאַרבן וויל עס — גרייט עס זיך אָן „אַ טרוקן שטיקל ברויט״. אָבי נישט מיט ליידיגע הענט צו קומען אויף יענער וועלט...

מירקין האָט זיך צוגעקוקט צו דידאָזיגע סצענעס, און אַ מאָדנע געפיל האָט אים אַרומגענומען. ער האָט גרויס רחמנות געקראָגן נישט נאָר אויף די מענטשן, נאָר אויך אויף דעם גאָט, וואָס וואוינט דאָ. עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז דער יידישער גאָט, וואָס וואוינט דאָ, איז איינער פון זיי. אַן אָרימער ייד פונקט אַזוי ווי זיי. ער האָט איבערגעלאָזט זיין גלאָריע אין הימל און האָט זיך אַריינגעצויגן מיט דידאָזיגע יידן אין זייער אָרימקייט אויף דעם שמוציגן, שטינקענדיגן הויף. דאָ, צווישן די וועבערס, שוסטערס, שניידערס, קצבים און פישער־יידן, דאָ האָט ער אויפגעעפנט זיין שולעכל. זיי האָבן אָנגעהאָנגען אויף זיין ארון־קודש אַ שמוציג, אָרים ציצענעם פּרוכתל, — אַ קלייד פון זייער קלייד. זיי צינדן־אָן פאַר אים אַן אָרים ליכטל, — דאָס ליכט פון זייער הויז. זיי טיילן זיך מיט אים מיטן אָרימען טעגלעכן ברויט וואָס זיי עסן. ווען זיי האָבן צייט, קומען זיי צוגעלאָפן אין זייערע וואָכעדיגע קליידער און זאָגן־אָפּ

אויף דער שנעל אַ ליוב-געזאַנגל, אַ קדושהלע, — און לויפן ארויס.

ער פאַרשטייט זיי. זיי האָבן, נעבעך, קיין צייט נישט. די פרנסה פאַרן ווייב און קינדער איז שווער. דער יידישער גאָט ווייסט, ווי שווער עס קומט דעם יידן אָן דאָס ביסעלע חיונה. ער גייט מיט זיי אויף די מערק. ער שטייט מיט יעדן ייד הכנעהדיג ביי דער טיר פון פריץ — אַ סאַד דינגען, אַ פיש-סטאַוו אָדער אַ קיעלע איינצוהאַנדלען. און אַז דעם פריץ פאַרווילט זיך, גיט ער אַ צופּ דעם ייד ביי דער באָרד, צופּט ער שוין איינצייטיג דעם „יידישן גאָט" אויך ביי דער באָרד. און דער גאָט לאָזט זיך. ער איז הכנעהדיג, אַזוי ווי דער ייד. און אַז עס האַלט שוין גאָר שלעכט, אַז דער ייד גייט-צוריק פון דאָרף מיט אַליידיגן זאַק, — דער פויער האָט נישט געוואָלט פאַרקויפן דאָס קעלבל, — זאָגט ער צום גאָט, וואָס גייט נעבן אים:

— נו, וואָס וועלן מיר איצט טון?

ענטפערט אים אָפּ דער יידישער גאָט:

— זאָרג דיך נישט, מיין שותף. עס וועט בעסער ווערן.

מירקין האָט פון קינדהייט אָן געהאַט אַן עקל צו שמוץ. [illegible] האָט עס ממש פיזיש נישט געקאָנט איבערטראָגן. אַז ער האָט יערזען אומזויבערקייט, האָט אים אָנגעהויבן צו נאָגן און צו נודזשען. וויפיל ער זאָל נישט אַרבעטן איבער זיך לעצטנס, עקשנותדיג נויטן זיך „אַרויסצושלאָגן דעם מפונק", האָט ער עס דאָך נישט געקאָנט איבערטראָגן. געוויס, ער האָט זיך שוין צו געוויסע זאַכן צוגעוואוינט. אָבער אַרום אים האָט געמוזט זיין ריינקייט — אין דער גרעסטער אָרימקייט. אָפטמאָל האָט ער געטראַכט וועגן דעם, אַז פיזישע אומריינקייט וואָלט געווען די איינציגע סיבה, וואָס וואָלט אים געקאָנט ברענגען צו זעלבסטמאָרד.

אין דער וואוינונג, וואו ער האָט געוואוינט אויפן לאָדזשער הויף, איז געווען מער אָדער ווייניגער ריין. צי דערפאַר, ווייל עס האָבן זיך געפונען פיר מוידן, צי אפשר אויך דעריבער, וואָס די עלטסטע, די בוגרת איז ביים ערשטן אָנבליק, ווי זי [illegible]ט דערזען מירקינען, נישט געווען גלייכגילטיג צו אים (די-

דאָזיגע שוואַכקייט האָט זי אַרויסגעוויזן צו יעדן יונגנמאַן, יעדן בחור, מיט וועלכן עס איז איר אויסגעקומען זיך צו טרעפן; צוליב די פילע ראָמאַנען, וואָס זי האָט געלעזן, האָט זיך איר פאַנטאַזיע צעשפּילט, טאָמער איז עס דער בן־מלך). האָט זי, די עלטסטע, געהאַלטן זיין שטיבל אין אַ מער אָדער ווינציגער ריינעם צושטאַנד. מירקין האָט באַמערקט, יעדעס מאָל, ווען ער איז געקומען אין זיין שטיבל אַריין, אַן אויפמערקזאַמקייט: אַ קאָקעטיש בענדל, פאַר־בונדן אין אַ שלייף איבער דעם לאָמפּ, אַ פּאַפּירן בלימל אַרויפגע־לייגט אויפן קליינעם קישנדל פון בעט.

דער הויף אָבער און אַלצדינג אַרום זיין שטיבל זענען געזונקען אין שמוץ. צום מייסטן אָבער דאָס בית־מדרשל, וואָס האָט זיך געפונען אויפן הויף. פונקט אַזוי ווי זייערע שטובן, האָבן זיי אויך דאָס הויז פון זייער גאָט נישט באַשאָנקען מיט אַ באַזונדערער ריינקייט. אַ שטענדיגע בלאָטע איז געווען אויף דער פּאָדלאָגע אַרום דעם פאַס פון הענט־וואַשן. די ווענט, די טישן, די גמרות האָבן זיך געקלעפּט פון שמוציגקייט.

אַז מירקין האָט עטלעכע מאָל אויפמערקזאַם געמאַכט זיינע באַגלייטער אויף דער אומריינקייט, וואָס הערשט אין יידישע שטובן, און פאַרוואָס מען טוט גאָרנישט וועגן דעם, — האָבן זיי אויף אים געשאָקלט מיט די פּלייצעס, נישט פאַרשטייענדיג:

— מיט וואָס פאַראַ געדאַנקען ער טראָגט זיך אַרום!

די איינציגע, וועלכע האָט דאָס פאַרשטאַנען, איז געווען די פרוי הורוויץ, אָבער זי האָט אויך גאָרנישט געקאָנט העלפן. דער „זשאַכלינער" האָט אים אָפּגעשיקט צו דער צייט, ווען די סאָציאַלע רעוואָלוציע וועט קומען. אַלע וועלן דענסטמאָל לעבן אונטער אַזעלכע באַדינגונגען, אַז זיי וועלן במילא שוין זיין ריין. די איינוואוינער, זיינע שכנים, האָבן אים אויף דערדאָזיגער פראַגע אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם:

— אייער זאָרגן אויף מיר געזאָגט געוואָרן. גיט אונז אַ פּאָר דינסטן, וועלן מיר זיין ריין, — האָט מען אים דערויף אָפּגעענטפערט.

מירקין האָט עס נישט געקאָנט אויסהאַלטן. דאָס גאַנצע יידישע פאָלק שטיקט זיך און טונקט זיך אין איין גרויסער בלאָטע, ער האָט באַשיינפערלעך געזען, ווי צרום אים וואַקסט דער שמוץ ווי אַ מבול.

איינמאָל איז אים עפּעס איינגעפאַלן. אַ משוגענער געדאַנק איז אים געקומען אויפן זינען. עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז אַלץ הענגט־אָפּ פון ריינקייט. צוערשט, גאָר צוערשט, באַדאַרף מען די בלאָטע אָפּריינִיגן, דאָס איז דער ערשטער חוב. און ער, ער באַדאַרף זיך נעמען דערצו.

איינמאָל, אַז ער האָט עס שוין נישט געקאָנט איבערטראָגן, איז ער צראָפּ אויפן גאַס און געקויפט אַ בעזים, — יאָ, געקויפט אַ בעזים אין אַ געוועלבל, — און אַריין אין שמוציגן בית־מדרש, און זיך אַוועקגעשטעלט אויסקערן די פּאָדלאָגע. — קאָן מען זיך פאָרשטעלן דעם אָנגעלויף פונם גאַנצן הויף אַרום דעם בית־מדרשל, אויפן בייזן וואונדער, ווי דער משוגענער „ליטוואַק וואָס וואוינט אין הויף, שטייט און קערט דאָס בית־מדרש.

ס׳איז געוואָרן אַ געלויף, אַ בייז געלעכטער אַרום אים. מירקין שטייט מיט אַ פאַרביסענער עקשנות אין וואָלקנס שטויב, וואָס האָבן זיך אויפגעהויבן פון דער פּאָדלאָגע אַרום די באַוועגונגען פון זיין בעזים, פון די שמוציגע ווינקלען, פון די ווענט — אַז ס׳האָט זיך אים אויסגעדוכט, אַז ער וועט אַליין באַלד דערטרונקען ווערן אין דעם שטויב און מיסט — ביז ס׳האָט אים ווער אַרויסגענומען מיט אַ בלייך שמייכעלע דעם בעזים פון דער האַנט.

— גייט שוין, גייט. ס׳איז דען פאַר אייך אַזאַ אַרבעט?!

ס׳איז געווען משה „פּאָקזשיוועס" בלייכע טאָכטער, גיטעלע, וואָס האָט אים אַרויסגענומען דעם בעזים פון דער האַנט און זיך גענומען דאָס איבריגע צו טון.

— ער האָט דען נישט רעכט? — קרעכצט אַ יידענע אין הויף.

נאָר סיי־ווי־סיי האָט מען פון דענסטמאָל אָן מירקינען געהאַלטן אויפן גאַנצער הויף פאַר אַ „משוגענעם ליטוואַק".

נאָר איין-איינציג מאָל האָט ער דערזען דעם „אָרימען גאָט“ אין זיין גלאָריע. דאָס איז געווען פרייטאָג-צו-נאַכט. דער גאַנצער הויף האָט מיטן פאַרנאַכט אויפגעהערט צו קאָכן. די וועב-שטולן האָבן אָפּגעשטעלט זייער וואָכנדיג, לאַנגווייליג קלאַפּן און די שניידער-מאַשינען — זייער געיעג. דער הויף איז געוואָרן אויסגעקערט, דער מיסט-קאַסטן באַשמירט מיט ווייסן קאַלך—און עס האָבן זיך אָנגעהויבן צו באַווייזן פון די שטובן אַרויס קינדערלעך. מיידלעך מיט אָפּגעצוואָגענע קעפּלעך, מיט סטענגעס פאַרפּוצטע, איינגעפלאָכטענע הערלעך, און יינגלעך מיט אָפּגע-וואַשענע פּנימער און גאַנצע קאַשקעטלעך, וואָס דאָס איז געווען אַזאַ נייקייט, אַז ס'האָט באַלד פאַרענדערט דעם הויף. פון די שטובן אַרויס האָט זיך אָנשטאָט דעם וואָכנדיגן מאַשין-אייל-גערוך, דערפילט דער פעפערדיגער געשמאַק פון געקאָכטע פיש. אין די אויגן האָבן זיך באַוויזן טרערן פון די געהאַקטע ציבעלעס. מיט דער אויסגעשטערנטער בלייכער נאַכט האָבן זיך אין די פענסטער אָנגעצונדן ליכט אין גלאַנצנדיגע מעשענע לייכטערס, אויף שבתדיג געגרייטע טישן, און מיט דער פערל-דיגער באַלייכטונג פון אָוונט-הימל זענען מיטאַמאָל די ווענט פון די הייזלעך פאַרענדערט געוואָרן. זיי האָבן אויסגעקוקט אויסטערליש פרעמדאַרטיג, ווי אַ געמעלדל פון אַ ביכל אַרויס.

אויבן אויפן הילצערנעם גאַניקל האָט זיך אויך באַוויזן דער שבת. ליכט האָבן געברענט אין די פענסטער. און אויפן הילצערנעם גאַניקל האָט זיך באַוויזן דאָס בלייכע פּנים פון גיטלען מיטן בוך אין דער האַנט. איר קאָפּ איז אויך געווען ווי די קינדערס — געצוואָגן, און די האָר שייטל-אַרטיג פאַרקעמט, אין צוויי לאַנגע צעפּ. האָט זיך געדאַכט, אַז אויבן אינם שטיבל איבערן גאַניקל, פון וואַנען עס ברענען די ליכט אין פענסטער דורך די אויסגעשניטענע פּאַפּיר-פאָרהענגלעך, וואוינט נישט אַ ייד, וואָס הייסט משה „פּאָקזשיווע“ און האָט אַ „זמאַרטוויענע“ מיט טעכטער, נאָר עס זיצט איינגעשלאָסן אויבן אין איר טורעמל אַ בלייכע בת-מלכה, שלמה המלכס טאָכטער. אַן אָדלער ברענגט איר צו שפּייז לויטן באַפעל פונם קיניג. און עס דאַכט זיך, אַז

גיטלס שוואַרצע אויגן קוקן פונם בלייכן פּנים אַרויס אויף דעם בן-מלך, איר באַשערטן, וואָס דער אָדלער באַדאַרף ברענגען אויף זיינע פליגל צו איר געפֿויגן...

און דאָס בית-מדרשל הייבט זיך איינציגווייז אָן צו-צופילן מיט בערד-באַוואַקסענע יידן. עס פילט זיך דער געזונטער געשמאַק פון דזשעגעכץ און זייף. פון די האָר, באָרד און פאות רינען נאָך די טראָפּנס פון דער מקוה, און די געוואַשענע העמדער קוקן אַרויס פון די קאַפּאָטעס מיט זייערע ברייטע פאַר-לייגטע קאָלנערס. אַלע הענג-לאָמפּן זענען באַקליידט מיט ליכט. פון דער פריש געוואַשענער פּאָדלאָגע גייט נאָך אויף דער דאַמף פון דער פייכטקייט. איבערן ארון-קודש הענגט דאָס נייע פּרוכתל און אַ ייד מיט אַ העלער שטימע זינגט האַפערדיג דעם „לכה-דודי".

מירקין שטייט אין אַ ווינקל. אַ פאַרוואונדערטער און אַ דערשראָקענער קוקט ער זיך צו צו דער ענדערונג. אַ געהיימע שיין באַלייכט דאָס אַלץ און נעמט עס אַרויס פון דער וואָכנ-דיגער אָרימקייט און פאַרפירט עס אין אַ פאַנטאַסטיש-שוועבנ-דיגער וועלט. עפּעס איז אַלצדינג יאָ רעאַל און נישט רעאַל — אָט די ברייט-ביינע יידן אין די נייע קאַפּאָטעס מיט די רויט-רויטע פּנימער, און דער אָרימער גאָט דאָרטן אויבן, אַ באַלויכ-טענער אין נייע ליכט, אַ גלאַנצנדיגער אין רויטן, רויען סאַמעט. עס דאַכט זיך אים, אַז דער אָרימער גאָט זיצט אַ גאַנצע וואָך אין דער אָרימער שול און וואַרט, וואַרט, אַז עס זאָל קומען דער שבת. שבת עפנט ער אויף אַ שפּאַלט פון זיינע שמאַטעס און ער באַווייזט דאָס מלכותדיגע קלייד, וואָס ער טראָגט אונטער זיי...

קאַפּיטל 7

דער יידישער פאַבריקאַנט

מירקין איז געזעסן געגנאיבער דעם באַרימטן יידישן טעקסטיל־פאַבריקאַנט הענעך פלאַקס, אין זיין גרויסן אומהיימלעכן ביורא, וואָס ער האָט לעבן זיין שטאָט־פאַבריק. דער פאַבריקאַנט האָט אים אויפגענומען אינם זכות פון זיין פאָטערס באַרימטן נאָמען, וואָס האָט פאַר מירקינען אַלע טירן אויפגעעפנט.

מירקין האָט זיך פאָרגעשטעלט, אַז ער וועט אָנטרעפן אויף אַ האַרטן, שטאַרקן מענטש, אַ מענטש, וועלכער האָט מיט זיין אייגענער ענערגיע אויסגעבויט אַן אינסטיטוציע, אַרום וועלכער יס לעבן אַ גאַנצע שטאָט מיט אַרבעטער. אַזאַ מענטש האָט געוויס אַן אומבאַצווינגלעכן כאַראַקטער, וואָס שרייט־אַראָפּ פון זיין פנים.

פאַר מירקינען איז אָבער געזעסן אַ חסידישער ייד. ער האָט געקאָנט אויסזען ווי אַ רב, וואָס איז גענויט צוליב עפּעס אַ גזירה צו אָנטון זיך „דייטש“, — מיט אַ גאַנץ איידל פנים, וואָס האָט אַפילו אויסגעדריקט גייסטיגקייט און יידישע דערשראָקנקייט. אַ זאָרגפעלטיג אויסגעקעמטע, שוין מיט גראָע האָר באַזייטע, שוואַרצע באָרד — האָט נאָך מער געמילדערט זיין דעליקאַט בית־מדרש־פנים מיטן הויכן רבנישן שטערן. פון די שוואַרצע באַוועגלעכע אויגן, וואָס ער שטילט־איין, האָט אַרויסגעשיינט אַן אומרואיג שוואַרץ פייערל, וואָס האָט עדות געזאָגט אויף באַהאַלטענע לוחות. זיינע „דייטשע“ קליידער, דער שטייפער קאָלנער, דער פיין געשניטענער, אייראָפּעאישער אָנצוג — זענען נישט געזעסן

גוט אויף אים, אַזוי ווי ער וואָלט זיך נאָך נישט געהאַט צוגעוואוינט צו זיי. ער האָט זיך געהאַלטן אין איין אויסברעכן די איידעלע חסידישע לאַנגע פינגער פון דער האַנט, געהאַלטן זיך זיין אויסקנאַקן זיי, און נישט געלאָזט מירקינען קומען צום וואָרט.

מירקין האָט זיך געווענדעט צו אים, ווי צום גרעסטן יידישן פאַבריקאַנט אין דער שטאָט, וואָס האָט באַשאַפן איינע פון די גרעסטע טעקסטיל-פאַבריקן אין לאַנד און באַשעפטיגט טויזנטער, טויזנטער אַרבעטער, — כדי ביי אים זיך צו דערוויסן די סיבה, פאַרוואָס ער לאָזט נישט צו אין זיין פאַבריק קיין יידישע אַרבעטער. מירקין איז זיך געקומען מישב זיין מיט אים, וואָס מען קאָן טון אין דערדאָזיגער, פאַר יידן לעבנס-נויטיגער פראַגע, — וועגן אַן אייגענער דאַמף-פאַבריק, וואָס זאָל העלפן אַריבערפירן די יידישע וועבער-אַרבעטער פון האַנט-אַרבעט צו דאַמף.

אויף דער עצם פראַגע האָט דער פאַבריקאַנט גאָרנישט אָפגעענטפערט. ער האָט מירקינען נישט געלאָזט קומען צום וואָרט און געהאַלטן אין איין פאַררעדן. דערציילט מיט רירנדיגע איינצלהייטן וועגן דער קאָלאָסאַלער אַרבעט, וואָס ער האָט אויפגעטון, וועגן דער געשיכטע פון זיין פאַבריק, וועגן די קאַטאַסטראָפעס, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, וועגן די געפאַרן, וועלכע ער האָט געהאַט אויסצושטיין, וויפיל מאָל ער האָט זיך שוין געטרונקען און אַרויסגעשוואומען צוריק. דערביי אָבער האָט ער זיי פאַרדינסטן זיינע קיינמאָל נישט צוגעשריבן צו זיינע אייגענע פעאיגקייטן, צו זיין אייגענער חכמה, נאָר צו אַ העכערער, מיסטישער, געטלעכער מאַכט, וואָס האָט אַלעס געלאָזט שטיין, און זיך אָפגעגעבן מיט אים אינדיווידועל. אָט ווי דער מלך דוד וואָלט אויפגעשטאַנען פון קבר און דערציילט וועגן זיינע מלחמות, וואָס ער האָט געפירט מיט די פלישתים. דערביי האָט ער פסוקים פון קעניג דודס תהלים אין יעדן זאַץ צווישנגעפלאָכטן און אויסגעטייטשט דעם מלך דודס תהלים אויף זיינע אייגענע מלחמות, אויף זיינע אייגענע נצחונות. ער האָט דערביי פרום די אויגן פאַרגלאָצט און מיט

אַ רבנישען זשעסט די לאַנגע האָר פון זיין באָרד זיך געגלעט, דעם פסוק אַזוי געטייטשט און אַזוי צוגעשניטן, אַזוי ווי דער מחבר וואָלט אים ספּעציעל, פאַר זיינעטוועגן, אָנגעשריבן אויף באַשטעלונג. ער האָט דערציילט וועגן די איינצלהייטן פון דער אַנטשטייאונג פון זיין פאַבריק מיט אַזאַ דערהויבענער וויכטיקייט, אַזוי ווי עס וואָלט זיך נישט געווען געהאַנדלט וועגן אַ פּריוואַטער אונטערנעמונג, נאָר וועגן אַ זאַך פון אַ העכסטער וועלט-געשעעניש, פון וועלכער עס הענגט-אָפּ דער שלום פון דער וועלט. ער האָט דערציילט, אַזוי ווי אַ גענעראַל דערציילט וועגן זיינער אַ וועלט-שלאַכט.

— וואָס בין איך, מ'שטיינס געזאָגט? אַ שוואַך מענטשל, אַ חסידישער יונגערמאַן נאָר. אַלצדינג האָט גאָט געמאַכט.

נאָכדעם ווי ער האָט שוין געהאַט פון אַלע זיינע דערפאָלגן דערציילט, מיט אַלע איינצלהייטן, האָט אים מירקין צוגע-דריקט צו דער וואַנט וועגן דער פראַגע פון צונעמען יידישע אַרבעטער.

מירקין האָט גערעדט מיט אַ ווייטאָגדיגן פּלאַם, וואָס זיינע לעצטע דערפאַרונגען אין לאָדזש, זיין לעבן צווישן די אָרימע יידישע וועבער, האָבן אַרויסגערופן ביי אים. ער האָט גערעדט וועגן דעם טויט-אורטייל, וואָס הענגט אויף די יידישע מאַסן, וועגן דעם, וואָס זיי ווערן אַרויסגעשטופּט מחוץ-למחנה, וועגן איבערלאָזן זיי ביים מיטל-אַלטערישן האַנט-שטול, כדי זיי זאָלן אין איינעם אונטערגיין מיט אים. ער האָט גערעדט וועגן דער רשעות פון פּרעמדע און דער גלייכגילטיקייט פון זיי אייגענע, וועגן דעם פאַרברעך, וואָס מען וויל באַגיין בעגן אַ מאַסע, נאָר דערפאַר, ווייל זי באַלאַנגט צום זעלבן פאָלק וואָס ער, דער פאַבריקאַנט. ער האָט גערעדט וועגן דער נויטיקייט אָנצוקניפּן די יידישע מאַסן אין דעם גאַנג פון גרויסן וועלט-לעבן, וועגן אַרויסשלעפּן זיי פון מיטל-אַלטער און אַריינוועבן זיי מיט דעם מאָדערנעם לעבן. זיי דאַרפן ווערן אַ טייל פון דער אַרבעטנדיגער, שאַפנדיגער וועלט-קראַפט — האָט ער געטענהט — און נישט איבערבלייבן אין דעם גוססדיגן יידישן שמוציגן הויף, וואו די

וועלט וויל אונז האַלטן, ביז מיר וועלן דאָרט קראַפּירן, און מען וועט אונז אויסקערן מיטן אַלגעמיינעם שמוץ.

דער גרויסער פאַבריקאַנט האָט זיך יאָ צוגעהערט און נישט צוגעהערט צו מי״קינס רייד. יאָ צוגעהערט זיך, ווייל, זעט-אויס, אַז אינעווייניג דאָרט אין האַרץ האָט אים יאָ עפּעס אָנגערירט; און נישט צוגעהערט זיך, ווייל ער האָט מורא געהאַט צוצוגעבן, אַז עס אינטערעסירט אים, כּדי ער זאָל נישט דאַרפן געבן אַ קאָנקרעטע תשובה. אויפדעקן די קאָרטן, אָדער זיך מיט עפּעס-וואָס אַנגאַזשירן, וואָס ער וואָלט אַלס געניטער סוחר געוואָלט פאַרלויפיג אויסמיידן. ער האָט אָפּגעווענדעט מירקינען מיט אויסמיידנדיגע ווערטער.

— נו, גייט שוין גייט, — האָט ער זיך פאַרנייגט מיט אַ חסידיש העויהלע. — איז דאָס פאַר יידן אַ געשעפט צו ווערן פאַבריק-אַרבעטער? יעדער ייד האָט ליב צו זיין אַ בעל-הבית פאַר זיך, צו אַרבעטן ביי זיך אין שטוב, אַז קיינער זאָל אים קיין דעה נישט זאָגן. מיר זענען בני-מלכים, — האָט ער צוגעשמייכלט, — מיר קאָנען נישט זיין קיין שקלאַפן... און וואָס וועט איר טון מיטן שבת? מילא, מיר זענען יחידים, מיר זענען געצוואונגען דערצו. גיבן מיר זיך אַן עצה, ווי ווייט מען קאָן, באַנוצן מיר זיך מיט אַ שבת-גוי. כאָטש מיין פוס שטעקט נאָך נישט אין פאַבריק אַריין שבת, פאַר אַ מיליאָן נישט, און איך האָב נאָך נישט אויפגעעפנט אַ בריוו אָדער אַ דעפּעש אין שבת. מעג עס זיך האַנדלען אין אוצרות, — אָבער דאָך ווייס איך, אַז איך בין נישט אין אָרדנונג. מיין פערד אַרבעט אין שבת. מיר וואָלטן אויך אַנדערש נישט געקאָנט עקזיסטירן, — אַ וועלט-פירמע! דער וועלט-מאַרק העגנט-אָפּ דערפון. אָבער אַ גאַנצע יידישע עדה? ווער קאָן נעמען די אַחריות אויף זיך? ניין, ג״ין, יונגערמאַן, עס איז נישט אַזוי איינפאַך, ווי איר מיינט. מיר זענען אַן אויסגעוויילט פאָלק. מיר זענען באַשאַפן פאַר עפּעס בעסערס. בני-מלכים, איר פאַרשטייט? מוזן מיר באַצאָלן דערפאַר.

עגדלעך האָט מירקין עס מער נישט אויסגעהאַלטן, און זיין

אַרויס מיט אַ פּערזענלעכן אָנקלאָג געגן דעם פֿאַבריקאַנט.

— ווער האָט עפּעס פון אייער ענערגיע, אַ חוץ איר אַליין?!

אַ פֿאָלק מוז לעבן יאָרן און יאָרן, ביז עס וואַרפט-אַרויס פון זיך אַזאַ ענערגישע, שעפערישע קראַפט, ווי איר זענט. ביי אַנדערע פעלקער, ווען עס באַווייזט זיך אַזאַ קראַפט, שלעפט עס מיט מאַסן: עס שאַפט פֿאַבריקן, בויט שיפן, בילדעט-איבער אַ נאַציע, באַשאַפט אַרבעט פֿאַר טויזנטער. וואָס האָבן מיר פון אייער קראַפט? און ווער האָט עפּעס דערפון?

דער פֿאַבריקאַנט איז טרויעריג געוואָרן ביי דער פראַגע. ער האָט געזאָגט מיט אַ שטים, אין וועלכער מירקין האָט דערפילט די טראַגעדיע פון פאַרלוירענעם יחיד:

— איר מיינט, עס איז טאַקע מיין פֿאַבריק? אַז איך קאָן טון אין איר וואָס איך וויל? ניין, ניין, עס איז נישט מיין פֿאַבריק. עס איז דעם אינספּעקטאָרס פֿאַבריק. איך בין דער שוואַרצער נעגער, וואָס באַדאַרף נאָר טון מיין אַרבעט און — שווייגן.

— דאָס איז דערפאַר, ווייל איר זענט איינער אַליין. די יידישע מאַסן זענען די אַרויסגעשטויסענע, די איבערגעבליבענע. דער יידישער פֿאַבריקאַנט געפינט זיך נאָך אין אַן ערגערער לאַגע. דערלויבט מיר צו זאָגן: דער יידישער פֿאַבריקאַנט אָן יידישע אַרבעטער-מאַסן — איז ווי אַ דאַר צווייגל אין דער ערד אַריינגעשטאָכן אָן אַ וואָרצל. איר זענט דאָך עלנט. און ווי אייער ענערגיע זאָל נישט זיין שעפעריש, וועט זי אַלץ פאַרשריגן ווערן פֿאַר פּאַראַזיטישע עקספּלואַטאַטאָריש, דערפאַר ווייל איר שטייט איינער אַליין. דורך דעם האָט איר קיין קראַפט נישט.

דידאָזיגע ווערטער זענען געווען ווי שפּילקעס אין אַ מכּה אַריינגעשטאָכן. דעם פֿאַבריקאַנטס איידל פּנים איז פּלוצים בלייך געוואָרן. די לאַנגע, אויסגעקעמטע האָר פון זיין באָרד האָבן אָנגעהויבן צו ציטערן, פּונקט אַזוי ווי די שיין געשניטענע שאַרפע נאַזלעכער פון זיין לאַייער, ביינערדיגער נאָז. די אויבערשטע דעליקאַטע ליפּ האָט זיך דערוואויגן, און זיינע ביינעריגע פינגער האָבן נערוועז געבאָמבלט איבערן טיש, און פון די

אויגן זיינע האָט זיך מיטאַמאָל געשאָטן אַזאַ פייער, אַז מ׳וואָלט געקענט זאָגן, אַז ער האָט אין זיך פאַרבאָרגן אַ פולקאַן — אויגן זיינע האָט זיך מיטאַמאָל געשאָטן אַזאַ פייער, אַז מי׳רקין האָט דערזען, ווי דורך אַ טיכל, ווי עס זאַמלען זיך אָן כּוחות, וואָס האַלטן זיך אויף אין דעם שוואַכן בויגעוודיגן, ביינערדיגן קערפּער.

דער פאַבריקאַנט האָט אַ לענגערע צייט געקוקט מיט אַ דורכדרינגלעכן בליק אויף מירקינען. די אויבערשטע דעליקאַטע ליפּ זיינע האָט זיך פאַרקרימט, ווי אין אַ גרימאַסע צו וויינען, און ער האָט אָפּגעזיפצט און געענטפערט:

— אפשר האָט איר רעכט. געוויס האָט איר רעכט. עס איז זיך נישטאָ וואָס צו פאַרשטעלן. מיין לאַגע, די לאַגע פון אַ יידישן פאַבריקאַנט, איז נאָך טויזנט מאָל ערגער, ווי די לאַגע פון די אַרויסגעשטויסענע מאַסן. זיי זענען מאַסן, מיר זענען איינצלנע. איר זעט מיין טיש, ווי ער שטייט ביי דער וואַנט? די פענסטער פון מיין קאַבינעט זענען פאַרהאַקט מיט אייזערנע לאָדן. איך זיץ ביי טאָג ביי עלעקטרישע ליכט. דאָס איז נישט דערפאַר, וואָס איך האָב אַזוי פיינט די זון, נאָר דערפאַר, ווייל איך האָב מורא, אַז אין איין שיינעם טאָג זאָל מיר נישט אין רוקן אַ קויל אַריינפליען הינטן-אַרום פון הויף, דורכן פענסטער. יאָ, איך זיץ מיטן רוקן צו דעם הויף פון מיין פאַבריק, פון מיין שטאָט, וואָס איך האָב אויפגעבויט, און איך האָב מורא, אַז פון הינטן זאָל מיך ווער נישט שיסן. איך בין געווען אַן אָרימער בית-מדרש-בחור. מיין פאָטער איז געווען אַן אַגענט פון דער פאַבריק. און איך האָב זיך אַרויפגעאַרבעט, אויפגעבויט איינע פון די גרעסטע טעקסטיל-פאַבריקן אין לאַנד, אין דער וועלט. מיט גאָרנישט, נאָר מיט מיינע פינף פינגער. ענגלאַנד גיט מיר מאַשינען אויף קרעדיט בלויז אויף מיין וואָרט. אַמעריקע און עגיפּטן — פלאַקס. יאָר-איין, יאָר-אויס וואַקסט די שטאָט. איך נעם-אַרויס טויזנטער אומגליקלעכע פויערים אָן ערד פון די דערפער, וואָס זענען פאַראורטיילט צו הונגערן, און איך גיב זיי באַשעפטיגונג. איך שיק-אַרויס רייזנדע איבער אַלע עקן וועלט, אין אַלע ווינקלען. איך האָב פאַר אונזער לייוונט אויפגעעפנט די מערק פון סיביר, פון טורקעסטאַן, פון בוכאַראַ, איך ברענג צוזאַמען ענגלישע מאַשינען

אַמעריקאַנער פלאַקס און פוילישע הענט. איך באַקלייד אַ האַלבע מדינה מיט העמדער, שלאַפגעצייג. מיט גאָרנישט האָב איך עס געמאַכט, נאָר מיט מיין ענערגיע. און איך זיץ דאָ, ווי אַ פאַר־ברעכער. איך האָב מורא אַרויסצוגיין אויפן הויף פון מיין פאַבריק, וואָס איך האָב געבויט. און קוים דערוועג איך זיך, אונטער באַגלייטונג, יאָ אַמאָל אַרויסצוגיין, דערפיל איך די בליקן אויף מיר, ווי איך וואָלט געווען אַ גנב, אַ רויבער. וואָס בין איך?! איך בין דאָך אַליין אַ געפאַנגענער. אַ געפאַנגענער אין מיין אייגענער שטאָט, אַ געפאַנגענער צווישן די מענטשן, פאַר וועלכע איך זיי און שנייד ברויט. זאָגט, קאָנט איר מיר אַן עצה געבן?

— יאָ, — רופט־אויס מירקין מיט פייער. — נעמט־צו אין אייער פאַבריק אויך יידישע אַרבעטער. זייט נישט אַליין, שטייט נישט אַליין. קריכט־אַרויף צוזאַמען מיט די יידישע מאַסן אויפן וועלט־וועג. דורך אייער ענערגיע, דורך אייער מאַכט וואָלט איר טויזנטער יידישע משפחות געקאָנט אָנקניפּן אין לעבן פון דער מדינה, און דורך דעם — אין דעם וועלט־לעבן. און איר וואָס טוט? — איר זענט אַליין אַנטלאָפן. די מורא איז שטענדיק דער שכר פון פחדן. זייט מיר מוחל פאַרן וואָרט. דער דרייסטער לעבט מיט אַלע, אָדער שטאַרבט מיט אַלע. איר האָט געגנוג דרייסטקייט און מוט געהאַט פאַר זיך אַליין אַרויפצוקלעטערן אויף דער לייטער. מיט אייערע עלנבויגנס האָט איר זיך אַ וועג אויסגעקעמפט צווישן שונאים. פאַרוואָס האָט איר ניט דעם מוט און די דרייסטקייט מיט אייער אויסגעשטרעקטער האַנט אייערע ברידער צו העלפן אַרויפצוקריכן אויף דעם וועלט־וועג, וואו איר שטייט?

— יידישע אַרבעטער? — שמייכלט מיט זיין איידעלער ליפּ דער פאַבריקאַנט. — יידישע אַרבעטער? — שמייכלט ער נאָך אַמאָל זויראָניש. — און מיט זיי בין איך יאָ זיכער? מיר דאַכט זיך, אַז ווען איך האָב דאָ יידישע אַרבעטער ביי מיר אין פאַבריק, וואָלט דער ערשטער שטאָך אין רוקן געקומען פון אַ יידיש מעסער.

— דערפאַר וואָלט עס אָבער נישט געווען קיין יידישער

שטאָך, איר פאַרשטייט? — נאָר עס וואָלט געווען אַ קלאַסן-שטאָך. די וועלט שטייט אין קאַמף. אָבער די קוילן פון דרויסן, פאַר וועלכע איר שרעקט זיך, זענען באַשטימט נישט בלויז פאַרן פאַבריקאַנט, נאָר אויך פאַרן ייד.

— וואָס איז דער חילוק, מיין יונגער פריינט, פון וואָס פאַר אַ האַנט זי קומט, און וואָס זי באַצוועקט?

— יאָ, עס איז יאָ אַ חילוק, און איר ווייסט עס גאַנץ גוט: דער שטאָך פון יידישן אַרבעטער וואָלט געווען באַשטימט בלויז פאַרן פאַבריקאַנט. דער ציל פון דער קויל איז אָבער אין האַרץ פון גאַנצן יידישן פאָלק.

— דאָס האָט איר רעכט, — האָט דער פאַבריקאַנט צוגעגעבן מיט טרויעריגקייט. — אַזוי צי אַזוי, איך בין מאַכטלאָז. איך קאָן דאָ לחלוטין גאָרנישט טון, — האָט דער פאַבריקאַנט געזאָגט מיט רעזיגנאַציע.

— צי איר וועט אונז יאָ העלפן, צי נישט, — האָט מירקין אויסגערופן, — מיר וועלן זיך נישט לאָזן איינשליסן אין אַ נייעם געטאָ. די יידישע מאַסן וועלן קעמפן פאַר זייער וועלט-באַפרייאונג. מיט די נעגל וועלן מיר זיך אַריינגראָבן אין לעבן אַריין, מיט די ציין וועלן מיר זיך אַריינבייסן און אָנהאַלטן זיך אינם גאַנג פון דער וועלט. מיר וועלן זיך נישט לאָזן צוריקשטויסן און באַגראָבן אינם שמוציגן יידישן הויף. מיר וועלן לעבן — צי איר וועט אונז יאָ צוהעלפן, צי נישט, — להכעיס אַלע אונזערע שונאים, סיי די אויסנדיגע, סיי די אינעווייניגדיגע. מיר וועלן זיך מיטכאַפּן אויפן וואָגן, אויף אַלע פעלדער, וואו עס וועט זיך נאָר לאָזן: אין די פאַבריקן, אויפן פעלד. סיי דאָ ביי אונז, סיי ערגעץ אַנדערשוואו. אַזוי לייכט וועלן מיר זיך נישט אונטערגעבן. די יידישע פאָלקס-מאַסן האָבן זיך אויפגעכאַפּט צום לעבן, און זיי וועלן לעבן, טראָץ אייך אַלעמען, — האָט מירקין אויסגעשריגן מיט פייער.

דעם פאַבריקאַנט האָט אינטערעסירט און אַמוזירט מירקינס יוגנטלעכער ברען. ס׳איז אים אַפילו געווען סימפּאַטיש דער גלויבן, וואָס שרייט-אַרויס פון דעם יונגנמאַן, און ער האָט אוּמ-

אָנגעגעם זיך דעריבער געפילט, וואָס ער, ביי זיך אַליין, האָט נישט מער דעם גלויבן פאַר אַן אידעע און האָט נישט געפילט די וויכטיגקייט דערפון. ער האָט איבער זיך אַליין פאַרדרוס געהאַט, ווייל דער פאַבריקאַנט האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ מענטש, וואָס האָט דערגרייכט, — צוזאַמען מיט זיין דערפאָלג, — די העכסטע מענטשלעכע טוגענדן. און וויפיל זיין אייגנליבע האָט אים נישט פאַרשטעלט די אויגן, האָט ער דאָך דערזען די נאַקעטקייט, אין וועלכער ער שטייט, און ער האָט מיט איינמאָל דערפילט אַן עלעגישע טרויעריגקייט און אַ בענקשאַפט נאָך אַ גלויבן אין אַ זאַך, ווי עס האָט דער יונגערמאַן, וואָס זיצט געגנאיבער אים.

— און וואָס וועט זיין, אַז די וועלט וועט אייך נישט צולאָזן? — האָט דער פאַבריקאַנט געפרעגט מיט אַ באַהאַלטענעם להכעיס-שמייכל אין זיינע ווייכע ליפּן.

— און זאָל אונז טאַקע באַשערט זיין אונטערצוגיין, וועלן מיר די וועלט מיטשלעפּן מיט אונז!

— ווי אַזוי?

— פּשוט: יעדע ענערגיע זוכט זיך אויס איר אויסוועג פאַר טעטיגקייט. נוצט מען זי נישט אויס פאַר אַ בויענדע — פאַרוואַנדלט זי זיך אין אַ ווילדע, צעשטערנדע קראַפט, — זאָגט מירקין מיט אַ שמייכל.

וועגן די זאַכן האָט דער פאַבריקאַנט נישט געוואָלט הערן, זיי האָבן אים דענערווירט. און עס איז אים אויך נישט געפעלן מירקינס שמייכעלע דערביי. דעם שמייכל דערפילט ער הינטער זיין רוקן, אַפילו דורך די פאַרהאַקטע פענסטער פון זיין קאַבינעט, וואָס שיינט-אַרויס צו אים פון דער פאַבריק — דורך דער וואַנט אַדורך...

— נו, אויף היינט וועט עס דערווייל גענוג זיין. — מיר וועלן שפּעטער פאַרענדיגן אונזער שמועס. ווילט איר נישט אָנקוקן זאַוויערוכאַוו? איר וועט האָבן וואָס צו זען. דערנאָך וועלן מיר פאַרענדיגן אונזער שמועס. אפשר וועט זיך עפּעס לאָזן מאַכן. — און ער האָט אָנגעקלונגען אין זיין פּריוואַטן טעלעפאָן.

ס'האָט זיך באַוויזן אַ הויכער שלאַכטשיץ, אַ מאָגער פּנים

מיט אַ מאַנאָקל אין אַן אויג, וועלכן דער פאַבריקאַנט האָט געהאַלטן ספּעציעל פאַר רעפּרעזענטאַנץ-צוועקן.

— באַקענט זיך. דאָס איז כראַביע זאַריצקי, אונזער סופּ-אינטענדענט, — זאָגט דער פאַבריקאַנט אין אַ גלייכגילטיגן טאָן, און נעמט דערביי אַ פּאַפּיר פון זיין טיש און גראָבט-איין זיין פּנים אין דעם.

— פּאַניע כראַביע, איר וועט אַזוי גוט זיין ווייזן אונזער באַזוכער זאַוויערוכאָוו. אַלצדינג וועט ער, פאַרשטייט זיך, נישט קאָנען זען, — זאָגט דער פאַבריקאַנט מיט אַ זעלבסטצופרידענעם שמייכל, וואָס ער האָט ווי אַ חסד געשאָנקען דעם כראַביע, אַרויס-נעמענדיג זיין פּנים פונם פּאַפּיר. — נאָר די צוויי וויכטיגע אָפּטיילונגען וואָלט איך מיר געוואונטשן, אַז ער זאָל באַזוכן: די שפּינערייען און די מאַשין-גיסעריי. און איך וויל דערנאָך אַ באַריכט הערן. גוט אַזוי? — האָט ער מיט אַ לייכטן שמייכל צוגעלייגט, וואָס איז באַלד פאַרלוירן געוואָרן אין דער ערנסטקייט פון זיין באַגראָטער באָרד, און האָט איינגעגראָבן זיינע אויגן ווידער אינם פּאַפּיר, וואָס ער האָט געהאַלטן פאַר זיין פּנים מיט זיין ווייכער, דעליקאטער, ציטערנדיגער האַנט.

קאַפּיטל 8

די אייזערנע שטאָט

איבער אַ גרויסן פלאַכן שטח ליגט אויסגעשפּרייט אַ שטאָט. דער מיטלפּונקט איז דער ברייטער פּלאַץ, וואו עס הויבן זיך אויף די גרויסע קוימען-טורעמס פון די אויוונס. אַרום זענען די גאַסן, לאַנגע, אומהיימלעכע; נישט קיין בלעטל גרינס, נישט קיין קינדער-שטים, נישט קיין ווייבלעכער שאָטן זעט זיך אין די גאַסן — ערנסט שטייען די פאַרקאַלכטע הייזער, אַלע אָפּגעפאַרבט אין איין רויטלעכן אוניפאָרם-קאָליר. נישט קיין מענטשלעך לעבן הערט זיך פון זיי, נישט קיין הויזלעכע היימלעכקייט קוקט-אַרויס פון די פענסטער און טויער. — די גאַנצע שטאָט איז צוגעדעקט מיט אַ דינעם קאַלך-שטויב, ווי נישט צעגאַנגענער שניי. אין דער לופט פילט זיך אַ זויערער קראָכמאַלענער קאַרבאָל-גערוך פון בלייך-הייזער אַרויס.

קיין מענטשלעכע שטימען הערן זיך נישט אין דער ריזיגער פּוסטער שטאָט. דערפאַר אָבער איז דער גאַנצער חלל פאַרנומען מיט אוממענטשלעכע שטימען פון אומגעזעענע חיות, — וואָס שטייען ערגעץ-וואו געפאַנגענע אין שטייגן. אַ באַשטענדיג אומהיימלעך טיק-טאַק-אָטעמען פון ווייט-געלעגענע מאָטאָרן, אַ סוויסטשען פון אָפּגיסנדיגס זודיגס. אַ באַשטענדיג אַרבעטן פון איבערוואַנדלדיגע וואַסערן אין פאַרעס. אַ רוישן פון איבערגעפילטע קעסלען — אַ קלאַפּן פון די אייזערנע וואַגאָנלעך פון די טראַנס-פּאָרט-באַנען. אַ כאָרכלען פון די קייטן-גאָרגלען פון די „הויב-קאַנס”, וואָס טראָגן באַלן פלאַקס ווי קינדער-שפּילן, און צעפירן

זיי אין די ערטער וואוהין מען באַדאַרף, אַ פּייפן פון די הויכע קעסל־טורעמס. אַזוי ווי די שטאָט וואָלט באַוואוינט געווען פון אויס־טערלישע, נישט די־וועלטיגע אייזערנע ברואים, וואָס אָטעמען מיט קייטענע לונגען און באַוועגן זיך מיט אייזערנע הענט און פיס...

צוערשט האָט מען מירקינען באַוויזן די מאָטאָרן־אָפּטיילונג, וואָס זייער אויפגאַבע איז געווען צוצופירן פון דער צענטראַלע עלעקטרישע כּוחות צו די וועב־מאַשינען. ווי אייזערנע הינט זענען געלעגן אין לעכער איינגעשפּאַנט די מאָטאָרן און אויך אַ מענטשנס באַפעל, וואָס איז געשטאַנען איבער זיי — אַ באַלע־דערטער און באַאיילטער — האָבן זיי געהאַלטן אין איין דרייען די לעדערנע פּאַסקעס ווי בלינדע שמשונס — די מיל־שטיינער. לאַנגע קאָרידאָרן האָבן זיך געצויגן מיט די פאַרשקלאַפּטע אייזערנע הינט, צוגעשפּאַנט צו זייערע אייביגע רעדער, וואָס האָבן געטון זייער אַרבעט מיט אימפּעט, מיט געיעג — אָן אָפּשטעל, אָן אָטעם־כאַפּ. פאַרשאָלטענע געשמיסענע הינט. אַרום זיי האָבן זיך געדרייט די באַלעדערטע מענטשן ווי אָקסן־אָנטרייבערס, ווי וועכטער איבער געפאַנגענע, מיט גרויסע קאַנען שמיר־איילן, און דאָ און דאָרט אַ פאַרחלשטן מיט אַ טראָפּן דאָס חיות דערכאַפּט.

פון דעם מאָטאָרן־קאָרידאָר צו די גרויסע וועבער־האַלעס האָבן זיך געצויגן — פאַרוואָרפן איבער די בעלקעס — לעדערנע פּאַסקעס און אָנגעטריבן די וועב־מאַשינען. די אייזערנע ברואים זענען געשטאַנען, די פּעל אַראָפּגעצויגן פון זיך, מיט זייערע אינעווייניגס אין דרויסן, און מען האָט געקאָנט זען דעם גאַנצן געבוי פון זייער דעליקאַטן מעכאַניזם, — זייערע מעטאַלענע שפּרונג־נירן, דעם געוועב פון זייער „נערוון־סיסטעם". שטאָלענע און דראָטענע מוסקולן האָבן זיך געצויגן פון אַ פאַרבאָרגן האַרץ און האָבן אָנגעפירט מיט די באַוועגונגען פון די אברים. און אברים האָבן זיי געהאַט ווי מענטשן, נאָר מיט פאַרצענפאַכטע טעטיגקייטס־מעגלעכקייטן.

פון צייט צו צייט האָט אַזאַ אומהויטיגער מאַשינען־קערפּער אויסגעצויגן — ווי אויף קאָמאַנדע — מיט אַ פּוילנדיגער לאַנגזאַמער

באַוועגונג, אײַזערנע אָרעמס מיט צענטליגער פינגער. אויף זײַן יעדן פינגער־נאָגל האָט געהאָנגען אַ קוים־אָנזועענדיגער דעליקאַטער העקל, מיט וועלכן ער האָט אויפגעכאַפּט דעם אומאויפהערדיגן פאָדעם־שטראָמל, וואָס די מאַשין האָט געהאַלטן אין איין אַרויסציען פון אירע בעבעכעס. דער אָרעם האָט זיך געגעבן אַ מענטשלעכן באַוועג און די פינגער אַ בויג, און די העקלען האָבן פאַרקניפּט דעם פאָדעם, פאַרבונדן אים מיט די „אויגן" פון דעם גאַנצן לײַוונט־געוועב, וואָס עס האָט געהאַלטן אין איין שפּײַען פון זיך, ווי אַ גרויסע, טויזנטפאַכיגע שפּין, דער אָפּגעשונדענער אײַזערנער גוף. דער מענטש, וואָס איז געשטאַנען נעבן אים, איז נאָר געווען זײַן באַדינער, כּדי אים אָפּצוהיטן ווי אַן אָפּגאָט... ווי כּוהנטעס האָבן די בלייכע מיידלעך געהאַלטן אין איין צוטראָגן שפּאָלערס ביינוול־עסן פאַר דער מאַשינס מאָגן, געהאָלפן פאַרקניפּן אַ פאָדעם, וואָס איז צופעליג איבערגעריסן געוואָרן דורך דעם גאַנג פון דער מאַשינס קאָמפּליצירטן מעכאַניזם. פאַר איר — פאַר דער מאַשין — איז געשטאַנען איר כּוהן־גדול, דער מייסטער, וועלכער האָט נאָר פון צייט צו צייט מיט דער ערנסטקייט פון עבודה גלייכגעמאַכט דעם „פאַך", קאָנטראָלירט אַ שרייפל, אָפּגעווישט מיט אַ טוך — ווי אַ געטרייע מוטער — דעם אייל־שווייס, וואָס האָט אַרויסגעזוצט פון דער מאַשינס פאַרבאָרגענע געדערים, אָדער אַ שטרענגן בליק געוואָרפן צו דער כּוהנטע — צו דעם מיידל, וואָס האָט אים באַדינט, — צי זי טוט איר אַרבעט בשלמות...

אַזוי האָבן זיך געצויגן די אײַזערנע אומהיימלעכע קערפּערס, וואָס באַשטייען בלויז פון מעטאַלענע געדערים, איבער האַלעס און האַלעס, שטאָקן און שטאָקן, הײַזער און הײַזער. איינס נאָכן אַנדערן זענען זיי געשטאַנען ווי אויסגעמושטירטע סאָלדאַטן. און ווען מירקין האָט דערזען ווי די מעכאַנישע באַשעפענישן שטרעקן אײַנצייטיג, — לויט אַ קאָמאַנדע — זייערע דאַרע אײַזערנע אָרעמס, — איז אים אַ שוידער אַדורכגעגאַנגען איבער די ביינער דער מענטש, דער אַרבעטער — איז געווען דאָ די טויטע מאַשין; די מאַשין — דער מענטש.

אין אַלע אָפּטיילונגען האָט ער געזען ווי אייזערנע פינגער־פירן־יידס די איידעלע, קאָמפּליצירטע מענטשלעכע אַרבעט — און דער מענטש שטייט נאָר נעבן דער מאַשין, כדי זי צו באַדינען.

אין די שפּין־פאַבריקן האָט ער געזען, ווי הונדערטער אייזערנע פינגער גראַבלען זיך אַריין אין באַלעמס ביינוול און ציען־אַרויס פון דאָרטן פעדים, פירן זיי אַליין אַדורך די־ךְ זייערע אייגענע געדערים, וואָס אַמאָל דינער, דינער — ביז זיי באַווייזן ענדלעך די גרויסע קונץ־שטיק — און לאָזן דעם פאָדעם אַדורכלויפן דורך אַ פייערדיגן פלעמל, כדי אָפּצוסמאַליען די קוים מיטן אויג צו דערכאַפּן הערלעך אויפן דרים. דער פאָדעם ציט זיך אַדורך דורך אַ פייערל און אַליין ווערט ער נישט פאַרברענט...

אויוונס האָבן געפלאַקערט ווי גיהנומדיגע פייערן און באַגאָסן מיט רויטע פלאַמענדיגע ליכט מענטשלעכע פנימער און גלאַנצנ־דיגע, פון שוויס אויסגעשמירטע, נאַקעטע לייבער. מענטשן האָבן נישט דערוועגט צו גיין נאָענט פון דעם ברענענדיגן גיהנום, און אייזן־שלעפּערס האָבן מיט אַ קייטן־כאָרכל אַראָפּגעלאָזט אייזערנע אָרעמס אין פייער אַריין, אָנגעכאַפּט מיט זייערע צוואַנגען־הענט אַ גליענדיגן שטאַנג, וועלכער האָט געשפּריצט מיט פונקען־צונגען, צוגעטראָגן זיי צו אַ ווערקשטעל, אַרום וועלכן די אייל־גלאַנצנדיגע מענטשן־לייבער האָבן ווי מילבן געקליבן זיך.

אין די בלייך־הייזער האָט ער געזען ווי די שטראָמען לייוונט קומען־אָן אַריינצוגיסן זיך פון די וועב־הייזער און וואַרפן זיך קאַסקאַדיש, ווי פאַלנדיגע טייכן, אין די אומהיימלעכע קאַלך־באַליעס, אין די קראָכמאַל־טונען — און פון דאָרט וויקלען זיי זיך אַליין אַרויס - און גייען צו די טריקן־הייזער, קריכן אין די פּרעס־מאַשינען. אַזוי האָט זיך דער שטראָם לייוונט געהאַלטן אין איין גיסן אָן אויפהער, אָן אָפּהאַלט... ווי זיי וואָלטן געוואָלט די וועלט פאַרטרינקען אין לייוונט...

מעכטיג־ריזיש האָט אויסגעזען די מאַשין, אָרים און קליין די מענטשן, די ווי פון שוויס גלאַנצנדיגע מילבן, וואָס קריכן אַרום די מאַשינען. אין די בלייך־שטובן האָט ער געזען מענטשן־לייבער, וואָס זענען פון די כעמישע שטאָפן וואַטעווידיג געוואָרן,

באַצויגן מיט אַן אומנאַטירלעכער בלאַקייט. איינגעשרומפּן, ווי זיי וואָלטן געווען געמאַכט אויס דעמזעלבן שטאָף, וואָס די לייוונט, די לייבער פון די גוס-אַרבעטער זענען געווען באַשפּרינקלט מיט שרויט-שפּריצן, באַגאָסן מיט אַ מעטאַלענעם שווייס. ווי גליענדיגע ווערים האָבן זיי אויסגעזען ביי די פלאַמענדיגע אויוונס, ביי די כאַרכל-דיגע הענגערס. ווי נישטיג זענען די באַדין-מיידלען געשטאַנען אַרום די פלייסיגע, אַרבעטזאַמע שפּאַלער-מאַשינען און ווצב-אָרעמס!

מירקינען האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז פאַרוואַגלט געוואָרן אין אַ פאַנטאַסטישער, פאַרכשופטער שטאָט, וואו עס לעבן אויסטערלישע ברואים. טויזנטער מענטשלעכע לעבנס און ענערגיעס, פאַרשטאַנד און געפיל זענען דורך אַ כשוף-שפּרוך אַרויסגעגאַגט געוואָרן פון לעבעדיגע קערפּערס און אַריינגעשפּריצט געוואָרן אין טויטע אייזנס. דידאָזיגע אייזנס האָבן אָרעמס, פינגער, אויגן און שכל — און טוען מענטשלעכע אַרבעט. און דער מענטש שטייט אַ פאַרשטיינערטער נעבן זיי. דער מכשף איז דאָרט יענער חסידישער יידל, וואָס זיצט מיטן רוקן צו דער וואַנט פון זיין ביוראָ ביי די אייזן-פאַרהאַקטע לאַדן, באַלויכטן נאָר מיט עלעקטרישער ליכט, אין אַ שטענדיגער מורא, אַז ס'זאָל נישט עפּעס קומען צופליען צו אים פון הינטן. ער באַווייזט זיך קיינמאָל נישט אויף דער ליכטיגער שיין, אויס מורא פאַרן גולם, וואָס ער האָט אַליין געשאַפן.

און צו דעם מכשף איז ער געקומען בעטן פאַר זיינע ברידער: נאַ, נאַ דיר לייבער, מענטשלעכע הערצער. ציַ-אַרויס פון זיי דאָס חיות און בלאָז עס אַריין אין נייע מאַשינען.

נישטיג און קליין, איינצל און פאַרלוירן האָט גאָר אויס-געזען דער מענטש אינעווייניג ביי דער מאַשין. באַלד אָבער האָט ער דערזען דעם מענטש אין זיין גאַנצער קראַפט און באַדייטונג.

פון די קוימענס האָבן זיך געשגיטן פייפן. עס איז געקומען די שעה פון אָפּלעזונג. פון אַלע טירן און טויערן האָבן אָנגע-הויבן צו שטראָמען מענטשן און אָנגעפּילט די גאַסן פון דער פאַבריק-שטאָט, ווי אויף אַ זונטאָגדיגן מאַרק. דורך דעם גרויסן אייזערנעם פאַבריק-טויער, אַרום וועלכן עס שטייען די היטע, ס

און נאַכט-װעכטערס — גיסן זיך אַריין נייע שטראָמען מענטשן פון דער גאַס. מענלעכער און ווייבלעכער כּוח טרעפן זיך און ציידן זיך אויס. איינע אַריין, די צווייטע אַרויס.

עס זענען נישט מער קיין וואַטעוודיגע לייבער, קרענקלעכע, בלאָע, איינגעשרומפּענע פון די בלייך-הייזער אַרויס, מילבן-פיגורן פון די גיסערייען. עס איז אַ שטראָם פון מענטשלעכן כּוח און ווילן. אין אים ליגט די קראַפט און די מעגלעכקייט פון אַלעם. פאַר אים איז אַלץ געשאַפן — און ער האָט איבער אַלעם צו באַפעלן. מיט זיין ווילן שלאָגן די מאָטאָרן, דרייען זיך פּאַסקעס איבער רעדער, ציען-אויס די טויטע מעכאַניזמען זייערע בלייערנע, קנאָכנדיגע אָרעמס, הויבן די שלעפּ-האַקנס מיט זייערע צוואַנגען-הענט דאָס אייזן פונם פייער. און אַז ער וויל, זענען דאָס בית-עולמס, די מאַשינען — מעכאַנישע בר-מנגס, און דאָס גאַנצע בשופדיגע שפּיל, וואָס דער מכשף האָט דאָרט אויסגעטראַכט, צעפאַלט זיך ווי אַ קינדער-שפּיל. דאָס איז דער אמתער, לעבעדיגער, באַוועגלעכער, דענקענדיגער כּוח, מיט ווילן באַשאָנקען, מיט נשמה איינגעטיילט.

ער האָט געמוזט קלערן וועגן די איינגעהויקערטע קערפּערס פון די יידישע וועבער-אַרבעטער. ער האָט זיי געזען זיצן ווי געפאַנגענע, איינגעוועבטע אין „פאַך" פון „אויסגעשפּאַנטן בוים", אַזוי ווי פּגרימדיגע פליגן אין שפּינען-נעצן, און זיי אַנטגעגנגע-שטעלט דעם כּוח, וואָס האָט זיך באַוויזן פאַר זיינע אויגן.

זיין האַרץ איז איינגעשנורט געוואָרן אויס רחמנות. מען האָט אין זיי פאַרגעסן. און עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז נישט נאָר בלויז די יידישע וועבערס פון לאָדזש זיצן דאָרט, צום אונטערגאַנג פאַראורטיילטע ביי זייערע וועב-שטולן, נאָר דאָס גאַנצע יידישע פאָלק איז מיט זיי געפאַנגען, אָט אין די וועב-פאַכן. דאָס גאַנצע יידישע פאָלק איז אָנגעשמידט צום האָלצערנעם וועב-שטול, דאָס גאַנצע יידישע פאָלק זיצט דאָרט פאַרגעסן — פאַראורטיילט צום אונטערגאַנג...

מיט קנאהדיגע אויגן האָט ער געקוקט אויף דעם מענלעכן און ווייבלעכן כּוח, וואָס האָט זיך געגאָסן פון דער פאַבריק אויף

דער גאַס — און אויף דעם שטראָם צוריק. בחנם האָט ער געזוכט צווישן די פּנימער אַ פּנים פון זיינע ברידער.

ער האָט גאָרנישט געהאַט געגן די מענטשן. פּאַרקערט, ער האָט באַגלייט זייערע טריט מיט ברכות און האַרציגקייט. עס איז דער גאַנג פון די גערעכטע און די מעכטיגע. אָבער ער האָט זיך נישט געקאָנט באַפרייען פון דעם קנאה-געפיל, וואָס האָלט אים אַריינגענומען אויף זיי. אַלץ געהערט זיי: דאָס פעלד אין דרויסן, סיי ווינטער, סיי זומער; דער אַקער און דער סערפּ, די בהמה אויף דער לאָנקע, דער גרינער וואַלד, די פליסנדיגע טייכן, און אויך די גרויסע, שטומע מאַשינען. זיי האָבן צו באַפעלן איבער די מאָטאָרן, איבער די מעכטיגע, גבורות-ווייזנדיגע גיסערייען, איבער די איידעלע וועבערייען, איבער די שפּינערייען. אַלץ באַלאַנגט צו זיי! פאַר אונז האָבן זיי איבערגעלאָזט די נאַקעטע, הפקרדיגע גאַס, אויף יענער זייט טויער.

דאָס האַרץ איז אים אויפגעפרעסן געוואָרן פון קנאה, און מער ווי פריער נאָך האָט אים אָנגענומען דער ווילן — מיט אַלע חושים אַריינצופלעכטן אונזער לעבן אַט אין דעם וועלט-כּוח.

אַז מירקין איז אַריינגעקומען צום פאַבריקאַנט, זיך מיט אים געזעגענען, האָט ער אים ווידער געטראָפן, ווי דאָס פריער-דיגע מאָל, זיצן הינטער זיין גרויסן שרייב-טיש. ערשט איצט איז מירקינען אויפגעפאַלן דאָס עלעקטרישע ליכט, און די נאַכט, וואָס הערשט אין זיין קאַבינעט (ער האָט עס גאָרנישט פריער באַמערקט). די לאָדן זענען פאַרמאַכט מיט אייזערנע שטאַנגען און זיין פּנים — באַלויכטן פון דעם גרינעם עלעקטרישן באַשיינער — האָט אָנגענומען אַ פאַרמעט-קאָליר. זיינע אויגן זענען געזעסן נאָך טיפער אין די אויגן-לעכער ווי דאָס פריערדיגע מאָל און זענען געווען אויסגעקערט מיט זייער זעענדיגער זייט אין אים. דער פאַבריקאַנט האָט אים אויפגענומען מיט אַ ווייך שמייכעלע אויף זיין האַלב פאַרקרימטער ליפּ, גלעטנדיג זיך מיט דער איידעלער האַנט איבער דער באָרד — האָט זיך מירקינען אויסגעוויזן, אַז עס זיצט געגנאיבער אים נישט קיין מענטש, נאָר עפּעס אַ מיסטישע פּערזענלעכקייט; אַ כשופמאַכער אַזעלכער, וואָס האָט געלאָזט

אַ גולם גיין אין גאַנג, און ער האָט מורא יעצט, אַז ער זאָל נישט דערגיין צו אים... און מיט זיין גאַנצער מעכטיגקייט האָט ער אַרויסגערופן צו זיך אַ רחמנות-געפיל, ווי מען פילט צו אַ מענטש, וואָס טראָגט אַ פאַרבאָרגן אומגליק.

נאָכדעם ווי ער האָט זיך נאָכגעפרעגט ביי מירקינען וועגן דעם איינדרוק פון זיין באַזוך אין זיין פאַבריק-שטאָט — האָט ער זיך צו אים אָנגערופן:

— איך האָב זיך — דורך דער צייט, וואָס איר האָט באַזוכט מיין פאַבריק — איבערגעלייגט. איך האָב שטענדיג געמיינט, אַז דער ייד איז צו עפּעס העכערס באַשאַפן געוואָרן, ווי צו זיין אַ משרת ביי אַ מאַשין. איך האָב געמיינט, אַז יעדער ייד איז אַן אייגענע מאַשין אַליין. איר פאַרשטייט מיך? נאָר אייערע ווערטער האָבן מיך נישט געלאָזט אָן אַן איינדרוק. אין אונזערע פאַבריקן, וואָס מיר האָבן געשאַפן — איז אוממעגליך אַדורכצופירן אייער פּלאַן. עס הענגט נישט אין אונז אָפּ. מיר זענען אויך נישט מער ווי באַדינער פון מאַשינען. הכלל, איך בין אָבער גרייט זיך צו פאַראינטערעסירן וועגן אַ ספּעציעלער פאַבריק, וואָס זאָל באַשאַפן ווערן אויסשליסלעך פאַר יידישע אַרבעטער, מיט שבת-רו טאָקע, — ווען איר, אָדער אייער פאָטער וועט שאַפן דעם נויטיגן קאַפּיטאַל דערצו. איך קאָן נאָך איצט נישט זאָגן, אונטער וואָס פאַר אַ באַדינגונגען דאָס וועט באַדאַרפן ווערן אויסגעאַרבעט דער פּלאַן און סדר. נאָר ווען אייער פאָטער וועט זיך וועלן פאַראינטערעסירן מיט אַזאַ ענין — בין איך גרייט צו שענקען דערצו מיינע דערפאַרונגען און מיין ענערגיע, — און איך האָף —

מירקין האָט פאַר באַגייסטערונג נישט געלאָזט אים ענדיגן. ער האָט אָנגעכאַפּט דעם פאַבריקאַנטס האַנט און מיט גלאַנצנדיגע אויגן, — ווי ער וואָלט דערזען אַ רעטונג — אויסגערופן:

— פּאַפּעשקע וועט זיך געוויס פאַראינטערעסירן, — איך קאָן אים — און איר וועט באַשאַפן. — איר ווייסט וואָס דאָס הייסט? איר ווייסט? — מיר וועלן ווערן אָנגעשלאָסן אינם כוח פון דער וועלט...

קאַפּיטל 9

פון זון צום פאָטער

באַך דעמזעלבן אָוונט האָט ער געשריבן צו זיין פאָטער:

„פּאַפּעשקע!

„אין אַ מינוט פון משוגעת האָב איך דיך באַליידיגט: אין אַ מינוט פון אַן אָנפאַל, וואָס דיין טאַט האָט אַרויסגערופן ביי מיר. אָבער וואָס איז אַ מאָמענטאַלער, אַ דורכגייענדיגער, אויפ־פלאַמענדיגער אויסברוך געגן די תמיד־דויערנדיגע, איינגעוועבטע געפילן, וואָס זענען איבערגעגעבן דורך ירושה פון דורות אין מיין בלוט?

„פּאַפּעשקע, פאַרגעס, אויב דו קאָנסט עס. אַז נישט, דענק נישט אָן דעם איצט. איצט, איך בעט דיך, ווען אַלץ, וואָס איז געשען דאָרט אין פּעטערבורג, איז אַזוי ווייט, אַזוי ווייט פון מיר און גייט מיך נישט אָן און געהערט נישט מער אין מיין לעבן. דאָס קליינע, ענגע ראָד פון מיין אייגענעם איך, אין וועלכן איך האָב געלעבט, האָט געהאַט פאַרשטעלט פאַר מיר אַלצדינג, וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט, און טויזנטפאַך פאַרגרעסערט, וויכטיג און ערנסט געמאַכט יעדע קליינינגקייט פון מיין אייגענער נישטיג־קייט. יעדעס שטויבעלע האָט מיר אויסגעוויזן ווי אַ באַרג, וואָס שטייט אין מיין וועג, פאַרפּלאָנטערט די סכנות. ווי קליין און נישטיג זעט דאָס אַלץ אויס ביי מיר! דאָס, וואָס עס האָט זיך מיר אַמאָל געדאַכט, אַז דאָס זענען די ווענט פון דער קאַרעטע, אין וועלכער מיין לעבנס־וועג לויפט.

„ניין פּאַפּעשקע. איך קאָן עס אָנרופן איצט ביים נאָמען, אָן האַרץ־קלאַפּן, אָן בלייך אָדער רויט ווערן. איך בין נישט בייז און נישט גוט אויף דיר איבער דעם שריט, וואָס דו האָסט געמאַכט. אַזוי האָט אוודאי באַדאַרפט זיין. און עס איז אַן ענין, וואָס געהערט זיך אָן בלויז מיט דיר. איך קאָן איצט מיט אַ ריין געוויסן, אָן יעדער ליידנשאַפט, נאָר בלויז מיט אַ נאַטירלעכן דראַנג, זען דיך גליקלעך, ווינטשן דיר דאָס בעסטע ביי דיין שריט. און דאָסזעלבע גילט אויך פאַר יענער פּערזאָן. איך פאַרזיכער דיך, אַז די געפילן, וואָס איך האָב שטענדיג פאַרמאָגט צו איר, זענען געווען פון די איידלסטע און ריינסטע, וואָס איך האָב געקאָנט געפינען אין מיר. און אַזוי איז עס אויך איצט. איך פאַרשטיי, אַז עס וועט איר זיין זייער אומאָנגענעם צו זען מיין פּנים. אַז נישט, וואָלט איך זיך געווען געאיילט קיין פּעטערבורג און איר געצאָלט דעם כּבוד און אַכטונג, וואָס קומט איר אַלס דער פרוי פון מיין פאָטער.

„איצט קאָן איך עס זאָגן, וואָרים איצט זע איך עס ערשט ריכטיג איין, אַז מיינע געפילן צו דערדאָזיגער פּערזאָן האָבן קיינמאָל נישט באַלאַנגט צו יענע, אויף וועלכע מען איז איי־פערזיכטיג. אַ חוץ ...יינטשאַפט און טיפע אַכטונג, האָב איך קיין אַנדערע זאַך פאַר איר נישט פאַרמאָגט. איר אינטואיציע האָט עס גלייך אַרויסגעפילט. און עס איז געקומען דאָס, וואָס האָט גע־מוזט קומען — פאַרן גליק פון אונז אַלע. זע, איך רעד דערפון איצט גאַנץ אָפן, און איך פאַרזיכער דיך, אַז מיין האַרץ קלאַפּט נישט דערביי, און מיין פעדער ציטערט נישט. איצט קאָן איך עס זאָגן, וואָרים אויך פאַר מיר האָט דער גורל געהאַט אָנ־געגרייט מיין טייל און דאָס — צווישן אַזעלכע מענטשן, אין אַזאַ קרייז, וואָס איך האָב נישט געקענט, און האָב גאָרנישט גע־וואוסט, אַז זיי עקזיסטירן.

„פּאַפּעשקע, ווינטש מיר גליק. איך האָב געפונען דאָס, וואָס איך האָב קיינמאָל דערפון נישט געחלומט, וואָס איך האָב גע־מיינט, אַז עס איז אויף שטענדיג שוין פאַרשלאָסן פאַר מיר. איך האָב געצייגען מיין לעבנס־פרייד. איך בין פול מיט ענערגיע און

ווילן. איך פיל אַזוי ווי איך וואָלט ערשט איצט אויפגעוועקט געוואָרן פון אַ פינסטערער נאַכט, וועלכע האָט מיך געהאַלטן אין איר שויס פון מיין קינדהייט אָן. איך זע ווי קינדיש און שוואַך איך בין געווען. פאַרגעס נישט, פאָטער, מיין דערציאונג, מיין שטענדיגע מוטער־בענקעניש: עס האָט געהאַט פאָלגן. בחנם איז געווען אייער ווער[?]קן: „צייט אַ מאַן צו זיין". איך האָב מורא צו זאָגן, אַז איך בין קראַנק געווען. איך פאַרטרוי עס פאַר דיר. איך האָב געמיינט, אַז דאָס געפיל, דער פּראָסטער, נאַטירלעכער אינסטינקט פון מאַן צו ווייב, וואָס די נאַטור האָט באַשאָנקען דערמיט יעדעס לעבן, איז פאַרשלאָסן פאַר מיר אויף אַלע אייביגקייטן; אַז צוליב מיין מוטערלאָזער קינדהייט, אָדער צוליב אַן אַנדערער סיבה, עפּעס איבער אַן אומפאַרגאַנגענער זינד, ליגט אַ שטענדיגע קללה אויף מיר, וואָס בינדט מיר די הענט און די פיס, ציט אַ בלינד הייטל איבער מיין האַרץ און לאָזט נישט דערצו צו די שטראַלן פון מענטשלעכער פרייד. [illegible]אָענט בין איך געווען צום טויט! וויפיל מאָל האָב איך צו[illegible]וואַנדערט האַרט צו זיין גרענעץ! און ווען איך האָב נישט געמאַכט דעם לעצטן שריט, איז עס נישט געווען דערפאַר, ווייל עס האָט מיך עפּעס צוריקגעצויגן אין לעבן אַריין, נאָר פּשוט אויס געמיינער פּחדנות, אויס קינדישער שוואַכקייט און אומבאַהאָלפנקייט. איצט בין איך געזונט. איך קאָן עס אָפן זאָגן און שרייען אין דער וועלט אַריין: „איך בין געזונט!" איך פיל עס אין מיר. איך בין פול מיט לעבנס־פרייד, איך פאַרגעס די אַלע [illegible]ן פון פליסנדיגער פרייד. מיין האַרץ, מיינע נערוון, מיינע אינסטינקטן און געפילן וויברירן, ציטערן־אויף, קוואַלן זיך ביי דער באַ־רירונג מיט מענטשלעכן לעבן. איך בין פול מיט ענערגיע און שאַפונגס־לוסט. איך וואָלט, דאַכט זיך, וועלטן געקאָנט איבערקערן. יאָ, איצט זע איך, אַז איך בין קראַנק געווען, און איך בין געזונט געוואָרן. זע, פאָטער, ווי אָפן איך בין מיט דיר. און מיין געזונט האָב איך גע[illegible]ען דאָרט, וואו איך האָב געפונען דעם אינהאַלט פון מיין לעבן, די אידעע פון מיין זיין, דעם שטאָף פאַר מיין שאַפונגס־וועזן — צווישן די אומגליקלעכסטע

פון די אומגליקלעכע, צווישן די פאַרלאָזנסטע פון די פאַרלאָזענע — צווישן די יידישע מאַסן.

מיין נישט, פאָטער, אַז מיין גליק איז בלויז אַן אידעע. עס באַשטייט פון אַ רעאַלער זאַך — אין אַ מיידלשן דינעם קערפּער, וואָס פאַלט-אַרויס פון אַ קליידל, אין אַ פּאָר גרויסע שוואַרצע אויגן און האָר איבערגעלייגט איבער די אויערן; אין מיידלשע רונדע אַקסלען, און אַלע אַנדערע זאַכן, וואָס באַלאַנגען דערצו. זיי מוחל, פאָטער, פאַרן ציניזם. דו וואָלסט זיך עס קיינמאָל נישט געקאָנט פאָרשטעלן, אַז אַזאַ קליינע, פיצלדיגע צאַפּלקייט זאָל פאַרמאָגן אַזוי פיל פרייד און זאָל קאָנען אַרויסשטראַלן פון זיך אַזוי פיל גליק. פון וואַנען נעמט זיך עס? אָפּטמאָל דאַכט זיך מיר, אַז אינעווייניג אין איר האָט זיך באַזעצט די פרייד, און זי גייט-אַרום און שענקט זי אַלע, וואָס רירן זיך אָן אין איר.

„די שטוב, פון וועלכער זי קומט, איז אָרים. אָבער זי איז ליכטיג, פאָטער. זי איז די שטוב פון די גערעכטע. דו קענסט נישט קיין פרייד, אויב דו קענסט נישט דידאָזיגע שטוב. אַזוי איז אויך די גאַס, פון וועלכער זי קומט. דאָס לעבן, וואָס ווערט דאָרט געפירט, שלעפּט-אַרויס דעם מענטש פונם אייגענעם, קראַנקן, פאַרעיפּושטן מיסט-טאָפּ, אין וועלכן ער זיצט, און הויבט אים אויף צו שעפערישקייט. עס איז נישט דאָס קורצע, דורכגייענדיגע לעבן פון דער אייגענער נישטיגקייט, נאָר עס איז דאָס אייביגע שעפערישע, דאָס אייביגע פליסנדיגע לעבן פון כלל. דאָס לעבן — כאָטש אַ קייט פון צרות — דערהויבט עס איבער די מאַטערנישן דורך די פריידיגע דערגרייכונגען...

„צוזאַמען מיט מיין גליק האָב איך געפונען מיין אידעאַל, אָדער דורך דעם אידעאַל — מיין גליק. דאָס זענען די יידישע מאַסן. פאָטער! איך וואוין צווישן נויט און יידישער פאַרלאָזנקייט, אָבער אין דער נויט איז דאָ די פרייד. און פון דאַנען קוק איך אַרויס, און איך זע די אומפאַרגעבלעכע עוולות, וואָס די וועלט באַגייט געגן אונז. און מער פון אַלע — — מיר אַליין. די, וואָס האָבן געקענט און געדאַרפט באַגרייפן וואָס מיר זענען. דידאָזיגע ווינד ליגט ווי אַ שטריק אויף אונזער האַלז. די ענד פונם שטריק

האַלטן די באַוואוּסטע און געקרענקטע אין זייערע הענט, און זיי וועלן אַמאָל די שטריק ענג איבער די העלזער פאַרציִען... עס איז נישט קיין אָפּשרעקן, וואָס איך זאָג דיר — עס איז אַ באַטיראָלעך געפיל, וואָס רייסט זיך אַרויס ביי יעדן איינעם, ווער עס פילט דעם צער, די נויט, און זעט-צו די פאַרברעכערישע גלייכגילטיקייט צו די נויטן פון די, וואָס קאָנען און וואָלטן יאָ געדאַרפט עפּעס טון. פּאָטער! די יידישע מאַסן ווערן טאָג-טעגלעך געגליט אויף די שייטערהויפנס. עס איז אַ לעבן פון איין לאַנגער קייט פון מאַטערניש, פון פאַרלאָזנקייט. מיין נישט, אַז איך וויל ווייזן אַ יאַקאָבינישע פּויסט. אַזוי ווייט האַלט עס נאָך נישט מיט מיר. נאָר איך וויל דיר זאָגן, אַז לעבנדיג איצט צווישן דער אָרים-קייט, צוקוקנדיג זיך צו זייערע טאָג-טעגלעכע מאַטערנישן, פאַר-שטיי איך די ווילדע אויסברוכן פון אַכזריותדיגע מעשים מצד די פאָלקסמאַסן אין אַ צייט פון רעוואָלוציעס און איבערקערענישן. זיי שטאַמען נישט פון פינסטערע, אומפאַרשטענדלעכע כוחות, וואָס רוען ערגעץ דאָרט אין די טיפענישן פון די מענטשן. עס איז נאָר אַ קליינער אָפּצאָל פאַר דעם לאַנגן, אומאונטערבראָכענעם נקמה-אַקט, וואָס די רייכע פירן-אויס געגן די אָרימע טאָג-טעגלעך, דורך לאַנגע דורות, פון לאַנגע יאָרן.

„אָבער נישט די שרעק פאַר דער נקמה ברענגט מיך צו זיי. מיך האָט געפירט צו זיי מיין ליבע און אַ נויטווענדיגקייט. — אַ נויטווענדיגקייט עפּעס צו טון, עפּעס צו געפינען אין לעבן — אַנ-בינדן זיך אין לעבן. און איצט בין איך צוגעבונדן צו זיי אויס דאַנק-באַרקייט. יאָ, אויס דאַנקבאַרקייט, ווייל דורך זיי בין איך אויסגעלייזט געוואָרן פון מיין נידערטרעכטיג לאַנגווייליג לעבן. פונקט ווי איך בין דורך מיין ליבע אויסגעהיילט געוואָרן פון מיין קרענק. איך פיל, ווי מיין לעבן ווערט באַזאַפטיגט און פול מיט אינטערעס און מוטיגקייט, ווייל עס באַלאַנגט צו זיי. פאַר זייער וואוילזיין — וויפיל איך קאָן און וואָס איך קאָן — וויל איך זיך אַוועקשענקען צו זיי. נישט פאַר זיי, נאָר פאַר מיין אייגן גליק. דורך זיי ווער איך דערלייזט.

נאָך אַ לעבן און טיפן שטודירן די לאַגע פון אינעוויי־...

בין איך געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז איינס פון די אומ־גליקן, וואָס איז באַפאַלן אונזערע פאָלקס־מאַסן, איז דאָס, וואָס זיי זענען אַרויסגעשטופּט געוואָרן פון שעפערישן לעבן. זיי זענען פאַרגעסן געוואָרן און איבערגעלאָזט געוואָרן הינטערשטעליג: די ענערגיע, טאַלאַנט און די אויסערגעוויינלעכע שטרעבונגס־לוסט, מיט וועלכער עס צייכענען זיך אויס, אָן צווייפל, יחידים פון אונז, קומען לחלוטין נישט צונוץ די יידישע מאַסן. ביי יעדן אַנדערן פאָלק ווערן אויך די אַרומיגע באַפרוכפּערט פון דער שאַפונגס־פעאיגקייט, מיט וועלכער עס צייכענען זיך אויס יחידים. ביי אונז טראָגן די באַגאַבטע אַוועק די ברכה פון זייער באַגאַבונג צו אַנדערע, און אונזערע לאָזט מען ווייטער פוילן אין זייער פאַר־געסנקייט. איינע פון די הויפּט־אויפגאַבן דאַרף זיין לויט מיין מיי־נונג, געזונט צו מאַכן די יידישע מאַסן, ווי צום שנעלסטן זיי אַנצוקניפּן אין דעם פאָרשריטלעכן גאַנג פון וועלט־שאַפונג. מען מוז ווי צום שנעלסטן פון זיי מאַכן אַ שעפערישע קראַפט אומעטום, וואו זיי געפינען זיך. אַריינברענגען זיי אינם כאָמעט פונם וועלט־וואָגן, כדי זיי זאָלן אויך מיט דער צייט קאָנען קערעווען דעם וואָגן אויף זייער זייט. איך וויל דערדאָזיגער אויפגאַבע שענקען מיין גאַנצע טעטיגקייט. איך בין נישט פעאיג צו קיין גרויסע זאַכן און איך צייכן זיך מיט גאָרנישט אויס, וואָס זאָל מיך אַרויסשטעלן פאַר אַ פירער. נאָר איך בין געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז יעדער איינער פון אונז קאָן מיט דעם ביסל מעגלעכקייט, וואָס ער פאַרמאָגט, צוהעלפן דער גרויסער זאַך. קליין אָדער גרויס — איך וועל טון מיין חוב, אין וועלכן איך געפין מיין אינהאַלט און מיין גליק. און אַ פאַבריק צו פאַרוואַלטן, גלויב איך, וועל איך זיין פעאיג.

„קאָנקרעט שטעלט זיך די זאַך פאַר אַזוי: איך וויל אויפ־עפענען אַ טעקסטיל־פאַבריק אין לאָדזש, אַ מוסטער־פאַבריק, וועלכע זאָל זיין אַ פאָרלויפער און העלפן אַריבערפירן יידישע אַרבעטער פון האַנט־וועבעריי צו דאַמף. עס געפינען זיך דאָ אין דער שטאָט טויזנטער און טויזנטער יידישע האַנטווערקער, וועלכע זענען פאַראורטיילט אונטערצוגיין צוזאַמען מיט זייערע וועב־שטולן, אויף וועלכע זיי אַרבעטן־אויס זייער סחורה מיט האַנט און פוס ווי

אין מיטלאַלטער, צוליב דעם גאַנץ איינפאַכן גרונט, ווייל מען לאָזט זיי, אויס רשעות פון פרעמדע און צוליב דער גלייכגילטיגקייט פון די אייגענע, נישט צו צו דער דאַמף-אַרבעט, כאָטש אַ העלפט פון די דאַמף-פאַבריקן געהערן דאָ צו די יידן. אַלע זעען-צו, ווי אַ גאַנצע יידישע מאַסע פלאָגט זיך אין שמוץ, אין נויט, און ווערן מיט יעדן טאָג אַרויסגעשטופט פון די רייען פון אַרבעטנדיגע מענטשן אויף דער גאַס אַרויס, און זיי שווייגן. און די, וואָס אינטערעסירן זיך שוין יאָ מיט זייער גורל, זעען נאָר דעם טויטן פרינציפ און נישט דעם לעבעדיגן מענטש. כדי דורכצוברעכן די וואַנט פון גלייכגילטיגקייט, מוז באַשאַפן ווערן אַזאַ דאַמף-פאַבריק, וואָס זאָל אויפנעמען יידישע אַרבעטער. דער פּלאַן איז נישט אַזוי פאַנטאַסטיש, ווי עס איז צו דערוואַרטן פון מיר. איך האָב זיך — צוליב דעמדאָזיגן צוועק — געשטעלט אין פאַרבינדונג מיט דער ערשטער פירמע אין לאַנד, וואָס דער הויפּט פון איר שטאַמט פון די פאַרוואָרלאָזטע מאַסן. די זאַך ליגט אין געניטע, ערשט-קלאַסיגע הענט, וואָס האָבן ביז איצט געהאַט זייער פיל דערפאַרונג אויף דעם וועג און האָבן דערגרייכט גרויסע רעזולטאַטן. עס מוז זיך דאָך געפינען פאַר מיר אַ געוויסע סומע געלט — די ירושה פון מיין מוטער, פון וועלכער דו פלעגסט מיר אַמאָל זאָגן. איך האָב ביז איצט נישט געזען קיין אורזאַך, צוליב וואָס איך זאָל אויסנוצן דאָסדאָזיגע געלט. איצט גלויב איך, אַז דער פאָנד, ווי גרויס עס זאָל נישט זיין, און אפשר דיין הילף, ווען איך זאָל מיך דערווּעגן צו האָפן, קאָן מיר שאַפן די מעגלעכקייט צו רעאַליזירן אַן אונטערנעמונג, וואָס וועט טון פיל גוטס פאַר אַנדערע, פיל מער נאָך, אָבער, פאַר מיר".

קאַפּיטל 10

אַ באַגעגעניש

איידער מירקין האָט פאַרלאָזט לאָדזש, איז אים נאָך אַמאָל אויסגעקומען צו זיין אין דעם קליינעם בית-מדרש, וואָס האָט זיך געפונען אויף זיין הויף. ער האָט נישט געליטן צוליב דער יידישער אמונה, ווי דער „זשאַבלינער" און אַנדערע, אַז ער זאָל טראָגן אַ באַזונדערן האַס. פאַרקערט, ער האָט זיך נישט געקאָנט באַפרייען, ווי יעדער נייער צוריקגעקומענער, פון אַ געוויסן פּיעטיזם פאַר דער אוראַלטער אינסטיטוציע, וואָס האָט דעם יידישן פאָלק דורך אַזוי פיל לאַנגע דורות קרבנות געקאָסט. אין די פאָרמען פון דער יידישער אמונה און אירע אינסטיטוציעס האָט ער דערזען אַ יידישע פאָלקסטימלעכקייט, וואָס האָט אים געריצט מיט איר בולטער כאַראַקטעריסטישקייט פון יידישן שטייגער.

אין וואַרשע האָט ער קיין געלעגנהייט נישט געהאַט צו באַזוכן יידישע שולן און בתי-מדרשים. ער האָט דערפאַר אויסגענוצט די געלעגנהייט, וואָס עס האָט זיך אים געמאַכט אין לאָדזש, צו האָבן אַזוי נאָענט אונטער דער נאָז דאָס חסידישע בית-מדרשל. קיין שומרים האָט ער אויך איבער זיך נישט געהאַט, וואָס זאָלן שטיין איבער זיין נשמה. פלעגט ער אין די אָוונטן אַריינקומען אומבאַמערקט אין דעם בית-מדרשל אַריין, אַוועקזעצן זיך אין טונקלקייט און באַטראַכטן מיט אָפענע אויגן און אויערן אַלץ, וואָס קומט דאָרט פאָר, אַזוי ווי ער וואָלט געוואָלט אין זיך אויפנעמען די אַלע סודות פון דער יידישער נשמה, צו וועלכער ער האָט נישט באַקומען קיין צוטריט דורך זיין דערציאונג, און אַלץ וואָס

ער האָט נישט געקאָנט פאַרשטיין פון יידישער פסיכיק, — איינ־זאַפּן אין זיך דורך דער אוממיטלבאַרער באַרירונג מיט איר.

ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אין אַן אומבאַמערקט, פאַר־שאָטנט ווינקל און צוגעקוקט זיך פון דערווייטנס צו די יידן און בחורים, וואָס זענען געזעסן ביי די אָפענע גמרות, געשאָקלט זיך אין עקסטאַז, אָדער געשטאַנען אין קופּקעס און גערעדט צווישן זיך. אָבער מער ווי צו די לעבעדיגע יידן, האָט שטענדיג געצויגן זיין אויפמערקזאַמקייט צו דעם אַנדערן האַלבן בית־מדרשל, וואָס איז געלעגן איינגאַנצן פאַרבאָרגן אין פינסטערניש. אין דער פינסטערער נאַכט האָבן געטונקען זיך ווי זינקנדיגע שיפן איינצלנע ליכטער פונם נר־תמיד פאַרן ארון־קודש מיט איין אָדער צוויי יאָרצייט־ליכט. די יאָרצייט־ליכט, וואָס האָבן געברענט פאַר נשמות פון געשטאָרבענע, האָבן נאָך מער פאַרוועבט דאָס ווינקל, אַזוי ווי די ליכט וואָלטן נישט געלויכטן מיט שיין, נאָר אַרויסגעהויכט פון זיך פינסטערניש און געוועבט שאָטנס... מירקין האָט, ווי יעדער פרעמדער, דערפילט אַן אומפאַרשטענדלעכן פּחד פאַר דער פאַרבאָרגנקייט, וואָס היילט־אַרום דאָס טונקעלע ווינקל, אַזוי ווי דאָרט, הינטער דער פאָרהאַנג פון שאָטן און נאַכט, וואָלט זיך פאַרבאָרגן דער גאַנצער מיסטיציזם פון דער יידישער אמונה. דאָרטן האַלט זיך אויף דער סוד פון דער יידישער נשמה, דער געראַנגל מיט דעם מזל פון דער וועלט, וועלכן ער פירט פון ערשטן טאָג אָן.

געפילן און געדאַנקען, וועלכע זענען געלעגן איינגעוויקלט אין די פאַרבאָרגענע צעלן פון זיין בלוט, האָבן אויפגעוואַכט און זענען צוריקגעקומען צום לעבן אין אים, אָן זיין וויסן, ווי איבער זיין קאָפּ, — געפילן און געדאַנקען, וואָס ער האָט קיינמאָל נישט געהאַט. ער האָט זיך מיט איינמאָל דערשפּירט אָנגעקניפּט צו כּוחות, וועלכע גרונטעווען אין אומענדלעכע ווייטקייטן, אין די ערשטע אָנהייבן; כּוחות, וואָס פליסן־אַרויס פון אַלטע ספרים, וואָס ער האָט פון זיי קיינמאָל נישט געלערנט; כּוחות, וואָס ער האָט נישט געוואוסט פון זייער עקזיסטענץ. ער איז אַ טראָפּן אין ים, און דער ים איז אומענדלעך; ער דערגרייכט ביז צו יענע

אָנהייבן, וואו עס הייבן זיך אָן זיינע אַרויספלוסן. ער האָט זיך מיט איינמאָל געזען אַזוי נאָענט צו די יידישע פּאַטריאַרכן, צו אברהמען, צו יעקבן, צו משהן, ווי זיי וואָלטן געווען געלעבט אין זיין דור, אין זיין צייט, און ער וואָלט זיי בעקענט פּער-זענלעך. דורות, דורות פּאַרזונקענע אין אייביגער פּאַרגאַנגענהייט, זענען אויפגעשטאַנען פאַר אים און אַרום אים לעבעדיגע. און נישט נאָר די פּאַרגאַנגענהייט, נאָר די דורות פון דער צוקונפט, ביז צום לעצטן אויסגאַנג. אַלע זענען לעבעדיג אין דעם דור, אין זיין צייט, אין דעם מאָמענט אַרום אים. עס איז אַן אומ-ענדלעכקייט, און אַלע מעשים שפּיגלען זיך אָפּ פאַר אים, אין אים. אויף אַ פעלד, פּאַרבאָרגן אין אַ וואָלקן, שטייט אברהם מיט גאָט. אויפן צווייטן פעלד, אין אַן אויסטערלישער פּאַרנאַכט-שיין, ראַנגלט זיך יעקב מיט אַ מלאך. אין אַן אַנדערער אומענד-לעכקייט, אויף אַ באַרג, שטייט משה מיט דער תורה. אומעטום, וואו ער קוקט זיך אַרום, זעט ער וויזיעס פון אַלטע און יונגעלייט; גייסטער פון אַלע דורות, וואָס ער קען און קען נישט, שטייען אין אַ לעבן. און דאָסדאָזיגע לעבן איז נישט פון דער וועלט, און נישט פון קיין אַנדערער וועלט, אַזוי ווי דאָס ליכט, וואָס באַלייכט, איז נישט פון דער וועלט און נישט פון אַן אַנדערער וועלט. אַ וויזיע פון אַן אייביגן זיין...

ער האָט זיך אַליין דערשראָקן פאַר זיינע אייגענע געדאַנקען און נישט געוואָלט דערקוקן ביז צום לעצט. ער האָט אַוועק-גענומען זיינע אויגן און זיין פּנים פון דעם פּאַרבאָרגענעם ווינקל פון ארון-קודש און זיך אַרומגעקוקט אויף די לעבעדיגע יידן, וואָס זיצן אויף דער באַנק, ביים מיטן לאָמפּ באַלויכטענעם טיש, און שאָקלען זיך איבער ספרים...

אָבער וואָס זעט ער?

פון די יידן שניידט זיך אַרויס איינער, וועלכן ער קען. ער קען אים גוט. ער האָט אים ערגעץ-וואו אַמאָל געזען, צי אויף דער וואָר, צי אין אַ חלום. דאָס לאַנגע, כמעט אומנאַטירלעך גרויסע פּנים, אַ פּנים ווי אַ ריז, מיט דעם הויכן שטערן און די אויגן באַשירעמטע מיט ברעמען, — די שווערע, טיף אין טאָר-בעלעך אַריינגעזעצטע אויגן; די אויגן, וואָס האָבן אין זיך

פֿאַרייִנגעזאַפּט אַלע יידישע אויגן צוזאַמען; די אויגן פון אומ-שענדלעכער שרעק און פון אומדערשיטערטן גלויבן. וואו האָט ער געזען דעם שטערן און די לאַנגע באָרד? צי חלומט ער, צי איז עס אויף דער וואָר? ניין, עס איז אויף דער וואָר. דאָ זיצט ער, מירקין, אַ לעבעדיגער, אַ וואַכנדיגער אויף אַ באַנק אין בית-מדרש, און דאָרט ביים טיש, אַ טריט צען פון אים, זיצט אַ ייד, וואָס ער קען, וואָס ער האָט ערגעץ-וואו געזען.

איין אויגנבליק דאַכט זיך מירקינען אויס, אַז די צען טריט צווישן אים און דעם טיש דאָרט, ביי וועלכן עס זיצט דער ייד, איז אַ מהלך פון יאָרן, פון לעבנס גאַנצע. דאָ זיצט ער, מירקין, דער הייַנטיגער מענטש, אַ לעבעדיגער, — און דאָרט זיצט אַן אילוזיע.

ניין, עס איז נישט קיין אילוזיע. עס איז אַ לעבעדיגע דערשיינונג. און מיט אימפּעט כאַפּט ער זיך אויף, לויפט כמעט צו צו דעם ייד, ווי ער וואָלט געוואָלט אָנכאַפּן די אילוזיע מיט דער האַנט, איידער זי האָט צייט צו פאַרשווינדן.

— איך קען דאָך אייך, רב ייד! — זאָגט מירקין אין אויפ-רעגונג, פון שרעק און פרייד.

אויף אים הויבן זיך אויף אַ פּאָר שווערע אויגן-הייטלעך. שווער באַפרייען זיי זיך פון די גרויסע ברעמען-שירעמס און קוקן אים אָן פרעמד און באַלד אין אַ פריינטלעכער איבעררעשונג:

— איך קען אייך אויך, פון פעטערבורג.

— אַהאַ! דאָס זענט איר. וואַרט אַ מינוט, וואַרט אַ מינוט, — וויל זיך מירקין דערמאָנען.

— כאַמסקי, דער יושב-ראש פון דער טאָלסטינער קהילה, — קומט אים צו הילף דער ייד.

— יאָ, ר׳ ברוך כאַמסקי.

— און איר זענט מירקין, דער הילפס-אַדוואָקאַט, — זאָגט דער ייד.

— וואָס טוט איר דאָ? — וואונדערט זיך מירקין.

— מילא, וואָס איך טו, איז קיין וואונדער נישט. איך בין אַ ייד אַ סוחר, געקומען צו פאָרן קיין לאָדזש איינקויפן סחורה. אין אוונט האָט מען נישט וואָס צו טון, כאַפּט מען זיך אַריין אין

אַ בית-מדרש אַ בלאָט גמרא לערנען. אָבער וואָס טוט איר דאָ? ווי אַזוי נעמט איר זיך דאָ אַהער? אין אַ בית-מדרש? — וואונדערט זיך דער ייד.

— אויך וועגן אַ יידישן עסק, — שמייכלט מירקין.

עס ווערט אַרום זיי אַ רעדל פון נייגעריגע. בחורים וואַרפן אַרויף די טיכלעך אויף די גמרות און קומען און שטעלן זיך אַרום זיי.

— אפשר וועלן מיר אַביסל אַרויסגיין, וועלן מיר שמועסן? — זאָגט דער ייד צו דעם נאָך אַלץ דערשטוינטן מירקין, כדי אויסצומיידן דעם געדראַנג פון די נייגעריגע.

— יאָ, קומט-אַרויס. איך וויל אויך מיט אייך רעדן.

אַז זיי זענען אַרויסגעקומען אויף דער גאַס, האָבן זיךביידע אַביסל באַפרייט פונם ווידער-זיך-טרעפן אויף אַזאַ וואונדערלעכן אָרט. דער ייד איז געווען ווינציקער פאַרוואונדערט, איידער מירקין. ער האָט עס אָנגענומען ווי אַ גאַנץ נאַטירלעכע זאַך, אַזוי ווי ער וואָלט ערשט זיך געווען געטראָפן מיט מירקינען אויף די פעטערבורגער גאַסן, און נישט אין בית-מדרש, וואָס דאָס האָט מירקינען זייער דערשטוינט.

— און איר, הער כאָמסקי, זענט גאָרנישט איבערראַשט מיך צו געפינען אין אַ בית-מדרש? — פרעגט אים מירקין.

— געוויס, — זאָגט דער ייד. — אונזער איינער געפינט אין בית-מדרש זיין פאַרגעניגן. אָבער אַ יונגערמאַן ווי איר! כאָטש ווידער אַרום, ווער קאָן אָפּשאַצן אַ יידישע נשמה? — שמייכלט דער ייד.

— איך האָב אייך געוואָלט עפּעס פרעגן, — זאָגט פּלוצים מירקין, — איך האָב נישט געהאַט די געלעגנהייט ביי קיינעם ביז איצט דאָס זיך צו דערוויסן. איך קען די היגע יידן נישט. וואָס פאַר אַ פאַרגעניגן האָט איר פון אייער לערנען, אַ חוץ דעם שכר, וואָס איר האָפט צו באַקומען דערפאַר אויף יענער וועלט? און אַז איר האָט עפּעס אַ באַזונדער פאַרגעניגן, אַן עולם-הזהדיג, אין אייער לערנען — זעט מען דאָך אָן אין אייך. איר זיצט און שאָקלט זיך מיט אַזאַ באַגייסטערונג, מיט אַזאַ התלהבות, ווי איר וואָלט פּשוט געהאַט אַ פיזישע באַפרידיגונג. איך האָב

עס קיינמאָל נישט געקאָנט פאַרשטיין. וואָס לערנען זיי דאָס דאָרט? נאָך אַלעם איז עס דאָך טרוקענע סכאָלאַסטיק, פּלפּולדיגער, לאַנגווייליגער קאָפּ-מעכאַניזם. וואָס פאַרא פאַרגעניגן האָט איר דע-רין, אַחוץ, פאַרשטייט זיך, די אויסזיכט פאַר שכר אויף יענער וועלט.

— איר זענט זיך טועה, יונגערמאַן, — זאָגט דער אַלטער ייד. — איך ווייס נישט ווי בײַ אַנדערע, פאַר מיר אַ בלאַט גמרא לערנען איז דאָסזעלבע און אפשר נאָך אַ פּיל גרעסער פאַר-גענינגן ווי בײַ אייך אין אַ טעאַטער גיין. איך קום אין אָוונט, ווען איך האָב צייט, אין בית-מדרש אַריין נישט דערפאַר, ווייל איך האָף דערפון שכר צו באַקומען, — דאָס אוודאי אויך, — גאָר פשוט פאַרן אייגענעם פאַרגעסן זיך. פאַר אייגענער פרייד. מיר האָבן נישט קיין אייגן לאַנד, לערן איך וועגן די דינים און מנהגים, וואָס מיר האָבן געהאַט אין אונזער אייגן לאַנד. אַ ייד האָט נישט קיין פעלד, קיין אייגענעם גאָרטן, לערן איך ווי מיר האָבן זיך אויפגעפירט, ווען מיר האָבן באַאַרבעט אונדזערע אייגענע פעלדער. און גלויבט מיר, בשעת איך לערן די דינים פון מעשר, פון פאה אין כדומה, דאַכט זיך מיר, אַז איך בין דורך די צוויי, דריי שעה צום ווינציגסטן אין ארץ-ישראל. איך פיל דעם גע-שמאַק פון די תבואות, פון די פירות, וואָס וואַקסן אויף מיינע פעלדער. איך גיב מעשר, איך לאָז-איבער פאה. איך זאָג אייך, אַז בשעת איך זיץ און לערן, דאַכט זיך מיר, אַז איך געפין זיך בפועל ממש אין יענער צייט, אין יענעם לעבן. וואָס גייט מיך דענסטמאָל אָן די רשעות, אין וועלכער מיר שטייען פאַרטונקט ביז איבער די אויערן? די וועלט מיט איר גאַנצן שלעכטס עקזיסטירט נישט פאַר מיר. איך בין אין אַ גאַנץ אַנדער לעבן. גלויבט מיר, דאָס איז אַזאַ פאַרגעניגן, וואָס איך קאָן עס אייך גאָרנישט איבערגעבן מיט ווערטער. מען באַדאַרף זיין אַ ייד, ליידן ווי אַ ייד, כּדי צו זיין ביכולת דאָס צו פילן. דאָס אַליין, גלויבט מיר, איז שוין דער גרעסטער שכר פאַרן לערנען, מען באַדאַרף שוין קיין אַנדערן נישט. נו, דאָס איז מיט מיר די מעשה. אָבער ווי אַזוי קומט איר אַהער קיין לאָדזש? און וואָס טוט איר אין אַ בית-מדרש?

מירקין האָט דעם ייד דערציילט בקיצור וועגן זיין טון אין לאָדזש, וואָס ער פּלאַנט דאָ, און ווי אַזוי ער איז פאַרבלאָנדזשעט געוואָרן אין בית-מדרש אַריין, אין וועלכן ער איז אַריינגעקומען אויס הוילער נייגעריגקייט (ער האָט זיך געשעמט צוצוגעבן, אַז אויך עפּעס אַנדערש האָט אין דעם מיטגעשפּילט).

דער ייד האָט אים אויסגעהערט מיט אָנטייל און אינ-טערעס און דערביי מיט דער האַנט אויסגעגלייכט זיך זיין באָרד און יעדעס מאָל געברומט צו זיך: „זייער גוט. זייער שיין". דערנאָך, אַז מירקין האָט געענדיגט, האָט זיך דער אַלטער אָנ-גערופן צו אים אַזוי:

— עס איז נישט מיין וועג און נישט דער וועג פון אונז, דעם אַלטן דור, נאָר עס איז אויך אַ דרך. איך פאַרשטיי עס. מיינע אייגענע קינדער זענען אויך אויף אים אַוועק. איך האָב דערפון זייער גרויס צער, אָבער אויך נחת. טוט עפּעס. וואָס איז פאַראַ חילוק, אויף וואָס פאַר אַן אופן מען דינט גאָט, אַבי מען שטייט נישט איינער אַליין ווי אַ גזלן אין אַ וואַלד.

— ווי מיינט איר דאָס? — פרעגט אים מירקין אַביסל אַנ-טוישט. — עס וועט מיר נישט געלונגען?

— איך מיין וועגן אייער פּלאַן, וואָס איר האָט מיר דער-ציילט. איר גייט זיך דאָך אונטערנעמען אַ גרויסע זאַך. עס איז דאָך אַ וועלט-ענין, וואָס איר ווילט אויפטון. זאָל אייך גאָט העלפן דאָס אויסצופירן! נאָר עס קאָן זיך דאָך, חלילה, מאַכן, אַז איר זאָלט עס נישט ביכולת זיין אויסצופירן. עס הענגט דאָך נישט בלויז פון אייך אַליין אָפּ. זאָלט איר זיך, מיין איך, נישט מיאש זיין. זעט מען מיט עפּעס אַנדערש צו ברענגען נוצן דעם כלל. און גלויבט מיר, עס וואַלגערן זיך אַרום זאַכן אויפצוטון, וואָס זענען אַזוי וויכטיג, ווי גרויסע מעשים. וואָרים פון וואָס באַשטייט דען אונזער לעבן? — פון אונזער טאָג-טעגלעכן טון! דאָס טון פון יעדן מענטש ווערט מצרף צו איין גרויסן וועלט-לעבן. די חוקרים זאָגן, אַז אין יעדן טראָפּן פון ים געפינען זיך שוין אַלע נאַטורן פון גאַנצן ים. וואָרים פון זיי, פון די טראָפּנס באַשטייט דאָך דער ים. אַזוי איז עס אויך מיט אונזערע מעשים.

אין יעדער קלײנער מעשה, וואָס אַ מענטש טוט, וואָס דאַכט זיך פון אויבן-אויף, אַז עס איז אַ גאָרנישט, ליגן שוין דערין אַלע אײגנ-שאַפטן פון דער גרעסטער העלדנטאַט.

מירקין האָט געשוויגן, ער האָט זיך נאָך נישט געקאָנט אָפּגעבן קײן קלאָרן חשבון, צי דאָס, וואָס ער הערט, קומט-פּאָר אויף דער וואָר, צי אין אַ וויזיע. אפשר זיצט ער ווײטער אויף דער באַנק אין קלײנעם בית-מדרש. ער קוקט אין שאָטן, און פון דאָרט, פון שאָטן, אין וועלכן דער אָרון-קודש איז אײנ-געהילט, הויבט זיך אַרויס די געשטאַלט פון אַלטן ייד, און עס הערט זיך זײן שטימע. און אַזוי ווי ער וואָלט מורא געהאַט צו צעשטערן די אילוזיע, האָט ער זיך מיט קײן אײן וואָרט נישט אָנגערופן און געלאָזט אויסרעדן דעם אַלטן.

— און דער עיקר, — זאָגט דער אַלטער ווײטער, — איז, אַז דאָס, וואָס מ'טוט, טוט מען מיט אמונה. גאָט איז נישט קײן חילוק אויף וואָס פאַראַ אופן דו גלויבסט אין אים. אַבי נאָר דו גלויבסט, אַז עס איז דאָ אַ גוטער כּוח, וואָס פירט אונזער וועלט, און דו שפּאַנסט דיך אײן אין אים, כּדי צו טון זײן רצון. דו לײגסט-צו אַ האַנט צו העלפן דעם כּוח. דורך דעם ווערסט דו אַ טײל פון „ששת ימי בראשית" פון דער יצירה און דורך דעם בינדסט דו דיך אָן אין דער אײביגקײט, אין דעם צומאָרגנס נאָך דײן טויט. — דו ווערסט אַ טײל פון דער טבע. וואָרים וואָס איז דען טבע? די טבע אַלײן איז דאָך אמונה, וואָרים אַז נישט, קאָנען מיר דאָך גאָרנישט פאַרשטײן. וואָס איז די טבע? די טפּשים מײנען, אַז גאָטס נסים באַשטײען אין זאַכן, וואָס זענען מחוץ לדרך הטבע, און די נאַרישע פילאָזאָפן מיען זיך אויפצואווײזן, אַז אַלע נסים געשעען בדרך הטבע. זײ ווײסן נישט, אַז דער גרעסטער גאָטס נס איז טאַקע די טבע אַלײן. נישט די מאַנדלען, וואָס וואַקסן אויפן שטעקן אין משה רבנוס האַנט, נאָר די מאַנדלען, וואָס וואַקסן אויפן בוים, דאָס איז גאָטס נס; דאָס, וואָס די זון קומט-צוריק צו איר אויסגעזעצטער צײט. זעט איר דאָך שוין אײן, אַז טבע איז אמונה. דער מענטש מוז גלויבן, אַז יעדן טאָג, וואָס ער לעבט, איז אָנגעגרייט פאַר אים זײן חיונה. נישט

בלויז צו דערהאַלטן זיין נפש, נאָר אויך די נשמה. יעדן טאָג װערט רייף דיין פרוכט, וואָס גאָט האָט שוין פאַרזייט פאַר דיר העט, העט אויף לאַנגע יאָרן פאָראויס. דו ווייסט נישט דערפון, און דיינע פעלדער בליען שוין פאַר דיר, דיינע ביימער וואַקסן שוין פאַר דיר, און דו וועסט רייסן די פרוכטן אין דער צייט... אָט די צוויי זאַכן, אמונה און בטחון, האָבן אונז יידן אויפגעהאַלטן און אַריבערגעטראָגן איבער אַלע פייערדיגע ימים, און די צוויי זאַכן, אמונה און בטחון, מוז יעדער ייד האָבן, נישט קיין חילוק אויף וואָס פאַראַ פעלד ער שטייט, וואָס ער טוט. האָסטו די צוויי זאַכן, אמונה און בטחון, ביסטו אַ ייד. און נישט נאָר אַ ייד, נאָר יעדער ערלעכער מענטש אַזוי. וואָרים אָן די צוויי אָנלען־שטעקעלעך קאָן דער מענטש נישט גיין אויפן גלייכן וועג און מוז אַריינפאַלן אין כף־הקלע אַריין פון זיינע אייגענע ספקות...

מירקין האָט אים יאָ געהערט און נישט געהערט — מירקין האָט נאָך אַלץ געשטעקט אין זיין אילוזיע. און עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז עס קומט־פאַר מיט אים עפּעס אומוואַרשיינלעכעס, אומנאַטירלעכס. ער האָט פלוצים אָנגעכאַפּט דעם ייד ביים אַרבל און אויסגערופן אַ דערשראָקענער:

— ווער זענט איר? זאָגט מיר — פון וואַנען האָט איר זיך גענומען דאָ? וואָס איז עס? וואו געפין איך זיך?

— וואָס טוט זיך מיט אייך? — וואונדערט זיך דער אַלטער. — איר זעט מיך נישט צום ערשטן מאָל — און — ווער איך בין — וואָס איז אייך דער חילוק? איר קענט מיך פאַר דעם, וואָס איך בין. לאָמיר נישט רעדן פון מיר, איך בין אַן אַלטער ייד — וואָס איז דער חילוק — ווער איך בין — איך בין שוין באַלד נישטאָ. זעט איר, ווער איר זענט, איז יאָ אַ חילוק — און אַ גרויסער. ווייל איר הייבט ערשט אָן. דורך דעם פריי איך זיך. איך פריי זיך זייער און זייער, וואָס איר האָט זיך אַרויסגעריסן. דאָך זיך אַרויסגעריסן, אַ וואַ, גאָט צו דאַנקען דערפאַר!

— איר האָט מיר געהאָלפן דערצו, — זאָגט מירקין.

— נישט איך — נאָר דער אויבן, — ווייזט דער ייד אויף דעם אויסגעשטערנטן הימל. — גייט, יונגערמאַן, אויף דעם וועג, וואָס

גאָט האָט אייך געשטויסן. און אויף די גוטע לעצט וויל איך אייך זאָגן, אַז טאָמער, חלילה, וועט איר נישט בכוח זיין אינגאַנצן אויסצופירן דאָס, וואָס איר ווילט — זייט נישט פאַרצווייפלט. — אונזערע חכמים זאָגן: „לא עליך לגמור" — דו דאַרפסט נישט ענדיגן. מיר דאַרפן נאָר שטופּן דעם וואָגן. דורך דעם שטיקל צייט, וואָס איז אונז באַשערט צו לעבן, מוז יעדער פון אונז אַ האַנט צולייגן. אָבער ענדיגן זענען מיר גאָרנישט ביכולת... און אפשר איז גאָר קיין ענד נישטאָ, ווי טייל חוקרים ווילן.

ווען דער אַלטער האָט אים איבערגעלאָזט אַליין, איז ערשט מירקין איינגעזונקן געוואָרן פון זיין חלום. עס איז אים אויסגעפאַלן, ווי ענלעך דעם אַלטנס געדאַנקען זענען זיך צונויפגעקומען מיט דעם חבר אַנאַטאָלס פון ווייטשע, נאָר מיט אַנדערע מיטלשטע. און אפשר צוליב דעם, וואָס דער אַלטער האָט דערמאָנט זיינע אייגענע קינדער, וואָס גייען אויף דעם וועג, איז מירקין געקומען צו דער גאַנץ אומבאַגרינדעטער החלטה, אַז דער געהיימנישפולער חבר אַנאַטאָל באַדאַרף זיין איינער פון דעם אַלטנס קינדער, וועגן וועלכע דער ייד האָט דערמאָנט. ער האָט דערנאָך אַליין געלאַכט פון דעם איינגעאָרטיגן געדאַנק, וואָס איז אים איינגעפאַלן.

קאַפּיטל 11

פון פּאָטער צום זון

דער פּאָטער האָט נישט געלאָזט וואַרטן ביז אַן ענטפער, נאָכדעם ווי מירקין איז צוריקגעקומען קיין וואַרשע, האָט ער שוין אין אַ פּאָר טעג אַרום דערהאַלטן אַ בריוו, ווי שטענדיג, דורך דער פירמעס אַגענט. דער ענטפער איז געווען אַ זאַכלעכער, אָן אָפּ־נייגונגען און איבעריגע באַלעמוטשענדיגע סענטימענטן, ווי דער פּאָטער שרייבט שטענדיג. דאָך האָט מירקינען געוואונדערט דער רואיגער טאָן פונם בריוו און די זיכערקייט, וואָס האָט אַרויס־געשריגן פון זיינע ווערטער. זיי האָבן מער דערציילט וועגן די ענדערונגען, וואָס זענען פאָרגעקומען אין זיין פּאָטערס לעבן, ווי דער עצם בריוו אַליין.

דאָס שרייבן האָט אין זיך ערהאַלטן מער אָדער ווייניגער פאָלגנדעס:

ער, דער פּאָטער, איז זייער צופרידן (צופרידן — און נישט מער) צו פאַרנעמען, אַז עס גייט איצט דעם זון בעסער און געזונט, און ער, זאַכאַרי, זעט דאָס איצט אַליין איין, אַז ער איז טאַקע מיט אַן אמת קראַנק געווען, און אַלע זיינע אומפאַר־שטענדלעכע מעשים, וואָס ער האָט אָפּגעטון דאָס לעצטע יאָר, זענען געווען אַ פאָלגע פון זיין אומגליקלעכער און אומפאַרשטענד־לעכער קראַנקהייט. ער, דער פּאָטער, האָט עס שוין לאַנג גע־וואוסט. נאָר דערפאַר וואָס ער האָט געשוינט דעם זון, האָט ער עס אים נישט אויסגעזאָגט. דעריבער האָט ער זיך נישט באַליידיגט און נישט צום האַרצן גענומען דאָס שרעקלעכע וואָרט, וואָס

דער זון האָט אים נישט לאַנג געוואָרפן אין פּנים אַריין. אַלץ איז געווען אַ רעזולטאַט פון זיין, זאַכאַריס, צושטאַנד. דאָס וואָס דער זון איז זיך איצט אַליין מודה דערין, איז דער בעסטער באַוויז, אַז ער איז שוין ווירקלעך געהיילט געוואָרן. אַלס פאָטער פילט ער אַן אומבאַגרענעצטע דאַנקבאַרקייט צו יענער פּערזאָן, וועגן וועלכער דער זון דערמאָנט אין זיין בריוו, און וועלכע האָט דאָס וואונדער באַוויזן; זי, נאָר זי אַליין, האָט מיט איר גוטן איינפלוס, וואָס זי האָט אויסגעאיבט אויף זאַכאַרין, דאָס געקאָנט אויפטון. און עס איז אים נישט קיין חילוק, צו וואָס פאַר אַ קלאַס מענטשן זי געהערט, אָרים אָדער רייך. קוים האָט זי דאָס וואונדער באַוויזן, איז עס דער בעסטער באַוויז, אַז זי איז זיין באַשערטע, און ער איז זייער צופרידן דערפון (ווידער דאָס קאַלטע וואָרט „צופרידן״), און איז גרייט זי אָנצוערקענען פאַר אַ טאָכטער און אויפצונעמען אין דער משפחה.

איצט איז ער שוין אַן אויסגעהיילטער, אויף וואָס זיין בריוו זאָגט עדות. וועט ער, דער פאָטער, זיך דערלויבן צו רעדן מיט זיין זון אָפן, ווי מאַן צו מאַן, און נישט דאַרפן זיך איינהילן אין ווייבערשע סענטימענטאַליטעטן, מיט וועלכע ער, זאַכאַרי איז געוואוינט געווען, אַז מען זאָל מיט אים אַרומגיין דאָס גאַנצע לעבן. און ער זאָגט אים אַרויס גאַנץ אָפן: ער, דער פאָטער, האָט קיינמאָל נישט געהאַט קיין גליקלעך לעבן מיט זיין מוטער. ער האָט קיינמאָל נישט געהאַט קיין מזל צו דער, וואָס „רוט אין פרידן״. פאַרן זון באַדאַרף עס אויך נישט זיין קיין סוד. ער וויל נישט אויף קיינעם לייגן די שולד. ער וויל נעמען אַלצדינג אויף זיך, אָבער עס איז אַ פאַקט, אַז די גרעסטע העלפט פון זייער צוזאַמענלעבן זענען זיי געווען צעשיידט: די מוטער — אין אויסלאַנד, און ער, דער פאָטער, — האָט זיך אַרומגעוואַלגערט אין די גרויסשטאָטישע האָטעלן. ער האָט אייגנטלעך קיינמאָל נישט געקאָנט דאָס איינפאַכע גליק פון פאַמיליען-לעבן, צו וועלכן יעדער אַרבעטנדיגער מענטש איז באַרעכטיגט. און ער האָט שטענדיג געבענקט נאָך דעם. די האָפענונגען, וואָס ער האָט געלייגט אויף זיין זון, האָבן זיך נישט פאַרווירקלעכט, ער

וויל דאָ נישט נאָך אַמאָל איבערחזרן ו ואָס ס׳איז געשען, וועמענס שולד עס איז (דער זון זעט עס איצט אַליין איין). נאָר דאָס, וואָס האָט געטראָפן, איז נישט געווען אָן אַ העכערער באַשטימונג, און אַזוי האָט עס געוויס באַדאַרפט זיין. אַנדערש קאָן ער זיך, דער פּאָטער, גאָר נישט דערקלערן דעם גאַנג פון די געשעענישן. ער איז זייער ווייט דערפון געווען אָנצוהייבן, אין זיינע יאָרן, אַ ניי פאַמיליען-לעבן. ער איז געווען זיכער, אַז זיין, דעם פּאָ-טערס, אייגן פאַמיליען-גליק האָט זיך געענדיגט, און זיין איינציגע האָפענונג און וואונטש איז נאָר געווען צו קאָנען זיך אָנוואַרימען ביי דער זייט פון זיין זונס גליק. ער, דער היימלאָזער, האָט געוואָלט איבערלעבן די פרייד און נחת, וואָס אַ פאַמיליע גיט (דאָס וואָס ער האָט קיינמאָל נישט געהאַט), נישט דורך זיין אייגנס, נאָר דורך דעם לעבן פון זיין זון. דער זון האָט עס נישט געוואָלט. ער האָט צעשטערט די האָפענונג, וואָס אַן אַלטער מאַן האָט גענעסט אין זיין ברוסט פאַר זיינע אַלטע טעג. רוי אָוועקגעשטופּט אים פון דער טיר פון זיין היים. ערשט דענסטמאָל, ווען דאָס איז געשען, האָט אַ שטימע גערעדט אין זיין האַרץ: „הייב-אָן פון דיר אַליין". און אויך נאָך דענסטמאָל האָט ער געקעמפט געגן דעם כשופדיגן רייץ, און געווערט זיך געגן דעם גליק, וואָס האָט אָנגעקלאַפּט אין זיין טיר אַזוי שפּעט. נישט דערפאַר וייל עס האָבן אויסגעפּעלט כוחות און גלויבן אין זיך. פאַרקערט, ביי זיין זונס פאַרלאָזן אים האָט גאָט אָנגעפילט זיין האַרץ מיט נייע יוגנטלעכע קרעפטן. נייע קוואַלן פון ענערגיע האָבן זיך אויפ-געעפנט אין אים, ווי גאָט וואָלט אים געוואָלט באַלוינען, און נישט פאַרלאָזן אויף זיינע אַלטע טעג. נאָר דאָך האָט ער געקעמפט געגן דעם, געגן זיין אייגן גליק און לעבן, צוליב דעם זונס-וועגן, און צוליב דער וועלט, אַז מען זאָל נישט שלעכט אויס-טייטשן זיינע מאָטיוון. אָבער בחנם איז געווען זיין קאַמף געגן זיין אייגן גליק. אַלע וועגן האָבן געפירט דערצו.

און נאָך אַ טיפן איבערקלערן, ווען ער האָט געמאַכט אַ חשבון מיט זיך אַליין, און גוט אונטערזוכנדיג זיין געוויסן, איך געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז איך האָב נישט

קיין רעכט געהאַט אָוועקצושטויסן די האַנט פון הילף, וואָס גאָט האָט אויסגעשטרעקט צו מיר, אַרויסשלעפּן מיך ·ן מיין איינזאַמקייט און פאַרלוירנקייט. און איך האָב אָנגענומ·ן ·יט דאַנק דעם חסד, וואָס די געטלעכע איינזעעניש האָט נאָך געהאַט באַהאַלטן פאַר מיר אויף מיינע אַלטע טעג. און גאָט אַליין האָט צוגעשטימט צו אונזער פאַראייניגן זיך, כדי איך זאָל פאַרשוינט ווערן צו שטאַרבן אויף פרעמדע, געדונגענע הענט. די געטלעכע באַשטימונג איז גוט געווען צו אונז און האָט געבענטשט אונזער צוזאַמענזיין מיט האָפּעבונג, אויף וועלכער מיין פרוי און איך קוקן-אַרויס מיט דאַנקבאַרקייט און לויב צו גאָט פאַר דעם אומפאַרדינטן חסד, וואָס ער האָט אונז באַוויזן..."

מירקין איז ביי דעם אָרט שטיין געבליבן. נאַרישע געפילן האָבן אָנגעהויבן צו באַהערשן אים. געפילן, פון וועלכע ער האָט זיך פאַרשעמט און איז אויף זיך בייז געוואָרן...

ער האָט זיך גענומען ווייטער לעזן דעם בריוו.

„איך ווייס נישט, — שרייבט דער פאָטער ווייטער אין זיין בריוו, — אויב דו און דיין היינטיגע סביבה, אין וועלכער דו געפינסט זיך, וואָס האָבן געוויס זייער איינפלוס אויף דיר, וועלן מיך פאַרשטיין, אַז נישט נאָר איר, ניהיליסטן, — (איך בעט דיך איבער פאַרן וואָרט, — ווי איך פאַרשטיי געהערסטו איצט צו זיי) — האָט אייערע אידעאַלן, וועלכע ראַטעווען אייך פון די קליינינקייטן און נישטיגקייטן פון לעבן, וועגן וועלכע דו שרייבסט, — וואָס איך פאַרזיכער דיך, עס פריידט מיך זייער; נאָר אויך מיר, בורזשועץ און סוחרים, האָבן אויך אונזערע אידעאַלן, צו וועלכע מיר ווידמען אונזער ענערגיע, אונזער פעאיגקייט, און אַז דו ווילסט — אונזער לעבן. און דאָס מאַכט אונז אויך פאַרגעסן אין נאַרישקייטן און קליינינקייטן, הויבט אונז אויף און גיט אונז אַן אומבאַגרענעצטן חשק און ווילן צו אַרבעטן. דיין זיידע און איך, מיר האָבן זיך געמיט און אָפּגעגעבן אונזערע פעאיגקייטן און ענערגיע צו אונזער פירמע, נישט בלויז צוליב דעם געלט, וואָס דאָס געשעפט ברענגט אונז אַריין. ווי גרויס עס זאָל נישט זיין די צוציענדיגע קראַפט פון געלט, די מאַכט וואָס זי גיט אונז, —

וועל זי אָבער נישט געוועז בכּוח צו נעמען אין באַזיץ אונזער גאַנצן שאַפונגס-פּראָצעס, ווען נישט דער אידעאַל, וואָס באַלייכט דאָס געשעפט. דער אידעאַל פון יעדער פירמע איז צו שאַפן אַ הערשאַפט פאַר אַ דינאַסטיע (אויב איך קאָן זיך אַזוי אויסדריקן). יאָ, איך האָב שטענדיג געחלומט צו באַשאַפן אַ דינאַסטיע מירקינס. אַזוי ווי עס זענען די מאַראָזאָווס, די גינצבורגס און אַנדערע גרויסע פירמעס. דאָס איז געווען דער ווילן פון דיין זיידן. איך האָב אים איבערגענומען און ווייטער אים פאַרשטאַרקט, פאַברייטערט לויט מיינע כּוחות, און געמיינט, אַז איך וועל איבערגעבן מיין זון אַ פעסט-באַגרינדעטע פירמע, וואָס וועט פאַרשטאַרקן אונזער דינאַסטיע אויף דורות און דורות. דו האָסט זיך אָפּגעזאָגט דערפון און האָסט זיך אויסגעקליבן אַן אַנדערן וועג. עס באַגלייטן דיך אויף דעם וועג דיין פאָטערס בעסטע וואונטשן. גאָט אָבער האָט באַפרוכפּערט מיט האָפענינג מיינע אַלטע טעג. אָט דער „האָפענונג" וויל איך ווידמען די רעשט פון מיין לעבן. איך וויל אים געבן די דערציאונג, וואָס איז מיר נישט באַשערט געווען צו געבן דיר: אים צו מאַכן פעאיג און פאַסיג איבערצונעמען די פּרוכט פון דיין זיידנס און מיין אייגענער אַרבעט, כּדי צו באַגרינדן די „דינאַסטיע" מירקין."

צום סוף פון בריוו איז דער פאָטער געקומען צו דעם, וואָס האָט מירקינען צומיינסט אינטערעסירט, און וואָס איז געווען די סיבּה פון זיין ווענדן זיך צו זיין פאָטער, — וועגן דער טעקסטיל-פאַבריק פאַר יידישע אַרבעטער, וואָס ער, מירקין, וויל גרינדן.

דער פאָטער האָט אים אָפּגעראַטן דערפון, נישט צוליב דעם געלט, וואָס שטייט געוויס צו פאַרלוירן ווערן. דאָס אויך. געלט איז טייער און וויכטיג, נישט בלויז מיט דעם ווערט, וואָס עס שטעלט מיט זיך פאָר, נאָר צוליב דעם פּרינציפּ פון געלט. ביים סוחר איז געלט ווי די פידל, אויף וועלכער עס שפּילט דער מוזיקאַנט. געשעפט פאַרן סוחר — איז ווי קונסט ביים קינסטלער. און קיין קינסטלער קאָן נישט דערלויבן, אַז ער זאָל האָבן אַ דורכפאַל. דער פּלאַן וועגן אַ פאַבריק פאַר יידישע אַרבעטער קלינגט אפשר זייער פילאַנטראָפּיש, אָבער נישט געשעפטמעסיג.

ער האָט שטענדיג געהאַט אַ פּרינציפּ, די צוויי זאַכן — געשעפט און פילאַנטראָפּיע — צו האַלטן אָפּגעשיידט דורך אַן אייזערנער וואַנט. געשעפט אין זיין אייגענעם ווערט איז פאַר זיך אַליין אַן אידעאַל, — לערנט אים דער פאָטער. „און איך גלויב נישט, — לייגט ער צו, — אַז דיינע פּעאיגקייטן ליגן אויף דעם וועג. דו האָסט קיינמאָל נישט אַרויסגעוויזן קיין נייגונג צו׳ן געשעפט. און וועגן דיין סביבה, אין וועלכער דו געפינסט זיך, גלויב איך אויך נישט, אַז זי איז פּאַסיג דערפאַר“.

דער פאָטער מיינט, אַז ער וועט זיך דאַרפן זוכן אַן אַנדערן באַרוף, אַ באַרוף אפשר פון אַ געלערנטן. ער זאָל זיך נעמען צו שטודירן. צום בעסטן וואָלט געווען, — ראָט אים דער פאָטער, — ער זאָל ווי צום שנעלסטן חתונה האָבן און זיך באַזעצן ערגעץ־וואו אין אויסלאַנד, אין אַן אוניווערזיטעט־שטאָט, אין דער שווייץ צי אין דייטשלאַנד, און זאָל זיך אינטערעסירן מיט בילדונג, וואָס איז מער צוגעפּאַסט פאַר זיין טעמפּעראַמענט... וואָס שייך וועגן באַזונדערע פאָנדן, — לייגט דער פאָטער צו, סאַמע צו לעצט, — וואָס דו דערמאָנסט פון אַ ירושה פון דיין מוטער, געפינט זי זיך נישט אין פאָטערס הענט. ער האָט אים שוין איינמאָל געלאָזט וויסן, אַז זיין מוטער האָט קיין באַזונדערע פאַרמעגנס נישט געהאַט פון דער היים. אַ חוץ דער קליינער סומע, וואָס ער האָט איר אַמאָל פאַרשריבן און אַ קעסטעלע צירונג, פון וועלכער ער האָט אים דאָס בעסטע שטיק, די פּערל, שוין אָפּגעשיקט. און דאָס איבעריגע שיקט ער אים צו מתנות פאַר זיין כּלה. אויך שיקט ער אים די קליינע סומע געלט פון אַ פּאָר טויזנט רובל, וואָס האָבן זיך געפונען אין דער מוטערס רשות בעת איר טויט.

ער, — לייגט ער, דער פאָטער, צו — זעלבסטפאַרשטענדלעך, ־ומט ער, דער פאָטער, אויף זיך צו באַזאָרגן אים מיט אַ לעבנס־לענגלעכער פּענסיע פון דער פירמע, — וואָס וועט מירקינען געבן אַ מעגלעכקייט מיט זיין פרוי און מיט זיינע קינדער (ווען אַזעלכע וועלן קומען, פאַרשטענדלעך, — פאַרגעסט נישט דער פאָטער צוצולייגן, — פון וואָס מירקין לייענט־אַרויס עפּעס אַ רייצן זיך מיט אים) — צו פירן נישט קיין זייער

דייכלעך, אָבער אַן אָנשטענדיג לעבן. דער פֿאָטער האָלט עס פֿאַר זיין חוב דאָס צו טון. אַ חוץ דעם בעט ער דעם זון צו קויפֿן פֿאַר דער ספּעציעלער סומע, וועלכע ער לאָזט אים אויסצאָלן פֿון זיין אַגענט, — אַ געשאַנק פֿון אים און זיין פֿרוי פֿאַר זיין זונס כּלה, און צו באַגריסן און צו דאַנקען איר, אין זייער נאָמען, פֿאַר דעם גליק, וואָס זי האָט זייער זון געשאָנקען.

נאָך דער אונטערשריפֿט איז צוגעקומען אַ פּאָסט-סקריפּטום: ער באַדויערט זייער, וואָס ער דאַרף דאָס אַלץ אַרויסשרייבן. געוויס וואָלט בעסער געווען, ווען זיי קאָנען זיך זען און זיך דורכשמועסן. נאָר עס איז נישט ראַטזאַם, אַז מירקין זאָל איצט אויפֿטויכן אין פּעטערבורג, צוליב זיין פֿרויס איצטיגן דעליקאַטן צושטאַנד. אַנדערשוואו קאָן ער אים נישט עמפּפֿאַנגען אין דער-היים, און ער איז געצוווּנגען דאָס אַלץ צו שרייבן.

מירקין האָט געהאַלטן דעם פֿאָטערס בריוו אין דער האַנט און דער ערשטער אויסברוך איז געווען אַ גרויס געלעכטער. ער האָט זיך קיין דין-וחשבון דעריבער נישט געקאָנט אָפּגעבן. עס האָט זיך אַרויסגעריסן ספּאַזמיש פֿון אים:

— ווי ער רעדט דאָס מיט גאָט, ווי אַ פּאַטריאַרך! מיין פֿאָטער אין דער ראָלע פֿון אַן אַברהם!

ער האָט געהאַט דאָס געפֿיל, ווי יעדעס מאָל, ווען ער קומט אין באַרירונג מיט זיין פֿאָטער, — נאָך פֿון קליינערהייט אָן — אַזוי ווי אַ קינד, וואָס וויל אָננעמען אַ באַלעם, וואָס איז צו-גרויס פֿאַר אים, און קאָן אים נישט אָנגרייפֿן מיט זיינע קליינע הענטלעך. און דאָס אומדערקלערטע און אומבאַקאַנטע אין זיין פֿאָטער האָט אים ווידער באַאומרואיגט:

— ווער איז ער? אייגנטלעך קאָן איך אים דאָך גאָרנישט. וואו זענען זיינע גרענעצן? — און ווי יעדן שוואַכן פֿאַר אַ שטאַרקן, האָט מירקינען אַרומגענומען אַ מאַכטלאָזער גרימצאָרן אויף זיין פֿאָטער, און ער האָט אויסגעשריגן אין זיך הויך: „טייוול אַזעלכער, צו אַלדי גוטע יאָר!“.

וואַרים אַ קאָמיש געפֿיל האָט באַהערשט מירקינען —

אַ געפיל. וואָס ער האָט נישט געקאָנט קאָנטראָלירן. ער איז איבערזיכטיג געוואָרן אויף זיין פאָטער.

איבערזיכטיג איבער זיין פאָטערס אויספיר-קראַפט, זיין בלייבן אין זיך. און וואו ער קאָן שוין נישט נעמען אויף זיין אייגענער אַחריות, שלעפּט ער די געטלעכקייט אַראָפּ פון הימל, אַז זי זאָל אַוועקלייגן אַלע אירע געשעפטן, וואָס זי האָט אין אַלע וועלטן, און אָפּגעבן זיך מיט זיינע פּריוואַטע אָנגעלעגנהייטן. ווי ער האָט דאָס גאָט אַליין גענומען אין שותפות אַריין! — אַ פּאַטריאַרך, — האָט מירקין געלאַכט היסטעריש. — מיין פאָטער אין דער ראָלע פון אַ פּאַטריאַרך! גאָט אַליין באַזאָרגט אים מיט אַ יורש אויף זיינע אַלטע יאָרן.

ער האָט געוואוסט, אַז דאָס לאַכן איז נישט שיין, און עס איז געקומען אויס איבערזוכט איבער זיין פאָטערס שטאַרקייט אויסצופירן די זאַכן, וואָס ער געפינט פאַר נויטיג, מיט אַן אייזערנער האַנט, אויף גאָרנישט צו קוקן, איבערצולאָזן דער צייט צו פאַרענטפערן אין דער צוקונפט דאָס, וואָס ער געפינט פאַר נייטיג צו טון אין דער געגנוואַרט. ער האָט זיך אַליין אַנטקעגנגעשטעלט, זיך מיט זיינע שוואַכקייטן, מיט זיין גריבלען זיך, מיט זיינע ספקות, זיין אייגענער באַציאונג צו העלענקען. פאַרוואָס האָט ער נישט דעם כוח צו טון דאָס, וואָס זיין פאָטער האָט געטון? וואָס האַלט אים צוריק? אים קומט עס דאָך מער צו!

ווי יעדער בן-יחיד, איז ער געווען איבערזיכטיג אויך אויף דעם נייעם, וואָס דאַרף קומען, וועגן וועלכן זיין פאָטער רעדט אין בריוו. ער האָט זיך דורך דעם מער דערפילט איבער-געשניטן פון זיין נאָפּל, אין וועלכן ער האָט דאָך געהאָנגען. און ער האָט זיך נישט געקאָנט באַפרייען פון אַ וואויל-יונגערישער הפקרותקייט, וואָס איז אים אַזוי פלוצלינג באַפאַלן דורך דער ידיעה וועגן זיין „קאָנקורענט”, אויף וועמען דער פאָטער האָט בדעה אַריבערצוטראָגן זיין גאַנצע צוגעהעריגקייט. ערשט איצט זעט ער איין, אַז נאָך אַלעם איז ער געבליבן הענגען מיטן נאָפּל אין זיין אַלטער וועלט, בשעת עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז ער פליט-אַרום אַ באַפרייטער. דאָס

לעצטע געפיל אָבער איז געווען שטאַרק גענוג צו דערמאָנען מירקינען, ווי מיט אַ קלאַפּ אין קאָפּ, די ייִנגלישע סיטואַציע, אין וועלכער ער שטעלט זיך צוריק אַריין. — היתּכן? צוליב דעם האָט ער געקעמפּט איבער זיך אַליין די גאַנצע צייט, אַז [illegible] זאָל אויסגעפינען, אַז ער איז געבליבן דערזעלבער אומבאַהאָלפענער שוואַכער בן-יחידל, פון וועלכן ער איז אַנטלאָפן מיט דער קראַפט פון זיינע אייגענע כּוחות, וואָס ער האָט זיי שוין געהאַט דערצויגן אין זיך, האָט ער זיך מיטאַמאָל געגעבן אַ ע[illegible] אָפּ, אַ טרייסל-אַוועק פון זיך, ווי אַ מענטש, וועלכן עס באַפאַלן אין שלאָף שלעכטע רוחות.

— וואָס געהער איך מיך אָן מיט דעם אַלעם? וואָס איז עס, אייגנטלעך, מיין עסק?

און ער האָט זיך צעלאַכט מיט אַ הילכיק-גוטמוטיג געלעכטער איבער זיך אַליין.

— ניין, ניין! זיך מער נישט לאָזן אַוועקרייסן פון אַ היסטערישן סענטימענט, ווי אַמאָל. אַז איר זענט נישט סענטימענטאַל, זענען מיר אויך נישט. מיר באַנוצן זיך מיט אייערע וואָפן, — האָט ער צו וועמען גערעדט, — און מיר האָבן מער רעכט אויף זיי, ווי איר, ווייל מיר באַנוצן זיי נישט פאַרן אייגענעם, געמיינעם עגאָאיזם צו באַשאַפן „דינאַסטיעס", נאָר צו דינען דורך זיי אַ העכערן צוועק, מענטשן הילפיג צו זיין. אַז איר זענט ביטערע, זענען מיר אויך ביטערע. אייער געלט, פּאַפּעשקע, ווייסט אונדז זייער צונוץ קומען. וועט עס נישט ברענגען די הילף, וואָס מיר האָבן דערוואַרט פון אייער ברייטהאַרציגקייט, וועט עס ברענגען אַנדערע הילף. די פרוי הורוויץ וועט שוין וויסן וואָס דערמיט צו טון. און אַנאַטאָל און דער „ליטוואַק" אויך, און דאָרט, אין לאַנד, וועט עס אויך צונוץ קומען. ניין, פּאַפּעשקע, — האָט ער אויסגערופן צו זיך מיט אַ געלעכטער, — זעט, ווי מיר זענען שוין אויסגעהיילט, מיר זענען נישט סענטימענטאַל מער. מיר וואַרפן אייך נישט אייער געלט צוריק אין פּנים אַריין מיט אַ ברייטן, קינדערשן זשעסט, ווי איר האָט עס אפשר דערוואַרט. מיר נעמען עס [illegible] דאָך [illegible] און [illegible] וועלן עס אויסנוצן אַזוי ווי מיר דאַר-

שטייען. און מיר זענען אייך נישט מער מקנא, פּאַכעשקע, מיט אייער שטאַרקייט און פעסטקייט, און מיר באַדויערן נישט מער, וואָס מיר זענען נישט אַזוי ווי איר און גייען נישט אַזוי קלאָר געוואוסט צום ציל, ווי איר. מיר האָבן אַנדערע מעטאָדן, און מיר האָבן ליב צו זיין שוואַכע. דאָס גיט אונז אונזער לעבנס-פרייד.

— אַדיע, פּאַפּעשקע! — האָט זיך אַרויסגעריסן פון אים אַ געשריי, פאַר וועלכן מירקין האָט זיך אַליין דערשראָקן. וואָרים עס האָט געהאַט אין זיך דאָס געשריי, וואָס מען רופט נאָך אַ טויטן.

ער האָט זיך אַוועקגעזעצט און אָנגעשריבן דעם פאָטער אַ זאַכלעכן, קאָרעקטן בריוו, אין וועלכן ער האָט אַקצעפּטירט, מיט דאַנק, אַלצדינג, וואָס דער פאָטער האָט פאַרגעלייגט, ביז צו זיין רייזע אין אויסלאַנד, וועלכע ער האָט צוליב פאַרשידענע אויסגעטראַכטע סיבות אַוועקגערוקט אין דער צוקונפט. ספּעציעל אָבער האָט ער אים געדאַנקט פאַר דעם אינטערעס, וואָס דער פאָטער האָט אַרויסגעוויזן אין בריוו צו זיין געזונט-ווערן, און פאַר דער אויפמערקזאַמקייט, וואָס ער האָט געשאָנקען זיין כלה. ער פאַרזיכערט אים, אַז פאַר דעם געלט וועט ער קויפן אַ ווערטפולע מתנה און וועט עס איבערגעבן זיין כלה אין פאָטערס נאָמען.

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט זיך מירקין באַגעגנט מיטן חבר אַנאַטאָל, וועלכער האָט געוואַרט אויף דעם רעזולטאַט פון מירקינס דורכשרייבן זיך מיט זיין פאָטער וועגן דער אונטער-נעמונג פאַר די לאָדזשער יידישע וועבער. מירקין האָט זיך געווענדעט צו אים מיט אַ פאַרשעמטן, מחילה-בעטנדיגן שמייכל:

— געלט אויף בויען האָבן מיר נישט. ער האָט אונז אָפּ-געזאָגט. איך גלויב אָבער, אַז געלט אויף צעשטערן וועלן מיר יאָ האָבן, און דאָ האָט איר דאָס ערשטע! — און מירקין האָט אים איבערגעגעבן די סומע, וועלכע דער פאָטער האָט אים צו-געשיקט פאַר העלענקעס כלה-מתנה.

חבר אַנאַטאָל האָט גוטמוטיג געשמייכלט.

— צעשטערן איז אויך אַ טייל פון אונזער

ז זענען נישט פעאיג צו בויען, וועגדן מיר אָן פאַר צעשטערן. יב אַזוי, וועלן מיר אייער פאָטער פאַררעכענען פאַר דער צווייטער העלפט פון אונזער פּראָגראַם.

— צווישן אונז און זיי שטייט אַן אייזערנע וואַנט. איך בין באַריש געוועזן גענוג, געמיינט, אַז איך קאָן זי דורכשפּרייזן. איך זע-איין, אַז אַ חוץ די נאָז זיך צו צעקלאַפּן וועט גאָרנישט דער-פון מער אַרויסקומען, — זאָגט מירקין ערנסט.

— איך בין צופרידן, וואָס איר האָט עס ענדלעך אויסגע-פונען. דאָס האָט איר אייער רבי-געלט. יעדנפאַלס, קאָן איך אייך פאַרזיכערן, אַז מיר וועלן אייער פאָטערס האַרט-פאַרדינטע גראָשנס ערלעך און געטריי אויסנוצן. איר קאָנט אים אין דעם פאַרזיכערן...

קאַפּיטל 12

אונטער אַ בוים

אויפן הויף, וואו דער לערער האָט געוואוינט, האָט זיך גע־פונען אַן אַלטער קאַשטאַן־בוים, אַ פאַרגעסענער פון אַמאָליקע צייטן. ווי אַזוי דער קאַשטאַן־בוים האָט זיך דערהאַלטן אינם הויף דורך די אַלע יאָרן און דערגרייכט זיין טיפן עלטער, איז אַ רעטעניש פון דעם באַשאַפער. דער קאַשטאַן־בוים איז געווען ווי אַ געטרייער אַלטער הונט, וועלכן מען האַלט אין איין קאַפּען, אין איין אַרויסיאָגן אויף דער גאַס אַרויס, אין איין אויסהונגערן, און ער טוט זיך דאָס זייניקע, היט געטריי און בילט אויף פרעמדע. געשטאַנען איז ער אַ רונדיק יאָר אין אַ מיסטקאַסטן, ווינטער — פאַרהאַרטעוועט אין אייז, זומער — אַ באַוואָרפענער מיט שטיינער, מיט ציגל און אַלע אַנדערע אָפּפאַלעכטס, און דאָך האָט ער געלעבט. ער איז געווען, קאָן מען זאָגן, דאָס כפּרה־הינדל פון הויף. משהלע „דראָנג" האָט צו אים אָנגעבונדן דעם וואָגן, ווען ער איז געקומען פון גאַס. זעליג בעקער האָט אויף אים דורכן גאַנצן יאָר אויסגעקלאַפּט די זעק פון מעל. גאָטע וואַלקאַזש האָט אויסגעשטעלט אַרום אים די ברעטער מיט די אויפגעצויגענע כאָלעוועס, אַזוי, אַז די פּאָר קאַשטאַנעס, וואָס האָבן זיך פאַרקליבן צום ענדע זומער אויף זיין שפּיץ, האָבן געהאַט דעם זעלבן יוכטאָוון געשטאַנק, ווי דאָס לעדער. און דאָך האָט ער געזשיפּעט. דער בוים האָט געדינט אויף אַלץ. יינגלעך האָבן זיך געלערנט אויף אים שניצן. אַלע קינדער פונם הויף האָבן געפונען פאַר נויטיק צו פאַראייביקן פאַר דורות זייערע

נעמען מיט זייערע צונעמען אין זיין קאַרע. ווייבער האָבן דאָ אויסגעהאָנגען אין די האַרבסטן די טוכענע קליידער צו לופטערן. מען האָט געקלאַפּט אויף אים בעטגעוואַנד. און טאָמער האָט אין ווינטער ביי אַ שכן אויסגעפּעלט אַ שטיקל האָלץ, פלעגט מען זיין קלויבן „שפּענער" צום בוים.

און דאָך, אַז עס קומט דער פרילינג, טוט זיך דער בוים דאָס זייניגע און הייבט גאָר אָן צו בליען מיט גרינע, קערנדיגע בלעטער. אַז מ'האָט געזען ווי דער בוים, פון דער אויפגעפּרעסענער, פון שטריק און וועגענער אויסגעריבענער קאָרע גיט־אַרויס פון זיך לעבעדיגע בליעכץ, איז מען געקומען אָנקוקן אויף וואונדער: ווי דער פון אַלטקייט און אויסגעאַרבעטקייט איינגעבויגענער און איינגעהויקערטער דראָנג שפּרייט־אויס איבער זיך אַ באַגוינטן שירעם מיט בלעטער און טראָגט דאָרט אויפן שפּיץ, וואָס קוים צו דערגרייכן, אַ דריי־פיר ליכטן־בליעכטס, ווי אַ זכרון נאָך פון אַמאָליגע כּוחותדיגע יאָרן. אַז דער בוים האָט געבליט, האָט מען אים אין הויף אָנגעהויבן צו שאַנעווען, ווי כּמעט אַ טראָגנדיגע ייִדענע. משהלע „דראָנג" האָט פּאַרזיכטיג צוגעשטעלט צו אים דעם וואָגן, און דער בעקער האָט מיט „דעליקאַטקייט" געקלאַפּט אין אים די מעל־זעק. און טאָמער איז ווער שלעכט אומגעגאַנגען מיטן בוים, האָט מען אָנגעהויבן צו שרייען פון אַלע פענסטער אַרויס: „לאָז געמאַך דעם בוים!" מיט איין וואָרט, דער בוים האָט אָנגעהויבן צו דינען, צו וואָס ער איז באַשאַפן געוואָרן. ער איז געוואָרן דער „סאָד", דער „לוסט־גאָרטן", דער „וואַלד" פונם הויף. די קינדער פון צווייטן שטאָק האָבן אַראָפּגעפירט די סוכאָטשעווסקע מוטער אויפן הויף און אויסגעבעטן פאַר איר מיט קישנס און אַוועקגעזעצט אונטער אים די שווער־אָטעמדיגע סוכאָטשעווסקע מאַמע, אַז זי זאָל „פרישע לופט" כאַפּן. אין די פאַרנאַכטן פלעגן זיך אויך די אָפּגעהעשעטע ווייבער פון די הייסע שטובן פאַרקלייבן אונטערן בוים, — האָט ער געדינט פאַר אַ „זומער־וואוינונג". קינדער האָבן פון אים בלעטלעך געריסן און געשפּילט „גרינס". מיט איין וואָרט — דער בוים איז געוואָרן דער איינציגער פאַרטרעטער פון דער נאַטור פאַר די איינוואוינער אין הויף...

אי עס איז געקומען דער פרילינג, פלעגט העלענקע אַרויס־ ... די קינדער פון איר קלאַס אין שול אויף „גרינס". די קינדער זענען געווען צו־אָרים אָנגעטון, אַז מען זאָל זיי אַריינלאָזן אין אַ שטאָטישן גאָרטן, וואָס איז צו יענער צייט געווען נאָר רעזערווירט פאַר „אייראָפּעאיש" און „אָנשטענדיג" געקליידעטע. פלעגט זי אַראָפּפירן די קינדער אויפן הויף צום „בוים".

אײנמאָל, ווען מירקין איז אַריין אין ברייטן טויער און געוואָלט אַרויף צו די הורוויצעס אַראָפּצונעמען העלענקען אין גאָרטן, האָט ער דערהערט אַ קינדיש פריילעך רוישן, ווי דאָס גיסן פון אַ פריש וואַסער קומט־אָן צושווימען פון ערגעץ. אַז ער איז אַריין אין הויף, האָט זיך אים געדאַכט, אַז דאָס איז גאָרנישט די אַלטע, באַקאַנטע, וואַכעדיגע גראָקייט, וועלכע ער איז געוואוינט געווען שטענדיג צו זען. דער הויף איז פאַרשטעלט געוואָרן, ווי אויף אַ יום־טוב. קראַנצן קינדערלעך האַלטן זיך ביי די הענטלעך און טאַנצן אַרום דעם בוים. צווישן די שרייענדיגע שכנים, קלאַפּנדיגע וועגענער האָבן די קינדער דאָך געקאָנט פאַרטויבן אַלצדינג מיט זייער קינדישער פרייד. אַזוי ווי זיי וואָלטן זיך געווען געפונען אין אַ וואַסער, אַזוי האָבן זיי געשוואומען מיט די הענטלעך, נישט מיט די פיסלעך. ער האָט דערזען אַ ווייסן, זוניגן פלעק פון אַ בלישטשענדיג קאַפּטנדל, וואָס האָט אים היימלעך אָנגערירט. אַן אים אָנגייענדיגער שוואַרצער מיידלשער קאָפּ שווימט־אַרויס און טונקט זיך אונטער צווישן די קינדערשע קעפּלעך. דאָ טויכט־אויף דאָס נאָענטע, וואַרימע, ווייסע קאַפּטנדל און דאָ ווערט עס פאַרשוואונדן, ווי עס וואָלט געשוואומען צווישן די קינדערשע לייבעלעך.

ער איז געבליבן שטיין אין אַ ווינקל און צוגעקוקט זיך צו דער סצענע: העלענקע אין מיטן פון אַ וועלדל קינדערלעך, — די קינדערלעך פון איר קלאַס, די באַקאַנטע פּנימלעך פון אירע פּריינטינס. צו זיי האָבן זיך נאָך צובאַהאַפּטן די קינדער פון הויף: דער סוכאָטשיטשעס קינדער, משהלע „דראָנגס" און פון אַנדערע שכנים. (עס איז איבערהויפּט שוין געווען איינגעפירט אין „הויף", אַז קיים האָט אַ מאַמע נישט געוואוסט וואָס צו טון

מיט אירע קינדערלעך, האָט זי זיי געשיקט צו דער „לערערקע": „גיי צו דער לערערקע"! אַזוי ווי העלענקע וואָלט געווען אַ קהלישער אנשטאַלט און באַלאַנגט צו אַלעמען). טייל טראָגן באַך אויף זיך ווינטערדיגע, שווערע מלבושימלעך, אויסגעקרימטע שיכעלעך נאָר איין טייל פון זיי האָט בעסער און קליגער געטון: זיי האָבן אַראָפּגעוואָרפן פון זיך אי די קליידער, אי די שיך, און זענען געבליבן באָרוועסע. (ווער באַמערקט דאָס שמוץ אויף קינדערלעך? קינדער, דאַכט זיך, זענען שטענדיג ריין, און שמעקן-אַרויס פון דער בלאָטע). זייערע פּנימלעך זענען נישט געווען איבעריג געוואַשן — נאָר ווער האָט עס באַמערקט! זיי זענען געווען פרילינגס-בלומען. לעבעדיגע, באַוועגלעכע, פריילעכע מיט שווימענדיגע, נאַקעטע הענטלעך, מיט פליסנדיג-רוישנדיגע, ווי וואַסער-קוועלעכלעך, קולעכלעך און געלעכטערלעך.

קינדער קאָנען אַ רינשטאָק פאַרוואַנדלען אין אַ קוואַלנדיגן טייך, אַ מיסט-קאַסטן — אין אַ בלומען-גאָרטן און אַ וויסטן, גראָען, שמוציגן הויף, באַלייגט מיט קאַסטנס און טונען, באַשטעלט מיט פורן און האַנט-וועגענער, האָבן זיי פאַרוואַנדלט אין אַ שאָטנ-דיגן, אָטעמדיגן וואַלד, אין אַ שמעקנדיג פעלד. זיי אַליין זענען געוואָרן קליינע נימפן, וואַסער-גלעקלעך, וואַסער-ליליען, וואַסער-קוויטשערס. זי, העלענקע, איז געווען די געטין צווישן זיי. זי האָט געבונדן קרענצלעך קינדער, געפירט זיי אַרום בוים, אָנ-געהאַלטן זיך ביי די הענט, געטאַנצט אַרום דעם בוים און גע-זונגען עפּעס אַ קינדער-ליד, וואָס האָט געקלונגען דורך דעם פרילינג, פון קאַטאַר באַפרייטע, קינדערשע קעלעכלעך, ווי גלעקלעך וואָלטן געקלונגען אין וואַסער. און דער אַלטער בוים אין מיטן, מיט זיין צו דער ערד געבויגענער טשופרינע, האָט געלאָזט טון מיט זיך, וואָס די קינדער האָבן געוואָלט. זיי זענען געקראָכן אויף אים, זיי האָבן געצויגן זיינע צווייגן, זיי האָבן געריסן זיינע בלעטער און געבונדן זיך קראַנצן אויף די קעפּ. ווי אַן אַלטער, געטרייער הונט, האָט ער פאַרקוקט אויף זיינע אַלטע יאָרן, און ווי ווייט ער האָט געקאָנט, האָט ער געדינט.

מירקין איז געשטאַנען און האָט באַטראַכט די סצענע. ער

האָט געזען העלענקען. זי האָט אים אָבער נישט באַמערקט. זי איז געווען אַזוי אַריינגעטון אין שפּיל מיט די קינדער, אַז זי איז אַליין פאַרוואַנדלט געוואָרן אין איינער פון זיי. זי איז אַוועק פון זיך און איז איבערגעגאַנגען אין אַן אַנדער לעבן. ער איז געשטאַנען און האָט זי באַטראַכט מיט וואונדער, ווי עפּעס נישט דאָ-וועלטיגס וואָלט דערשינען פאַר אים, ווי עס וואָלט אים ווער געוואָלט אַ צייכן געבן. ער האָט זיך אַזוי קלאָר דערמאָנט אָן דעם אַלטן יידס רייד. ער האָט געזען ווי די מענטשלעכע אויפגאַבן זענען אַזוי איינפאַך, און אַזוי לייכט צו דערגרייכן, זיי וואַלגערן זיך דאָך אַרום אונטער די פיס. מען דאַרף זיי נאָר קאָנען אויפהויבן...

און ווער זאָגט, אַז עס זענען דאָ גרויסע און קליינע אויפגאַבן אין לעבן? ס׳איז נישטאָ קיין „קליין" און קיין „גרויס" אין אונזער טון. עס זענען נאָר דאָ אויפגאַבן און דערפילונג. יעדער איינער שטייט אויף זיין אָרט און טוט דאָס, וואָס איז פאַר אים באַשטימט. אַלע רעזולטאַטן קומען זיך צוזאַמענצולויפן צו איין סך-הכל. דאָס איז אונזער וואַקסן, דאָס איז אונזער שטייגן פון מדרגה צו מדרגה — צו די העכסטע הויכן. נישט דאָס אַריבער-שפּרינגען זיך אַליין, איבער די אייגענע כוחות, איילט-צו דעם פּראָצעס פון אונזער וואַקסן. דאָס איז אַן אויספּוצן זיך מיט פעדערן, אַ גלאַנץ פון דרויסן. אַזוי ווי עס איז דאָ אַ גלאַנץ פון געלט, איז אויך דאָ אַ גלאַנץ פון אידעאַל.

— איך בין נישט קיין העלד, — האָט ער זיך געזאָגט, — און איך וויל אויך נישט זיין. איך וויל זיין אַן איינפאַכער בויער. אַ ציגל-טרעגער, אַ לאַסט-שלעפּער און אַ פאַדעם-דרייער. דער עיקר איז נאָר דאָס וועבן, געטריי צו שטיין בייַם וועב-שטול. וואָרים סוף-כל-סוף — וועבן מיר דאָך אַלע איין קלייד...

ער האָט איר נישט געוואָלט שטערן און איז אַרויס פון הויף, אַז זי זאָל אים נישט באַמערקן.

ער האָט זיך אַרומגעדרייט איבער די מיט פרילינג און זון באַגאָסענע גאַסן אַ גליקלעכער און אַ רייכער, ווי ער וואָלט געווען געפונען עפּעס אַ גרויסע מציאה.

שפּעטער, ווען מירקין האָט אָנגעטראָפן העלענקען אין דער

שולע אַליין, האָט ער איר עפּעס אין האַנט אַריינגעשטעקט. העלענקע האָט עס גענומען און געזען אַ פּראָקלאַמאַציע, וואָס רופט די יידישע אַרבעטער צו אַ מאַניפעסטאַציע אויף דעם ערשטן מאַי צוזאַמען מיט אַלע אַנדערע אַרבעטער.

— וואָס איז דאָס? — פרעגט העלענקע.

— דאָס איז כלה-מתנות, וואָס מיין פאָטער האָט דיר געשיקט.

— וואָס? — פרעגט-איבער העלענקע, נישט פאַרשטאַנען — וואָס ער רעדט.

— דאָס איז פאַר דעם געלט, וואָס מיין פאָטער האָט געשיקט, אַז איך זאָל קויפן פאַר דיר אַ כלה-מתנה. דו האָסט דאָך גאָרנישט געגן אַזאַ געשאַנק.

— געוויס האָב איך נישט, — ענטפערט-אָפּ העלענקע. — נאָר פאַרוואָס האָט ער דאָס עפּעס געשיקט פאַר מיר אַ כלה-מתנה?

— אָ, דו ווייסט נישט. איך האָב דאָך אים געשריבן, אַז מיר זענען פאַרקנסט, מיר גייען חתונה האָבן.

— וואָס, — פרעגט אַלץ העלענקע, און אַ פייער ברענט אין איר פּנים.

— נו, געוויס. — איך וויל טאַקע היינט מיט דיין טאַטן רעדן וועגן דעם.

העלענקע קוקט אים אָן און צוויי גרויסע טרערן שפּריצן-אַרויס פון אירע אויגן.

— דיין טאַטן האָסט דו שוין געשריבן דערפון, מיט מיין פאָטער ווילסט דו רעדן, נאָר מיר האָסט דו גאָרנישט געזאָגט דערפון.

מירקין שטייט אַ דערשטוינטער, — שמייכלט נאַריש, קאָן נישט געפינען קיין וואָרט און חזרט-איבער פאַר זיך.

— טאַקע אַזוי, דיר האָב איך גאָרנישט געזאָגט דערפון.

העלענקע קוקט אים אָן מיט אַ געבעט אין אירע אויגן

— פאַרוואָס?

— איך ווייס נישט, — שמייכלט מירקין.

אין אַ ווײַלע אַרום שטאַמלט ער אַרויס:

— ווייל איך גלויב, אַז דיר באַדאַרף איך גאָרנישט זאָגן, — דו ווייסט אַלעס.

העלענקע בלייבט שטיין אַ פאַרשטיינערטע. איר פּנים ווערט בלייך. און זי קוקט אים מיט חוצפּהדיגער עקשנות אין די אויגן אַריין.

— און פאַרוואָס אַנטלויפסט דו פון מיר? —

מירקין גיט אַ ציק, ווי אַן עלעקטרישער שטראָם וואָלט אַדורך דורך זיין קערפּער. זיינע פינגער קורטשען זיך איין — און ער קוקט איר אויך אַ בלייכער אין פּנים אַריין:

— ווייל איך האָב מורא געהאַט פאַר דיר.

— פאַר מיר?

יאָ. — דו ביסט אַזוי ענלעך צו מיין מוטער, און איך האָב געוואָלט אַנטלויפן דערפון.

— פאַרוואָס? פרעגט העלענקע, און איר עקשנותדיגער בליק פאַרוואַנדלט זיך יעצט אין אַ וויי־גרימאַסע.

— איך ווייס נישט פאַרוואָס, איך קאָן עס דיר נישט דערקלערן.

— און דאָך ווילסט דו מיט מיר חתונה האָבן

— יאָ.

— פאַרוואָס?

— ווייל מיין מזל איז שוין אַזעלכער, — זאָגט מירקין פלינק — און נעמט־אַוועק זיין בליק פון איר.

— איך האָב געמיינט, אַז איך בין דיין גליק — און איך זע נישט איין, פאַרוואָס איך זאָל פאַרבינדן מיין לעבן מיט אַ מזל, וואָס איז יעדנפאַלס נישט מיינער, — זאָגט העלענקע און וויל פאַרלאָזן דאָס צימער.

— זעסט דו נישט, אַז אַן דיר וועל איך פאַרלוירן גיין, — זאָגט ער ווי פאַר זיך און בלייבט ווידער שטיין ווי ער שטייט, נישט צו מאַכן דעם מינדסטן שריט זי צוריק צו האַלטן.

עס איז מער געוועזן זיין איינזאַם פאַרלוירן־שטיין — ווי זיינע ווערטער, וואָס האָבן זי צוריק גערופן. זי איז צוגעגאַנגען נאָענט צו אים — און האָט אים געקוקט אין פּנים אַריין — און געזאָגט צו אים די ווערטער

— דו האָסט מיך נישט ליב. — פאַרוואָס פאַרלאַנגסט דו פון מיר דעם קרבן.

מירקין האָט געבויגן דעם קאָפּ צו דער ערד און אָפּגעענטפערט:

— דו ביסט געוואוינט דערצו, דיין מזל איז אַזעלכער.

די טרערן האָבן געשפּראָצט פון אירע אויגן — און געשטיקט אין איר קעל.

— אָבער דו אַנטלויפסט דאָך פון מיר!

ער האָט איינגעגראָבן זיין פּנים אין איר קאַלטן האַלז, און געברומט אין איר לייב אַריין:

— דאָס איז אויס ליבע, העלענקע!...

קאַפּיטל 13

ציוניסט און אַסימיליאַטאָר

קעניגשטיין, דער העברעאישער לערער, הורוויצעס פריינט, האָט זיך טאַקע געקליבן צו פאָרן קיין ארץ-ישראל, אויף אַ רעכטן אמת. קיינער האָט נישט געוואוסט, ווי אַזוי ער וועט דאָס אויספירן. נישט נאָר האָט ער נישט געהאַט קיין געלט אויף דער רייזע, נאָר וואָס וועט ער טון מיטן ווייב און קינדער, וואָס ער לאָזט-איבער? אָבער קעניגשטיין האָט אָנגעהויבן צו פאַרנאַכלעסיגן זיינע לעקציעס. ער האָט זיך אָפּגעלאָזט און איז געוואָרן אויס מענטש. אין די אָוונטן פלעגט ער זיצן ביים קאַרגן ליכט פונם טיש-לאָמפּ, דעם קאָפּ אָנגעלענט אויף אַ האַנט און אַריינגעקוקט אין לשון-קודשדיגע ביכלעך, אין פאַרשידענע לוחות, אין וועלכע עס זענען געווען באַשריבן די הייליגע ערטער פון הייליגן לאַנד, און האָט אויסגערעכנט יעדע חיה און בהמה, וואָס האָבן זיך געפונען אין די געציילטע יידישע קאָלאָניעס, און ער פלעגט קרעכצן מיט קנאה. זיינע אויגן זענען פאַרגלייזט געוואָרן, ווי זיי וואָלטן אַרומגעבלאָנדזשעט אין אַ וואָלקן, און אַ הייליגער, לייכטנדיגער וואָלקן איז געלעגן אויף זיין בלייכן פנים, פון וועלכן ס׳האָבן זיך, ווי געווויינלעך, אַרויסגעהויבן די רויטע פלעקן אויף די שפּיצן פון די באַקן-ביינער. אין דער ענגער, טונקעלער שטוב האָבן זיך אומגעדרייט, אַ חוץ קליינוואַרג, אַ טאָכטער, אַ בוגרת, אַ קאַפּעליוש-פּיצערין, וואָס איז שוין דעם צווייטן חודש אָן אַרבעט, און קאָן נישט אַרויסגיין פון שטוב דערפאַר, ווייל זי האָט נישט קיין פּאַסיגן ווינטער-מאַנטל. דאָ איז אויך די

מאַמע, וואָס האָט אַמאָל געמוזט זיין אַ שיינע, וואָרים אירע מיידליש-חנעוודיגע בריבעלעך און וואָרצעלעך פון איר שאַרף-געשניטענעם ברונעטן פּנים, וועלכע האָבן אַמאָל אַזוי קעניגשטיינס האַרץ געפאַנגען, שמייכלען נאָך אַרויס פון דעם פּריצייטיג-רואינירטן פּנים. דאָס גאַנצע לעבן פון קעניגשטיינס הויז, זעקס-און-צוואַנציג יאָר לעבן, שטייט אָנגעשריבן אויפן פּנים פון קעניגשטיינס ווייב: אַלע ווינטערס, אַלע דירה-געלט-צאָלונגען, אַלע קינדער-קראַנקהייטן האָבן איבערגעלאָזט יעדער זיין קנייטש אויף איר פּנים; נאָר דעם טיפסטן קנייטש אַרום דעם מויל און די לעכער אַרום די אויגן האָט אינם ווייבס פּנים אויסגעקנאָטן די פינף-און-צוואַנציג יאָריגע בוגרת. איר האָט זי אויך צו פאַרדאַנקען די פּאַסן גראָע האָר, וואָס רייסן זיך אַריין אין דעם געדיכטן ברונעטן קאָפּ פון דער פרוי.

זיצט זי, די פרוי קעניגשטיין, לאה, ביי דער צווייטער זייט טיש פון איר מאַן און העלפט-צו, ביים שיין פון לאָמפּ, איר יינגערע טאָכטער איינצופּעדימען האָר, וואָס קומען פון אָפּגעשוירענע כּלה-קעפּ, צו פלעכטן שייטלעך פאַר יונגע ווייבלעך. זי וואַרפט פון צייט צו צייט אַ בליק אַרויס פון איר אַרבעט אויף איר שלימזלדיגן מאַן, ווי ער זיצט אַזוי מיט דער באַק אָנגע-לענט אויף דער האַנט — פאַרטראַכט אין די ביכלעך וועגן ארץ-ישראל. זי פילט, אַז זיין נשמה גייט-אויס נאָך די הייליגע ערטער פונם הייליגן לאַנד, און זעט ווי די רויטע סוכאָטניטשע פלעקן בליען ווי רויזן אויף זיינע באַקן. הייבט לאה אָן צו שאָקלען מיטן קאָפּ אויף איר אומגליק און זאָגט מיט אַן איכה-טאָן, אויסגעמישט מיט קרעכצן, ווי צו קבר-אבות ביי דער מאַמעס קבר אויפן לענטשיצער בית-עולם:

— ביסט גוט משוגע געוואָרן, מיין מאַן. נאַדיר אַ ניי אומגליק, — ארץ-ישראל! האָט איר שוין געהערט, מענטשן, פון אַזאַ בראָך?

— וואָס האָט דיר ארץ-ישראל שלעכטס געטון? — פרעגט דער מאַן אין אַ גלייכגילטיגן גמרא-נגון, נישט פאַרגינענדיג דערביי דעם געגעבן אַ בליק פון די ביכלעך אַרויס.

— וואָס ארץ-ישראל האָט מיר געטון? דו זיצסט איבער-אַנאַנד. אַ וואונדער, וואָס מען זאָגט דיר אָפּ די לעקציעס? דיין קאָפּ שטייט דען עפּעס צום לערנען? אַז דו ליגסט אין גאַנצן אין ארץ-ישראל!

— וואָס מיינסטו, מיין ווייב, אַז אין ארץ-ישראל איז שלעכט צו ליגן? נישט איין גוטער ייד וואָלט זיך דאָס גע-וואונטשן, — ווינצלט זיך דער מאַן.

— יאָ, אַז מען ליגט שוין! וואָס טוט מען אָבער, אַז מען האָט נאָך נישט די זכיה ביי גאָט און מען באַדאַרף נאָך די זינדיגע נשמה דערהאַלטן? דו ברענגסט דאָך שוין זייט וואָכן קיין גראָשן נישט אין שטוב אַריין. און ווען נישט דאָס קינד מיט די שייטלעך, וואָלטן מיר דאָך פּאַר הונגער אויסגעגאַנגען. איך עס דאָך זי אויף לעבעדיגערהייט. האָסטו גאָר קיין האַרץ נישט? גאָר קיין „סומיעניע" נישט?

— אין ארץ-ישראל ליגט מען נישט. אין ארץ-ישראל לעבט מען. אין ארץ-ישראל אַרבעט מען. אין ארץ-ישראל בויט מען! — האָט זיך דער מאַן אויפגעהויבן פון זיין שטול, און עס האָט זיך דעם אָרימען ווייב אויסגעדאַכט, אַז ער איז העכער געוואָרן. די קראַנקע רויטע בלומען אויף די באַקן האָבן זיך נאָך מער צעבליט און די שוואַרצע אויגן זיינע האָבן געלויכטן, אַזוי אַז דאָס ווייב האָט — ווי יעדעס מאָל ווען עס האָט אים „אָנגעכאַפּט" — אויך דאָס מאָל זיך פּאַר אים דערשראָקן, אַז ס'זאָל אים חלילה נישט עפּעס געשען, און עס האָט איר שוין אינגאַנצן באַנג געטון, וואָס זי האָט אָנגעהויבן. זי האָט עס געוואָלט איינשטילן. דאָס האָט זי געפּרואווט טון מיט די באַוועגונגען מיט דער האַנט, אָבער עס האָט שוין נישט געהאָלפן. קעניגשטיין איז ווי אַ ריטער געשטאַנען, אָנגעלאָדן מיט אַלע כּלי-זיין צו פאַרטיידיגן דעם כּבוד פון זיין פאַרשעמט-געוואָרענער מלכּה, געגן זיין אָרים ווייב.

— און איך זאָג דיר, מיין ווייב, אַז דאָ ליגט מען ניין טיפע קלאַפטער. אין דר'ערד ליגט מען דאָ, אין גלות, ביי די בעלי-בתּים, ביי די גראָבע, אָנגעפּרעסענע יונגען, די תּלמידים,

וואָס שטופּ זיי כאָטש די תּורה דורכן פינגער אַריין; ביי די פאַרשטויבטע שייטלעך, ביי וועלכע דו פאַרשוואַרצסט דיינע נעכט, ביי די קאַפּעליושן, ביים גאַנצן לייב-און-לעבן. וואָס איז עס ווערט, מ׳שטיינס-געזאָגט? אַ ביטערער, אַ פינסטערער, אַ שוואַרצער גלות. און פאַרוואָס און פאַרוועו? וואָס פאַרא האָפענונג האָסטו? אויף וואָס וואַרטסטו? אויף וואָס וועסטו אויסזיצן?

דאָס ווייב האָט געלאָזט פאַלן דעם קאָפּ אונטער זיינע ווערטער, ווי פון קלעפּ, צו דער ערד. און אַזוי האָבן אויך געטון די קינדער. איר טיפע, שוואַרצע נאַכט האָט ער אויפגעדעקט פאַר איר.

— געוויס, געוויס. יאָ, יאָ, מיין מאַן. אָבער וואָס האָסטו פאַר אַן אַנדערע עצה? קאָנסטו מיר אפשר זאָגן?

— קיין ארץ-ישראל גיין. ערד באַאַרבעטן, פעלדער פאַרזייען. דעם שופל אין האַנט נעמען, אונטערן פרייען הימל לעבן. מיט דער נאַטור, מיט דער מאַמען ערד, ווי אונזערע עלטערן האָבן געטון. אויפעטעמען, אויפלעבן. איך, דו, די קינדער. מיר וועלן נייע מענטשן ווערן. מיר וועלן האָבן אייגענע מילך פון אונזערע קי. פאַרנאַכט פון פעלד אַהיימקומען מיט געזאַנג. אַ מידער פון אַרבעט, אין אייגענעם גערטנדל זיך אָוועקזעצן. אייגענע פּירות עסן. אייגענעביימער.

— אָבער, גאָט מיינער, פון וואַנען וועסטו אויף הוצאות נעמען? אויף הוצאות! — קאָן זיך שוין דאָס ווייב נישט איינהאַלטן און שרייט-איבער דעם מאַן. — וואָס טוט מען מיט אים! איך זאָג שוין נישט אויף אייגענע ביימער און קי, נאָר פּראָסט אויף הוצאות!

— אויף הוצאות? אויף הוצאות? — שטייט פּלוצים קעניגשטיין, ווי פון הימל אַראָפּגעפאַלן, ווי אָפּגעגאָסן מיט קאַלט וואַסער פונם ווייבס מאָנענדיגע ווערטער, און קוקט זיך אַרום ווי אַ פאַרלוירן קינד, אַן אַרויסגעטריבענער פון זיין גן-עדן, און שטאַמלט פאַר זיך אומבאַהאָלפן די אומפאַרענטפערטע קשיא:

— אויף הוצאות, פרעגסטו? — מיט ער זיך צוריק אויפצוהויבן זיך אין דער הויך. — וויל נאָר פאָרן, וועלן מיר שוין קריגן אויף הוצאות.

דאָס ווייב האָט אים געוואָלט נאָך עפּעס אָפּענטפערן, נאָר זי האָט געקוקט אויף די רויטע פלעקן, אויף די שפּיצן באַקן־ביינער, און זיך דערשראָקן פאַר זיי. זיי האָבן זיך צעגליט אין פייערן. אַ רחמנות האָט זי אַרומגענומען צו אים, און זי האָט געגעבן אַ טו־אַריין איר פּנים אין די פלעכטן פון ברונעטע לאָקן האָר, וועלכע זענען געגאַנגען פון כּלות קעפּ, צו פלעכטן שייטלעך פאַר יונגע ווייבלעך.

זי האָט פאַרשוויגן און קעניגשטיין האָט צוריק אָנגעהויבן צו וואַנדלען צווישן די שטעגן צו די הייליגע ערטער אין זיין ביכל.

און אַזוי איז געווען אָוונט נאָך אָוונט.

איינמאָל איז קעניגשטיין געקומען צו זיין פריינט, דעם לערער הורוויץ און האָט צו אים געזאָגט אַזוי:

— באו מים עד נפש! לענגער קאָן איך עס שוין נישט אויסהאַלטן. שלמה, וואָס טוט מען? דאָס לעבן דאָ איז מיר נמאס און מיאוס געוואָרן. עס ליגט מיר אַ כּאָמעט אויפן האַלז, און איך ווייס נישט פאַרוואָס איך טראָג אים. מיין איינציגע האָפענונג איז נאָך ארץ־ישראל. איך ווייס, אַז איך וועל זיך דאָרט צו עפּעס דערשלאָגן. אויב נישט — איז כּאָטש איבער די גאַסן זיך אַ הונגעריגער אַרומצודרייען, אַבי דאָרט צו זיין, אַבי אַן אַנדערע לופט צו שעפּן. דאָרט וועל איך וויסן פאַרוואָס איך לעב, פאַרוואָס איך לייד, פאַרוואָס איך טראָג דעם יאָך. דאָ וועל איך אונטערגיין. איך פיל, איך גיי־אונטער. כּאָטש נאָר אַ סוף צום אייגענעם לעבן צו מאַכן.

הורוויץ האָט אים אויסגעהערט; דאָסמאָל האָט ער נישט אויסגעלאַכט זיין חלום, ווי תמיד. ער האָט זיך אויך נישט גע־וויצלט. ער האָט געזען, אַז זיין פריינט ליידט, ליידט צוליב אַן אידעע, און דער לערער הורוויץ האָט זיך די לעצטע צייט צו פיל זאַכן צוגעוואוינט, וואָס ער האָט נישט געקאָנט טון אין די יונגע יאָרן. זיין אייגן לעבן, דאָס לעבן פון זיין הויזגעזינט, האָט אים דערצו געבראַכט.

— דו האָסט כּאָטש אַן אידעע, דו האָסט כּאָטש אַ שטרעבן

נאָך עפּעס. דיר איז גוט. וואָס טוט מען, אַז מען האָט דאָס אויך נישט? — זאָגט דער לערער מיט אַ קרעכץ.

— וואָס קומט מיר אַרויס, אַז איך האָב אַ שטרעבן, אַז איך האָב נישט די מיטלען עס אויסצופירן? איך זע עס פאַר מיר, עס שטייט פאַר מיינע אויגן. אָבער, ווי קומט מען דער-צו? וואָלט איך נאָר בלויז אויף הוצאות געהאַט!

דער לערער האָט געשוויגן אַ ווײַלע, פאַרטראַכט זיך, דער-נאָך האָט ער אים געפרעגט:

— גוט. זאָגן מיר, אַז דו האָסט שוין אויף הוצאות. וואָס וועסטו מיט דעם הויגעזינט טון? וועמען וועסטו זיי לאָזן?

— וואָס האָבן זיי פון מיר, אַז איך בין דאָ? אַז איך פאַרדיי-סיי ווי סיי נישט. זיי דערהאַלטן זיך ווי זיי קאָנען, פון שייטלעך פלעכטן. פאַרקערט, אַז איך וואָלט אָפגעפאָרן, ווער ווייס, אפשר וואָלט איך זיי מיט דער צייט אויך געקאָנט אַראָפּנעמען.

דער לערער האָט אים דאַרויף גאָרנישט אָפּגעענטפערט, בעגעבן די האַנט, און זיי זענען זיך צעגאַנגען.

אין אָוונט, נאָכדעם ווי די קינדער האָבן שוין געמאַכט די לעקציעס און רחל-לאה האָט פאַרבראַקט איר טאָג אַרבעט מיט שטאָפּן שקאַרפּעטקעס בײַם אויוון, האָט דער לערער הורוויץ זיך גענומען נישטערן בײַ זײַן ביכער-שענקל. עס איז איר גאָרנישט אײַנגעפאַלן. עס איז געווען אַ געוויינלעכע זאַך, אַז אין אָוונט, נאָך דעם טאָג לעקציעס, זאָל דער מאַן זיך פאַרקלייבן אין ביכער-שענקל און מען זאָל אים פון דאָרטן נישט קאָנען אַרויסציען. מיט אַמאָל דערזעט רחל-לאה, ווי שלמה נעמט-אַרויס גאַנצע שטויסן ביכער, באַקוקט זיי צוערשט, צערטלט זיי אַ מינוט אין זײַן האַנט, ווי ער וואָלט זיך געווען עפּעס איבערגעלייגט, און בינדט זיי צונויף אין פּעקלעך, עפּעס ווי אַוועקצוטראָגן. האָט עס איר געגעבן אַ שניט אין האַרץ. די זאַך איז איר פאָרגעקומען פרעמד. וואָס פּאַקט ער עפּעס די ביכער? וואָס וויל ער מיט זיי טון? וואָס פאַרא נויט עס האָט זיך ביז איצט נישט פאַרקליבן אין הורוויצעס שטוב, איז זי נישט געווען גרויס גענוג צו פאַרטרייבן די ביכער פון שויבן-שענקל. די נויט האָט געקאָנט מאַכן דאָס לעצטע מלבוש

צוועקצוטראָגן אין שטאָטישן לאָמבאַרד, אָבער די ביכער זענען ביז איצט פאַרשווּנדן געבליבן. עס האָט איר קיינמאָל נישט גע־קאָנט קומען אויפן געדאַנק, ביי וואָס פאַר אַן אומגליק עס זאָל זיך נישט מאַכן, אַפילו דענסטמאָל ווען זי האָט זיך געגרויטיגט אין הוצאות צו פאָרן קיין פעטערבורג, בשעת איר זונס אַרעסט, צו פאַרזעצן די ביכער. זיי זענען געווען דאָס הייליגסטע, דאָס אומבאַרירבאַרסטע פון שטוב. וואָס האָט געקאָנט אַזעלכעס גע־שען, וואָס האָט אים געמאַכט זיך צוצורירן צו די ביכער? רחל־לאה האָט זיך דערשראָקן. דאָך האָט זי נישט געוואַגט דעם מאַן צו פרעגן. זי האָט געפילט זיינע ליידן, אַז ער האָט דאָס גע־קאָנט ברענגען איבער זיך. זי האָט אַוועקגעלייגט דאָס שטאָפּעכטס און האָט אָנגעקוקט איר מאַן אַ פאַרוואונדערטע, אָן ווערטער.

הורוויץ האָט שוין דערפילט דעם ווייבס בליק. ער האָט זיך אויפגעהערט צו צערטלען מיט די ביכער, פאַרבונדן די פעקלעך איצט מיט עקשנות, ווי עס וואָלט זיך געווען געהאַנדלט נישט אין זיינע ביכער, נאָר אין עפּעס אומנוצלעכע שמאַטעס, און געזאָגט:

— ביי זלמנען איז זייער שלעכט. ער האָט זיך היינט געקלאָגט פאַר מיר. איך האָב מורא, ס'זאָל מיט אים נישט פאַסירן עפּעס שלעכטס.

— אַז ער האָט זיך איינגערעדט אַ קרענק אין בויך, אַז ער מוז דווקא פאָרן קיין ארץ־ישראל, אַז נישט וועט די וועלט אונטערגיין — ווער איז אים שולדיק?

— ס'איז נישט מיין אידעאַל, אָבער עס איז פאָרט אַן אידעאַל, — זאָגט דער לערער.

רחל־לאה האָט געוואָלט אָפּענטפערן, נאָר זי האָט — לויט איר געוואוינהייט — פאַרביסן מיט אַ שאַרפן ביס פון אירע ציין אויף די ליפּן, און זיך גענומען שטאָפּן איר זאָק מיט אַזאַ ענערגיע, אַז זי האָט זיך אַזש אַ שטאָך געגעבן מיט דער נאָדל אין פינגער.

אַ גאַנצע נאַכט האָט דער לערער הורוויץ נישט געקאָנט איינשלאָפן. ער האָט זיך געמיט נישט צו וואַרפן זיך אויף די

זייטן, כדי רחל־לאה זאָל נישט הערן, און אויפכאַפּן זיך, װאָס זי האָט עס סיי װי סיי געטון. זי האָט שוין געהערט יעדן קרעכץ זײנעם און יעדן װאָרף זײנעם. נישט איבער די ביכער האָט ער זיך געװאָרפן. געװיס, זענען די ביכער אים געװען אַ שאָד. יעדעס ספר איז געװאָרן אײַנגעשאָפּט מיט װײַטאָג, מיט צער, מיט פאַרזאָגן דעם װײַב אַ פּאָר שיך, זיך אַן איבעריג שטיקל װאַרימע װעש. מ׳האָט זיך באַגנוגנט מיט אַ נײַער לאַטע, מיט אַ קינדס אַ העמדל, מיט דעם יונגס אַ פּאָר הויזן. יעדעס בוך איז געװען אַ שטיק האַרץ אַרױסגעריסן. יעדעס בוך איז געװען אַ זיג איבערן דלות, אַ קאַמף מיט דער נױט און אַ שפּרונג איבער די טאָג־טעגלעכע זאָרגן. יעדעס ספר האָט געטראָגן אַ ישועה, אַ שטיק אמונה אין פּראָגרעס. יעדעס ספר איז געװען אַ חלום און אַ װאָרהײט: טען און ספּענסער, רוסאָ און דאַרװין, מילער און קראָפּאָטקין — װי מלאכים זענען זײ געשטאַנען פאַר אים, װאָס פירן־אַרײַן אין גן־עדן פון דער נאַטור. די ספרים האָט ער שוין באַװײנט. דאָס איז נישט געװען קײן שאָד. מילא, װעט מען זיך מוזן לאָזן באַגנוגענען מיט אַ געבאָרגט בוך. װאָס אים האָט באַאומרואיגט און באַרויבט זײַן שלאָף, איז געװען: צי ער, אַ מענטש, װאָס גלויבט אין פּראָגרעס, אין זיג פון דער ציװיליזאַציע איבער אַלעם שלעכטן, אין אַ פאַרברידערונג פון אַלע מענטשן — קריסט, ייד און הייד — זאָל צולייגן אַ האַנט צו אַזאַ רעאַקציאָנערן שריט, צו העלפן זײַן פרײַנט צו פאָרן קײן ארץ־ישראל, װאָס איז נאָר אַ פאַרשטאַרקן די רעאַקציע און אַ סעפּאַראַטיזם. באַרואיגט האָט אים אָבער דער געדאַנק פון „אויטשיזנאַ" (פאָטערלאַנד), װאָס איז מיט דעם אידעאַל פאַרבונדן. „אויטשיזנאַ" האָט אַלצדינג געכשרט. ער האָט זיך דערמאָנט אין נײַעם דור, אין זײַנע אייגענע קינדער. זײ האָבן שוין נישט דעם אי־דעאַל פון „פאָטערלאַנד" (דער לערער האָט דעריבער ביטער אָפּגע־קרעכצט און געזען דערין אַ סימן פון מאַטעריאַליזם, אין װעלכן דער נײַער דור װערט פאַרזונקען), און ער האָט זיך געזאָגט:

— צי ארץ־ישראל, צי אַן אַנדער לאַנד — עס איז דער אידעאַל פון „פאָטערלאַנד". די ייִנגערע האָבן עס שוין נישט. מיר,

די אַלטע, זענען די לעצטע ריטער, און מיר דאַרפן שטיין איינער ביים אַנדערן, צי עס איז יאָ מיין אידעאַל, צי נישט.

צומאָרגנס האָט ער אַוועקגעטראָגן די בינטלעך איבער אינם משכּילשן ביכער-געוועלבל, צו ישׂראל אַהרנזאָן, אויף טוואַרדע גאַס. וואו עס קומען זיך צונויף די משׂכּילים יעדן פרייטאָג נאָכ-מיטאָג, רויכערן פּאַפּיראָסן און פירן ויכּוחים וועגן דער נייער העברעאישער ליטעראַטור. נאָך אַ לאַנגן דינגען האָט ער פאַר זיינע בינטלעך ספרים אַרויסבאַקומען פון דעם קאַרגן, געשרויפטן בוכ-הענדלער געגנוג געלט, וואָס האָט געקלעקט פאַר אַ דריטן קלאַס שיפס-בילעט קיין יפו, איבער אָדעס. ער האָט אַוועקגעטראָגן דאָס געלט מיט גרויס פרייד צו זיין פריינט קעניגשטיין און איבערגעגעבן די פאַר צענטליג רובל מיט אַ פּנים-יפות און גע-זאָגט אַזוי:

— אַן אידעאַל איז עס. נאָר אַ משוגעת סיי ווי סיי. פאַר נאַרישקייט!

קאַפּיטל 14

דער ערשטער מאַי

עס איז געקומען דער פרילינג, און ווי יעדעס יאָר, צוזאַמען מיטן גרינעם גראָז, מיטן בליען פון די ביימער און מיט די דערלייכטערטע, אויפלייזנדיגע ווינטן, האָט זיך אָנגעהויבן דער סעזאָן פון רעוויזיעס און אַרעסטן.

וואַרשע איז געווען אין אַ באַלאַגערונגס-צושטאַנד. קיינער האָט נישט געוואוסט, צי ער איז זיכער מיט זיין פרייהייט. מען האָט פלוצלינג, אין מיטן העלן טאָג, געמאַכט אַן „אָבלאַווע״ אויף קאַפע-הייזער. פּאַטרולן האָבן זיך געדרייט אין די גאַסן, אָפּגעשטעלט די דורכגייענדיגע און געפרעגט אויף פּעסער, צוגענומען די מענטשן און געפירט אין צירקל אַריין, אָדער איבערגעפאַלן אין אַ שיינעם העלן טאָג אַ הויז און אַוועקגעפירט די מענטשן אין ראַטהויז.

מען האָט זייער אָפּט געזען, ווי פּאַטרולן פירן דורך די גאַסן אַרעסטירטע גרופּעס ציוויל-געקליידעטע מענטשן, מענער און פרויען, יידן און קריסטן. ביינאַכט איז גאָר געווען אַ שרעק אַרויסצוגיין אין גאַס. אויף די עקן זענען געשטאַנען „רעווירצווע״ און ציוויל-געקליידעטע שפּיצלען, און מען האָט יעדן פאַרבייגייער אָפּגעשטעלט און אַוועקגעפירט. עס איז געווען אַן אימה צו שלאָפן אין די אייגענע היימען. יעדע פאַרדעכטיגע שטוב האָט מען ביינאַכט אויפגעוועקט דורך אַ שטאַרקן קלימפּערן אין טיר-גלאָק מיט דעם באַקאַנטן שפּרוך: אַ „טעלעגראַם!״ מ'האָט שוין געוואוסט, וואָס דאָס מיינט.

דורך די שטילע, אויסגעשטאָרבענע גאַסן האָט זיך געהערט אַן איינזאַם רעשן פון דראָזשקע-רעדער אויפן שטיינערנעם ברוק. דאָס האָט מען געפירט, צווישן אויפגעשטעלטע זעלנערישע ביקסן, אַרעסטירטע איינוואוינער, צוגענומענע פון די בעטן.

ביי די הורוויצעס האָט מען זיך געריכט יעדע נאַכט, ווי אין יעדן פאַרדעכטיגן הויז, אויף אַ רעוויזיע. רחל-לאה, וועלכע איז שוין געווען אַ געפּרואווטע, האָט געמאַכט אַ „בדיקת חמץ" און איבערגעקערט די קעשענעס פון איר יינגל, דעם גימנאַזיסט, יעדן אָוונט, איידער זי האָט זיך שלאָפן געלייגט. נישט איינמאָל האָט זיך די מאַמע אויף עפּעס-וואָס געריכט. נאָר אַזוי ווי מען וואָלט רחל-לאהן פאַרגעסן. ביי אַלע באַקאַנטע האָט מען שוין געמאַכט נאַכט-וויזיטן. רחל-לאהן האָט מען אויסגעמיטן, אַזוי ווי מען וואָלט זי געוואָלט פאַרשעמען.

— עפּעס האָבן זיי היי-יאָר אָן אונז פאַרגעסן, — זאָגט דער לערער אַמאָל צו זיין משפחה ביים טיש, — ביי באַקאַנטע זענען זיי שוין געווען.

— עס געפעלט מיר נישט זייער שטיל-שווייגן, — האָט דאָס ווייב אין נאָכדענקען געענטפערט.

דערוויילט האָט זיך דערנענטערט דער ערשטער מאַי, און די גאַנצע פּאָליציי איז געשטעלט געוואָרן אויף די פיס. פון דער אַרומיגער געגנט האָט מען אָנגעהויבן צו קאָנצענטרירן מיליטער אַרום דער שטאָט, און עס האָט זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז דער שרעקלעכער וואָלינער פּאָלק, וואָס האָט זיך אויסגעצייכנט מיט מערדערישער אכזריות געגן דער באַפעלקערונג, האָט באַקומען סאָפלטע אַמוניציע, מיטן באַפעל צו שיסן אין דער באַפעלקערונג, ביים קלענסטן ווידערשטאַנד. דאָך האָט דאָס נישט אָפּגעשראָקן די מאַניפעסטאַנטן. פאַרקערט, עס איז געווען אַ פאַרמעסטן זיך מיט די כוחות, אַ שטיל געוועט, ווער וועט וועמען מנצח זיין.

צום ערשטן מאַי איז פון פרימאָרגן אָן אַלץ געווען אויף דער גאַס.ביידע צדדים האָבן זיך געשטעלט. די ברייטע ברוקן האָבן פאַרנומען פאַטרולן, „רעוויראָוועס" מיט פּאָליציסטן, איינצלנע גרופּעס קאָזאַקן אויף פערד, באַוואָפנט מיט נאַגייקעס אין די

הענט און מיט שיס-געווער אין זייערע באַהאָנגענע טאָרבעס, פון וועלכע עס האָבן זיך געצויגן די רויטע שנורן פון זייערע רע-וואָלווערן.

די טראָטואַרן, ווידער, האָט פאַרנומען אַ יום-טובדיג באַ-קליידעטע, אַ יום-טובדיג שטראַלנדיגע באַפעלקערונג, אַ געמיש פון פאַרשידענע שיכטן און קלאַסן. אַן ערנסטע, טונקל-באַקליי-אַרבעטער-מאַסע, צוזאַמען מיט אַן אויסמישעכץ פון אינטעליגענטן, גוט-געקליידעטע הערן און רייך-אָנגעטוענע דאַמען. אין אַ טייל קלאַפּעס האָבן זיך געררויטלט קליינע, רויטע בענדלעך. ביי די גוט-באַקליידעטע אינטעליגענטן מיט די ווייכע היט האָט מען פון די קלאַפּעס געזען אַרויסגליען רויטע נעלקן. דאָ און דאָרט האָט אַן עלעגאַנטע יונגע דאַמע גאָר קאָקעטירט מיט אַ בונט רויטע מאָן-בלימעלעך, וועלכע זי האָט זיך אַריינגעשטעקט אין איר הוט, וואָס האָט אַרויספאָדערנדיג אַרויסגעגליט פון די גרוי-באַקליידעטע, ערנסטע און שווער-באַוועגלעכע, געדיכטע אַרבעטער-מאַסן...

צוערשט איז דער געראַנגל אָנגעגאַנגען אין דער שטיל, אָן ווערטער און מעשים. די פּאָליציי האָט זיך געטון דאָס איריגע, און די מאַסן — דאָס זייעריגע. די גאַסן זענען געווען יום-טובדיג אויסגעראָמט פון טראַמווייען און דראָזשקעס, ווי מען וואָלט איבערגעלאָזט אַ פרייען פּלאַץ פאַרן קאַמף, וואָס דאַרף זיך אין זיי באַלד אָפּשפּילן. די געוועלבער פון די הויפט-גאַסן זענען געווען פאַרמאַכט. דאָ און דאָרט האָט אַ פּאָליציסט געקלאַפּט אין די פאַרמאַכטע טירן פון די געוועלבער מיט דער שייד פון זיין שווערד, אַז מען זאָל זיי עפענען.

די זייטן-גאַסן, וואָס פירן צו דער מאַרשאַלקאָווסקע גאַס, וועלכע איז געווען דאָס טראַדיציאָנעלע אָרט פון ערשטער-מאַי-מאַניפעסטאַציעס, זענען געווען אָפּגעשלאָסן דורך פּאָליציסטן און זעלנערשע פּאַטרולן. אַזוי אויך דער איינגאַנג צום זאַקסישן גאָרטן, כדי נישט צוצולאָזן די מאַסן פון די אַנדערע טיילן שטאָט צו קאָנצענטרירן זיך אויף דעם מאַניפעסטאַציע-פּלאַץ.

אָבער די מאַסן האָבן געטון דאָס זייעריגע. ווי צודריי...

וואַסער-שטראָמען, וואָס רייסן זיך אַרויס פון אַן איבערגעפילטער קאָריטע, האָבן זיך די מאַסן אויסגעבויערט וועגן מיט זייער צודרינגען צו דער מאַרשאַלקאָווסקע גאַס דורך הויפן, דורך פּלויטן און דורך זייטיגע גאַסן, וואָס די פּאָליציי האָט פאַרגעסן צו פאַרשפּאַרן. אַזוי, אַז שוין אין די ערשטע שעהן פון טאָג זענען די טראָטואַרן פון דער מאַרשאַלקאָווסקע גאַס געווען איבער-געשווענקט פון גרוי-געקליידעטע אַרבעטער, שטאָטישע סוביעקטן און אָנגעשטעלטע, מחנות בלייכע, ווייס-געקליידעטע, מיט רויטע בענדער באַפּוצטע אַרבעטער-מיידלעך, ווי אויך מיט עלעגאַנט אויסגעצוי-דיגע דאַמען.

די מאַרשאַלקאָווסקע גאַס אַליין איז געווען אָפּגעשלאָסן פון אַלע זייטן. ביי קרולעווסקע, פאַרן זאַקסישן גאָרטן, איז געשטאַנען אַ שווער-באַוואָפנטער, מיט קאָזאַקן-רייטער פאַרשטאַרק-טער פּאַטרול. אַזוי אויך ביים צווייטן עק, ביים ווינער באַנהויף. אַלע זייטן-גאַסן, וואָס פירן-אַריין און אַרויס פון דער מאַרשאַל-קאָווסקע, זענען געווען פאַרמאַכט מיט פּאַטרולן. אַזוי אויך די רייען פון די הייזער. די אייגענטימערס האָבן באַקומען אַ שטרענגן באַפעל צו האַלטן די הויפן און די קאָרידאָרן פאַרשלאָסן. אין פילע הויפן זענען געווען פאַרשטעקט פאַרשטאַרקטע פּאַטרולן פון קאָזאַקן אויף פערד, מיט נאַגייקעס אָדער קאַלט געווער אין די הענט.

די געוועלבער זענען געשטאַנען פאַרמאַכט. די שטומע, מיט ברעטער פאַרהאַקטע שויפענסטער, אָפּגעשלאָסענע טירן און טויערן האָבן געבילדעט די אייזערנע ווענט פון דעם לאַנגן טורמע-קאָרידאָר, אין וועלכן די ברייטע גאַס האָט זיך איצט פאַר-וואַנדלט. זי האָט געהאַלטן געפאַנגען צווישן אירע ווענט די יום-טובדיגע מאַסע, וואָס האָט שוין נישט געהאַט קיין אַנטרינונג, און אויף די פּנימער פון די מענטשן האָט אָפּגעשיינט די אומ-רואיגקייט, די דערוואַרטונג און אויך די קאַמף-לוסט, וואָס יעדער איינער האָט געפילט אין זיך.

פאַרשטענדלעך, האָט זיך פון פרימאָרגן-אָן געפונען אויף דער מאַרשאַלקאָווסקע רחל-לאה מיט די איריגע. דער ערשטער

מאַי איז שוין געווען אַ טראַדיציאָנעלער פאַמיליען-יום-טוב ביי די הורוויצעס אין שטוב. דער מאַן, האָט, פאַרשטייט זיך, נישט מיטגעמאַכט. פאַרקערט, ווי יעדעס יאָר, האָט ער געבורטשעט און תּרעומות געהאַט, נאָר צו שטערן צו גיין אין דער ערשטער-מאַי-מאַניפעסטאַציע — איז שוין געווען נישט פאַר זיינע כּוחות. ער האָט איר שוין געלאָזט טון, וואָס זי האָט געוואָלט, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז ער וועט סיי ווי סיי זיך גאָרנישט קאָנען העלפן אַנטגעגן זיין ווייב.

דעם אָוונט פריער האָט זי זיך אַליין געוואַשן און געריבן אין דער שיסל מיט "וילפּיעס", געצוואָגן די קעפּ פון אירע טעכטער, ווי אויף אַ גרויסן יום-טוב. היינט פלאַטערן רויטע בענדער אין די צעפּ פון העלענקעס און זאָשקעס פאַרקעמטע האָר. רחל-לאה איז שוין צו-אַלט פאַר רויטע סטענגעס. אָבער זי איז אויסגעקליידט יום-טובדיג, אין דעם בעסטן, וואָס זי האָט, אין דעם שוואַרצן זשאַקעטל, און אויפן קאָפּ — דאָס קליינע היטעלע מיט דער גרויער פעדער, וואָס די עלטסטע טאָכטער, העלענקע, וועלכע איז אַ בריה אויף די זאַכן, נייט איר איבער און ריכט עס איר אויס מיט אַ נייעם שוואַרצן באַנד אויף יעדן ערשטן מאַי.

דערפאַר אָבער האָט זי זיך אַריינגעשטעקט אין איר בוזעם די רויטע נעלקע, וועלכע מירקין האָט איר געבראַכט לכּבוד דעם יום-טוב, אַז מען זאָל דערקענען איר קאָליר. דער גימנאַזיסט, וועלכן זי האָט אַ נאַכט פריער אויסגעריכט די הויזן און אָפּגעשמירט די שיך, כּדי צו פאַרשטעלן די לעכער, איז אָנגעטאָן אין אַ ווייסן הוט, אָנשטאָט אין זיין גימנאַזיסטישן קאַשקעטל, כּדי מען זאָל אים נישט דערקענען.

אירע לייט, דער „זשאַבלינער", איטשעלע, מוזן זיך דאָ אויך געפינען, נאָר זיי זענען ערגעץ-וואו פאַרשטעקט אין זייערע גרופּעס. אַזוי איז אויך איר זון, דער גימנאַזיסט. ער איז ערגעץ-וואו פאַרפאַלן געוואָרן. זי גייט מיט אירע צוויי טעכטער, און מירקין שלעפּט זיך נאָך פון הינטן, אַ באַרוישטער און נייגעריגער, וואָס עס וועט דאָ זיין.

דערווייל הערשט אַ טויטע שטילקייט אין גאַס. די מאַסן באַוועגן זיך אַהין און צוריק אויף די טראָטואַרן, ווי זיי וואָלטן שפּאַצירט, און וואַגן נישט אַראָפּצוגיין אויפן ברוק צו פאַר־נעמען די פרייע גאַס, אויף וועלכער עס געפינען זיך די פּאָליציסטן און די פּאַטרולן. אַזוי אויך די פּאָליציי. שיטער צעוואָרפן איבער דער שבת-רועדיגער, שטילער, גלאַנצנדיגער גאַס, באַפאַלט זיי אַן אינערלעכער פּחד פאַר דער פוסטקייט פון דער גאַס, און אַן אומבאַוואוסטקייט קוקט-אַרויס פון זייערע אויגן און פּנימער. „רעוואָלווערס" מיט די בלוט-אָנגעגאָסענע קאַרקן און העל־זער, שטייען באַאומרואיגטע מיט צעפלאַמטע פּנימער, און עס דאַכט זיך, אַז אַ ליאַדע מינוט וועט אַזאַ שווער שטיק פלייש, אין רעוואָלווער-מונדיר, אומפאַלן פון אַפּאָפּלעקסיע, פאַר אויפרעגונג.

די געוויינלעכע פּאָליציסטן שטייען מיט אימהדיגע, צו־געדריקטע, באַזאָרגטע פּנימער מיט אַ מינע פון תמעוואַטע אָקסן, וואָס מען שלעפּט אין שעכטהויז אַריין. די זעלנערשע פּאַטרולן גייען פאַרלאַנגווייליגטע מיט הילצערנע, האַרטע טריט איבער די שטיינער. מיט זעלנערשער גלייכגילטיגקייט קוקן זיי זיך צו צו די באַוועגלעכע מאַסן און שמייכלען מיט זייערע ווייסע ציין פאַר־שעמטע. אַזוי וואַגט זיך נישט איין צד דעם אַנדערן אָנצוגרייפן און אַריינצוטרעטן אין זיין איינגענומענער טעריטאָריע.

באַלד אָבער בילדן זיך געדיכטע שיכטן פון מאַסן אויף איין שטיק טראָטואַר. עס ווערט שוואַרצער און אָנזעענדיגער אויף דעם אָרט. פון די טיפענישן פון פאַרטרונקענע לייבער און קעפּ וויקלט ווער פון זיין ברוסט אַ רויט שטיקל טוך אַרויס און מיט אַן ערנסט געזאַנג, ווי צו אַ לויה, מיט קולות פון שרעקנדיגע, אויפגערעגטע קעלער און הערצער, — הייבט זיך אָן די געדיכטע מאַסע אַראָפּצוקוילערן אויפן פרייען שטיק ברוק. הענט פלעכטן זיך אין הענט, אָרעמס אין אָרעמס. לייבער קנעטן זיך צו לייבער, ווי מען וואָלט געוואָלט געפינען שוץ איינער ביים אַנדערן.

„און די קאָליר זיינע איז רויט —
וואָרים אויף אים איז אַרבעטער-בלוט".

פון די טראָטואַרן אַראָפּ גיסט זיך שוין איצט די מענגע איבערעסוויז אין דער געדיכטער מאַסע, פון וואַנען עס הערט זיך דאָס געזאַנג, כדי אָנצושליסן זיך אין די רייען. עמיצער וויקלט־אויף ביים לויפן אַ צװייטע רויטע פאָן און מיט אַן אומפאַרשטענדלעך געזאַנג, וואָס איז מער ענלעך צו שרייען, — לאָזט מען זיך וואָס שנעלער, איבער די קעפּ פון דער פאָליציי און פאַטרולן, צו די מאַניפעסטאַנטן.

אָבער די פּאָליציי און די פּאַטרולן האָבן זיך פלינקער צוגעאיילט. פון אַ הויף שפּרינגען זיי אַרויס, איינער נאָכן אַנדערן. קאָזאַקן וואַרפן זיך אַריין מיט די אין אימפּעט געיאָגטע פערד אין די מאַסן. שרעקנדיגע הייבן־אָן צוריקצולויפן אויף די טראָטואַרן. אין דער געדיכטער רייע ווערט אַ מהומה. עס פאַלן־אָפּ די אויבערשטע שיכטן, אַזוי ווי מען וואָלט אָפּגעשיילט אַ קאַרטאָפל, פיל אַנטלויפן פון ברוק צוריק אויפן טראָטואַר.

ביי די מאַניפעסטאַנטן איז געבליבן אַ קליינע קופּקע מענטשן, וואָס האָבן זיך צוליב דער געפאַר נאָך ענגער צוגעדריקט און צוגעקנעטן איינער צום אַנדערן. און וואָס נעענטער עס קומען־אָן די מיט שוים שפּריצנדיגע קאָזאַקן מיט די פאָכנדיגע נאַגייקעס אין די הענט, אַלץ האַרצרייסנדיגער, אַלץ שרייענדיגער ווערט דאָס געזאַנג:

„און די קאָליר זיינע איז רויט".

שוין קלאַפּן די נאַגייקעס איבער די קעפּ, ווי אַ פייערדיגער רעגן. די צעווילדעטע פערד וואַרפן זיך אַריין אין דער מענגע, ווי אין אַ שטורמדיגן טייך. דאָ און דאָרט זעט מען אַ נאַקעטע האַנט אויפשווינגען אין דער הויך איבער די קעפּ און פּרוּווט פאַרהאַלטן אַ צעיאַכמערט פערד. דאָ און דאָרט זעט מען, אַ ווייבערשער קאַפּעליוש פליט־אַראָפּ פון אַ קאָפּ, אַ מענער־הוט וואַלגערט זיך איבערן ברוק. ער ווערט געטראָגן פון דעם ווינט. די רויטע פאָן פאַרשווינדט אין דעם ים פון לייבער. און די מענגע צעפאַלט זיך, ווי באַזונדערע טראָפּנס. זיי שטויסן זיך צוריק, מישן זיך אויס מיט די מאַסן, וואָס געפינען זיך אויף די טראָטואַרן.

אָבער באַלד חזרט זיך איבער דאָס שפּיל אויף אַן אַנדערן עק גאַס.

אויף אַ צווייטן עק, וואָס איז אויף אַ ווײַלע באַפרייט געוואָרן פון פּאַטרולן און פּאָליציי, בילדן זיך רייען. און ווידער הויבט זיך אויף אין דער זון, איבער די קעפּ, אַ רויטער פלעק. אַרום אים גרופּירן זיך מענטשן. עס שליסן זיך רייען, וואָס בילדן זיך פון די צוגעפלויגענע, צוגעלאָפענע מאַסן פון אַלע טראָטואַרן. די רייען ווערן ברייטער, די מענגע געדיכטער, פאַרנעמען וואָס אַמאָל מער אַ גרעסערן שטיק שטח פון גאַס.

מיטן בליק פון אויג וואַקסט די מאַסע. אַלץ לויפט צו איין פּונקט: דאָרט, וואו עס האָט זיך אויפסניי געבילדעט די מאַניפעסטאַציע. יעדער איינציגער ווערט אַ טראָפּן וואַסער. יעדער טראָפּן פאַרגרעסערט, פאַרברייטערט דעם שוואַרצן טייך. עס איז שוין נישט מער איין רויטע פאָן, נאָר מערערע פענער שווימען שוין אַרויף איבער די קעפּ פון פאַרשידענע גרופּקעס, מיט פאַרשידענע אויפשריפטן. פאַרשידענע געזאַנגען אין פאַרשידענע שפּראַכן מישן זיך צוזאַמען און ווערן איין שרײַענדיג מעכטיג קול פון איין קעל אַרויס:

„און די קאָליר זיינע איז רויט —
וואָרים אויף אים איז אַרבעטער-בלוט".

און הינטער אים קלינגט וואו אַפּ,ווי פאַרשעמט, ווי צוריקגעהאַלטן:

„מיר שווערן מיר שווערן —
אַ שבועה פון בלוט און פון טרערן".

עס נעמט אַ שטיקל צייט, ביז די פּאָליציי כאַפּט זיך, וואָס דאָ איז געשען. זי האָט אַ שטיקל וועג צו לויפן צו די נײַ-געבילדעטע רייען. דערווײַל וואַקסט די מאַניפעסטאַציע. זי צעניסט זיך וואָס אַמאָל ברייטער. הענט שליסן זיך ווידער אין הענט, אָרעמס צו אָרעמס. קערפּערס קניפּן זיך אין קערפּערס, און עס ווערט איין שטאַרקע, סאָלידע וואַנט, מיט רויטע, שרײַענדיגע פענער איבער די קעפּ, מיט שרײַענדיגע געזאַנגען, וואָס ציינדן זיך אָן וואָס אַמאָל מער מיט באַגײַסטערונג און פלאַם. און ווען די שווער-אָטעמדיגע „רעוואָלווערס" מיט די נאַקעטע שווערדן אין

די הענט און די פּאָליציסטן מיט די ביקסן נאָך זיי, קומען צו־לויפן, טרעפן זיי שוין אָן אויף אַ געדיכטער, אויסגעהאַמערטער, אייזערנער וואַנט פון ברוסטן, פּנימער, וואָס באַוועגט זיך מיט שטאַרקע פוס־טריט פּאָראויס, פּאָראויס.

די „רעוואָלוציאָנערן" — „רעוויראָוועס" מיט די סטראַזשניקעס ווערן אַ מינוט דערשראָקן און קוקן זיך אום אומבאַהאָלפן אויף די קאָזאַקן, וועלכע זענען אויף יענער זייט גאַס נאָך פּאַרנומען מיטן צע־טרייבן די מאַסן. זיי מאַכן אַ טריט צוריק. דאָס גיט דער מענגע מוט. זי גייט־איבער צו אַן אָנגרייפנדיגן שריט. די גע־זאַנגען ווערן פרייער, שטאַרקער, און פאַרלירן שוין דעם פאַר־צווייפלטן שרעק־מאָטיוו און ווערן פאַרוואַנדלט אין אַ טריאומ־פירנדיג, זיגרייך געשריי. דאָ און דאָרט ציט זיך אויס אַ האַנט און גיט אַ שלעפּ־אַריין אַ „רעוויראָווע" צי אַ פּאָליציסט אין די רייען אַריין, און ער ווערט דאָרט באַלד דערטרונקען, ווי אַ שטיינדל אין טייך. די איבריגע פּאָליציסטן לויפן־צוריק מיטן גאַנצן כוח און רופן מיט זייערע שרעקעדיגע געשרייען צו די קאָזאַקן.

נאָר די קאָזאַקן רירן זיך נישט, כאָטש מען קאָן זיי גוט זען פון דער ווייטנס. זיי שטייען מיט זייערע פערד ווי צוגעשמידט צו זייערע פּלעצער. קיינער ווייסט נישט, וואָס עס איז געשען. עס גייען־אַרום בשורות: „די קאָזאַקן האָבן זיך צעבונטעוועט. זיי ווילן נישט שיסן אין די מאַסן".

אַן אומדערהערטע באַגייסטערונג פלאַמט־אויף צווישן דער מענגע. די שטימען ווערן העכער, טריאומפירנדיגער. עס וואַקסט דער וואַלד פון רויטע פענער און דעקט די קעפּ צו. די גאַנצע מאַרשאַלקאָווסקע ווערט פריי און ברייט פאַר די זינגענדיגע. פון אַלע פּנימער שטראַלט־אַראָפּ באַגייסטערטע פרייד. אויגן ברענען, הענט שטרעקן זיך אין דער לופטן און די מאַסע טרעט פאָראויס. זי טרעט־אַריבער גרענעצן, וואָס קיינער זעט נישט, נאָר זיי זענען דאָ. זי ברעכט־אויף פאַר־שלאָסענע טירן, וואָס האָבן פאַרצוימט וועלטן, וועלכע קיינער זעט נישט, — נאָר זיי זענען דאָ. זי טרעט אין אַנדערע וועלטן

אַריין און טראָגט מיט זיך באַפרייאונג און דערלייזונג, נישט נאָר פון צאַרן און טיראַנען, נאָר אויך פון אינערלעכע צוימען, וואָס האָבן זי באַענגט, — ווי אַן אייז-באַפרייטער טייך, וואָס טראָגט זיך פון זיין געפאַנגענער קאָריטע איבער פרייע פרילינגדיגע פעלדער און פלאַכן.

קאפיטל 15

אין א מייז-פאסטקע

נאָר באַלד איז פאַר די לויז-געוואָרענע וואַסערן אויסגעוואָקסן אַן אייזערנע, מיט פייער-שפּייענדיגע טאַמע. קיינער האָט נישט געזען, ווי אַזוי עס איז געשען, — ווי עפּעס דורך אַ מאַגישער האַנט אַרויסגערופענע, זענען אויפגעשטאַנען פּנים צו פּנים, פאַר דער יום-טובדיגער, שוועבנדער מאַסע, אַ ריי אייזערנע זעלנער. שיטער צעשאָטן, אָפּגערוקט איינער פונם אַנדערן, — איין דיי נאָך דער אַנדערער. די ביקסן — נישט אויף די אָרעמס, נאָר ווי ביים יעגער אויפן געיעג — אין די הענט, מיט די שפּיצן פון די שפּיזן געווענדעט צו די ברוסטן פון די מענטשן.

זיי האָבן זיך נישט געאיילט, נישט געלאָפן מיט אימפּעט, נאָר טריט ביי טריט, ווי זיי וואָלטן זיכער געווען מיט זייערע קרבנות, האָבן זיך די שרעקלעכע רייען זעלנער געגענטערט צו זיי. אַ שטילער און אַ טויטלעכער ערנסט האָט מיט אַמאָל אַרומגעכאַפּט אי די מערדער, אי די קרבנות. דאָס טריאומפירנדיגע, זינגענדיגע געשריי איז אין די ערשטע רייען אין מיטן אויסגעלאָשן געוואָרן, און אין די טיפערע האָט מען נאָך געזונגען. נאָר באַלד האָט זיך די שרעק אַריבערגעטראָגן אויך אין די טיפענישן אַריין. אַ פּאַניק האָט די מאַסן אַרומגעכאַפּט. אַזוי ווי זיי וואָלטן דערזען נישט קיין געוויינלעכס. אַלע הערצער זענען שטיין געבליבן, די פּנימער בלייך, די פיס אונטערגעשניטן, און די אויגן האָבן אָנגעהויבן פון איינעם אין אַנדערן אַריינקוקן, ווי זיי וואָלטן הילף געזוכט. איין שרעקלעך וואָרט האָט געוואַנדערט, ווי אַ שד, און געשלאָגן איבער די קעפּ:

— די וואָלינצעס!

אין דער מענגע איז פּלוצלינג געוואָרן אַן ענגשאַפט. דאָס האָבן די אויסערלעכע רייען זיך צוזאַמענגעקוועטשט און געשטויסן אויף צוריק. יעדער איינער האָט געוואָלט זיין אינעווייניג, באַהאַלטן, באַדעקן זיך מיט לייבער. די מענגע איז איצט געוואָרן ווי איין שטיק פאַרגליווערטער קערפּער. לייבער זענען געוואָרן ענג צוזאַמענגעשמידט. נאָר דאָך האָט מען זיך נישט אָפּגעשטעלט. צוגעצויגן דורך דעם מלאך המות, וואָס שטייט פאַר די אויגן, איז די מאַסע געטראָטן ווייטער, כאָטש מיט אונטערגעשניטענע קני, וואַקלענדיג זיך ווי שכור. ווי אַ שלאַנג, וואָס האַלט פעסט איר קרבן מיט דעם מאַגנעט פון אירע אויגן, אַזוי איז געוואָרן די מאַסע צוגעכשופט פון די זעלנערשע ביקסן, און זיי זענען געטראָטן אין פייער אַריין, שרייענדיג שוין איצט מיט שרעק-אָנגעשטעקטע שטימען, וואָס האָבן זיך ווי דראָאונגען געריסן פון זייערע הערצער:

— „און זיין קאָליר איז רויט״. —

פון דער צווייטער זייט האָט ווער אַ קאָמאַנדע געגעבן. אָן ווערטער, נאָר אַ מאַך פון אַ שווערדל, און די ביקסן, וואָס זענען שלאַבריג געהאָנגען אין די הענט פון די סאָלדאַטן, זענען איצט געוואָרן אויסגעשטייפט, מיט די לופט-רערן געווענדעט צו דער וואַנט פון מענטשן-הערצער, וואָס זיי האָבן געהאַט פאַר זיך. די סאָלדאַטן זענען בלייך געוואָרן, און דאָס האָט עדות געזאָגט אויף דער ערנסטקייט פון מאָמענט.

און אַ וואונדער: יעצט האָט קיין פּאַניק מער נישט באַהערשט די מענגע מענטשן, נאָר אַן אומדערהערטע שטילקייט. די געזאַנגען האָבן אויפגעהערט, די מענגע איז שטיין געבליבן, און ווי פון אַלע לייבער וואָלט איין לייב געוואָרן, פון אַלע לעבנס איין לעבן. עס איז געווען ווי די אַלע לעבנס פון די איינצלנע יחידים וואָלטן זיך צוזאַמענגעגאָסן, ווי פייער מיט פייער, אינ-סטינקטיוו זיך ביי די הענט אָנגעכאַפּט, ווי איינער וואָלט דעם אַנדערן געוואָלט דורך דער האַנט זיין לעבן אַריינגיסן.

פּלוצלינג איז עפּעס געשען: פון דער העלער הויט האָט

זיך אַ יינגל באַוויזן איבער די קעפּ פון אַנדערע. מען האָט נאָר געזען אַן אויסטערליש בלייך געזיכט מיט גראָבע, ציטערנדיגע נאָזלעכער, וואָס האָבן פלינק, אָן אָפּהאַלט אָטעם געשעפּט. ער איז געשטאַנען אויף עמיצנס אַן אַקסל, צי אויף הענט אין דער ערשטער ריי, פּנים צו פּנים מיט דער זעלנערשער וואַנט. אויס-געשטרעקט אַ פּאָר בלייכע הענט אַנטקעגן די אָנגעצילטע ביקסן, האָט ער אָנגעהויבן צו רעדן אין רוסיש מיט אַ שטימע, וואָס איז געווען כמעט אומפאַרשטענדלעך פאַר אויפּרעגונג:

— ברידער וואָלינצעס !...

נאָר איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט פאַרענדיגן דעם ערשטן זאַץ, האָט אַ טויבער זאַלפּ אַרויסגעקנאַלט פון די ביקסן אין די מאַסן אַריין. דער שאָס איז געווען אַזוי טויב, אָן רעש, אָן רויך, אַז מען האָט גאָרנישט געוואוסט, וואָס עס איז געשען. עס האָט גענומען אַ ווײַלע ביז מען איז געקומען צום באַוואוסטזיין, אַז מען שיסט. ביז דענסטמאָל אָבער איז די מאַסע געבליבן שטיין ווי אַ פאַרגליווערטע און זיך נאָר געוואונדערט, וואָס דאָ און דאָרט האָבן זיך איינצלנע מענטשן אונטערגעטונקט, אַראָפּ-געבויגן זיך צו דער ערד, אָדער זענען געפאַלן אויף פרעמדע פּלייצעס.

נאָך דעם ערשטן זאַלפּ זענען די זעלנער אויך שטיל געבליבן, ווי דערשראָקן. צי עס איז געווען אַ צווייטע קאָמאַנדע, צי נישט, יעדנפאַלס האָבן זיי נישט אויסגעפירט. זיי זענען געשטאַנען ווי פאַרגאַפט, אין דער חלוש פאַרבליבענער מענגע, וועלכע רירט זיך נישט פון אָרט, נישט פאָראויס, נישט צוריק. דאָס האָט געדויערט אַ מינוט, - אַן אייביגקייט. יעדנפאַלס, האָט דורך דער צייט דאָס בלייכע יינגל, וואָס איז נאָך אַלץ געזעסן אויף עמיצנס פּלייצעס, מיט די ציטערדיגע, שוואַר-אָטעמדיגע נאָז-לעכער, באַמערקט די געלע, שיין-געקרייזלטע וואָנצעלעך פון דעם יונגיטשקן אָפיציר, וואָס האָט מיט אַ נאַקעטער שווערד געגעבן די קאָמאַנדע צום שיסן. דאָס יינגל איז הענגען געבליבן מיט זיין בליק אין די לייכטנדיגע הערלעך, אין די בלויע שיינע אויגן פון דעם יונגן אָפיציר. איין אויגנבליק האָבן זיי

זיך ביידע אָנגעקוקט. דאָס יינגל האָט יעדנפאַלס גוט געזען דעם אָפיציר, דערנאָך אויך נאָך געדענקט זיין פּנים. מיט דער געשווינדקייט פון געדאַנק האָט דאָס יינגל אַרויסגעכאַפּט אַ רעוואָל-ווער פון זיין טאַש און אויסגעשאָסן אין די געלע הערלעך פון דעם שיינעם אָפיציר.

דער שאָס פון דעם יינגל איז געווען אַ סיגנאַל. דער שאָס האָט אויפגעוועקט די פאַרגליווערט-געבליבענע מענגע און די סאָלדאַטן.

ווי ווילד-געוואָרענע האָבן זיך די סאָלדאַטן געגעבן אַ לאָז-אַריין אין דער מענגע און געשאָסן אויף רעכטס און אויף לינקס. אָנגעשטעקט מיט היסטערישער פּאַניק, האָבן זיי זיך געוואָרפן אויפן ערשטן בעסטן.

די מאַסע, וואָס איז ערשט מיט איין אויגנבליק צוריק פאַרקנאָטן געווען אין איין גוף, האָט זיך געגעבן אַ צעשיט, ווי אַ מעכאַניגער ווינט צעשיט אַ פייער אויף פונקען, אָדער ווי אַ מעכ-טיגער בלאָזער צעשפּריצט אַ וואַסער. מען איז געשפּרונגען איבער די קעפּ, געטראָטן איבער לייבער, אויסגעביסן זיך מיט די ציין אַן אַנטרינונג. היסטערישע, נאַקעטע געשרייען האָבן אָנגעפילט מיט אימה די גאַס. און נאָך זיי האָבן בלייכע זעלנער, מיט פון כעס און שרעק אַרויסגעזעצטע אויגן און צינגער, געהאַלטן אין איין ווילד-געוואָרענעם שיסן.

אין איין ווייל איז די מאַרשאַלקאָווסקע גאַס אויסגעליידיגט געוואָרן פון מענטשן. אַ טויטלעכע פּוסטקייט און שטילקייט האָט זיך געלייגט איבער דעם ליידיג-געוואָרענעם ברייטן, אויסגעפלאַס-טערטן ברוק. נאָר דאָ און דאָרט האָבן זיך פאַראיינזאַמטע, ווי פאַרגעסענע, אַרומגעוואַלגערט גופים. זיי האָבן אויסגעזען, אַזוי ווי זיי וואָלטן זיך אַליין געווען אַוועקגעלייגט ווי קינדער, אין מיטן דער גאַס.

די מיט פּאַניק אָנגעשטעקטע מענגע האָט געזוכט אַן אַנטרינונג פון דער ווילדער שיסעריי. די טראָטואַרן אויף ביידע זייטן גאַס זענען געוואָרן אָנגעשטופּט מיט מענטשלעכע לייבער. מען האָט זיך אַ וואָרף געגעבן אויף די טויערן פון די הויפן.

אָבער אומזיסט. די אייזערנע טויערן זענען געווען פאַרהאַקט, פאַרריגלט פון אינעווייניג. פאַרצווייפלט, מיט יללות און געוואַלדן, האָבן מענטשן אוממעכטיג געריסן די קליאַמקעס, געקאָפּעט מיט די פיס אין די אייזערנע טירלעך. אַלץ איז געווען פאַרהאַקט, פאַקלאַפּט. איינצלנע מענטשן האָבן געפּרוואווט ווייטער לויפן, אין אַ צווייטן הויף פּרוואוון זייער גליק. זיי זענען אָבער באַלד צוריקגעטריבן געוואָרן פון דעם בלייענעם רעגן, וואָס האָט געבלאָנדזשעט אין גאַס.

די גאַנצע מאַרשאַלקאָווסקע גאַס, אַזוי לאַנג און ברייט, ווי זי איז געווען, איז געוואָרן איין טויטע מייז-פּאַסטקע; די מענטשן — פאַרפּאַגלטע הויז-טירן. עס איז נישט געווען קיין אַנטרינונג. די טויערן פון די הייזער זענען געווען פאַרהאַקט, און אין די זייטן-געסלעך זענען געשטאַנען אין געדיכטע געשלאָסענע רייען קאָזאַקן-פּאַטרולן אויף די פערד, פאַרשטאַרקט מיט באַוואָפנטער פּאָליציי, און מיט אייזערנע נאַגייקעס, מיט נאַקעטע שווערדן און מיט אָנגעוועדעטע פּיסטאָלן-רערן צוריקגעיאָגט די אַנטרינענדיגע מאַסע, וואָס האָט געשטראָמט צו די זייטן-גאַסן, צוריק אין דעם טויטן מייז-קאַסטן, וואָס עס האָט איצט געבילדעט די מאַרשאַלקאָווסקע גאַס.

אין דער אַנטלויפנדיגער מענגע האָט זיך אויך געפונען רחל-לאה מיט אירע טעכטער. ווען עס איז געוואָרן די בהלה, האָט זי זיך נישט פאַרלוירן. זי האָט אַ כאַפּ-געטון אירע קינדער ביי די הענט, מיט מירקינען הינטער איר, און איז אַנטרונען, ווי די אַנדערע, אין אַ ראָם פון אַ טויער: געמיינט, אַז עס וועט איר געלינגען צו באַהאַלטן זיך אין הויף. דאָס טויער פון הויף איז אָבער ווי אומעטום געווען פאַרשלאָסן. אומזיסט האָבן אָדער-געשוואָלענע הענט פּאַר אימה און אויפרעגונג געריסן אומבאַהאַלפן ביי די קליאַמקעס פון טויער. דאָס טויער איז געווען באַהאַקט מיט אייזן, און פון אינעווייניג האָט זיך נישט געהערט קיין מענטשלעך קול, ווי די וועלט וואָלט געווען אויסגעשטאָרבן. וואָס אַמאָל מער, דרינגען זיך אַנטרונענע מענטשן פון דער געפּער-לעכער גאַס אין ראָם פון טויער, וואָס ווערט אין איין מינוט

איבערגעשוואומען. [illegible]נטשלעבע קערפערס וואַרפן זיך אויפן טויטן טויער. נאָר דאָס טויטע, אייזערנע טויער איז שטאַרקער פון די לעבעדיגע לייבער.

פון דער גאַס דערטראָגן זיך אַהער די טויבע קנאַלן פון די שאָסן, וועלכע פליען דעם הויז אַזוי ווי ווינטן פאַרביי. יעדן איינגנבליק קאָנען אָנקומען צום הויז צעווילדעטע זעלנער און אַלעמען צעשיסן ביי דער וואַנט פון טויער. רחל־לאה קוקט זיך אַרום און זעט, אַז זי איז פאַרזונקען אין אַ ספּאַזמירטער, אויפגערעגטער מאַסע. זי מוז זיך פון דאַנען ראַטעווען, אָבער זי וואַגט נישט אַרויסצוקומען אויף דער גאַס. איינס איז פאַר איר קלאָר: כדי זיך צו ראַטעווען, מוז מען זיך דורכרייסן דורך די קאָרדאָנען פון די קאָזאַקן, וואָס שטייען אין די זייטן־גאַסן. עס איז נישטאָ צו וועמען צו רעדן. אומזיסט קוקט זי זיך אַרום, ווער עס וועט וואַגן צו גיין נאָך איר. זי זוכט מיט די אויגן. זי זעט נאָר די פאַרחלשטע, מיט שרעק אָנגעשטעקטע מאַסע. און דאָ ברענגט דער שטראָם צוטראָגן צום טויער אַן אָנגעלויף מיט אַנטרינענדיגע מענטשן. זי דערזעט, ווי עס לויפט־פאַראויס אַ בלייך ייִנגל אָן אַ הוט, מיט אַ רעוואָלווער אין דער האַנט.

— ווי איז מיר! — גיט זיך אַ רייס־אַרויס אַ געשריי פון איר האַרץ.

רחל־לאה גיט אַ שטופּ מיט אירע עלנבויגנס די צוזאַמענגעקנאָטענע לייבער אַרום איר, אַ נאָרע אַדורך זיך, נאָכשלעפנדיג ביי די הענט אירע טעכטער, אַ פאַל־צו צום ייִנגל, אַ פליאַסק אין פּיסק, אַ רייס־אַרויס דעם רעוו[illegible] פון דער האַנט. זי גיט אַ שלעפּ אַ טיכל פון איר האַלז און דערמיט אַ פאַרדעק דעם קאָפּ פונם ייִנגל, אַ געשריי צו דער צעשראָקענער מאַסע:

— וואָס וועט זיין פון שטיין!? זיי וועלן אונז דורכזייען מיט קוילן, ווי די פאַרסמטע מייז אויסראָטן. נאָך מיר! מיר מוזן זיך דורכרייסן דורך די קאָזאַקן. דאָ, אויף עק זלאָטע!

זי גיט אַ שטופּ דעם יונג מיטן צוגעדעקטן קאָפּ און

פנים פאַראויס פאַר זיך, אַ כאַפּ די טעכטער ביי די הענט, או די מאַסע, ווי נאָך אַ מאַגנעט, נאָך איר אַ לויף־אַרויס אין גאַס, געבויגן די קעפּ פון די קינדער מיט אירע הענט צו דער ערד, אַדורך דאָס שטיקל גאַס, און — אַ לאָז־אַריין זיך צום אויסגאַנג פון דער זלאָטע.

— וואוהין? וואוהין? צוריק! צוריק! — קומט איר אַנטקעגן צולויפן אַ צעיושעטער „רעווירזאָווע" מיט אַ נאַקעטן רעוואָלווער אין דער האַנט.

— נאַ, שיס, שטעך! מאָרדעט, גזלנים! גיט זי אַ שפּרונג־אַריין אין זיין פון שרעק פאַרכאַפּטן פּנים, ווי אַ צערייצטע חיה. — איינעם האָט איר שוין געהרגעט. — ווייזט זי מיט אַ זשעסט פון איר האַנט אויפן באַדעקטן יונג מיטן טוך. — נאַט, הרגעט מיך, גזלנים! אייער טאָג וועט אויך קומען! — שטרעקט זי אַ געביילטע פויסט אין זיין פּנים אַריין.

דאָס מיט בלוט־איבערגעלאָפענע פּנים פון דעם „רעווירזאָווע" דערשרעקט זיך, און אינסטינקטיוו כאַפּט ער עס אַוועק פון איר פויסט. ער האָט געמיינט, אַז דער פאַרדעקטער יונג, וואָס זי פירט ביי דער האַנט, איז אַ פאַרוואונדעטער, און ער האָט אויס שרעק צוריקגעטרעטן.

נאָך רחל־לאהן האָט זיך באַלד געגעבן אַ גאָס אַ מאַסע היסטעריש־שרייענדיגע ווייבער און אויף אַלץ גרייטע מענער. די מענגע, געיאָגט דורך די שיסנדיגע ביקסן, האָט דורך איר רעטונגס־אינסטינקט דערפילט דאָס לאָך, וואָס רחל־לאה האָט מיט איר קערפּער אויסגעגעבערט, דורך וועלכן זיי קאָנען אַנטרינען ווערן פון געפאַר, און די מאַסע האָט זיך געגעבן אַ לאָז־אַרויס מיט דעם גאַנצן אימפּעט און שטראָמיגקייט פון פאַרן טויט אַנט־לויפנדיגע מענטשן, — נישט געקוקט אויף די פליענדיגע נאַגייקעס, וואָס זענען געפאַלן איבער זייערע קעפּ, פון די צוויילנדיגע, רייטנדיגע קאָזאַקן.

אַז רחל־לאה איז אַהיימגעקומען, איז די ערשטע זאַך, געוועזן אַראָפּצוציען די הויזן און די מאַרינאַרקע פונם יונג. זי האָט זיי צעפּליקט אויף שטיקער, אַריינגעוואָרפן אין אַן עמער

מיט וואַסער, אויסגעדרענגט די שמאַטע און אַוועקגעשטעלט זיך מיט דעם יונגס אָנצוג די פּאָדלאָגע וואַשן.

— וואָס טוט די מאַמע? דאָס זענען דאָך די נייע הויזן.

— זיי וועלן דיך דערקענען אין די געלאַטעטע אויך.

קאַפּיטל 16

אַ מוטערס געשריי

נאָך דער מאַי־געשעעניש האָט זיך דער „זשאַכלינער" אַרויס־געצויגן פון פרוי הורוויצעס „בית־מדרש". ער איז גאָר נישט אַהיימגעקומען נעכטיגן. אויפן צווייטן טאָג האָט ער געשיקט אַן אומבאַקאַנט יינגל נאָך די זאַכן, און פון דענסטמאָל אָן איז ער פאַרשוואונדן, ווי אין וואַסער אַריין.

האָט רחל־לאה פאַרשטאַנען, אַז זי האָט זיך אויף עפּעס צו ריכטן, אַז זי מוז עפּעס טון מיטן יינגל. אָבער וואוהין קאָן זי אים שיקן, אַז דאָס פאַרשווינדן פון דער שול קאָן ערשט רעכט ווערן פאַרדעכטיג? און דאָ טאָר דער טאַטע גאָרנישט וויסן דער־פון. האָט זי אים איבער נאַכט, מיט עפּעס אַ תּירוץ, געשיקט שלאָפן צו מירקינען. ווי עס זאָל נישט זיין, זאָלן זיי אים קודם־כל נישט געפינען אינדערהיים, און ווען די ערשטע פּאָר נעכט זענען דורכגעגאַנגען און עס האָט גאָרנישט פּאַסירט, און דער טאַטע איז אויפמערקזאַם געוואָרן, וואָס דאָס יינגל נעכטיגט נישט אינדערהיים, איז ער צוריק אַהיימגעקומען. נאָר ערשט דענסטמאָל, ווען ער איז צוריק אַהיימגעקומען, האָט רחל־לאה געהאַט ביינאַכט אומגעבעטענע געסט. מען האָט דורכגענישטערט דאָס הויז פון ווינקל צו ווינקל, אַרויסגעיאָגט דורך פאַרשידענע קונצן די מיידלעך פון די בעטן, געזוכט אין די שעניקעס, אויפגעריסן די פּאָדלאָגע, דורכגעוואָרפן אַלע טעפּ, ראָנדלעס און טעלער פון קיך. צום סוף האָבן זיי געפונען אין דעם יינגלס ראַניעץ, צווישן די ביכער, אַ פּעקל מיט פּראָקלאַמאַציעס. דאָס יינגל האָט זיך

באַלד מודה געווען, אַז עס באַלאַנגט צו אים, און זיי האָבן פאַר־
נומען דאָס יינגל מיטן פאָטער, דעם לערער, מיט זיך.

אַז זיי האָבן געהייסן דודן זיך אָנטון מיטצוגיין מיט זיי,
האָט רחל־לאה צו איר פאַרביטערונג נאָך באַמערקט, אַז די הויזן,
וואָס דוד טראָגט, זענען אין אַזאַ מעמד, אַז ער קאָן זיך גאָר־
נישט אין זיי ווייזן פאַר מענטשן. זי האָט בדעה געהאַט צו
נעמען אַ נאָדל מיט פאָדעם און צו פאַרריכטן זיי אויף אים. נאָר
רחל־לאה איז מיטאַמאָל אָפּהענטיק געוואָרן. אַ יאוש איז זי באַ־
פאַלן, און עס האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז עס לוינט זיך שוין
נישט מער. עס איז געווען צום ערשטן מאָל, ווען רחל־לאה האָט
רעזיגנירט.

נאָר פּלוצים איז איר באַפאַלן אַ כעס, און זי איז גרייט
געווען דאָס יינגל כאָטש אויסצופּאַטשן, איידער ער פאַרלאָזט איר
שטוב. און איר לעצט וואָרט צו אים איז געווען אַ געבייזער:

— דו סמאַרקאַטש! וואָלסט עס מיר כאָטש געווען געגעבן
צו באַהאַלטן. אין ראַניעץ האָט ער עס אַריינגעשטעקט!

עס איז איר געווען גאַנץ גלייך, וואָס די זשאַנדאַרן און
שפּיאָנען, וואָס זענען געווען דערביי, האָבן געהערט, וואָס זי
האָט געזאָגט.

— אין ראַניעץ האָט ער עס געשטעקט! — האָט זי אים נאָכ־
געשריגן אויף די טרעפּ.

אויף מאָרגן איז העלענקע געלאָפן צו מירקינען געוואויר
ווערן, וואָס עס הערט זיך מיט אים. אויף אים, זעט־אויס, איז
קיין פאַרדאַכט נישט געווען, און מען האָט אים געלאָזט צו־רו.
ער איז געקומען צו די הורוויצעס, און דאָס ערשטע מאָל האָט
ער געטראָפן פרוי הורוויץ אַ פאַרצווייפלטע, אין רעזיגנאַציע. זי
איז געזעסן אויפן בענקל ביים אויוון מיט אַ פאַרבונדענעם קאָפּ
און געוואָרפן משוגענע בליקן אַרום זיך און געהאַלטן אין איין
ברומען צו זיך:

— און איצט דער צווייטער.

דערנאָך האָט זי צוגעגעבן פאַר זיך:

— פאַרוואָס האָב איך זיך נאָך געבייזערט אויף אים!

האָט זי זיך געהאַלטן אין איין פּאַרוואַרפֿן. אָבער באַלד האָט זי עס באַרעכטיגט מיט אַ פּאַרביסנקייט:

— קאָן מען דען נישט פּלאַצן? אין ראַניעץ האָט ער עס געשטעקט! וואָלט ער עס כאָטש מיר געוועז געגעבן צו באַהאַלטן! אַזאַ סמאַרקאַטש!

שפּעטער זענען געקומען באַאַמטע פון שול-אינספּעקטאָר, אַהיימגעשיקט די קינדער און פאַרחתמעט די טירן פון דער שולע.

דעם לערער הורוויצעס הויז האָט געהאַלטן אין אונטער-גיין.

דענסטמאָל האָט זיך אַן אומגעווײנלעכע ענערגיע דער-וועקט אין זאַכאַרי מירקין. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז די ערשטע און וויכטיגסטע זאַך איז — צו ראַטעווען די שולע, די אַרבעט פון לערער הורוויץ זאָל נישט גיין אין ניוועץ. דידאָזיגע אויפגאַבע האָט אים אויסגעוויזן פאַר אַזוי וויכטיג, אַז ער איז גרייט געווען זיין לעבן פאַר איר אַוועקצוגעבן, אַזוי ווי עס וואָלט זיך גע-האַנדלט מיט דער איינער שולע די וועלט צו ראַטעווען.

ער האָט געהאַלטן אין איין אָפּשלאָגן די טירן פון דער וואַרשעווער שול-אינספּעקציע. ער האָט זיך באַנוצט מיט אַלע מיט-לען, נישט אַכטנדיג קיין זאַך. דאָרט, וואו מען האָט געדאַרפט געבן כאַבאַר, האָט ער געגעבן כאַבאַר. דאָרט, וואו מען האָט באַדאַרפט באַנוצן פּראָטעקציע, האָט ער זיך געשאַפן פּראָטעקציע.

אַלס געענדיגטן אַדוואָקאַט, אַ מענטש מיט אוניווערזיטעט-בילדונג, איז אים געלונגען שוין אין אַ קורצער צייט אַרויסצוקריגן אַ קאָנצעסיע אויף זיין אייגענעם נאָמען. ער האָט צוריק געעפנט דעם לערער הורוויצעס שולע, אַ פאַרגרעסערטע און אַן אויסגע-ריינינגטע. ער האָט אָנגעשטעלט לערער און אַליין זיך געשטעלט אין דער שפּיץ. די נויט האָט אים דיקטירט די ריכטיגע האַלטונג צו די קינדער און צו די לערער. ער האָט באַקומען אַן אויטאָ-ריטאַרן טאָן און אַן עקזעקוטיוון זשעסט, וואָס האָט נישט פאַר-פעלט אויסצואיבן זיין איינפלוס נישט בלויז אויף די קינדער, נאָר אפילו אויף העלענקען און אויף איר מוטער. ער איז אַריין

אין דעם לערער הורוויצעס ראָלע, אויף וועמענס פּאָסטן ער האָט זיך געשטעלט.

ער האָט זיך גענומען צו אָרגאַניזירן די פּאַרטיידיגונג. מען האָט נישט געוואוסט, אין וואָס מען באַשולדיגט דאָס יינגל. צי זיי האָבן אויסגעפונען די ראָלע, וואָס דאָס יינגל האָט געשפּילט בעת דער מאַי-דעמאָנסטראַציע? מען האָט קיינעם נישט צוגעלאָזט צו די אַרעסטירטע, נישט קיין אַדוואָקאַט, נישט קיין משפּחה. מירקין האָט געהאַלטן אין איין טרייסטן די מוטער, אַז דאָס, וואָס מען האָט זיי אַריינגעזעצט אין „פּאַוויאַק", נישט אין ציטאַדעל, איז דער בעסטער באַוויז, אַז זיי ווייסן נאָך גאָרנישט, און די אונטערזוכונג געגן יינגל האַלט זיך נאָך אין אויספאָרשן. זיי זענען גאָרנישט אויף דער שפּור פון דער מאַי-געשעעניש. מען האָט צוגעלאָזט צו זיי עסן. פּאָטער און זון זענען געזעסן אין איין צעל.

באַלד אָבער האָט זיך מירקין דערוואוסט, אַז דעם יינגלס עסק געפינט זיך נישט אין געוויינלעכן, נאָר אין קריגס-געריכט. דער גורל פון דעם יינגל איז אין די הענט פון דעם וואַרשעווער געגנע אַל-גובערנאַטאָר, דעם גרויזאַמען סקאַלאָן, וואָס קאָן, לויט זיינע פולמאַכטן פון צאַר און לויט די אויסנאַם-געזעצן, וואָס הערשן אין לאַנד פאַר אַ לאַנגער צייט, אַוועקשיקן דאָס יינגל צום טויט אָן יעדן משפּט.

מירקין האָט שוין פון דעם פאַרשטאַנען, אַז זיי זענען געקומען אויף דער שפּור פון דער מאַי-געשעעניש. ער האָט געוואוסט מיט וואָס דאָס שמעקט. ווי ווייט מעגלעך אָבער, האָט ער באַהאַלטן דעם אמת פון דער משפּחה. ער האָט זיי אָפּגענאַרט, אַז דער ענין האַלט זיך נאָך אין אויספאָרשן, און קיין זאַך איז נאָך נישט קלאָר. יעדן פרימאָרגן האָט ער מיט האַרץ-קלאַפּן גענומען די צייטונג אין דער האַנט אַריין און געזוכט צווישן די קליינע אָפיציעלע ידיעות. ער האָט אָנגעזאָגט העלענקען, אַז מען זאָל פון דער מוטער אויסבאַהאַלטן די צייטונגען, כדי זי זאָל פּלוצלינג נישט פאַלן אויף איבערראַשונגען...

דערווייל האָט רחל-לאה געקאָכט יעדן טאָג מיטאָגן און

געטראָגן אין „פּאַוויאַק" אַריין, וואָס איז, אגב, ניט געווען ווייט פון איר וואוינונג. זי האָט זיך געשטעלט מיט אַנדערע מוטערס און ווייבער פון פּאָליטישע און קרימינעלע אַרעסטירטע אָפּוואַרטן, ביז עס וועט קומען איר רייע, און זי וועט אירע טעפּ און טעלער דערלאַנגען דורכן קליינעם פענסטערל, אין אייזערנעם טויער.

יעדעס מאָל ווען זי איז אָנגעקומען צום „פּאַוויאַק", האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז פון אַן אויבערשטן פענסטערל פוכערט אַ האַנט צו איר דורך דער אייזערנער גראַטע. זי האָט נישט געוואוסט, אויב די האַנט פון אונטער דעם אייזערנעם דעכל איז פון אירע אייגענע, אָדער אַ פרעמדע. יעדנפאַלס איז איר דידאָזיגע האַנט געוואָרן נאָענט. ביים ערשטן אויגנבליק, ווען זי איז אָנגעקומען פאַרן „פּאַוויאַק", האָט זי געזוכט די האַנט, און אַז זי האָט דאָרט אויבן באַמערקט די פינגער אַרויסשטעקן (די גאַנצע האַנט איז געווען אוממעגלעך אַרויסצושטעקן), איז איר לייכטער געוואָרן אויפן האַרצן, און זי האָט געהאַט אַ צייכן, אַז אַלץ איז נאָך דערווייל גוט...

איינמאָל, ווען זי איז אָנגעקומען מיטן עסן פאַרן „פּאַוויאַק", האָט זי אָנגעטראָפן אויף אַ גרעסער געשטיי פון מענטשן. אויך אויף די ט׳אָכאַרן, אין די אַרומיגע געסלעך, פון די מיט דער תפֿיסה־שכנהדיגע פענסטער קוקן פרעמדע, בייגעריגע מענטשן. איר האַרץ האָט אָנגעהויבן הויך צו קלאַפּן, און אַנגסטן האָבן זיך איר געזעצט אויפן קורצן שטערן, אויף יועלכן עס האָבן זיך לעצטנס אָנגעהויבן צו קלעבן שטייפע, גרויע האָר.

אַז זי איז צוגעקומען נענטער, האָט זי איבערראַשט אַן אוממענטשלעך מוראדיג געשריי, וואָס האָט זיך געהערט פון איבערן מויער פון „פּאַוויאַק", אַ געשריי, ווי עס וואָלט געקומען פון העלזער פון געשטיקטע הינט. די מוטערס, די אַלטע פאָטערס, שוועסטער און כּלות, וואָס זענען געשטאַנען אַרום דעם טויער, האָבן אוממעכטיג געקוקט איינער דעם אַנדערן אין פּנים אַריין. דאָ און דאָרט האָט אַ מאַמע זיך די טרערן געווישט אין דער שטיל מיט אַן עק פון קאָפּ־טוך, און פון די אויגן האָט אַרויסגעשטראַלט אַן אוממעכטיגער כּעס־גלאַנץ, ס׳האָט זיך דערהערט אַן אוממעכטיג ברומען, אַ שילטן אין די פויסטן אַריין און אַ געמורמל:

— מען שלאָגט אין „פּאַוויאַק״!

רחל-לאה האָט זיך איינגעקוקט אַרום זיך מיט אַ פאַרפרעמדטן בליק. זי האָט אין ערשטן אויגנבליק נישט געוואוסט וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, און געהאַלטן אין איין פרעגן: וואָס איז געשען?

אָבער קיינער האָט איר נישט געענטפערט. אָן די פון רחמנות און צער איינגעקאָרטשעטע פּנימער פון די אָנגעהעריגע, אָן די אָטעם-פאַרכאַפּנדיקע מוראדיקע ווייען פון די ווייבער און דעם שאָקלען מיט די קעפּ, האָט זי אַליין דערפילט, נישט פאַרשטייענדיק, נישט באַוואוסטזיניק, וועגן וואָס דאָ גייט. עס האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז אַלע דערינען אויף יענער זייט מויער זענען פאַרלייבט געוואָרן אין איר קינד, אין איר מאַן — און זיי שלאָגט מען.

זי האָט אַ וואָרף-געטון פון די הענט די שיסלען מיט די טעפּ עסן, אַ שטופּ-געטון זיך דורך דעם מורמלדיגן עולם, אַ וואָרף-געגעבן זיך מיט איר גאַנצן קערפּער אויפן אייזערנעם טויער, גענומען האַקן מיט אירע פויסטן אין דער טיר און געשריגן מיט אַ הייזעריג געוואָרענער, מענטשלעך-פאַרלוירענער און חיהש-גלייכער שטים:

— גזלנים, מערדער! איר שלאָגט אונזערע קינדער! באַנדיטן! גזלנים! גזלנים!

איר קול האָט אָנגעשטעקט, און באַלד האָט זיך אויפגעהויבן אַ קלאָגעדיג געיאָמער, ווי עס וואָלט ווער אַן אויסלייז געגעבן צו די ביז איצט פאַרשטיקטע געוויינען.

אַן אוממענטשלעכער גוואַלט האָט זיך אויפגעהויבן, זיך דורכגעטראָגן מיט אַ שטורעם פון נאָענטע און פרעמדע:

— גזלנים! מערדער! גזלנים!

עס איז געוואָרן אַן אָנגעלויף פון די אַרומיגע גאַסן, ווי אויף אַ קלאַנג פון אַ שרפה. באַלד איז שוואַרץ געוואָרן פאַר דעם אייזערנעם טויער פון „פּאַוויאַק״ מיט גראָענדיגער מענטשלעכער באַקליידונג. אַלע האָבן זיך איינגעקנאָטן אין איין ריזיג לייב, און אַ שטורעמדיגער טייך פון מאַסן לייבער האָט זיך געהאַלטן

אין איין וואַרפן אויף דעם אייזערנעם כ״יע״, אויף דער אַרומיגער מויער פון געפענגעניש:

עפנט! עפנט! עפנט!

פון די מאַסן לייבער האָט אַרויסגעשטאַרט אַ ווייבערשער מוטער־קאָפּ. שוואַרצע, שטייפע, מיט גראָ אַדורכגעוואָרפענע האָר האָבן זיך געריסן פון איר טוך, געפלויגן פון ראַשיגער באַוועגונג אַרום איר, ווי שפּיזן. אירע אויגן האָבן געברענט אַרויס פון איר שוואַרץ געוואָרענעם פנים. אירע הענט זענען לענגער און העכער געוואָרן און דערהויבן זיך איבער אַלעמענס קעפּ. די נאַקעטע, ביינערדיגע הענט, אַרויסשטאַרנדיג פון די שוואַרצע אַרבל האָבן ווי פייער־פלאַקער, ווי אויפגעהויבענע פענער איבער דעם ים קעפּ, געפירט, אויפגעברויזט די מאַסן. באַלד האָבן מער הענט זיך באַוויזן. אַ וואַלד פון הענט האָבן געהאַמערט אין דעם אייזערנעם, קאַלטן טויער. פינגער האָבן זיך אין קרעמפּן געקאַרטשעט אין אומברחמנותדיגן שטאָל. נאָר מער נאָך ווי די הענט און נעגל האָבן געהאַמערט אין פאַרשלאָסענעם טויער די ווילדע מענטשלעכע געשרייען:

— גזלנים, עפנט! עפנט! מען שלאָגט אונזערע קינדער!

דערינען, זעט־אויס, האָבן געמוזט דערגיין די מענטשלעכע קולות פון דער גאַס. באַלד האָט זיך דערהערט אַ פאַרשטיקטער עכאָ פון אינעווייניג. די קולות, וואָס האָבן זיך געטראָגן פון דער טורמע, זענען געווען ווי זיי וואָלטן דורכגעוואַנדלט דורך פייכטע, קאַלטע קאָרידאָרן, דורכגעריסן זיך דורך פעטליעס פון תליות, דורך בעסטיאַלישע פינגער. די קולות זענען געווען האַלבע, צעריסענע, פאַרשטיקטע. נאָר צוליב דעם טאַקע האָבן זיי אַרויסגערופן דעם ווילדסטן אויסברוך; זיי האָבן געוועקט דאָס רחמנות ביי די מענטשן — צו משוגעת, און דעם כעס און צער — צו ווילדקייטן:

— גזלנים! הענקער! זיי שעכטן אונזערע קינדער!

די קולות האָבן אַזוי אויפגעפלאַקערט, אַז מען האָט געמוזט רעאַגירן פון דערינען. די אייזערנע טיר פון אומברחמנות־

דיגן טויער, וואָס איז געשטאַנען די גאַנצע צייט פון די גוואַלטן ווי אַ פאַרשטיינערטער שומר, האָט זיך פּלוצים געעפנט, און אַ קליינער באַאַמטער, באַגלייט מיט באַוואָפנטע היטערס, האָט זיך באַוויזן. נאָר איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט זיין מויל אויפצועפענען, איז רחל-לאה אים געשפּרונגען אין פּנים אַריין מיט אירע פינגער:

— גזלן!

אַ קלאַפּ מיט אַ קאָלבע פון אַ ביקס האָט זי צוריקגעשלאָגן. רחל-לאה האָט זיך געגעבן אַ וואַקל מיט איר גאַנצן קערפּער. ווי אַ הילצערנע סטאַטוע האָט זי זיך געגעבן אַ שאָקל אַהין און אַ שאָקל אויף צוריק, און עס האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז זי וועט אומפאַלן. נאָר זי האָט זיך געמיט און איז נישט אומגעפאַלן, געבליבן שטיין אין איר גאַנצער הויך. זי האָט מיט אירע אויגן, וואָס האָבן אַרויסגעקוקט פון צווישן די שטראָמלעך בלוט, וואָס זענען איצט געפלאָסן פון איר געדיכטן קאָפּ האָר, אָנגעקוקט איר פיינינגער. נאָר דער בליק האָט געמוזט זיין אַזאַ פרירנדיגער, אַזאַ אומהיימלעכער, אַז דער באַאַמטער מיט די שומרים, וואָס זענען-אַרויס באַרואיגן דעם עולם, האָבן זיך דערשראָקן פאַר איר, אָפּגעטראָטן הינטערווייַלעכטס פון איר, ווי מען טרעט-אָפּ פאַר אַ דערשיינונג און זענען אַנטרונען געוואָרן געשווינד צוריק אין דעם אייזערנעם טויער אַריי

רחל-לאהן האָט מען שפּעטער אַהיימגעפירט. די קינדער האָבן זיך דערשראָקן פאַר איר אויסזען, זי אויסגעטון און געלייגט אין בעט. מירקין איז געלאָפן ברענגען אַ דאָקטאָר. דער דאָקטאָר האָט אויסגעפונען, אַז די וואונד, כאָטש אַ טיפע, איז אָבער נישט געפערלעך. מען האָט אָפּגעוואַשן דאָס בלוט און די וואונד פאַרבונדן.

די קינדער האָבן שוין מער די מוטער נישט געלאָזט גיין מיטן עסן צום „פּאַוויאַק“. מען האָט אויך שוין נישט געדאַרפט. אויפן צווייטן טאָג האָט מען פאָטער און זון איבערגעפירט אין ציטאַדעל. דאָרטן האָט מען נישט צוגעלאָזט נישט אויף קיין זעאונג און נישט קיין עסן.

זיי זענען געווען טויט פאַר דער לעבעדיגער וועלט אין דרויסן.

קאַפּיטל 17

אין דער שטייג

טאַטן און זון האָט מען צורשט אַריינגעזעצט אין איין צעל, אין „פּאַוויאַק". אויפן פאַרהער האָט מען זיי גענומען באַזונדער. מיטן פאָטער האָט מען נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות. נאָך צוויי-דריי מאָל אויספאָרשן האָט מען אים צו-רו געלאָזט. דאָס ייִנגל אָבער האָט מען געהאַלטן אין איין שלעפּן פון איין זשאַנדאַרמעריע צו דער אַנדערער, געשיקט אים צוריק אין צעל און פלוצלינג ווידער גערופן, אָפטמאָל אין מיטן דער נאַכט אַראָפּגעשלעפּט פון געלעגער. יעדעסמאָל, ווען דאָס ייִנגל איז צוריקגעקומען פון פאַרהער, איז ער געווען אויסערגעוויינלעך מיד און אָפּגעשפּאַנט, דאָס פּנים בלייך, טונקל, פאַרביסן די ליפּן. נאָר די אויגן זענען געווען באַלעבט און רויט. די ווייסל-בעלעמס אָנגעלאָפן מיט בלוט, און די אויגן-הייטלעך ווי צוגעשוואָלן. ער פלעגט זיך נאָך יעדן פאַרהער אַרויפוואַרפן אויפן שעניק און באַלד איינשלאָפן, שלאָפן מיט אָפענע אויגן, און שווער אָטעמען מיט זיינע גרויסע נאָז-לעכער. אַזוי ווי דאָס ייִנגל האָט נישט געזאָגט, אין וואָס מען באַשולדיגט אים, האָט אים דער פאָטער נישט געפרעגט. דער לערער הורוויץ איז נישט געווען פון די, וואָס זענען אומגעדולדיג אַרויסצווייזן זייער נייגעריגקייט, אַפילו אין דעם פאַל.

דער לערער הורוויץ האָט באַלד אין דער צעל, וואו זיי זענען געזעסן, איינגעפירט אַ רעזשים, וואָס זאָל זון און פאָטער האַלטן באַשעפטיגט אַ גאַנצן טאָג. עס זענען געווען אויסגעטיילט שעהן פאַר פאַרשידענע לימודים. אין די פאַרמיטאָג-שעהן האָט דער

לערער געגומען ביי זיין זון לעקציעס אין אלטע שפראכן, גריכיש און לאטייניש, וועלכע דער לערער האט זיך אונטערגענומען אויס-צולערנען דורך דער צייט פון זיין געפאנגענשאפט. נאך מיטאג האט דער פאטער פארגעלייענט פארן זון גאנצע פרקים פון „פאן טאדעוש" און פון אנדערע פוילישע קלאסישע ווערק, וואס ער האט געקאנט אויף אויסנווייניג; אדער ער האט אים געגעבן א שיעור פון יידישער מיטלאלטערישער פילאזאפיע. פון צייט-צו-צייט האט זיי אן אויג באאבאכטעט דורך דעם „יודאש-פענסטערל". זיי זענען באלד אזוי צוגעוואוינט געווארן צו דעם אייביגן אויג, וואס האט זיי באאבאכטעט פון דרויסן, אז עס האט זיי מער נישט געארט, אזוי ווי דער, וואס אין דרויסן וואלט נישט געווען קיין לעבעדיגער מענטש, נאר עפעס א הויז-חיה, פאר וועלכער מען שעמט זיך נישט אפילו נאקעט צו שטיין...

די לעקציעס האבן אבער נישט לאנג געקאנט אנהאלטן, מען האט איצט דאס יינגל אלץ עפטער גערופן אויף די אויס-פארשונגען. גאנצע טעג פלעגן זיי אים ערגעץ-וואו אפהאלטן, אפטמאל ארויסשלעפן ביינאכט, און אז ער איז צוריקגעקומען צום פאטער אין דער צעל אריין, איז ער געווען אזוי מיד, אויסגעמוטשעט, אזוי שווארץ אונטער די אויגן, און זיינע נאז-לעכער האבן אזוי שווער און לאנג געאטעמט, אז עס האט נישט געהאלפן דעם יינגלס באמיען זיך צו שמייכלען און כלומרשט אויפפאדערן דעם פאטער אנצוהייבן א נייעם לימוד.

— איך וועל די ערשטע הונדערט סטראפען פון „אדיסעא" אין אריגינאל פארלייענען. זאל דער טאטע עס אין דער פוילישע איבערזעצונג נאכזאגן.

— ביסט איצט מיד, לייג זיך שלאפן.

און דאס יינגל איז טאקע תיכף אויפן שעניק אוועקגע-פאלן אין א שווערן שלאף.

דער פאטער האט זיך ארויף און אראפ איבער דער צעל געדרייט און געברומט פאר זיך:

— וואס טוען זיי דאס דארטן מיט אים אזעלכעס? וואס טוען זיי מיט אים? — און ער פלעגט אנהייבן ברומען פאר זיך

נגונים פון די אַמאָליגע בית־מדרש־בחורשע יאָרן, לאַנג אַרויף און אַראָפּ שפּרייזן און זיי ברומען פאַר זיך מיט אַזאַ הארץ־נאָגנדיגער טרויעריגקייט, אַז ער האָט זיך דורך זיי אַריינגעאַרבעט אין אַן אַנדערער, גייסטיגער וועלט, און פאַרגעסן די צרות, און ער איז געטרייסט געוואָרן.

איינמאָל, בעת דער פאָטער האָט זיך אַזוי ווי אַ טרויעריגער וואָלף אַרויף און אַראָפּ געדרייט איבער דער צעל, דער זון איז געלעגן אויפן שעניק און האַרט געשלאָפן (עס איז געווען נאָך אַ פאַרהער), האָט ער אָנגעהויבן צו רעדן הויך פון שלאָף. דאָס יינגל האָט דאָס עמיצן געשאָלטן מיט מיאוסע אויסדרוקן, וואָס געפינען זיך אין דעם רוסישן לשון. מייסטנס אָבער האָט ער געזידלט דאָס תפיסה־דאָקטאָרל, אים אָנגערופן מיט אַזעלכע נעמען, וואָס האָבן דעם פאָטער שאָקירט און געוואונדערט, פון וואַנען עס קומט צו זיינס אַ קינד אַזאַ שפּראַך...

ער איז צוגעגאַנגען צום שעניק דאָס יינגל אויפצואוועקן. אין דער צעל האָט געהערשט אַן אייביגע פאַרנאַכטיגע שאָטנקייט. די זון איז איינגעהאַלטן געוואָרן ביים פענסטערל דורך דעם גרויען אָפּגעפאַרבטן אייזערנעם דאַך־לאָדן, וואָס איז געהאָנגען איבערן פענסטערל. ער איז געווען אַ קורצזיכטיגער, דער לערער, האָט ער דעם שעניק נישט גוט געזען און איז גאַנץ נאָענט צוגעגאַנגען צום בעט, איינגעבויגן זיך איבערן זון. דורך אַ צופאַל האָט ער באַמערקט, ווי דורך דעם יינגלס צעריסענע הויזן רייסן זיך שטיקער רויטע אויפגעפלאַמטע פאַסן לייב, ווי פייערדיגע שנורן... עס האָט זיך אים גאָרנישט געקאָנט לייגן אויפן שכל, אַז אויף אַ לעבעדיגן מענטשנס לייב זאָלן זיך ציען אַזעלכע אומנאַטירלעכע פלאַמענדיגע שנורן, אָנגעלאָפן מיט בלוט־געשווילעכץ. דעם פאָטער האָט זיך אויסגעוויזן, אַז דעם זונס לייב איז נאָך אין אַ פיל ערגערן צושטאַנד, ווי זיינע הויזן.

ער האָט פאַרשטעלט דאָס פּנים מיט זיינע הענט. ער האָט דעם זון מער נישט געוועקט. ער האָט זיך קוים צוגעוואַקלט צום פענסטער, אַרויפגעקראָכן אויף אַ בענקל און אָנגעלענט זיין קאָפּ אויפן פענסטער־לייסטל. אַזוי איז ער אָפּגעשטאַנען אַ לאַנגע צייט.

או דער זון האָט זיך דערנאָך אויפגעכאַפּט ווען מען האָט זיי פון דרויסן עסן געבראַכט, האָט ער שוין אויסגעזען מונטערער און אויפגערוימט, אַזוי ווי עס וואָלט גאָרנישט געווען. ער האָט געמאַכט עפּעס אַ שבֿועה מיטן פאָטער (דורך דער צייט פון זייער זיצן זענען צווישן זיך פאָטער און זון נענטער געוואָרן און חברישער. און דער זון האָט זיך שוין דער־לויבט אַ שפּאַס צו טון מיטן פאָטער, וואָס ער וואָלט נישט געטאָן אויף דער פריי). הורוויץ איז דאַן צוגעגאַנגען צום זון, וואָס איז נאָך האַלב געלעגן אויבן שעניק. דער פאָטער האָט איצט פאַרשטאַנען, פאַרוואָס דער זון זיינער ליגט אַזוי אָפּט און זיצט קיינמאָל נישט. ער האָט אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויפן יינגלס שטערן, וועלכער איז אין שלאָף פייכט גע־וואָרן פון אַנגסטן. ער האָט געהאַלטן די האַנט אויפן זונס שטערן און ער האָט קיין וואָרט נישט אַרויסגערעדט.

דער זון איז רויט געוואָרן אויפן פּנים, ווי עס וואָלט אינעווייניג אין אים אַ שׂרפֿה געברענט. ער האָט לייכט אַראָפּ־גענומען דעם פאָטערס האַנט פון זיין שטערן און געפרעגט פאַרוואונדערט:

— וואָס איז דעם טאַטן?

— פאַרוואָס האָסטו מיר נישט דערציילט, וואָס זיי טוען דאָרט מיט דיר ביים פאַרהער? — האָט דער פאָטער פאַרשטעלט מיט די הענט זיינע אויגן.

דאָס יינגל איז איין אויגנבליק בלייך געוואָרן. טונקל־בלייך, אַזוי ווי די שוואַרצע ראַנדן אַרום זיינע אויגן־רייפן וואָלטן איינגעשלונגען אין זיך דאָס רויטע פייער, וואָס האָט נאָר־וואָס געברענט אויף זיינע באַקן. ער האָט אַ טיפן אָטעם גע־געבן מיט זיינע נאָזלעכער. דאָס האָט נאָר געדויערט איין מינוט. באַלד האָט אַ געצוואונגענער שמייכל באַגאָסן זיינע גרויסע אויגן־לעכער, און ער האָט זיך אָנגערופן מיט אַ לייכטקייט:

— דאָס מיינט דער טאַטע? איך האָב זיי געזאָגט, וואָס איך קלער וועגן זיי, און זיי האָבן מיר דערפאַר אַביסל די צעקראַצט.

— פּאַרוואָס טוסטו דאָס? — האָט דער פֿאָטער אָנגעכאַפּט דעם זון ביי דער האַנט.

— זעט דער טאַטע, דאָס תּפיסה-דאָקטאָרל האָט אַזאַ פֿאַר-שיווע אינטעליגענט-געזיכטל, אַז עס גלוסט זיך מיר דערין אַריינ-צושפּייען יעדעס מאָל, ווען איך זע אים! פּענסנע טראָגט ער.

דער פֿאָטער האָט שוין געשוויגן.

די נאַכט, איידער מ׳האָט פֿאָטער און זון צעשיידט, האָט שוין דאָס ייִנגל געוואוסט וועגן זיין גורל. מען האָט אים דעם פּסק-דין פֿאָרגעלייענט ביי׳טאָג ביים פֿאַרהער, אָן אַ משפּט, לויט די ספּעציעלע פֿולמאַכטן, וואָס דער גענעראַל-גובערנאַטאָר באַ-זיצט דורך אַ דעקרעט פֿון צאַר. מען האָט אים געשיקט אין דער בשותּפותדיגער צעל אַריין צום פֿאָטער — זיך געזעגענען מיט אים — האָבן זיי אים געזאָגט.

דעם טאָג האָבן זיי אים נישט געפּייניגט, און דאָס ייִנגל איז נישט געווען אַזוי פֿיזיש מיד, ווי אַן אַנדערשמאָל, ווען ער איז צוריקגעקומען פֿון דער אויספֿאָרשונג.

ווען ער איז צוריקגעקומען צום פֿאָטער אין דער צעל, איז ער געווען אויסערגעוויינלעך באַלעבעט. ער האָט זיך נישט, ווי אַן אַנדערשמאָל, אַרויפֿגעוואָרפֿן אויפֿן שעניק, נאָר ער האָט אָנגעהויבן צו גיין מיט פֿלינקע טריט אַהין און צוריק, ווי אַ יונגער לייב אין אַ שטייג.

דער פֿאָטער האָט פֿאַרשטאַנען, אַז היינט איז עפּעס גע-שען מיט זיין זון אויסערגעוויינלעכס. ער האָט אַלץ געוואַרט ביז דער זון וועט אים זאָגן. דער זון האָט אים נישט געזאָגט.

פֿיר שעה איז ער געזעסן מיטן פֿאָטער צוזאַמען. דורך דער צייט האָט ער פֿאַרן פֿאָטער געלייענט הונדערט סטראָפֿן פֿון „אָדיסעאַ״ אין גריכיש פֿון אויסנווייניג מיט אַ באַטאָנונג און באַלעבונג, וואָס האָט דעם פֿאָטער געוואונדערט. דער פֿאָטער האָט אַלץ געוואַרט אויף נייעס, נאָר ער האָט גאָרנישט געזאָגט.

נאָר אין מיטן דערינען איז ער געגאַנגען אַ העמד איבער-וועקסלען. ער האָט זיך באַהאַלטן אינעם טונקלסטן ווינקל פֿון

דער צעל און געשטעלט זיך אין אַ שאָטן אַריין, אַז דער פּאָטער זאָל זיין נאַקעט ליִיב נישט זען. האָט זיך דער פּאָטער פאַר־וואונדערט און אים געפרעגט:

— וואָס עפּעס אין מיטן דערינען אַ העמד אין מיטן דער וואָך?

—זיי וועלן מיך אוודאי היינט צונעמען פון טאָטן. זיי האָבן וועגן דעם גערעדט אויפן פאַרהער. זיי ווילן מיך אין „צענטן פּאַווילִיאָן" אַריבערפירן.

דער פּאָטער האָט זיך האַסטיגער אָנגעהויבן איבער דער קאָמער צו דרייען און זיין גמרא־נגון, וואָס ער האָט נישט אויפ־געהערט צו ברומען אין תּפיסה, איז געוואָרן טרויעריגער און ערנסטער.

— אַז זיי פירן־איבער אין „צענטן פּאַווילִיאָן", איז בעסער. עס הייסט, אַז די אויספאָרשונג איז געענדיגט, און מען וועט וויסן, וועגן וואָס עס האַנדלט זיך.

— יאָ, האָסט אפשר רעכט.

פּאָטער און זון האָבן געשוויגן.

נאָר לאַנג האָבן זיי ביידע די שטילקייט נישט געקאָנט פאַרטראָגן.

— זאָל דער טאַטע מיר עפּעס זאָגן וועגן יענעם יידישן פילאָזאָף, וועגן וועלכן דער טאַטע האָט מיר נעכטן דערציילט.

— דו מיינסט וועגן שלמה בן גבירול און זיין אויפפאַסונג פון דער געטלעכקייט?

דער פּאָטער האָט לאַנג גערעדט מיט אַ לערערישער גע־דולדיגקייט און געטריקייט וועגן שלמה בן גבירולס פילאָזאָפישער שיטה און זיין סיסטעם וועגן דער געטלעכקייט.

— און דער טאַטע גלויבט אין לעבן פון דער נשמה נאָכן טויט?

דער פּאָטער איז בלייך געוואָרן.

— וואָס אינטערעסירט דיך דאָס צו וויסן?

דאָס יינגל איז אויך בלייך געוואָרן.

— איך מיין, ווי עס איז לויט דער יידישער רעליגיע?

איז דאָ אַ צווייטע וועלט? דאַכט זיך, אין אַלטן טעסטאַמענט, אין דער ביבעל, איז פון אַ צווייטער וועלט גאָרנישט דערמאָנט. איז עס נישט אַזוי, טאַטע?

דער פאָטער האָט אים דערקלערט די אויפפאַסונג פון אַ צווייט לעבן אין דער יידישער רעליגיע, ווי זי האָט זיך אַנטוויקלט שפּעטער אין גלות בבל און געקומען צו איר הויך אונטער דעם דרוק פון די רוימער ביים צווייטן בית-המקדש. ער צעלייגט עס אויף טעלערלעך.

נאָר עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז דער זון הערט אים נישט.

— ווען וואָס קלערסטו דאָס, אייגנטלעך? — פרעגט אים דער פאָטער.

— מיר דאַכט זיך, — ענטפערט דער זון פלוצלינג מיט פייער, — אַז ווען טויט, ווען לעבן פון דער נשמה אין אַ צווייטער וועלט, קלערן נאָר מענטשן, וואָס האָבן גאָרנישט וואָס צו טון, רייכע און פאַרמעגלעכע און שטאַרקע. נאָך אַלעמען, איז דאָך דאָס אַ לוקסוס-זאַך צו קלערן וועגן טויט, וועגן נשמה, אַ מין באַלע-מוטשען. אַן אָרימער מענטש קאָן זיך דאָס גאָרנישט פאַרגינען. ער נעמט דעם טויט, ווען ער קומט, אַזוי ווי ער איז, פאַר אַ נויטווענדיגקייט, אַזוי ווי ער נעמט זיין לעבן. נאָך אַלעמען, וואָס איז דער טויט פאַר די, וואָס גלויבן, אַז זיי זענען באַ-העפט אין לעבן מיט טויזנטער און מיליאָנען אַנדערע לעבנס, וועמענס צילן און צוועקן עס זענען דיזעלבע? די, גראָבן-אונטער די אַלטע פאַרפוילטע וועלט און שטרעבן צו באַשאַפן אַ בעסערע און אַ שענערע וועלט פאַר אַלע מענטשן. ווען איך גיי-אונטער, ווער פאַרניכטעט, לעב איך דאָך טויזנט מאָל אין דידאָזיגע טויזנטער און מיליאָנען, וואָס טראָגן ווייטער מיין באַגער און ווילן, מיין קאַמף, מיין אַלץ, וואָס איך האָב צו דערגרייכן יענעם ציל. מורא האָבן פאַרן טויט האָבן נאָר מורא די איינזאַמע מפונקים, די נידערטרעכטיגע ליידיגגייער, וואָס האָבן גאָרנישט אין זייער לעבן, נאָר זיך אַליין. אַ מענטש, וואָס באַלאַנגט צו אַן אידעאַל, וואָס האָט עפּעס אין לעבן, ער לעבט ווייטער, פיל

שטאַרקער און מעכטיגער צוזאַמען מיט זיין אידעאַל אין לעבן.

נישט די ווערטער, נאָר דער באַלעבטער טאָן, די פלאַקערדיגע אויגן פונם יינגל, האָבן דעם פאָטערס האַרץ צע־טרייסלט. עס איז געווען אַזוי ווי דאָס יינגל וואָלט זיך געוועןגעווערט געגן עמיצן, און מיט די ווערטער האָט ער זיך אַליין געטרייסט, זיך געוואָלט מוט געבן, זיך אַליין שטאַרקן.

דער פאָטער האָט טיף געבויגן דעם קאָפּ צו דער ערד און אים גאָרנישט אָפּגעענטפערט.

שפּעטער, אַז זיי זענען געקומען נאָך אים, האָט ער פון קישן אַראָפּגענומען אַ ריין־געוואַשן האַנטוך, וואָס מען האָט אים געהאַט פון דער היים אַריינגעשיקט און צוגעלייגט זיך עס אונטער דער קלאַפּע פון זיין גימנאַזיסטן־מונדיר אויף זיין העמד.

— וואָס נעמסטו עפּעס מיט בלויז אַ האַנטוך? — פרעגט אים דער פאָטער.

— די איבריגע זאַכן וועט איר מיר קאָנען צושיקן.

ער האָט דעם פאָטער די האַנט דערלאַנגט.

— און ווען וועל איך דיך ווידער זען? — האָט זיך דער פאָטער מער נישט געקאָנט קאָנטראָלירן.

— מיינט דער טאַטע, אַז זיי קאָנען אונז האַלטן לאַנג צעשיידט? עס וועט דען זיי קלעקן צעלן דאַרויף?

דער פאָטער האָט נישט פאַרשטאַנען.

— וואָס מיינסטו, דוד?

— אין דרויסן זענען דאָ מיליאָנען, וואָס וועלן ווייטער קומען נאָך אונז, ווען מיר וועלן שוין נישט זיין, — האָט ער דעם פאָטער צוגעוואָרפן, און איז פלינק אַרויס נאָך די זעלנער, וואָס זענען געקומען נאָך אים.

נאָכן יינגלס אַוועקגיין האָט דער פאָטער ווי אַ רוח גע־שפּרייזט מיט אימפּעט אַרויף און אַראָפּ איבער דער צעל, און מיט אַ דערהויבענער שטים איצט געברומט זיין טרויעריגן גמרא־נגון, ווי אַמאָל ביים לערנען, אַזוי, אַז „דער אין דרויסן" האָט אים דורך דעם „יודאַש־לעכל" אויפגעפּאָדערט צו זיין שטיל.

אַש, האַרשע II, 27.

קאַפּיטל 18

אין מאָרגן-טוי

דער הימל איז געווען אויסערגעוויינלעך בלוי, ווען מען האָט דודן פון זיין טויט-שטילער קבר-געצעלט אויפן הויף פונם „צענטן פּאַוויליאָן" אַרויסגעפירט. יוגנט קאָן גאָרנישט טויטן, אַפילו נישט דער טויט אַליין. דאָס פאַנטאַסטישע פרילינג-מאָרגן-ליכט, וואָס האָט באַלויכטן די וועלט, וועלכע דאָס יינגל האָט שוין זינט וואָכן נישט געזען, האָט אים פאַרשכורט און געמאַכט צו פאַרגעסן אין דער סיטואַציע, אין וועלכער ער געפינט זיך. ער האָט זיך באין אופן נישט געקאָנט פאָרשטעלן דעם טויט אין אַזאַ פרילינג-מאָרגן, און נישט געקאָנט גלויבן, אַז די זעלנער פירן אים איצט צו זיין עקזעקוציע.

נאָך מער איז דאָסדאָזיגע געפיל געווען ווייט פון אים, ווען זיי האָבן אים אַרויסגעבראַכט פון הויף אַרויס אויף דער אָפענער גאַס. דאָס שטיקעלע וועג פון „צענטן פּאַוויליאָן" צו דעם עקזעקוציע-פּלאַץ האָט זיך ביי אים פאַרוואַנדלט אין אַ לאַנג לעבן. ער האָט טויזנטער געפילן איבערגעלעבט אין אַ מאָמענט. אויף יעדן שריט און טריט האָט ער עפּעס אַנדערש באַמערקט, פון וועלכן זיינע לעבעדיגע, געזונטע חושים זענען געוואָרן באַצויבערט: דער געשמאַק פון דיביימער, וואָס ער האָט צום ערשטן מאָל אין דעם פרילינג דערפילט, דער פייכטער טוי, אין וועלכן ער טרעט אויף זיין וועג צום טויט, די אויסטערלישע בלויע באַלייכטונג, וואָס הילט-איין די וועלט. אַ פרישקייט האָט אים אַרומגענומען. ער איז געטובלט געוואָרן אין מאָרגן-ריינקייט

און געפֿילט זיך ווי ער וואָלט ניי געבוירן געוואָרן. באַלד ביים ערשטן איינהויכן אין זיך דעם פרילינג-ווינט פון פריקייט, האָט ער שוין אין אַלעם געהאַט פאַרגעסן. די וועלט, דיביימער, די הייזער, וואָס זענען נאָך געשטאַנען פאַרחלומט אין דעם נאַכט-שלאָף — אַלץ איז אים געווען אַזוי ניי, אַזוי אומבאַקאַנט, און דאָך באַקאַנט...

ער אַליין האָט זיך דורך דעם קורצן וועג פון דער טורמע צו דעם עקזעקוציע-פּלאַץ געפונען אין אַ חלום. אַזוי ווי דער פרילינג-מאָרגן וואָלט אים איינגעשלעפערט. ער האָט געוואוסט, אַז ער דאַרף איצט קלערן וועגן עפּעס אַנדערש, אַז באַלד וועט מיט אים געשען אַזעלכעס, וואָס וועט אַן ענדע מאַכן צו אַלעם דעם, וואָס איז געווען ביז איצט, און עס וועט זיך אָנהייבן גאָר, גאָר עפּעס אַנדערש. נאָר דאָס אַנדערע, פון וועלכן ער דאַרף איצט קלערן, צוגרייטן זיך, איז געווען ווי אַן אומאָנגענעמער חוב, אָן וועלכן מען וויל פאַרגעסן. ער האָט דעם חוב געהאַט אינער-לעך אין זיך אַריינגעשטעקט, ווי אַ מעסער אין לעבעדיגן לייב אַריין. און דאָך האָט ער געלעבט מיט דעם מעסער אינם לייב... ער האָט דורך די פּאָר מינוטן אַריינגענומען אין זיך די גאַנצע וואונדערבאַרע וועלט פונם פריען טויאיגן פרילינג-מאָרגן.

נאָר אין מיטן איז עס אָפּגעהאַקט געוואָרן, ווי אַ נגון, וואָס רייסט זיך פּלוצים איבער. מען האָט אים צוגעפירט צו אַ טויער. ער האָט געוואוסט, אַז דאָס איז די מעטע, — די לעצטע גרענעץ. דורך דעם טויער וועט ער אַריינגיין, נאָר ער וועט שוין נישט צוריק אַרויסגיין. און ער דערפילט מיט איינמאָל דעם גאַנצן שטעכעדיגן ווייטאָג פונם קאַלטן מעסער אינם לעבעדיגן לייב.

נאָר ווען דאָס טויער האָט זיך אויפגעעפנט אים אַריינצו-לאָזן, איז ער געבליבן שטיין אויף דער שוועל. נישט געוואוסט — האָט ער מיט דער האַנט זיך אָן ווען אָנגעלענט, כדי נישט אומצופאַלן. זיינע חושים זענען פאַרכאַפּט געוואָרן פון אַן אויסער-געוויינלעך בילד, וואָס האָט זיך אויפגעעפנט פאַר זיינע אויגן.

זיינע פיס האָבן זיך אָפגעזאָגט צו פאָלגן זיין באַפעלנדיגן מאַרך. די זעלנער, וואָס האָבן אים באַגלייט, האָבן אים נאָכ-געגעבן, ווי מען גיט נאָך אַ קליין קינד, וואָס איז זייער קראַנק, נישט איבערגעקלערט, זענען זיי מיט אים אויך שטיין געבליבן אויף דער שוועל, געמיינט, אַז ער שרעקט זיך פאַרן טויט. עס האָט נאָר געדויערט אַ מינוט דאָס פאַרהאַרן, — אָבער עס איז געווען אַן אייביגקייט.

פאַר זיין פנים האָט זיך אויפגעעפנט אַ וואונדערלעכע פאַנאָראַמע. די גאַנצע וועלט איז געלעגן פאַר אים. ער האָט גאָרנישט געוואוסט, אַז די וועלט קאָן זיין אַזוי ברייט און גרויס. מיילן ווייט האָבן זיך געקוילערט גרין באַטויכטע פעלדער, אויף וועלכע עס זענען געשפרונגען קושאַקעס אוןביימער, ביז זיי האָבן דערגרייכט צו דער ווייסל. דער בלישטשענדיגער קאַרק פון דער ווייסל האָט פון די באַשאָטענע ברעגן אַרויסגעפינקלט, ווי אַ קאַרק פון אַ פאַנטאַסטישן פיש, וואָס וואַרפט מיט פערל-דיגע שופן. דער פיש איז געווען פאַרגליווערט, ווי אויסגעגאָסענער מעטאַל. נאָך אים האָבן זיך ערשט גענומען ציען לאָנקעס און לאָנקעס, ביז זיי האָבן זיך פאַרלוירן אין דעם נעפל פון אומענדלעכע ווייט-קייטן. אין דעם פריען מאָרגן זענען די פייכטע פעלדער פול גע-ווען מיט לעבן. הייזער האָבן געווימלט אויף זיי, ביימער, — שטעטלעך גאַנצע. אומענדלעך, אומענדלעך, — אַ וועלט אַ גאַנצע.

און איבער דער וועלט האָט זיך געקוילערט אַ הימל-וועלט, אַ הענגענדיגער ים מיט וואָלקן-אינזלען, וואָס זענען געווען רויט אָפגעגאָסן ביי זייערע ברעגן פון נאָך נישט געזעענע ליכטער.

דוד האָט זיך נישט געקאָנט באַוועגן: — פאַרוואָס האָב איך עס נישט געזען ביז איצט? — האָט ער אָנגעהויבן צו טראַכטן. נאָר אַ זעלנערשער אָרעם האָט אים אָנגענומען און איבערגעהאַקט דעם געדאַנק אין מיטן.

— קום, יינגל! האָסט געדאַרפט מורא האָבן פריער, איצט איז שוין צו-שפעט.

ער האָט געשפרייזט שוין מיט שטייפע הילצערנע פיס...

ער האָט נישט געזען דעם „באַגלייט“, וואָס מען האָט אים גע-
געבן: די אָפיצירן, טשינאָווניקעס און זעלנער, וואָס האָבן
געוואַרט אויף אים ביי דער מעטע. ער איז נאָך אַלץ געווען
אין אָנבליק פון דער וועלט, וואָס האָט זיך אַנטפּלעקט פאַר אים.
פלוצים האָט ער דערפילט וועמענס בליקן אויף אים, בליקן,
וואָס האָבן אים געשטאָכן ווי שפּילקעס אונטער די נעגל. ער
האָט באַמערקט צווישן דעם באַגלייט דאָס טורמע-דאָקטאָרל,
וואָס האָט עפּעס מורא געהאַט פאָרצוקומען אין דער שיין און
האָט זיך באַהאַלטן הינטער וועמענס רוקן. דוד האָט אין איין
אויגנבליק פאַרגעסן אָן אַלעמען און מיטאַמאָל דערפילט
זיין גאַנצע לאַגע. די גאַנצע ביטערקייט פון דער מינוט האָט
אים געשטיקט אין מויל. ער האָט געהאַט אַ געפיל, ווי דאָס
דאָקטאָרל באַלעקט זיך און וואַרט אויף עפּעס. און ווי אויף
להכעיס זיך אַליין, האָט ער איצט אויף קיינעם נישט געקוקט,
נאָר געזוכט מיט זיינע אויגן דאָס דאָקטאָרל.

דאָס טורמע-דאָקטאָרל האָט געהאַט אַ צעקנייטשט קליין
בעזיכט, ווי אַ מאַלפּע, וואָס איז נישט אַנטוויקלט, אַ דינע נאָז,
ווי אַ פינגער, און אויף דער דינער נאָז האָט זיך שוואַך געהאַלטן
אַ פּענסנע, וואָס האָט יעדן אויגנבליק געציטערט, נאָר
אַראָפּצופאַלן, און דאָס דאָקטאָרל פלעגט יעדן אויגנבליק
דערכאַפּן די פּענסנע מיט די פינגער.

דער אָנבליק פון דאָקטאָרל האָט דודן אַריינגעבראַכט אין
טרויעריגקייט. ער האָט אָבער איצט נישט געוואָלט זיין טרויעריג.
ער איז געווען גוט ביים זינען און געמיט זיך נישט צו זיין
טרויעריג און געפאַלן. ער האָט אַוועקגענומען זיינע אויגן פונם
דאָקטאָרל און ווידער געקוקט אויף דער אומענדלעכער וועלט,
וואָס מען האָט געזען פונם בערגל, אויף וועלכן ער איז איצט
געשטאַנען. ער האָט געטראַכט וועגן דעם, אַז ווען מען לאָזט
אים איצט, וואָלט ער זיך אַראָפּגעקייקלט איבער אַלע פעלדער
און קזשאַקעס און גלייך אין ווייסל אַריין. פאַרוואָס האָט ער עס
קיינמאָל נישט געטון? נאָך איינמאָל וואָלט ער זיך געוואָלט
אין דער ווייסל, איצט פאַרן טויט וואָלט ער שוין גאָר

רויִקער געוועזן. און ער האָט זיך גענומען זאָגן זיינען צו קלערן וועגן באָדן זיך אין דער ווייסל, ווי ער ליגט אַ נאַקעטער אין וואַסער, פּלעשטשעט זיך אין וואַסער. יאָ, מיט דעמדאָזיגן געדאַנק וועט ער שטאַרבן.

נאָר דאָס דאָקטאָרל האָט אים ווידער געשטערט. עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז דאָס דאָקטאָרל איז אַ טמאדיגער שרץ, און מען האָט דעמדאָזיגן שרץ אַריינגעוואָרפן צו אים אין וואַסער אַריין. ער מוז פלינק אַרויסלויפן. ער וועט זיך נישט קאָנען באָדן.

דערווייל האָט מען עפּעס גערעדט, — מען האָט עפּעס געלעזן און דאָס ייִנגל איז ווידער צוריקגערופן געוואָרן צו זיין טויטן־אַנגסט. דער חשק צו באָדן זיך אין דער ווייסל איז נאָך געווען, נאָר ער האָט שוין געזען, אַז ער וועט עס נישט אויספירן. עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, ווי ער האָט דאָס אייגענע געפיל, ווי דענסטמאָל, ווען ער איז אַ קינד געווען: ער וויל אַ באַרנע, נאָר די מאַמע וועט זי אים שוין נישט געבן.

און מיטאַמאָל איז די גאַנצע סיטואַציע זיינע געשטאַנען פאַר אים. ער האָט שוין געזען, אַז ער וועט אונטערגיין, און עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז די גאַנצע וועלט, די פעלדער, די ווייסל, וועלן מיט אים צוזאַמען אונטערגיין. איצט איז אים די וועלט אַ שאָד געווען, מער ווי זיך אַליין.

מען האָט אים אַוועקגעשטעלט אויף אַ בערגל, אונטער אַ בוים. ער איז געשטאַנען, און פון דאַנען האָט ער איצט ערשט נאָך בעסער געזען די וועלט, וואָס ציט זיך אויס פון יענער זייט שטיינערנעם פלויט. און אייגנטלעך איז גוט געווען צו שטיין אויך. ס'איז זיך געשטאַנען זייער באַקוועם, און מען האָט פון דאַנען אַזוי גוט געקאָנט זען די ווייסל.

נאָר באַלד איז ווער צוגעגאַנגען און האָט אים פאַרשטעלט פאַר זיינע אויגן דעם אָנבליק פון דער וועלט. די פעלדער מיט די הייזער און די ווייסל — אַלץ, אַלץ. נאַכט איז געוואָרן. ער האָט געביסן מיט די ציין, עפּעס געשריגן און געריסן די הענט. ער האָט ערשט איצט דערפילט, אַז די הענט זיינע זענען געבונדן אַרום דעם בוים. ער האָט אָבער געשריגן:

— אַוועק מיטן טוך, אַוועק!

אַ געמורמל איז געוואָרן.

ענדלעך האָט מען דאָס טוך אַראָפּגענומען פון זיינע אויגן, און ער האָט ווידער דערזען די וועלט, אויפגעוועקט פון זיין חלום, און ער האָט שוין איצט גאַנץ גוט געוואוסט, וואָס ער איז, און וואָס עס גייט זיך טון מיט אים. נאָר די וועלט, וואָס ער זעט, וועלן זיי נישט אונטערברענגען: נישט די פעלדער, נישט דיביימער, נישט די ווייסל — קיינמאָל נישט. עס וועט לעבן, לעבן און זיין נאָך אים. און דאָס האָט אים גוט געטון. ער האָט איצט געהאַט אַזוי פיל האָפענונג אויף איר. זי וועט לעבן גליקלעך, — אַט די גרויסע וועלט, די גרויסע פעלדער, און די מענטשן, וואָס וואוינען דאָרט אין די הייזלעך, די מענטשן, וואָס וועלן זיך פירן שיפלעך אויף דער ווייסל; די מענטשן, וואָס וועלן זיך דאָרט באָדן אפשר נאָך אין היינטיגן טאָג.

ער האָט ליב געקראָגן די מענטשן. ער האָט ליב געקראָגן די וועלט און קלאָר געוואוסט, פאַרוואָס ער שטאַרבט איצט. דאָס האָט ער דאָך געוואָלט. דאָס איז זיין שטערבן געווען, — אַז זי, די וועלט, זאָל לעבן נאָך אים גליקלעך. צוליב דעם האָט ער דענסטמאָל דעם טיראַן געשאָסן, און דערפאַר שיסט מען אים אַצינד.

ער האָט אויפגעעפנט זיינע אויגן ברייט און גרויס און אָנגעקוקט די הענקערס אַרום מיט אַן אַרויספאָדערנדיגן, טראָציגן, יינגליש-שקצדיגן בליק. אַ להכעיס-שמייכל האָט זיינע גראָבע ליפּן פאַקרימט. זיינע גראָבע נאָזלעכער האָבן שווער געאָטעמט און כאָטש זיין פנים איז איצטער, מער ווי תמיד, שוואַרץ-גרוי געווען, דאָך האָט ער געלאַכט פריילעך, וואול-יינגלעריש געלאַכט און אויסגערופן מיט אַן אוממענטשלעך הייזעריגער שטימע, ווי דענסטמאָל צו די זעלנער אויף דער מאַי-מאַניפעסטאַציע:

— מיך וועט איר אונטערברענגען, אָבער דאָס לאַנד, די וועלט וועט איר קיינמאָל נישט אונטערברענגען!

ער האָט נישט פאַרענדיגט. עס האָט אַ טויבער קנאַל געטון, ווי אַ שטומע חיה האָט ער פאַרוואונדערט שטום אָנגעקוקט מיט

הילצערנע אויגן. דאָס מויל איז אָפֿן געבליבן, אַזוי ווי אַ ביין וואָלט אים אין דער קעל שטעקן געבליבן. ער האָט זיך אויפגעשטעלט אויף די שפּיץ נעגל פֿון זײַ פֿיס, אַזוי ווי ער וואָלט געוואָלט קוקן. אין דעם האָט ער זיין קאָפּ געגעבן אַ פֿאַרלייג אויף דער פּלייצע. די אויגן־הײַטלעך האָבן זיך אים געגעבן אַ דריי־אויס אויף דרויסן. באַלד האָט ער מיט זיין גאַנצן קערפּער געגעבן אַ זינק צו דער ערד. פֿאַלן האָט ער נישט געקאָנט, ווייל ער איז הענגען געבליבן מיט זיינע דינע הענט אַרום דעם בוים.

די ווייסל האָט איצט ברייטשיייניג געפֿינקלט מיט איר שופֿן־רוקן. די זון איז אַרויס פֿון הימל און האָט זי באַלויכטן.

די נאַכט, ווען מען האָט איר זון דערמאָרדעט, האָט רחל־לאה אַ חלום געהאַט, וואָס זי האָט מורא געהאַט פֿאַר די איריגע צו דערציילן. עס האָט זיך איר געחלומט, אַז זי וויל דעם יינגל די הויזן פֿאַרריכטן, און זי געפֿינט בשום אופֿן נישט קיין שוואַרצן פֿאָדעם, נאָר ווייסן.

— מען קאָן דאָך נישט אַ מלבוש פֿון אַ לעבעדיגן מיט אַ ווייסן פֿאָדעם נייען? — האָט זי גערעדט אין איר שלאָף.

קאַפּיטל 19

אויף נייע וועגן

נאָכן יינגלס טויט האָט מען שוין דעם פּאָטער נישט לאַנג געהאַלטן. געגן אים האָט מען קיין פּראָצעס נישט געמאַכט. מ׳האָט אים נאָר דערפאַר פאַרנומען, ווייל מ׳האָט דעם פּאָטער געהאַלטן פאַראַנטוואָרטלעך פאַר זיין מינדעריעריגן זון.

דער לערער, וועלכער האָט זיך די גאַנצע צייט נישט געקאָנט קאָמוניקירן מיט זיין משפּחה, האָט נישט געוואוסט פון זיין יינגלס טויט, ביז ער איז נישט אַרויסגעקומען אויף דער פריי. ער האָט אויך געמיינט, אַז דורך דער צייט פון זיין פאַרשפּאַרונג איז די שולע אונטערגעגאַנגען. נישט געוואוסט, וואָס ער וועט אָנהייבן. די שולע אָבער איז נישט אונטערגעגאַנגען. פאַרקערט, ער האָט זי נאָך געפונען פאַרברייטערט און פאַרגרעסערט. די שטובן אויפגעפרישט, גאַנצע בענקלעך מיט טישלעך, און פאַרזען מיט אַ גוטן לערער-פערסאָנאַל. ער איז גערירט געוואָרן. האָט באַלד געביטן זיין מיינונג וועגן דעם „רוסישן" יונגנמאַן. אָבער אַזוי ווי ער האָט נישט געקאָנט ברענגען איבער זיך צו זאָגן זיין אייגן קינד אַ קאָמפּלימענט — אַזוי האָט ער אויך דאָס נישט געקאָנט טון פאַר מירקינען, וועלכן ער האָט שוין אויך באַטראַכט פאַר זיין אייגן קינד.

מירקין אָבער האָט זיך מיט דער שולע אַליין נישט אָפּגעגעבן. די שולע איז געוואָרן געפירט דורך העלענקען, אונטער זיין פירמע. ער האָט זיך נישט געפונען פּעאיג אַלס פּעדאַגאָג און איז צוריקגעגאַנגען צו זיין באַשעפטיגונג.

ער האָט שוין איצט געאַרבעט אין אַ ביוראָ פון אַ באַקאַנטן פּוילישן ליבעראַלן אַדוואָקאַט, וואָס האָט זיך אָפּגעגעבן אויסשליסלעך מיט פּאָליטישע פּראָצעסן. ער האָט געענדערט זיין מיינונג, וואָס ער האָט אַמאָל געהאַט וועגן דער ראָלע פון פאַרטיידיגונג אינם צאַרישן רעזשים. ער איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז מען מוז קעמפן מיטן צאַרישן געריכט מיט אַלע מיטלען. איצט האָט ער זיך אַריינגעוואָרפן אינגאַנצן אין דעם עסק פונם לערער הורוויצעס עלטסטן זון, וואָס איז אַדמיניסטראַטיוו פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר. איצט געפינט ער זיך ערגעץ אין טראַנספּאָרט, דעריבער לאָזט ער נישט הערן פון זיך. ער האָט זיך געזעצט אין פאַרבינדונג מיט די פּאַרטיי-חברים, די פּוילישע סאָציאַליסטן, צו וועלכע הורוויצעס עלטסטער זון האָט געהערט, און צוזאַמען מיט זיי האָט ער געגומען אָרגאַניזירן — דורך די באַקאַנטשאַפטן, וואָס ער האָט געהאַט אין סיביר נאָך פון זיינע גימנאַזיע-יאָרן, — אַן אַנטרינונג פאַר דעם פאַרשיקטן, ווען ער וועט קומען אויף זיין אָרט.

דאָס „בית-מדרש" אין רחל-לאהס שטוב איז אויסגעליידיגט געוואָרן. דער „זשאַכלינער" איז נאָך די געשעענישן פונם ערשטן מאַי ערגעץ-וואו פאַרשוואונדן. און כאָטש ער האָט איצט ווידער אויפגעטויכט אין וואַרשע, — האָט אים רחל-לאה נישט מער אַריינגענומען צו זיך. זי האָט געדאַרפט האָבן די שטוב פאַר אַן אַנדערן... איטשעלע, דער אינטעליגענטער אַרבעטער, איז אַראָפּ קיין אַמעריקע. ער האָט סוף-כל-סוף געהאַט געענדערט זיין מיינונג און געוואָלט ווייטער שטודירן. אין אַמעריקע, האָט ער געהערט, קאָן אַן אַרבעטער האָבן די געלעגנהייט, אין די פרייע אָוונטן, צו גיין אין אינסטיטוט. אין „בית-מדרש" האָט זיך איצט איינגעצויגן מירקין. דער לערער הורוויץ האָט שוין גאָרנישט געהאַט געגן דעם. ער האָט אים שוין באַטראַכט פאַר זיין איידעם... און מירקין און העלענקע האָבן זיך שוין נישט געדאַרפט אַרומטראָגן מיט זייער ליבע איבער די גאַסן און איבער די שטאָטישע געערטנער. זייער ליבע איז געוואָרן אויס היימלאָז...

ווי געזאָגט, האָט דער לערער נישט געהאַט געוואוסט פון

זיין זונס טויט ביז צו זיין באַפרייאונג. און זיין ערשט וואָרט איז געווען צום ווייב, ווען ער איז אַהיימגעקומען פון „פּאָווי- יאַק", – וועגן דעם יינגלס הויזן:

– רחל-לאה, מען דאַרף שיקן דודן אין תּפיסה אַריין אַ פּאָר הויזן. ער גייט אין אַזאַ הולך, אַז עס איז אַ חרפּה אויף דער אויספאָרשונג זיך צו באַווייזן.

רחל-לאה האָט אַ זיפץ געגעבן און דאַרויף אָפּגעענטפערט:

– זיי וועלן אים שוין מזון נעמען אין דעם הולך, ווי ער גייט.

אַז דער לערער איז געוואויר געוואָרן, וואָס מיט דעם יינגל איז געשען, – כאָטש ער האָט זיך געריכט דערויף, – איז ער אין די ערשטע פּאָר טעג געווען אַזאַ צעבראָכענער, אַז מען האָט געמיינט, דאָס עס עקט זיך מיט אים, און ער וועט שוין צו קיין אַרבעט נישט טויגן. דאָך האָט ער זיך אין אַ פּאָר טעג אַרום באַרואיגט. ער איז טאַקע עלטער געוואָרן מיט יאָרן דורך די פּאָר טעג, און דאָס בערדל איז מיטאַמאָל גראָ געוואָרן. אָבער ער האָט באַלד צוריקגעפונען זיין אינטערעס אין לעבן, וואָס ער האָט געהאַט פאַרלוירן. זיין חשק צו בילדונג האָט זיך ווידער באַנייט. און מער ווי פריער האָט ער זיך איצט אַריינגעלאָזט אין זיין אַרבעט אין דער שולע, אין בילדונג פאַר זיך אַליין. אַן אומ- פאַרוויסטלעכע יוגנטלעכקייט, וואָס ער האָט געהאַט מיטגעבראַכט פון זיינע בחורשע יאָרן פון בית-מדרש און חסידים-שטיבל, האָט אים געהאָלפן אַריבערצושווימען איבער אַלע צרות.

אַנדערש אָבער איז עס געווען מיט רחל-לאהן. זי האָט נישט געוויינט, ווען זי איז געוואויר געוואָרן פונם אומגליק. קיין טרער אין איר אויג האָט זיך נאָך נישט באַוויזן ביזן היינטיגן טאָג. נאָר אַ ביטערקייט האָט זיך געזעצט אויף די ראַנדן פון איר מויל, אויסגעדריקט אין אַ גרימאַסע, וואָס מ'האָט נישט געוואוסט, צי איז עס אַ שמייכל אָדער אַ געוויין. אירע ליפּן האָבן באַ- קומען אַ בלאַלעכן קאָליר, וואָס האָט אָנגעזאָגט אויף נישט גוטס... אירע אויגן האָבן זיך טיפער אַריינגעזעצט אין די לעכער, און די טונקעלע רעדער אַרום – זיי האָבן זיך פאַרגרעסערט. און

כאָטש מען האָט קיין טרער נישט געזען פון זיי — דאָך האָבן זיי זיך, די גרויסע שוואַרץ-אַפּלען, געהאַלטן אין איין וואַשן אין אַ פייכטן גלאַנץ, וואָס האָט שטענדיג אָנגעפּילט רחל-לאהס גרויסן אויגן-אויסשניט. איר נידעריגער שטערן איז נאָך נידעריגער געוואָרן און איינגעקנייטשטער. אירע האָר זענען געבליבן שוואַרץ און געדיכט ווי פריער, נאָר איין פּאַס איז איבער נאַכט גראָ געוואָרן, און געלייגט זיך פון אויבן אויף איר שייטל קאָפּ.

אויך אין איר געמיט איז פאָרגעקומען אַ גרויסע ענדערונג. ערשטנס, איז אַריינגעטראָטן אַ שטילקייט אין איר, וואָס מ'האָט ביז איצט נישט באַמערקט. זי פלעגט פלוצים, אין מיטן דער בעסטער אַרבעט, ביי דער קיך אָדער ביים וועש וואַשן, אַלץ לאָזן שטיין און זיך אַוועקזעצן מיט פאַרלייגטע הענט. אירע אויגן האָבן ערגעץ-וואו געקוקט, ווי זיי וואָלטן געזען זאַכן, וואָס זענען געווען פאַרהוילן פון די אַנדערע.

אַזוי פלעגט זי זיצן האַלבע און גאַנצע שעהן לאַנג, ביז איינס פון די קינדער, אָדער דער מאַן, פלעגן זי אויפוועקן:

— רחל-לאה — וואָס זיצטו? —

— האַ? — פלעגט זי זיך אויפוועקן, ווי פון אַן אַנדערער וועלט.

זי איז אויך גלייכגילטיגער געוואָרן צו געוויסע זאַכן, אין וועלכע זי איז דאָך געווען פאַרברענט, ווי, למשל, צו דער באַוועגונג. זי האָט כמעט פאַרלוירן איר אינטערעס צו דעם לעבן אַרום איר. די צוזאַמענקונפטן אין די פרייטאָג-צו-נאַכטסן האָבן אויפגעהערט, כאָטש דער „זשאַכלינער" און נאָך אַ צוויי-דריי פלעגן ווייטער אַרויפקומען. נישט אַזוי אָפט ווי פריער, נאָר פון צייט צו צייט. אָבער זיי האָבן איצט מער מיטן לערער און מירקינען גערעדט, ווי מיט איר. זי פלעגט אָפטמאָל ביים אויוון (אויס געוואוינהייט) צוהערן זיך און עס האָט זיך געדוכט, אַז זי איז ערגעץ-וואו אין אַן אַנדערער וועלט.

נאָר צו איין זאַך האָט זי נישט געהאַט פאַרלוירן איר אינטערעס — צו די שכנים פון איר הויף. פאַרקערט, זי האָט זיך איצט מער אָפּגעגעבן מיט די שכנים, ווי פריער. און דער עיקר האָט

זי איר גאַנצע טעטיגקייט געשאָנקען דעם סוכאָטשניטשן ווייבל און אירע קינדערלעך.

זי פלעגט אויף גאַנצע טעג פאַרפאַלן ווערן. די קינדער האָבן שוין געוואוסט וואו זי צו זוכן; דאָס איז געווען אויבן אין דער הויך ביים סוכאָטשניטשן ווייבל, וואו זי איז געשטאַנען ביים קיכל און געקאָכט אַן עסן פאַר די קינדער, — פון די פּראָדוקטן, וואָס זי האָט געזאַמלט „אין נאַטור" אין די געוועלבלעך און ביי וועלוול קצבֿ. אַמאָל האָט זי זיך אויך אָוועקגעשטעלט ביי דער באַליע, אויסוואַשן אַביסל וועש פאַר די קינדער. איצט איז זי באַשעפטיגט דערמיט, וואָס זי לויפט אַרום צו די שכנים זאַמלען געלט, אַרויסצושיקן די „סוכאָטשניטשע" אויף אַ סעזאָן קיין אָטוואָצק...

פון איר באַציאונג צו מירקינען האָט זי אויך פיל פאַרלוירן. זי איז עפּעס צוליב אַן אומבאַוואוסטער סיבה קילער געוואָרן צו אים. זי האָט אים באַטראַכט פאַר דעם חתן פון איר טאָכטער, וועלכער וועט באַלד איר איידעם ווערן, אָדער איז שוין איר איידעם — און זי האָט געפילט, אַז ער דאַרף זי נישט מער. ער האָט איצט וועמען אַנדערש. ס'איז נישט געווען קיין אייפערזוכט, וואָס האָט רחל־לאהס סימפּאַטיעס אָפּגעקילט צו מירקינען. אפשר דאָס אויך. (ווער קאָן שאַצן אַ ווייבערישע נשמה?). זי האָט אים ווי אַביסל מקנא געווען, נישט פאַר זיך, נאָר פאַר אירע קינדער, פאַר דעם, וואָס ער פאַרנעמט דאָס אָרט אין איר שטוב, אין האַרץ פון אירע פאַרלוירענע זין.

דערפאַר אָבער האָט זי זיך זייער אָנגענומען פאַרן ישיבה־בחור, וואָס איז איצט אַ שרייבער, וועלכן זי האָט אַמאָל געפונען הינטער דער טיר פון איר שטוב. כאָטש דאָס „בית־מדרש" איז שוין געווען אויפגעלעזט (אין דער שטוב האָט זיך אַריינגעצויגן העלענקע, וועלכע אַלע האָבן שוין אָנערקענט פאַר מירקינס כלה), האָבן זיך, דער „זשאַכלינער" און דער בחור, דער שרייבער, זיך געקלעבט אַרום דעם לערער הורוויץ און פלעגן אַרויפקומען אין די אָוונטן. מייסטנס אָבער האָט זיך איצט רחל־לאה פאַראינטערעסירט מיט דעם בחור, דעם שרייבער

ווי אַמאָל איבער מירקינען, האָט זי איצט געזאָרגט איבער דעם פרעמדן בחור זי פלעגט זיצן גאַנצע אָוונטן, און זיין וועש אויספאַרריכטן, אָדער די שקאַרפעטקעס שטאָפן. זי האָט אים אויך מיט אַנדערע זאַכן פאַרזאָרגט. דער בחור איז איצט געווען אַ גאַנצער בן-בית ביי די הורוויצעס. ער האָט אין די יידישע פעריאָדישע אויסגאַבן, וואָס זענען דענסטמאָל דערשינען אין וואַרשע, זיינע ערשטע ליטעראַרישע פראָדוקטן פאַרעפנטלעכט, וואָס האָבן געצויגן אויפמערקזאַמקייט אויף אים. אויך האָט אַ באַרימטער יידישער שרייבער אין וואַרשע, אַרום וועלכן עס האָבן זיך געדרייט די יונגע שרייבער, געהאַלטן פון אים. ער האָט איצט פאַרקערט אין די ליטעראַרישע קרייזן. זיין נאָמען איז געוואָרן באַקאַנט אַלס אַ באַגאַבטער יידישער פּראָזאַאיקער, אויף וועלכן מ׳האָט געלייגט האָפענונג.

דער יונגערמאַן פלעגט זייער אָפט אין די אָוונטן אַריינ-קומען צום לערער און פאַרלעזן פון זיינע שאַפונגען. דער לערער האָט געהאַלטן פון אים אַ וועלט — און זיך מער געווידמעט זיין בילדונג. ער פלעגט אים באָרגן ביכער און לערנען מיט אים אין די אָוונטן געוויסע געגנשטאַנדן. צוליב דעם יונגנמאַנס איינפלוס האָט זיך די באַציאונג צו דער יידישער שפּראַך געענדערט אינעם לערערס הויז, אי ביים לערער אַליין, אי ביי זיינע טעכטער...

שוין אין די לעצטע יאָרן האָט דער „זשאַרגאָן" אָנגעהויבן אַריינצודרינגען אין די הורוויצעס שטוב אַריין, צוזאַמען מיט דער „רעוואָלוציע", צום פאַרדרוס פונעם לערער, כאָטש דער „זשאַרגאָן" איז געהאַלטן געוואָרן אין דער קיך, ביי רחל-לאהן, וואו מ׳האָט אין די פרייטאָג-צו-נאַכטסן געזונגען רעוואָלוציאָנערע לידער. אָבער זינט דעם לערערס אַרעסט, — האָט דער „זשאַרגאָן" אַריינגעצויגן זיך פון דער קיך אין דער שטוב, און כמעט באַהערשט דאָס גאַנצע הויז, צוזאַמען מיט דער שולע. די טעכטער, וועלכע זענען צוגעוואוינט געווען, אַז ליטעראַריש אויסדריקן זיך קאָן מען נאָר אינעם פוילישן לשון (דער פאָטער האָט נאָך צו-געלאָזט דעם „זשאַרגאָן" פאַר אויפקלערונגס-אַרבעט צווישן די

פינסטערע מאַסן), — זענען דורך די ליטעראַרישע שאַפונגען פון זייער שיצלינג געוואונען געוואָרן פאַמעלער פאַר דער יידישער שפּראַך. דורך דער צייט, וואָס דער לערער האָט זיך געפונען אין „פּאַוויאַק", און מירקין האָט רעאָרגאַניזירט די שולע, זענען מיט דעם בחור-ליטעראַטס הילף, איינגעפירט געוואָרן געוויסע ענדערונגען. מ'האָט איינגעפירט קורסן פאַר דער יידישער שפּראַך אין די העכערע קלאַסן. אין די נידעריגע איז מען גאָר איבערגעגאַנגען אויף די קינדערס מוטער-שפּראַך. אַלע האָבן זיך געשראָקן פאַרן לערער, ווען ער וועט אַהיימקומען פון תּפיסה און געפינען דידאָזיגע ענדערונג. נאָר צו אַלעמענס איבעראַשונג האָט דער לערער הורוויץ, נאָך זיין באַפרייאונג — נישט נאָר אַקצעפּטירט די רעפאָרם, וואָס איז געוואָרן איינגעפירט, אָן זיין וויסן, אין זיין לעבנס-ווערק, נאָר ער האָט זי געפונען פאַר וויכטיג און נויטווענדיג און ער האָט זיך איר געווידמעט.

זעט זיך אויס, אַז אויך אינם לערער האָט זיך עפּעס געענדערט.

יאָ, צו יענער צייט, ווען מ'האָט דעם לערער הורוויץ אַרויסגעלאָזט אויף דער פריי, האָבן די צייטונגען געטומלט וועגן אַן אַטענטאַט, וואָס איז אויסגעפירט געוואָרן אויף אַן עסטרייכישן פּרינץ אין אַ סערבישער אָדער בולגאַרישער שטאָדט.

דער פאַקט אַליין איז קיינעם נישט אָנגעגאַנגען, אַ חוץ די ליידיגגייערס, וואָס האָבן נישט מער וואָס צו טון, נאָר אָפּצוגעבן זיך מיט צייטונגען לעזן, — האָבן טייל באַדויערט דעם פּרינץ און אַנדערע האָבן געזאָגט:

— אַ שיינע ריינע כּפּרה אויף אים, זאָל ער נישט קריכן דאָרט, וואו מען בעט אים נישט. — נאָר גערעדט האָט מען, אַז ס'קאָן דערפון אַרויסקומען אַ מיאוסע מעשה.

באַלד אָבער האָט מען אין דער גאַנצער געשיכטע פאַרגעסן. יעדער איינער האָט געהאַט זיינע אייגענע זאָרגן און איז געווען פאַרנומען מיטן שטיקעלע ברויט, און איבערגעלאָזט די פּאַסירונג פאַר די צייטונגען — זאָלן זיי זיך שלאָגן קאָפּ אין דער וואָכט —

און פאַר ליידיגגייערס, וואָס האָבן נישט וואָס בעסערס צו טין, גאָר אָפּצוגעבן זיך מיט פּאָליטיק.

ביי די הורוויצעס אין הויז איז קיינעמס קאָפּ איצט נישט געשטאַנען צו פּאָליטיק, און מען האָט דער גאַנצער פּאָסירונג נישט געשאָנקען די מינדסטע אויפמערקזאַמקייט.

קאַפּיטל 20

דער שטראַל אין וואַלד

גלייך אין די בית-מדרש-יאָרן האָט דער לערער הורוויץ געהאַט די געוואוינהייט זיך צו באָדן זומער-צייט אין קאַלטע טייכן. די תּפיסה, און אויך נישט זיין זונס טויט, האָבן נישט געקאָנט דידאָזיגע לוסט אָפּטויטן ביי אים, אַזוי ווי זיי האָבן נישט געקאָנט אָפּטויטן זיין בחוריש געמיט. ווי אַ גוטער ייד פאַרפעלט נישט צו דאַווענען, אַזוי האָט דער לערער הורוויץ נישט פאַרפעלט אין די זומער-פאַרנאַכטן זיך צו באָדן אין דער ווייסל.

אַמאָל האָט ער געשלעפּט זיינע זין צום באָדן, איצט האָט ער מירקינען געפירט יעדן פאַרנאַכט אויפן ווייסל-ברעג.

איינמאָל אין אַזאַ זומער-פאַרנאַכט, ווען זיי זענעןביידע צוריקגעגאַנגען פון באָדן, אָפּגעקילטע און פרישע, האָבן זיי אָנגעטראָפן אויף זייער באַליבטע גאַסן. די גאַסן זענען געווען ממש פאַרטרונקען פון מענטשן. אין אַלע ווינקלען זענען געשטאַנען קופּקעס, רעדלעך מענטשן, געהאַלטן די נאָר-וואָס געקויפטע „עקסטרעס" אין האַנט, און מיט שרעק אין די אויגן וועגן עפּעס-וואָס דיסקוטירט.

ס'האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז די געשעעניש, וואָס האָט זיך פאַרלאָפן פאַר אַ טעג אַכט צי צען, און וועלכע מ'האָט שוין געהאַט פאַרגעסן, די געשעעניש פון דעם אַטענטאַט אויף אַן עסטרייכישן פרינץ אין אַ סערבישער אָדער בולגאַרישער שטאָט (די גוטע יאָר ווייסן, וואָס פאַראַ מדינה דאָס איז), — האָט

געבראַכט פּאָלגן. עסטרייך האָט געשטעלט סערביען אַן אולטי-מאַטום, — און די צייטונגען האָבן אויסגעדריקט די מורא, אַז מען שטייט פאַר אַ וועלט-פייער.

ווען מירקין און דער לערער זענען אַרויפגעקומען אין שטוב אַריין, האָט פונקט רחל-לאה שבת-געמאַכט. דאָס הייסט, זי האָט נאָר-וואָס געהאַט די פּאָדלאָגע געוואַשן, מיט זאַמד אויס-געשייט און בּרייט די פענסטער געעפנט. העלענקע, אַ באָרוועסע, מיט נאַקעטע, אויפגעשאַרצטע הענט, האָט דער מאַמען צוגעהאָלפן אויסקילן די שטובן. די ווייבער האָבן צוערשט נישט געוואָלט די מאַנספאַרשוינען אַריינלאָזן אין שטוב, ביז די פּאָדלאָגע וועט זיך נישט אויסטריקענען. דערהערט די נייעס, אויף וואָס מ׳ריכט זיך, האָט רחל-לאה דאָסמאָל פאַרקוקט, אַריינגעלאָזט די מאַנס-פאַרשוינען אין דעם געוואַשענעם צימער מיט אַ באַמערקונג:

— מיר איז עס שוין אַלץ איינס, וואָס עס וועט געשען.

מ׳האָט נישט געקאָנט וויסן, צי זי מיינט דאָס אויף דעם וועלט-פייער, וואָס שטייט-פאַר, צי אויף איר געוואַשענער פּאָד-לאָגע, — און אפשר אויף ביידע.

נאָר באַלד איז דער „זשאַבלינער" אויך געקומען אָנצולויפן מיט אַן „עקסטראַ".

ער איז געווען אויסערגעוויינלעך אויפגערוימט, כמעט פריילעך קאָן מען זאָגן. אַן אומפאַרשטענדלעך און אומבאַקאַנט ליכט האָט געברענט אין זיינע אומרואיגע שוואַרץ-אַפּלען, און אַזוי ווי זיינע אויגן, אַזוי האָט ער אויך אַליין געצאַפּלט. גע-האַלטן אין דער געזונטער האַנט די „עקסטראַ", האָט ער׳ מיט דער קראַנקער עפּעס אַ טריאומפירנדיגן זשעסט געמאַכט. — איר האָט׳ס שוין געלעזן? —

דער לערער און מירקין זענען פון די נייעס זייער ערנסט געוואָרן, דאָס גאַנצע הויז האָט געהאַט אַרומגעכאַפּט אַן אַנגסט פאַר דעם אומבאַוואוסטן, און אַלע זענען געווען דעפּרימירט און נידערגעשלאָגן און האָבן אָנגעקוקט דעם „זשאַבלינער" פאַר-וואונדערט איבער זיין אויפגערוימטקייט

— ס׳קאָן זיין, אַז איצט, ווי מיר זיצן דאָ, שפּרייזן שוין

אַריבער די עסטרייכישע סאָלדאַטן די סערבישע גרענעץ, די האַרמאַטן קלאַפּן שוין. און ביי אונז וועט עס זיך אויך באַלד אָנהייבן, — זאָגט דער „זשאַכלינער” צו די שווייגנדיגע מאַנס־פאַרשוינען.

— און וואָס איז אויף אייך די שמחה? — פרעגט דער לערער אַ דערשטוינטער.

— וואָס איז אויף מיר די שמחה? — דער פסק־דין האָט זיך אָנגעהויבן! — שרייט־אויס דער „זשאַכלינער” און אַן אומפאַר־שטענדלעכע, טריאומפירנדיגע פרייד זעצט אים אַרויס פון די אויגן, אַזוי ווי ער וואָלט כאָטש געווען דער, וואָס האָט דאָס געבראַכט אויף דער וועלט:

— דער פסק־דין, — שרייט ער אויס, — פאַר די זינד, פאַר דעם מערדערשן פאַרברעכן. אַ מבול, אַ מבול וועט קומען איבער דער וועלט און וועט זי געבן אַ וואַש־אָפּ. אוי, וועט ער זי געבן אַ וואַש־אָפּ! אַ מבול, וואָס זיי האָבן אַליין געבראַכט אויף זיך מיט זייערע פאַרברעכערישע זינד.

— איך פאַרשטיי אַלץ נאָך נישט די פרייד, וואָס איר האָט דערפון? — פרעגט ווידער דער לערער אַ דערשטוינטער.

— די פרייד? — איר פאַרשטייט נישט. ס'ברעכט אַלץ צוזאַמען, די גאַנצע ליגנערישע וועלט, די פאַרברעכערישע, אין איר פונדאַמענט, מיטן דאַך אויף די ווענט — ווי אַ קאָרטן־הויז. די זונהדיגע, מיאוסע וועלט — זאָל זי פאַלן. זאָל זי באַגראָבן ווערן אונטער די זינד, וואָס זי האָט געבראַכט אויף זיך. דערנאָך, ווען זי וועט שוין ליגן אַ חרובע, אַ פאַרברענטע, — וועלן מיר, מיר פון אונטער אירע חורבות אַרויסקריכן — און מיר וועלן זי אויפבויען אויפסניי, אויף גאַנץ אַנדערע יסודות, אויף גערעכטע, אויף מענטשלעכע. עס וועלן מער נישט זיין קיין אונטערדריקטע און קיין אונטערדריקער. אַלע, אַלע — וועלן מיר זיין — — —

נאָר דער לערער האָט אים נישט געלאָזט פאַרענדיגן זיין פאַטעטישע רעדע. דער לערער איז פאַר אויפרעגונג בלייך געוואָרן, און געגען זיין געוואוינהייט איז ער אויפגעשפרונגען פון זיין אָרט, צוגעלאָפן צום „זשאַכלינער”, אים אָנגעכאַפּט ביי די

פּלייצעס און אָנגעהויבן צו שאָקלען. מען האָט געמיינט, אַז ער וויל אים דערשטיקן. אַזוי האָט עס אויסגעזען.

דער לערער האָט געהאַט איין וואָרט גרייט אין זיין מויל:

— אַרויס פון מיין שטוב! אייער געביין זאָל זיך דאָ נישט געפינען! — נאָר אָנשטאָט דעם האָט ער געזאָגט ציטערנדיק, אַ בלייכער, און צעקריצנדיק יעדעס וואָרט אין זיינע ציין:

— אויף בלוט ווילט איר בויען אייער וועלט?! ניין, ניין. — דאָס בלוט, וועט אייך אַליין פאַרשווענקען, איר אַליין וועט באַגראָבן ווערן אונטער די חורבות! פון קיין שלעכטס — קאָן קיין גוטס נישט אַרויסקומען, — האָט זיך דער לערער אָנגעהויבן צו באַרואיגן נאָכן ערשטן זעטיגן זיין כעס. ער האָט אָפּגעלאָזט דעם „זשאַכלינער״, אַביסעלע פאַרשעמט פאַר זיין אויסברוך — און זיין שטים איז געוואָרן מער נאַטירלעך.

— איר פאַרשטייט, וואָס איר האָט געזאָגט? — מענטשלעכע לעבנס שטייען אין קאָן. טויזנטער און טויזנטער יונגע אומשולדיגע נפשות וועלן פון דער וועלט גיין. מענטשן וועלן צוריק חיות ווערן, איינער וועט דעם אַנדערן פרעסן, — און איר ווילט דערפון אַ וועלט בויען? — ניין, ניין! איך וועל אייך זאָגן, וואָס עס וועט ווערן, — האָט זיך שוין דער לערער אינגאַנצן באַרואיגט און צוריק צוועקגעזעצט זיך אויף זיין אָרט:

— מיר וועלן צוריקגיין דורך דער בלוט-באָד אין מיטלאַלטער אַריין, מיר וועלן אויסמעקן יעדע שפּור פון ציוויליזאַציע און פּראָגרעס. מיר וועלן זיך אַ רוק טון, — אָוואַ, ווי וויט. די וועלט וועט פול ווערן מיט שנאה, מיט גיפט. די וועלט וועט ווערן אַ ווילדער וואַלד, וואָס איין מענטש וועט אויפן אַנדערן אין גערעג גיין. איך וויל גאָרנישט טראַכטן, וואָס וועט ווערן, — פאַרשטעלט זיך דער לערער די אויגן, און רעדט מיט אַ ווייטאָגדיגער שטימע, ווי פאַר זיך אַליין: — געמיינט, אַז וואָס — וואָס, נאָר צו דעם וועלן מיר שוין נישט דערגיין; אַז דער מענטשלעכער פּראָגרעס איז דערגאַנגען אַזוי וויט, דאָס זיי וועלן שוין קיינמאָל נישט אָנכאַפּן זיך אין דעמדאָזיגן באַרבאַרישן מיטל. ס'איז דאָך באמת צו פאַרצווייפלען! עס דאַכט זיך דאָך טאָקע אויס, אַז

מיר בלאָנדשען ערגעץ אין אַ וויסטן חלל. ס'איז נישטאָ קיין לאָגיק אין אונזער געשיכטע, נישטאָ קיין פּראָגרעס אין אונזער אַנטוויקלונג, נאָר מיר מאַכן אומזיניגע זיג-זאַגן. וואו איז דער אינהאַלט? וואו איז דער באַוויז, אַז מיר גייען טאַקע פּאָראויס; אַז אַזאַ מענטש, ווי ע ר, — ווייזט ער אויפן דערשטוינטן „זשאַכלינער“. — אַ סאָציאַליסט ניבע-טאָ, אַן אידעאַליסט, אַ קעמפער פאַר גערעכטיגקייט, פאַר אונטערדריקטע, — בויט זיין צוקונפטיגע וועלט אויף אַ פונדאַמענט פון בלוט און מענטשלאַכע פּגרים! — ווי וועט אויסזען די וועלט, וואָס וועט שטיין אויף אַזאַ פונדאַמענט?

— נישט קיין וועלט וועט עס זיין, נאָר אַ גיהנום, איר פאַרשטייט? — שרייט-אויס דער לערער. — אַ גיהנום, אָנגעפּילט מיט חיות. אַ חיה האָט דאָך איצט גערעדט, נישט קיין מענטש, נישט קיין סאָציאַליסט. און אַזוי ע ר רעדט אַזוי, — וואָס זאָלן שוין אַנדערע זאָגן? — ניין, די חיה שטעקט אין אונז אַלעמען, און מיר גייען צוריק אין שוואַרצן, מערדערישן וואַלד אַריין, אָן אַן אויסגאַנג און אָן אַ האָפענונג. —

אַ שטילקייט האָט געהערשט נאָכן לערערס רייד. דער „זשאַכלינער“ האָט מורא געהאַט דאָס מויל צו עפענען. נישט דערפאַר, ווייל ער האָט נישט געהאַט קיין אַרגומענט צו ענטפערן, נאָר ער האָט זיך דערשראָקן פאַרן לערערס אויפרעגונג.

נאָר רחל-לאה, זיצנדיג אין איר ווינקל ביים אויוון (כאָטש זומער, אויס געוואוינהייט) מיטן טעפּל טיי אין האַנט, האָט מיט איין האַנט פאַרלייגט זיך אַ פּאַס גרויע האָר, וואָס האָבן זיך אַרויסגעריסן פון איר שייטל און זיך אָנגערופן אין אַ שטילן, רואיגן טאָן:

— מיין מאַן, — דו קאָנסט מיר טון, וואָס דו ווילסט, נאָר איך וועל דיר זאָגן, אַז דער „זשאַכלינער“ האָט רעכט. איידער אַזאַ וועלט — איז שוין טאַקע גלייכער אַ שוואַרצער וואַלד.

דאָס האָט דעם „זשאַכלינער“ צוגעגעבן מער מוט, און ער האָט צוגעלייגט מיט אַ כיטרע שמייכעלע:

— וואָרים די מלחמה האָט זיך דען איצט אָנגעהויבן? — די

מלחמה האָט זיך דאָך שוין לענגסט אָנגעהויבן. וואָס איז דער חילוק צי אין דער פאָרם, צי אין אַן אַנדערער? מ׳דאַרף נאָר וויסן, אויף וועלכן צד מען שטייט.

— ער האָט דען נישט רעכט? — זאָגט רחל־לאה פון איר ווינקל־אַרויס. — בלוט גיסט זיך דאָך סיי ווי סיי. ביז איצט האָט זיך עס געגאָסן באַהאַלטענערהייט, קיינער האָט נישט געוואוסט דערפון, — איצט וועלן אַלע זען.

דער לערער האָט זיך אַרומגעקוקט הילפלאָז, ווי ער וואָלט ביי וועמען הילף געזוכט. ער איז פאַרצווייפלט געוואָרן, און אוממעכטיג די הענט אַראָפּגעלאָזט, פאַרבייסנדיג די ליפּן אין אַ יאושדיגער גרימאַסע.

נאָר דאָ איז אים אומגעריכט מירקין געקומען צו הילף.

מירקין, וועלכער איז געזעסן אין אַ ווינקל מיט העלענקען און ערנסט צוגעהערט זיך צו דעם אויפרעגנדיגן געשפּרעך, וואָס איז אָנגעגאַנגען אין שטוב, האָט האַרטנעקיג געשוויגן, ווי עס וואָלט אים שווער געווען אויסצואַרבעטן זיך אַ מיינונג פאַר זיך. מ׳האָט שוין געמיינט, אַז ער וועט זיך באַגנוגענען מיט צוהערן. אומגעריכט האָט ער גענומען אַ וואָרט. און ווייל זיין שטימע איז געווען אַ נידעריגע און זיין טאָן אַן אויסערגעוויינלעך רואיגער, האָט עס אין דער אויפברויזונג, וואָס האָט געהערשט פון דער פריערדיגער דיסקוסיע, געמאַכט פון אָנהייב־אָן אַן איינדרוק, און אַלע האָבן זיך צוגעהערט צו אים אויפמערקזאַם.

— מיר דאַכט זיך, — האָט מירקין זיך אָנגערופן, — אַז איר האָט ביידע אַ טעות. אי הער הורוויץ (יעדעס מאָל ווען עס איז מירקינען אויסגעקומען זיך צו ווענדן צום לערער, איז ער געקומען אין אַ פאַרלעגנהייט. ער האָט נישט געוואוסט ווי אים צו טיטולירן, מחותן צי שווער, — האָט ער באַנוצט דעם נאָמען, נאָר אין אַ שטילן טאָן), אי דער חבר „זשאַכלינער". ביידע האָט איר נישט אין באַטראַכט גענומען דעם וויכטיגסטן פאַקטאָר אין די טרויעריגע געשעענישן. — ווער מאַכט די מלחמה? — די מלחמה מאַכן מענטשן. און איך גלויב אין מענטשן. דאָס מענטשלעכע גייט־מיט מיט דעם מענטשן אומעטום, וואו ער געפינט זיך. עס קאָן פאַרשטומט ווערן,

פּאַרטרונקען ווערן דורך העץ-מיטלען, דורך אויפגערייצטע ליידנ-שאַפטן אויף איין טאָג, אויף צען, אויף אַ יאָר. — נאָר דאָס מענטשלעכע וועט זיך אין אים אויפוועקן און בייקומען אַלע ליידנשאַפטן און אַלע זינד. איך ווייס נישט, אויף ווי לאַנג עס גייט דער מענטש אין שוואַרצן וואַלד אַריין, — האָט מירקינס שטימע ביי דידאָזיגע ווערטער געציטערט פאַר ערנסטקייט. — איך ווייס אויך נישט, וואָס עס דערוואַרט אים אויף יענער זייט וואַלד, צי וועט ער טאַקע געפינען די צווייטע וועלט, וועגן וועלכער חבר „זשאַכלינער" רעדט. איך גלויב אויך, זוי דער הער הורוויץ, אַז אויף קיין בלוטיגן פונ-דאַמענט קאָן מען נישט בויען. נאָר איך גלויב אויך נישט, אַז דער מענטש וועט איבערבלייבן בלאָנדזשען אין וואַלד. ווייסט איר פאַרוואָס? — דערפאַר, ווייל דער מענטש נעמט-מיט מיט זיך אין דעם שוואַרצן וואַלד אַריין זיין מענטשלעכן אינסטינקט, און דער-דאָזיגער אינסטינקט וועט אים ראַטעווען, ווי ער האָט אים ביז איצט דערהאַלטן און צוגעפירט אים צו דער מדרגה, וואו ער גע-פינט זיך... דאָס מענטשלעכע אין מענטשן וועט זיך באַלד אָנהייבן בונטעווען געגן דעם וואַלד. דער מענטש וועט אַרויסקומען פונם וואַלד מיט פאַרבלוטיגטע נעגל פון ברודער-מאָרד, — אָבער אַ שעמעוודיגקייט וועט ליגן אויף זיין פּנים און אַ געלייטערטקייט אין זיין האַרץ, ווי אַ קינד, וואָס האָט זיך איינגעריכט אין בלאָטע און קומט-צוריק צו זיין מוטער מיט פאַרשמירטע הענט. אַ פינס-טערע נאַכט רוקט זיך אויף אונז, נאָר איך האָב נישט קיין מורא, איך האָב פאַרטרויען צום מענטש, ער וועט אַרויסשפּרייזן פון אַלע וועלדער און נעכט, וואָס לייגן זיך אויף זיין וועג. ווי זיג-זאַגיש דאָס זאָל זיך נישט אויסווייזן, איז דאָ אַ לאָגיק אין זיין גאַנג, און אַ ציל אין זיין וועג...

אַ טויטע שטילקייט האָט געהערשט אין שטוב נאָך מירקינס ווערטער. דער לערער האָט געבויגן זיין קאָפּ צו דער ערד, אָנ-געלענט אויף זיינע הענט. אַזוי האָט אויך געטאָן דער „זשאַכלי-נער". עס האָט אים אָפּגענומען דער חשק צו דעם ענטפער, וואָס איז געווען פאַרטיג אויף זיין צונג. דאָסזעלבע דער לערער. זיי האָבן דערפילט, אַז נישט קיין ווערטער זענען דאָ גערעדט

געוואָרן, נאָר עס האָט זיך אַנטפּלעקט פאַר זיי אַ הייליגער גלויבן פון אַ מענטשן.